

Uniwersytet Warszawski
Wydział Prawa i Administracji

Cezary Dzierzbicki

**Natura prawna orzeczeń dotyczących nieruchomości w
postępowaniu nieprocesowym**

Rozprawa doktorska

Praca przygotowana
pod kierunkiem
prof. ucz. dr hab. Andrzeja Wacha
w Katedrze Postępowania Cywilnego
Wydział Prawa i Administracji

Warszawa, czerwiec 2024

Spis treści

WYKAZ SKRÓTÓW	7
WSTĘP	12
Zarys problematyki rozprawy doktorskiej	12
Główny problem badawczy rozprawy doktorskiej.....	15
Przesłanki podjęcia tematu rozprawy doktorskiej.....	15
Analiza i ocena dotychczasowego stanu prawnego	16
Główny cel rozprawy doktorskiej	16
Główna hipoteza rozprawy doktorskiej.....	17
Założenia poczynione w rozprawie doktorskiej.....	18
Metody badawcze.....	20
Struktura rozprawy doktorskiej.....	21
Rozdział 1	24
POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE A PROCES CYWILNY W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI	24
1.1. Ujęcie postępowania nieprocesowego w świetle doktryny prawa procesowego cywilnego	24
1.2. Postępowanie nieprocesowe a proces cywilny w sprawach dotyczących nieruchomości na podstawie regulacji obecnego kodeksu postępowania cywilnego	35
1.3. Postępowanie nieprocesowe klasyczne i nieklasyczne a proces cywilny w sprawach dotyczących nieruchomości	43
1.4. Funkcje orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości	53
Rozdział 2.....	58
WSPÓLNE CECHY WSZYSTKICH ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM	58
2.1. Wprowadzenie.....	58
2.2. Zasadniczość i subsydiarność orzeczenia.....	58
2.3. Ochrona udzielana bliżej nieoznaczonej liczbie adresatów i skuteczność <i>erga omnes</i>	62
2.4. Ochrona prawna o charakterze ciągłym	64
2.5. Skutek konstytutywny niezupełny a skutek stanu faktycznego	65
2.6. Orzeczenia jako część aktu prawnego złożonego	73
Rozdział 3.....	80
WSPÓLNE CECHY OKREŚLONYCH GRUP ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM.....	80

3.1. Wprowadzenie.....	80
3.2. Postanowienie jako orzeczenie zastępujące oświadczenie woli.....	80
3.3. Postanowienie jako orzeczenie kompleksowe i jego skutki.....	86
3.3.1. Uwagi ogólne	86
3.3.2. Skutki związane z kompleksowością orzeczenia	90
3.3.3. Rodzaje postanowień wstępnych	99
3.3.4. Zakres zastosowania postanowień wstępnych	104
3.3.5. Postanowienia częściowe	113
3.3.6. Postanowienia uzupełniające.....	114
3.4. Orzeczenie wykraczające poza przedmiot wniosku w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości	120
3.5. Orzekanie sądu nieprocesowego w przypadku wielokierunkowości żądań.....	122
3.6. Łączenie spraw działowych jako natura prawna postanowienia dotyczącego nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym	130
3.7. Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości jako czynności o podwójnym skutku materialno – procesowym.....	132
3.8. Wykonalność postanowienia rozstrzygającego sprawę dotyczącą nieruchomości co do jej istoty	133
Rozdział 4.....	137
CECHY ORZECZEŃ DZIAŁOWYCH DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM.....	137
4.1. Cechy wspólne orzeczeń działowych dotyczących nieruchomości	137
4.1.1. Uwagi ogólne	137
4.1.2. Integralność orzeczenia działowego.....	146
4.1.3. Wspólność i autonomia orzeczeń działowych.....	152
4.2. Orzeczenia w sprawach o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności między małżonkami dotyczące nieruchomości wydawane w postępowaniu nieprocesowym	153
4.3. Sądowe zniesienie współwłasności nieruchomości	162
4.4. Sądowy dział spadku dotyczący nieruchomości	166
Rozdział 5.....	178
CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA RZECZOWEGO WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM.....	178
5.1. Postanowienie o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości	178
5.1.1. Uwagi ogólne	178

5.1.2. Kwestie procesowe przy orzekaniu o stwierdzeniu zasiedzenia nieruchomości	189
5.2. Sądowe ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości	197
5.3. Sądowe ustanowienie służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu	209
5.4. Wpis do księgi wieczystej	219
5.5. Orzekanie w postępowaniu wieczystoksięgowym	229
Rozdział 6.....	235
CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA SPADKOWEGO WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM.....	235
6.1. Postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku w zakresie dotyczącym nieruchomości. 235	
6.1.1. Uwagi ogólne	235
6.1.2. Kwestie procesowe przy orzekaniu o stwierdzeniu nabycia spadku.....	246
6.2. Odrębne postanowienie co do istoty sprawy o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego dotyczącego nieruchomości	253
Rozdział 7.....	258
CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W SPRAWACH Z ZAKRESU POSTĘPOWANIA REJESTROWEGO WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM.....	258
7.1. Postanowienie o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczącego nieruchomości	258
7.2. Skutki wpisu fikcyjnego adresu przedsiębiorcy do Krajowego Rejestru Sądowego w postępowaniu rejestrowym.....	266
7.3. Hipoteczne papiery wartościowe – między księgą wieczystą a Krajowym Rejestrem Sądowym.....	271
7.4. Wpis aportu w postaci nieruchomości do Krajowego Rejestru Sądowego a wpis własności do księgi wieczystej.....	274
Rozdział 8.....	281
CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH USTANAWIANIA ODRĘBNEJ WŁASNOŚCI LOKALI WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM.....	281
8.1. Ustanowienie odrębnej własności lokalu – uwagi ogólne	281
8.2. Wyniki badań empirycznych a ustanowienie odrębnej własności lokalu	284
8.3. Postanowienie działowe – jako jeden ze sposobów ustanowienia odrębnej własności lokali.....	286
8.4. Subsydiarny charakter zaświadczenia o samodzielności lokalu względem orzeczenia sądowego, znaczenie dokumentacji technicznej lokalu	288
8.5. Problemy prawne powstające w związku z nieruchomością wspólną	290

8.6. Brak możliwości rozpoznawania sporów o prawo i ograniczona kognicja sądu wieczystoksięgowego a prowadzenie dwóch ksiąg wieczystych dla jednego lokalu	292
ZAKOŃCZENIE.....	301
Załącznik do pracy doktorskiej	317
BADANIA EMPIRYCZNE NA PODSTAWIE AKT SĄDOWYCH.....	317
I. Metodologia badawcza	317
II. Wyniki badań.....	320
III. Wnioski z badań empirycznych	336
BIBLIOGRAFIA.....	339

WYKAZ SKRÓTÓW

1. Źródła

AG – Niemiecka ustawa z 30.01.1937 r. o spółkach akcyjnych, Aktiengesetz (BGBl. I S. 1089)

ASG – Austriacka Ustawa z 12.12.2003 r. o postępowaniu nieprocesowym, Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen Außerstreitgesetz – AußStrG (BGBl I 2003/111)

BGB – Niemiecki kodeks cywilny z 18.08.1896 r., Bürgerliches Gesetzbuch (BGBl. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738)

CC – Kodeks cywilny francuski z dnia 21.03.1804 – Kodeks Napoleona Code civil (Ccivil - Code civil), Ordonnance n° 2020-71 du 29 janvier 2020

CPC – Francuski kodeks postępowania cywilnego z 5.12.1975 r., Nouveau Code de procedure civile, Décret n° 75-1123 du 25 décembre 1975

FamFG – Niemiecka Ustawa z 17.12.2008 r. o postępowaniu w sprawach małżeńskich i w sprawach sądownictwa dobrowolnego, Gesetz über das Verfahren im Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, (BGBl. I S. 2586, 2587)

k.c. – Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm.)

k.p.c. – Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.)

k.r.o. – Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm.)

k.s.h. – Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 18 ze zm.)

Konstytucja RP – Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)

r.z.p.k.w. – Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 lutego 2016 r. w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie teleinformatycznym (Dz. U. poz. 312 ze zm.)

rozporządzenie (UE) nr 650/2012 – rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego (Dz. Urz. UE L 201 s. 107 ze zm.)

u.g.n. – Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344 ze zm.)

u.k.s.c. – Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm.)

u.k.w.h. – Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1984)

u.KRS – Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 685 ze zm.)

u.l.z.b.h. – Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych (t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 110)

u.o. – Ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o obligacjach (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 708)

u.s.m. – Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 558)

u.w.l. – Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali (t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1048 ze zm.)

2. Czasopisma i publikatory

AUWr – Acta Universitatis Wratislaviensis

BGBI. – Bundesgesetzblatt

BMS – Biuletyn Ministerstwa Sprawiedliwości

BSN – Biuletyn Sądu Najwyższego

DNotZ – Deutsche Notar-Zeitschrift

Dz. U. – Dziennik Ustaw

Dz. Urz. UE – Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej

GSP – Gdańskie Studia Prawnicze

IC – Izba Cywilna

KPP – Kwartalnik Prawa Prywatnego

KSP – Krakowskie Studia Prawnicze

Legalis – System Informacji Prawnej Legalis

LEX – System Informacji Prawnej LEX

MoP – Monitor Prawniczy

NP – Nowe Prawo

NPN – Nowy Przegląd Notarialny

OSN – Orzecznictwo Sądu Najwyższego

OSNC – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna

OSNC – ZD – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna – Zbiór Dodatkowy

OSNCK – Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna i Izba Karna

OSNCP – Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izby Cywilnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych

OSP – Orzecznictwo Sądów Polskich

OSP i KA – Orzecznictwo Sądów Polskich i Komisji Arbitrażowych

OTK – Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

Pal. – Palestra

PiP – Państwo i Prawo

PN – Przegląd Notarialny

PPC – Polski Proces Cywilny

PPE – Przegląd Prawa Egzekucyjnego

PPH – Przegląd Prawa Handlowego

PPiA – Przegląd Prawa i Administracji

Prok. i Pr. – Prokuratura i Prawo

PS – Przegląd Sądowy

PUG – Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego

Rej. – Rejent

RiP – Rodzina i Prawo

RPEiS – Ruch Prawniczy Ekonomiczny i Socjologiczny

SC – Studia Cywilistyczne

SP – Studia Prawnicze

ZNIBPS – Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego

ZNUJ – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego

ZNUŁ – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

ZNUMK – Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu

3. Organy, organizacje, instytucje

NSA – Naczelny Sąd Administracyjny

SA – Sąd Apelacyjny

SN – Sąd Najwyższy

TK – Trybunał Konstytucyjny

4. Inne

art. – artykuł

n. – następne

niepubl. – niepublikowany

nr – numer

pkt – punkt

poz. – pozycja

s. – strona

spółka z o.o. – spółka z ograniczoną odpowiedzialnością

t.j. – tekst jednolity

ust. – ustęp

z. – zeszyt

WSTĘP

Zarys problematyki rozprawy doktorskiej

Zgodnie z art. 46 Ustawy z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny¹ wyróżnia się następujące rodzaje nieruchomości: 1) gruntowa, 2) budynkowa, 3) lokalowa. Grunty są kategorią podstawową, gdyż zawsze należy zaliczyć części powierzchni ziemskiej do nieruchomości, jeśli tylko są przedmiotem odrębnej własności, a więc także współwłasności. Natomiast pozostałe rodzaje nieruchomości mają wyodrębnioną postać tylko wtedy, gdy przepis szczególnie tak stanowi². Jeśli natomiast takiej podstawy prawnej nie ma, to stanowią one część składową gruntu na podstawie art. 47 k.c., zgodnie z ukształtowaną w prawie rzymskim zasadą *superficies solo cedit* (wszystko co wznosi się nad gruntem przypada gruntowi). Sprawy dotyczące nieruchomości są rozpoznawane zwłaszcza w postępowaniu nieprocesowym, gdy przepis ustawy tak wyraźnie stanowi.

Pojęcie „postępowania nieprocesowego” przyjęło się w systematyce postępowania cywilnego i z biegiem czasu nabrało dużego znaczenia. Prawidłowe pojmowanie tego określenia wymaga w pierwszym rzędzie jego porównania z procesem. Umieszczenie tych trybów w ramach części pierwszej Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego³ pozwala uznać, że postępowanie nieprocesowe reguluje sposób rozpoznawania tych spraw cywilnych, w których brak jest cech konstytuujących proces⁴. Zdaniem K. Lubińskiego, z uwagi na cywilnoprawny charakter postępowania nieprocesowego oraz potrzebę właściwego dostosowania kształtu legislacyjnego postępowania do natury i charakteru prawnego poszczególnych kategorii spraw cywilnych w celu zapewnienia podmiotom prawa najbardziej efektywnej ochrony ich praw podmiotowych uzasadniony wydaje się wniosek *de lege ferenda* o potrzebie dalszego przekazywania do postępowania nieprocesowego również i tych spraw cywilnych w znaczeniu materialnym, w których chodzi o rozstrzygnięcie sporów prawnych ze stosunków dwustronnie niezindywidualizowanych. Powstające bowiem w tych sprawach spory prawne nie charakteryzują się przeciwstawnością, ale sprzecznością interesów stron stosunku prawnego. W rezultacie, spory te nie układają się według charakterystycznej dla procesu cywilnego zasady dwustronności, w związku z czym najbardziej adekwatnym trybem wydaje się być właśnie tryb postępowania nieprocesowego⁵.

¹ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1610 ze zm., dalej k.c.

² A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne, zarys części ogólnej*, Warszawa 2001, s. 234.

³ T.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm., dalej k.p.c.

⁴ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2020, s. 36 – 37.

⁵ K. Lubiński, *Uwagi o terminie „postępowanie nieprocesowe”*, PiP 1986, z. 2, s. 81 – 82.

Z tego też względu sprawy dotyczące nieruchomości zostały wolą prawodawcy przekazane do rozpoznania w postępowaniu nieprocesowym.

Odmienność orzeczeń w tych sprawach uzasadniała odrębne ich omówienie w niniejszej pracy. Stąd też zostanie przedstawione zagadnienie natury prawnej orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. Przeanalizowane będą przede wszystkim postanowienia orzekające co do istoty sprawy, jako rozstrzygnięcia merytoryczne, jak również procesowe odnoszące się do toku postępowania oraz kwestii wпадkowych. Z drugiej strony podjęta zostanie próba uchwycenia cech wspólnych i różnic poszczególnych, analizowanych orzeczeń. Ich wydanie w tym trybie nieprocesowym odróżnia je przy tym od wyroków i postanowień zapadających w procesie. Równocześnie uzasadnia to odróżnienie postanowień w sprawach dotyczących nieruchomości od orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym, ale w innym przedmiocie niż nieruchomości. Analiza wskazanych problemów zostanie przeprowadzona w nawiązaniu do rozwiązań przyjętych przez wybranych prawodawców systemu prawa kontynentalnego, jak np. Austria, Niemcy oraz anglosaskiego (*common law*) – Wielka Brytania i Stany Zjednoczone Ameryki Północnej. Wskazano także na rozwiązania historyczne, których wpływ jest widoczny w obecnie stosowanych instytucjach prawnych. W celu przybliżenia natury spraw nieprocesowych toczących się przed Sądami pierwszej instancji w omawianym zakresie posłużono się zarazem badaniami akt sądowych z załatwionych 127 spraw, których wyniki pozwalają sformułować wnioski istotne tak dla teorii, jak i praktyki sądowej.

Dla odróżnienia postępowania nieprocesowego od procesu cywilnego kluczowy jest brak istnienia dwóch przeciwstawnych podmiotów oraz, co do zasady, brak sporu między nimi⁶. Z omawianego punktu widzenia istotne są przyczyny historyczne, które przemawiają za przekazaniem poszczególnych spraw do postępowania nieprocesowego, przykładowo w zakresie zniesienia współwłasności nieruchomości⁷. Zachodzi także potrzeba odróżnienia postępowania nieprocesowego od postępowania unormowanego w kodeksie postępowania administracyjnego⁸. To drugie również może dotyczyć nieruchomości. Jednakże możliwość wystąpienia sporu oraz przedmiot dotyczący praw z zakresu prawa prywatnego należy uznać za kluczowe przy usytuowaniu postępowania nieprocesowego w sprawach dotyczących

⁶ J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973, s. 12.

⁷ W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014, s. 331, A. Góra – Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III Artykuły 506 – 729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013, s. 17.

⁸ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 572.

nieruchomości w kodeksie postępowania cywilnego, a nie w postanowieniach kodeksu postępowania administracyjnego⁹.

Ze względu na konstytucyjną zasadę ochrony praw własności, innym kluczowym elementem jest odwołanie się do kryteriów podmiotowych, czyli powierzenie orzekania sądom powszechnym, które są niezależne, zaś sędziowie niezawisli¹⁰. Stąd też nie podlegają oni wpływowi władzy wykonawczej, co ma istotne znaczenie dla poszanowania praw jednostki i jej majątku. Należy także uwzględnić zapatrywanie, że do postępowania nieprocesowego kierowane są przez ustawodawcę te sprawy cywilne, w których przeważa interes publiczny¹¹. Cechami wspólnymi postępowania nieprocesowego w sprawach dotyczących nieruchomości są przy tym: związek z wpisem do księgi wieczystej praw dotyczących własności, ograniczonych praw rzeczowych oraz praw o rozszerzonej skuteczności, jak ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem oraz materialny charakter dochodzonych żądań, w odróżnieniu od niematerialnych wniosków np. o ubezwłasnowolnienie czy dotyczących wykonywania kontaktów z dzieckiem.

Zakresem i przedmiotem analizy zostały objęte cechy charakterystyczne orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości, czyli o: 1) podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności między małżonkami, 2) zniesienie współwłasności nieruchomości, 3) dział spadku, 4) stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości, 5) ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości, 6) ustanowienie zarządu związanego z użytkowaniem nieruchomości, 7) ustanowienie drogi koniecznej, 8) ustanowienie służebności przesyłu, 9) dokonanie wpisu w postępowaniu wieczystoksięgowym, 10) stwierdzenie nabycia spadku, 11) stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego z zakresu nieruchomości, 12) dokonanie wpisu w postępowaniu rejestrowym związanym z aportami, siedzibą przedsiębiorcy lub w zakresie hipotecznych papierów wartościowych. Ten katalog nie jest wyczerpujący. Odwołuje się bowiem jedynie do spraw dotyczących nieruchomości unormowanych w kodeksie postępowania cywilnego.

⁹ K. Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985, s. 126 – 128, 132, 134; podobne poglądy występują w literaturze niemieckiej: K. Hellwig, *System des deutschen Zivilprozessrechtes*, Leipzig 1912, s. 75, 76, w literaturze francuskiej: H. Motulsky, *Les actes de juridiction gracieuse en droit international privé*, Travaux du Comité Français de droit International Privé 1948 – 1952, Paris 1953, s. 17, oraz w literaturze włoskiej: G. Moro, *Contributo alla nozione di giurisdizione volontaria*, Rivista del Notariato 1968, s. 53.

¹⁰ A. Schönke, H. Schröder, W. Niese, *Lehrbuch des Zivilprozessrecht*, Karlsruhe 1956, s. 73 – 75, 77; J. Bärmann, *Freiwillige Gerichtsbarkeit und Notarrecht*, Berlin – Heidelberg – New York 1968, s. 35.

¹¹ J. Jagieła, *Organizacja postępowania w postępowaniu nieprocesowym*, PPC 2020, nr 3, s. 462, 463; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004, s. 20 – 22, K. Knoppek, *Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2008, s. 498, K. Lubiński, *Istota...*, s. 127; w literaturze niemieckiej W. Merk, *Deutsches Verwaltungsrecht*, t. 1, Berlin 1962, s. 72 – 73.

Możliwe było również objęcie zakresem rozważań np. spraw o rozgraniczenie nieruchomości. Jednakże wzgląd na zachowanie spójności rozważań uzasadniał ograniczenie rozważań niniejszej pracy do spraw unormowanych w kodeksie postępowania cywilnego. Z analizowanego katalogu spraw wynika, że prawa na nieruchomości z jednej strony są wyłącznym przedmiotem postępowania, jak w sprawach wyżej wymienionych w punktach 2, 4 – 9 i 11. Z drugiej strony są jednak sprawy, w których rozstrzygnięcie praw dotyczących nieruchomości jest, jednym z przedmiotów rozstrzygnięcia sądu, jak np. dział spadku, podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności między małżonkami, stwierdzenie nabycia spadku, czy sprawy rejestrowe związane z nieruchomościami¹².

Główny problem badawczy rozprawy doktorskiej

Głównym problemem badawczym niniejszej rozprawy doktorskiej jest wyróżnienie w analizowanym obszarze cech charakterystycznych orzeczeń dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym. W związku z tym konieczne jest określenie właściwości jedynie adekwatnych dla postanowień orzekających co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, odróżniających te sprawy od innych rozpoznawanych w tym trybie postępowania rozpoznawczego. Przy tak zakreślonym problemie badawczym usprawiedliwione wydaje się zarazem wyróżnienie cech charakterystycznych wspólnych dla wszystkich wskazanych orzeczeń nieprocesowych oraz takich właściwości, które odnoszą się jedynie do poszczególnych grup spraw oraz do jednostkowych postępowań nieprocesowych dotyczących nieruchomości. Pozwoli to zarazem na uchwycenie różnic istniejących pomiędzy poszczególnymi orzeczeniami.

Przesłanki podjęcia tematu rozprawy doktorskiej

Wybór tematu rozprawy doktorskiej podyktowany był brakiem kompleksowej analizy i opracowania natury prawnej orzeczeń nieprocesowych dotyczących nieruchomości. W literaturze procesowej istnieje relatywnie duża liczba publikacji dotyczących zagadnień związanych z prezentowaną tematyką, jednakże nie przedstawiają one w sposób całościowy niniejszego zagadnienia. W powyższych opracowaniach cechy orzeczeń dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym zostały przedstawione w sposób ogólny i

¹² C. Dzierzbicki, *Zasada rzetelności i postulat szybkości w sprawach dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym*, PPC 2018, nr 3, dodatek specjalny, s. 87, 88.

niejednokrotnie fragmentaryczny. Stąd też podstawowe zagadnienia prawne nie zostały dotychczas wyczerpująco przedstawione. Przy wyborze tematu rozprawy doktorskiej istotne znaczenie miała również aktualność badanego problemu dla teorii i praktyki sądowej. Ponadto istotną przesłanką podjęcia tematu pracy była chęć wykorzystania doświadczenia i wiedzy zdobytych w ramach pracy zawodowej w charakterze adwokata i radcy prawnego zajmującego się w szczególności problematyką nieruchomości.

Analiza i ocena dotychczasowego stanu prawnego

Kodeks postępowania cywilnego poświęca niewiele przepisów odnoszących się do natury prawnej orzeczeń dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym. Ich cechy charakterystyczne można tymczasem wyróżnić na tle szerokiej praktyki sądowej w tym zakresie opartej także o inne akty normatywne (np. Ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece¹³, Ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym¹⁴) i licznych koncepcji teoretycznych odnoszących się do występujących w nich konstrukcji procesowych. Podjęta w niniejszej rozprawie analiza uwzględniac będzie zatem regulacje wynikające z kodeksu postępowania cywilnego oraz innych aktów normatywnych.

Główny cel rozprawy doktorskiej

Z wyżej ujętym problemem badawczym wiąże się ściśle główny cel niniejszej rozprawy doktorskiej, którym jest przedstawienie natury prawnej orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. W ramach prowadzonego wywodu podjęta została próba wskazania cech charakterystycznych dla wszystkich orzeczeń nieprocesowych dotyczących nieruchomości, dla poszczególnych grup spraw i jednostkowych rozstrzygnięć. Powyższe jest także pochodną różnic dotyczących poszczególnych spraw nieprocesowych, generujących różne zagadnienia prawne, wymagające rozwiązania. Ponadto w ramach niniejszej pracy doktorskiej przedstawione zostaną szczególne zależności o charakterze materialnym i procesowym powstające przy wydawaniu orzeczeń nieprocesowych dotyczących nieruchomości. Wiążą się one zwłaszcza ze

¹³ Ustawa z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1984, dalej u.k.w.h.

¹⁴ Ustawa z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 685 ze zm., dalej u.KRS.

specyficznym związkiem, jaki zachodzi pomiędzy postanowieniem orzekającym co do istoty sprawy a wpisem do księgi wieczystej.

Celem pomocniczym pracy jest przybliżenie w ujęciu historycznym i prawnoporównawczym tych niezbędnych rozwiązań procesowych, które powinny mieć zastosowanie przy rozpoznawaniu spraw dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym. W ten sposób możliwe stanie się zaproponowanie konkretnych wniosków *de lege ferenda* zmierzających do wprowadzenia zmian w obecnie obowiązujących regulacjach ustawowych. Celem badania empirycznego przeprowadzonego w niniejszej pracy będzie ustalenie zakresu i częstotliwości wpływu stosowanych przez sądy cywilne przepisów procesowych na postępowanie nieprocesowe w sprawach dotyczących nieruchomości, w szczególności na wydawane w ich ramach orzeczenie merytoryczne i formalnie kończące sprawę (umorzenie postępowania i odrzucenie wniosku). Chodzi zwłaszcza o pokazanie uzależnienia tych decyzji od postanowień wydawanych w typowo procesowych sytuacjach takich jak np. zawieszenie postępowania, dopuszczenie dowodu, ustanawianie pełnomocnika procesowego z urzędu, zwolnienie od kosztów sądowych, obciążanie kosztami postępowania nieprocesowego. Z drugiej strony istotne może być wskazanie, w jaki sposób badania aktowe rzutują na znalezienie cech wspólnych orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości i odróżniających je od innych orzeczeń nieprocesowych.

Główna hipoteza rozprawy doktorskiej

Każdy z powyżej wskazanych celów ma w założeniu doprowadzić do sformułowania określonego rodzaju wniosków końcowych dotyczących koncepcji teoretycznych, jakie można odnieść do wszystkich orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości. Uwzględniać one będą w szczególności naturę jurydyczną dokonywanych w nim wpisów. Główna hipoteza badawcza niniejszej rozprawy doktorskiej, która będzie szczegółowo weryfikowana w dalszej jej treści, sprowadza się wobec tego do twierdzenia, że istnieją dwie główne grupy orzeczeń merytorycznych wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości. Pierwsza z nich, zwana klasycznymi to wpisy do ksiąg wieczystych i postanowienia zarządzające dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Druga grupa to nieklasyczne postanowienia rozstrzygające sprawę co do istoty sprawy wydawane w pozostałych postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości. Niezależnie od tego istnieją grupy orzeczeń wiążące się z

dziedzina prawa, jakiej dotyczą sprawy z zakresu prawa rzeczowego czy spadkowego odnoszące się do nieruchomości, jak również mające specyficzne cechy, jak postępowania działowe.

W związku z tym od strony teoretycznej usprawiedliwione jest sformułowanie nowego zapatrywania co do natury prawnej orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. Stąd też podjęta zostanie próba zastosowania teorii aktu prawnie złożonego – dotychczas odnoszonej do procesu cywilnego – do postępowania nieprocesowego, którego zwieńczeniem są orzeczenia wydawane w tym trybie w sprawach dotyczących nieruchomości. Nastąpi to przy założeniu, że orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości, jako części aktu prawnego złożonego nie można ujmować statycznie, a trzeba dostrzegać dynamikę podejmowanych czynności na skutek działań uczestników lub ujawnianych okoliczności w jego toku.

Założenia poczynione w rozprawie doktorskiej

Niezależnie od powyższego omawiane dwie grupy orzeczeń różnią się od tych wydawanych w procesie i w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym innego przedmiotu niż prawa na nieruchomości, zwłaszcza w zakresie wydawanych orzeczeń zastępujących oświadczenie woli, które znajdują zastosowanie m.in.: przy ustanawianiu ograniczonego prawa rzeczowego, czy współwłasności¹⁵. Realizacja tego skutku materialnoprawnego może nastąpić bez potrzeby wydania postanowienia co do istoty sprawy wydanego przez sąd, jeżeli strony dojdą do porozumienia sformułowanego przy zawarciu umowy. Dopiero brak konsensusu między podmiotami prawnymi prowadzi z reguły do konieczności wystąpienia do sądu, aby ten wydał orzeczenie, które zastępuje oświadczenie woli pozostałych uczestników postępowania nieprocesowego. Pozytywne rozstrzygnięcie sądu uwzględniające żądanie wnioskodawcy sformułowane we wniosku wszczynającym sprawę wywołuje skutek tożsamy z umową, mimo że strony tego stosunku materialnoprawnego w rzeczywistości nie osiągnęły porozumienia. Jednakże w tej ostatniej kwestii występują wyjątki w obu grupach, które wymagają szerszej analizy.

Jak będzie o tym mowa poniżej, na szczególną naturę prawną postępowania nieprocesowego w sprawach dotyczących nieruchomości wskazuje również

¹⁵ K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972, s. 174.

wielokierunkowość podniesionych żądań przez uczestników. Każdy z nich ma pozycję procesową niemal zrównaną z wnioskodawcą, co nie jest spotykane w procesie z wyjątkiem spraw o prawa stanu, w których jednak ze względu na pokrewieństwo pozycja stron jest, co do zasady, podobna. Występują tym niemniej znaczne różnice w porównaniu do postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości. Wielokierunkowość spraw jest w procesie o prawa stanu mniej skomplikowana niż wielokierunkowość żądań w omawianych sprawach nieprocesowych dotyczących nieruchomości, gdyż prawa i obowiązki stron są z reguły takie same i ograniczają się do wyraźnie określonych podmiotów wskazanych przez ustawę. W postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości prawa i obowiązki są zróżnicowane ze względu na różny interes prawny uczestników wynikający z art. 510 k.p.c. Przykładem są współwłaściciele, których udział w nieruchomości wspólnej określony jest inną wartością wyrażoną ułamkiem zwykłym do całości rzeczy, np. jeden z nich ma $\frac{1}{2}$ udziału we współwłasności nieruchomości, drugi $\frac{4}{10}$, a trzeci $\frac{1}{10}$, albo w przypadku sprawy o zasiedzenie, w której, obok wnioskodawcy żądającego stwierdzenia nabycia własności przez zasiedzenie nieruchomości, pojawia się uczestnik wnoszący o stwierdzenie zasiedzenia służebności drogi koniecznej w tym samym postępowaniu. Oznacza to, że uczestnicy w odpowiedzi na wniosek lub w toku postępowania nieprocesowego mogą zgłaszać własne roszczenia procesowe. Jednakże wniosek, często wyznacza w sprawach dotyczących nieruchomości główny przedmiot rozpoznania sprawy, a uczestnicy mogą go modyfikować, lecz tylko w ramach jego treści. Poza tym w procesie o prawa stanu przedmiotem są prawa niemajątkowe, a w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości prawa majątkowe.

Przedstawiony zostanie również skutek konstytutywny niezupełny oraz skutek stanu faktycznego, jaki realizuje się w momencie wydania postanowienia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty, w zależności odpowiednio od tego, czy orzeczenie wymaga wpisu konstytutywnego do księgi wieczystej, czy wpis ma skutek jedynie deklaratoryjny. Pierwszy z nich zachodzi przy ustanowieniu: 1) służebności gruntowej polegającej na zapewnieniu drogi koniecznej do przyznanej części rzeczy i 2) odrębnej własności lokali. W takiej sytuacji aktualizuje się skutek konstytutywny niezupełny. W pozostałych przypadkach mamy do czynienia ze skutkiem stanu faktycznego postanowienia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty. Niezależnie od powyższego należy zwrócić uwagę na skutek stanu faktycznego, który wobec wydanego postanowienia co do istoty sprawy dotyczącej nieruchomości powoduje konieczność dokonania w tym samym trybie wpisu do księgi wieczystej.

Kolejnym wyróżnikiem analizowanego postępowania nieprocesowego są niewątpliwie sprawy działowe rozpoznawane w tym trybie, a umożliwiające połączenie i orzekanie nie tylko w sprawach rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym w kwestiach dotyczących nieruchomości. Postanowienie co do istoty sprawy może zatem rozstrzygać jednocześnie kwestie cywilnoprawne, w tym procesowe (sporne) jak i administracyjnoprawne np. przy podziale fizycznym nieruchomości w sprawach działowych. W ten sposób realizuje się kompleksowy charakter orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. W wypadku wydania orzeczenia wstępnego lub częściowego sąd musi wydać w późniejszym czasie orzeczenie końcowe co do pozostałych nierozstrzygniętych spraw. Mimo jednak możliwości wydania wielu postanowień merytorycznych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości wydaje się, że stanowią one jednak pewną całość, choć nie zawsze są zawarte w jednym dokumencie. Odnosi się to nie tylko do wydawanych orzeczeń rozstrzygających sprawę wstępnie lub częściowo, ale także do konieczności uzyskania wpisu do księgi wieczystej, by móc ostatecznie osiągnąć cel realizujący działania uczestnika. Świadczy to o naturze prawnej postanowień nieprocesowych wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. W tym kontekście przyjęcie konstrukcji orzeczenia kompleksowego zapewnia jedność strukturalną i funkcjonalną postępowania nieprocesowego i orzeczenia¹⁶.

Metody badawcze

Przy opracowywaniu niniejszej rozprawy skorzystano z czterech metod badawczych, które są charakterystyczne dla nauk prawnych: formalno – dogmatycznej, historycznej, prawnooporównawczej i empirycznej. Ich wybór był zdeterminowany przedstawionymi wyżej celami pracy. Podstawowa dla prowadzonego wywodu metoda formalno – dogmatyczna obejmuje analizę obowiązującego prawa, przepisów Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego oraz innych aktów normatywnych, jak: Ustawy z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali¹⁷, Ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece oraz Ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym. Posłużyła ona do opisanego specyficznych cech orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym

¹⁶ K. Piasecki, *Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 1981, s. 48, 49; A. Miączyński, *Skuteczność orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, ZNUJ, Prace Prawnicze, 1974, z. 67, s. 47.

¹⁷ Ustawa z dnia 24 czerwca 1994 r. o własności lokali, t.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1048 ze zm., dalej u.w.l.

dotyczącym nieruchomości. Na podstawie metody formalno – dogmatycznej zostanie przeprowadzona analiza przepisów prawa, orzeczeń Sądu Najwyższego oraz sądów powszechnych i poglądów doktryny. Metoda historyczna została zastosowana w rozprawie w sposób pomocniczy. Pozwoliła ona zorientować się, w jaki sposób kształtują się sprawdzone na przestrzeni lat rozwiązania z zakresu postępowania nieprocesowego, które mogą być wykorzystywane w ramach wspólnych analiz prawnych. Poza tym, przy omawianiu poszczególnych instytucji opisano, jak dany problem prawny rozwiązywany jest w innych państwach, czyli posłużono się metodą prawnoporównawczą. Taka analiza pozwala na szersze naświetlenie sposobów rozstrzygnięcia określonych zagadnień procesowych.

Obecnie nauka prawa jest bardzo rozwinięta pod względem korzystania z metody formalno – dogmatycznej. Jednakże ciągle jest mało prac zawierających badania empiryczne. Stąd też w niniejszej pracy doktorskiej przeanalizowano sposób orzekania w Sądach Rejonowych, co pozwoliło na wskazanie czynników, które powinny być brane pod uwagę podczas wprowadzania zmian do przepisów prawnych. W ten sposób w celu poznania praktycznego zastosowania przepisów w działaniu (*law in action*) w sądach pierwszej instancji, a nie tylko w książkach (*law in book*) odwołano się do badań empirycznych, a nie tylko do orzeczeń Sądów Wyższych instancji, które są powszechnie cytowane¹⁸.

Struktura rozprawy doktorskiej

Niniejsza rozprawa została podzielona na 8 rozdziałów. W rozdziale 1 dokonano rozgraniczenia postępowania nieprocesowego w sprawach dotyczących nieruchomości od procesu. W szczególności przedstawiono ujęcie postępowania nieprocesowego w świetle doktryny prawa procesowego cywilnego (podrozdział 1) oraz rozgraniczenie obu trybów postępowania rozpoznawczego na podstawie regulacji obecnego kodeksu postępowania cywilnego (podrozdział 2). Następnie przybliżono postępowanie nieprocesowe klasyczne i nieklasyczne i dokonano ich porównania z procesem cywilnym (podrozdział 3) oraz omówiono funkcję orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości (podrozdział 4).

W rozdziale 2 została przedstawione cechy charakterystyczne orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości poprzez odwołanie się do koncepcji teoretycznych odnoszących się do wszystkich spraw objętych niniejszą pracą.

¹⁸ M. Zirk – Sadowski, *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Warszawa 2011, s. 187 – 190; T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2009, s. 12 – 13, 96.

W rozdziale 3 wskazano na wspólne cechy orzeczeń właściwych dla większej ich grupy.

W rozdziale 4 niniejszej pracy doktorskiej zwrócono uwagę na odrębności obowiązujące przy wydawaniu orzeczeń w sprawach działowych dotyczących nieruchomości w ogólności. Równocześnie omówiono cechy wspólne orzeczeń merytorycznych o: podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności między małżonkami wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, zniesienie współwłasności nieruchomości i dział spadku dotyczący nieruchomości. Poza tym zostały przedstawione specyficzne cechy właściwe tylko w odniesieniu do tych trzech rodzajów postanowień merytorycznych.

W rozdziale 5 pracy zwrócono uwagę na odrębności obowiązujące przy wydawaniu orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości z zakresu prawa rzeczowego wydawanych w postępowaniu nieprocesowym, z wyłączeniem zniesienia współwłasności nieruchomości. Omówiono niezwykle ważną instytucję nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie oraz zagadnienia prawne występujące przy ustanowieniu zarządu związanego ze współwłasnością albo z użytkowaniem nieruchomości. Innym natomiast problemem jest treść merytorycznego postanowienia, w którym sąd musi dokonać wyboru, przez które działki służebność drogi koniecznej lub przesyłu zostanie ustanowiona i za jakie wynagrodzenie. Poza tym omówienia wymaga wpis do księgi wieczystej praw na nieruchomości, aby wykazać naturę prawną tych orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości.

W rozdziale 6 niniejszej pracy doktorskiej zwrócono uwagę na odrębności obowiązujące przy wydawaniu orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości z zakresu prawa spadkowego, z wyłączeniem działu spadku dotyczącego nieruchomości. Została rozpatrzona problematyka nabywania nieruchomości w drodze sukcesji uniwersalnej (stwierdzenie nabycia spadku) i syngularnej (stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego). W ten sposób przybliżono naturę prawną orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości w sferze prawa spadkowego.

W rozdziale 7 niniejszej pracy doktorskiej zwrócono uwagę na odrębności obowiązujące przy wydawaniu orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości z zakresu postępowania rejestrowego. W związku z tym stwierdzono, że w Polsce przedsiębiorcy bardzo często nie działają pod adresem podanym w Krajowym Rejestrze Sądowym, gdyż na to pozwalają obecne przepisy Ustawy z dnia 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. –

Kodeks postępowania cywilnego. Oprócz tego omówiona została także problematyka związana z postępowaniem nieprocesowym w sprawach wpisu do księgi wieczystej i Krajowego Rejestru Sądowego związanych z emisją hipotecznych papierów wartościowych. Poza tym wpis aportu w postaci nieruchomości do Krajowego Rejestru Sądowego jest związany z wpisem do księgi wieczystej, gdyż wpływa na podwójny skutek zobowiązująco – rozporządzający umowy bądź statutu spółki.

W rozdziale 8 niniejszej pracy doktorskiej omówiono odrębności obowiązujące przy wydawaniu orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości przy ustanawianiu odrębnej własności lokali. Zachodzi tu szczególny związek, jaki ujawnia się pomiędzy postanowieniami działowymi i wpisami do księgi wieczystej. Analiza tych orzeczeń pozwala wykazać ich naturę prawną związaną z postępowaniem nieprocesowym dotyczącym lokali.

W zakończeniu dokonano oceny aktualnego stanu prawnego oraz zaproponowano zmiany w obecnej regulacji kodeksu postępowania cywilnego, bądź w praktyce stosowania przepisów tego aktu prawnego poprzez sformułowanie określonych postulatów *de lege ferenda*.

Metodologię, szczegółowe wyniki badań empirycznych, w formie tabeli, wykresów i diagramów oraz wnioski sformułowane na podstawie akt sądowych, zawierające uogólnienia, co do wszystkich spraw zamieszczono w formie załącznika do niniejszej pracy doktorskiej.

W pracy uwzględniono stan prawny, literaturę, orzecznictwo na dzień 10.05.2024 r.

Rozdział 1

POSTĘPOWANIE NIEPROCESOWE A PROCES CYWILNY W SPRAWACH DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI

1.1. Ujęcie postępowania nieprocesowego w świetle doktryny prawa procesowego cywilnego

W odróżnieniu od procesu, postępowanie nieprocesowe nie opiera się na zasadzie dwustronności. W analizowanym trybie nieprocesowym możliwe jest zgłoszenie wniosku o udzielenie ochrony prawnej, w którym nie zostanie wskazany żaden inny podmiot, w stosunku, do którego dochodzi się ochrony prawnej, a żądanie będzie dokładnie oznaczone i sprecyzowane. Dotyczy to w szczególności wniosku o: stwierdzenie zasiedzenia własności konkretnej nieruchomości, wpisu do księgi wieczystej lub Krajowego Rejestru Sądowego, czy stwierdzenia nabycia spadku po danym spadkobiercy. Granice tego ostatniego żądania wyznacza wyłącznie osoba spadkodawcy¹⁹. W procesie taki przypadek nie występuje.

Kwestia braku drugiej strony postępowania, a zatem jednostronności procedury, co może zdarzyć się w sprawach o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie lub stwierdzenie nabycia spadku, w których może brać udział jedynie wnioskodawca, nie wyczerpuje jednak zagadnienia przekazywania przez ustawodawcę spraw do postępowania nieprocesowego z powodu obowiązującej w nim zasady uczestnictwa. Powinny do niego należeć sprawy cywilne, które dotyczą rozwiązywania sporów prawnych ze stosunków prawnych dwustronnie niezindywidualizowanych²⁰. W sprawach tych nie można przesądzić od razu, czy w ogóle będzie możliwość określenia przeciwnika procesowego albo czy nie będzie konieczne uczestnictwo wielu osób o odmiennych interesach. Mimo, że w postępowaniach tych niejednokrotnie może wystąpić poważny konflikt interesów między uczestnikami, to nie jest wykluczone, iż nie będzie możliwe ustalenie właściciela, którego przedmiot własności ma podlegać zasiedzeniu lub nie będzie innych spadkobierców. Podkreślić należy, że nie jest to wyłączna przyczyna przekazania tych spraw do postępowania nieprocesowego, lecz brak obowiązywania w nim zasady dwustronności wywarł z pewnością znaczny wpływ na decyzję ustawodawcy²¹.

¹⁹ T. Felski, *Zakres orzekania sądu pierwszej instancji w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku*, ZNUMK 1990, z. XXVII, s. 17.

²⁰ K. Lubiński, *Istota...*, s. 91, 254; J. Pietrzykowski, *Recenzja książki K. Lubińskiego, Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, NP 1986 nr 6, s. 71.

²¹ P. Rylski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017, s. 33 – 34, 37, 43, 48, 91.

W doktrynie prawa sformułowano wiele koncepcji, które mają na celu wskazanie kryteriów, na podstawie których nastąpiło przekazanie poszczególnych spraw do postępowania nieprocesowego. Według M. Lisiewskiego, działalność sądu w postępowaniu nieprocesowym nie polega na rozstrzyganiu sporów, ale na uregulowaniu stosunków prawnych i „objawia się nie tyle przez podciąganie stanów faktycznych pod normę prawną, ile raczej, jak w postępowaniu administracyjnym, w stosowaniu względów celowości w granicach określonych ustawą”²². Z kolei F. Longchamps nazywa postępowanie nieprocesowe w sprawach cywilnych – bez bliższego jednak uzasadnienia swojego stanowiska – postępowaniem administracyjnym²³.

Zdaniem S. Włodyki, sądy wykonują w dość szerokim zakresie czynności o charakterze administracyjnym, tzn. czynności, które należą do kompetencji organów administracji państwowej. Zalicza się do nich prowadzenie ksiąg wieczystych, czy Krajowego Rejestru Sądowego. Motywem przekazania tych czynności do kompetencji sądu jest waga określonych spraw oraz ich ścisły związek z wymiarem sprawiedliwości²⁴. W literaturze polskiej, już w początkach XX w. K. Stefko przyjmował, że głównym i istotnym zadaniem postępowania nieprocesowego jest wykonywanie sądownictwa w ścisłym znaczeniu, w sprawach, w których udzielana jest ochrona prawom prywatnym. W odróżnieniu od procesu cywilnego, kształtowanie tych praw w postępowaniu nieprocesowym dotyka również sfery interesu publicznego, a mimo to sprawy te pod żadnym warunkiem nie powinny być sądom odebrane. Natomiast drugą grupę spraw nieprocesowych tworzą te wszystkie, w których działalność sądu ma naturę administracyjną, np. prowadzenie ksiąg wieczystych czy Krajowego Rejestru Sądowego. Niemniej jednak K. Stefko uważał, że i w tej grupie spraw kształtowanie prywatnej sfery prawnej ma znaczenie „nie tylko dla osób prywatnych, ale i interesów publicznych”²⁵. Należy przyjmować, iż pogląd cytowanego Autora łączący obie grupy spraw w powiązaniu z występującym w nich interesem prywatnym i publicznym

²² M. Lisiewski, *Scalenie postępowania spornego i niespornego*, ZNUŁ. Nauki Humanistyczno – Społeczne, 1959, z. 14, seria 1, s. 94; trafnie przeciwnie J. Jodłowski, *Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego*, PiP 1960, z. 8 – 9, s. 219 – 221.

²³ F. Longchamps, *O pojęciu stosunku procesowego między organem państwa a jednostką [w:] Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, red. W. Osuchowski, M. Sośniak, B. Walaszek, Kraków – Warszawa 1964, s. 163; A. Peretiatkiewicz, *Podstawowe pojęcia prawa administracyjnego*, Poznań 1947, s. 112.

²⁴ S. Włodyka, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 1968, s. 41; S. Włodyka, *Konstytucyjna zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości w PRL*, PiP 1964, z. 11, s. 602; K. Lubiński [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 1 vol. 1*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021, s. 184 – 186.

²⁵ K. Stefko, *Główne zasady polskiej procedury cywilnej*, PPIA, 1919, nr 1 – 3, s. 14 – 15.

oddaje stanowisko nauki prawa procesowego okresu międzywojennego. Podobne zapatrywanie przedstawił również Z. Fenichel²⁶.

W powojennej nauce prawa procesowego cywilnego J. J. Litauer²⁷ i M. Piekarski²⁸ wyróżnili cztery zasadnicze grupy czynności sądu w postępowaniu nieprocesowym. Zaliczyli do nich te, polegające na współdziałaniu sądu przy powstawaniu, zmianie lub zniesieniu stosunków prawnych, czynności natury prewencyjnej, rozstrzygnięcie kwestii spornych i czynności natury administracyjnej. Na etapie powstawania kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. J. Jodłowski wyodrębnił dwie podstawowe grupy spraw objętych zakresem postępowania nieprocesowego. W pierwszej, działalność sędziego nie polega na rozstrzygnięciu sporów, zaś druga charakteryzuje się rozstrzygnięciem przez sąd o prawach podmiotowych, wynikających ze stosunków cywilnoprawnych, przy którym organ sądowy pełni takie same funkcje jak w procesie cywilnym²⁹. W późniejszych wypowiedziach Autor podkreślał z naciskiem, iż większość decyzji podejmowanych przez sąd w postępowaniu nieprocesowym jest natury jurysdykcyjnej³⁰, a co najwyżej tylko pewna grupa orzeczeń może być przyrównana do decyzji administracyjnych (co dotyczy np. niektórych rozstrzygnięć w zakresie postępowania spadkowego). J. Jodłowski zdecydowanie przy tym przyjmował, że w postępowaniu nieprocesowym nie chodzi o czynności zarządzania, ale o bezpośrednią lub pośrednią ochronę praw podmiotowych i stąd też „*działalność sądu w postępowaniu nieprocesowym ma charakter działalności jurysdykcyjnej i stanowi odcinek wymiaru sprawiedliwości*”³¹.

Także W. Siedlecki wychodził z założenia o zasadniczej tożsamości funkcji procesu cywilnego i postępowania nieprocesowego, określając funkcję postępowania nieprocesowego jako jurysdykcyjną³². Postępowanie nieprocesowe nie ma jednak, zdaniem Autora, charakteru tak jednolitego, jak proces cywilny. Nie zawsze kończy się bowiem wydaniem orzeczenia, jak to ma miejsce w procesie. W pewnych wypadkach, w tym trybie postępowania, chodzi o dokonanie jedynie poszczególnych czynności przez organ sądowy, w oparciu zarówno o przepisy ogólne obowiązujące dla tego postępowania, jak i normy szczególne, normujące

²⁶ Z. Fenichel, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PS 1933, nr 2, s. 39.

²⁷ J. J. Litauer, *Kodeks postępowania niespornego. Część ogólna, Komentarz*, Łódź 1946, s. 7.

²⁸ M. Piekarski, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PN 1949, nr 3 – 4, s. 269 – 270.

²⁹ J. Jodłowski, *Podstawowe...*, s. 221 – 223.

³⁰ J. Jodłowski, *La procédure civile non contentieuse*, Rapports généraux au VIIe Congrès international de droit comparé, Uppsala 6 – 13 août Stockholm 1966, Stockholm 1968, s. 202; A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, ZNUJ. Prace Prawnicze 1979, z. 85, s. 57.

³¹ J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 34, 35.

³² W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001, s. 19 – 21; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 16 – 17.

dokonanie tego rodzaju czynności. Mogą one mieć przy tym charakter pomocniczy w stosunku do właściwego postępowania nieprocesowego, jako postępowania rozpoznawczego, ale mogą także posiadać naturę czynności wykonawczych w stosunku do orzeczeń wydanych w tym trybie. W pierwszym przypadku, czynności organów sądowych podporządkowane są celowi tego postępowania, któremu mają służyć w przyszłości przez stworzenie odpowiednich warunków. W drugiej sytuacji treść orzeczeń sądowych wyznacza właściwy kierunek dla działalności organu sądowego, mający zapewnić skuteczność tychże decyzji. W działalności organów sądowych mogą tym niemniej występować pewne elementy właściwe dla działalności organów administracyjnych, ale podporządkowane są one działalności sądowej realizowanej przez sądowe organy państwowe, w ramach ich funkcji jurysdykcyjnej i w formach właściwych dla działalności sądowej.

W rezultacie, funkcja postępowania nieprocesowego jest, zdaniem W. Siedleckiego, funkcją jurysdykcyjną, podobnie jak funkcja procesu cywilnego, aczkolwiek w pewnych wypadkach czynności dokonywane przez organ sądowy zbliżone są rodzajowo do czynności organów administracyjnych³³. W związku z powyższym Autor odrzucił przedmiotowe określenie wymiaru sprawiedliwości, tj., jako działalności polegającej na rozstrzyganiu konfliktów prawnych, gdyż wyeliminowałoby z zakresu pojęcia wymiaru sprawiedliwości całe postępowanie nieprocesowe³⁴. Także Z. Resich, akceptując podmiotowy aspekt wymiaru sprawiedliwości, zaliczył do niego postępowanie nieprocesowe³⁵.

W kontekście powyższych zapatrywań doktrynalnych, znalezienie w pełni zadowalających kryteriów oraz właściwe zdefiniowanie pojęcia postępowania nieprocesowego stało się, zdaniem K. Lubińskiego, swoistą „drogą krzyżową” nauki postępowania cywilnego³⁶. Wypracowane w literaturze liczne teorie w przedmiocie rozgraniczenia postępowania nieprocesowego i procesu cywilnego³⁷ pozwoliły jednak na

³³ J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 13 - 14; W. Siedlecki, *Rola sądu w postępowaniu cywilnym (rozpoznawczym)*, PiP 1966, z. 12, s. 856.

³⁴ W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965, s. 51; W. Siedlecki, *Zasady wymiaru sprawiedliwości i naczelnne zasady procesu cywilnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, ZNIBPS 1978, nr 10, s. 38.

³⁵ Z. Resich, *Nauka o organach ochrony prawnej*, Warszawa 1973, s. 11; Z. Resich, *Pojęcie wymiaru sprawiedliwości w świetle ostatniej nowelizacji Konstytucji PRL*, NP 1973, nr 3, s. 303; K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 1, s. 198 – 201, 214, 217 – 218.

³⁶ K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 1, s. 338.

³⁷ Z. Fenichel, *Stosunek...*, s. 37; Z. Fenichel, *Uwagi o projekcie księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego*, PPC 1936, nr 20 – 21, s. 639; W. Siedlecki, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PiP 1949, z. 2, s. 26; M. Piekarski, *Stosunek...*, s. 269; J. Jodłowski, *Nowy etap przebudowy polskiego prawa cywilnego*, Warszawa 1953, s. 14; J. Jodłowski, *Podstawowe...*, s. 215; J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*, Warszawa 1962, s. 7; J. Krajewski, *Stosunek...*, s. 25; J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, Toruń 1973, s. 42; A. Międzyński, *Ochrona...*, s. 39; J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 10; A. Międzyński, *Specyfika postępowania*

wyróżnienie ich dwóch zasadniczych grup. Do pierwszej należą poglądy, które określić można, jako pozytywne, gdyż ich przedstawiciele nie rezygnują z prób znalezienia kryteriów teoretycznych, według których pewne sprawy powinny być rozpoznawane w procesie, inne zaś w postępowaniu nieprocesowym. W ramach tej grupy zapatrywań formułowane są teorie upatrujące kryterium różnicującego w celu, przedmiocie lub innych jeszcze elementach obu postępowań. Różnie są przy tym ujmowane cel i przedmiot postępowania nieprocesowego. To, co niektórzy Autorzy uważają za cel postępowania, inni ujmują w kategorii przedmiotu tego postępowania³⁸. Drugą grupę teorii można określić mianem negatywnych, gdyż jej przedstawiciele rezygnują z możliwości wypracowania takich kryteriów w przeswiadczeniu, że właściwe rozgraniczenie obszaru obu postępowań może nastąpić na gruncie prawa pozytywnego³⁹. Fakt, iż Autorzy należący do obu kierunków często odwołują się w swych wypowiedziach do spraw dotyczących nieruchomości usprawiedliwia szczegółowe omówienie tego zagadnienia.

Genezę teorii celowościowych zaliczanych do pozytywnych zapoczątkował F. Oesterley, który w pionierskiej i wyjątkowo bogatej koncepcyjnie na pierwszą połowę XIX w. pracy poczynił trzy istotne ustalenia. Po pierwsze, uznał postępowanie nieprocesowe za samodzielny, obok procesu cywilnego, rodzaj postępowania cywilnego, i to o istotnym znaczeniu dla teorii i praktyki. Po drugie, przyjął, że celem końcowym postępowania nieprocesowego jest ochrona porządku prawnego przed jego zakłóceniami, w odróżnieniu od procesu cywilnego, w którym chodzi o rozstrzygnięcie sądu w przedmiocie zaistniałego naruszenia prawa w celu jego odwrócenia. Po trzecie, zaliczył do postępowania nieprocesowego szereg czynności, przy podejmowaniu, których sąd powinien współdziałać z uczestnikami w celu bezpiecznego powstania (*sichere Hervorbringung*), zmiany, utrzymania lub ustania określonych stosunków prawnych⁴⁰. Można przyjmować, iż na naturę prawną orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości wskazuje zwłaszcza trzecie ustalenie.

nieprocesowego [w:] red. E. Łętowska, *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora J. Jodłowskiego.*, Wrocław 1989, s. 412; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 12; T. Demendecki, *O potrzebie zachowania trybu postępowania nieprocesowego dla rozpoznawania spraw cywilnych we współczesnym polskim postępowaniu cywilnym*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, 2012, nr 1, s. 211; M. Jędrzejewska, *Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego w świetle praktyki sądowej i doktryny*, ZNIBPS 1987, nr 25, s. 102.

³⁸ F. Baur, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Tübingen 1955, s. 27; J. Bärmann, *Freiwillige...*, s. 27; W. J. Habscheid, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1983, s. 20.

³⁹ K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 1, s. 338, 339.

⁴⁰ F. Oesterley, *Versuche aus dem Gebiete der sogenannten freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Hannover 1830, s. 4, 45.

Teoria F. Oesterley'a w drugim jej punkcie rozwinięta została przez A. Mengera⁴¹ w drugiej połowie XIX w., a później w nauce polskiej przez F. K. Fiericha. Wyróżnili oni dwa sposoby działania państwa. Pierwszy z nich, represyjny, występuje w wypadku usuwania zaistniałego bezprawia, przywracając równowagę pomiędzy stanem faktycznym a prawnym poprzez udzielanie ochrony prawnej w procesie cywilnym. Drugi z nich natomiast, zwany prewencyjnym, realizuje się w postępowaniu nieprocesowym⁴². Pogląd ten jednak nie znalazł potwierdzenia w rzeczywistości, gdyż w obu tych trybach państwo może jednak działać represyjnie lub prewencyjnie. W 1885 r. zwrócił na to uwagę A. Wach, wskazując, iż proces cywilny ma na celu ochronę i urzeczywistnienie istniejących już praw i stosunków prawnych, natomiast w postępowaniu nieprocesowym chodzi o współdziałanie sądu przy tworzeniu nowych lub zmianie i rozwoju istniejących praw i stosunków prawnych, czyli tworzeniu nowych praw lub stosunków prawnych⁴³. F. Zoulik pod wpływem tej teorii uznał, że z uwagi na skutki materialnoprawne orzeczeń, sąd wydaje w procesie cywilnym orzeczenia deklaratoryjne, a w postępowaniu nieprocesowym orzeczenia konstytutywne⁴⁴.

Jednakże ten podział trafnie podważył w sprawach dotyczących nieruchomości E. Warzocha, który wskazał, że orzeczeniami deklaratoryjnymi są wszakże stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie i stwierdzenie nabycia spadku. Również w sprawach działowych zapadają orzeczenia zasądzające świadczenia⁴⁵. W grupie teorii celowościowych mieści się również koncepcja K. Hellwiga, według którego postępowanie nieprocesowe jest przede wszystkim postępowaniem w sprawie o ustanowienie pieczy zastępczej (*Rechtsfürsorge*), w którym sąd wypełnia obowiązek działania w tym zakresie, a nie rozstrzyga o prawach podmiotowych⁴⁶. Tak więc wnioskodawca nie dochodzi własnego prawa, lecz powołuje się na obowiązek podjęcia przez sędziego działania w tym zakresie. Podobny pogląd na temat pieczy prywatnoprawnej zaprezentował H. R. Wettstein, który podkreślił jej zróżnicowaną postać, skoro udzielana jest w formie ochrony indywidualnych i ogólnych interesów oraz dóbr majątkowych (*Vermögensgüter*). Piecza ta realizowana jest zarówno przez wpływ państwa na materialny porządek w sferze stosunków

⁴¹ A. Menger, *System des österreichischen Civilprozessrechts in rechtvergleichender Darstellung*, t. 1, Wien 1876, s. 20; F. Baur, *Freiwillige...*, s. 27.

⁴² F. K. Fierich, *Nauka o sądach cywilnych*, cz. 1, Kraków 1918, s. 30; W. Godlewski, *Austryackie prawo procesowe cywilne*, Lwów 1900, s. 4; F. Zoulik, *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*, Praha 1969, s. 51.

⁴³ A. Wach, *Handbuch des deutschen Civilprozessrechts*, t. 1, Leipzig 1885, s. 52; E. Ott, *Geschichte und Grundlehren des österreichischen Rechtsfürsorgeverfahrens Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Wien 1906, s. 63.

⁴⁴ F. Zoulik, *Řízení...*, s. 51.

⁴⁵ E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1982, s. 36, 39.

⁴⁶ K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 1, s. 339 – 342.

prywatnoprawnych, jak i odpowiednie środki formalne⁴⁷. Osobiście uważam, iż w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości pogląd ten wydaje się aktualny w sprawach o ustanowienie zarządu nad współwłasnością lub użytkowaniem czy przy stwierdzeniu nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego. Koncepcja ta jeszcze bardziej wyraźnie rysuje się, gdy chodzi o sprawy wszczynane z urzędu o wpis w postępowaniu wieczystoksięgowym czy rejestrowym. Niestety nie dotyczy ogółu tych spraw np. o stwierdzeniu nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie lub ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu na tej rzeczy.

Zdaniem R. F. Cansteina, postępowanie nieprocesowe – w odróżnieniu od procesu cywilnego – nie ma na celu przymusowego (prawomocnie materialnego) lub bezspornego ustalania roszczeń prywatnoprawnych, ale czyste powstanie, zmianę, ustalenie, zabezpieczenie i zaspokojenie roszczeń prywatnoprawnych na podstawie porozumienia (*Einverständnis*) stron⁴⁸. Również przyjęcie tego zapatrywania wydaje się, moim zdaniem, adekwatne do postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości, w którym dąży się do zastąpienia braku zawarcia umowy poprzez postanowienie rozstrzygające sprawę co do jej istoty. Jeśli więc powstanie pomiędzy uczestnikami spór o prawo w postępowaniu nieprocesowym, np. w postępowaniu wieczystoksięgowym, to powinien on być załatwiany w procesie cywilnym. Z drugiej strony R. F. Canstein dostrzegł, że niektóre spory o prawo należałoby załatwiać w postępowaniu nieprocesowym z mocy przepisów szczególnych, np. spory w sprawach granicznych⁴⁹.

Do teorii przedmiotowych należy zaliczyć pogląd F. Baura, zdaniem którego proces odnosi się do ustalania i urzeczywistniania spraw spornych, natomiast postępowanie nieprocesowe dotyczy zabezpieczania spraw niespornych⁵⁰. Według jednak F. Lenta, sąd rozstrzyga w procesie o przedstawionym przez powoda przeciwko pozwanemu twierdzeniu prawnym (*Rechtsbehauptung*), nawet wówczas, gdy wydawany jest wyrok kształtujący, u którego podstaw leży prywatne prawo kształtujące (*ein privates Recht auf Gestaltung*). Natomiast w postępowaniu nieprocesowym chodzi o ingerencję władz bez prywatnego prawa kształtującego, i to nawet wtedy, gdy kształtowanie następuje w drodze orzeczenia sądowego⁵¹. Proponowane przez Autora kryterium zawodzi w postępowaniu nieprocesowym, m.in. w sprawach o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej

⁴⁷ H. R. Wettstein, *Die Aufgabe der freiwilligen Gerichtsbarkeit als Teil des Zivilverfahrens*, Affoltern am Albis 1958, s. 84.

⁴⁸ R. F. Canstein, *Lehrbuch des oesterreichischen Civilprozessrechtes*, t. 1, Berlin 1893, s. 27.

⁴⁹ K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 1, s. 342 – 345.

⁵⁰ F. Baur, *Freiwillige...*, s. 29.

⁵¹ F. Lent, *Zivilprozeß und freiwillige Gerichtsbarkeit*, ZZP 1953, nr 4, s. 267.

małżonków, w braku zgodnego wniosku współwłaścicieli czy o dział spadku w braku zgodnego wniosku spadkobierców. W późniejszej wypowiedzi F. Lent stwierdził, iż proces cywilny jest odpowiedni dla tych wszystkich spraw, w których ustalenie spornej sytuacji prawnej lub jej przymusowe urzeczywistnienie odpowiada i wystarcza interesom stron. Natomiast postępowanie nieprocesowe jest odpowiednie w tych sprawach, w których interesy uczestników w drodze takiego ustalenia i urzeczywistnienia nie są zaspakajane⁵².

Kierunek doktrynalny zorientowany na istnienie sporu o prawo w procesie oraz jego brak w postępowaniu nieprocesowym (*absence de contestation*) silnie jest też reprezentowany w nauce francuskiej i znajduje obecnie wyraźne oparcie w treści art. 25 nowego francuskiego kodeksu postępowania cywilnego⁵³. W myśl tego przepisu, sąd orzeka w postępowaniu nieprocesowym w sprawach, w których nie ma sporu i złożony został wymagany przez prawo wniosek według istoty tych spraw, który poddany jest ocenie sądu.

Po dokonaniu sumarycznego przeglądu wybranych poglądów zagranicznych warto podkreślić, iż w nauce polskiej koresponduje z nimi stanowisko J. Jodłowskiego, który przyjmował, iż rozgraniczenie procesu i postępowania nieprocesowego oparte jest zasadniczo na kryterium istnienia sporu o prawo w procesie i jego braku w sprawach przekazanych do postępowania nieprocesowego⁵⁴. Z drugiej strony Autor akcentował, że kryterium to nie jest przestrzegane przez ustawodawcę w sposób ścisły i konsekwentny, ponieważ w postępowaniu nieprocesowym rozpoznawane są również sprawy sporne, np. spory o roszczenia między współwłaścicielami (art. 618 § 1 k.p.c.) czy spory o wysokość udziałów małżonków we wspólności majątkowej (art. 567 § 1 k.p.c.).

Zdaniem Z. Resicha, pomimo trudności w rozgraniczeniu procesu i postępowania nieprocesowego na podstawie kryterium sporu o prawo jest oczywiste, że cechą najbardziej charakterystyczną dla procesu, w odróżnieniu od postępowania nieprocesowego, jest właśnie sporny charakter tego trybu⁵⁵. Z kryterium tym wiąże się najściślej, zdaniem Autora, kontradictoryjny charakter procesu, co nie stanowi z kolei reguły w postępowaniu nieprocesowym⁵⁶. Z poglądem tym pozostaje w ścisłym związku zapatrywanie W.

⁵² Tenze, *Freiwillige...*, s. 8.

⁵³ D. Martiny, *Nichtstreitige Verfahren in Frankreich*, München 1976, s. 69; D. Le Ninivin, *La juridiction gracieuse dans le nouveau code de procédure civile*, Paris 1983, s. 19; C. Lefort, *Procédure civile*, Paris 2005, s. 226; Francuski kodeks postępowania cywilnego z dnia 5.12.1975 r., Nouveau Code de procedure civile, Décret n° 75-1123 du 25 décembre 1975, dalej CPC.

⁵⁴ J. Jodłowski, *Zasady naczelnie socjalistycznego postępowania cywilnego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 88; J. Jodłowski, K. Weitz [w:] J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk – Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 53, 54.

⁵⁵ Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985, s. 213.

⁵⁶ *Ibidem*, s. 213 – 214.

Siedleckiego i Z. Świeboda, że o przydzieleniu spraw cywilnych „do jednego lub drugiego trybu postępowania rozpoznawczego decyduje charakter sprawy, a mianowicie, czy jest on procesowy, czy nieprocesowy, czego najbardziej widocznym znamieniem jest to, czy w danej sprawie można stwierdzić istnienie dwóch przeciwstawnych podmiotów prawnych, które jako strony mogą występować w procesie”⁵⁷.

Należy zauważyć, iż kryterium sporu o prawo lub brak takiego sporu stanowiło podstawę do podziału przez Z. Staleva od strony prawnoporównawczej 13 krajowych systemów postępowania nieprocesowego w trakcie VII Międzynarodowego Kongresu Prawa Procesowego w Würzburgu – na dwie podstawowe grupy⁵⁸. Pierwszą z nich stanowiły systemy, w których postępowanie nieprocesowe obejmowało klasyczne sprawy nieprocesowe, czyli z istoty swej niesporne, drugą zaś tworzyły systemy, które obejmowały również sprawy sporne. Do drugiej grupy systemów Autor zakwalifikował zwłaszcza austriackie, niemieckie, greckie i holenderskie postępowanie nieprocesowe. Postępowanie nieprocesowe w Polsce zaliczył do pierwszej grupy systemów. Uzasadnioną polemikę z referentem podjął w omawianym zakresie J. Jodłowski, wskazując, że do postępowania nieprocesowego przekazano również w Polsce wiele spraw spornych, i to nie tylko ze stosunków z zakresu prawa cywilnego i rodzinnego, lecz także z innych stosunków prawnych⁵⁹.

W rezultacie można przyjmować, iż kryterium sporu o prawo w sprawach cywilnych jest adekwatne nie tylko dla spraw rozpoznawanych w procesie, ale także dla pewnej grupy spraw przekazanych do postępowania nieprocesowego w wyniku dynamicznego rozwoju tego trybu na gruncie wielu krajowych systemów prawa. Natomiast brak sporu o prawo odnieść można tylko do klasycznych spraw z zakresu postępowania nieprocesowego. Różnic pomiędzy procesem a postępowaniem nieprocesowym można upatrywać w innych jeszcze elementach obu trybów, np. w odrębnościach w realizacji niektórych zasad naczelných postępowania cywilnego, funkcjach sądu, skutkach prawnych orzeczeń, zwłaszcza prawomocności materialnej orzeczeń czy innych celach obu postępowań.

W związku z powyższym E. Marszałkowska – Krześ zaprezentowała stanowisko, że cechą postępowania nieprocesowego jest również to, iż postępowanie to, częściej niż proces cywilny ma charakter prewencyjny i znacznie silniej akcentowany jest w nim interes

⁵⁷ W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór Studiów*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 178; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 19.

⁵⁸ Z. Stalev, *Non – contentious proceedings and their development* [w:] *Effektiver Rechtsschutz und verfassungsmäßige Ordnung. Die Generalberichte zum VII. Internationalen Kongreß für Prozeßrecht, Würzburg, 1983*, red. W.J. Habscheid, Bielefeld 1983, s. 286, K. Lubiński, *Istota...*, s. 53.

⁵⁹ T. Ereciński, *Sprawozdanie z VII Międzynarodowego Kongresu Prawa Procesowego*, PiP 1984, z. 1, s. 128.

publiczny. Ponadto istotnej różnicy Autorka upatruje w możliwości wszczęcia postępowania nieprocesowego z urzędu, jeżeli przepis szczególny tak stanowi, oraz w dużej różnorodności spraw rozpoznawanych w tym trybie⁶⁰. Zdaniem K. Lubińskiego⁶¹, trafne jest przy tym ogólniejsze spostrzeżenie K. Korzana⁶² o potrzebie odróżnienia natury prawnej postępowania nieprocesowego od specyfiki spraw przekazywanych do tego trybu postępowania.

Zwolennicy teorii negatywnych wychodzą z kolei z założenia, że zróżnicowany przedmiot procesu i postępowania nieprocesowego sprawia, iż precyzyjne rozgraniczenie obu postępowań jest możliwe tylko na gruncie prawa pozytywnego. Do przedstawicieli tej koncepcji należy zaliczyć m.in.: L. Rosenberga, K. H. Schwaba, P. Gottwalda⁶³, K. Schellhammera⁶⁴, O. Jauerniga⁶⁵ i J. Damrau⁶⁶. Zgodzić się należy z K. Lubińskim, iż w świetle wypowiedzi przedstawicieli nauki prawa procesowego cywilnego istnieje wiele istotnych cech, które należy wziąć pod uwagę przy rozgraniczeniu procesu od postępowania nieprocesowego. Jednakże decyzję o przekazaniu konkretnej sprawy do jednego z tych dwóch trybów podejmuje ustawodawca, uwzględniając kryteria wypracowane w doktrynie w ramach wielu podstaw teoretycznych.

Aby dokonać prawidłowego wyboru prawodawca powinien brać pod uwagę specyfikę sprawy, która jest kwestią wtórną wobec natury prawnej procesu lub postępowania nieprocesowego, mającej udzielić optymalnej ochrony prawnej roszczeniu procesowemu. Drugi ze wskazanych trybów postępowania rozpoznawczego jest niewątpliwie bardziej elastyczny. Może, zatem zapewnić ochronę prawną nie tylko klasycznym, historycznie najwcześniej przekazywanym do niego sprawom, gdzie nie występuje spór prawny, lecz również tym, w których aktualizuje się wyraźny konflikt, ale uczestników nie da się przyporządkować po stronie powodowej ani pozwanej, gdyż reprezentują własny interes prawny. W tej drugiej grupie spraw nie da się więc zastosować zasady dwustronności tak, jak w procesie, ale sprawy te mają charakter cywilny ze swojej istoty, a więc w znaczeniu materialnym, a nie formalnym (tzn. przekazywanym do postępowania cywilnego ze względów celowości). Ponadto, postępowania nieprocesowe stanowią subpostępowania

⁶⁰ E. Marszałkowska – Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012, s. 26.

⁶¹ K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 1, s. 345 – 351.

⁶² K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 25.

⁶³ L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 2004, s. 2.

⁶⁴ K. Schellhammer, *Zivilprozeß. Theorie. Praxis. Fälle*, Heidelberg 1982, s. 605.

⁶⁵ O. Jauernig, *Zivilprozessrecht*, München 2003, s. 15.

⁶⁶ J. Damrau, *Freiwillige Gerichtsbarkeit in die Gesamtverfahrensordnung* [w:] *Lexikon des Rechts Zivilverfahrensrecht*, red. G. Lüke, H. Prütting, Luchterhand 1989, s. 89.

stanowiące etap większej całości, które razem pozostają ze sobą w związku, by udzielać ochrony prawnej w sposób ciągły⁶⁷.

Należy przyjmować, że powyższe rozóżnienie ma w pełni zastosowanie do spraw dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Także one dzielą się na dwie grupy. Pierwszą, klasyczną, w której nie występuje spór o prawo stanowią: postępowanie wieczystoksięgowe i rejestrowe. Do drugiej natomiast grupy należy zaliczyć pozostałe postępowania nieprocesowe dotyczące nieruchomości, w których taki konflikt między uczestnikami może wystąpić, ale nie ma zastosowania zasada dwustronności. Kwalifikują się zatem do nich sprawy dotyczące nieruchomości rozpoznawane w tym trybie, a mianowicie: działowe, o stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie, o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem, o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego. Istnieje znaczna różnica pomiędzy funkcją tych postępowań, zakresem rozpoznania sprawy i potrzebą wyznaczenia rozprawy. W pierwszej grupie nie przeprowadza się rozprawy, a funkcja ochrony praw podmiotowych ogranicza się do prowadzenia rejestru. Druga grupa zmierza do merytorycznego rozpoznania sprawy wraz z reguły obowiązkową rozprawą, na której przeprowadza się dowody. Jednakże są też cechy wspólne, jak ochrona udzielana bliżej nieoznaczonej liczbie podmiotów, a zatem skutek wiążący orzeczeniem nieoznaczoną liczbą adresatów (skuteczność *erga omnes*). Oprócz tego ochrona prawna jest zapewniona w sposób ciągły. Te postępowania, w ramach drugiej grupy oraz postępowanie rejestrowe dotyczące nieruchomości i kończące je orzeczenia końcowe pozostają w wyraźnym związku z postępowaniem wieczystoksięgowym i wpisem do księgi wieczystej, tworząc subpostępowania, w którym udzielana jest ciągła ochrona prawna roszczeniu procesowemu.

Poza tym taka zależność występuje w sprawach spadkowych. Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego dotyczącego nieruchomości jest subpostępowaniem poprzedzającym dział spadku i wpis do księgi wieczystej, który kończy postępowania nieprocesowe zmierzające do udzielenia ochrony prawnej uczestnikom. Podobny związek może wystąpić w przypadku, w których wydane postanowienie merytoryczne z zakresu ustanowienia zarządu nad współwłasnością poprzedza wydanie orzeczenia o zniesienie współwłasności nieruchomości. W sprawach działowych, postanowienie rozstrzygające istotę sprawy może dotyczyć również stwierdzenia nabycia nieruchomości przez zasiedzenie. Subpostępowania łączą się zatem w jednej grupie

⁶⁷ K. Lubiński [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 1*, s. 353, 355, 366 – 370, 375, 376, 378 – 380.

klasycznych postępowań, w których nie istnieje spór o prawo i wydawane są orzeczenia w postaci: wpisu do księgi wieczystej lub postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, jak i w drugiej grupie pozostałych postępowań, w których istnieje spór o prawo. Ponadto związek ten może wymagać wszczęcia postępowania zarówno w drugiej grupie jak i w pierwszej z reguły realizującej ostateczny cel wnioskodawcy i uczestników, a mianowicie wpis do księgi wieczystej dochodzonego prawa rzeczowego.

Należy przyjmować, że wiążącą decyzję co do kwalifikacji danej sprawy do postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości podejmuje prawodawca. Powinien to czynić uwzględniając implikacje wynikające z przedstawionych koncepcji pozytywnych, które stwarzają argumentację niezbędną do przesądzenia, czy konkretne rozstrzygnięcie powinno zapaść w postępowaniu nieprocesowym, nie zaś w procesie. Można zakładać, że w Polsce duży wpływ na katalog orzeczeń wydawanych w tym trybie, a dotyczących nieruchomości wywarł trzeci punkt teorii F. Oesterley'a. Wiąże się on z zaliczeniem do postępowania nieprocesowego szeregu czynności, przy podejmowaniu, których sąd powinien współdziałać z uczestnikami w celu bezpiecznego powstania (*sichere Hervorbringung*), zmiany, utrzymania lub ustania określonych stosunków prawnych. Pogląd ten twórczo rozwijany przez kolejnych Autorów: K. Hellwiga (obowiązek aktywności sędziego), H. R. Wettsteina (piecza prywatnoprawna państwa), R. F. Cansteina (cel postępowania nieprocesowego – czyste powstanie, zmiana, ustalenie, zabezpieczenie i zaspokojenie roszczeń prywatnoprawnych na podstawie porozumienia stron), J. Jodłowskiego (zakwestionowanie, że wyłącznym kryterium do zaliczenia sprawy do postępowania nieprocesowego jest brak sporu), Z. Resicha (brak spełnienia zasady kontradiktoryjności w niektórych postępowaniach nieprocesowych) oraz W. Siedleckiego (brak spełnienia zasady dwustronności w postępowaniu nieprocesowym) niewątpliwie wywarł wpływ na konstrukcję orzeczeń dotyczących nieruchomości wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w Polsce.

1.2. Postępowanie nieprocesowe a proces cywilny w sprawach dotyczących nieruchomości na podstawie regulacji obecnego kodeksu postępowania cywilnego

Niewątpliwie cechą wspólną postępowań działowych tzn. o zniesienie współwłasności, o podział majątku wspólnego i dział spadku jest fakt, iż ustawodawca zdecydował, że natura prawna tych spraw wymaga ich przekazania do postępowania nieprocesowego. Konsekwencją tego jest umiejscowienie przepisów dotyczących podziału

majątku wspólnego małżonków po ustaniu wspólności małżeńskiej w art. 566 – 567 k.p.c., zniesienia współwłasności w art. 617 – 625 k.p.c. i działu spadku w art. 680 – 689 k.p.c. Wynika to z regulacji materialnej, która pozwala dokonać na rzecz kilku uczestników podziału majątku wspólnego, a także działu spadku poprzez podział fizyczny, przyznanie na własność przedmiotów należących do masy majątkowej ulegającej podziałowi lub przez sprzedaż poszczególnych przedmiotów. W odniesieniu do zniesienia współwłasności te sposoby wyjścia z niepodzielności są takie same, tylko odnoszą się do konkretnej rzeczy.

W związku z powyższym, w postępowaniu nieprocesowym, ilość jego uczestników może być zróżnicowana w zależności od liczby osób zainteresowanych wynikiem sprawy. Jest to niewątpliwie wyraźna różnica w stosunku do procesu, który oparty jest na zasadzie dwustronności, w którym występuje powód i pozwany. Nie da jej się zastosować w przypadku występowania więcej niż dwóch współwłaścicieli, zwłaszcza gdy mają oni sprzeczne interesy. Kwestii tej nie trzeba rozstrzygać, skoro sprawy te należą do postępowania nieprocesowego⁶⁸. Zasada uczestnictwa w postępowaniu nieprocesowym stanowi jedno z fundamentalnych założeń konstrukcyjnych tego trybu postępowania rozpoznawczego. Należy stwierdzić, że dwustronność pojmowana jako konieczność występowania powoda i pozwanego jest realizowana i zagwarantowana w procesie cywilnym. Zasada uczestnictwa jest tymczasem zależna od konkretnej regulacji obowiązującej w danym systemie prawnym. Nie określa jej wewnętrzna istota postępowania nieprocesowego, która z powodu odmiennie rozpoznawanych w nim spraw jest trudna do zdefiniowania, lecz zawsze czyni to ustawa⁶⁹. W Polsce taką podstawę prawną stanowi w pierwszym rzędzie art. 510 k.p.c. Zakres wywoływanych skutków orzeczenia może być szeroki i istotny, jak np. w przypadku spraw o stwierdzenie zasiedzenia czy spraw o stwierdzenie nabycia spadku⁷⁰.

A. Korybski zdefiniował spór prawny jako konflikt ujawniony wobec otoczenia społecznego i poddany jego obserwacji. „*Spór*” jest pojęciem definiowanym przez teorię prawa, natomiast „*konflikt*” – przez nauki społeczne, zaś działania podejmowane w zakresie tych dwóch pojęć to odpowiednio: rozstrzygnięcie (sporów) i rozwiązywanie (konfliktów)⁷¹.

⁶⁸ W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1968, s. 11 – 12; J. Jagieła, *Organizacja...*, s. 462, 463.

⁶⁹ W nauce niemieckiej W. Zimmermann [w:] *Kommentar zum Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in der Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, red. H. Engelhardt, W. Sternal, München 2011, s. 131; w austriackiej W. H. Rechberger, *Kommentar zum Außerstreitgesetz*, Wien – New York 2006, s. 15.

⁷⁰ P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 55, 56.

⁷¹ A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA. Studium teoretycznoprawne*, Lublin 1993, s. 15 – 16, 20, 24, 26, 28, 32 – 35, 60; R. Balicki, *Pozasądowe procedury rozwiązywania sporów między jednostkami* [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014, s. 901, 902.

Taka terminologia została także przyjęta w niniejszym opracowaniu. W. Siedlecki wyróżniał spory: odnoszące się do przedmiotu sprawy, która ma być rozstrzygnięta przez sąd w trybie postępowania nieprocesowego oraz dotyczące kwestii prejudycjalnych dla wyniku postępowania⁷². W pierwszej grupie sporów prawnych, jako kryterium podziału przyjęć można, co do zasady, rodzaj stosunków prawnych, z których one wynikają. Stosując ten wyznacznik, należy wyróżnić następujące kategorie spraw nieprocesowych dotyczących nieruchomości, w których sąd pierwszej instancji rozstrzyga na ogół spory prawne: 1) sprawy z zakresu prawa rzeczowego – stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości (zachodzi sprzeczność interesów, pomiędzy wnioskodawcą a dotychczasowym właścicielem – art. 609 k.p.c.)⁷³, ustanowienie drogi koniecznej i służebności przesyłu (art. 626 k.p.c.)⁷⁴, ustanowienie zarządcy nieruchomości (art. 203 k.c., art. 269 § 1 k.c. i art. 611 k.p.c.), a także orzekanie w przedmiocie wykonywania zarządu nad nieruchomością (art. 199 k.c., art. 201 – 202 k.c., art. 612 § 1 k.p.c.)⁷⁵, zniesienie współwłasności nieruchomości w braku zgodnego wniosku współwłaścicieli (art. 617 k.p.c.)⁷⁶ oraz orzekanie o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli w razie zarządzenia sprzedaży nieruchomości należących do współwłaścicieli (art. 625 k.p.c.), 2) sprawy z zakresu prawa spadkowego – dział spadku, w skład którego wchodzi nieruchomość w braku zgodnego wniosku spadkobierców⁷⁷.

W grupie sporów prawnych dotyczących kwestii prejudycjalnych dla wyniku postępowania nieprocesowego chodzi o takie spory prawne, które najpierw powinny być rozstrzygnięte przez sąd w trybie nieprocesowym, zanim będzie możliwe rozpoznanie sprawy, dla której wszczęto postępowanie nieprocesowe⁷⁸. Przyjmując powyższe kryterium, wyróżnić można rozstrzygane przez sąd pierwszej instancji: 1) spory prawne co do ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym (art. 567 § 2 k.p.c.), o istnienie uprawnienia do żądania podziału majątku wspólnego lub o to, czy pewien przedmiot należy do majątku wspólnego w postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej

⁷² W. Siedlecki [w:] J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973, s. 65, 66; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 71.

⁷³ B. Dobrzański, *Wybrane zagadnienia proceduralne*, Katowice 1969/1970, s. 63; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 40; E. Janeczko, *Zasiedzenie*, Warszawa 1981, s. 5, 141.

⁷⁴ W. Kocon, *Droga konieczna*, Warszawa 1977, s. 51; B. Rakoczy, *Zasiedzenie służebności przesyłu*, Warszawa 2014, s. 24; Z. Gołby, *Służebności gruntowe, drogowe, osobiste i przesyłu*, Warszawa 2016, s. 23.

⁷⁵ K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące oświadczenia woli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1977, s. 190.

⁷⁶ M. Sychowicz, *Postępowanie o zniesienie współwłasności*, Warszawa 1976, s. 15; A. Miączyński, *Ochrona...*, s. 58.

⁷⁷ T. Misiuk, *Problemy integracyjne postępowania działowego*, Pal. 1973, nr 9, s. 15.

⁷⁸ W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988, s. 66; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 71 – 72.

między małżonkami (art. 685 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.)⁷⁹, 2) spory prawne o prawo do żądania zniesienia współwłasności i prawo własności w postępowaniu o zniesienie współwłasności (art. 618 § 1 k.p.c.)⁸⁰, 3) spory prawne o istnienie uprawnienia do żądania działu spadku oraz o to, czy określony przedmiot należy do spadku w postępowaniu o dział spadku (art. 685 k.p.c.)⁸¹, 4) spory prawne o to, jakie osoby i w jakim zakresie dziedziczą spadek w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku albo w postępowaniu o uchylenie lub zmianę stwierdzenia nabycia spadku (art. 670 k.p.c.)⁸².

Można równocześnie wyróżnić rozstrzyganie wielokonfliktowych spraw nieprocesowych dotyczących nieruchomości w sferze: 1) prawa do własności, innych praw majątkowych – zniesienie współwłasności przy zgodnym wniosku współwłaścicieli (art. 622 § 2 k.p.c.), 2) prawa do ochrony dziedziczenia własności – stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 1025 k.c. i art. 1029¹ k.c. w zw. z art. 669 k.p.c.), uchylenie lub zmiana stwierdzenia nabycia spadku (art. 690 § 2 k.p.c., art. 678 k.p.c. i art. 679 k.p.c.), uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, jeżeli w odniesieniu do tego samego spadku zostało wydane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku (art. 669¹ § 1 k.p.c.), uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia po osobie uznanej za zmarłą lub której zgon został stwierdzony prawomocnym postanowieniem sądu, a postanowienie o uznaniu tej osoby za zmarłą lub stwierdzeniu jej zgonu zostało uchylone (art. 678 k.p.c.), uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia, jeżeli osoba, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą lub jej udział w spadku jest inny niż stwierdzony (art. 679 § 4 k.p.c.), dział spadku przy zgodnym wniosku spadkobierców (art. 622 § 2 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c.)⁸³.

W ramach funkcji polegającej na wykonywaniu przez sąd innej, niż wymiar sprawiedliwości działalności jurysdykcyjnej należy umieścić wszystkie czynności orzecznicze, którymi sąd rozstrzyga w postępowaniu nieprocesowym o prawach podmiotowych w drodze imperatywnego orzeczenia o skutkach prawnych stanu faktycznego uznanego za udowodniony, gdy udzielana w ten sposób ochrona prawna nie spełnia wymogu odpowiedniego ukierunkowania podmiotowego, tj. ochrony prawnej udzielanej konkretnym osobom. Należy ponadto, jak się wydaje, odnieść się do rozstrzygania spraw

⁷⁹ S. Madaj, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1978, s. 133.

⁸⁰ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 128; A. Stempniak, *Autonomia i integracja postępowań działowych w prawie polskim*, Warszawa 2017, s. 647.

⁸¹ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 30; A. Stempniak, *Postępowanie w sprawach o dział spadku Komentarz oraz wzory pism procesowych i orzeczeń sądowych*, Warszawa 2020, s. 208 – 227; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 647.

⁸² W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 71.

⁸³ K. Lubiński [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 1*, s. 306, 308 – 313, 316, 317.

niekonfliktowych w sferze konstytucyjnych praw człowieka i obywatela dotyczących nieruchomości, co ma istotne znaczenie z punktu widzenia chociażby właściwej kwalifikacji działalności sądu w postępowaniach rejestrowych, w których ochrona prawna udzielana jest „poniekąd *in abstracto*, a nie wobec konkretnych osób”⁸⁴. W wypadkach tych chodzi jednak o czynności jurysdykcyjne, tj. polegające na orzekaniu, czyli na stwierdzaniu, jaka norma prawa materialnego ma zastosowanie do ustalonego i uznanego za udowodniony stanu faktycznego, oraz skonkretyzowaniu dyspozycji obowiązującej w danym wypadku normy prawnej⁸⁵. Zdaniem M. Zubika, o sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości możemy mówić wówczas, gdy prawo pozostawia sądowi pewien luz decyzyjny, zakładający możliwość podjęcia ustaleń i kwalifikacji określonych faktów⁸⁶. Z tego powodu, funkcję sądu w takich sprawach nieprocesowych określić należy mianem wykonywania przez sąd innej, niż wymiar sprawiedliwości działalności jurysdykcyjnej.

Według S. Włodyki, prowadzone przez sądy postępowania rejestrowe w sprawach cywilnych, czyli postępowania związane z rejestrem handlowym, rejestrem spółdzielni, a także postępowanie wieczystoksięgowe, mają w pewnym sensie charakter jednostronny, ponieważ biorą w nich udział tylko podmioty praw i obowiązków podlegających rejestracji. W postępowaniach tych, w razie uwzględnienia żądania nie udziela się podmiotowo ukierunkowanej ochrony prawnej, skoro treścią tej decyzji jest „zarejestrowanie lub wykreślenie z rejestru odpowiednich danych, przez co postępowania te zbliżają się istotnie swoją strukturą przedmiotową do postępowania administracyjnego”⁸⁷. Do poglądów S. Włodyki oraz K. Lubińskiego⁸⁸ nawiązuje w rozważaniach dotyczących postępowania o wpis do rejestru przedsiębiorców A. Michnik, stwierdzając, że w procedurze tej nie występuje sprzeczność pomiędzy interesami uczestników tego postępowania, skoro zasadniczo bierze w nim udział tylko jeden z uczestników⁸⁹. Ustalenia te skłaniają Autorkę do sformułowania

⁸⁴ S. Włodyka, *Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 275 – 276, 302 – 304; K. Lubiński, *Istota...*, s. 174 – 175, 237 – 238.

⁸⁵ S. Włodyka, *Konstytucyjna...*, s. 665; S. Włodyka, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 1975, s. 50; J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972, s. 53.

⁸⁶ M. Zubik, *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, PS 2005, nr 3, s. 8.

⁸⁷ S. Włodyka, *Pojęcie...*, s. 303.

⁸⁸ K. Lubiński, *Istota...*, s. 185.

⁸⁹ A. Michnik, *Postępowanie o wpis do rejestru przedsiębiorców*, Warszawa 2009, s. 298, 301; T. Stawecki, *Rejestry publiczne. Funkcje instytucji*, Warszawa 2005, s. 33 – 48; E. Marszałkowska – Krześ, *Wpisy w rejestrze przedsiębiorców dotyczące spółek handlowych*, Warszawa 2004, s. 8 – 9.

wniosku, że udzielana w tym postępowaniu ochrona prawna ma najczęściej charakter abstrakcyjny, w związku z czym postępowanie to nie ma ukierunkowania podmiotowego⁹⁰.

Z kolei Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniu wyroku z 26.06.2007 r.⁹¹ stwierdził, że z założenia postępowanie wieczystoksięgowe nie służy dochodzeniu praw, lecz ich ujawnianiu i ewidencjonowaniu, co nie wyklucza sytuacji, że w niektórych wypadkach wpis ma charakter konstytutywny (warunkujący powstanie prawa)⁹². Natomiast w wyroku z 3.07.2007 r.⁹³, jednoznacznie przyjął, że funkcja prowadzenia ksiąg wieczystych nie należy do zakresu pojęciowego wymiaru sprawiedliwości i nie musi być realizowana przez organy władzy sądowniczej. Postępowanie wieczystoksięgowe ma charakter postępowania rejestrowego, a nie sporu równouprawnionych stron przed niezawisłym sądem. Orzeczenie o wpisie dotyczy prawa własności i innych praw majątkowych jednostki lub innego podmiotu prywatnego i stanowi akt władczej konkretyzacji sytuacji prawnej tego podmiotu, mimo że sąd w tym wypadku nie rozstrzyga sporów o prawo.

Trybunał Konstytucyjny wypowiedział się również w sposób jednoznaczny w wyroku z 7.09.2004 r.⁹⁴, uznając, że sprawy z zakresu postępowania wieczystoksięgowego powinny być kwalifikowane, jako należące do spraw, o których mowa w art. 45 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej⁹⁵, ponieważ wykładnia systemowa przepisów kodeksu postępowania cywilnego jednoznacznie wskazuje, że postępowanie wieczystoksięgowe jest postępowaniem sądowym⁹⁶. Z tego względu musi ono odpowiadać konstytucyjnym standardom właściwym dla postępowania sądowego, mimo że działalność sądu w postępowaniu wieczystoksięgowym nie stanowi wykonywania wymiaru sprawiedliwości.

Ponadto udzielana przez organy realizujące to postępowanie ochrona prawna nie polega na usuwaniu skutków zaistniałych naruszeń prawa, lecz na zapobieganiu ewentualnym naruszeniom prawa. Z tego powodu, ochrona ta ma charakter prewencyjny i zaliczana jest do klasycznej funkcji postępowania nieprocesowego⁹⁷. Ewentualny spór między jednostką a

⁹⁰ A. Michnik, *Postępowanie...*, s. 298.

⁹¹ Uzasadnienie wyroku TK z 26.06.2007 r., SK 29/05, OTK- A 2007/6, poz. 54.

⁹² P. Mysiak, *Postępowanie wieczystoksięgowe*, Warszawa 2012, s. 59.

⁹³ Wyrok TK z 3.07.2007 r., SK 1/06, OTK- A 2007, nr 7, poz. 73.

⁹⁴ Wyrok TK z 7.09.2004 r., P 4/04, OTK- A 2004, nr 8, poz. 81.

⁹⁵ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm., dalej Konstytucja RP.

⁹⁶ K. Markiewicz, *Postępowanie nieprocesowe w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego. Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego*, red. T. Erciński, K. Weitz, Warszawa 2010, s. 520.

⁹⁷ K. Lubiński, *Teoretyczne a legislacyjne podstawy przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego w nowym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska – Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016, s. 26.

organem państwowym może powstać dopiero po wydaniu przez sąd rozstrzygnięcia w przedmiocie wpisu, gdy zainteresowana osoba kwestionuje legalność lub zasadność dokonanego wpisu lub jego odmowy⁹⁸. Natomiast w procesie cywilnym o usunięcie niezgodności między stanem prawnym księgi wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym sąd, który rozstrzyga spór o prawo, usuwa w ten sposób skutki zaistniałego naruszenia prawa⁹⁹.

Uwagi te prowadzą ostatecznie do wniosku, że wpisy w księgach wieczystych nie są aktami wymiaru sprawiedliwości, ale podejmowanymi w formie orzeczeń przez sąd lub referendarza sądowego innego rodzaju aktami ochrony prawnej w sprawach cywilnych¹⁰⁰. Stwierdzenie to odpowiednio odnosi się do postanowień merytorycznych sądu rejestrowego w sprawach o wpis w Krajowym Rejestrze Sądowym, czyli w postępowaniu w sprawach rejestrowych (art. 694¹ § 1 k.p.c.) oraz innych postępowaniach rejestrowych prowadzonych przez sądy, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej (art. 694¹ § 2 k.p.c.)¹⁰¹. Wpis do Krajowego Rejestru Sądowego następuje na podstawie postanowienia sądu rejestrowego, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej. Postanowienie o wpisie odróżnić jednak należy od samego wpisu, jako czynności wykonawczej dokonywanej na podstawie postanowienia sądu rejestrowego¹⁰². Zdaniem A. Michnik, wpis nie jest tylko czynnością techniczną w stosunku do postanowienia o wpisie, ale ma charakter samoistny, zwłaszcza ze względu na skutki prawne, jakie wywołuje¹⁰³. Jednakże na zwrócenie uwagi zasługuje także pogląd J. Jodłowskiego, iż działalność sądu w postępowaniu nieprocesowym ma charakter jurysdykcyjny i stanowi wycinek wymiaru sprawiedliwości, także w zakresie postępowania wieczystoksięgowego czy rejestrowego¹⁰⁴.

Funkcja polegająca na wykonywaniu przez sąd czynności pomocniczych wymiaru sprawiedliwości jest realizowana w postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości. Do czynności pomocniczych wymiaru sprawiedliwości zaliczyć należy te

⁹⁸ Wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 26.06.2007 r., SK 29/05, OTK- A 2007/6, poz. 54.

⁹⁹ J. Kuropatwiński, *Księgi wieczyste Komentarz do art. 1 – 58² u.k.w.h. oraz art. 626¹ – 626¹³ k.p.c.*, T. 1, *Komentarz do art. 1 – 10 ustawy o księgach wieczystych i hipotece*, Bydgoszcz 2013, s. 298.

¹⁰⁰ K. Lubiński, *Postępowanie wieczystoksięgowe w systemie postępowania cywilnego* [w:] *Elektronizacja postępowania wieczystoksięgowego*, red. A. Marciniak, Warszawa 2016, s. 30.

¹⁰¹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz*, t. IV *Postępowanie rozpoznawcze Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 650 – 651.

¹⁰² Uchwała SN (7) – zasada prawna z 15.03.1991 r., III CZP 13/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 77.

¹⁰³ A. Michnik, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym: komentarz*, Warszawa 2013, s. 15, 183; E. Marszałkowska – Krzeń [w:] *System Prawa Handlowego*, red. T. Wiśniewski, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2013, s. 581; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 1026 – 1029; K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. I vol. 1, s. 319 – 322.

¹⁰⁴ J. Jodłowski [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979, s. 35; J. Jodłowski, K. Weitz [w:] J. Lapiere, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk – Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie...*, s. 53.

czynności sądu, które nie odpowiadają wymogom pojęciowym wymiaru sprawiedliwości lub innego rodzaju sądowej działalności jurysdykcyjnej. Czynności te łączą się jednak z wymiarem sprawiedliwości i polegają na podejmowaniu przez sąd działań mających wyłącznie na celu zabezpieczenie praw podmiotowych bądź zapewnienie właściwego przebiegu postępowań głównych. Innymi słowy, udzielana w drodze tych czynności ochrona prawna nie polega na ustaleniu, urzeczywistnieniu lub ukształtowaniu praw podmiotowych, ale wyłącznie na ich zabezpieczeniu bądź zapewnieniu właściwego przebiegu owych postępowań głównych¹⁰⁵.

Taki charakter ma w szczególności działanie sądu w tych wszystkich sprawach nieprocesowych, które nie kończą się wydaniem orzeczenia, jak np. sprawy o przyjęcie lub odrzucenie spadku (art. 640 k.p.c.), otwarcie i ogłoszenie testamentu (art. 649 – 651 k.p.c.), przesłuchanie świadków testamentu ustnego (art. 661 – 662 k.p.c.) czy też dotyczące wykonawcy testamentu (art. 665 k.p.c.)¹⁰⁶. Czynności pomocnicze wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu nieprocesowym nie mają najczęściej charakteru samoistnego, albowiem służą przede wszystkim osiągnięciu celu właściwego postępowania nieprocesowego jako postępowania rozpoznawczego (jak np. zabezpieczenie spadku, spis inwentarza, przesłuchanie świadków testamentu ustnego itp.) lub mają na celu zabezpieczenie wykonalności bądź skuteczności orzeczeń nieprocesowych¹⁰⁷. Postępowaniem głównym dla wskazanych czynności jest postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku lub dział spadku. Możemy wyróżnić przykładowo następujące czynności pomocnicze wymiaru sprawiedliwości w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości w sprawach z zakresu prawa spadkowego: zabezpieczenie spadku (art. 634 k.p.c.); spis inwentarza (art. 637 k.p.c.), przyjęcie lub odrzucenie spadku (art. 640 k.p.c.), ogłoszenie testamentu (art. 649 k.p.c.), zabezpieczenie spadku i inne czynności dotyczące cudzoziemców (art. 1139 – 1142 k.p.c.), przesłuchanie świadków testamentu ustnego (art. 661 – 662 k.p.c.), czynności dotyczące wykonawcy testamentu (art. 664 – 665 k.p.c.)¹⁰⁸.

Zdaniem J. Gudowskiego, analiza funkcji realizowanych w obu trybach postępowania rozpoznawczego również nie pozwala wyraźnie usprawiedliwić decyzji ustawodawcy o przekazaniu spraw dotyczących nieruchomości do postępowania nieprocesowego, z

¹⁰⁵ W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 188.

¹⁰⁶ J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973, s. 236, 237; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 113; W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 199; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 207; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 280, 281; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2020, s. 902.

¹⁰⁷ W. Siedlecki [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 48, 52.

¹⁰⁸ K. Lubiński [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 1*, s. 322 – 325.

wyjątkiem spraw dotyczących rejestracji faktów wywołujących skutki prawne jak w postępowaniu wieczystoksięgowym czy rejestrowym, gdyż współdziałanie sądu przy kształtowaniu stosunków prawnych występuje także w procesie, lecz w innej formie i zakresie. Ponadto prawodawca w tym przypadku zdecydował się dopuścić do naruszenia rozgraniczenia tych dwóch trybów. Kierując się bowiem względami ekonomii procesowej i dążeniem do skoncentrowania w jednym postępowaniu wszystkich sporów, jakie dotyczą jego uczestników dopuszczono do rozpoznania w analizowanych sprawach działowych roszczeń między małżonkami, stosownie do art. 567 k.p.c., współwłaścicielami, zgodnie z art. 618 k.p.c. oraz współspadkobiercami, na podstawie art. 685 k.p.c. i art. 686 k.p.c., które zwykle podlegają rozpoznaniu w procesie, a rozstrzygnięcie przybiera formę wyroku¹⁰⁹. Postępowanie nieprocesowe wyróżnia się także tym, że częściej niż w procesie, zapadają w nim orzeczenia konstytutywne, tj. tworzące albo kształtujące stosunki prawne dotyczące wielu różnych podmiotów¹¹⁰.

1.3. Postępowanie nieprocesowe klasyczne i nieklasyczne a proces cywilny w sprawach dotyczących nieruchomości

W tej różnorodności występującej w obszarze, w funkcji i w czynnościach sądu w postępowaniu nieprocesowym, przejawia się w szczególności charakterystyczna cecha, jaką jest jego heterogeniczność¹¹¹. Trzeba jednak podkreślić, że tak, jak w niejednorodnym przedmiotowo zakresie analizowanego postępowania najszerszą kategorię zajmują sprawy niesporne, stanowiące „klasyczną” płaszczyznę postępowania nieprocesowego, tak w korelacji z tą konstatacją w wielokierunkowej jego funkcji dominującą rolę odgrywa ochrona prewencyjna i związana z nią funkcja opieki oraz pomocy prawnej. W wielorodzajowych zaś czynnościach sądu zdecydowanie przeważają te, które polegają na konstytutywnej regulacji stanów prawnych. Ta dominacja skutków konstytutywnych jako efektu postępowania nieprocesowego stanowi również charakterystyczną cechę tego postępowania, przy czym różnica w stosunku do procesu wyraża się tu nie tylko w przewadze działalności kształtującej sąd, ale także w innej jakości tej działalności. W nauce niemieckiej zauważa się, że to kształtowanie stanów prawnych dokonywane jest przez sąd niezależnie od woli osoby

¹⁰⁹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 24, 25.

¹¹⁰ Uchwała SN (7) – zasada prawna z 20.04.2010 r., III CZP 112/09, OSNC 2010, nr 7 – 8, poz. 98.

¹¹¹ K. Lubiński, *Prawomocność materialna orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 2003, z. 11, s. 43; Z. Stalev, *Non – contentious...*, s. 264, 280.

zainteresowanej. Tak więc, przeciwnie do procesu, brak tu jest odnośnego uprawnienia strony domagania się ukształtowania prawa w stosunku do strony przeciwnej¹¹².

Charakteryzując funkcje postępowania nieprocesowego, trzeba jeszcze wspomnieć o innym jej szczególnym aspekcie. Otóż specyficzne jest to, że ochrona prawna ma tu charakter unilateralny w przeciwieństwie do bilateralności ochrony prawnej udzielanej w procesie cywilnym. Ta swoista dla postępowania nieprocesowego „unilateralność” wyraża się bowiem nie tylko w samym sposobie ukształtowania jego zakresu podmiotowego, ale także w ukierunkowaniu i sposobie oddziaływania efektów postępowania nieprocesowego i ma przy tym również determinujący wpływ na inne charakterystyczne jego cechy. Zdaniem Z. Staleva, „unilateralność” (*unilaterality*) stanowi swoistość postępowania nieprocesowego, występującą we wszystkich procedurach nieprocesowych jako podobieństwo w skali ogólnoświatowej¹¹³. Jednocześnie w podmiotowym aspekcie funkcji ochronnej postępowania nieprocesowego trzeba przy tym uwzględnić stosunek ochrony interesu indywidualnego do ochrony interesu społecznego. Według dominującego w polskiej doktrynie procesowej poglądu, ochrona prawna w postępowaniu cywilnym udzielana jest zarówno interesom indywidualnym, jak i interesowi społecznemu (interes ogólny), przy czym wobec istniejącej w systemie prawa procesowego współzależności tych interesów w postępowaniu cywilnym następuje sprzężenie funkcji ochrony interesu indywidualnego z funkcją interesu ogólnego¹¹⁴.

Stąd też W. Richter, W. J. Habscheid, P. Grzegorzczak oraz K. Markiewicz podkreślają, że sąd nie rozstrzyga sporu między uczestnikami, ale realizuje obowiązek w celu wykonania publicznoprawnego roszczenia. Szczególnie bowiem postępowanie nieprocesowe nie jest skierowane przeciwko obywatelowi, drugiemu uczestnikowi, lecz wobec państwa, w celu uzyskania od niego orzeczenia. Sąd nie zajmuje się w tych sprawach udzieleniem ochrony prywatnemu prawu do ukształtowania, gdyż takie prawo uczestnika wobec drugiego uczestnika nie istnieje, lecz wykonaniem przez państwo publicznoprawnego obowiązku wydania orzeczenia¹¹⁵. Jak podnosi A. Miączyński, skoro orzeczenie w ostatecznym wyniku

¹¹² F. Lent, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München und Berlin 1958, s. 7; W. J. Habscheid, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1971, s. 21.

¹¹³ Z. Stalev, *Non – contentious...*, s. 269, 274.

¹¹⁴ A. Miączyński, *Specyfika...*, s. 417 – 418; A. Miączyński, *Ochrona...*, s. 40, 44, 45, 48, 49, 53, 54, 66; W. Siedlecki, *Stosunek...*, s. 30; J. Jodłowski, *Nowy...*, s. 15; K. Markiewicz, *Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 2013, s. 92, 93; P. Ryłski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009, s. 320.

¹¹⁵ K. Markiewicz [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 1 vol. 2*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021, s. 1490; W. Richter, *Die Erledigung der Hauptsache im Verfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Lüneburg 1986, s. 142, W. J. Habscheid, *Freiwillige...*, 1983, s. 205 – 206; P. Grzegorzczak, *O konstytucjonalizacji prawa procesowego cywilnego*, KPP 2012, nr 2, s. 307 – 308.

ziszczając cel całego postępowania cywilnego, to także realizuje ono w tym zakresie funkcje tego postępowania¹¹⁶. W ten sposób uwidacznia się jedna z dyrektyw prawa do sądu, jaką jest prawo do orzeczenia (rozstrzygnięcia)¹¹⁷.

Rozprawa jest obligatoryjna w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości w wypadkach wskazanych w ustawie (np. art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. i w zw. z art. 608 k.p.c., art. 608 k.p.c., art. 688 k.p.c. w zw. z art. 618 k.p.c. oraz art. 688 k.p.c.). W pozostałych sytuacjach zasadą jest, że sprawa podlega rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym (art. 514 § 1 k.p.c.)¹¹⁸. Spostrzeżenie to w zasadniczy sposób determinuje sposób ustalania faktów w tym trybie. W określonych postępowaniach nie dochodzi do ustalania stanu faktycznego w znaczeniu przyjętym na gruncie ogólnego postępowania procesowego. Dotyczy to procedur, w których prawodawca zdecydował się na ograniczenie kognicji sądu, a mianowicie postępowania wieczystoksięgowego (art. 626⁸ k.p.c.)¹¹⁹ i rejestrowego (art. 23 u.KRS)¹²⁰.

W niektórych kategoriach spraw ograniczenia dowodowe przyjęte są do tego stopnia, że wyklucza się stosowanie określonych niedowodowych środków ustalania¹²¹. Wątpliwości dotyczą uwzględnienia w sprawach wieczystoksięgowych faktów znanych powszechnie oraz znanych sądowi z urzędu. Przy stosowaniu takich sposobów ustalania faktów, jak również przeprowadzania dowodów należy stwierdzić, że w określonych sprawach będzie występował jeden uczestnik lub wielu uczestników. Z tego względu wskazuje się, że możliwość ustalania

¹¹⁶ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 53.

¹¹⁷ K. Markiewicz [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 2, s. 1492.

¹¹⁸ Uchwała SN z 26.01.2012 r., III CZP 83/11, BSN 2012 nr 1.

¹¹⁹ T. Kulejowski, *Zasady postępowania wieczysto – księgowego*, NP 1962 nr 12, s. 1587 – 1588; A. Góra – Błaszczkowska, *Kognicja sądu wieczystoksięgowego* [w:] *Aurea praxis aurea teoria, Księga ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, t. 1, Warszawa 2011, s. 151 – 165; G. Bieniek, *Podstawa wpisu do księgi wieczystej a kognicja sądu wieczystoksięgowego*, NPN 2007, nr 2, s. 13; J. Roszewski, *Kognicja sądu do badania treści wniosku na tle art. 46 ust. 1 i art. 48 ust. 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece*, PS 1997, nr 3, s. 33; S. Rudnicki, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych Komentarz*, Warszawa 2010, s. 402 – 466; A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Komentarz.*, cz. 2, t. 2, Warszawa 2012, s. 306 – 307, 310 – 313; wyrok TK z 26.06.2007 r., SK 29/05, OTK- A 2007/6, poz. 54.

¹²⁰ F. Zedler [w:] L. Ciulkin, A. Jakubecki, N. Kowal, *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2002, s. 247 – 271, L. Ciulkin [w:] L. Ciulkin, A. Jakubecki, N. Kowal, *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2002, s. 75 – 81; M. Wrzolek – Romańczuk, *Rejestr spółdzielni. Zagadnienia materialnoprawne i procesowe*, Warszawa 1986, s. 134 – 141; T. Stawecki, *Rejestry...*, s. 285 – 291; uchwała SN z 6.06.2012 r., III CZP 22/12, OSNC 2012, nr 12, poz. 141, s. 35; E. Norek, *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe*, Warszawa 2001, s. 100 – 115; E. Marszałkowska – Krześ, *Wpisy...*, s. 90 – 101; P. Suski, *Rejestry sądowe spółek handlowych, spółdzielni, przedsiębiorstw państwowych*, Warszawa 1994, s. 142 – 149, 188 – 195; P. Suski, *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2008, s. 139 – 143, 407 – 408; W. Łukowski, *Krajowy Rejestr Sądowy 2.0. Czas na zmiany?*, Iustitia 2012, nr 4, s. 173 – 176.

¹²¹ W. Siedlecki [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Wrocław 1987, s. 647 – 649; K. Markiewicz [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska – Ząbczyk, Warszawa 2010, s. 41 – 120, 341.

faktów istnieje tylko wówczas, gdy przyznane one zostały przez wszystkich uczestników postępowania¹²². A. Michnik wyklucza ustalenie faktów w sprawach rejestrowych na podstawie przyznania ich przez wszystkich uczestników postępowania¹²³. Niezależnie od natury prawnej postępowania dowodowego sąd będzie zobligowany do ustalenia faktów, które będą podstawą jego decyzji. Należy zaznaczyć, że nie w każdej sprawie dojdzie do uzasadnienia słabszego (motywy rozstrzygnięcia) czy mocniejszego (pełne uzasadnienie) podjętej decyzji (art. 626⁸ § 6 zd. 2 k.p.c., art. 694⁶ k.p.c.). W każdej jednak sytuacji podejmowania orzeczenia niezbędnym jego elementem jest ustalenie pewnych faktów, od których zależy następnie prawidłowość rozstrzygnięcia¹²⁴. Nie można także eliminować przepisów procesowych z podstawy prawnej orzeczenia. Szczególna regulacja postępowania nieprocesowego, gdzie związek prawa materialnego i formalnego jest najdalej idący, w sposób oczywisty sprzeciwia się sztuczemu separowaniu obu tych kategorii przepisów. W związku z tym W. Siedlecki zwraca uwagę na trudności natury legislacyjnej związane z umieszczeniem wszystkich przepisów – z uwagi na ich charakter prawny – w odpowiadającym im akcie prawnym¹²⁵.

Moim zdaniem, nie tylko postępowanie wieczystoksięgowe i rejestrowe będące klasycznymi postępowaniami nieprocesowymi różnią się swoją funkcją względem spraw procesowych, np. o zapłatę odszkodowania, czy o ustalenie stosunku najmu o określonej treści. Również w pozostałych postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości różnice dotyczą możliwości kierowania do sądu bądź spraw niekonfliktowych przy składaniu zgodnego wniosku w sprawach działowych czy o stwierdzenie nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego bądź konfliktowych, w razie braku takiej zgody. W procesie cywilnym jest to niemożliwe. Ponadto postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku lub o dział spadku może być postępowaniem głównym względem tych postępowań nieprocesowych, w których dokonywane są czynności pomocnicze wymiaru sprawiedliwości, a mianowicie: zabezpieczenie spadku (art. 634 k.p.c.); spis inwentarza (art. 637 k.p.c.), przyjęcie lub odrzucenie spadku (art. 640 k.p.c.), ogłoszenie testamentu (art. 649 k.p.c.), zabezpieczenie spadku i inne czynności dotyczące cudzoziemców (art. 1139 – 1142 k.p.c.),

¹²² B. Dobrzański [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, s. 776; W. Siedlecki [w:] *System...*, s. 647 – 648.

¹²³ A. Michnik, *Postępowanie...*, s. 222.

¹²⁴ K. Markiewicz [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 2*, s. 1743, 1744.

¹²⁵ W. Siedlecki, *Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne*, KSP 1969, nr 3 – 4, s. 98 – 99; T. Wiśniewski, *Kilka refleksji na temat wzajemnych zależności między prawem cywilnym materialnym i procesowym*, PPC 2020, nr 3, s. 582 – 587; K. Markiewicz [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 2*, s. 1754, 1757.

przesłuchanie świadków testamentu ustnego (art. 661 – 662 k.p.c.) oraz czynności dotyczące wykonawcy testamentu (art. 664 – 665 k.p.c.).

Dla spraw dotyczących nieruchomości przekazanych do rozpoznania w postępowaniu nieprocesowym można szukać także uzasadnienia w interesie publicznym. Wydaje się, iż silniej w nich się on przejawia, niż w sprawach podlegających rozstrzygnięciu w procesie. Za pomocą wyroku sąd orzeka między stronami wskazanymi w pozwie i skutki tego orzeczenia, co do zasady, wywoływane są jedynie wobec powoda i pozwanego (*inter partes*), a nie osób trzecich. Poza tym w tym trybie rozpoznawane są sprawy typowe np. o zapłatę względem wielu stosunków prawnych ukształtowanych zgodnie z zasadą dwustronności. W przypadku trybu nieprocesowego są to sprawy, które ze względu na swoją naturę nie mogłyby być rozpoznane w procesie, a skutki orzeczeń merytorycznych często dotyczą praw i interesów prawnych osób trzecich. Przykładem jest usytuowanie zniesienia współwłasności nieruchomości w katalogu spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Takie ujęcie wydaje się być uzasadnione interesem publicznym przejawiającym się tym, że każdy ze współwłaścicieli jest uprawniony do posiadania, jak i dysponowania swoim udziałem. Wskazana sytuacja wyróżnia roszczenia procesowe oparte na podstawie art. 210 k.c., art. 1037 k.c. i art. 46 kodeksu rodzinnego i opiekuńczego¹²⁶ od innych spraw¹²⁷. Nie są to jednak jedyne kryteria przemawiające za tym rozwiązaniem.

Kolejnym argumentem są przyczyny historyczne, które przemawiają za przekazaniem analizowanych spraw dotyczących nieruchomości do postępowania nieprocesowego. Tytułem przykładu, zniesienie współwłasności nieruchomości już w czasach pozostawania naszego kraju pod zaborami zostało zaliczone do tego trybu, co było kontynuowane także na

¹²⁶ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 2809 ze zm., dalej k.r.o.

¹²⁷ A. Miączyński, *Specyfika...*, s. 417, 418; W. Siedlecki [w:] *System...*, s. 720, 722 – 724, 754 – 756; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 92 – 93; K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym*, [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011, s. 683; J. Gudowski, *Pogląd na kasację* [w:] *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012, s. 156 – 157; M. Walasik, K. Markiewicz, *Założenie wstępne dotyczące przepisów o postępowaniu nieprocesowym w nowym kodeksie postępowania cywilnego przyjęte przez zespół problemowy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego do spraw postępowania cywilnego*, PS 2012, nr 9, s. 102 – 103; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 26; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 64; Ł. Błaszczak [w:] *Postępowanie cywilne*, red. E. Marszałkowska – Krześ, Warszawa 2011, s. 68; J. Krajewski, *Glosa do postanowienia SN z 16.04.1971 r.*, III CRN 61/71, NP 1973, nr 3, s. 451; T. Misiuk, *Problemy integracyjne postępowania działowego*, Pal. 1973, nr 10, s. 46; W. Richter, *Die Erledigung...*, s. 24 – 25, 52, 78; W. J. Habscheid, *Freiwillige...*, 1983, s. 128 – 133; J. Bärmann, *Freiwillige...*, s. 18 – 27; K. Pikart [w:] *Lehrbuch der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, red. H. Pikart, K. E. Henn, Köln – Berlin – Bonn – München 1963, s. 77 – 78; W. H. Rechberger, *Kommentar...*, s. 154; S. Mazan [w:] *Basler Kommentar. Schweizerische Zivilprozessordnung*, red. K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger, Basel 2010, s. 1451; H. Kollhosser, *Zur Stellung und zum Begriff der Verfahrensbeteiligten im Erkenntnisverfahren der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, München 1970, s. 307.

podstawie polskich przepisów w tym zakresie obowiązujących przed wejściem w życie kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r. Nastąpiło także rozszerzenie zakresu drogi postępowania nieprocesowego o roszczenia określone w art. 618 k.p.c., które przed wejściem w życie kodeksu należały, co do zasady, do procesu zgodnie z art. 38 dekretu z mocą ustawy z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu niespornym z zakresu prawa rzeczowego¹²⁸. Wydaje się, że prawodawca kierował się tu względami celowościowymi, umożliwiając w ten sposób szybsze i bardziej efektywne postępowanie o zniesienie współwłasności zmierzające do wydania rozstrzygnięcia w sprawach, które pozostają z nim w związku.

Obowiązująca w postępowaniu nieprocesowym zasada uczestnictwa oznacza więcej, niż brak charakterystycznej dla procesu cywilnego zasady dwustronności. Została ona, bowiem wyraźnie określona w art. 510 k.p.c. i stanowi element normatywny określający granice podmiotowe postępowania nieprocesowego. Nie ogranicza się zatem tylko do możliwości prowadzenia postępowań z udziałem tylko jednego uczestnika. W postępowaniu tym, to nie wola wnioskodawcy, ani też pozostałych uczestników wytycza zakres uczestników biorących w nim udział, gdyż jest on normowany zasadą uczestnictwa wynikającą z ustawy. Oddzielenie podmiotowego kręgu uczestników postępowania nieprocesowego od woli osoby wszczynającej ten tryb stanowi przy tym jedną z istotnych różnic względem procesu cywilnego. Jest to dowód na ograniczenie stosowania w tym postępowaniu zasady dyspozycyjności. Skutkuje to tym, że wnioskodawca lub inni uczestnicy mogą wpływać na zakres podmiotowy postępowania tylko pośrednio, tj. wskazując jego granice przedmiotowe oraz określając znanych im zainteresowanych rezultatem postępowania.

Takie uregulowanie strony podmiotowej postępowania nieprocesowego powoduje, że zakres udzielanej w nim ochrony prawnej (zawisłość sprawy, skuteczność orzeczeń) jest niezależny od tego, kto rzeczywiście bierze udział w sprawie, jako jej uczestnik. Do postępowania nieprocesowego wyjątkowo mogą być przekazywane sprawy o dwustronnej naturze; jednakże nie modyfikuje to koncepcji różniącego się od procesu sposobu ustalania zakresu podmiotowego tego trybu. Reguła uczestnictwa przyjęta w art. 510 k.p.c. składa się z dwóch podstawowych elementów. Pierwszym z nich jest zasada „*drzwi otwarte*”, dopuszczająca do udziału w postępowaniu każdego zainteresowanego, stosownie do § 1 omawianej normy. Drugim elementem jest obowiązek działania sądu z urzędu w celu zapewnienia udziału w postępowaniu wszystkim zainteresowanym na podstawie art. 510 § 2 k.p.c. Pomimo faktu, że kodeks postępowania cywilnego, z przyczyn celowościowych,

¹²⁸ Dekret z mocą ustawy z dnia 8 listopada 1946 r. o postępowaniu niespornym z zakresu prawa rzeczowego, Dz. U. Nr. 63 poz. 345 (akt nieobowiązujący).

odstępuje nieraz od jednego lub obu aspektów zasady uczestnictwa, to wskazane wyjątki nie mogą rzutować na ogólny charakter tej zasady w postępowaniu nieprocesowym¹²⁹. Ponadto sąd nie jest związany wnioskiem w tych sprawach. Może bowiem z urzędu, mimo braku żądania wnioskodawcy, rozpoznać spory o prawo żądania zniesienia współwłasności i o prawo własności, zgodnie z art. 618 k.p.c., gdy o ich rozstrzygnięcie zwrócili się pozostali uczestnicy postępowania nieprocesowego¹³⁰. Sąd Najwyższy uznał, że w przypadku pominięcia, jednego z tych roszczeń, uczestnikom postępowania przysługuje apelacja, a nie wniosek o uzupełnienie postanowienia merytorycznego¹³¹.

Odmienność pozycji procesowej wnioskodawcy i powoda również odróżnia postępowanie nieprocesowe od procesu. Wielokierunkowość żądań w nauce prawa oznacza możliwość wyznaczenia granic przedmiotowych postępowania nie tylko żądaniem wnioskodawcy, ale także żądaniami innych uczestników¹³². Kodeks, zdecydowanie częściej w postępowaniu nieprocesowym niż w procesie, przyznaje wszystkim uczestnikom uprawnienie do zgłaszania żądań, które wyznaczają przedmiot orzekania przez sąd. Następuje to w granicach posiadanego przez nich interesu prawnego i prawa do wszczęcia postępowania. Żądania te mogą być przeciwstawne żądaniom wnioskodawcy, a sąd w przypadku ich uwzględnienia nie jest zobligowany do wydania postanowienia o oddaleniu pozostałych żądań. Dotyczy to zwłaszcza takich postępowań jak: sprawy działowe (art. 622 k.p.c. i art. 623 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c.), sprawy o ustanowienie drogi koniecznej (art. 626 § 1 k.p.c.) czy sprawy o stwierdzenie nabycia spadku i stwierdzenie zasiedzenia (art. 677 § 1 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 610 § 1 zd. 1 k.p.c.)¹³³. W tych sytuacjach zgłoszenie żądania także przez innych uczestników nie przyznaje im statusu wnioskodawców postępowania, gdyż pozostaje nim osoba, która zgłosiła wniosek inicjujący postępowanie. Potwierdza to jednak fakt, że pozycja wnioskodawcy jest zbliżona do statusu każdego innego uczestnika w tym postępowaniu¹³⁴.

Odnosząc się do zagranicznych systemów prawnych warto zauważyć, że są państwa, w których postępowanie nieprocesowe nie jest znane. Dotyczy to w szczególności Wielkiej

¹²⁹ P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 83.

¹³⁰ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 489 – 490 i 500.

¹³¹ Tak w uchwałach SN: z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167, z 21.07.1988 r., III CZP 61/88, OSNC 1989, nr 10, poz. 160, jak również w postanowieniu SN z 2.03.2005 r. III CK 28/05, LEX nr 551112, odmiennie uchwała SN z 7.04.1970 r., III CZP 5/70 OSPiKA 1971, nr 9, poz. 168.

¹³² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 157 – 158.

¹³³ M. Walasik, *Związanie sądu zażaleniami uczestników w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia*, PPC 2013, nr 4, s. 531.

¹³⁴ P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 174, 175.

Brytanii czy Stanów Zjednoczonych¹³⁵. Jest to spowodowane tym, że systemy prawne państw *common law* nie przewidują, co do zasady, postępowania nieprocesowego w kształcie kontynentalnym. W nauce prawa podkreślono, że jest to rezultatem braku rozróżnienia prawa na prywatne i publiczne¹³⁶. Stąd posługiwanie się terminem strony (*party*) w brytyjskim systemie prawnym¹³⁷. Również w Stanach Zjednoczonych, w sytuacji stosowania powództwa (*partition*) w sprawach działowych można znaleźć określenia: stron (*parties*), powód (*plaintiff*) i pozwany (*defendant*), co znalazło w szczególności odzwierciedlenie w sprawie *Prude v. Levis*¹³⁸. Również jednak we wskazanych systemach zasygnalizowano z biegiem czasu konieczność udzielania ochrony prawnej w inny sposób, niż w procesie. Stąd też zauważalne stało się łagodzenie stosowania zasady dwustronności.

Należy przyjmować, iż postępowanie nieprocesowe, przykładowo w Polsce czy w Niemczech prowadzi do szybszego zakończenia sprawy, niż to ma miejsce w procesie. Porównanie jednak kosztów postępowania (zarówno sądowych, jak i adwokackich) w poszczególnych krajach implikuje stwierdzenie, iż polskie postępowanie nieprocesowe jest najtańsze (tańsze prawie dwukrotnie niż w Wielkiej Brytanii i prawie trzykrotnie niż w Niemczech)¹³⁹. Może to jednak się zmienić, jeśli ustawodawca będzie zmierzał w kierunku podwyższania kosztów procesu, tak jak miało to miejsce w ramach nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r.¹⁴⁰.

Z zasadą uczestnictwa związany jest obowiązek aktywności sądu. Stąd też stosowanie art. 192 pkt 3 k.p.c. powinno być wyłączone w sprawach działowych w razie zbycia przedmiotu działu lub udziału w tym przedmiocie¹⁴¹, w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia w razie zbycia przedmiotu zasiedzenia¹⁴², w sprawach o ustanowienie drogi koniecznej w razie zbycia nieruchomości, po której droga ma przebiegać, a także zbycia spadku lub udziału

¹³⁵ K. Lubiński, *Istota...*, s. 64.

¹³⁶ J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 3.

¹³⁷ M. Dixon, *To sell or not to sell: that is the question. The irony of the Trusts of Land and Appointment of Trustees Act 1996*, Cambridge Law Journal, 2011, Volume 70, United Kingdom, s. 579 – 581.

¹³⁸ *Prude v. Levis* (1967) 78 NM 256, 430 P2d 753, Supreme Court of New Mexico (Sąd Najwyższy Stanu Nowy Meksyk).

¹³⁹ C. Hodges, S. Vogenauer, M. Tulibacka, *The Costs and Funding of Civil Litigation A Comparative Perspective*, Oxford and Portland, Oregon 2010, s. 33 – 35, 368.

¹⁴⁰ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1469 ze zm.

¹⁴¹ A. Stempniak, *Spadkobiercy i nabywcy spadku jako uczestnicy konieczni postępowania o dział spadku*, PS 2004, nr 6, s. 15 – 16; I. Kunicki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, red. A. Góra-Błaszczykowska, Warszawa 2013, s. 536; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 433 – 434; G. Matusik, *Zbycie spadku a postępowanie cywilne*, Rej. 2014, nr 12, s. 56 – 57.

¹⁴² Postanowienie SN z 7.07.2011 r., II CSK 684/10, LEX nr 1050460. Trafnie wskazuje się, że w razie zbycia przedmiotu zasiedzenia w grę może wchodzić interes prawny zarówno zbywcy, jak i nabywcy do uczestnictwa w postępowaniu w zależności, czy przyjmie się, że do upływu terminu zasiedzenia doszło przed czy po zbyciu przedmiotu (G. Matusik, *Zbycie...*, s. 57).

spadkowego w toku postępowania o stwierdzenie jego nabycia. We wszystkich tych sprawach sąd powinien ustalić, kto obecnie jest zainteresowanym w sprawie, i odmówić dalszego udziału w sprawie zbywcy, jeśli jego udział w dalszym toku postępowania jest niepotrzebny. Trafnie podkreśla się, że w razie zbycia przedmiotu zasiedzenia interes prawny może przysługiwać zarówno zbywcy, jak i nabywcy do uczestnictwa w postępowaniu w zależności od tego, czy przyjmie się, że do upływu terminu zasiedzenia doszło przed czy po zbyciu przedmiotu¹⁴³.

Przyjęcie zasady uczestnictwa umożliwiło także rozszerzenie skuteczności zapadłych w postępowaniu nieprocesowym orzeczeń. Wobec tego w kodeksie postępowania cywilnego, jako konsekwencję nie stosowania części konstrukcji z procesu, trzeba było wdrożyć instytucje, które zagwarantują ochronę praw osób zainteresowanych, nieuczestniczących w postępowaniu. Istniejące obecnie uregulowanie, przewidujące możliwość wznowienia postępowania na żądanie zainteresowanego, jeżeli narusza ono jego prawa, stosownie do art. 524 § 2 k.p.c., powinno być interpretowane w ścisłym związku z zasadą uczestnictwa, jako jego funkcjonalne dopełnienie. Odformalizowanie wzięcia udziału w sprawie, jak również wymaganie od zgłaszającego udział w postępowaniu wyłącznie uprawdopodobnienia posiadanego interesu prawnego, w powiązaniu z brakiem potrzeby rozstrzygnięcia za pomocą postanowienia o dopuszczeniu do udziału w sprawie, potwierdza rzeczywistą otwartość tego postępowania dla osób pragnących domagać się swych praw w postępowaniu nieprocesowym. Szerokie granice czasowe zgłoszenia tego udziału, w porównaniu z procesem, zwiększają elastyczność postępowania nieprocesowego¹⁴⁴.

Uzasadniając dotychczasowe rozważania należy wskazać na cechy wspólne orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości wyróżniające go od innych spraw rozpoznawanych w tym drugim trybie postępowania rozpoznawczego oraz od procesu. Moim zdaniem, klamrą łączącą: zniesienie współwłasności nieruchomości, podział majątku wspólnego małżonków, dział spadku, stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości, ustanowienie drogi koniecznej, ustanowienie służebności przesyłu, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości, ustanowienie zarządu związanego z użytkowaniem nieruchomości, stwierdzenie nabycia spadku, stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego z zakresu nieruchomości, dokonanie wpisu w postępowaniu wieczystoksięgowym, dokonanie wpisu w postępowaniu rejestrowym związanym z aportami, siedzibą przedsiębiorcy lub w zakresie hipotecznych papierów wartościowych, jest

¹⁴³ G. Matusik, *Zbycie...*, s. 57.

¹⁴⁴ P. Ryłski, *Uczestnik...*, s. 399 – 400, 402.

przeniesienie lub ustanowienie własności, ograniczonego prawa rzeczowego, innego prawa (ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem wieczystym), co jest odróżnieniem od innych postępowań, w których sąd sprawuje wyłącznie funkcję polegającą na wykonywaniu czynności pomocniczych wymiaru sprawiedliwości w sprawach z zakresu prawa spadkowego: art. 634 k.p.c., art. 637 k.p.c., art. 640 k.p.c., art. 649 k.p.c., art. 1139 – 1142 k.p.c., art. 661 – 662 k.p.c., art. 664 – 665 k.p.c.¹⁴⁵.

Osobiście uważam, że postępowania nieprocesowe dotyczące nieruchomości można podzielić na dwie grupy ze względu na różnice dotyczące funkcjonowania obowiązku złożenia wniosku na formularzu, zasady jawności, obligatoryjności rozprawy, dostępu do akt sądowych, sprawowanej funkcji wymiaru sprawiedliwości, stopnia wykorzystania systemów teleinformatycznych oraz referendarzy sądowych zamiast sędziów, dopuszczalności przeprowadzania dowodów ze świadków, biegłych, oględzin nieruchomości, czy szczególnej formy orzeczeń i ich zaskarżania. Do pierwszej grupy należy zaliczyć: postępowanie wieczystoksięgowe i postępowanie rejestrowe. Wnioski składa się na urzędowych formularzach (art. 626² § 1 i 3 k.p.c., art. 694^{3a} § 1 i 3 k.p.c., art. 694⁴ k.p.c.). Zasada jawności jest w nich bardzo ograniczona, a sprawa jest załatwiana na posiedzeniu niejawnym (art. 626¹ § 1 k.p.c.). Dostęp do akt mają, poza uczestnikami wskazanymi wyraźnie w art. 626¹ § 2 k.p.c. i w art. 494³ § 1 i 2 k.p.c.¹⁴⁶, także inne osoby, po wykazaniu interesu prawnego, jeśli chodzi o dostęp do akt księgi wieczystej lub bez jego wykazywania, jeżeli chodzi o dostęp do akt rejestrowych. Postępowanie wieczystoksięgowe jak i postępowanie rejestrowe realizują funkcję rejestrową. W znacznym stopniu wykorzystują systemy teleinformatyczne oraz referendarzy sądowych zamiast sędziów, zaś dopuszczalność przeprowadzenia dowodów z zeznań świadków, biegłych, oględzin nieruchomości jest wyłączona. Dowodami są dokumenty stanowiące podstawę wpisu. Obowiązuje także szczególna forma orzeczeń, w postaci wpisu w postępowaniu wieczystoksięgowym i postanowienia o dokonaniu wpisu w postępowaniu rejestrowym oraz specyficzny sposób ich zaskarżania.

Drugą grupę stanowią pozostałe postępowania nieprocesowe dotyczące nieruchomości, które w większości mają odmienne cechy, niż postępowanie wieczystoksięgowe czy postępowanie rejestrowe. Przejawia się to w tym, że wnioski nie są ujęte na formularzach; co do zasady, uczestników wskazuje ogólna regulacja z art. 510 k.p.c.; sprawy z reguły są rozpatrywane na obligatoryjnej rozprawie, na której przeprowadzane są

¹⁴⁵ K. Lubiński [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 1*, s. 322, 323, 325.

¹⁴⁶ J. Jagieła, *Skutki niewzięcia przez zainteresowanego udziału w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 2014, nr 4, s. 44, 45, 47 – 51.

dowody z dokumentów, z zeznań świadków, biegłych, oględzin nieruchomości. Poza tym sprawy rozpoznają zazwyczaj sędziowie, a nie referendarze sądowi, zaś postanowienie rozstrzygające sprawę co do istoty kończy merytorycznie postępowanie nieprocesowe.

1.4. Funkcje orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości

Działalność sądu w postępowaniu nieprocesowym ujmuje się jako: 1) aktywność administracyjną państwa, w której nie występuje, odpowiednia dla działalności jurysdykcyjnej, realizacja praw podmiotowych i rozstrzyganie sporów o prawo, 2) działalność jurysdykcyjną, czyli sprawowanie wymiaru sprawiedliwości, 3) działalność szczególnego rodzaju (*sui generis*) niepowiązaną wprawdzie z naruszeniami prawa podmiotowego i co do zasady, pozbawioną dyspozycyjności i kontradiktoryjności, lecz powierzoną sędziom, którzy chronią zarówno interes publiczny, jak i prywatny¹⁴⁷.

Główny cel postępowania nieprocesowego przejawia się w sprawdzeniu zasadności roszczenia procesowego i wydaniu postanowienia rozstrzygającego meritum sprawy, czyli orzekającego o przedmiocie postępowania, a zatem albo uznającego roszczenie procesowe za zasadne (*condemnatio*), albo oddalającego żądanie (*absolutio ab actione*)¹⁴⁸. Ten tryb jest zorientowany na realizację prawa przyznanego przez unormowania materialnoprawne obowiązujące w sferze stosunków cywilnoprawnych dla zagwarantowania stanu pewności prawa w zakresie tych relacji prawnych. Cel ten urzeczywistnia się przez ocenę twierdzenia o przysługiwaniu tego prawa. W postępowaniu nieprocesowym zakres sformułowanego roszczenia zależy w niektórych grupach spraw nie tylko od wnioskodawcy; tam bowiem, gdzie sąd ma możliwość i obowiązek podejmować działania z urzędu, tam też ewentualne udzielenie ochrony prawnej nie ogranicza się do zakresu twierdzeń wnioskodawcy o przysługiwaniu mu określonego roszczenia, ale obejmuje całość stosunku prawnego (lub sytuacji prawnej), do którego nakazuje odnieść się kodeks postępowania cywilnego¹⁴⁹.

¹⁴⁷ J. Jagieła, *Organizacja...*, s. 462, 463; K. Lubiński, *Istota...*, s. 118; Z. Resich, K. Weitz [w:] J. Lapiere, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk – Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016, s. 36 – 37, 52 – 55.

¹⁴⁸ H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950, s. 19; F. K. Fierich, *Projekty polskiej procedury cywilnej w oświetleniu nauki o stosunku procesowym*, Warszawa 1924, s. 5; A. Olaś, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016, s. 26 – 29; E. Gapska, [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 49; W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 153, 155, 156, 175, 178.

¹⁴⁹ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 49 – 50.

Zdaniem J. Jodłowskiego, w doktrynie rezygnuje się raczej z określenia istoty postępowania nieprocesowego i rozgraniczenia go z procesem na podstawie kryteriów pozytywnych. Przyjmuje się raczej określenie negatywne, iż w postępowaniu nieprocesowym, sąd spełnia inne funkcje niż w procesie i udziela ochrony prawnej w innej drodze, a nie w drodze rozstrzygnięcia sporów prawnych. Z tej przyczyny istotne znaczenie ma analiza funkcji, jakie sąd realizuje w tym postępowaniu. Przy wielości rozróżnień klasyfikacyjnych jedno z nich można przyjąć za najbardziej optymalne. W postępowaniu nieprocesowym funkcje sądu, w odniesieniu do których podano przykłady spraw dotyczących nieruchomości w związku z tematem pracy, są następujące: 1) ochrona praw majątkowych (np. ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością lub z użytkowaniem nieruchomości), 2) ustalanie faktów mających znaczenie dla stosunków prawnych tzw. faktów prawotwórczych (np. ustalanie, czy współwłaściciele zawarli umowę wyłączającą uprawnienie do zniesienia współwłasności nieruchomości), 3) współdziałanie w kształtowaniu stosunków prawnych (np. zniesienie współwłasności nieruchomości, podział majątku wspólnego małżonków, ustanowienie drogi koniecznej i służebności przesyłu), 4) ustalanie praw i stosunków prawnych (np. stwierdzenie nabycia spadku, stwierdzenie zasiedzenia własności nieruchomości), 5) rejestracja zdarzeń i przyjmowanie oświadczeń rodzących skutki prawne (np. prowadzenie Krajowego Rejestru Sądowego, ksiąg wieczystych), 6) rozpoznawanie sporów o roszczenia, przekazane przez ustawę do postępowania nieprocesowego (np. spory o roszczenia między współwłaścicielami, między małżonkami po ustaniu wspólności majątkowej, spory dotyczące działów spadku).

Jak wynika z powyższego zestawienia, funkcje sądu w postępowaniu nieprocesowym w systemie polskiego prawa procesowego są w przeważającej mierze odmienne niż w procesie (pkt 1, 2 i 5), w pewnym stopniu są podobne, ale realizowane w różnym zakresie i w różnych formach (pkt 3 i 4), a w określonym zakresie na mocy decyzji ustawodawcy pokrywają się z podstawowymi funkcjami sądu realizowanymi w procesie (pkt 6). Odmienność funkcji sądu w postępowaniu nieprocesowym powoduje odmienność niektórych zasad i form tego postępowania w porównaniu z procesem. Główne różnice między procesem a postępowaniem nieprocesowym, które odnoszą się również do postępowań w sprawach dotyczących nieruchomości to: 1) nieoparcie trybu nieprocesowego na zasadzie dwustronności, 2) możliwość wszczęcia postępowania nieprocesowego z inicjatywy sądu, 3) dopuszczalność rozpoznania sprawy przez sąd w trybie nieprocesowym na posiedzeniu

niejawnym, na podstawie wyjaśnień uczestników (ustnych lub pisemnych) i materiału zebranego z urzędu¹⁵⁰.

Osobiście uważam, iż najważniejszymi różnicami względem procesu w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości są fakt nieoparcia go na zasadzie dwustronności oraz wielokierunkowość roszczeń i w konsekwencji odmiennosc orzeczenia merytorycznego. W kontekście tematu niniejszej pracy szczególną uwagę należy zwrócić na współdziałanie sądu przy powstaniu, zmianie lub zniesieniu stosunków prawnych, jakie realizuje się w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. Uzasadnia to przekazanie spraw dotyczących nieruchomości do trybu nieprocesowego, a nie procesu. Nie odnosi się to do postępowania rejestrowego czy wieczystoksięgowego, które są klasycznymi postępowaniami nieprocesowymi, których funkcja rejestracyjna zdecydowanie różni się od tych realizowanych w procesie.

Zdaniem K. Lubińskiego, główną i dominującą funkcją sądu w postępowaniu nieprocesowym jest wykonywanie wymiaru sprawiedliwości, albowiem działalność orzecznicza sądu w zdecydowanej większości spraw nieprocesowych polega na imperatywnym rozstrzygnięciu konfliktów prawnych lub spraw niekonfliktowych w sferze konstytucyjnych wolności lub praw człowieka i obywatela w celu zabezpieczenia, przestrzegania oraz realizowania obowiązujących norm prawnych w Rzeczypospolitej Polskiej. Autor formułuje tezę, że imperatywne rozstrzygnięcie przez sąd konfliktów prawnych nie ma bynajmniej w postępowaniu nieprocesowym charakteru epizodycznego, ale dotyczy szerokiej grupy spraw objętych zakresem tego postępowania. W postępowaniu przed sądem pierwszej, jak i drugiej instancji, a także przed Sądem Najwyższym (w ramach pozainstancyjnego nadzoru judykacyjnego), które wywołane zostało wniesieniem środków odwoławczych lub środków zaskarżenia od prawomocnych orzeczeń konflikty te odnoszą się bądź do przedmiotu sprawy bądź do kwestii prejudycjalnych dla wyniku tego postępowania. Stwierdzenie to obejmuje również wypadki tzw. klasycznego postępowania nieprocesowego, tj. mającego pierwotnie na celu rozstrzygnięcie przez sąd pierwszej instancji niekonfliktowej sprawy nieprocesowej, albowiem z chwilą zaskarżenia orzeczeń tego sądu dochodzi do transformacji takiego postępowania w postępowanie charakteryzujące się istnieniem konfliktu prawnego¹⁵¹.

¹⁵⁰ J. Jodłowski [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie...*, s. 36 – 38; J. Jodłowski, K. Weitz [w:] J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk – Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie...*, s. 54 – 56.

¹⁵¹ K. Lubiński [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 1*, s. 325 – 326; tenże, *Uwagi...*, s. 81.

Orzeczenie jest zatem czynnością następczą i nadrzędną wobec czynności osób uczestniczących w postępowaniu. O ile zachowania podmiotów występujących przed organem procesowym nadają postępowaniu oznaczony bieg, a tym samym – bezpośrednio lub pośrednio - stanowią niezbędną podstawę dla owych konkretnych reakcji sądu przyjmujących postać rozstrzygnięć (całej sprawy bądź tylko zagadnień incydentalnych), o tyle bez tych aktów decyzyjnych wszelkie czynności procesowe uczestników nie będą mogły osiągnąć pożądanego celu w postaci nadania ich żądaniom prawnej skuteczności oraz mocy przymusowego urzeczywistnienia. Poza przypadkami działania przez sąd z urzędu w postępowaniu dowodowym na podstawie art. 232 zd. 2 k.p.c., uzasadniają to także przypadki przewidziane w ustawie. Przykładowo sąd może w ten sposób ustalić krąg spadkobierców, zgodnie z art. 670 § 1 zd. 1 k.p.c. Konsekwencje czynności procesowych dokonanych przez osoby występujące w postępowaniu nieprocesowym następują bowiem nie z mocy ich woli, ale na podstawie rozstrzygnięć organu wymiaru sprawiedliwości, za pośrednictwem których wywierają one wpływ na bieg oraz rezultat postępowania. W szczególności to uczestnicy powołują dowody w swoich wnioskach, ale dopuszczenie tych dowodów zależy jedynie od wydania przez sąd stosownego postanowienia o ich przeprowadzeniu (art. 236 k.p.c.). Tym samym czynności te pozbawione są samodzielnej skuteczności, stanowiąc wyłącznie ekspektatywę zakończenia postępowania przez organ rozstrzygający sprawę w sposób odpowiadający podmiotowi, który je dokonuje¹⁵². Postanowienie zamyka zaś dany ciąg czynności procesowych i stanowi ich jednolity skutek¹⁵³.

Zdaniem K. Markiewicza, orzeczenia w postępowaniu nieprocesowym stanowią akt wymiaru sprawiedliwości lub ochrony sądowej¹⁵⁴. Łączy się to szerzej z funkcją sądu w postępowaniu nieprocesowym. Poza sprawowaniem wymiaru sprawiedliwości można wyróżnić inną działalność jurysdykcyjną sądu, w której podejmowane są czynności orzecznicze. Chodzi tu o sytuację, gdy sąd rozstrzyga o prawach i obowiązkach cywilnych w drodze imperatywnego orzeczenia o skutkach prawnych stanu faktycznego uznanego za udowodniony, ale ochrona taka udzielana jest pod względem podmiotowym niejako *in abstracto*, np. w postępowaniach rejestrowych i wieczystoksięgowych¹⁵⁵. Na przykładzie tych

¹⁵² A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 45, 46; W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1998, s. 304.

¹⁵³ A. Miączyński, *Faktyczne i prawne istnienie orzeczenia w sądowym postępowaniu cywilnym*, ZNUJ, Prace Prawnicze, Kraków 1972, z. 55, s. 103; W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytucyjne w postępowaniu cywilnym* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa – Wrocław 1967, s. 303; E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010, s. 53 – 54.

¹⁵⁴ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 86.

¹⁵⁵ T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, red. J. Gudowski, Warszawa 2010, s. 35; T. Ereciński, *Wprowadzenie do Prawa*

spraw można stwierdzić, że sąd, jako organ wymiaru sprawiedliwości, podejmując decyzję merytoryczną, udziela ochrony prawnej nie tylko konkretnym podmiotom prawa, ale również podmiotom bliżej niezindywidualizowanym¹⁵⁶.

Uwzględniając prowadzone dotychczas rozważania można zasygnalizować cechę wspólną orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości. Jeśli mianowicie uczestnicy domagają się wydania postanowienia niezgodnego z prawem i zasadami współżycia społecznego, to sąd wydaje orzeczenia, opierając się na obowiązujących przepisach ustawy, nawet wbrew woli uczestników postępowania. Jest to sytuacja rzadka, bowiem organ sądowy z reguły będzie wydawał orzeczenie zgodnie z interesem prywatnym, który, jak trafnie podkreśla się w doktrynie prawa, ma charakter nadrzędny w postępowaniu nieprocesowym w odróżnieniu od postępowania administracyjnego¹⁵⁷. Moim zdaniem, fakt, iż przedmiotem postępowania jest nieruchomość determinuje sposób działania sądu i uczestników postępowania oraz sposób orzekania sądu. Związane jest to z obligatoryjnym dowodem z dokumentu, jakim jest odpis z księgi wieczystej i konieczność jej badania przez sąd w toku postępowania. Podobne postanowienia dowodowe występują w toku postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości albo brak jest możliwości zgłaszania dowodów, oprócz oryginałów dokumentów stanowiących podstawę wpisu do księgi wieczystej lub Krajowego Rejestru Sądowego.

o ustroju sądów powszechnych, Warszawa 2009, s. 15; uzasadnienie wyroku TK z 1.12.2008 r., P 54/07, OTK-A 2008, nr 10, poz. 171; wyrok TK z 3.07.2007 r., SK 1/06, OTK-A 2007, nr 7, poz. 73; S. Włodyka, *Konstytucyjna...*, s. 662 – 663; S. Włodyka, *Ustrój...*, 1975, s. 49; J. Jodłowski, *Podstawowe...*, s. 222; R. M. Belczacki, M. Kocon, *Kognicja sądu wieczystoksięgowego – kwestie proceduralne*, PS 2011, nr 10, s. 14 – 18; K. Lubiński, *Istota...*, s. 237; M. Jędrzejewska, *Możliwość i zakres ograniczenia obowiązków sędziego*, PS 1995, nr 1, s. 32; S. Rudnicki, *Nowy urząd referendarza sądowego – głos w dyskusji*, MoP 1996, nr 11, s. 398; P. Mysiak, *Postępowanie wieczystoksięgowe*, Warszawa 2010, s. 57; K. Markiewicz, *Postępowanie...*, s. 514; A. Michnik, *Postępowanie...*, s. 301.

¹⁵⁶ K. Lubiński, *Prawomocność...*, s. 48; A. Miączyński, *Z rozważań nad istotą i funkcją orzeczeń nieprocesowych*, [w:] *Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Berutowicza*, AUWr 1990, Prawo CLXX, s. 134; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 86, 87.

¹⁵⁷ K. Lubiński, *Istota...*, s. 131 – 132, 137 – 138; E. Fazzalari, *La giurisdizione volontaria*, Padova 1953, s. 36; H. Kollhossler, *Zur Entwicklungstendenzen im Verfahrensrecht der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Zeitschrift für das Familienrecht, 1970, nr 5, s. 238; R. Merle, *Essai de contribution à le théorie générale de l'acte déclaratif*, Paris 1949, s. 101.

Rozdział 2

WSPÓLNE CECHY WSZYSTKICH ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

2.1. Wprowadzenie

Przybliżanie natury prawnej orzeczeń dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym należy rozpocząć od omówienia cech wspólnych dla wszystkich tych decyzji sądowych. Stąd przedstawiono poniżej: 1) zasadniczość i subsydiarność orzeczenia, 2) ochronę udzielaną bliżej nieoznaczonej liczbie adresatów i skutek *erga omnes*, 3) ochronę prawną o charakterze ciągłym, 4) skutek konstytutywny niepełny a skutek stanu faktycznego, 5) orzeczenie jako część aktu prawnego złożonego.

2.2. Zasadniczość i subsydiarność orzeczenia

Wspólna właściwość analizowanych orzeczeń wiąże się z koniecznością wykazania związku, jaki zachodzi między postanowieniem co do istoty sprawy (orzeczenie zasadnicze) a wpisem (orzeczenie subsydiarne), niezbędnego do osiągnięcia końcowego celu wnioskodawcy w postaci przeniesienia własności, ograniczonego prawa rzeczowego lub innego prawa na nieruchomości. Wpis do księgi wieczystej spełnia bowiem funkcję pomocniczą względem postanowienia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty. Orzeczenie zasadnicze jest podstawą wpisu do księgi wieczystej. Umożliwia zatem wszczęcie postępowania wieczystoksięgowego i uwzględnienie wniosku o wpis do księgi wieczystej. Ten związek może występować nie tylko pomiędzy dwoma orzeczeniami merytorycznymi wydawanymi w dwóch odrębnych postępowaniach nieprocesowych, ale także w jednym, jak postanowienie działowe.

Poszczególne rozstrzygnięcia w sprawach ubocznych (np. żądania dodatkowe związane z roszczeniami o posiadanie, o nakłady w sprawach działowych) mają niewątpliwie wpływ na decyzję związaną z głównym przedmiotem sprawy dotyczącej nieruchomości (np. orzeczenie o sposobie wyjścia ze współwłasności nieruchomości). Subsydiarności nie można jednak utożsamiać z prejudykalnością. Prejudykalność jest związkiem dwóch spraw, w którym rozstrzygnięcie drugiej sprawy uzależnione jest od treści orzeczenia w sprawie pierwszej. Jednakże związku tego nie można rozpatrywać w relacji rozstrzygnięcie główne – rozstrzygnięcie pomocnicze. Są to bowiem dwa równorzędne orzeczenia, dotyczące różnych stanów prawnych wzajemnie powiązanych i uwarunkowanych. Przez subsydiarność natomiast

należy rozumieć związek dwóch (czy więcej) spraw, ale polegający na tym, że oba te orzeczenia dążą do ochrony tego samego stanu prawnego, przy czym jedno ma charakter podstawowy (zasadniczy), a drugie pomocniczy. Jeżeli wziąć pod uwagę relację orzeczenie ustalające – orzeczenie zasądzające świadczenie, to subsydiarność polegałaby na przyjęciu, że orzeczenie ustalające ma charakter pomocniczy w stosunku do orzeczenia zasądzającego świadczenie, stwarzającego podstawę do przymusowej realizacji naruszonego prawa¹⁵⁸.

Subsydiarność postanowień ustalających wydawanych w postępowaniu nieprocesowym jest specyficzna. Orzeczenia te wydawane są dla potwierdzenia określonego stanu prawnego i taki jest ich zasadniczy cel. Jednakże trzeba zauważyć, że przeważnie mają one służyć za podstawę do dalszych działań prawnych podejmowanych w sądzie lub poza organem sądowym. Z tego względu można postawić tezę, że mają one charakter prejudycjalny w stosunku do postanowień o treści konstytutywnej albo zasądzającej świadczenie. Prejudycjalność postanowień ustalających wykluczałaby w zasadzie subsydiarność, gdyż orzeczenia stanowiącego prejudykat nie można uznać za pomocnicze w stosunku do rozstrzygnięcia, które musi opierać się na tym prejudykacie¹⁵⁹.

Niemniej jednak kwestia ta nie jest tak jednoznaczna, co łatwo wykazać na przykładach. Tak np. podmiot, który pragnie w drodze sądowej uregulować całokształt spraw spadkowych, musi złożyć najpierw wniosek o stwierdzenie nabycia spadku i uzyskać postanowienie. Ma ono prejudycjalny charakter w stosunku do postanowienia o dziale spadku, ale jednocześnie zawiera pewien element subsydiarności, gdyż pomaga w ostatecznym załatwieniu sprawy spadkowej, którym jest podział majątku spadkowego. Podobną sytuację można zauważyć także przy innych postanowieniach ustalających, w szczególności przy stwierdzeniu zasiedzenia, jeśli analizuje się ją z perspektywy celu, do którego zmierza wnioskodawca. Jeśli postanowienie ustalające ma ułatwić uzyskanie innego orzeczenia, które jest końcowym celem działania wnioskodawcy, to takie postanowienie niewątpliwie zawiera określony składnik subsydiarności.

Wskazana, określona różnica w ujęciu subsydiarności wyroków ustalających i postanowień ustalających wynika z innej roli, jaką spełnia w obu rodzajach orzeczeń interes prawny. Dla wyroku ustalającego stanowi on przesłankę materialnoprawną, przesądzając w ten sposób o jego pełnej samodzielności jako środka ochrony prawnej. W postępowaniu nieprocesowym postanowienia ustalające mogą być wydane w ściśle określonych przez

¹⁵⁸ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 142 – 143; Z. Hahn, *Powództwo o ustalenie*, Nowa Palestra 1936, nr 1 – 4, s. 51, 52.

¹⁵⁹ L. Ostrowski, *O kwestiach prejudycjalnych w procesie cywilnym*, Pal. 1965, nr 11, s. 1.

przepisy procesowe i materialne sytuacjach i te normy, a nie interes prawny, są materialnoprawną podstawą ustalenia¹⁶⁰. Skoro zatem w postępowaniu nieprocesowym można wyróżnić wszystkie możliwe rodzajowo postanowienia ustalające i określić ich cel, to można jednocześnie stwierdzić, kiedy odgrywają one rolę samodzielnego środka ochrony prawnej lub też w określonym zakresie – rolę pomocniczą. Zależy to od znaczenia, jakie wnioskodawca przewiduje dla danego postanowienia w działaniach procesowych mających na celu ostateczne uregulowanie określonego stanu prawnego¹⁶¹.

Kwestie uboczne muszą zostać najpierw rozstrzygnięte, aby można było zrealizować podstawowy cel postępowania nieprocesowego polegający na wyjściu ze stosunku materialnego łączącego współwłaścicieli, współmałżonków oraz współspadkobierców. Ta kolejność świadczy o ich pomocniczej roli względem zniesienia współwłasności, działu spadku i podziału majątku wspólnego małżonków. Jednakże postanowienia co do istoty sprawy dotyczące pozostałych żądań współwłaścicieli, współspadkobierców, małżonków mają zarazem charakter prejudycjalny na podstawie art. 365 § 1 k.p.c. w relacji do tego zasadniczego orzeczenia. Z tego powodu przyjęcie koncepcji orzeczenia kompleksowego, subsydiarności jednego z nich względem drugiego oraz skutku niepełnego związanego z brakiem jeszcze wpisu do księgi wieczystej jest w pełni usprawiedliwione. Ten charakterystyczny zbieg konstrukcji¹⁶² jest jedynie właściwy dla spraw dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym.

Orzeczenie kompleksowe w sposób całościowy rozstrzyga sprawę co do jej istoty, łącznie z roszczeniami ubocznymi, co szczególnie uwidacznia się w postanowieniach: działowych i o stwierdzeniu nabycia spadku, połączonym ze stwierdzeniem nabycia zapisu windykacyjnego w postaci nieruchomości. Może jednak wystąpić także w sprawie o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu, gdy jeden z uczestników zgłasza zarzut zasiedzenia tego ograniczonego prawa rzeczowego na nieruchomości. Subsydiarność podkreśla natomiast związek poszczególnych rozstrzygnięć wydawanych w postępowaniu nieprocesowym, by cel wnioskodawcy mógł zostać osiągnięty. Natomiast skutek stanu faktycznego, niepełnego występuje po uprzednim wydaniu postanowienia co

¹⁶⁰ T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971, s. 142.

¹⁶¹ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 145 – 146.

¹⁶² A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 36, 37, 40, 41, 151, 153, 159 – 161; E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 142 – 143; W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 40; Z. Resich, *Istota...*, s. 113; J. May, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013, s. 49.

do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, a przed dokonaniem wpisu do księgi wieczystej¹⁶³.

Stanowisko to znajduje potwierdzenie w judykaturze. Podkreśla się w niej, iż postępowanie o podział majątku wspólnego ma charakter kompleksowy, tak samo, jak postępowanie o zniesienie współwłasności i o dział spadku, gdyż poza podziałem w znaczeniu ścisłym obejmuje także rozstrzygnięcia o wzajemnych roszczeniach majątkowych. W szczególności, taki ścisły związek zachodzi między rozstrzygnięciem o podziale majątku a orzeczeniem przyznającym spłatę. Z tej przyczyny regułą jest, że wadliwość jednego z tych dwu rozstrzygnięć, powodująca niezbędność uchylecia orzeczenia w zaskarżonym zakresie, pociąga za sobą konieczność uchylecia postanowienia o podziale w całości. Jedynie wyjątkowo, gdy jest oczywiste, że uchylecie konkretnego rozstrzygnięcia nie może mieć wpływu na orzeczenie o samym podziale, możliwe jest uchylecie postanowienia tylko w tej części. Konsekwencją zasady integralności orzeczenia o podziale jest możliwość uchylecia postanowienia działowego przez sąd odwoławczy także na niekorzyść skarżącego, jeżeli przedmiot zaskarżenia pozostaje w nierozdzielalnym związku z inną częścią lub z całością tego postanowienia¹⁶⁴.

Ze sprawami działowymi zawisłymi w postępowaniu nieprocesowym mogą być także połączone sprawy o: 1) stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości, 2) ustanowienie drogi koniecznej, 3) stwierdzenie nabycia spadku, 4) stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego z zakresu nieruchomości. Nawet jeśli nie toczą się one łącznie wraz ze sprawą działową, to w sprawie o ustanowienie drogi koniecznej czy stwierdzenie nabycia spadku może być wydane orzeczenie wstępne i końcowe. Z tego względu również rozstrzygnięcie w tym przedmiocie nie będzie sformułowane w jednym orzeczeniu. Prawa uczestników - przed wszczęciem sprawy działowej – mogą być przy tym zabezpieczone w odrębnej sprawie o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością. O ile przy tym nie przeprowadzono notarialnego poświadczenia dziedziczenia, to postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku jest niezbędnym etapem przed działem spadku w przypadku, gdy jest przynajmniej dwóch spadkobierców. Wszystkie sprawy dotyczące nieruchomości wiążą się

¹⁶³ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 36, 37, 40, 41, 151, 153, 159 – 161.

¹⁶⁴ Postanowienie SN z 8.03.2023 r., I CSK 4705/22, LEX nr 3567871; postanowienie SN z 12.07.2018 r., III CZ 7/18, LEX nr 2518965; postanowienie SN z 27.12.2016 r., II CSK 403/16, LEX nr 3541923; uchwała SN z 17.11.2009 r., III CZP 83/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 69; postanowienie SN z 28.03.2003 r., IV CKN 1961/00, niepubl.; postanowienie SN z 17.09.1999 r., I CKN 379/98, OSNC 2000, nr 3, poz. 59; uchwała SN z 11.03.1977 r., III CZP 7/77, OSNCP 1977, nr 11, poz. 205; postanowienie SN z 7.11.1964 r., III CR 294/64, OSNCP 1965, nr 7 – 8, poz. 130; orzeczenie SN z 29.08.1961 r., I CZ 91/61, OSN 1962, nr 4, poz. 143.

zarazem z wpisem do księgi wieczystej. Dotyczy to także postanowienia o dokonaniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego związanego z prawami na tych rzeczach.

2.3. Ochrona udzielana bliżej nieoznaczonej liczbie adresatów i skuteczność *erga omnes*

W postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości ochrona prawna udzielana jest bliżej nieoznaczonej liczbie adresatów¹⁶⁵. Skuteczność *erga omnes* nie ogranicza się do osób zainteresowanych, jak w orzeczeniach wydawanych z reguły, w procesie i innych rodzajach postępowania cywilnego. Analizowana konstrukcja oznacza sposób oddziaływania skuteczności, gdy jej zasięg nie jest wyznaczony indywidualnie, a obejmuje wszystkich. Scharakteryzowanie określenia *erga omnes* jako sposobu oddziaływania skuteczności jest właściwsze, niż podawanie, że jest to cecha skuteczności. Tak trafnie ujmuje to zagadnienie K. Korzan w odniesieniu do skutku konstytutywnego¹⁶⁶, aczkolwiek niewątpliwie oddziaływanie *erga omnes* stanowi w pewnym sensie kwalifikację skuteczności. Jej zakresem objęte są, obok osób bezpośrednio i pośrednio zainteresowanych, także osoby, dla których sfery prawnej orzeczenie w zasadzie jest obojętne¹⁶⁷. Skuteczność *erga omnes* wypływa ze szczególnego charakteru przedmiotu ochrony prawnej, której udzielono w danym postępowaniu oraz z natury prawnej skonkretyzowanej w orzeczeniu normy prawnej. W szczególności dotyczy to tzw. praw bezwzględnych¹⁶⁸, jak również rozszerzonej skuteczności względem osób trzecich, np. ustanowienia zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem po ich wpisaniu do księgi wieczystej, zgodnie z art. 16 ust. 2 pkt 2 i 3 u.k.w.h. W odniesieniu do postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości są to: przeniesienie lub ograniczenie praw na nieruchomości, a zwłaszcza własności, co następuje zarówno przy współwłasności, jak i przy ograniczonych prawach rzeczowych czy przy sprawach związanych z wpisem do właściwego rejestru (ksiąg wieczystych, Krajowego Rejestru Sądowego) oraz innych prawach korzystających z rozszerzonej skuteczności względem osób trzecich.

Skuteczność orzeczenia *erga omnes* występuje nie tylko w związku z przepisami prawa materialnego i realizacją ochrony prawnej udzielanej w postępowaniu nieprocesowym w przypadku praw bezwzględnych na nieruchomości. Może ona wynikać również z

¹⁶⁵ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 87, 88, 89; A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 134 – 137, 151.

¹⁶⁶ K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 127.

¹⁶⁷ M. Jędrzejewska, *Interwencja uboczna samoistna*, PiP 1971, z. 10, s. 582.

¹⁶⁸ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 134 – 135; J. Kuropatwiński, *Podstawa wpisu do księgi wieczystej*, Warszawa 2021, s. 239 – 243, 248.

wyraźnego przepisu prawa procesowego. Taką zwiększoną skuteczność ma na podstawie art. 679 k.p.c. stwierdzenie nabycia spadku czy stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego w postaci nieruchomości. W związku z tym podkreśla się w doktrynie, że skuteczności *erga omnes* nie można łączyć jedynie z orzeczeniami konstytutywnymi, gdyż nie jest ona zależna od konstytutywnego czy deklaratywnego charakteru orzeczenia¹⁶⁹. Tym niemniej trzeba stwierdzić, że ukształtowana przez orzeczenie konstytutywne sytuacja prawna – wobec oddziaływania skutku konstytutywnego – musi być respektowana, tak jak każde inne zdarzenie cywilnoprawne stwarzające określone stany, których obiektywne istnienie nie może być przez nikogo kwestionowane. Sposób jednak oddziaływania skutku konstytutywnego zależy od charakteru normy prawnej stanowiącej podstawę kształtowania i od rodzaju kreowanego stosunku czy stanu prawnego, co skłania niektórych Autorów do wprowadzenia rozróżnienia skutku konstytutywnego bezwzględnego i względnego¹⁷⁰, jako odpowiednika kształtowanych praw.

Z całą stanowczością należy wskazać na nietrafność jakiegokolwiek identyfikowania skutku konstytutywnego z rozszerzoną prawomocnością. W przeciwieństwie do skutku prawomocności wynikającego z prawa procesowego i do niego należącego, skutek konstytutywny, jest z reguły skutkiem materialnoprawnym, występującym jako skutek następczy kreowanego przez orzeczenie stanu prawnego. Jego oddziaływanie w stosunku do osób trzecich wywodzi się w zasadzie z prawa materialnego i może wywierać wpływ w stosunku do wszystkich, tak szeroko, jak określa to porządek prawa materialnego i natura prawa, leżącego u podstaw kształtowania¹⁷¹. Jak trafnie zauważa W. Siedlecki, skutek konstytutywny nie łącząc się ze skutkami orzeczenia wynikającymi bezpośrednio z istoty prawomocności pozostaje jedynie w związku czasowym z prawomocnością orzeczenia, gdyż moment uprawomocnienia się orzeczenia decyduje zazwyczaj o momencie kreowania stanu prawnego stworzonego orzeczeniem konstytutywnym¹⁷². Powyższe uwagi, odnoszące się do konieczności odróżnienia skutku konstytutywnego od skutków prawomocności mają również odpowiednie zastosowanie do innych skutków związanych ze skutecznością orzeczenia działającą *erga omnes*. W doktrynie przyjmuje się, że skuteczność i prawomocność działają

¹⁶⁹ W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 307; K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 127; H. W. Fasching, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen*, t. III, Wien 1966, s. 743; B. Wieczorek, *Zivilprozessordnung und Nebengesetze*, II, Berlin 1957, s. 19; P. Schlosser, *Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile*, Bielefeld 1966, s. 161.

¹⁷⁰ Tak w szczególności K. Korzan, *Orzeczenie konstytutywne...*, s. 129.

¹⁷¹ H. W. Fasching, *Kommentar...*, s. 744.

¹⁷² W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 307 – 308.

erga omnes ze względu na szczególną naturę przedmiotu sporu i z uwagi na zaangażowanie interesu ogólnego w danym rozstrzygnięciu¹⁷³.

Skuteczność *erga omnes* swym zasięgiem podmiotowym pokrywa się z podmiotowym zasięgiem prawomocności *erga omnes*; nie znaczy to jednak, aby skutki wpływające z tych dwóch różnych właściwości orzeczenia ogniskowały się w tym wypadku w jakiś jeden szczególny skutek. Również przy tym sposobie podmiotowego oddziaływania prawomocności i skuteczności, wynikające z nich skutki nie zmieniają swej natury i wobec tego zawsze winny być ze względu na swoją odrębną naturę prawną, ściśle odróżniane. Ich wspólny punkt odniesienia stanowi moc wiążąca. W stosunku do prawomocności wyraża się ona w niemożności kwestionowania w przyszłości na drodze postępowania cywilnego prawomocnego orzeczenia, przez wykazywanie w jakimkolwiek innym postępowaniu w sprawie cywilnej, że prawomocnie stwierdzony stan prawny jest niezgodny z prawem i nie odpowiada rzeczywistemu układowi stosunków¹⁷⁴. W odniesieniu natomiast do skuteczności wyczerpuje się w obowiązku biernego respektowania przez wszystkich ustalonej orzeczeniem sytuacji prawnej, tak jak ma to miejsce w przypadku innych zdarzeń prawnych skutecznych *erga omnes*¹⁷⁵. Jest ona realizowana dla ochrony praw majątkowych na tych rzeczach¹⁷⁶.

2.4. Ochrona prawna o charakterze ciągłym

Czynności procesowe sądu charakteryzuje obligatoryjność w tym znaczeniu, że sąd powinien je dokonać, jeżeli ziszczą się ich przesłanki: zdolność do bezpośredniego wywołania skutków procesowych oraz zależność od inicjatywy i procesowej dyspozycji uczestników¹⁷⁷. Ten ostatni element traci tym niemniej na znaczeniu w tych wszystkich przypadkach, w których sąd w postępowaniu nieprocesowym podejmuje działania z urzędu. Dotyczy to np. stwierdzenia daty nabycia nieruchomości przez zasiedzenie czy stwierdzenie nabycia spadku. W tym zakresie, nawet jeśli wnioskodawca i uczestnicy nie zgłaszają

¹⁷³ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972, s. 403 – 404; A. Nikisch, *Zivilprozessrecht*, Tübingen 1952, s. 431; L. Rosenberg, K. Schwab, *Zivilprozessrecht*, München 1969, s. 816; H. W. Fasching, *Kommentar...*, s. 728.

¹⁷⁴ W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 308; L. Rosenberg, K. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, s. 815.

¹⁷⁵ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 136 – 137, 151.

¹⁷⁶ I. Wolwiak [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. nacz. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 2 Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Rylski, M. Walasik, Warszawa 2023, s. 1032; P. Mysiak [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. nacz. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 2 Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Rylski, M. Walasik, Warszawa 2023, s. 1363; A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 107 – 137.

¹⁷⁷ E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 170, 171; E. Gapska [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nacz. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 1 vol. 2*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021, s. 1033.

wniosków dowodowych ani twierdzeń, to sąd obowiązany jest je ustalić *ex officio*¹⁷⁸. W poglądach Z. Resicha charakterystyczne jest uznawanie za najważniejszy skutek czynności procesowych ich jednolitego końcowego skutku procesowego, którego występowanie w trybie nieprocesowym jest jednak istotnie ograniczone w sprawach ukierunkowanych na udzielanie ochrony prawnej o charakterze ciągłym¹⁷⁹.

Moim zdaniem, są to charakterystyczne cechy postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości. Postanowienia rozstrzygające sprawę co do jej istoty mają na celu zapewnienie ochrony na dłuższy czas, wobec czego stanowią podstawę wpisu do księgi wieczystej, zgodnie z art. 31 u.k.w.h. Do zmiany stanu prawnego potrzebna jest umowa zawarta w szczególnej formie, tzn. aktu notarialnego lub z podpisem notarialnie poświadczonym albo orzeczenie sądu i wpis do księgi wieczystej. W ten sposób, wraz z niejednokrotnie znaczną wartością nieruchomości oraz koniecznością sprawowania nad nią zarządu i pieczy następuje udzielenie ochrony prawnej realizowanej przez postanowienie merytoryczne i wpis przez dłuższy czas. Niewątpliwie cały system prawa, wraz z aktami księgi wieczystej, jest do tego odpowiednio przygotowany.

2.5. Skutek konstytutywny niepełny a skutek stanu faktycznego

Należy przyjmować, że w większości spraw dotyczących nieruchomości przedmiotem postępowania nieprocesowego jest przeniesienie lub ograniczenie praw na nieruchomości, a zwłaszcza własności, co następuje zarówno przy współwłasności, jak i przy ograniczonych prawach rzeczowych czy szerzej przy sprawach związanych z wpisem do właściwego rejestru (ksiąg wieczystych, Krajowego Rejestru Sądowego). Postanowienie co do istoty sprawy w tego rodzaju postępowaniach ma z reguły charakter konstytutywny i zarazem kształtujący, jak to ma miejsce w większości spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym¹⁸⁰. Od powyższej zasady, jest jednak wiele wyjątków, które muszą być analizowane indywidualnie w poszczególnych procedurach tego trybu. W sprawach o ustanowienie zarządu, wpływ sądu

¹⁷⁸ Uzasadnienie uchwały SN z 19.10.2018 r., III CZP 1/18, OSNC 2019, nr 6, poz. 66; postanowienie SN z 7.10.2005 r., IV CK 133/05, LEX nr 399747; J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie nieruchomości w praktyce*, red. A. Górski, Warszawa 2022, s. 182, 242.

¹⁷⁹ Z. Resich, *Istota...*, s. 90, 91; Z. Resich, *Stosunek prawnoprocesowy* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974, s. 138, 140; E. Gapska [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 2, ..., s. 1033 – 1035, 1037 – 1038.

¹⁸⁰ Z. Fenichel, *Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich*, PPC 1935, nr 11 – 12, s. 349, 350; T. Kipp, *Die Verurteilung zur Abgabe von Willenserklärungen*, Leipzig 1892, s. 16; K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 175 – 179, K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 52, 53; E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 24 – 26, 31 – 34.

na współwłaścicieli bądź właściciela i użytkownika nieruchomości wydaje się najszerszy, gdyż wola uczestników zostaje zastąpiona decyzjami podejmowanymi przez ustanowionego zarządcę. Drugą grupę stanowią przypadki, w których stan faktyczny powstały na skutek wydanego orzeczenia (np. w zakresie posiadania czy dziedziczenia) wywiera wpływ na prawo własności, ograniczone prawa rzeczowe lub inne prawa. Można tu mówić o skutku stanu faktycznego orzeczenia, które związane jest z czasem orzekania od chwili zaistnienia określonego zdarzenia¹⁸¹.

Dla podkreślenia odrębności postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości kluczowe znaczenie ma konieczność dokonania wpisu do księgi wieczystej. Przy ruchomości nie będzie natomiast ciążył na uczestniku obowiązek dokonania takiej czynności. Wpis do księgi wieczystej ma jednak, co do zasady, charakter deklaracyjny, co należy uznać za trafne rozwiązanie¹⁸². Działa więc w tym przypadku skutek stanu faktycznego. Polega on na tym, że postanowienie co do istoty sprawy stanowi zdarzenie prawne z punktu widzenia sądu wieczystoksięgowego dokonującego wpisu do księgi wieczystej. Oprócz zawartego w treści tego orzeczenia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty (np. deklaracyjnego wydanego w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, jak postanowienie o stwierdzeniu zasiedzenia czy stwierdzeniu nabycia spadku) skutku bezpośredniego wywołuje on też skutek pośredni, gdyż stanowi okoliczność przewidzianą w hipotezie innej normy prawnej (wpis do księgi wieczystej), co powoduje jej zastosowanie w określonym stanie faktycznym. Skutek stanu faktycznego należy do pośrednich, materialnoprawnych skutków orzeczenia. Zajmuje wśród nich tak ważne miejsce, jak to, jakie wśród skutków bezpośrednich należy przyznać skutkowi konstytutywnemu. Skutek stanu faktycznego ma tak uniwersalny charakter i tak duże znaczenie, że niekiedy pojęciem tym obejmuje się ogół skutków pośrednich względnie ubocznych orzeczenia¹⁸³. Takie ujęcie nie jest jednak trafne, gdyż w skutku tym właściwie rozumianym nie wyczerpują się wszystkie ewentualności bezpośrednich i ubocznych skutków orzeczenia, aczkolwiek skutek ten wyrażać się może w bardzo różnorodnych formach.

Orzeczenie w sprawie cywilnej jest faktem o określonej treści i choćby się je ujmowało tylko jako zdarzenie faktyczne, to może, jak każdy fakt życia, być składnikiem mającego znaczenie prawne stanu faktycznego, z którym porządek prawny wiąże określone

¹⁸¹ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 378 – 380; A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 151, 152; C. Dzierzbicki, *Zasada...*, s. 88 – 89.

¹⁸² K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 49, 50.

¹⁸³ L. Rosenberg, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrecht*, München – Berlin, 1961, s. 731; F. Stein, M. Jonas, *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, Tübingen 1969, s. 1313.

skutki prawne¹⁸⁴, tym bardziej, jeżeli przyzna się orzeczeniu rangę zdarzenia prawnego. Materialne prawo cywilne może więc łączyć z orzeczeniem, obok skutku głównego bezpośredniego, także jeszcze inne dodatkowe konsekwencje, gdy orzeczenie pojawia się jako element stanu faktycznego normy prawnej¹⁸⁵. Sam byt określonej treści orzeczenia staje się tu znamieniem stanu faktycznego materialnoprawnych następstw orzeczenia¹⁸⁶; skutki te tworzy jednak nie tyle sama treść orzeczenia (jak to ma miejsce przy bezpośrednim skutku głównym), lecz rodzi je treść normy materialnoprawnej, która przewiduje wystąpienie określonego skutku w związku z ustaloną orzeczeniem sytuacją prawną. Skutek stanu faktycznego (*Tatbestandswirkung*)¹⁸⁷, jest moim zdaniem, następstwem oczekiwanym przez zainteresowane podmioty i doprowadzenie do jego powstania z chwilą uprawomocnienia się postanowienia co do istoty sprawy dotyczącego nieruchomości stanowi cel tego postępowania nieprocesowego. Jest nim uzyskanie wpisu w księdze wieczystej, który pozwala ujawnić własność, ograniczone prawo rzeczowe względnie inne prawa lub roszczenia o rozszerzonej skuteczności w kolejnym postępowaniu, tym razem wieczystoksięgowym. W ten sposób orzeczenie merytoryczne wydane w postępowaniu nieprocesowym wywołuje skutki materialnoprawne, gdyż stanowi podstawę wpisu do księgi wieczystej, jak i procesowe, skoro umożliwia skuteczne złożenie wniosku w postępowaniu wieczystoksięgowym, a zatem wszczęcie nowej sprawy nieprocesowej.

Skutek stanu faktycznego to sama konsekwencja wydania prawomocnego rozstrzygnięcia sprawy, wynikająca z normy prawnej, a nie orzeczenia. Jest materialnoprawnym następstwem istnienia prawomocnego postanowienia. Polega on na tym, iż norma prawa materialnego traktuje sam fakt osądzenia sprawy jako jedną z części składowych stanu faktycznego wypełniającego hipotezę tej normy. W rezultacie określony skutek materialnoprawny następuje pod warunkiem, że zostanie wydane orzeczenie. Oznacza to, że samo postanowienie rozstrzygające sprawę co do jej istoty bezpośrednio nie wywołuje tego skutku; jednakże bez istnienia orzeczenia nie może on nastąpić. Skutek stanu faktycznego może oddziaływać zarówno na sytuację prawną uczestników postępowania nieprocesowego zakończonego postanowieniem merytorycznym, jak i innych podmiotów,

¹⁸⁴ H. W. Fasching, *Kommentar...*, s. 560, 744 – 745.

¹⁸⁵ F. Stein, M. Jonas, *Kommentar...*, s. 1313.

¹⁸⁶ L. Rosenberg, *Lehrbuch...*, 1961, s. 745; L. Rosenberg, K. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, s. 792.

¹⁸⁷ K. Korzan [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Wrocław 1987, s. 452, 455, 463, 464; P. Schlosser, *Gestaltungsklagen...*, s. 22, 115 – 156, 266; K. Lubiński, *Prawomocność...*, s. 48; K. Piasecki, *Skuteczność i wykonalność w Polsce zagranicznych cywilnych orzeczeń sądowych*, Warszawa 1990, s. 116 – 120; J. Jodłowski, *Uznawanie i wykonywanie w Polsce wyroków zagranicznych w sprawach o pochodzenie i o alimenty*, SC 1975, t. XXV – XXVI, s. 72, 73; M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947, s. 85.

pozostających poza tym postępowaniem. Skutek stanu faktycznego, podobnie jak skutek konstytutywny niezupełny, pozostaje w ścisłym związku z prawem materialnym.

Sytuacje, w których orzeczenie stanowi podstawę wpisu deklaratywnego do księgi wieczystej, a zatem występuje skutek stanu faktycznego, należy odróżnić od przypadku skutku konstytutywnego niezupełnego. Można wymienić w szczególności następujące okoliczności, gdy wpis do księgi wieczystej ma jednak charakter konstytutywny, co następuje przy ustanowieniu: 1) służebności gruntowej polegającej na zapewnieniu drogi koniecznej do przyznanej części rzeczy, 2) odrębnej własności lokali. W takich sytuacjach, orzeczenia rozstrzygające sprawy wymienione powyżej mają charakter skutku konstytutywnego niezupełnego. Następuje on wtedy, gdy do osiągnięcia pełnego skutku jest potrzebne, na podstawie ustawy, dokonanie dopełniającej czynności prawnej, która razem z orzeczeniem konstytutywnym tworzyć będzie akt prawny złożony, umożliwiający dopiero stworzenie zamierzonego stanu prawnego. Sytuacja taka zachodzi w wypadkach konstytutywnych wpisów do księgi wieczystej, gdy dla powstania określonych praw rzeczowych (np. hipoteki) obok orzeczenia potrzebne jest dokonanie wpisu, który stanowi czynność dopełniającą skutek konstytutywny niezupełny. Do momentu, gdy nie nastąpi wpis do księgi wieczystej orzeczenie konstytutywne nie może wywołać skutku prawnego; z tego powodu jest on niezupełny. Innymi słowy, orzeczenie konstytutywne jedynie wraz z wpisem do księgi wieczystej wywołuje skutek konstytutywny. Skutek konstytutywny w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości zachodzi przy zniesieniu współwłasności i orzeczeniu zastępującym oświadczenie woli¹⁸⁸. Ponadto, cała działalność kształtująca sąd nastawiona jest na osiągnięcie skutku konstytutywnego niezupełnego, będącego głównym celem postępowania nieprocesowego.

Różnica pomiędzy skutkiem głównym postanowienia rozstrzygającego sprawę co do istoty sprawy, a skutkiem stanu faktycznego polega na tym, że pierwszy z nich wyraźnie jest określony w orzeczeniu (stanowi jego treść), a ten drugi nie (ani w sentencji, ani też w uzasadnieniu). Skutek stanu faktycznego wynika z normy prawnej, która nakazuje dane orzeczenie traktować jako przesłankę określonych w niej następstw materialnoprawnych. Skutek konstytutywny niezupełny i skutek stanu faktycznego mogą wystąpić obok siebie jako efekt wydania jednego orzeczenia. Kwestia natomiast, czy dane orzeczenie wywoła tego rodzaju skutek, nie zależy, co do zasady, od prawa procesowego. Istnieją sytuacje, w których

¹⁸⁸ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 151, 152; F. Stein, M. Jonas, *Kommentar...*, s. 1376; H. W. Fasching, *Kommentar...*, s. 743; W. Jędraszczak, *Glosa do orzeczenia SN, III CRN 93/78 z 6.07.1978 r.*, OSPiKA 1980, nr 1 poz. 4, s. 9, 10; K. Korzan, *Orzeczenie konstytutywne...*, s. 138.

żaden przepis prawa nie wskazuje jednoznacznie na skutek stanu faktycznego danego postanowienia co do istoty sprawy, niemniej jednak normę będącą podstawą takiego skutku można wyprowadzić z całokształtu regulacji instytucji, której skutek ma dotyczyć. Moim zdaniem, art. 31 u.k.w.h. jest jednak podstawą prawną umożliwiającą wyprowadzenie skutku stanu faktycznego postanowienia merytorycznego dotyczącego nieruchomości wydanego w postępowaniu nieprocesowym względem wpisu do księgi wieczystej.

Powstanie skutku stanu faktycznego jest automatyczną konsekwencją powstania skutku głównego. Ustawa bowiem łączy powstanie skutku stanu faktycznego nie z orzeczeniem jako zdarzeniem materialnoprawnym, lecz ze skutkiem konstytutywnym niezupełnym, czyli głównym, będącym następstwem wymienionego orzeczenia wywołanego kształtującą wolą sądu. Przy tego rodzaju założeniu, pierwszy z omawianych skutków jest po prostu konsekwencją drugiego. Skoro drugi z nich przedstawia się jako stan faktyczny, to skutek stanu faktycznego (*Tatbestandswirkung*) będzie skutkiem ubocznym. Ma on istotne znaczenie prawne w postępowaniu wieczystoksięgowym. Orzeczenie zastępujące oświadczenie woli¹⁸⁹ wywołuje zatem skutki pośrednie związane z ustabilizowaną postanowieniem rozstrzygającym sprawę co do jej istoty sytuacją prawną. Wpływają one nie tyle z urzeczywistnionej w orzeczeniu normy prawnej, co są wynikiem innego pozytywnego przepisu prawnego, który albo wystąpienie określonego skutku wyraźnie przewiduje albo łączy pewien skutek z faktem osądzenia sprawy. W przypadku wpisu do księgi wieczystej, takim przepisem jest właśnie art. 31 u.k.w.h. Stan faktyczny normy prawnej przewiduje tu istnienie osądzenia sprawy, jako jedną ze swoich części składowych, przy czym norma ta reguluje stosunek prawny, który nie był przedmiotem orzekania¹⁹⁰. W odniesieniu do spraw z zakresu nieruchomości dotyczy to wpisu do księgi wieczystej dokonanego na podstawie prawomocnego postanowienia merytorycznego, które przyznaje określoną część lub całość nieruchomości na własność lub ograniczone prawo rzeczowe konkretnemu uczestnikowi postępowania nieprocesowego.

Na określeniu wzajemnych relacji pomiędzy skutkiem konstytutywnym niezupełnym a skutkiem stanu faktycznego nie można poprzestać. Przy postanowieniach merytorycznych dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym trzeba je skonfrontować ze skutkiem *erga omnes* i prejudycjalnością. Skuteczność *erga omnes*, przy konfrontacji ze skutkiem konstytutywnym, przedstawia się jako jego cecha. Powstaje ona jednocześnie z

¹⁸⁹ Szerzej w następnym rozdziale, podrozdział 3.2.

¹⁹⁰ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 144, 153, 159 – 161, 166; H. W. Fasching, *Kommentar...*, s. 560, 744 – 745; F. Stein, M. Jonas, *Kommentar...*, s. 1313; L. Rosenberg, *Lehrbuch...*, 1961, s. 745; L. Rosenberg, K. Schwab, *Zivilprozessrecht...*, s. 792.

wymienionym skutkiem z mocy samego prawa. Występowanie skuteczności *erga omnes* nie jest zależne od konstytutywnego czy deklaratoryjnego charakteru orzeczenia sądowego¹⁹¹. Jest to związane z prawami bezwzględными w postaci własności, ograniczonego prawa rzeczowego, czy prawa o rozszerzonej skuteczności, jak np. ustanowienie zarządu nad nieruchomością. Prejudycjalność dotyczy mocy wiążącej postanowienia co do istoty sprawy wydanego w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości wraz z wpisem do księgi wieczystej, który jest następstwem prawomocności materialnej orzeczenia. Rozstrzygnięcie prawne sformułowane w postanowieniu merytorycznym wraz z dokonaniem wpisu do księgi wieczystej jest wiążące we wszystkich innych postępowaniach przed organami państwa.

Osobiście uważam, że osiągnięcie skutku konstytutywnego niepełnego jest również celem postępowania zmierzającego do ukształtowania stosunku prawnego. Osiągnięcie tego celu jednak nie zaspokaja w pełni zainteresowanego uczestnika postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości, gdyż nabywa on oczekiwane prawa dopiero po dokonaniu dodatkowej czynności, która ma charakter konstytutywny, jak wpis do księgi wieczystej np. przy odrębnej własności lokali. W takiej sytuacji mamy do czynienia ze skutkiem bezpośrednim (głównym) już powstałym, lecz w formie tzw. półskutku. Wspomniana wyżej czynność konstytutywna ma jedynie znaczenie dopełniające. Ponadto, obok owego półskutku, występuje – ona jako druga – kumulatywna przesłanka, od której ziszczenia się dana norma prawna uzależnia powstanie skutku konstytutywnego głównego całkowicie skonkretyzowanego. Jak z powyższego wynika, orzeczenie konstytutywne ze skutkiem niepełnym również kształtuje stosunek prawny, który obowiązuje dopiero po dokonaniu dodatkowej czynności. Z chwilą jej dokonania dochodzi, jak gdyby, do ożywienia tego stosunku. Z tego powodu wpis do księgi wieczystej ma charakter konstytutywny i dopełniający skutek kształtujący (główny) niepełny.

Ponadto postanowienie merytoryczne wydane w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, będące podstawą wpisu do księgi wieczystej, zarówno mające charakter konstytutywny niepełny, jak i mające jedynie naturę deklaracyjną stanowi dokument urzędowy na podstawie art. 244 § 1 k.p.c. Stanowi zatem środek dowodowy, a także może być podstawą uprawdopodobnienia i z tego powodu również ujawnia się skutek

¹⁹¹ K. Korzan [w:] *System...*, s. 465 – 467, 473, 474; P. Schlosser, *Gestaltungsklagen...*, s. 26; A. Włosińska, *Odmowa uznania zagranicznego orzeczenia sądowego w świetle postanowień Konwencji Lugańskiej*, Kraków 2002, s. 46 – 48, 67; K. Weitz, *Skutki ustania zagranicznego orzeczenia*, PS 1998, nr 9, s. 73 – 78, 83; W. Werhanowski, *Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym*, Lwów 1908, s. 75 – 79; J. Studzińska, *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*, Warszawa 2018, s. 118, 119.

stanu faktycznego. Jest ono bowiem elementem stanu faktycznego, jaki jest brany pod uwagę przez sąd wieczystoksięgowy przy dokonywaniu wpisu. Tu pojawia się więc związek między orzeczeniami wydawanymi w postępowaniu nieprocesowym dotyczącymi nieruchomości a wpisami w postępowaniu wieczystoksięgowym, którego nie można nie zauważyć. Skutek stanu faktycznego orzeczenia merytorycznego wydanego w pierwszym ze wskazanych postępowań wywołuje więc skutki materialnoprawne, stając się częścią stanu faktycznego, badanego przez sąd wieczystoksięgowy przy dokonywaniu wpisu w księdze wieczystej, ale także skutki procesowe. Jest bowiem środkiem dowodowym, będącym dokumentem urzędowym, który stanowi podstawę wpisu oraz umożliwia skuteczne złożenie wniosku w postępowaniu wieczystoksięgowym.

Przyjmuje się wobec tego w polskiej literaturze procesowej, że skutek stanu faktycznego następuje wszędzie tam, gdzie stan faktyczny jakiegokolwiek normy prawnej przewiduje istnienie osądzenia sprawy jako jedną ze swych części składowych¹⁹². Określenie stanu faktycznego należy tu ujmować w znaczeniu, jakie mu nadaje nauka prawa cywilnego materialnego, tj. ogół przesłanek, dzięki którym na podstawie normy prawnej rodzą się skutki prawne¹⁹³. Najczęściej będzie to dotyczyć oddziaływania orzeczenia na sytuację prawną osób trzecich ze względu na łączące ich z uczestnikami postępowania nieprocesowego stosunki prawne lub inną przyczynę zaangażowania ich interesu prawnego w wynik danej sprawy cywilnej. Orzeczenie, tak jak i umowa, którą ono zastępuje, będzie stanowić podstawę wymienionego wpisu. Z tego powodu orzeczenie ma pewne cechy stanu faktycznego (*Tatbestandsmerkmale*). Do tych samych wniosków dochodzi nauka niemiecka na tle § 927 *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGB), czyli ogólnoniemieckiego kodeksu cywilnego z 1896 r.¹⁹⁴, który nabycie własności w sytuacji w nim określonej wiąże z wpisem w księdze wieczystej¹⁹⁵.

Orzeczenia wydawane w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości mogą w rozlicznych wypadkach stanowić podstawę wpisu do księgi wieczystej¹⁹⁶. W odniesieniu do spraw z zakresu nieruchomości dotyczy to wpisu do księgi wieczystej dokonanego na podstawie prawomocnego postanowienia merytorycznego, które przyznaje określoną część lub całość nieruchomości na własność lub ograniczone prawo rzeczowe konkretnemu uczestnikowi postępowania nieprocesowego. Podstawą wpisu do księgi

¹⁹² M. Waligórski, *Proces...*, s. 85; W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne, Część szczegółowa*, Warszawa 1959, s. 209.

¹⁹³ S. Szer, *Prawo cywilne, część ogólna*, Warszawa 1967, s. 110.

¹⁹⁴ Niemiecki kodeks cywilny z 18.08.1896 r., *Bürgerliches Gesetzbuch* (BGBI. I S. 42, 2909; 2003 I S. 738), dalej BGB.

¹⁹⁵ P. Schlosser, *Gestaltungsklagen...*, s. 80 – 85.

¹⁹⁶ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 153, 159 – 161.

wieczystej jest postanowienie merytoryczne, a zatem ma zastosowanie skutek stanu faktycznego oraz konstytutywnego niezupełnego w sprawach o¹⁹⁷: podział majątku wspólnego obejmującego nieruchomości¹⁹⁸, zniesienie współwłasności nieruchomości¹⁹⁹, dział spadku obejmujący nieruchomości²⁰⁰, stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie²⁰¹, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości²⁰², ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, stwierdzenie nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego²⁰³, zarządzenie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczącego nieruchomości, w sprawach działowych toczących się w związku z ustanowieniem odrębnej własności lokali.

Powstaje tu zarazem interesujące zagadnienie uzasadniające połączenie – w celu osiągnięcia ekonomiki procesowej – w jednym postępowaniu skutku stanu faktycznego, w szczególności w ramach wpisów do Krajowego Rejestru Sądowego z wpisami do ksiąg wieczystych np. w zakresie wpisów obejmujących adres przedsiębiorcy, będącego jednostką organizacyjną wyposażoną w zdolność prawną albo osobą prawną, wpisów hipotecznych papierów wartościowych, czy wpisów aportów. W omawianym zakresie ujawnia się silny związek postanowienia co do istoty sprawy i wpisu do księgi wieczystej, gdyż jeżeli wpis jest konstytutywny, to jest konieczny dla wywołania skutku prawnego i osiągnięcia celu postępowania. Nawet jeśli jednak wpis do księgi wieczystej jest deklaracyjny, to często jest niezbędny do wykazania faktu nabycia prawa do nieruchomości przez uczestnika postępowania nieprocesowego, nie tylko w tym trybie, ale także w procesie cywilnym, postępowaniu administracyjnym, karnym, podatkowym itd. Rozważenia wymaga przy tym kwestia wprowadzenia konstytutywnego wpisu do księgi wieczystej jako zasady nabywania nieruchomości w celu zapewnienia pewności obrotu nieruchomościami, zagrożonego na skutek możliwości założenia więcej niż jednej księgi wieczystej dla jednej nieruchomości.

¹⁹⁷ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 151, 152; F. Stein, M. Jonas, *Kommentar...*, s. 1376; H. W. Fasching, *Kommentar...*, s. 743.

¹⁹⁸ W. Jędrszczak, *Glosa...*, s. 9, 10.

¹⁹⁹ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 119; W. Jędrzczak, *Glosa...*, s. 9, 10.

²⁰⁰ W. Jędrzczak, *Glosa...*, s. 9, 10.

²⁰¹ S. Rudnicki, *Nabycie przez zasiedzenie*, Warszawa 2007, s. 135; E. Janeczko, *Zasiedzenie*, Zielona Góra 2002, s. 251, 273; W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1966, s. 428.

²⁰² J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 403; P. Pruś [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II Art. 478 – 1217*, red. M. Manowska, Warszawa 2021, s. 588, 589.

²⁰³ T. Felski, *Charakter i skutki prawne orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku*, NP 1984, nr 7 – 8, s. 51; S. Babiarz, *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2019, s. 241; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 568.

2.6. Orzeczenia jako część aktu prawnego złożonego

Z punktu widzenia prowadzonych w niniejszej pracy rozważań podstawowe znaczenie mają teorie prawnoprocesowe dotyczące aktu prawnego złożonego i realizacji wymiaru sprawiedliwości. Poglądy te są przydatne przy analizie orzeczeń wydawanych w sprawach dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym, które z mocy odesłania wynikającego z art. 13 § 2 k.p.c. muszą ulec odpowiednim modyfikacjom. Najczęściej powoływaną teorią²⁰⁴, wpływającą na postrzeganie i rozumienie procesu jest stworzona w drugiej połowie XIX w. przez O. Bülowa²⁰⁵, koncepcja²⁰⁶ procesu jako stosunku procesowego²⁰⁷ (*Prozeßrechtsverhältnis*). Zachodzi on pomiędzy powodem i pozwanym z jednej strony, a sądem z drugiej strony; ma więc trójstronny charakter.

Warunkiem powstania i kontynuowania stosunku procesowego, zmierzającego do wydania ważnego orzeczenia merytorycznego (aby proces mógł osiągnąć swój cel) są przede wszystkim konieczność istnienia (poza sądem): wniosku o udzielenie ochrony sądowej, dwóch różnych od siebie stron procesowych oraz przedmiotu, któremu ma zostać udzielona żądana ochrona sądowa. W tym kontekście, proces jest stosunkiem publicznoprawnym, który od innych stosunków prawnych różni się tym, iż jest stosunkiem jednolitym „*stopniowo posuwającym się, krok za krokiem rozwijającym się*”²⁰⁸. Według omawianej koncepcji, strony nie są obowiązane do dokonywania czynności procesowych, lecz tylko są uprawnione do działania. Mają prawo żądać od sądu tych czynności, do których on jest wobec nich zobowiązany²⁰⁹. Proces jest zatem stosunkiem stron do sądu. Teorię O. Bülowa przyjął w nauce niemieckiej A. Wach, zaś w polskiej F. K. Fierich²¹⁰ i H. Trammer²¹¹. Koncepcję tą odrzucili: K. Hellwig²¹², K. Stefko²¹³, J. Kohler²¹⁴, O. Fischer²¹⁵, J. Goldschmidt²¹⁶, E.

²⁰⁴ F. K. Fierich, *Projekty...*, s. 1; F. Kruszelnicki, *Proces cywilny jako stosunek prawny w świetle procedury cywilnej*, Pal. 1931, nr 8 – 9, s. 337; H. Trammer, *Następcza...*, s. 20.

²⁰⁵ W. Broniewicz, *Problem przesłanek procesowych w procesie cywilnym i postępowaniu arbitrażowym*, ZNUŁ Nauki Humanistyczno – Społeczne 1968, z. 59, s. 47; E. Waśkowski, *Istota procesu cywilnego*, PPC 1936, nr 12 – 13, s. 353.

²⁰⁶ O. Bülow, *Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen*, Giesen 1868 [wznowienie Scientia Verlag 1969], s. 2.

²⁰⁷ F. K. Fierich, *Projekty...*, s. 4 i n.; W. Berutowicz, *Cywilnoprocesowe stosunki prawne*, PiP 1971, z. 3 – 4, s. 589; Z. Resich, *Stosunek...*, s. 135; Z. Resich, *Istota...*, s. 51.

²⁰⁸ Z. Resich, *Istota...*, s. 7.

²⁰⁹ O. Bülow, *Die Lehre...*, s. 2, 6, 70.

²¹⁰ J. Skąpski, *Franciszek Ksawery Fierich jako procesualista*, PPC 1938, nr 19 – 20, s. 577.

²¹¹ H. Trammer, *Następcza...*, s. 20 – 21.

²¹² K. Hellwig, *Klagerecht und Klagemöglichkeit*, Leipzig 1905, s. 85.

²¹³ K. Stefko, *Grundprobleme des Zivilprozessrechts*, Kraków 1915, s. 274.

²¹⁴ J. Kohler, *Der Prozess als Rechtsverhältnis*, Mannheim 1888, s. 7.

²¹⁵ O. Fischer, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozess und Konkursrecht*, Berlin 1918, s. 9.

²¹⁶ J. Goldschmidt, *Der Prozess als Rechtslage*, Berlin 1925, s. 259.

Waśkowski²¹⁷, E. Garsonnet, C. Cezar - Bru²¹⁸, P. Calamandrei²¹⁹, F. Klein²²⁰, G. Chiovenda²²¹, M. Waligórski²²², L. Rosenberg²²³, W. J. Habscheid²²⁴, H. Solus, R. Perrot²²⁵ i W. Siedlecki²²⁶.

Z omawianego punktu widzenia, jedną z możliwych konstrukcji jest, moim zdaniem, także koncepcja, że tryb postępowania nieprocesowego jest powołanym do życia²²⁷ stosunkiem prawnym (procesowym) zachodzącym między sądem, wnioskodawcami i uczestnikami, choć może się ograniczać do wyłącznie jednej osoby np. przy wniosku o wpis do księgi wieczystej czy Krajowego Rejestru Sądowego, jak również wniosku o stwierdzenie nabycia spadku czy o nabycie własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie²²⁸. Treścią stosunku procesowego są wzajemne zależności wynikające z praw i obowiązków uczestników²²⁹, które przekładają się na podejmowane w ramach tego trybu działania. Poszczególne, dokonywane w ramach postępowania nieprocesowego czynności współdziałających ze sobą podmiotów, począwszy od czynności wszczynającej postępowanie w postaci wniesienia wniosku²³⁰, stopniowo kreują stosunek procesowy o charakterze publicznoprawnym²³¹. W literaturze prawa procesowego podkreślono, że stosunek ten nie pozostaje niezmiennym i nieruchomym, lecz przeciwnie, rozwija się aż do ostatecznego rozwiązania²³². Czynności procesowe zawierające określoną treść, podejmowane we właściwej formie, miejscu i czasie rozwijają stosunek procesowy w celu przygotowania podstawy do rozstrzygnięcia i zakończenia postępowania nieprocesowego²³³. Kulminacją tego trybu jest wydanie postanowienia rozstrzygającego sprawę co do istoty, które powoduje wygaśnięcie stosunku procesowego²³⁴. Może ono być rezultatem nie tylko rozstrzygnięcia

²¹⁷ E. Waśkowski, *Podręcznik...*, s. 361 – 362; E. Waśkowski, *System procesu cywilnego*, Wilno 1932, s. 37.

²¹⁸ E. Garsonnet, C. Cezar – Bru, *Traité théorique et pratique de procédure civile et commerciale*, t. III, Paris 1912, s. 407.

²¹⁹ P. Calamandrei, *Względny charakter pojęcia skargi*, PPC 1939, nr 1 – 2, s. 3, 9.

²²⁰ F. Klein, *Der Zivilprozess Österreichs*, Berlin 1927, s. 190.

²²¹ G. Chiovenda, *Principi di dritto processuale – civile*, Napoli 1928, s. 3.

²²² M. Waligórski, *Proces...*, s. 8.

²²³ L. Rosenberg, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrecht*, Berlin 1956, s. 1 – 2.

²²⁴ W. J. Habscheid, *Droit judiciaire privé suisse*, Genève 1975, s. 6.

²²⁵ H. Solus, R. Perrot, *Droit judiciaire privé*, Paris 1961, s. 104, 108; R. Perrot, *Institutions judiciaires*, Paris 1983, s. 461.

²²⁶ W. Siedlecki, *Istota procesu cywilnego z punktu widzenia interesów państwa i jednostki*, PiP 1947, z. 7 – 8, s. 46, 56; W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 40; Z. Resich, *Istota...*, s. 7 – 13, 15 – 18.

²²⁷ O. Bülow, *Die Lehre...*, s. 6; Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966, s. 61.

²²⁸ E. Waśkowski, *Istota...*, s. 355.

²²⁹ O. Bülow, *Die Lehre...*, s. 6.

²³⁰ F. K. Fierich, *Projekty...*, s. 4; F. Kruszelnicki, *Proces...*, s. 337; odmiennie Z. Resich, *Istota...*, s. 54.

²³¹ Z. Resich, *Istota...*, s. 7.

²³² E. Waśkowski, *Podręcznik...*, s. 166.

²³³ F. Kruszelnicki, *Proces...*, s. 356.

²³⁴ F. K. Fierich, *Projekty...*, s. 9.

istoty sprawy, lecz także zakończenia sprawy w sposób formalny, w tym także z powodu uchybień formalnych.

Konstrukcja stosunku procesowego powstała²³⁵ w ścisłym związku z instytucją przesłanek procesowych²³⁶, wskazujących uwarunkowania, od których jest uzależniona dopuszczalność procedowania²³⁷. Decydują one jednak nie tylko o wszczęciu postępowania, lecz także warunkują merytoryczne rozstrzygnięcie sprawy²³⁸. Teoria procesu jako stosunku procesowego, po odpowiednich modyfikacjach, pozwala spojrzeć na postępowanie nieprocesowe jako kształtowany i stopniowo rozwijany przez sąd i uczestników stosunek o charakterze prawnym, który jest jednak konstrukcją jednolitą²³⁹. Z. Resich zaczął się posługiwać, jak synonimem na określenie stosunku procesowego, także pojęciem stosunku prawnopprocesowego. Miało to podkreślać jego odrębność względem stosunku materialnoprawnego, wobec którego podstawową różnicą jest fakt, że w stosunku prawnopprocesowym występuje zawsze sąd, jako organ państwowy, któremu strony są podporządkowane. Zdaniem Z. Resicha, proces składa się z wielu stosunków prawnopprocesowych²⁴⁰.

Z perspektywy orzeczeń wydawanych w sprawach dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym na uwagę zasługuje także teoria procesu jako aktu prawnego złożonego²⁴¹. Pojęciem tym posługiwali się w szczególności: O. Gierke („*Gesamtakt*” zamiast „*Kontrakt*”) na oznaczenie aktu dobrowolnego założenia korporacji²⁴², J. E. Kuntze na określenie łącznego działania kilku osób²⁴³, E. Baumgärtel, który obejmował nim ugode sądową²⁴⁴, U. Rocco, który przez „*l'atto complesso o complessivo*” rozumiał sumę aktów woli połączonych ze sobą w celu wywołania jednego skutku prawnego względem uczestników, którzy nie mają sprzecznych stanowisk i interesów²⁴⁵, F. Carnelutti („*l'atto composto*”) – gdy do wywołania skutku prawnego konieczne było nie jedno działanie, lecz

²³⁵ W. Broniewicz, *Problem...*, s. 47.

²³⁶ O. Bülow, *Die Lehre...*, s. 4; H. Trammer, *Następcza...*, s. 20; Z. Resich, *Przesłanki...*, s. 20.

²³⁷ F. K. Fierich, *Projekty...*, s. 11; Z. Resich, *Istota...*, s. 55.

²³⁸ O. Bülow, *Die Lehre...*, s. 289; Z. Resich, *Przesłanki...*, s. 32.

²³⁹ Z. Resich, *Istota...*, s. 8; T. Zembrzuski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017, s. 145 – 148.

²⁴⁰ Z. Resich, *Istota...*, s. 39 – 60; Z. Resich, *Res iudicata*, Warszawa 1978, s. 29.

²⁴¹ W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 40; Z. Resich, *Istota...*, s. 113; J. May, *Obrona...*, s. 49.

²⁴² O. Gierke, *Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtssprechung*, Berlin 1887, s. 133.

²⁴³ J. E. Kuntze, *Der Gesamtakt, ein neues Rechtsbegriff, Festgabe für Müller*, Leipzig 1894, s. 29 – 87.

²⁴⁴ E. Baumgärtel, *Wesen und Begriff der Prozesshandlung einer Partei im Zivilprozess*, Berlin 1957, s. 186, 203.

²⁴⁵ U. Rocco, *L'autorità della cosa giudicata e i suoi limiti soggettivi*, Roma 1917, s. 316.

kilka działań²⁴⁶. Rozwój tej teorii nastąpił w drugiej połowie XX w. w związku z krytyką²⁴⁷ teorii stosunku procesowego²⁴⁸.

Ścisły związek zachodzący między czynnościami procesowymi sądu, a czynnościami procesowymi podmiotów uczestniczących w postępowaniu dokonany właśnie *ex causa* procesu, jak również ich wpływ na treść decyzji podejmowanej przez organ sądowy w procesie, a znajdującej wyraz w orzeczeniu sądowym kończącym spór – pozwala na określenie procesu jako aktu prawnego złożonego²⁴⁹. W tym sensie proces cywilny przedstawia się jako akt wykonawczy dwóch mocy prawnych, które aczkolwiek przysługują różnym podmiotom, to mają wspólny dla siebie charakter i wspólny cel, któremu służą. Także pod względem swej struktury przedstawia się jako szereg czynności sądu, uczestników i uczestniczących w nim osób oraz jako zespół możliwych zdarzeń prawnych, stanowiąc zatem akt prawny złożony. Ciągłość aktu procesu cywilnego przejawia się w tym, że wszystkie poszczególne czynności, dokonywane są *ex causa* procesu i zmierzają do jego ukończenia²⁵⁰.

Skutek prawny, jaki ma dany akt prawny wywołać następuje dopiero z chwilą dokonania ostatniej czynności, która zamyka serię czynności składających się na ten akt. W tym znaczeniu, każdy akt prawny złożony można nazwać aktem ciągłym. Występuje on zwłaszcza w tych wypadkach, gdy te poszczególne czynności nie występują jednocześnie, lecz w pewnych odstępach czasu. Skutek takiego aktu od chwili dokonania pierwszej czynności pozostaje niejako w zawieszeniu przez cały czas dokonywania dalszych czynności, a powstaje dopiero z chwilą dokonania ostatniej czynności. Skutek ten nie jest jednak skutkiem prawnym ostatniej czynności, lecz skutkiem wszystkich czynności połączonych razem w jeden akt prawny złożony; poszczególne bowiem czynności nie są dokonywane ze względu na ich własne, samoistne skutki prawne, lecz właśnie ze względu na skutek, jaki jest związany z aktem prawnym złożonym, na który składają się te czynności.

Analizowaną koncepcję można odnieść do postępowania nieprocesowego, w którym jeszcze silniej niż w procesie, występuje zespolenie działań wszystkich uczestników z działalnością sądu w jedną całość, przy dominującej roli sądu, przejawiającej się w jego

²⁴⁶ F. Carnelutti, *Sistema di diritto processuale civile*, t. II, Padova 1937, s. 94; W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 46 – 47, 49 – 50, 54, 56.

²⁴⁷ Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958, s. 10; W. Siedlecki, *Przebudowa sądowego postępowania cywilnego w Polsce Ludowej*, RPEiS 1959, nr 3, s. 97; W. Siedlecki, *Istota...*, s. 46, 47; E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 21; I. Wolwiak, *Doręczenia w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2015, s. 6.

²⁴⁸ Z. Resich, *Stosunek...*, s. 127.

²⁴⁹ W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 45.

²⁵⁰ Z. Resich, *Stosunek...*, s. 128; W. Siedlecki, *Istota...*, s. 54 – 57.

uprawnieniu do działania z urzędu²⁵¹. Postępowanie nieprocesowe strukturalnie składa się z wielu czynności sądu, uczestników i podmiotów trzecich, powiązanych ze sobą przyczynami i skutkami²⁵². Liczba poszczególnych czynności jest uzależniona od przebiegu postępowania w danej sprawie²⁵³. W doktrynie wskazuje się na istnienie „łańcucha” następujących po sobie czynności procesowych²⁵⁴. Czynności procesowe dokonywane w postępowaniu nieprocesowym wykazują ścisły związek. Stanowią łańcuch ogniw logicznie powiązanych ze sobą przyczynami i skutkami²⁵⁵. Poszczególne czynności procesowe determinują i wywołują kolejne czynności oraz docelowo znajdują odzwierciedlenie w ostatniej czynności w postaci orzeczenia kończącego postępowanie²⁵⁶. Cechą aktu prawnego złożonego jest jego formalizm²⁵⁷. Czynności procesowe składające się na ten akt nie mogą być, co do zasady, dokonywane w dowolnej formie i w dowolnym czasie, lecz w konkretny sposób określony przepisami prawa procesowego.

Postępowanie nieprocesowe rozwija się na tle możliwego konfliktu racji i interesów indywidualnych lub publicznego z prywatnym, przy czym dokonywane po sobie czynności, pozostające w pewnym związku i ciągu logicznym, zmierzają do zasadniczego skutku tego trybu, jako aktu prawnego złożonego. Pierwszy spór praktyczny może polegać na kwestii, czy zostały spełnione przesłanki nabycia nieruchomości przez zasiedzenie pomiędzy posiadaczem samoistnym a dotychczasowym właścicielem, natomiast drugi, czy ustanowić służebność przesyłu przez nieruchomość, którego właścicielem jest prywatna osoba. W obu przypadkach wnioskodawcy, uczestnicy i sąd będą podejmować czynności zmierzające do zakończenia aktu prawnego złożonego, jakim jest postępowanie nieprocesowe. Sąd będący organem państwa, pełniąc swoje funkcje w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości, udziela ochrony prawnej, której odzwierciedleniem jest władcza decyzja podjęta w wydawanym orzeczeniu. Koncepcja ta zakłada zespolenie czynności wszystkich podmiotów postępowania ukierunkowanych na osiągnięcie skutku tego trybu, a zatem odrzuca konstrukcję przeciwstawienia sądu i uczestników postępowania nieprocesowego jako dwóch stron stosunku procesowego²⁵⁸.

²⁵¹ W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 49 – 50, 54, 56.

²⁵² Tenże, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959, s. 39.

²⁵³ J. Mokry, *Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, AUWr, Prawo CCXXV, Wrocław 1993, s. 16.

²⁵⁴ Z. Resich, *Istota...*, s. 113.

²⁵⁵ J. Mokry, *Odwolalność czynności procesowych w postępowaniu sądowym*, Warszawa 1973, s. 57.

²⁵⁶ Tenże, *Czynności...*, s. 12.

²⁵⁷ Z. Resich, *Istota...*, s. 116.

²⁵⁸ W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 51; E. Gapska, *Wady...*, s. 21; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 358, 369.

Zaletą omawianej teorii jest uwypuklenie związku między czynnościami uczestników postępowania nieprocesowego, które znajdują odzwierciedlenie w czynnościach procesowych sądu²⁵⁹, w tym także stanowiących reakcję na wadliwie prowadzone postępowanie. Pozwala ono zarazem przyjmować, że każda czynność procesowa wywołuje pewne skutki i wywiera wpływ na przebieg postępowania nieprocesowego, lecz skutek tego trybu zostaje osiągnięty dopiero z chwilą dokonania ostatniej czynności aktu procesowego złożonego w postaci postanowienia merytorycznego²⁶⁰, który może podlegać kontroli z perspektywy wadliwości, a nawet nieważności całego postępowania. Stąd też należy stwierdzić, że koncepcja aktu prawnie złożonego, stworzona przez W. Siedleckiego, jest adekwatna do postępowania nieprocesowego. Konstrukcja ta nie może być jednak postrzegana jako suma czynności procesowych lub jako zbiór aktów dokonanych w jego ramach²⁶¹. Zdaniem K. Markiewicza, treść uzasadnienia sporządzanego na podstawie art. 327¹ § 1 k.p.c. nawiązuje do koncepcji procesu, jako aktu prawnego złożonego²⁶².

Odnosząc analizowane koncepcje do orzeczeń należy zauważyć, że orzeczenia tworzą jednak część aktu prawnego złożonego; równocześnie stanowią pewną jednolitą całość przejawiającą się w szczególności przy stwierdzaniu nieważności postępowania. Orzeczenia niewątpliwie powiązane są ze sobą w systemie przyczynowo – skutkowym, z drugiej zaś strony zawierają zarówno elementy statyczne jak i dynamiczne oraz stanowią pewną całość. Trzeba je zatem oceniać indywidualnie, nie zapominając przy tym o całości, jaką tworzą orzeczenia dotyczące nieruchomości wydawane w postępowaniu nieprocesowym. W zakresie natomiast badanego przedmiotu należy każdorazowo ocenić, czy przedmiotem analizy jest jedno konkretne orzeczenie, grupa orzeczeń czy ich całość. Moim zdaniem, zawsze należy brać pod uwagę holistyczne podejście i postulować uzupełnienie teorii aktu prawnego złożonego, stworzonej przez W. Siedleckiego, o dynamikę postępowania. Przy przyjęciu tej koncepcji zostaną podkreślone zarówno elementy statyczne, jak i dynamiczne analizowanego trybu. Należy przyjmować, iż teoria aktu prawnie złożonego jest tak elastyczna, że jest w stanie objąć swoim zakresem także dynamikę postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości, ujawniającą się szczególnie w orzeczeniach, zwłaszcza merytorycznych.

Do postanowień o: podział majątku wspólnego małżonków, zniesienie współwłasności nieruchomości, dział spadku, stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa na

²⁵⁹ W. Siedlecki, *Istota...*, s. 55.

²⁶⁰ W. Siedlecki, *Nieważność...*, s. 49; J. May, *Obrona...*, s. 41.

²⁶¹ Z. Resich, *Istota...*, s. 113 i n.; J. Mokry, *Czynności...*, s. 12; R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016, s. 194; T. Zembruski, *Nieważność...*, s. 149 – 151.

²⁶² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 358, 369.

nieruchomości przez zasiedzenie, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości, ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, wpis do księgi wieczystej, stwierdzenie nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego, zarządzenie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczącego nieruchomości, a także postanowienia działowego oraz wpisu do księgi wieczystej ustanawiających odrębną własność lokali można zastosować koncepcję orzeczenia, jako aktu prawnego złożonego²⁶³. Konkludując, w ten sposób można ocenić jedno orzeczenie lub ich grupę, a także stwierdzić nieważność konkretnego postępowania nieprocesowego. Należy zauważyć, że orzeczenia procesowe łączą się ze sobą w celu umożliwienia wydania w tym trybie postanowienia co do istoty sprawy albo formalnie tylko kończącego postępowanie. W ten sposób orzeczenie kończące sprawę co do *meritum* lub jedynie formalnie kończące postępowanie stanowi rezultat wszystkich orzeczeń procesowych wydawanych w toku postępowania nieprocesowego i razem z nimi stanowi określoną całość. Całość ta zastępuje oświadczenie woli uczestników w części spraw dotyczących nieruchomości, którzy z różnych przyczyn nie mogli osiągnąć porozumienia w negocjowanej umowie czy w zgodnym działaniu.

²⁶³ J. Goldschmidt, *Der Prozess...*, s. 259; A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 11; W. Siedlecki [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1980, s. 52, J. Jodłowski [w:] J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie...*, s. 44 – 51; A. Gołąb, *Umorzenie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2020, s. 44 – 50.

Rozdział 3

WSPÓLNE CECHY OKREŚLONYCH GRUP ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

3.1. Wprowadzenie

Po omówieniu cech wspólnych dla wszystkich orzeczeń dotyczących nieruchomości wydawanych w postępowaniu nieprocesowym należy przejść do przybliżenia cech przypisanych jedynie do określonej ich właściwości. Stąd przedstawiono poniżej: 1) postanowienie jako orzeczenie zastępujące oświadczenie woli, 2) postanowienie jako orzeczenie kompleksowe i jego skutki, 3) orzeczenia wykraczające poza przedmiot wniosku w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, 4) orzekanie sądu nieprocesowego w przypadku wielokierunkowości żądań, 5) łączenie spraw działowych, 6) orzeczenia konstytutywne w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości jako czynności o podwójnym skutku materialno – procesowym, 7) wykonalność postanowienia rozstrzygającego sprawę dotyczącą nieruchomości co do jej istoty. Wszystkie powyższe cechy mają zastosowanie w sprawach działowych. Wskazane właściwości nie odnoszą się natomiast do deklaratoryjnego wpisu do księgi wieczystej, dokonywanego na wniosek oraz deklaratoryjnego postanowienia o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, wydanego na wniosek.

3.2. Postanowienie jako orzeczenie zastępujące oświadczenie woli

Przystępując do analizy tej grupy orzeczeń należy w pierwszej kolejności omówić cechę wiążącą się z celowością orzekania sądu w przypadku braku osiągnięcia porozumienia w określonej kwestii przez podmioty stosunków materialnoprawnych. Wydawane w tym zakresie postanowienie jako orzeczenie zastępujące oświadczenie woli można odnieść do większości decyzji wydawanych w sprawach dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Współwłaściciele, byli małżonkowie, współspadkobiercy, właściciele obciążonej nieruchomości, użytkownicy wieczysti, użytkownicy, osoby dysponujące ograniczonymi prawami rzeczowymi, posiadacze samoistni, zapisobiercy windykacyjni, osoby prawne podlegające wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego oraz pozostałe podmioty biorące udział w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości ze względu na fakt posiadania uprawnień wyrażonych za pomocą ułamka do rzeczy, ograniczonych praw rzeczowych na nieruchomości lub ekspektatywy ich nabycia w

przyszłości, których nie można podzielić, ograniczają swoje prawa na nieruchomości. Ta sytuacja wskazuje na duże podobieństwo do przypadków istnienia ograniczonych praw rzeczowych, których ustanawianie zostało przekazane do postępowania nieprocesowego we wszystkich wypadkach (z wyjątkiem hipoteki i zastawu) przy braku możliwości osiągnięcia porozumienia wyrażonego za pomocą umowy. Wydaje się więc, że również z tego powodu ustawodawca skierował sprawy dotyczące nieruchomości do postępowania nieprocesowego.

Do ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego, może dojść bez konieczności wydania przez sąd postanowienia co do istoty sprawy, lecz na skutek porozumienia stron sformułowanego w postaci zawarcia umowy. Dopiero brak konsensusu między podmiotami prawnymi usprawiedliwia konieczność wystąpienia do sądu, w celu wydania orzeczenia, które zastępuje oświadczenie woli pozostałych uczestników postępowania w sprawach dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Pozytywne rozstrzygnięcie sądu uwzględniające żądanie wnioskodawcy tworzy takie skutki, jakie nastąpiłyby w razie zawarcia umowy, gdy strony tego stosunku materialnoprawnego w rzeczywistości nie osiągnęły porozumienia. Można zatem przyjmować, że prawodawca pozwala tu na zastosowanie konstrukcji orzeczenia zastępującego oświadczenie woli, które może być stosowane w większości spraw dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym.

Wydaje się, że możliwość wykorzystania analizowanej konstrukcji jest usprawiedliwiona niemożnością zapewnienia zasady dwustronności²⁶⁴, skoro konieczność jej przestrzegania znacznie utrudniłaby załatwienie sprawy. Przykładowo, współwłaściciel żądający wszczęcia postępowania o zniesienie współwłasności musiałby skierować żądanie wobec pozostałych współwłaścicieli, którzy mogą przecież reprezentować w tym zakresie sprzeczne stanowiska. Każdy z nich może wskazać domagać się innego sposobu „wyjścia” z tego stosunku materialnego lub być zainteresowany dalszym jego trwaniem. Poza tym należy przyjmować, że wyłącznej podstawy do wydania orzeczenia zastępującego oświadczenie woli nie stanowi art. 64 k.c. ani też art. 1047 k.p.c., a potrzebna jest odrębna podstawa, którą w odniesieniu do zniesienia współwłasności nieruchomości jest art. 210 k.c.²⁶⁵. Należy przyjmować, iż w procesie cywilnym art. 64 k.c. i art. 1047 k.p.c. mogą umożliwiać wydanie wyroku, stanowiącego orzeczenie zastępujące oświadczenie woli, ale przepisy te nie mogą stanowić samodzielnej podstawy wydania postanowienia merytorycznego w postępowaniu

²⁶⁴ J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 8 – 12; K. Lubiński [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 1, s. 116 – 118, 120 – 123; B. Dobrzański [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1969, s. 732 – 733.

²⁶⁵ K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 180 – 181; tenże, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 87 – 89.

nieprocesowym ze względu na konieczność istnienia wyraźnego przepisu przekazującego sprawę do tego trybu.

Stąd też nie można się zgodzić z E. Gniewkiem, że art. 64 k.c. jest wystarczającą przesłanką do wydania orzeczenia zastępującego oświadczenie woli²⁶⁶. Podstawa jego podjęcia musi wynikać ze szczególnej sytuacji, która występuje w sprawach dotyczących nieruchomości rozwiązywanych w postępowaniu nieprocesowym, będących przedmiotem niniejszej analizy. W przeciwnym razie mogłoby dojść do zbyt dużej ingerencji państwa w treść zawieranych swobodnie umów między stronami. Istniejąca w stosunku do współwłaścicieli (byłych małżonków, współspadkobierców, itd.) możliwość wzajemnego ograniczenia ich praw do rzeczy, do ułamka lub ograniczonych praw rzeczowych implikuje zwiększenie konfliktów między nimi. Ten kontekst przypomina sytuację właściciela, któremu przysługuje rzecz, która jest przedmiotem ograniczonych praw rzeczowych innych osób. Warto przy tym zwrócić uwagę na podobieństwo tych spraw, gdyż zgodnie z wolą ustawodawcy, należą one do postępowania nieprocesowego.

Przykładowo w sprawach o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości spełniony zostaje jedynie brak istnienia dwóch przeciwstawnych podmiotów uzasadniający przekazane ich do postępowania nieprocesowego. Zazwyczaj bowiem istnieje konflikt między współwłaścicielami odnośnie należytego zarządzania rzeczą wspólną. Występuje tu także skutek stanu faktycznego wydanego orzeczenia merytorycznego, który stanowi podstawę wpisu do księgi wieczystej. Ustanowienie zarządu należy uznać za prawo, w istocie bardzo podobne w swojej naturze do ograniczonych praw rzeczowych, które zgodnie z wolą ustawodawcy zostało w ten sam sposób potraktowane, gdyż orzeczenie w tym przedmiocie zastępuje oświadczenie woli współwłaścicieli. Wywołuje ono bowiem takie same skutki, jakby doszło do zawarcia między nimi umowy. Jest to spowodowane tym, że oprócz art. 64 k.c. i art. 1047 k.p.c., obowiązują konkretne normy materialnoprawne umożliwiające wydanie postanowienia co do istoty sprawy ustanawiające zarząd nieruchomością wspólną w postaci: art. 199 k.c., art. 201 k.c., art. 202 k.c., art. 206 k.c., oraz w drodze pośredniej interwencji sądu w konflikt między współwłaścicielami, która następuje za pomocą ustanowionego przez sąd zarządcy na tle regulacji: art. 203 k.c., art. 26 u.w.l., art. 208 k.c., art. 24 u.w.l., art. 935 § 3 k.p.c. i art. 936 k.p.c. w zw. z art. 1064¹ k.p.c. W przeciwnym razie orzeczenie nie mogło by zastąpić oświadczenia woli poszczególnych współwłaścicieli. Od momentu ustanowienia zarządu, to zarządca podejmuje decyzje

²⁶⁶ E. Gniewek, *Z problematyki prawnej umów przedwstępnych*, NP 1970, nr 7 – 8, s. 1048.

związane z nieruchomością, a nie bezpośrednio sąd czy uczestnicy postępowania. Warto także wskazać, iż w postępowaniu nieprocesowym sąd może nie zaakceptować interesu prywatnego większości współwłaścicieli i realizując przepisy ustawy orzec w odmienny sposób. Ten organ państwowy także przy ustanawianiu zarządu ma bowiem realizować przede wszystkim interes publiczny.

Uwagi te w pełni odnoszą się do sprawy o ustanowienie zarządu związanego z użytkowaniem. Brak zgody użytkownika na zawarcie umowy, byłby zastępowany przez orzeczenie sądowe ustanawiające zarządcę w postępowaniu nieprocesowym. W takim przypadku, mimo braku złożenia zgodnych oświadczeń nastąpiłaby realizacja takich samych skutków, jakby między użytkownikiem a właścicielem doszło do zawarcia umowy o ustanowienie zarządu nad nieruchomością. Konkludując, sąd działa poprzez zarządcę, który podejmuje bieżące decyzje dotyczące nieruchomości. Tego właśnie wymaga jego funkcja i zasady sprawowania należytej pieczy nad tą rzeczą. Wydane w tym zakresie postanowienie co do istoty sprawy ma charakter konstytutywny.

W tym kontekście powstaje interesujące zagadnienie uzasadniające połączenie tego skutku – w celu osiągnięcia ekonomiki postępowania – w jednym postępowaniu, w szczególności w ramach wpisów do Krajowego Rejestru Sądowego z wpisami do ksiąg wieczystych np. w zakresie wpisów obejmujących adres przedsiębiorcy, będącego jednostką organizacyjną wyposażoną w zdolność prawną albo osobą prawną, wpisów hipotecznych papierów wartościowych, czy wpisów aportów. W omawianym zakresie wyjątkowo ujawnia się akt prawny złożony w zakresie postępowań nieprocesowych w przedmiocie postanowienia co do istoty sprawy i wpisu do księgi wieczystej. Jeżeli bowiem wpis jest konstytutywny, to jest konieczny dla wywołania skutku prawnego i osiągnięcia celu postępowania zakończonego postanowieniem merytorycznym.

Poszczególne rozstrzygnięcia w sprawach ubocznych np. roszczeń z tytułu posiadania, dokonanych nakładów w sprawach działowych mają niewątpliwie wpływ na decyzję związaną z głównym przedmiotem sprawy dotyczącej nieruchomości. Jak trafnie zauważono w doktrynie²⁶⁷ orzeczenie może być subsydiarne względem innego. Oznacza to, że odgrywa ono pomocniczą rolę przy rozstrzygnięciu innego zagadnienia mającego charakter zasadniczy, aby dana sprawa mogła zostać załatwiona. Tak np. najpierw trzeba rozstrzygnąć kwestię roszczeń dodatkowych w zakresie nakładów na nieruchomość, by móc znieść współwłasność

²⁶⁷ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 142 – 143, 145 – 146; w literaturze niemieckiej H. Kadel, *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungslage nach § 256 Zivilprozessordnung, Beiträge zum Zivilrecht und Zivilprozess*, Berlin – Köln, 1967, s. 85; w literaturze francuskiej: H. Solus, R. Perrot, *Droit...*, s. 223.

i dokonać podziału nieruchomości. Istnieje zatem związek co najmniej dwóch przedmiotów postępowań zmierzających do ochrony tego samego stanu prawnego, ale każde w inny sposób. W literaturze przedmiotu uważa się, że orzeczenia ustalające stosunek prawny lub prawo są subsydiarne względem tych zasadzających świadczenie, a nie pozostają w takiej relacji względem decyzji kształtujących²⁶⁸. Wyjątkowa sytuacja związana jest z postępowaniem nieprocesowym, w którym subsydiarność wiąże się z prejudycjalnością. Te dwie cechy orzeczenia jakby łączyły się w tym trybie postępowania, szczególnie w sprawach działowych. Do pełnej realizacji przez dane orzeczenie kwestii zastąpienia oświadczenia woli niezbędny jest wpis do księgi wieczystej. Przy ruchomości nie będzie natomiast ciążył na uczestniku obowiązek dokonania takiej czynności. Równocześnie jest to zatem odróżnienie postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości od innych spraw rozpoznawanych w tym trybie. Wpis jednak do księgi wieczystej ma, co do zasady, charakter deklaracyjny, co należy uznać za trafne rozwiązanie²⁶⁹. Działa więc w tym przypadku skutek stanu faktycznego (*Tatbestandswirkung*)²⁷⁰.

Moim zdaniem, do orzeczeń zastępujących oświadczenie woli należy zaliczyć postanowienie o: podziale majątku wspólnego byłych małżonków (zastępującym oświadczenie woli małżonków)²⁷¹, zniesienie współwłasności nieruchomości (zastępującym oświadczenie woli współwłaścicieli)²⁷², dziale spadku (zastępującym oświadczenie woli spadkobierców)²⁷³, stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie (zastępującym oświadczenie woli dotychczasowego właściciela nieruchomości)²⁷⁴, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością (zastępującym

²⁶⁸ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 145 – 146.

²⁶⁹ K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 49, 50.

²⁷⁰ Został omówiony szerzej w poprzednim rozdziale, podrozdział 2.5.

²⁷¹ K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 180 – 181; K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 87 – 89; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 17; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 49; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167; W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 303; W. Jędraszczak, *Glosa...*, s. 9.

²⁷² T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 17; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 49; K. Larenz, *Lehrbuch der Schuldrechts. Band II. Besondererteil*, München 1981, s. 419; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 323; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 11, 122; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 617; W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 303; W. Jędraszczak, *Glosa...*, s. 9.

²⁷³ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 17; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 49; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 27; A. Stempniak, *Tryby działu spadku*, MoP 2004, nr 9, s. 409; P. Pogonowski, *Postępowanie o dział spadku*, Rej. 2005, nr 9, s. 179, 200; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 953; W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 303; W. Jędraszczak, *Glosa...*, s. 9; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167.

²⁷⁴ G. Matusik, *Zasiedzenie nieruchomości przez Skarb Państwa*, Warszawa 2021, s. 28, 29, 37, 38, 91; R. Trzaskowski, *Zasiedzenie własności w perspektywie kodyfikacyjnej [w:] Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX – lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, red. A. Siemaszko, Warszawa 2011, s. 162, S. Dode,

oświadczenie woli współwłaścicieli)²⁷⁵ i użytkowaniem nieruchomości (zastępującym oświadczenie woli właścicieli i użytkowników)²⁷⁶, ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu (zastępującym oświadczenie woli dotychczasowego właściciela nieruchomości)²⁷⁷, stwierdzenie nabycia spadku w przypadku dziedziczenia ustawowego (zastępującym oświadczenie woli spadkodawcy), postanowienia działowego ustanawiającego odrębną własność lokali²⁷⁸, nawet jeśli nigdy w rzeczywistości nie osiągnęli porozumienia.

Podmiot danej wspólności nie może bowiem żądać od pozostałych osób tworzących tę wspólność, aby zawarli z nim umowę dokonującą zniesienia tejże wspólności. W literaturze dostrzeżono, że nie istnieje ustawowy obowiązek zawarcia umowy o dział majątku objętego oznaczoną wspólnością majątkową²⁷⁹. Jeżeli więc którykolwiek z podmiotów danej wspólności majątkowej nie wyrazi zgody na zawarcie takiej umowy, wówczas brakującego oświadczenia woli nie będzie można zastąpić bądź uzupełnić orzeczeniem sądu wydanym stosownie do unormowań określających zasady zarządu rzeczą wspólną. Nie jest również dopuszczalne wystąpienie do sądu tych podmiotów wspólności, których udziały w oznaczonym majątku wynoszą co najmniej połowę, o rozstrzygnięcie takiej kwestii, według

Justification of Acquisitive Prescription in the Civil Law System. Why is It Not an "Uncompensated Deprivation"?, European Journal of Interdisciplinary Studies 2015, Vol. 1, No. 3, s. 173.

²⁷⁵ M. Balwicka – Szczyrba, G. Karaszewski, A. Stępień – Sporek, A. Sylwestrzak, *Zarząd majątkiem wspólnym, Komentarz*, red. M. Balwicka – Szczyrba, Warszawa 2016, s. 211 – 213, 220, 221, 223; R. Dziczek, *Własność lokali. Komentarz. Wzory pozwów i wniosków sądowych*, Warszawa 2021, s. 73, 74, 335 – 337, 362 – 365; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 588 – 593, 595; Z. Woźniak [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. nac. T. Erciński, Tom IV *Postępowanie nieprocesowe cz. 2 Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Rylski, M. Walasik, Warszawa 2023, s. 1096, 1097, 1099, 1100, 1106 – 1110, 1115; uchwała SN z 10.10.2014 r., III CZP 71/14, OSNC 2015, nr 7 – 8, poz. 81; uchwała SN z 23.04.1993 r., III CZP 36/93, OSNC 1993, nr 12, poz. 213; uzasadnienie uchwały SN z 3.04.1986 r., III CZP 5/86, OSNCP 1987, nr 2 – 3, poz. 29; uzasadnienie uchwały SN (7) – zasady prawnej z 8.11.1989 r., III CZP 68/89, OSNCP 1990, nr 6, poz. 70; uchwała pełnego składu IC SN z 28.09.1963 r., III CO 33/62, OSNCP 1964, nr 2, poz. 22.

²⁷⁶ P. Szewczyk, *Powołanie sądowego zarządcy nieruchomości*, PS 2009, nr 11 – 12, s. 89 – 95, 97; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 588 – 593, 595; Z. Woźniak [w:] *System...*, s. 1096, 1097, 1099, 1100, 1106 – 1110, 1115; uchwała SN z 10.10.2014 r., III CZP 71/14, OSNC 2015, nr 7 – 8, poz. 81; uchwała pełnego składu IC SN z 28.09.1963 r., III CO 33/62, OSNCP 1964, nr 2, poz. 22.

²⁷⁷ A. Kubas, *Ustanowienie służebności drogi koniecznej*, NP 1966, nr 3, s. 339; R. Czarnecki, *Niektóre zagadnienia prawa sąsiedzkiego*, NP 1969, nr 6, s. 345; W. Kocon, *Droga...*, s. 52; R. Gołat, *Ustanowienie drogi koniecznej w świetle orzecnictwa*, *Nieruchomości* 2014, nr 7, s. 27; W. Koczara, A. Kuźma, *Ustanowienie służebności gruntowej drogi koniecznej*, *Nieruchomości* 2012, nr 6, s. 12; J. Pokrzywniak, *Realizacja roszczenia o ustanowienie służebności przesyłu na potrzeby już istniejących urządzeń – wybrane zagadnienia* [w:] *Służebność przesyłu Zagadnienia prywatnoprawne oraz publicznoprawne*, red. Z. Kuniewicz, Warszawa 2022, s. 49, 50, 59; B. Rakoczy [w:] B. Boniecka, J. Bujny, B. Jankowski, M. Maśliński, B. Rakoczy, S. Szewczuk, *Służebność przesyłu w praktyce na przykładzie przedsiębiorstw wodociągowo – kanalizacyjnych*, Warszawa 2017, s. 195, 204, 205; M. J. Nowak, *Służebność przesyłu*, Warszawa 2017, s. 23, 24; A. Kubas, *Glosa do postanowienia SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71, OSPiKA 1972, nr 10, s. 427, 428; postanowienie SN z 14.10.2010 r., III CZP 66/10, LEX nr 621345.*

²⁷⁸ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 617; R. Dziczek, *Własność...*, s. 73, 74.

²⁷⁹ E. Gniewek, *Kodeks cywilny. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe, Komentarz*, Kraków 2001, s. 436; J. Kremis [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2008, s. 1639 – 1640; J. Kremis [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2009, s. 654.

przesłanek wskazanych w art. 199 zd. 2 k.c. ani żądanie upoważnienia sądowego do dokonania czynności za inny uprawniony podmiot wspólności (art. 201 zd. 2 k.c.).

Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego w przypadku dziedziczenia z testamentu realizuje ostatnią wolę spadkodawcy. Nie można więc mówić o orzeczeniu zastępującym oświadczenie woli spadkodawcy w tym przypadku. Wpis do księgi wieczystej oraz postanowienie o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego jedynie wyjątkowo mogą być uznane za orzeczenie zastępujące oświadczenie woli właściciela lub osoby ujawniającej swoje prawo do nieruchomości²⁸⁰. Dotyczy to z reguły sytuacji, gdy dokonywany on jest wbrew woli tego podmiotu.

3.3. Postanowienie jako orzeczenie kompleksowe i jego skutki

3.3.1. Uwagi ogólne

Postanowienie działowe jest orzeczeniem kompleksowym²⁸¹, w którym należy orzec również o roszczeniach ubocznych, które mogą mieć charakter nieprocesowy, procesowy, a nawet administracyjny²⁸². Specyficzne dla orzeczeń działowych jest występowanie elementów konstytutywnych, kształtujących jak również ustalających i deklaratywnych. Każdy zatem z punktów orzeczenia o zniesienie współwłasności nieruchomości należy oceniać z osobna, aby określić ich charakter konstytutywny czy deklaratywny. Te cechy przemawiają za ich zaliczeniem do orzeczeń kompleksowych i w związku z tym warto przedstawić naturę ich poszczególnych rozstrzygnięć. Postanowienie o zniesieniu współwłasności, o podział majątku wspólnego małżonków, o dział spadku, jako orzeczenie zastępujące oświadczenie woli w głównym przedmiocie swojego rozstrzygnięcia ma charakter konstytutywny i zarazem kształtujący, tak jak ma to miejsce w większości przypadków w postępowaniu nieprocesowym. Osoba zainteresowana nie jest uprawniona w tym konkretnym przypadku, aby samym swoim zachowaniem spowodować zakończenie stosunku prawnego, gdy brak jest porozumienia między uczestnikami tych postępowań działowych²⁸³. Orzeczenie w sprawach działowych, jako mające charakter kształtujący

²⁸⁰ K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 180 – 181; K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 87 – 89; P. Mysiak [w:] *System...*, s. 1356, 1357; W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 303 – 304;

²⁸¹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 187, 197, 643 – 646, 665, 677.

²⁸² K. Korzan [w:] *System...*, s. 352, 355, 356, 461; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 478; W. Jędraszczak, *Glosa...*, s. 10; G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości. Problematyka prawna*, Warszawa 2013, s. 211 – 213, 520 – 525; M. Durzyńska, *Podział nieruchomości*, Warszawa 2011, s. 31 – 37, 42 – 45; M. Durzyńska, *Podział nieruchomości*, Warszawa 2021, s. 40 – 43, 46 – 48, 69; J. Szachulowicz, *Zniesienie współwłasności i podział wspólnot gruntowych w postępowaniu scaleniowym*, Pal. 1984, nr 9, s. 21.

²⁸³ K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 224 – 226, A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 150.

zawiera także element ustalający istnienie stosunku prawnego lub prawa, aby móc następnie dokonać w nim zmiany.

Sprawy działowe mają skutek tworzący nowe prawo w postaci własności. Jednakże równocześnie stosunek prawny łączący dotychczasowych współwłaścicieli, byłych małżonków, współspadkobierców ulega wygaśnięciu w następstwie wydania takiego orzeczenia. Można więc uznać, że postanowienie merytoryczne znoszące współwłasność wywołuje skutek niweczaco – tworzący²⁸⁴. Poza tym, w analizowanym orzeczeniu mogą znaleźć się rozstrzygnięcia deklaratywne o charakterze zasadzającym, nietypowe dla postępowania nieprocesowego, jak w szczególności dopłaty i spłaty w związku odpowiednio z przyznaniem większej części nieruchomości danemu współwłaścicielowi, byłemu małżonkowi, współspadkobiercy albo całości tej rzeczy. Tego typu postanowienie zawiera również element ustalający, którego potwierdzeniem jest zasądzenie określonej kwoty, która może być realizowana w drodze egzekucji, co świadczy o jego wykonalności.

Należy jednak zauważyć, iż obok głównego żądania polegającego na wyjściu ze współwłasności, we wniosku mogą znaleźć się roszczenia, o których mowa w art. 618 § 1 k.p.c., które mają już skutek deklaracyjny. Postanowienia te zapadają w przedmiocie rozstrzygnięcia odnośnie: 1) sporu o prawo żądania zniesienia współwłasności, 2) sporu o prawo własności, 3) sporu o wzajemne roszczenia współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy. Mogą być w nim realizowane, jeśli złożono wniosek o zniesienie współwłasności w tym zakresie. Mają one charakter ustalający i mogą zapadać w tym trybie postępowania rozpoznawczego ze względu na szczególny przepis art. 618 § 2 i 3 k.p.c. Z woli ustawodawcy sprawy te, z chwilą wszczęcia sprawy o zniesienie współwłasności, zostają przekazane do postępowania nieprocesowego i nie mogą być już rozpoznane po jego zakończeniu. Jednocześnie prawodawca przesądził, że uczestnik postępowania nieprocesowego ma interes prawny, by wystąpić z żądaniem w tych sprawach, gdyż jest to kwestia wstępna konieczna do zniesienia współwłasności²⁸⁵. Postanowienie o zniesienie współwłasności nieruchomości jest orzeczeniem kompleksowym²⁸⁶, w którym trzeba orzec również o roszczeniach ubocznych, które mogą mieć charakter nieprocesowy, procesowy, a nawet administracyjny. Moim zdaniem, możliwość objęcia szerokiej kategorii wierzytelności, roszczeń i nakładów wskazuje na kompleksowość postępowania i postanowienia o zniesienie współwłasności nieruchomości

²⁸⁴ K. Korzan [w:] *System...*, s. 352, 355, 356, 461; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 478; W. Jędruszczak, *Glosa...*, s. 10, 12.

²⁸⁵ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 37 – 38, 120.

²⁸⁶ Uchwała SN z 24.09.1981 r., III CZP 29/81, OSNCP 1982, nr 4, poz. 45; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 172, 173, 197, 643 – 646, 665, 677; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 54, 75, 76, 80, 144, 164; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 421.

i ich naturę prawną. Z tego powodu, powyższe orzeczenie może zawierać wiele rozstrzygnięć ujętych w punktach, które są ze sobą powiązane.

Postanowienie o dział spadku w głównym przedmiocie rozstrzygnięcia tj. określenia i ustabilizowania sytuacji prawnej (majątkowej) spadkobierców przez podział między nich spadku ma charakter konstytutywny (prawotwórczy)²⁸⁷. Postanowienie o dziale spadku jest, zatem orzeczeniem kompleksowym²⁸⁸, w którym trzeba orzec również o roszczeniach ubocznych, które mogą mieć także charakter nieprocesowy, procesowy, a nawet administracyjny. Z uwagi na kategoryczną treść art. 684 k.p.c. w szczególności sąd pierwszej instancji nie jest związany zgodnym wnioskiem uczestników dotyczącym składu i wartości spadku i w razie powzięcia wątpliwości może działać z urzędu i dopuszczać dowody²⁸⁹.

Jeżeli w postanowieniu wstępnym dotyczącym rozstrzygnięcia żądania, czy określone przedmioty należą do spadku, sąd wskazał, że pewne przedmioty należą do spadku, a jednocześnie nie zawarł w sentencji postanowienia żadnego rozstrzygnięcia o innych przedmiotach, to nie oznacza to, że postanowienie takie powinno być przedmiotem uzupełnienia stosownie do art. 351 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Sąd zamieszcza pozytywne rozstrzygnięcie w tym przedmiocie w sentencji; do uznania zaś, że dany przedmiot nie należy do spadku, wystarczające jest wypowiedzenie się w uzasadnieniu postanowienia, czyli jest to orzeczenie merytoryczne negatywne²⁹⁰. W konsekwencji uczestnik, który

²⁸⁷ P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 179, 194, 195.

²⁸⁸ Postanowienie SN z 17.09.1999 r., I CKN 379/98, OSNC 2000, nr 3, poz. 59; uzasadnienie uchwały SN z 25.06.1971 r., III CZP 34/71, OSNCP 1972, nr 4, poz. 62; postanowienie SN z 26.09.1968 r., III CRN 209/68, LEX nr 852; wyrok SA w Szczecinie z 7.07.2016 r., I ACa 397/16, LEX nr 2137061; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 722, 725; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 175, 187, 197, 643 – 646, 665, 677; P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 196, 197, 201; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 601; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 950.

²⁸⁹ Postanowienie SN z 18.01.2017 r., V CSK 205/16, LEX nr 2327884; postanowienie SN z 18.05.2006 r., IV CZ 34/06, LEX nr 200867; postanowienie SN z 17.09.2014 r., I CSK 717/13, LEX nr 1532948; postanowienie SN z 29.11.2001 r., V CKN 482/00, LEX nr 52640; postanowienie SN z 16.03.1994 r., II CRN 31/94, LEX nr 9189; postanowienie SN z 18.01.1968 r., III CR 97/67, LEX nr 729; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 718; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 957, 958.

²⁹⁰ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 226 – 230, 232 – 233; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 11 – 13; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 405, 406, 415, 416; A. Stempniak [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2012, s. 791; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 127; D. Knöringer, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 2010, s. 38; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 130, 131, 137, 157; M. Malczyk – Herdzina, *O dopuszczalności wydania postanowienia wstępnego [w:] Wokół problematyki orzeczeń*, red. Ł. Błaszczak, Toruń 2007, s. 110; M. Sychowicz, *Problematyka prawna art. 618 k.p.c.*, NP 1972, nr 1, s. 51; T. Grzybkowski, K. Knoppek, *Glosa do postanowienia SN z 25.11.1999 r.*, II CKN 750/98, Pal. 2002, nr 1 – 2, s. 239; A. Kuźniar, *Glosa do postanowienia SN z 28.05.1971 r.*, III CRN 109/71, NP 1973, nr 7 – 8, s. 1167 – 1168; A. Kubas, *Glosa...*, s. 428; uchwała SN z 17.09.1969 r., III CZP 70/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 96; uchwała SN z 7.04.1970 r., III CZP 5/70, Legalis; uchwała SN z 26.02.1969 r., III CZP 136/68, OSNCP 1969, nr 7 – 8, poz. 132; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167; uchwała SN z 7.07.1971 r., III CZP 35/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 4; uchwała SN z 12.11.1974 r., III CZP 69/74, OSP 1976, nr 6, poz. 114; uchwała SN z 21.07.1988 r., III CZP 61/88, OSNC 1989, nr 10, poz. 160; uchwała SN z 28.04.2010 r., III CZP 9/10, OSNC 2010, nr 10, poz. 136; postanowienie SN z 21.08.2008 r., IV CZ 62/08, Pal. 2008, nr 11 – 12, s. 310; postanowienie SN z 3.10.2003 r., III CKN 1529/00, Legalis; postanowienie SN z

kwestionuje niezaliczenie określonej rzeczy do spadku, powinien złożyć apelację, a nie wniosek o uzupełnienie postanowienia²⁹¹.

Orzecznictwo dopuszcza jednak wyjątek od tej zasady, wskazując, że dopuszczalne jest rozstrzygnięcie w przedmiocie wykonania zapisu, jeżeli zapisobiorcą jest spadkobierca, powołując się na istotę działu, jako rozstrzygnięcia kompleksowego²⁹². Jeśli natomiast zapisobierca nie jest współspadkobiercą, sąd orzeka jedynie o istnieniu zapisu, zgodnie z art. 686 k.p.c., gdyż wykonanie zapisu wykraczałoby poza brzmienie i cel tego przepisu. Uzasadnione jest to tym, że omawiana sytuacja wykracza poza spory między współspadkobiercami, skoro zapisobierca jest osobą trzecią, a nie współspadkobiercą. Z zastrzeżeniem powyższego wyjątku, kwestia wykonania zapisów nie podlega rozstrzygnięciu w toku postępowania działowego, a właściwym trybem jest w tej mierze proces cywilny. Orzekanie w postępowaniu działowym jest możliwe, gdy spór istnieje między współspadkobiercami. Jeśli ta przesłanka nie jest spełniona, to właściwy pozostaje także proces dla sprawy o wykonanie zapisu. Rozstrzygnięcie w przedmiocie istnienia zapisu zwykłego może nastąpić w postaci postanowienia wstępnego²⁹³. Natura prawna postanowienia w przedmiocie zapisu zwykłego polega na tym, że orzeczenie to jest niezbędne do właściwego dokonania działu spadku i z tego względu ulega łącznemu rozpoznaniu. Moim zdaniem, zachodzi tu subsydiarność postanowienia o wykonaniu zapisu zwykłego względem zasadniczego rozstrzygnięcia dotyczącego właściwego działu spadku poprzez określenie układu sched spadkowych między spadkobiercami. Równocześnie zaś jest to przykład kompleksowego rozstrzygnięcia sprawy w postępowaniu o dział spadku.

Przy rozliczaniu pożytków i dochodów w ramach działu spadku sąd uwzględnia rynkową zdolność kreowania przez majątek podlegający działowi pożytków naturalnych i cywilnych²⁹⁴. Ta zasada ma szczególne znaczenie wówczas, gdy przedmiotem działu jest przedsiębiorstwo lub gospodarstwo rolne prowadzone przez jednego z uczestników działu. Pożytki i inne przychody spadku przysługują spadkobiercom w stosunku do ich udziałów w spadku. W ramach działu spadku dokonywane jest także rozliczenie roszczenia opartego na art. 231 § 1 k.c.²⁹⁵. Rozliczenie nakładów odbywa się w ten sposób, że spadkobierca, który dokonał nakładu na przedmiot należący do spadku, ma prawo żądania od każdego z

10.01.2002 r., I CZ 194/01, Legalis; postanowienie SN z 15.11.1968 r., III CRN 257/68, OSPiKA 1970, nr 1, poz. 5; postanowienie SN z 13.07.1989 r., III CRN 155/89, Legalis.

²⁹¹ Uchwała SN z 28.04.2010 r., III CZP 9/10, LEX nr 575796.

²⁹² Postanowienie SN z 26.09.1968 r., III CRN 209/68, LEX nr 852.

²⁹³ Uchwała SN z 16.03.2007 r., III CZP 17/07, LEX nr 230975.

²⁹⁴ Postanowienie SN z 16.12.2011 r., V CSK 28/11, LEX nr 1111044.

²⁹⁵ Uchwała pełnego składu IC SN z 15.12.1969 r., III CZP 12/69, LEX nr 970.

pozostałych spadkobierców odpowiedniej części nakładu, obliczonej w stosunku do wielkości udziału spadkowego. Wartość nakładu należy przyjąć według chwili orzekania o dziale.

Kompleksowe rozstrzygnięcie zapada także w postępowaniu nieprocesowym o podział majątku wspólnego, w którego w skład wchodzi nieruchomość. Sąd rozstrzyga o bardzo zróżnicowanych prawach. Możliwość objęcia orzeczeniem o podziale majątku wspólnego szerokiej kategorii roszczeń dotyczących wierzytelności i nakładów sprawia, że postanowienie jest często znacznie rozbudowane, skoro zawiera punkty z poszczególnymi rozstrzygnięciami zagadnień prawnych. Moim zdaniem, świadczy to o kompleksowym charakterze postanowienia o podziale majątku wspólnego małżonków.

3.3.2. Skutki związane z kompleksowością orzeczenia

O ile ujmowanie samego podziału majątku w postanowieniu działowym w kategorii orzeczeń konstytutywnych nie budzi, co do zasady wątpliwości, o tyle w literaturze przedmiotu zarysowała się wyraźna różnica zdań co do charakteru rozstrzygnięć dotyczących obowiązku wydania przedmiotów oraz określenia spłat lub dopłat (art. 624 k.p.c. i art. 212 k.c.). Według niektórych Autorów, postanowienia działowe w tej części mają charakter konstytutywny, gdyż to od sądu – jak wynika z art. 212 § 3 k.c. – zależy oznaczenie praw i obowiązków tego stosunku prawnego²⁹⁶. Zdaniem jednak innej grupy Autorów rozstrzygnięcia te mają charakter deklaracyjny²⁹⁷. W przypadku spłat i dopłat sąd potwierdza wynikający z ustawy obowiązek uiszczenia ekwiwalentu pieniężnego będącego konsekwencją przyznania oznaczonych przedmiotów jednemu lub kilku podmiotom danej wspólności majątkowej. Natomiast orzeczenie o wydaniu rzeczy lub jej części stwierdza istnienie przyznania określonym uczestnikom postępowania działowego oznaczonych składników majątkowych. Bardziej przekonuje rozwiązanie, że rozstrzygnięcia postanowienia działowego w omawianym zakresie mają charakter deklaracyjny. Rozstrzygnięcia te są skutkiem podziału majątku w naturze lub przyznania tego majątku jednemu lub niektórym podmiotom

²⁹⁶ W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 305; A. Filcek, *Odsetki w orzeczeniach w sprawach działowych*, NP 1968, nr 5, s. 795; J. Policzek, *Jeszcze o odsetkach w orzeczeniach działowych*, NP 1969, nr 4, s. 629; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 18; B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69*, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167, s. 396.

²⁹⁷ K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 226; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 123, 125; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 63; E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 35; A. Zieliński, *Postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej*, Warszawa 1992, s. 116; M. Kłos, *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004, s. 119; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 320; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 407, 408, 441; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 215; A. Stempniak [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz, Sądowe Komentarze Tematyczne*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014, s. 801.

oznaczonej wspólności majątkowej. W istocie potwierdzają one istnienie – ukształtowanych w orzeczeniu działowym – praw i obowiązków osób tworzących wcześniej daną wspólność majątkową²⁹⁸. Moim zdaniem, nie zmieniają, więc istniejącego stosunku prawnego i nie tworzą nowej sytuacji prawnej. Powstanie bowiem tytułu własności wynika z głównego rozstrzygnięcia orzeczenia dotyczącego żądania znoszącego wspólność majątku wspólnego.

Z dokonywanym podziałem majątku wspólnego małżonków, działu spadku i zniesienia współwłasności nieruchomości pozostaje w ścisłym związku szeroki zakres ewentualnych decyzji dotyczących służebności gruntowych (art. 212 § 1 k.c.)²⁹⁹. Wśród tych możliwych rozstrzygnięć charakter konstytutywny będą mieć te, które kształtują nowy stan prawny, natomiast te spośród nich, które tylko potwierdzają już zaistniały wcześniej stan prawny, będą mieć charakter deklaracyjny. Charakter kształtujący prawo posiadają orzeczenia dotyczące ustanowienia służebności (art. 287 k.c.), zwolnienia od służebności (art. 290 § 2 k.c.) i zmiany sposobu wykonywania służebności (art. 290 § 3 k.c.)³⁰⁰. Rozstrzygnięcia te – co do zasady – wywierają konstytutywny skutek od chwili uprawomocnienia się orzeczenia działowego. Jak trafnie przyjmuje M. Sychowicz, mogą one wywierać skutek także od innej, późniejszej daty określonej przez sąd w orzeczeniu³⁰¹. Zwykle ma to związek z oznaczeniem późniejszego terminu wydania objętej działem nieruchomości lub jej części (art. 624 k.p.c.). Charakter deklaracyjny mają natomiast rozstrzygnięcia odnoszące się do utrzymania w mocy służebności (art. 290 § 2 k.c.), zasiedzenia służebności (art. 292 k.c.) i wygaśnięcia służebności (art. 293 § 1 k.c.)³⁰².

Jeśli chodzi o sferę decyzji związanych z materią sporów określonych w art. 618 § 1 k.p.c., art. 685 k.p.c. oraz art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 685 k.p.c., to będą one miały charakter deklaracyjny³⁰³. Wypływające z przytoczonych przepisów rozstrzygnięcia stwierdzają bowiem istnienie lub nieistnienie określonego stanu prawnego. Z tych samych powodów, do katalogu orzeczeń o charakterze deklaracyjnym należy zaliczyć również rozstrzygnięcie o bezskuteczności rozporządzenia udziałem w przedmiocie należącym do majątku wspólnego (art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1036 k.c.), rozstrzygnięcie o zachowaniu uprawnienia do dalszego zamieszkiwania w objętym podziałem gospodarstwie rolnym (art.

²⁹⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 623 – 624.

²⁹⁹ Uchwała SN z 6.07.1970 r., III CRN 156/70, OSNCP 1971, nr 4, poz. 71; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 434 – 437.

³⁰⁰ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 125; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 435, 437; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 802.

³⁰¹ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 71, 124, 125.

³⁰² A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 408, 437; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 215 – 216; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 802.

³⁰³ S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 63; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 408.

218 k.c.) oraz rozstrzygnięcie o ustaleniu nieważności umowy majątkowej małżeńskiej (art. 189 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 685 k.p.c. i art. 618 k.p.c.)³⁰⁴.

Inaczej będzie w przypadku decyzji dotyczącej sporu o ustalenie nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym (art. 42 § 2 k.r.o. i art. 567 § 1 i 2 k.p.c.). W literaturze dominuje stanowisko, że rozstrzygnięcie to ma charakter konstytutywny, stwarza bowiem nowy stan prawny, stanowiący podstawę późniejszych dyspozycji majątkowych w postępowaniu działowym³⁰⁵. W judykaturze wyrażono tymczasem w tej kwestii dwa przeciwstawne poglądy. Pierwszy opowiada się za konstytutywnym³⁰⁶ charakterem orzeczenia o ustaleniu nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym, zaś drugi za deklaratywnym³⁰⁷. Osobiście opowiadam się za pierwszym rozwiązaniem, gdyż, co do zasady, udziały w majątku wspólnym małżonków są równe. Dopiero na żądanie jednego z małżonków, sąd orzeczeniem może zmienić udziały małżonków w majątku wspólnym. Z tego powodu postanowienie merytoryczne ma charakter konstytutywny.

Wprawdzie analizowane orzeczenie odgrywa rolę prejudykatu w postępowaniu o podział majątku wspólnego i może stanowić przedmiot postanowienia wstępnego, ale nie można go traktować w tych samych kategoriach, jak analogiczne co do funkcji postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku, wydawane w toku prowadzonego działu spadku. Postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku (i przedmiotu zapisu windykacyjnego) jest też prejudykatem w postępowaniu o dział spadku i również ustala udziały uprawnionych osób (spadkobierców) we wspólności majątkowej (spadkowej). Jest jednak zasadnicza różnica między tymi prejudykatami. W stwierdzeniu nabycia spadku sąd ustala udziały spadkobierców bądź na podstawie odpowiednich dyspozycji spadkodawcy zamieszczonych w testamencie, bądź na podstawie stosownych regulacji i porządku określonego w ustawie. Wydane przez sąd orzeczenie w tym przedmiocie ma charakter deklaratywny, potwierdza bowiem to, co nastąpiło z chwilą otwarcia spadku. Inaczej jest przy ustalaniu nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym. Tutaj sąd sam kształtuje odpowiednie udziały

³⁰⁴ A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 802.

³⁰⁵ L. Stecki, *Udziały małżonków w majątku wspólnym*, PiP 1968, z. 8 – 9, s. 360; J. S. Piąkowski, *Udziały małżonków w majątku wspólnym* [w:] *Studia z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa dla uczczenia 50 – lecia pracy naukowej prof. dr hab. Adama Szpunara*, red. A. Rembieniński, Warszawa – Łódź 1983, s. 297; A. Dyoniak, *Ustawowy ustrój majątkowy małżeński*, Wrocław 1985, s. 126; J. S. Piąkowski [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J. S. Piąkowski, Wrocław 1985, s. 493; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1990, s. 237; J. Ignaczewski [w:] B. Bieniek, A. Bieranowski, J. Ignaczewski, *Małżeńskie prawo majątkowe. Komentarz. Sądowe Komentarze Tematyczne*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2008, s. 132 – 133; E. Skowrońska – Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2010, s. 177; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 716.

³⁰⁶ Uzasadnienie uchwały SN z 22.11.1972 r., III CZP 83/72, OSNCP 1973, nr 7 – 8, poz. 124.

³⁰⁷ Uzasadnienie wyroku SN z 10.11.1976 r., II CR 268/76, OSNCP 1977, nr 10, poz. 188.

małżonków po analizie ustalonego na podstawie przeprowadzonych dowodów stanu faktycznego, będąc jedynie związanym granicami zgłoszonego przez małżonka żądania ustalenia nierównych udziałów w innej proporcji, niż ustawowa 1/2. Orzeczenie sądu ma w tym przypadku charakter konstytutywny, tworzy bowiem nowy stan prawny między uczestnikami postępowania.

Warto zauważyć, że w zakresie ustalenia wartości nakładów pojawiła się kwestia sporna. Sąd Najwyższy przyjął, że ustalenie wartości nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków następuje bez względu na inicjatywę dowodową uczestników postępowania³⁰⁸. Jednak sformułowane zostało przez M. Walasika zapatrywanie, że o zwrocie wydatków lub nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty sąd orzeka tylko na żądanie zainteresowanego uczestnika, a aktywne działanie sądu w tym zakresie może być wywodzone wyłącznie z art. 5 k.p.c. i art. 212 § 3 k.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.³⁰⁹. To drugie stanowisko jest jednak dyskusyjne, wobec czego uznać należy, że kompleksowy charakter postępowania o podział majątku wspólnego uzasadnia działanie sądu z urzędu, by ostatecznie załatwić niniejszą sprawę.

Słuszna jest także, moim zdaniem, inna wykładnia Sądu Najwyższego, iż z przeciwstawienia sformułowania „*powinność zwrotu*”, wskazanego w art. 45 § 1 zd. 1 k.r.o. ze zwrotem „*możliwością żądania zwrotu*”, określonego w art. 45 § 1 zd. 2 k.r.o. wynika, że o ile w drugim wypadku termin jest uzależniony od zgłoszenia żądania (wniosku), o tyle w pierwszej sytuacji jest on obowiązkiem małżonka, którego realizacja nie wymaga inicjatywy żadnego z małżonków³¹⁰. Ponadto należy zauważyć, że przedmiotami majątkowymi, które wchodzi w skład majątku wspólnego, zgodnie z art. 31 § 1 k.r.o. są – obok rzeczy – prawa, a w szczególności wierzytelności z tytułu wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek innej osoby. Ustalenia tego dokonuje sąd z urzędu na podstawie art. 684 k.p.c. i art. 686 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. Uzasadnia to także orzekanie z urzędu o zwrocie wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków, pomimo że roszczenia o ich zwrot nie uwzględnia się przy ustaleniu

³⁰⁸ Uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 148/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 23.

³⁰⁹ M. Walasik, *Rozstrzygnięcie o wydatkach lub nakładach na majątek osobisty małżonka w sprawie o podział majątku wspólnego*, PPC 2011, nr 2, s. 135; postanowienie SN z 1.12.2011 r., I CSK 78/11, LEX nr 1129066; postanowienie SN z 4.04.2012 r., I CSK 323/11, LEX nr 1164719; postanowienie SN z 19.07.2012 r., II CSK 660/11, LEX nr 1228437.

³¹⁰ Postanowienie SN z 16.10.1997, II CKN 395/97, niepubl.; uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 148/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 23; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 131; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 31; G. Jędrejek, *Rozliczenia między małżonkami wspólnikami spółek osobowych i kapitałowych*, MoP 2008, nr 10, s. 510; M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 841 – 842; M. Sychowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009, s. 276; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 247.

składu majątku wspólnego podlegającego podziałowi i – jak wynika z art. 45 § 1 k.r.o. i art. 567 § 1 k.p.c. – rozstrzygnięcie o zwrocie tych wydatków i nakładów jest w sprawie o podział majątku wspólnego orzeczeniem dodatkowym³¹¹.

Podstawę do dokonania ustaleń w tym zakresie stanowi cały materiał zebrany w sprawie. Dla przyjęcia, że wydatki i nakłady zostały poczynione oraz jaka jest ich wartość, sąd powinien przeprowadzić dowody z urzędu tylko wówczas, gdy okoliczności sprawy wskazują na poczynienie takich wydatków i nakładów, a nie ma dowodów na tę okoliczność powołanych przez uczestników postępowania i gdy materiał zebrany w sprawie wskazuje na istnienie odpowiednich środków dowodowych. Poza tym natura prawna postępowania nieprocesowego o podział majątku wspólnego małżonków przemawia za wzmoczoną aktywnością sądu z urzędu w tym zakresie. Małżonek, na którego majątek odrębny poczynione zostały nakłady lub wydatki z majątku wspólnego, jest zobowiązany, przy podziale majątku wspólnego, do zapłaty na rzecz współmałżonka takiej części ich wartości, jaka odpowiada wielkości udziału współmałżonka w majątku wspólnym³¹². Zwrotowi podlegają także nakłady i wydatki poczynione z majątku osobistego na majątek wspólny, czy to dokonane bezpośrednio ze składników majątkowych majątku osobistego, czy też ze składników nabytych w zamian za takie elementy majątku osobistego. Przy podziale, małżonek powinien otrzymać aktywa, które odpowiadają jego udziałowi w majątku wspólnym (co do zasady połowę), oraz wartość nakładów, jakie taki małżonek poczynił na majątek wspólny kosztem majątku odrębnego³¹³.

Można żądać – stosownie do art. 567 § 1 k.p.c. w zw. z art. 45 k.r.o. – zwrotu wydatków i nakładów poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty na podstawie art. 33 k.r.o. i z majątku osobistego na majątek wspólny³¹⁴. Postępowanie o podział majątku wspólnego nie jest natomiast właściwe dla rozstrzygnięcia o roszczeniach z tytułu nakładów z majątku osobistego jednego z małżonków na majątek osobisty drugiego. Jednakże Sąd Najwyższy zaprezentował także odmienny pogląd przyjmujący, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego rozliczeniu podlegają również nakłady z majątku osobistego jednego z małżonków na majątek osobisty drugiego z nich. Wskazane zapatrywanie podkreśla przy tym wyjątkowy charakter takiego rozwiązania, a mianowicie że dotyczy ono jedynie sytuacji, gdy

³¹¹ Postanowienie SN z 16.10.1997, II CKN 395/97, niepubl.

³¹² Postanowienie SN z 13.03.1981 r., III CRN 35/81, OSNCNCP 1981, nr 11, poz. 220.

³¹³ Wyrok SN z 15.02.2012 r., I CNP 25/11, LEX nr 1131108.

³¹⁴ Postanowienie SN z 1.12.2011 r., I CSK 78/11, Legalis; postanowienie SN z 4.04.2012 r., I CSK 323/11, Legalis; postanowienie SN z 15.02.2018 r., I CSK 215/17, Legalis.

na przedmiot majątkowy stanowiący majątek odrębny jednego z małżonków dokonano nakładów zarówno z majątku wspólnego, jak i z majątku odrębnego małżonków³¹⁵.

Uważam, że jest to stanowisko zbyt daleko idące. Zasadą przy rozstrzygnięciu o roszczeniach z tytułu nakładów z majątku osobistego jednego z małżonków na majątek osobisty drugiego jest droga procesu cywilnego i oparcie się na przepisach kodeksu cywilnego, a nie kodeksu rodzinnego i opiekuńczego³¹⁶. Przepis art. 45 § 1 k.r.o. nie rozstrzyga sposobu rozliczenia nakładów dokonanych z majątku odrębnego jednego z małżonków na majątek odrębny drugiego z małżonków, a więc w tym zakresie nie znajduje zastosowania art. 618 § 3 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. Brak, moim zdaniem, powodów by odstępować od literalnego brzmienia art. 45 § 1 k.r.o., gdyż mogło by to prowadzić do przedłużenia i skomplikowania postępowania o podział majątku wspólnego. W tym zakresie jeden z małżonków może więc dochodzić roszczenia przed ustaniem wspólności majątkowej małżeńskiej, a nawet po wydaniu postanowienia o podziale majątku wspólnego małżonków. Należy przyjmować, że może to być uzasadnione zróżnicowaną sytuacją ekonomiczną małżonków, a ponadto upraszcza zarówno postępowanie nieprocesowe o podział majątku wspólnego jak i ewentualny proces o zwrot nakładów dokonanych z majątku odrębnego jednego z małżonków na majątek odrębny drugiego z nich.

Ponadto w postępowaniu o podział majątku wspólnego sąd rozstrzyga o roszczeniach z tytułu posiadania poszczególnych przedmiotów wchodzących w skład majątku wspólnego, pobranych pożytków i innych przychodów oraz nakładów poczynionych na majątek wspólny od chwili ustania wspólności do podziału oraz spłaconych w tym okresie długów obciążających majątek wspólny, zgodnie z art. 686 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.³¹⁷. Należy przy tym podkreślić, że pojęcie roszczenia z tytułu posiadania rzeczy trzeba interpretować szeroko i należy uznać za takie również roszczenie odszkodowawcze jednego z małżonków przeciwko drugiemu, wywołane zachowaniem małżonka, który spowodował utratę określonych praw wchodzących do majątku wspólnego i tym samym wyrządził przez to drugiemu małżonkowi szkodę, przy czym to postępowanie jest zawinione³¹⁸. Uznanie takiego roszczenia odszkodowawczego za zasadne powoduje, że wartość utraconego przedmiotu (prawa) uwzględniana jest przy określeniu wartości majątku wspólnego objętego podziałem, a

³¹⁵ Uchwała SN z 16.12.1980 r., III CZP 46/80, OSNCP 1981, nr 11, poz. 206; uzasadnienie wyroku SN z 7.06.2002 r., IV CKN 1108/00, OSNC 2003, nr 9, poz. 123.

³¹⁶ Postanowienie SN z 3.04.1970 r., III CRN 90/70, LEX nr 167507; uzasadnienie uchwały SN z 5.03.2003 r., III CZP 99/02, LEX nr 76008.

³¹⁷ Postanowienie SN z 7.01.2009 r., II CSK 390/08, LEX nr 490512.

³¹⁸ Uchwała SN z 27.10.1967 r., III CZP 73/67, OSNCP 1968, nr 7, poz. 116, LEX nr 685; postanowienie SN z 9.05.2008 r., III CZP 26/08, OSNC 2009, nr 6, poz. 90.

jego rozliczenie obciąża udział w majątku wspólnym przypadający temu z małżonków, z którego winy nastąpiło uszczuplenie majątku wspólnego.

W postępowaniu o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami sąd rozstrzyga także o wzajemnych rozliczeniach majątkowych byłych małżonków. Każdy z nich może korzystać ze zgromadzonych w okresie małżeństwa środków finansowych; jednak należy pamiętać, że rozliczeniu nie podlegają jedynie te, które zostały wydane na zaspokojenie usprawiedliwionych własnych potrzeb, do wykazania, czego zobowiązana jest ta strona postępowania, która pieniądze zużyła³¹⁹. Sąd Najwyższy przyjął, że o roszczeniu wynikającym z art. 231 k.c. sąd rozstrzyga w orzeczeniu kończącym postępowanie; może jednak wydać postanowienie częściowe lub postanowienie wstępne, jeżeli uzasadniają to okoliczności sprawy. O tym, czy roszczenie przewidziane w art. 231 k.c. należy uwzględnić, czy też zasądzić odpowiednią kwotę tytułem zwrotu nakładów – polegających na wzniesieniu budynku – poczynionych z majątku wspólnego na majątek osobisty jednego z małżonków, decydują okoliczności sprawy³²⁰.

Istotna w sprawach działowych jest zatem kwestia jak dokonać rozliczenia poszczególnych aktywów majątkowych. W literaturze przedmiotu przedstawia się sumarycznie następujące zasady ustalania wartości przedmiotów majątkowych w tzw. sprawach działowych: 1) wartość poszczególnych przedmiotów określa się według cen rynkowych uzyskiwanych w obrocie cywilnoprawnym, 2) przy szacowaniu składników należy uwzględnić ich obciążenia oraz ograniczenia w zakresie używania (np. las i ograniczenia w wycince drzew), 3) nie w każdym wypadku zachodzi konieczność oznaczenia wartości określonych składników majątkowych (np. przedmioty w stosunku do których dokonano sprzedaży, sporna wysokość wierzytelności), 4) pierwszeństwo w zakresie ustalenia wartości przedmiotów majątkowych mają uczestnicy; dopiero w razie powstania sporu oszacowania dokonuje sąd, korzystając z opinii biegłych, 5) oszacowanie wartości powinno uwzględniać okoliczności istniejące w chwili orzekania, a więc nastąpić w końcowej fazie postępowania działowego i uwzględniać także ich obciążenia, jak np. hipoteka, 6) obowiązek ustalenia wartości przedmiotu podziału obciąża także sąd drugiej instancji³²¹. To również wskazuje na kompleksowość spraw działowych, gdyż ustalanie wartości poszczególnych przedmiotów majątkowych wpływa na treść głównego żądania wnioskodawcy, jak i na

³¹⁹ J. Bodio [w:] *Kodeks Postępowania Cywilnego, Tom I Komentarz do art. 1 – 729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, s. 940; postanowienie SN z 19.06.2009 r., V CSK 485/08, MoP 2009, nr 14, s. 747.

³²⁰ Uchwała SN z 7.05.2010 r., III CZP 34/10, OSNC 2010, nr 12, poz. 160.

³²¹ A. Stempniak, *Ustalenie wartości przedmiotów majątkowych w postępowaniach działowych*, Iustitia 2011, nr 4, s. 202 – 204; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 252 – 254.

roszczenia dodatkowe. Często także ustalanie wartości przedmiotów majątkowych przedłuża i komplikuje postępowanie nieprocesowe w tych sprawach i niewątpliwie jest to ich natura prawna. Z tego powodu, często w tych sprawach są powoływani biegli z zakresu szacowania wartości nieruchomości.

Z chwilą wszczęcia postępowania działowego nie jest dopuszczalne odrębne postępowanie w sprawach mających charakter procesowy. W razie stwierdzenia, że postępowanie takie toczy się w innym sądzie, sąd rozpoznający sprawę działową zwraca się o przekazanie mu tych spraw. W badaniach empirycznych zauważalny był problem związany z realizacją tych przepisów, co prowadziło do przedłużenia procedury sądowej. Postępowanie w sprawach, które nie zostały przekazane, sąd umarza z chwilą zakończenia postępowania o podział majątku wspólnego, dział spadku bądź o zniesienie współwłasności na podstawie art. 618 § 2 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c.

Ponadto należy zauważyć, że postanowienia działowe mają również moc wiążącą dla załatwienia spraw administracyjnych, zgodnie z art. 365 k.p.c. Z postępowaniem o zniesienie współwłasności nieruchomości łączy się także problematyka związana z podziałem tej rzeczy, który – zgodnie z poglądami doktryny – może mieć formę: wieczystoksięgową (odłączenie z ujawnionych co najmniej dwóch lub więcej działek ewidencyjnych w danej księdze wieczystej jednej lub kilka działek ewidencyjnych i założenie dla niej lub dla nich odrębnej księgi wieczystej w taki sposób, że każda z ksiąg wieczystych obejmuje przynajmniej jedną działkę ewidencyjną, przy czym osoba właściciela nie ulega zmianie) albo administracyjną (inaczej geodezyjną lub ewidencyjną, podział nieruchomości na działki ewidencyjne, czyli najmniejsze jednostki powierzchniowe dla celów ewidencji gruntu – katastru nieruchomości, zgodnie z przepisami o ewidencji gruntów i budynków³²²) względnie prawną (czynność prawna, mająca na celu przeniesienie przez dotychczasowego właściciela prawa własności części swej nieruchomości na inną osobę po wcześniejszym wydzieleniu działek gruntu i odrębnym oznaczeniu ich w katastrze nieruchomości, a w przypadku już prowadzenia księgi wieczystej dla całej nieruchomości następuje to poprzez założenie księgi wieczystej dla określonej części powierzchni ziemskiej, gdyż jest tyle nieruchomości, ile jest ksiąg wieczystych)³²³. Z uwagi na skutki w sferze prawa administracyjnego, jakie mogą się wiązać

³²² Rozporządzenie Ministra Rozwoju, Pracy i Technologii z dnia 27 lipca 2021 r. w sprawie ewidencji gruntów i budynków, Dz. U. z 2024 r. poz. 219.

³²³ G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości...*, 2013, s. 211 – 213, 521, 525; M. Durzyńska, *Podział...*, 2011, s. 11, 31 – 34, 38 – 42; M. Durzyńska, *Podział...*, 2021, s. 17, 40 – 45, 57; wyrok SN z 26.02.2003 r., II CKN 1306/00, BSN 2003, nr 8, s. 8; wyrok SN z 23.09.1970 r., II CR 361/70, OSNCP 1971, nr 6, poz. 97; postanowienie z 30.10.2003 r., IV CK 114/02, OSNC 2004, nr 12, poz. 201; wyrok NSA z 15.05.2008 r., I OSK 758/07, LEX nr 468023; odmiennie uchwała SN z 27.12.1994 r., III CZP 158/94, OSNC 1995, nr 4, poz. 59.

z orzeczeniem o zniesieniu współwłasności, o dział spadku i podział majątku wspólnego małżonków istotne są dwa ostatnie podziały.

Pierwszy z nich, czyli administracyjny, polega na zatwierdzeniu w formie decyzji administracyjnej projektu podziału nieruchomości tj. zatwierdzeniu geodezyjnego wydzielenia w ramach jednej działki ewidencyjnej większej ich liczby³²⁴. Drugi z nich, prawny, sprowadza się do dokonania zmian podmiotowych w zakresie prawa własności w stosunku do uprzednio wydzielonych w drodze postępowania podziałowego (lub innego) oraz odrębnie oznaczonych w ewidencji gruntów i budynków działek ewidencyjnych. Jego dokonanie jest poprzedzone lub odbywa się równocześnie z podziałem ewidencyjnym prowadzonym na podstawie przepisów Ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami³²⁵ przez organy administracji, w toku innego postępowania lub czynności prawnych skutkujących zmianami zapisów w ewidencji gruntów i budynków.

W sprawach o zniesienie współwłasności, dział spadku i podział majątku wspólnego w zakresie nieruchomości te dwa wyżej wymienione podziały następują jednocześnie w razie zatwierdzenia przez sąd powszechny mapy z projektem podziału w tym postępowaniu. Nie jest w tym przypadku wydawana decyzja administracyjna, gdyż orzeczenie sądu o podziale i przyznaniu prawa własności wydzielonych w wyniku podziału działek (części dzielonej nieruchomości) ma charakter konstytutywny, zarówno w przedmiocie podziału geodezyjnego, jak i przyznania praw własności do poszczególnych nowo wydzielonych części (czyli nowych działek ewidencyjnych) dotychczasowym współwłaścicielom (podział prawny)³²⁶. Przy podziale wieczystoksięgowym, to sąd w postępowaniu wieczystoksięgowym jest obowiązany badać, czy nowo powstała nieruchomość ma dostęp do drogi publicznej, zgodnie z art. 93 ust. 3 u.g.n. w zw. z art. 99 u.g.n.³²⁷. Postanowienie działowe ustanawiające odrębną własność lokali jest również orzeczeniem kompleksowym.

Postanowienie o stwierdzeniu nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie może być częścią orzeczenia kompleksowego, jakie zapada w toku postępowania działowego. Powyższe stwierdzenie odnosi się także do postanowienia o ustanowieniu służebności drogi koniecznej³²⁸, przy którym w odróżnieniu od innych spraw,

³²⁴ M. Durzyńska, *Podział...*, 2011, s. 31 – 33; *taż*, *Podział...*, 2021, s. 40 – 43.

³²⁵ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 344 ze zm., dalej u.g.n.

³²⁶ M. Durzyńska, *Podział...*, 2011, s. 33 – 35, 42, 44, 45; ; *taż*, *Podział...*, 2021, s. 40 – 43, 45 – 49, 51, 52.

³²⁷ Postanowienie SN z 16.11.2011 r., V CSK 478/10, LEX nr 1095957; postanowienie SN z 7.03.2013 r., IV CSK 414/12, LEX nr 1324316; postanowienie SN z 19.03.2015 r., IV CSK 411/14, LEX nr 1821139; M. Durzyńska, *Podział...*, 2011, s. 73, 74.

³²⁸ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 619; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 437; W. Kocon, *Droga...*, s. 105.

opłata w kwocie 200 zł musi zostać dodatkowo uiszczona. Postanowienie o ustanowienie służebności przesyłu nie podlega jednak łączeniu ze sprawami działowymi. Z kolei postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego może być częścią orzeczenia kompleksowego, jakie zapada w toku postępowania o dział spadku. Postanowienie o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu może być orzeczeniem kompleksowym, gdyż w toku sprawy może być podniesiony zarzut zasiedzenia tego prawa, co nie wymaga uiszczenia osobnej opłaty. Podobnie postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku można uznać za orzeczenie kompleksowe, jeżeli zawiera postanowienie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego³²⁹. Analizując wyłącznie wpis do księgi wieczystej oraz postanowienie o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczące nieruchomości nie można uznać, że są to orzeczenia kompleksowe. Wpis do księgi wieczystej nie może być łącznie rozpoznany w ramach orzeczenia działowego czy innego postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości, ale jest potrzebny po wydaniu rozstrzygnięcia merytorycznego, ażeby mógł być osiągnięty jego skutek. Postanowienie o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczące nieruchomości nie może być łącznie rozstrzygnięte w ramach orzeczenia działowego.

3.3.3. Rodzaje postanowień wstępnych

W związku z kompleksowym charakterem orzeczeń pozostaje także możliwość wydawania postanowień wstępnych w postępowaniu nieprocesowym. W postępowaniu o podział majątku wspólnego możliwe jest wydanie postanowienia wstępnego również wtedy, gdy przedmiotem postępowania jest ustalenie prawa lub zasądzenie świadczenia, przy czym dochodzone prawo lub świadczenie jest sporne, co do zasady i co do wysokości, a także gdy istnieje spór co do tego, czy dany przedmiot należy do majątku wspólnego małżonków niekwestionujących prawa własności³³⁰ lub powołujących się na istnienie lub nieistnienie tego prawa (np. w związku z ważnością lub nieważnością umowy zmieniającej majątkowy ustrój małżeński). Dopuszczalne jest odpowiednie zastosowanie w postępowaniu nieprocesowym art. 318 § 1 k.p.c., co umożliwia art. 13 § 2 k.p.c.

³²⁹ T. Zembrzuski, *Stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego* [w:] *Aequitas sequitur legem Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin prof. Andrzeja Zielińskiego*, red. K. Flaga – Gieruszyńska, G. Jędrejek, Warszawa 2014, s. 585, 586, 596.

³³⁰ J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 164; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 23.

Przy uwzględnieniu charakterystyki trybu nieprocesowego oraz jego przedmiotu, którego nieraz nie sposób sprowadzić do związku pomiędzy zasadą, jako przesłanką odpowiedzialności i wysokością jako miarą tej odpowiedzialności, niezbędne jest ustalenie, jakie elementy normy zawartej w art. 318 § 1 k.p.c. i w jakim zakresie powinny być odpowiednio stosowane. W tym postępowaniu zasadą nie będzie, bowiem wyłącznie jego bezpośrednia materialnoprawna zasadność, ale – znacznie częściej – zespół okoliczności przytoczonych w postaci twierdzeń i dowodów przez uczestników uprzednio współdecydujących o możliwości uwzględnienia ich wniosków. Jako przesłankę roszczenia głównego w tym trybie można zatem uznać fakty relewantne prawnie, a więc prejudycjalne dla rozstrzygnięcia o żądaniu głównym; natomiast wysokość roszczenia to wszystko to, co stanowi o sposobie, jakości lub wartości prawa lub stosunku prawnego będącego przedmiotem postępowania wykazanego przez przeprowadzone środki dowodowe przez sąd w toku sprawy³³¹.

Ponadto ustawodawca przewidział szczegółowe przesłanki wydawania orzeczeń wstępnych w trybie nieprocesowym w wybranych kategoriach spraw, uściślając również ich przedmiot w taki sposób, że zyskały one odmienny charakter prawny, niż typowe wyroki wstępne. Nie są one bowiem oparte na konstrukcji ustalania spornej zasady w wyroku wstępnym, a wysokości w wyroku końcowym. Wyjaśniając szczególną naturę postanowień z: art. 567 k.p.c., art. 618 k.p.c., art. 685 k.p.c. oraz art. 11 ust. 2 u.w.l. i szczególnych przesłanek ich wydania, Sąd Najwyższy stwierdził, że rozstrzygnięcia te realizują funkcję prejudykatu³³². Przesądzają one, nie o przesłankach zasadności co do istoty spornego roszczenia będącego przedmiotem rozpoznania i osądzenia, ale o całości spornego prawa lub stosunku prawnego, którego istnienie powinno być ustalone przed rozstrzygnięciem o żądaniach stanowiących zasadniczy przedmiot postępowania. Przyjmuje się nawet, że postanowienia wstępne zapadające na podstawie wymienionych unormowań szczególnych mogą mieć treść negatywną w odróżnieniu od „klasycznych” orzeczeń wstępnych³³³. Uczestnik postępowania nie może żądać od sądu wydania takiego orzeczenia³³⁴.

³³¹ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 457 – 461.

³³² Uchwała SN z 28.04.2010 r., III CZP 9/10, OSNC 2010, nr 10, poz. 136, s. 30; postanowienie SN z 11.12.2015 r., III CSK 18/15, LEX nr 1963383; postanowienie SN z 5.02.2010 r., III CSK 195/09, LEX nr 585823; postanowienie SN z 22.10.2009 r., III CSK 21/09, OSNC 2010, nr 4, poz. 61; postanowienie SN z 20.01.2005 r., II CK 383/04, LEX nr 602673; postanowienie SN z 24.05.2002 r., II CK 187/02, LEX nr 565998.

³³³ J. Jagieła, *Dopuszczalność wydania wyroku wstępnego w procesie cywilnym. Zagadnienia wybrane*, PPC 2010, nr 1, s. 26 – 27; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 455 – 457.

³³⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 659; W. Miszewski, *Wyroki wstępne w projekcie polskiej procedury cywilnej*, RPEiS 1928, s. 48; K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004, s. 353; postanowienie SN z 5.02.2010 r., III CSK 195/09, Legalis.

Wśród szczególnych podstaw normatywnych wydawania w postępowaniu nieprocesowym postanowień wstępnych wyróżnić należy: 1) art. 567 k.p.c. wskazujący przepisy mające zastosowanie w sprawach o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej, a mianowicie: a) gdy sąd rozstrzyga spór, co do ustalenia nierównych udziałów w majątku wspólnym na podstawie art. 567 § 2 k.p.c., b) art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 685 k.p.c., gdy sąd rozstrzyga spór co do tego, czy dany przedmiot wchodzi w skład majątku małżonków w sytuacji, gdy jeden z małżonków twierdzi, że przedmiot ten wchodzi w skład ich majątku, drugi zaś małżonek temu zaprzecza, c) art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. w zw. z art. 618 § 1 k.p.c., gdy sąd rozstrzyga spór o prawo własności, d) art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 688 k.p.c. w zw. z art. 618 § 1 k.p.c., gdy sąd rozstrzyga spór o istnienie uprawnienia do żądania podziału majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami w związku z wyłączeniem tego uprawnienia na podstawie art. 210 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o. lub art. 5 k.c., 2) art. 618 k.p.c. w sprawach o zniesienie współwłasności, w razie sporu: a) o prawo żądania zniesienia współwłasności, b) o prawo własności, stosownie do art. 618 § 1 k.p.c., 3) art. 685 k.p.c. – w sprawie o dział spadku, a mianowicie: a) w razie sporu o istnienie uprawnienia do żądania działu spadku³³⁵, b) w razie sporu między współspadkobiercami o to, czy pewien przedmiot należy do spadku³³⁶, na podstawie art. 685 k.p.c., c) w razie sporu pomiędzy współspadkobiercami o prawo własności (art. 688 k.p.c. w zw. z art. 618 § 1 k.p.c.), 4) art. 11 ust. 2 u.w.l. w zw. z art. 7 ust. 1 u.w.l., art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o. – w sprawach działowych przez wyodrębnienie własności lokalu.

Najbardziej obrazowo cel regulacji zamieszczonych w art. 567 § 2 k.p.c., art. 618 § 1 k.p.c., i art. 685 k.p.c., określił J. Krajewski, stwierdzając, że jest nim usunięcie kwestii ubocznych, które mogłyby hamować tok głównego nurtu postępowania działowego zmierzającego do zniesienia współwłasności, podziału majątku wspólnego czy podziału majątku spadkowego³³⁷. Postanowienia wstępne w sprawach działowych mają swój własny i ściśle oznaczony przedmiot orzekania. Orzeczenia te bowiem rozstrzygają samodzielnie zagadnienia sporne, mające dla prowadzonego działu znaczenie prejudycjalne. A zatem bez odsyłania zainteresowanych na drogę procesu rozstrzyga się w postępowaniu działowym samodzielnie spór, który stanowi przesłankę do przeprowadzenia oznaczonego działu. W

³³⁵ Orzeczenie SN z 29.09.1959 r., I CR 289/59, OSP 1960, nr 12, poz. 295; odmiennie uchwała SN z 18.04.1990 r., III CZP 15/90, OSNC 1991, nr 10 – 11, poz. 137.

³³⁶ Postanowienie SN z 18.03.1966 r., III CR 5/66, LEX nr 5952; uchwała SN z 12.11.1974 r., III CZP 69/74, OSP 1976, nr 6, poz. 114.

³³⁷ J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 104; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 141.

orzecznictwie wyrażony został pogląd, że katalog przypadków, w których dopuszczalne jest wydawanie postanowień wstępnych w poszczególnych postępowaniach działowych (art. 567 § 2 k.p.c., art. 618 § 1 k.p.c., art. 685 k.p.c.), jest zbiorem zamkniętym. B. Dobrzański stwierdził, że postanowienie wstępne może być wydane przy rozstrzygnięciu jednego lub drugiego (albo obu równocześnie) z dwóch rodzajów sporów wskazanych w art. 618 § 1 k.p.c. i art. 685 k.p.c.³³⁸.

W literaturze przedmiotu przeważa pogląd, że wskazane postanowienia stanowią wyodrębnioną, zamkniętą kategorię postanowień wstępnych, właściwą postępowaniu nieprocesowemu i odpowiadającą jego naturze prawnej³³⁹. W piśmiennictwie wskazuje się na różny charakter prawny tych orzeczeń w porównaniu z regulacją zawartą w postępowaniu procesowym. Analiza przywołanych trzech przepisów art. 567 k.p.c., art. 618 k.p.c. i art. 685 k.p.c. prowadzi do wniosku, że mimo zbieżności nazwy omawiane szczególne postanowienia wstępne nie są w istocie orzeczeniami odpowiadającymi wyrokowi wstępnemu w rozumieniu art. 318 k.p.c.³⁴⁰. Moim zdaniem, pogląd ten należy rozszerzyć także na postanowienia wstępne, o których mowa w art. 11 ust. 2 u.w.l. (dotyczące uznania żądania ustanowienia odrębnej własności lokali w zasadzie za usprawiedliwione i upoważniające do wykonania robót adaptacyjnych), gdyż także w tym orzeczeniu nie ma sporu o zasadę i wysokość. Sąd rozstrzyga bowiem nimi samodzielne kwestie, które, w razie sporu, muszą być przedmiotem postępowania przed wydaniem orzeczenia co do głównego przedmiotu sprawy³⁴¹. Postanowienia te są ostateczne i w stosunku do sprawy będącej głównym przedmiotem rozpoznania sądu mają charakter prejudycjalny³⁴².

Wskazanymi, trzema rodzajami postanowień wstępnych, wydawanych na podstawie art. 567 k.p.c., art. 618 k.p.c., art. 685 k.p.c. sąd rozstrzyga ostatecznie i w całości te spory, a nie – jak przy ogólnych orzeczeniach wstępnych – o samej zasadzie roszczenia. Są to więc postanowienia wstępne nie w zakresie swego rozstrzygnięcia, ale w stosunku do właściwego

³³⁸ B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 929.

³³⁹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 655; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 163; J. Gwiazdomorski, *Glosa do uchwały SN z 10.05.1967 r., III CZP 31/67*, NP 1968, nr 6, s. 1047.

³⁴⁰ J. Policzkiwicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 74; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 56 – 57; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 181 – 182; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 412; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 61; uchwała SN z 16.03.2007 r., III CZP 17/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 20.

³⁴¹ W. Miszewski, *Wyroki...*, s. 50; K. Piasecki, *Postępowanie...*, s. 353; postanowienie SN z 5.02.2010 r., III CSK 195/09, Legalis; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 141; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 53.

³⁴² J. Jodłowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 855; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 141; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 54; I. Kunicki, *Glosa do uchwały SN z 16 marca 2007 r., III CZP 17/07*, OSP 2009, nr 9, s. 644; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 6; uchwała SN z 28.04.2010 r., III CZP 9/10, OSNC 2010, nr 10, poz. 136, s. 30.

przedmiotu postępowania nieprocesowego³⁴³. Mamy tu więc rozstrzygnięcie nie o samej zasadzie żądania, całym problemie spornym, jak w art. 318 k.p.c., ale o pewnej kwestii ubocznej³⁴⁴. Kwestia ta stanowi przeszkodę tamującą główny przedmiot postępowania³⁴⁵. Przy rezygnacji z decydowania o nich w postanowieniu wstępnym zostaną one rozstrzygnięte w postanowieniu kończącym postępowanie w sprawie. Przedmiotem orzekania jest więc ostateczne załatwienie określonej kwestii w zakresie wskazanym w przepisie szczególnym, co ma znaczenie dla końcowego rozstrzygnięcia o sprawie działowej. Przyjmuje się, że te szczególne postanowienia wstępne nie mają odpowiedników w orzeczeniach wydawanych w procesie³⁴⁶. Mimo to, w doktrynie występuje pogląd, że do postanowienia wstępnego w braku unormowania szczególnego, stosuje się zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. odpowiednio przepisy kodeksu postępowania cywilnego o wyroku wstępnym³⁴⁷.

Oprócz tego, postanowienie wstępne odnosi się do kwestii ubocznej, a nie co do samej zasady żądania, które również jest merytorycznym orzeczeniem sądu. W ten sposób, sąd może więc skorzystać z tej możliwości i rozstrzygnąć w określony sposób spór o własność, o prawo żądania zniesienia współwłasności oraz o wzajemne roszczenia z tytułu posiadania. Te kwestie mogą zostać załatwione w pierwszej kolejności, gdyż są to orzeczenia deklaratywne. W przypadku zaś, gdyby sąd nie zdecydował się na skorzystanie z postanowienia wstępnego kwestie uboczne zostałyby rozstrzygnięte w uzasadnieniu orzeczenia kończącego postępowanie³⁴⁸. Natomiast postanowienia konstytutywne sądu³⁴⁹, czyli dotyczące zniesienia współwłasności, działu spadku albo podziału majątku wspólnego małżonków i sposobu ich przeprowadzenia zawsze powinny znaleźć się w sentencji orzeczenia, a nie w jego uzasadnieniu. W związku z tym postanowienie wstępne nie stanowi prejudycjalnej podstawy do wydania orzeczenia końcowego, gdyż nie kształtuje stosunku prawnego.

³⁴³ J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 74; W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971, s. 99; B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 12.11.1974 r., III CZP 69/74*, OSPiKA 1976, nr 6, poz. 114, s. 256; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 117; T. Grzybkowski, K. Knoppek, *Glosa...*, s. 233 – 240; uchwała SN z 16.03.2007 r., III CZP 17/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 20.

³⁴⁴ J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 74; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 56 – 57; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 182; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 654 – 655.

³⁴⁵ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 141; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 57.

³⁴⁶ J. Jodłowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 855.

³⁴⁷ J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach o charakterze majątkowym (art. 606 – 694 KPC)*, Katowice 1966, s. 25; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 54; B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 870; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 163 – 165.

³⁴⁸ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 182 – 183; B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 9.05.1967 r., III CZP 37/67*, OSPiKA 1968, nr 2, poz. 30, s. 67 – 68; J. Gwiazdomorski, *Glosa...*, s. 1046.

³⁴⁹ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 182 – 183.

Mniejszościowy pogląd został zakwestionowany przez większość doktryny, która wskazała, że jest to uproszczenie³⁵⁰. Sąd zawsze powinien się ustosunkować do żądania w sposób całościowy – pozytywny i negatywny w każdej sytuacji, nawet przy wydawaniu postanowienia wstępnego w jego sentencji. Nie spełnia, moim zdaniem, tego wymogu rozstrzygnięcie ich w uzasadnieniu, zwłaszcza gdy do jego wydania dochodzi obecnie na skutek złożenia wniosku o sporządzenie uzasadnienia i doręczenie postanowienia wraz z uzasadnieniem. Wskazuje na to również pewność obrotu oraz należyta ochrona praw uczestników postępowania nieprocesowego, którzy powinni wiedzieć, czy sąd daną sprawę uboczną rozstrzygnął czy też nie, a wobec tego, czy należy złożyć apelację czy wniosek o uzupełnienie orzeczenia. Sąd Najwyższy przyjął, że w przypadku, gdy sąd stwierdzi potrzebę wydania postanowienia wstępnego, to wówczas w celu uniknięcia niejasności rozstrzygnięcie w sprawie ważności umowy majątkowej powinno się znaleźć w sentencji postanowienia dokonującego podział majątku wspólnego³⁵¹. Uzasadnione jest to tym, że na gruncie postanowień działowych zgodnie podkreśla się ich integralność i niepodzielność, która wynika stąd, że poszczególne rozstrzygnięcia są wzajemnie od siebie zależne i wzajemnie ukierunkowane³⁵².

3.3.4. Zakres zastosowania postanowień wstępnych

Warto przy tym odwołać się do orzecznictwa w celu wykazania natury prawnej i kompleksowego charakteru spraw działowych rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym, aby w ten sposób lepiej zobrazować katalog wyżej wymienionych przepisów, stanowiących podstawę do wydania postanowienia wstępnego w sprawach działowych. W tym kontekście w judykaturze zasygnalizowano kilka problemów. W szczególności wskazano, że wartość przedmiotu zaskarżenia może przewyższać wartość udziału w majątku wspólnym, gdy uczestnik podważa samą zasadę podziału, kwestionując dopuszczalność i sposób podziału, bądź twierdząc, że określony majątek nie stanowi

³⁵⁰ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 160, 165, 229 – 233; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 63, 130 – 131, 137; T. Grzybkowski, K. Knoppek, *Glosa...*, s. 239; B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 12.11.1974 r....*, s. 256; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, s. 1035; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 659 – 660; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 415; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2012, s. 788; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 51.

³⁵¹ Uchwała SN z 7.07.1971 r., III CZP 35/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 4; postanowienie SN z 10.01.2002 r., I CZ 194/01, Legalis; wyrok SN z 12.08.2009 r., IV CSK 146/09, Legalis.

³⁵² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 270 – 276; J. Gudowski, *Przegląd orzecznictwa SN z zakresu prawa cywilnego procesowego (za I półrocze 1991 r.)*, PS 1993, nr 4, s. 106; J. Gudowski, *Przegląd orzecznictwa SN z zakresu prawa cywilnego procesowego (za II półrocze 1996 r.)*, PS 2001, nr 4, s. 117 – 118; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 137; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 422; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2012, s. 792 – 793.

wspólności lub że określone przedmioty zostały wadliwie uznane za niestanowiące wspólności, jak również wtedy, gdy zaskarża rozstrzygnięcie o żądaniu ustalenia nierównych udziałów. Za tym, że w tych sytuacjach chodzi o zasadę podziału przemawia to, że wskazane kwestie mogą stanowić przedmiot postanowienia wstępnego (art. 567 § 2 k.p.c. oraz art. 685 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c.)³⁵³.

Wobec tego uznać można, że w postępowaniu nieprocesowym istnieje również możliwość wydania postanowienia wstępnego przy odpowiednim zastosowaniu art. 318 k.p.c. przez odesłanie zawarte w art. 13 § 2 k.p.c., jeżeli przedmiotem postępowania jest zasądzenie świadczenia lub ustalenie stosunku prawnego, a istnieją wątpliwości, co do samej podstawy rozstrzygnięcia³⁵⁴. Unormowanie charakterystycznych sytuacji wydawania w postępowaniu nieprocesowym orzeczeń wstępnych rozstrzygających o pewnych kwestiach prejudycjalnych³⁵⁵ należy zatem rozumieć w ten sposób, że stanowi ono uzupełnienie o możliwość orzekania o dodatkowych roszczeniach ubocznych wobec normatywnego zakresu odpowiedniego stosowania art. 318 § 1 k.p.c. Dopełnienie to jest natomiast o tyle niezbędne, że bez niego niedopuszczalne byłoby rozstrzyganie o przewidzianych w art. 567 § 2 k.p.c., art. 618 § 1 k.p.c. i art. 685 k.p.c. zagadnieniach prejudycjalnych, zgodnie z art. 318 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. jako niestanowiących zasady żądania głównego spornego, także co do wysokości³⁵⁶. Są to specyficzne wypadki dla postępowania nieprocesowego toczącego się w sprawach działowych dotyczących nieruchomości. A. Stempniak podkreśla także autonomię postępowania o zniesienie współwłasności nieruchomości, działu spadku i podziału majątku wspólnego małżonków zagwarantowaną przez ustawodawcę w przepisach kodeksu postępowania cywilnego³⁵⁷.

Wydaje się, że z tej możliwości może skorzystać sąd w sprawie o zniesienie współwłasności, działu spadku i podziału majątku wspólnego małżonków w odniesieniu np. do ustalenia, czy istnieje ten stosunek prawny między współwłaścicielami, współspadkobiercami, małżonkami i jakie przysługują im udziały w nieruchomości względnie w odniesieniu do obowiązku dokonywania spłat lub dopłat przez niektórych z nich na rzecz pozostałych lub co do samej zasadności roszczeń z tytułu posiadania, przy pozostawieniu do rozstrzygnięcia w orzeczeniu końcowym kwestii dokładnego wyliczenia konkretnej

³⁵³ Postanowienie SN z 6.06.2012 r., IV CZ 21/12, LEX nr 1231336.

³⁵⁴ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 142 – 143, K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 181 – 182; J. Jagieła, *Dopuszczalność...*, s. 20, 24.

³⁵⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 658; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 53; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 166, 167.

³⁵⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 658; J. Jodłowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 855; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 53; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 166, 167.

³⁵⁷ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 663 – 664.

wysokości świadczenia. Oprócz rozstrzygnięcia kwestii nierównych udziałów w majątku wspólnym dopuszczalne jest również wydawanie postanowień wstępnych w takim znaczeniu, w jakim w procesie funkcjonują wyroki wstępne na podstawie art. 318 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Orzecznictwo dopuszcza również rozstrzygnięcie postanowieniem wstępnym o nieważności zawartej między małżonkami majątkowej umowy zmieniającej ustrój ustawowy, wychodząc z założenia, że zachodzi tu sytuacja analogiczna do rozstrzygnięcia o zasiedzeniu przy dziale spadku, ponieważ w obu tych sytuacjach istota rzeczy sprowadza się do ustalenia, czy pewne przedmioty wejdą w skład spadku³⁵⁸.

Trafnie się przy tym przyjmuje, że możliwe jest wydanie kilku postanowień wstępnych³⁵⁹. W orzecznictwie wskazano, że jeżeli sąd, wydając w postępowaniu o dział spadku postanowienie wstępne przewidziane w art. 685 k.p.c., nie rozstrzygnął w sentencji, czy niektóre sporne przedmioty należą do spadku, uczestnik postępowania może żądać uzupełnienia postanowienia wstępnego na zasadach ogólnych (art. 351 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Jeżeli uzupełnienie postanowienia wstępnego nie nastąpiło, sąd – w warunkach określonych w art. 685 k.p.c. – może w toku postępowania działowego wydać dalsze postanowienie wstępne w zakresie nieobjętym postanowieniem wstępnym poprzednio wydanym³⁶⁰.

W każdej z tych sytuacji, przedmiotem orzekania będzie określona kwestia wstępna. W niektórych konfiguracjach, podobnie jak w trybie procesowym, sąd będzie orzekał o zasadności roszczenia (głównego lub ubocznego), nie wypowiadając się o jego wysokości. Istnieje także możliwość, by przedmiotem orzekania wstępnego była inna kwestia wstępna, która, co prawda, nie pozostaje w relacji „zasada – wysokość”, ale uprzednie jej rozstrzygnięcie jest istotne i celowe do rozpoznawania głównego żądania zgłoszonego przez uczestnika postępowania. Postanowienie takie, podobnie jak postanowienie częściowe, ze swej istoty, wymaga wydania postanowienia końcowego³⁶¹, w którym będzie rozstrzygnięta

³⁵⁸ Uchwała SN z 7.07.1971 r., III CZP 35/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 4; tak samo M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 44; G. Jędrejek, *Powołanie się na wady oświadczenia w toku postępowania o podział majątku wspólnego małżonków*, MoP 2011, nr 6, s. 302 albo o roszczeniu przewidzianym w art. 231 k.c. – uchwała SN z 7.05.2010 r., III CZP 34/10, OSNC 2010, nr 12, poz. 160.

³⁵⁹ A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 118.

³⁶⁰ Uchwała SN z 12.11.1974 r., III CZP 69/74, OSPiKA 1976, nr 6, poz. 114; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2012, s. 754; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 415; K. Markiewicz [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 2*, s. 930 – 932.

³⁶¹ W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Część pierwsza*, Warszawa – Łódź 1946, s. 195; T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009, s. 249; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 163; K. Piasecki, *Postępowanie...*, s. 352; W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008, s. 240; H. Pietrzkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2014, s. 562; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 414; A. Góra – Błaszczkowska, *Orzeczenia w procesie cywilnym. Art. 316 – 366 KPC. Komentarz*, Warszawa 2003, s. 25; H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2005, s. 203.

wysokość roszczenia, której zasadność była przedmiotem orzeczenia wstępnego. Ostatecznie postanowienie wstępne i postanowienie końcowe powinno rozstrzygać w całości o zakreślonym we wniosku przedmiocie orzekania i mieścić się w jego granicach. Moim zdaniem, to rozwiązanie wskazuje na naturę prawną postępowania nieprocesowego w sprawach dotyczących nieruchomości podkreślając jego elastyczność i stwarzając większą swobodę orzekania sędziemu. To sędzia decyduje bowiem, czy wydać postanowienie wstępne na podstawie art. 318 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. lub zgodnie z art. 567 § 2 k.p.c., art. 618 § 1 k.p.c., art. 685 k.p.c. i art. 11 ust. 2 u.w.l., biorąc pod uwagę okoliczności konkretnej sprawy.

Szczególną możliwość wydania postanowienia wstępnego w postępowaniu o zniesienie współwłasności, a tym samym także w sprawie o dział spadku i podział majątku wspólnego na podstawie art. 1035 k.c. i art. 46 k.r.o. stanowi art. 11 ust. 2 u.w.l., który poszerza możliwość wydania postanowienia wstępnego o jeszcze jeden wypadek, w którym nie zachodzą przesłanki określone w art. 318 § 1 k.p.c. Znajduje bowiem zastosowanie, gdy budynek spełnia warunki techniczne do nadania lokalom cechy samodzielności. Postanowienie to nie może być jednak ujęte ogólnie, lecz powinno uznawać za usprawiedliwione, co do zasady, żądanie ustanowienia odrębnej własności określonych lokali³⁶². Art. 11 ust. 2 u.w.l. jest pozakodeksowym unormowaniem wprowadzającym nowy rodzaj postanowienia wstępnego, tłumaczony naturą prawną ustanowienia w postępowaniu działowym odrębnej własności lokali³⁶³. Regulacja ta w sposób wyczerpujący i samodzielny rozstrzyga w postępowaniu działowym o tym szczególnym postanowieniu wstępnym³⁶⁴. Stwierdzenia te prowadzą, zdaniem A. Stempniaka, do wniosku, że w sprawach działowych mogą współistnieć trzy odrębne rodzaje postanowień wstępnych. Może się zdarzyć, że w jednej sprawie o dział spadku mogą zostać wydane postanowienia wstępne na podstawie art. 685 k.p.c., na podstawie art. 318 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i na podstawie art. 11 ust. 2 u.w.l.³⁶⁵. Moim zdaniem, świadczy to o istnieniu cechy charakterystycznej spraw działowych, gdyż w żadnym innym postępowaniu nieprocesowym czy w procesie nie jest możliwe wydanie tak różnych orzeczeń wstępnych. Dostosowuje to postępowanie nieprocesowe do potrzeb, jakie ujawniają się w tych szczególnych sytuacjach zastosowania postanowień wstępnych.

³⁶² Postanowienie SN z 30.09.2004 r., IV CK 455/04, BSN 2005, nr 2.

³⁶³ T. Grzybowski, K. Knoppek, *Glosa...*, s. 241.

³⁶⁴ Uzasadnienie postanowienia SN z 30.07.2002 r., IV CKN 1226/00, OSNC 2003, nr 7 – 8, poz. 113; uzasadnienie postanowienia SN z 22.10.2009 r., III CSK 21/09, OSNC 2010, nr 4, poz. 61; postanowienie SN z 8.09.1983 r., III CRN 185/83, OSPiKA 1985, nr 5, poz. 99.

³⁶⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 661 – 663; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 417, 418.

W sprawie o dział spadku może być wydane postanowienie wstępne rozstrzygające o ważności umowy o dział spadku³⁶⁶. Wyraźne wskazanie w art. 618 § 1 k.p.c., iż sąd może wydać postanowienie wstępne w razie rozstrzygnięcia sporu o prawo żądania zniesienia współwłasności lub sporu o prawo własności nie oznacza, że wyłączone jest wydanie postanowienia wstępnego, gdy zachodzi potrzeba prejudycjalnego przesądzenia jako zasady innej kwestii. Podstawę orzekania stanowi wówczas art. 318 § 1 k.p.c. stosowany odpowiednio (art. 13 § 2 k.p.c.); istotne zaś jest tylko, aby kwestia ta dotyczyła prawa lub stosunku prawnego, nie zaś sytuacji faktycznej lub poglądu prawnego. Orzeczenie o konkretnym usytuowaniu, kształcie i powierzchni części nieruchomości mających powstać w następstwie podziału, wymaga rozstrzygnięcia, czy konkretny podział nie byłby sprzeczny z przepisami ustawy lub ze społeczno – gospodarczym przeznaczeniem nieruchomości lub czy nie pociąga za sobą istotnej zmiany lub znacznego obniżenia wartości nieruchomości. W razie gdy istnieje kilka propozycji zrealizowania podziału nieruchomości, a część uczestników postępowania nie zgadza się na żadną z nich podnosząc, że z powodu przeszkód wymienionych w art. 211 k.c. nieruchomość w ogóle nie może zostać podzielona, to przesądzenie przez sąd o dopuszczalności podziału stanowi rozstrzygnięcie o zasadzie obejmującej prawo żądania podziału. Powyższa decyzja wydana na podstawie art. 318 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., może przybrać formę postanowienia wstępnego. W takiej sytuacji do rozstrzygnięcia w postanowieniu końcowym pozostaje wybór konkretnej propozycji podziału przy uwzględnieniu dalszych przesłanek materialnoprawnych wymienionych w art. 623 k.p.c.³⁶⁷.

Należy jednak zauważyć, że Sąd Najwyższy, nie negując wydawania postanowień wstępnych w postępowaniu nieprocesowym uznał, że nie jest dopuszczalne określenie w nim sposobu zniesienia współwłasności³⁶⁸. Przyjęto również, że nie jest możliwe wydanie postanowienia wstępnego, którego przedmiotem jest sposób dokonania działu spadku³⁶⁹. W uzasadnieniu tego postanowienia wskazano, że spór co do wysokości żądania w rozumieniu art. 318 § 1 k.p.c. nie występuje w przypadku postępowania o dział spadku, co jest warunkiem zastosowania tego przepisu w postępowaniu nieprocesowym, zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. Skoro zatem dane żądanie nie jest objęte dyspozycją art. 685 k.p.c. ani art. 318 § 1 k.p.c., to brak jest podstaw do wydania postanowienia wstępnego.

³⁶⁶ Uchwała SN z 6.03.1967 r., III CZP 7/67, OSNC 1967, nr 10, poz. 171.

³⁶⁷ Postanowienie SN z 7.08.2003 r. IV CKN 384/01, LEX nr 1130183.

³⁶⁸ Postanowienie SN z dnia 25.11.1999 r., II CKN 750/98, OSNC 2000, nr 6, poz. 107.

³⁶⁹ Postanowienie SN z 22.10.2009 r., III CSK 21/09, LEX nr 533567.

Postanowienie wstępne może być także wydane w innych, niż postępowania działowe sprawach dotyczących nieruchomości. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, sąd może rozstrzygać wstępnie co do ważności testamentu³⁷⁰. W doktrynie podniesiono jednak, że przepis art. 318 § 1 k.p.c. nie może być zastosowany do rozstrzygnięcia samodzielnej kwestii o znaczeniu prejudycjalnym³⁷¹. Dopuszczalne jest uznanie za usprawiedliwione w zasadzie, żądania ustanowienia za wynagrodzeniem drogi koniecznej³⁷². Postanowieniem wstępnym sąd przesądzi więc zasadność żądania w tym zakresie. W orzeczeniu końcowym będzie miało miejsce określenie „jakościowe” przez wskazanie przebiegu drogi koniecznej. Postanowienie wstępne wydane w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 318 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. rozstrzygające o samej zasadzie żądania wywołuje skutki orzeczenia formalnie prawomocnego, zgodnie z art. 365 § 1 k.p.c.; wiąże zatem sąd orzekający w sprawie³⁷³.

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd nie tylko nie może rozstrzygać wstępnie, co do niegodności dziedziczenia, ale również w ogóle nie jest dopuszczalne orzekanie w tym przedmiocie w postępowaniu nieprocesowym³⁷⁴. Sąd Najwyższy przyjął, że argumentem przeciwko możliwości wydania postanowienia wstępnego jest przede wszystkim charakter żądania o uznanie niegodności spadkobiercy oraz wydane na podstawie tego żądania orzeczenie, które jest orzeczeniem kształtującym. Tam zaś, gdzie dopiero orzeczenie stwarza pewien określony stan prawny, który by bez wydania tego orzeczenia nie istniał, nie jest możliwe zastąpienie tego orzeczenia przesłanką przy rozpoznawaniu innej sprawy. Doktryna nie jest tu zgodna, aczkolwiek dominuje pogląd aprobujący stanowisko Sądu Najwyższego³⁷⁵. Krytycznie do tego stanowiska odniósł się J. Gwiazdomorski, który opowiedział się za możliwością zamieszczenia konstytutywnego rozstrzygnięcia o niegodności dziedziczenia w orzeczeniu wstępnym lub w orzeczeniu końcowym łącznie z deklaracyjnym postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku. Autor podał przykłady takich orzeczeń i nie widział przeszkód do ich zamieszczenia w sentencji. Szeroko odwołał się do prac Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego. Za tym poglądem przemawiałoby, że

³⁷⁰ Uchwała SN z 9.05.1967 r., III CZP 37/67, OSNC 1967, nr 11, poz. 198; uchwała SN z 23.03.1966 r., III CZP 66/66, OSPiKA 1967, nr 10, poz. 256.

³⁷¹ J. Jodłowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 854 – 855.

³⁷² M. Malczyk – Herdzina, *O dopuszczalności...*, s. 116.

³⁷³ Postanowienie SN z 21.10.1999 r., I CKN 169/98, OSNC 2000, nr 5, poz. 86; postanowienie SN z 30.07.2002 r., IV CKN 1226/00, OSNC 2003, nr 7 – 8, poz. 113; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 660.

³⁷⁴ Uchwała SN z 10.05.1967 r., III CZP 31/67, NP 1968, nr 6, s. 1048; uchwała SN z 6.06.1967 r., III CZP 44/67, Legalis; uchwała SN (7) wpisana do księgi zasad prawnych z 26.02.1968 r., III CZP 101/67, OSNCP 1968, nr 12, poz. 203.

³⁷⁵ B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 10.05.1967 r., III CZP 31/67*, OSPiKA 1968, nr 3, s. 112; B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 9.05.1967 r....*, s. 68 – 69, K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 182 – 183; T. Felski, *Zakres...*, s. 32; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 169 – 170.

współcześnie inaczej, niż na gruncie kodeksu postępowania niespornego, brak jest odsyłania do procesu, czyli można orzec o omawianych tu kwestiach w procesie lub w trybie nieprocesowym³⁷⁶.

Moim zdaniem, to stanowisko J. Gwiazdomorskiego jest jednak zbyt daleko idące. Zakłada bowiem możliwość wydania postanowienia wstępnego w przedmiocie stwierdzenia niegodności dziedziczenia w osobnym punkcie sentencji postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku w przypadku zgłoszenia takiego żądania w postępowaniu nieprocesowym. Ponadto J. Gwiazdomorski dopuścił złożenie pozwu o stwierdzenie niegodności dziedziczenia, jak również zgłoszenie zarzutu w toku innego postępowania. Za taką wykładnią ma przemawiać brzmienie przepisów art. 669 – 679 k.p.c., które pośrednio na to wskazują, a co do możliwości rozpoznania sprawy nie jest potrzebne bezpośrednio stwierdzenie ustawodawcy, zgodnie z art. 13 § 1 k.p.c. Osobiście uważam, że na skutek obowiązywania regulacji art. 928 – 930 k.c. nie można uznać za zasadne wykładni zaprezentowanej przez J. Gwiazdomorskiego. Stwarza ona zagrożenie dla pewności obrotu, wprowadzając zbyt elastyczną możliwość powoływania się na niegodność dziedziczenia.

Poza tym jest sprzeczna z literalnym brzmieniem przepisów art. 13 § 1 k.p.c. w zw. z art. 669 – 679 k.p.c. oraz art. 928 – 930 k.c. Jest to sytuacja inna, niż uregulowana w art. 567 k.p.c., art. 618 k.p.c., art. 685 k.p.c. i art. 686 k.p.c., w których wskazano w sposób wyraźny roszczenia uboczne podlegające łączeniu ze sprawą działową. Brak takiego przepisu dotyczącego sprawy o stwierdzenie nabycia spadku przesądza, moim zdaniem, o niedopuszczalności orzeczenia odnośnie stwierdzenia niegodności dziedziczenia w postanowieniu wstępnym lub jako osobny punkt w sentencji postanowienia zwykłego o stwierdzenie nabycia spadku. Należy również przyjmować, że dopuszczalność wydania postanowienia wstępnego o niegodności dziedziczenia prowadziłyby do niepotrzebnej komplikacji i wydłużenia postępowania o stwierdzenie nabycia spadku. Oprócz tego mogłoby dochodzić do niezamierzonej rozbieżności w orzecznictwie, jeżeli w tym samym czasie sądy rozpoznawałyby zagadnienie niegodności dziedziczenia w postępowaniu nieprocesowym o stwierdzenie nabycia spadku, a w procesie powództwo o stwierdzenie niegodności dziedziczenia, zaś w innym rodzaju postępowania cywilnego czyniłyby to na zarzut strony.

Akceptujący klasyczne ujęcie orzeczeń wstępnych J. Jodłowski konsekwentnie przyjmował, że ogólny przepis art. 318 k.p.c. stosowany odpowiednio na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. nie może być wykorzystywany do rozstrzygnięcia samodzielnej kwestii o znaczeniu

³⁷⁶ J. Gwiazdomorski, *Glosa...*, s. 1038 – 1048.

prejudycjalnym, jaką jest np. w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku kwestia uznania spadkobiercy za niegodnego lub o nieważności testamentu. Zdaniem Autora, nie został bowiem spełniony podstawowy wymóg z art. 318 k.p.c., czyli spór zarówno co do zasady, jak i co do wysokości³⁷⁷. Podobny pogląd zaprezentowali T. Grzybkowski, K. Knoppek³⁷⁸ i W. H. Rechberger³⁷⁹.

Zwolennicy odmiennego stanowiska odnośnie dopuszczalności wydawania postanowień wstępnych co do ważności testamentu jak: K. Korzan³⁸⁰, W. Siedlecki³⁸¹, E. Wengerek³⁸², czy B. Dobrzański³⁸³ odpowiedzieli w tym zakresie twierdząco i zasugerowali elastyczne podejście uwzględniające istotę danego rodzaju postępowania. W konkretnym przypadku przesądzeniem zasady byłoby rozstrzygnięcie o ważności testamentu, co z kolei decyduje o porządku dziedziczenia³⁸⁴. Należy jednak zauważyć, że jest wiele kwestii, które decydują o ostatecznym rozstrzygnięciu w procesie, a jednak z uwagi na brak relacji zasady do wysokości eliminuje się je z kategorii postanowień wstępnych. We współczesnej literaturze procesowej K. Markiewicz wskazuje jednak, że natura prawna postępowania nieprocesowego pozwala na taką wykładnię³⁸⁵. Podstawowym uzasadnieniem jest *ratio* orzekania wstępnego, którym jest ekonomia postępowania. Ten cel zostaje niewątpliwie zachowany. Argumentuje się, że trzymanie się literalnego brzmienia art. 318 k.p.c. w dużej mierze wyeliminowałoby jego stosowanie w trybie nieprocesowym. Co więcej, kwestionuje się w ogóle mówienie o „sporze” w tym trybie. Brak sporności między uczestnikami, zdaniem B. Dobrzańskiego, nie eliminuje wstępnego rozstrzygnięcia określonej kwestii³⁸⁶. Moim zdaniem, ten drugi pogląd jest uprawniony w odniesieniu jedynie do dopuszczalności wydawania postanowień wstępnych co do ważności testamentu. Wskazuje na to ekonomia postępowania, jak również brak zagrożenia dla pewności obrotu. Poza tym zapewnia swobodę orzekania sędziemu, wprowadzając niezbędną elastyczność do postępowania o stwierdzenie nabycia spadku.

Odnosząc się do analizowanego problemu K. Markiewicz stwierdza, iż uprawniony jest pogląd, który traktuje przepisy art. 567 k.p.c., art. 618 k.p.c. i art. 685 k.p.c. jako grupę

³⁷⁷ J. Jodłowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 854 – 855.

³⁷⁸ T. Grzybkowski, K. Knoppek, *Glosa...*, s. 240.

³⁷⁹ W. H. Rechberger, *Kommentar...*, s. 152.

³⁸⁰ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 183.

³⁸¹ J. Policzkiwicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 74.

³⁸² E. Wengerek, *Przegląd orzecznictwa Sądu Najwyższego z zakresu procesu cywilnego (II półrocze 1966 r.)*, NP 1967, nr 5, s. 640.

³⁸³ B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 9.05.1967 r.*, s. 64 – 69.

³⁸⁴ Uchwała SN z 9.05.1967 r., III CZP 37/67, OSNC 1967, nr 11, poz. 198.

³⁸⁵ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 169 – 171.

³⁸⁶ B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 9.05.1967 r.*, s. 65, 66.

zamkniętą, odrębną i specyficzną, jednocześnie zezwalając na stosowanie art. 318 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Niezależnie od powyższego zapatrywania, niektórzy Autorzy dopuszczają tak dalekie modyfikacje przy odpowiednim stosowaniu, że abstrahują od istoty wyroku wstępnego i nie można w tych postanowieniach odnajdywać stosunku „zasady do wysokości”, a raczej chodzi o rozstrzygnięcie kwestii wstępnej, jak to ma miejsce we wspomnianych przepisach szczególnych³⁸⁷. Pogląd drugi to także odpowiednie stosowanie art. 318 k.p.c., ale z przytoczonych szczególnych regulacji nie czyni się jakiejś zamkniętej grupy, a tylko emanację niewypowiedzianej ogólnej zasady o możliwym rozstrzygnięciu kwestii wstępnych istotnych dla żądania głównego. Wyłączenie możliwości takiego postępowania musiałoby wynikać ze szczególnego przepisu (np. art. 940 § 2 k.c.)³⁸⁸. Mamy więc sytuację odwrotną w stosunku do pierwszej konstrukcji, gdzie każdorazowo poszukuje się szczególnej podstawy do takiego zachowania.

Wydaje się, że pierwsza koncepcja nie jest realizowana w pełni konsekwentnie, w każdym razie co do odejścia od relacji: „zasada i wysokość”. Uzasadnia się to *ratio* i odróżnieniem obu postępowań. Rodzi się oczywiste pytanie, czy w takim przypadku, skoro te różnice są tak daleko idące, nie byłoby poprawniej przyjąć dopuszczalność postanowień wstępnych odpowiadających charakterowi spraw nieprocesowych z ewentualnym zastrzeżeniem eliminującym możliwość ich wydawania. Uzasadniający takie zapatrywanie względem ekonomii postępowania nakazuje niewątpliwie dopuścić takie wstępne postanowienia, w których relacja: „zasada – wysokość” nie zachodzi. Tym samym można mówić o wspólnej idei dla takich postanowień wstępnych oraz tych z art. 567 k.p.c., art. 618 k.p.c. i art. 685 k.p.c., zamiast przyjmować daleko idącą modyfikację, uzasadniając ją stosowaniem art. 13 § 2 k.p.c. Taka potrzeba z uwagi na naturę prawną tego postępowania jest oczywista. Co więcej, wskazują na nie regulacje dopuszczające takie postanowienia³⁸⁹. Moim zdaniem, takim postępowaniem, w który, niezbędne jest dopuszczenie wydawania postanowień wstępnych z art. 318 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. jest postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku, zwłaszcza w zakresie ważności testamentu. Kwestia ta wydaje się kluczowa dla właściwego ustaleniu kręgu spadkobierców dziedziczenia testamentowego lub ustawowego.

³⁸⁷ J. Jodłowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 854 – 855; W. Broniewicz, *Glosa do wyroku SN z 18.11.1971 r., II CR 218/71*, OSPiKA 1973, nr 2, s. 64 – 65; T. Grzybkowski, K. Knoppek, *Glosa...*, s. 240; W. H. Rechberger, *Kommentar...*, s. 152; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 183; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 74.

³⁸⁸ B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 9.05.1967 r.*, s. 65, 66; J. Gwiazdomorski, *Glosa...*, s. 1048; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 54.

³⁸⁹ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 172.

Nie ma tymczasem wpisów częściowych ani wstępnych do Krajowego Rejestru Sądowego³⁹⁰ ani do księgi wieczystej³⁹¹. Moim zdaniem, odzwierciedla to charakterystyczną naturę prawną postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości, w którym wyróżnia się klasyczne postępowanie nieprocesowe, obejmujące postępowanie rejestrowe i wieczystoksięgowe, w których nie można wydać postanowień wstępnych i pozostałe postępowania. W tej ostatniej grupie, tak jak w sprawach działowych, o stwierdzenie nabycia spadku, czy ustanowienie drogi koniecznej i ze względu na podobną podstawę prawną tj. art. 626 k.p.c. w drodze analogii ustanowienie służebności przesyłu można wydać postanowienie wstępne i te, w których nie można tego dokonać ze względu na brak możliwości rozstrzygnięcia o samej zasadzie żądania i ze względu na naturę prawną tych spraw³⁹².

3.3.5. Postanowienia częściowe

Na przyjęcie koncepcji orzeczenia kompleksowego wpływ ma także możliwość wydania postanowienia częściowego. Dopuszczalne jest przy tym wydawanie orzeczeń częściowych obejmujących tylko niektóre składniki majątku w postępowaniu o zniesienie współwłasności, dział spadku i podział majątku wspólnego małżonków³⁹³ w drodze odpowiedniego stosowania art. 317 § 1 k.p.c. na mocy art. 13 § 2 k.p.c. Orzeczenie takie jednak musi zawierać rozstrzygnięcie zarówno o przyznaniu tych składników, jak i koniecznych rozliczeniach z tego tytułu³⁹⁴. Postanowienie częściowe nie może ulec zmianie w postanowieniu końcowym orzekającym co do istoty sprawy z tej przyczyny, że w toku dalszego postępowania co do podziału pozostałych składników majątkowych uległy zmianie okoliczności stanowiące podstawę jego wydania i jest to zasada bez wyjątków³⁹⁵. Wiąże się to z faktem, jak należy przyjmować, że jest to uprawnienie sądu, a nie obowiązek. Poza tym, gdyby można było od tej zasady odstąpić byłoby to sprzeczne z ekonomią postępowania i prowadziłyby do jego przewlekłości. Byłoby zarazem sprzeczne z konstrukcją postanowienia częściowego, którego zastosowanie ma ułatwić, a nie utrudnić dalsze orzekanie w sprawie.

³⁹⁰ E. Norek, *Krajowy...*, s. 117.

³⁹¹ S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 466.

³⁹² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 166, 173.

³⁹³ Postanowienie SN z 20.02.2015 r., V CZ 121/14, LEX nr 1652416.

³⁹⁴ Uchwała SN z 16.01.1984 r., III CZP 72/83, OSNCP 1984, nr 7, poz. 115; uchwała SN z 7.05.2010 r., III CZP 34/10, OSNC 2010, nr 12, poz. 160.

³⁹⁵ Uchwała SN z 19.02.1992 r., III CZP 1/92, OSNCP 1992, nr 9, poz. 154; uchwała SN z 28.02.1994 r., III CZP 12/94, BSN 1994, nr 2, s. 22; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 452 – 454; A. Stempniak [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. nacz. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 2 Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Rylski, M. Walasik, Warszawa 2023, s. 1242, 1243.

W określonych, wyjątkowych okolicznościach, może okazać się korzystne rozstrzygnięcie w pierwszej kolejności kwestii ubocznych. Mogą one występować w kontekście przytaczania twierdzeń i dowodów przez wnioskodawcę i uczestników jedynie co do części żądania, o której można najpierw rozstrzygnąć, co pozwala na zmniejszenie istniejącego konfliktu pomiędzy nimi i udzielenia niezbędnej ochrony prawnej. Taką sytuacją może być spór co do własności nieruchomości prowadzący niekiedy do stosowania przemocy przez współwłaścicieli względem siebie, skutkującego nieraz nawet przekroczeniem norm prawa karnego ze wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami dla obwinionych. Inną sytuacją jest pozostawanie jednej z osób w niedostatku, która jest stroną stosunku współwłasności, gdy tymczasem druga z nich nie dopuszcza jej do posiadania wspólnej nieruchomości. W takim przypadku również usprawiedliwione wydaje się wydanie przez sąd postanowienia częściowego dotyczącego współwłaściciela pozbawionego posiadania danej rzeczy. Można również sformułować stanowisko dopuszczające wydanie takiego orzeczenia w odniesieniu do części przedmiotu współwłasności lub co do niektórych współwłaścicieli. Kwestia ta jest dyskusyjna ze względu na przyjmowaną niepodzielność omawianego orzeczenia, w związku z czym rozstrzygnięcie powinno dotyczyć całości przedmiotu³⁹⁶. Możliwe jest jednak wówczas dokonanie skutecznego podziału w odniesieniu do udziału w nieruchomości jednego z uczestników postępowania, pozostającego w zgodzie z pozostałymi, skonfliktowanymi uczestnikami tego stosunku materialnoprawnego. W ten sposób sąd umożliwiłby temu jednemu współwłaścicielowi objęcie własności rzeczy odpowiadającej jego prawu, mimo że postępowanie w sprawie zniesienia współwłasności w odniesieniu do jej całości nie zostało zakończone.

3.3.6. Postanowienia uzupełniające

Orzeczenie kompleksowe przejawia się także w konieczności uzupełniania orzeczeń merytorycznych. Brak niezbędnych rozstrzygnięć ma miejsce także w sprawach, w których sąd nie jest związany treścią wniosku i powinien orzekać o pewnych zagadnieniach z urzędu. W tej ostatniej kategorii spraw uzupełnienie postanowienia będzie uzasadnione nie z powodu nierozstrzygnięcia o niektórych lub części żądań, ale ze względu na nieobjęcie orzeczeniem całości przedmiotu rozpoznania i nieustosunkowanie się do całości zagadnień objętych normatywnym nakazem rozpoznania. Wskazać bowiem należy, że w sprawach, w których sąd

³⁹⁶ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 433 – 434.

może orzekać z urzędu, przedmiot postępowania oznaczony na podstawie zgłoszonego wniosku wyznacza tylko abstrakcyjny kierunek orzekania, które obwarowane jest granicami normatywnymi, a nie treścią wniosku. Czynniki oficjalności i interes publiczny nie jest w tych sprawach tak duży, by uzasadniał wszczynanie przez sąd tych spraw z urzędu³⁹⁷. Zdaniem T. Misuk, orzekanie co do przedmiotów, które nie były objęte żądaniem jest wyrazem oficjalności³⁹⁸.

W. Siedlecki na gruncie postępowania o stwierdzenie nabycia spadku podniósł, że przedmiot orzekania sądu nie jest zależny od treści wniosku o wszczęcie tego postępowania³⁹⁹. Autor doprecyzował następnie swoje zapatrywanie, odnosząc je do wszystkich tego rodzaju postępowań i podnosząc, że treść wniosku wskazuje właściwy kierunek dla orzekania sądu. Tym niemniej, sąd jest obowiązany w swym orzeczeniu ustosunkować się do żądań zamieszczonych we wniosku o wszczęcie postępowania⁴⁰⁰. W. Siedlecki trafnie zatem przyjął, że sąd musi w pierwszym rzędzie uznać za przedmiot swego badania, a następnie rozstrzygnięcia, zgłoszone w tym wniosku żądanie wydania orzeczenia oznaczonej treści oparte na wskazanych w tymże wniosku okolicznościach faktycznych jako uzasadniających to żądanie. Sąd zatem w każdym wypadku musi w swym rozstrzygnięciu ustosunkować się do zgłoszonego we wniosku żądania, czyli uznać je jako uzasadnione lub nie. W ten sposób zakres badania i orzekania sądu z urzędu nie zastępuje tu zakresu badania i orzekania oznaczonego treścią wniosku, ale jedynie go w pewnej mierze uzupełnia⁴⁰¹.

W przypadku braku zaznaczenia w orzeczeniu terminu spłat i dopłat W. Siedlecki wskazuje, że w uzasadnieniu orzeczenia należy szukać przede wszystkim rozstrzygnięcia negatywnego, gdyż takiego rozstrzygnięcia sąd nie zamieści w sentencji, gdy w pewnym zakresie orzeka z urzędu⁴⁰². Zdaniem K. Markiewicza⁴⁰³ i W. Siedleckiego⁴⁰⁴ uzasadnienie jednak w tych sprawach może wyjaśniać pewne wątpliwości co do tego, co zawarte jest w sentencji, tam jednak, gdzie było żądanie, sąd musi się ustosunkować właśnie w sentencji.

³⁹⁷ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 191.

³⁹⁸ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 46.

³⁹⁹ W. Siedlecki, *Glosa do dwóch uchwał z 26.02.1969 r., III CZP 132/68 oraz III CZP 136/68*, OSPiKA 1969, nr 11, s. 482; T. Felski, *Zakres...*, s. 18 – 23; postanowienie SN z 10.01.2002 r., I CZ 194/01, Legalis.

⁴⁰⁰ W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 77; W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 183; W. Siedlecki, *Glosa do dwóch...*, s. 482 – 483; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 80; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 143; J. Turek, A. Turek, *Rozpoznawanie spraw rodzinnych w postępowaniu nieprocesowym*, [w:] *Księga pamiątkowa z okazji 10-lecia Wydziału Zamiejscowego Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL Jana Pawła II w Tomaszowie Mazowieckim*, red. T. Guz, M. R. Pałubska, M. Kuć, Lublin 2006, s. 229.

⁴⁰¹ W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 183.

⁴⁰² Tenże, *Glosa do uchwały SN z 15.06.1976 r., III CZP 12/76*, NP 1978, nr 1, s. 166.

⁴⁰³ K. Markiewicz [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 2, s. 1907, 1908; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 191 – 192.

⁴⁰⁴ W. Siedlecki, *Glosa do uchwały SN z 30.05.1966 r., III PZP 15/66*, OSPiKA 1967, nr 5, s. 212.

Podobne stanowisko zaprezentowali A. Turek i J. Turek⁴⁰⁵, przyjmując, że sąd jest obowiązany w swym orzeczeniu ustosunkować się do wszystkich żądań zawartych we wniosku o wszczęcie postępowania. Równocześnie należy pamiętać, że przedmiot ten może ulegać zmianom w toku postępowania wskutek czynności podejmowanych przez uczestników postępowania⁴⁰⁶. M. Walasik trafnie zauważa, że każdy podmiot, który bierze udział w postępowaniu może zgłosić żądanie stwierdzenia nabycia własności w drodze zasiedzenia przez określone osoby⁴⁰⁷.

W sprawie o stwierdzenie nabycia spadku sąd ma z urzędu zbadać i orzec o tym, kto i w jakiej części jest spadkobiercą. Powinien zatem ustalić pełny krąg spadkobierców, zgodnie z art. 677 § 1 k.p.c. i zaniechaniem podlegającym uzupełnieniu będzie np. stwierdzenie, że spadek w połowie części nabywa z ustawy oznaczona osoba, bez określenia, kto nabył spadek w pozostałej części, lub wymienienie wszystkich spadkobierców bez doprecyzowania wysokości ich udziałów w spadku⁴⁰⁸. Brakiem podlegającym uzupełnieniu będzie także pominięcie podstawy nabycia spadku, a mianowicie, czy nastąpiło to z ustawy lub z testamentu⁴⁰⁹.

Obowiązkowymi rozstrzygnięciami, które powinny być zamieszczone w orzeczeniach nieprocesowych wydawanych z urzędu, są również: 1) nakazanie wydania rzeczy lub jej części współwłaścicielowi, któremu ją przyznano w postanowieniu o zniesieniu współwłasności, a który nią nie włada na podstawie art. 618 k.p.c. wraz z oznaczeniem terminu wydania, stosownie do art. 624 k.p.c.⁴¹⁰; 2) stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego ze wskazaniem osoby, dla której spadkodawca uczynił zapis windykacyjny oraz przedmiotu tego zapisu, zgodnie z art. 677 § 2 k.p.c.⁴¹¹. Istotne wątpliwości zarówno w

⁴⁰⁵ A. Turek, J. Turek, *Czynności „nieprocesowe” sądu w sprawach rodzinnych*, Pal. 2008, nr 7 – 8, s. 78.

⁴⁰⁶ W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 141; A. Miączyński, *Z rozważań...*, s. 141.

⁴⁰⁷ M. Walasik, *Zawisłość sprawy w postępowaniach o stwierdzenie zasiedzenia tej samej nieruchomości*, PPC 2012, nr 4, s. 674; tak również K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 192.

⁴⁰⁸ Postanowienie SN z 26.10.1994 r., I CRN 124/94, LEX nr 1539864; postanowienie SN z 7.12.2006 r., III CSK 269/06, LEX nr 607267; postanowienie SN z 29.11.1977 r., III CRN 291/77, OSPiKA 1978, nr 9, poz. 167.

⁴⁰⁹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 564, 565; uchwała SN z 13.10.2010 r., III CZP 64/10, OSNC 2011, nr 3, poz. 26; P. Rylski, *Kognicja sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku a obowiązek umieszczenia w postanowieniu wzmianki o nabyciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza*, Pal. 2011, nr 3 – 4, s. 119; M. Niedośpiał, *Zakres orzekania (kognicji) sądu o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza w sentencji postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku – na marginesie uchwały SN z 13.10.2010 r., III CZP 64/10 (cz. 1)*, Pal. 2012, nr 11 – 12, s. 111.

⁴¹⁰ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 432; postanowienie SN z 27.06.1969 r., III CRN 226/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 51; W. Siedlecki, *Przegląd orzecnictwa*, PiP 1964, z. 2, s. 352; uzasadnienie uchwały SN z 4.12.1958 r., 4 CO 22/58, OSN 1961, nr 2, poz. 34.

⁴¹¹ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 468 – 469; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 563, 565.

judykaturze⁴¹², jak i w piśmiennictwie⁴¹³ wywołuje tymczasem zagadnienie uzupełniania postanowień działowych, których charakterystyka ukierunkowała znaczną część orzecznictwa na wyłączenie dopuszczalności odpowiedniego stosowania art. 351 § 1 k.p.c.

Zastrzeżenia wywołuje przede wszystkim niedopuszczalność dochodzenia roszczeń z tytułu posiadania rzeczy po zakończeniu postępowania działowego, stosownie do art. 618 § 3 k.p.c. Na tle tej regulacji sformułowano tezę, że skoro orzeczenia wydawane w sprawach działowych określają i przesądzają wszystkie kwestie związane z dzielonym majątkiem, natomiast sąd z urzędu ustala skład i wartość majątku ulegającego podziałowi na podstawie art. 684 k.p.c., rozstrzyga spory o prawo żądania dokonania podziału i o prawo własności poszczególnych przedmiotów, jak również wzajemne roszczenia współwłaścicieli (współspadkobierców) z tytułu posiadania rzeczy, zgodnie z art. 618 k.p.c., to w sentencji postanowienia działowego zamieszcza się wyłącznie rozstrzygnięcia pozytywne. Dotyczy to również przypadku, gdy uczestnik postępowania zgłosił wniosek o rozstrzygnięcie spornego zagadnienia, np. przynależności danego przedmiotu do dzielonej masy majątkowej⁴¹⁴.

W literaturze, co do zasady, istnieje zgoda co do jednej kwestii: tam, gdzie sąd nie orzeka z urzędu, a więc gdy zgłoszono żądanie na podstawie art. 686 k.p.c., należy wydać zarówno pozytywne, jak i negatywne rozstrzygnięcie⁴¹⁵. Należy zaznaczyć, że część roszczeń, o których sąd orzeka w postępowaniach działowych, może być dochodzona w odrębnym postępowaniu. Chodzi tu np. o żądania co do służebności gruntowych dotyczących

⁴¹² Postanowienie SN z 29.08.1961 r., I CZ 91/61, OSN 1962, nr 4, poz. 143; wyrok SN z 7.11.1964 r., III CR 294/64, OSNCP 1965, nr 7 – 8, poz. 130; uchwała SN z 11.03.1977 r., III CZP 7/77, OSNCP 1977, nr 11, poz. 205; uzasadnienie uchwały SN z 22.03.1991 r., III CZP 17/91, OSNCP 1991, nr 10 – 12, poz. 119; postanowienie SN z 14.07.1983 r., IV CR 282/83, LEX nr 8554; uchwała SN z 28.08.1986 r., III CZP 47/86, OSNCP 1987, nr 8, poz. 114; postanowienie SN z dnia 17.06.1966 r., III CR 109/66, OSPiKA 1967, nr 6, poz. 139; postanowienie SN z 17.06.1966 r., III CR 109/66, OSPiKA 1967, nr 6, poz. 139; uchwała SN z 28.04.2010 r., III CZP 9/10, OSNC 2010, nr 10, poz. 136, s. 30; uchwała SN z 21.07.1988 r., III CZP 61/88, OSNCP 1989, nr 10, poz. 160 z glosą B. Bładowskiego, NP 1990, nr 4 – 6, s. 219; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167; uchwała SN z 7.04.1970 r., III CZP 5/70, Legalis; uzasadnienie uchwały SN z 27.11.2003 r., III CZP 80/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 20.

⁴¹³ Przeciwno dopuszczalności stosowania art. 351 § 1 k.p.c.: W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa*, PiP 1978, z. 12, s. 123; J. Gudowski, *Przegląd orzecznictwa*, PS 1992, nr 4, s. 105; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 257, 433, 584, 589, 596, 599; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 134 – 135; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 68, 156, 157; E. Marszałkowska – Krześ, *Postępowanie...*, s. 71; J. Jodłowski [w:] *Kodeks...*, t. 3, s. 856, 857; odmiennie: K. Markiewicz [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 2, s. 1908 – 1910; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 250, 251, 260, 262, 263, 277, 278; K. Piasecki, *Orzekanie ponad żądanie w procesie cywilnym*, Warszawa 1975, s. 184, 186; K. Piasecki, *Postępowanie...*, s. 408 – 409; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 182; W. Kamiński, *Dochodzenie roszczeń z tytułu nakładów w postępowaniu działowym*, Pal. 1973, nr 12, s. 31; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 419, 420.

⁴¹⁴ B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN z 13.02.1970 r...*, s. 396 – 397; P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 195; S. Dalka, *Glosa do uchwały SN z 28.08.1986 r., III CZP 47/86*, Pal. 1989, nr 3, s. 119 – 120.

⁴¹⁵ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 10 – 11; B. Bładowski, *Glosa do uchwały z 21.07.1988 r., III CZP 61/88*, NP 1990, nr 4 – 6, s. 220 – 221; W. Kamiński, *Dochodzenie...*, s. 31; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 139 – 140; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 421 – 423; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 259; K. Markiewicz [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 2, s. 1916.

nieruchomości sąsiedniej, zgodnie z art. 290 – 295 k.c.⁴¹⁶. W przypadku roszczeń akcesoryjnych, w tym także dających się wydzielić, których związek z głównym żądaniem opiera się jedynie na kumulacji i nie ma wpływu na sposób działu, to nierozstrzygnięcie o nim w ogóle lub w części uzasadnia stosowanie art. 351 § 1 k.p.c.⁴¹⁷. Jeśli wpływa to na sposób działu i może rzutować na rozstrzygnięcie kwestii zasadniczej, uzupełnienie nie wchodzi w grę, a dopuszczalna jest apelacja⁴¹⁸. Wynika to z natury regulacyjnej (konglomeratu orzeczeń) spraw działowych⁴¹⁹.

W sprawach działowych zagadnienie uzupełniania braków postanowienia dotyczy także orzeczeń dodatkowych, tj. o wydaniu i terminie wydania rzeczy, stosownie do art. 624 k.p.c., jak też o spłatach i dopłatach na podstawie art. 212 k.c. oraz o odsetkach od nich. W stosunku do tych ostatnich, orzecznictwo wyłącza dopuszczalność uzupełniania postanowienia, jeśli orzeczenie dodatkowe zamieszczono wprawdzie w postanowieniu, jednak rozstrzygnięto nim pozytywnie tylko o części żądania dodatkowego (np. zasądono tytułem dopłaty mniejszą kwotę niż dochodzona przez uczestnika albo też nakazano wydanie rzeczy w terminie późniejszym, niż żądano)⁴²⁰. Należy przyjmować, iż sąd zawsze powinien rozstrzygnąć wyraźnie pozytywnie lub negatywnie w tym zakresie, co jest niezbędne dla zapewnienia pewności obrotu. W takim przypadku, uczestnik postępowania nie musi składać wniosku o uzupełnienie orzeczenia lub apelacji, gdyż sytuację tą utrudnia jeszcze natura prawna spraw działowych w postaci ich kompleksowości.

W razie, gdy sąd taki wniosek – należący do zakresu kwestii podlegających rozpoznaniu z urzędu – rozstrzygnął w inny sposób, niż wynikający z wniosku, nie zamieszcza negatywnego rozstrzygnięcia w orzeczeniu, a tylko omawia je w uzasadnieniu postanowienia. Ocena taka podlega kontroli za pomocą środków zaskarżenia, nie stanowi zaś braku rozstrzygnięcia. Nieorzeczenie o przedmiocie postępowania może wyłącznie dotyczyć

⁴¹⁶ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 135; T. Grzybkowski, *Problematyka prawna sporów i roszczeń rozpoznawanych w postępowaniu o zniesienie współwłasności nieruchomości (problematyka prawna art. 618 k.p.c.)*, PS 2002, nr 5, s. 17.

⁴¹⁷ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 13 – 14; B. Bładowski, *Glosa...*, s. 221, 223; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 419 – 420; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2012, s. 732; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 158; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 123 – 124.

⁴¹⁸ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 14; J. Krajewski, *Glosa do uchwały SN z 15.06.1976 r., III CZP 12/76*, OSP 1977, nr 2, poz. 26, s. 69; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 123; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 158; odmiennie uchwała SN z 15.06.1976 r., III CZP 12/76, OSPiKA 1977, nr 2, poz. 26.

⁴¹⁹ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 251 – 253, 255 – 258, 260.

⁴²⁰ Uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167; odmiennie K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 279 – 282; K. Markiewicz [w:] *System...*, Tom IV... cz. 1 vol. 2, s. 1935 – 1940; W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975, s. 505; K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 2, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989, s. 516; K. Weitz, *Związan...*, s. 699; uchwała SN z 25.06.1971 r., III CZP 34/71, OSNC 1972, nr 4, poz. 62; uchwała SN z 15.06.1976 r., III CZP 12/76, OSPiKA 1977, nr 2, poz. 26; W. Siedlecki, *Glosa do uchwały SN z 15.06.1976 r.*..., s. 163; J. Krajewski, *Glosa do uchwały SN z 15.06.1976 r.*..., s. 67 – 69.

roszczeń nienależących do istoty działu, załatwionych tylko wówczas, gdy zostały zgłoszone w sprawie działowej w celu ostatecznego zakończenia wszystkich spornych zagadnień między spadkobiercami⁴²¹. Takiemu, reprezentowanemu przez J. Krajewskiego stanowisku sprzeciwia się, moim zdaniem, obowiązek sądu rozpoznania sprawy w sposób wyraźny, czyli poprzez jednoznaczne ustosunkowanie się do zgłoszonych roszczeń.

Uczestnik postępowania o podział majątku objętego wspólnością ustawową może zgłosić na podstawie art. 351 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. wniosek o uzupełnienie postanowienia o podziale tego majątku przez orzeczenie o terminie i sposobie uiszczenia dopłaty pieniężnej wyrównującej wartość udziału w majątku wspólnym, chociażby w postępowaniu o podział nie żądał rozłożenia dopłaty na raty⁴²². Sąd Najwyższy podkreślił, że orzeczenie w przedmiocie dopłat lub spłat jest obligatoryjne, bez względu na to, czy uczestnicy postępowania zgłosili odpowiednie wnioski. Jeżeli zatem, wbrew nakazowi z art. 684 k.p.c. w zw. z art. 567 § 1 i 3 k.p.c., sąd nie zamieścił w postanowieniu orzeczenia w tym przedmiocie, a uzasadnienie nie wskazuje na to, że problem ten w ogóle był rozważany, uczestnikowi przysługuje wniosek o uzupełnienie postanowienia. Jeżeli zatem okaże się, że z jakichkolwiek przyczyn (np. przeoczenie sądu, zatajenie faktów przez uczestników) prawomocne postanowienie o podziale majątku wspólnego nie objęło wszystkich istotnych składników, każdy z uczestników może wystąpić w odrębnym postępowaniu o przeprowadzenie działu uzupełniającego co do składników, które nie zostały objęte zakresem orzeczenia działowego⁴²³. S. Dalka opowiedział się za wznowieniem postępowania, ale było to jednak mniejszościowe stanowisko⁴²⁴. Jak jednak wykazały badania empiryczne, takie sprawy występują stosunkowo rzadko. W sprawach wszczętych z urzędu całościowe orzeczenie co do istoty sprawy powinno obejmować cały przedmiot postępowania oznaczony w postanowieniu o wszczęciu, zgodnie ze słusznymi poglądami doktryny⁴²⁵.

⁴²¹ J. Krajewski, *Glosa do uchwały SN z 15.06.1976 r.*..., s. 68; J. Krajewski, *Glosa do orzeczenia SN z 4.11.1965 r.*, *IPR 366/65*, *OSPİKA 1966*, nr 7 – 8, s. 351; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 441, 442; M. Sawczuk, *Ponowne orzekanie w sprawie cywilnej prawomocnie osądzonej (art. 907 § 2 k.c., art. 138 k.r.o., art. 523 k.p.c.)*, Warszawa 1975, s. 135; wyrok SN z 15.07.1969 r., II CR 246/69, *OSPİKA 1970*, nr 5, poz. 98; odmiennie M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 73.

⁴²² Uchwała SN z 15.06.1976 r., III CZP 12/76, *OSP 1977*, nr 2, poz. 26.

⁴²³ Postanowienie SN z 14.07.1983 r., IV CR 282/83, *LEX nr 8554*; Uchwała SN z 28.08.1986 r., III CZP 47/86, *OSNCP 1987*, nr 8, poz. 114; postanowienie SN z 15.02.2018 r., I CSK 215/17, *LEX nr 24844716*; postanowienie SN z 5.06.2019 r., V CSK 144/18, *Legalis*; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 471.

⁴²⁴ S. Dalka, *Glosa do uchwały SN z 28.08.1986 r.*..., s. 119, 120.

⁴²⁵ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 469 – 471; B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Kraków 1999, s. 400; E. Gapska, *Czynności...*, s. 98; K. Markiewicz [w:] *System...*, *Tom IV... cz. I vol. 2*, s. 1926 – 1929.

W odróżnieniu od spraw działowych, wydawanie postanowień uzupełniających w pozostałych sprawach dotyczących nieruchomości, w których sąd orzeka tylko na wniosek brak orzeczenia nie powoduje takich trudności⁴²⁶. Postanowienie uzupełniające trafnie dopuszcza K. Markiewicz w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku, gdy sąd nie rozstrzygnie, ani pozytywnie, ani negatywnie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego w orzeczeniu merytorycznym kończącym postępowanie⁴²⁷. Jest to uzasadnione tym, że orzekanie w przedmiocie zapisu windykacyjnego dotyczącego nieruchomości nie wpływa na żądanie główne w zakresie stwierdzenia nabycia spadku, a sąd powinien o tym rozstrzygnąć z urzędu⁴²⁸.

3.4. Orzeczenie wykraczające poza przedmiot wniosku w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości

Sąd w sprawach działowych nie jest związany wnioskiem, gdyż może orzec o innym sposobie np. zniesienia współwłasności, działu spadku czy podziału majątku wspólnego⁴²⁹. Zgodzić się trzeba z W. Siedleckim⁴³⁰, że z samej istoty „roszczenia” jako przedmiotu procesu, a więc przedmiotu nie tylko badania, ale i orzekania sądu, wynika, że musi w nim tkwić element żądania wydania orzeczenia oznaczonej treści. Żądanie to dopiero aktualizuje obowiązek sądu jako organu państwa do zbadania zasadności tego żądania i wydania orzeczenia odpowiadającego uzasadnionemu żądaniu⁴³¹. Czynniki formalno – twierdzeniowy⁴³² jest zawarty w drugim elemencie, jakim są okoliczności faktyczne uzasadniające owo żądanie. Bez zindywidualizowania żądania nie można by badać jego zasadności⁴³³. Przedmiotem postępowania cywilnego, w świetle tej koncepcji jest roszczenie procesowe, składające się z dwóch elementów: żądania wydania orzeczenia oznaczonej treści zindywidualizowanego przytoczonymi okolicznościami faktycznymi. Wskazane dwa elementy, ale w ujęciu twierdzenia co do istnienia lub nieistnienia określonej normy indywidualnie – konkretnej przedstawione w celu wiążącego ustalania przez sąd zostały

⁴²⁶ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 255; K. Markiewicz [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 2*, s. 1913, 1924 – 1926.

⁴²⁷ K. Markiewicz [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 2*, s. 1910.

⁴²⁸ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 266 – 269; A. Stempniak, *Nowelizacja Kodeksu cywilnego w zakresie prawa spadkowego*, MoP 2011, nr 12, s. 638; P. Książak, *Podstawowe problemy zapisu windykacyjnego*, KPP 2011, nr 4, s. 1090.

⁴²⁹ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 135.

⁴³⁰ W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 178 – 189; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 142.

⁴³¹ W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 170.

⁴³² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 138.

⁴³³ W. Siedlecki, *Przedmiot...*, s. 152, 220, 228.

przedstawione przez innych zwolenników roszczenia procesowego⁴³⁴. Z uwagi na charakter spraw koncepcja ta ma niewątpliwie zastosowanie w spornych sprawach nieprocesowych wszczynanych na wniosek. Należy stwierdzić, że ustawodawca w art. 511 § 1 k.p.c. w sposób jednoznaczny odwołuje się do dwuelementowego wymogu określenia przedmiotu postępowania we wniosku.

Zgodnie z koncepcją roszczenia procesowego jako przedmiotu postępowania nieprocesowego, dokonane ustalenia mogą doprowadzić sąd do oceny twierdzenia wnioskodawcy jako prawdziwego, bądź nieprawdziwego. Wpływa to na rozstrzygnięcie sprawy. W odniesieniu do roszczenia procesowego oznaczać to będzie uznanie roszczenia za uzasadnione bądź za bezzasadne⁴³⁵. W pierwszym wypadku znajdzie ono wyraz w prawomocnym postanowieniu merytorycznym uwzględniającym wniosek, w drugim zaś – w prawomocnym orzeczeniu co do istoty sprawy oddalającym wniosek. Można przyjmować, że na przykładzie oddalenia wniosku uwidacznia się trafność koncepcji roszczenia procesowego, czyli twierdzenia wnioskodawcy o istnieniu (nieistnieniu) danej normy prawnej jako przedmiotu postępowania nieprocesowego⁴³⁶.

Mimo istnienia ogólnej normy z art. 511 § 1 k.p.c. określone wątpliwości mogą dotyczyć spraw wszczynanych z urzędu oraz wszczynanych na wniosek, przy których sąd nie jest związany żądaniem zawartym we wniosku. W tym ostatnim przypadku, sytuacja zmienia się o tyle, iż przedmiot postępowania jest kształtowany przez wnioskodawcę, z tym że ustawodawca określa pewien zakres, który wnioskodawca lub inni uczestnicy mają prawo w sposób wiążący przedstawić sądowi. W pozostałym zakresie sąd orzeka niezależnie od żądania wnioskodawcy. Można więc mówić o normatywnym przedmiocie postępowania, co wynika właśnie z tego, że ustawodawca wpływa na to, co jest przedmiotem postępowania i orzekania⁴³⁷. Jeśli uczestnicy nie zajmą stanowiska w kwestii, w której sąd powinien orzec z urzędu, to i tak zostanie ona rozstrzygnięta w postanowieniu merytorycznym, zgodnie z przepisami kodeksu postępowania cywilnego dotyczącymi tej konkretnej sprawy. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku wnioskodawca oznacza przedmiot w sposób ogólny, tj. że chodzi o spadek po konkretnym spadkodawcy. Sąd jest związany żądaniem w tym zakresie, ale już nie co do orzekania odnośnie do osoby wskazanej jako spadkobierca lub

⁴³⁴ W. Broniewicz, *Postępowanie...*, 2008, s. 182; W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia powództwa*, PiP 1964, z. 5 – 6, s. 832; W. J. Habscheid, *Freiwillige...*, 1983, s. 41 – 43; W. J. Habscheid, *Der Streitgegenstand im Zivilprozeß und im Streitverfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Bielefeld 1956, s. 234.

⁴³⁵ H. Trammer, *Następcza...*, s. 15; W. Broniewicz, *Przyczyny...*, s. 834.

⁴³⁶ W. Broniewicz, *Przyczyny...*, s. 834, 839.

⁴³⁷ E. Gapska, *Skutki procesowe obligacyjnej kumulacji roszczeń w sprawach działowych* [w:] *Honeste procedere, Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Łaskowska – Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 167, 168, 170 – 173.

jego udziału w spadku. W tym ostatnim zakresie prawodawca obliguje sąd nieprocesowy, by wskazał wszystkich spadkobierców i ich udziały (art. 677 § 1 k.p.c.), niezależnie od żądania zawartego we wniosku. Tak też będzie np. w sprawach działowych, w których jak należy przyjmować związanie dotyczy przedmiotu działu, ale już nie sposobu i wielkości udziałów każdego z uprawnionych⁴³⁸. Przedmiotem postępowania w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia jest kwestia ustalenia, czy oraz kiedy i w czyjej sferze prawnej nastąpił skutek w postaci nabycia własności nieruchomości lub prawa przez zasiedzenie⁴³⁹.

3.5. Orzekanie sądu nieprocesowego w przypadku wielokierunkowości żądań

W postępowaniu nieprocesowym istnieje wielokierunkowość żądań, która różni się od spraw wielokierunkowych, znanych w procesie o prawa stanu uregulowanych w art. 425 – 458 k.p.c. Ze względu na wzajemny charakter praw stanu cywilnego sprawy te należą do tzw. spraw wielokierunkowych. Oznacza to, że rozdział ról w procesie o prawa stanu nie jest z góry oznaczony (chyba że przepis szczególny stanowi inaczej); każda z osób zainteresowanych może więc być zarówno powodem, jak i pozwanym⁴⁴⁰. W tych sprawach postanowienia kodeksu rodzinnego i opiekuńczego lub kodeksu postępowania cywilnego wyraźnie wskazują potencjalnego powoda i pozwanego. W zależności od tego, która osoba pierwsza złoży pozew będzie powodem, a druga pozwanym⁴⁴¹.

Inaczej jest w sprawach nieprocesowych dotyczących nieruchomości, w których interes prawny z art. 510 k.p.c. oraz powołanie się przez potencjalnego uczestnika na spełnienie przesłanek materialnoprawnych konkretnego przepisu wobec tej samej rzeczy umożliwia wszczęcie lub wstąpienie do już toczącego się postępowania nieprocesowego. Katalog podmiotowy jest więc otwarty, zgodnie z zasadą uczestnictwa. Pierwsza osoba będzie wnioskodawcą, druga i każda kolejna uczestnikiem. Jednakże katalog podmiotowy nie ogranicza się do dwustronności jak w relacji powód i pozwany, tak jak ma to miejsce w sprawach o prawa stanu rozpoznawanych w procesie. Możliwe jest przy tym branie udziału w procedurze przez wielu wnioskodawców i uczestników, których interesy prawne są

⁴³⁸ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 137 – 139.

⁴³⁹ M. Walasik, *Zawisłość...*, s. 672; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 199; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne...*, s. 196.

⁴⁴⁰ Uchwała SN (7) z 17.02.1954 r., C 1342/53, OSN 1956, nr 1, poz. 2; orzeczenie SN z 29.09.1954 r., II C 1370/53, PiP 1956, nr 11, s. 913; K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018, s. 33, 34.

⁴⁴¹ P. Feliga [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, Tom II cz. 3 *Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji. Postępowanie odrębne w szczególnych kategoriach spraw*, red. S. Cieślak, Warszawa 2023, s. 411 – 414.

wzajemnie sprzeczne i nie da się ich oprzeć na zasadzie dwustronności. Przykładem może być wniosek o stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie złożony przeciwko właścicielowi i wstąpienie w trakcie postępowania nieprocesowego osoby zainteresowanej domagającej się stwierdzenia nabycia służebności drogi koniecznej na tej samej nieruchomości. Te trzy podmioty prezentują własny interes prawny i nie można ich zakwalifikować wyłącznie jako powodów lub pozwanych.

Warto przy tym zauważyć, że właściciel nieruchomości nigdy nie będzie wnioskodawcą w postępowaniu nieprocesowym o stwierdzenie zasiedzenia, ale już może być: przy ustanowieniu zarządu związanego z użytkowaniem, ustanowieniu służebności drogi koniecznej albo przesyłu. Wynika to także z możliwości kierowania wielu roszczeń procesowych w stosunku do tej samej nieruchomości w toku postępowania nieprocesowego. Wiąże się to z faktem, że wpisy do księgi wieczystej ujawniają wiele praw rzeczowych oraz roszczeń i praw o rozszerzonej skuteczności względem osób trzecich. W procesie wielokierunkowość spraw wynika z niepodzielnego charakteru stanu cywilnego. Niepodzielność jednak może wystąpić także w postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości. We wskazanym wyżej przykładzie osoba zainteresowana mogłaby bowiem twierdzić, że to ona nabyła własność nieruchomości przez zasiedzenie, a nie wnioskodawca, który wcześniej złożył wniosek w tym przedmiocie, wskazując właściciela jako uczestnika. Wyjątkowo w postępowaniu nieprocesowym (np. unieważnienie lub sprostowanie aktu stanu cywilnego) mogą być również dochodzone sprawy o prawa stanu, jednakże sprostowania dokonuje wtedy Kierownik Urzędu Stanu Cywilnego⁴⁴², a nie sąd.

Przez wielokierunkowość żądań w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości należy rozumieć możliwość zgłaszania roszczeń tak przez wnioskodawcę, jak i innych uczestników, o których sąd musi rozstrzygnąć w postanowieniu merytorycznym, uwzględniając treść wniosku, bądź orzekając z urzędu, jeżeli tak stanowi treść normy prawnej⁴⁴³. Sąd, niemający kompetencji do działania z urzędu, nie może w treści orzeczenia wykroczyć poza granice zgłoszonych żądań i związany jest zakazem, o którym mowa w art. 321 § 1 k.p.c.⁴⁴⁴. Różnica pomiędzy sprawami wielokierunkowymi rozpoznawanymi w procesie o prawa stanu, a wielokierunkowością żądań w postępowaniu nieprocesowym

⁴⁴² K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks...*, s. 33, 43.

⁴⁴³ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 95 – 96; A. Stempniak, *Udzielenie zabezpieczenia w sprawach działowych* [w:] *Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych w praktyce sądowej*, red. R. Kulski, Warszawa 2022, s. 105; E. Gapska, *Skutki...*, s. 165, 174, 178; I. Wolwiak [w:] *System...*, s. 1031, 1032.

⁴⁴⁴ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 485.

dotyczącym nieruchomości polega na w szczególności możliwości orzekania z urzędu, gdy norma prawna ją przewiduje w tym drugim trybie postępowania rozpoznawczego.

Zdaniem H. Trammera, jest to rezultat szerszej kognicji sądu w postępowaniu nieprocesowym, a także jednolitej pozycji uczestnika w postępowaniu nieprocesowym⁴⁴⁵. Zarówno wnioskodawca jak i uczestnik mają zrównaną pozycję w postępowaniu nieprocesowym. Z tego względu każdy uczestnik jest uprawniony do zgłaszania wniosków zmierzających w tym samym lub innym kierunku niż roszczenie procesowe zgłoszone we wniosku⁴⁴⁶. W zależności od przepisów dotyczących konkretnego postępowania pojawia się zagadnienie, czy zakresem kognicji sądu objęta jest możliwość orzekania o tych żądaniach. W przypadku pozytywnego stwierdzenia, zakres przedmiotowy procedury ulegnie poszerzeniu w stosunku do prowadzonego postępowania, jeśli zaś nie, to takie roszczenie procesowe będzie potraktowane jako niedopuszczalne w określonym postępowaniu, co może skutkować potrzebą przekazania go do odrębnego postępowania. Zgłoszenie żądań niedopuszczalnych z punktu widzenia kognicji sądu w rozpoznawanej sprawie powoduje, że niezbędne będzie zastosowanie konwersji procesowej i uznanie takiego żądania za samodzielny i oddzielny wniosek inicjujący postępowanie⁴⁴⁷. Dotyczy to zatem sytuacji, gdy w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości zgłoszone zostanie żądanie dotyczące innej nieruchomości. Innym przykładem jest wystąpienie z roszczeniem o ustanowienie zarządu nad gruntem w toku postępowania działowego, co nie jest objęte katalogiem żądań akcesoryjnych. Stąd też takie żądanie uczestnika potraktowane zostanie, jako wniosek wszczynający odrębne postępowanie nieprocesowe dotyczące nieruchomości.

W odróżnieniu od procesu, w którym o jego przedmiocie decyduje powód, w postępowaniu nieprocesowym sąd może wyjść poza granice wniosku na skutek zgłoszenia żądań przez innych uczestników postępowania, którzy byli uprawnieni do zgłoszenia wniosku o jego wszczęcie (m. in.: art. 618 k.p.c., art. 567 k.p.c., art. 686 k.p.c.)⁴⁴⁸. W takiej sytuacji, sąd swoim orzeczeniem musi objąć przedmiot rozpoznania ukształtowany przez żądanie każdego z uczestników. Wynika to z tego, że pierwotnie zakreślony przedmiot postępowania uległ zmianom w toku postępowania wskutek czynności podejmowanych przez innych

⁴⁴⁵ H. Trammer, *Następcza...*, s. 4 (w przypisie), 67; P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 325.

⁴⁴⁶ Postanowienie SN z 6.04.2004 r., I CZ 18/04, niepubl.

⁴⁴⁷ J. Mokry, *Dopuszczalność konwersji wadliwych czynności procesowych w postępowaniu cywilnym*, AUWr 1983, nr 105, s. 125, 129 – 133, 139.

⁴⁴⁸ W. Siedlecki, *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, NP 1965, nr 6, s. 590; W. Siedlecki, *Zasady orzekania oraz zasady zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1982, s. 16 – 17; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 184; K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 149.

uczestników⁴⁴⁹. Ci bowiem mają takie same uprawnienia, jak zgłaszający wniosek o wszczęcie postępowania, jeżeli są do tego legitymowani na podstawie przepisów ustawy⁴⁵⁰. Tak więc sąd będzie musiał rozstrzygać nie tylko o żądaniach wnioskodawcy, ale także o tych, które zostały zgłoszone przez innych uczestników postępowania. Z tym łączy się zagadnienie wielokierunkowości żądań⁴⁵¹, a więc sytuacji, gdy co do jednego przedmiotu postępowania kilku uczestników zgłasza różne żądania. Do tych spraw zaliczają się: sprawy działowe, czy o stwierdzenie nabycia spadku⁴⁵².

Sąd Najwyższy przyjął, że w sprawach, gdy sąd orzeka z urzędu, obowiązuje zasada wydania rozstrzygnięć tylko pozytywnych. Nie występują tu bowiem żądania uczestników, gdyż ewentualne ich wnioski są jedynie sugestiami, które nie wymagają oddalenia⁴⁵³. Jednakże nie dotyczy to żądań dodatkowych zgłoszonych przez uczestników na podstawie art. 618 § 1 k.p.c. oraz art. 686 k.p.c. Tytułem przykładu wskazał w uzasadnieniu, że w sentencji postanowienia działowego nie stwierdza się, że spadkobierca stracił prawo do spłaty, względnie, że spłaty nie otrzymuje. Zdaniem Sądu Najwyższego, tak jest przy tzw. roszczeniach wielokierunkowych, gdzie sąd nie jest związany treścią wniosku i ma z urzędu rozstrzygnąć, komu prawo spadkowe przysługuje⁴⁵⁴. W tej sytuacji, przy stwierdzeniu nabycia spadku, osoba pominięta, mimo że nie ma o tym ustalenia w sentencji może orzeczenie zaskarżyć. Przytoczone wypowiedzi Sądu Najwyższego pozwalają na sformułowanie wniosku, że fakt orzekania z urzędu w przypadku tzw. roszczeń wielokierunkowych nakłada na sąd obowiązek całościowego orzeczenia o sprawie, niezależnie od wniosków uczestników. Sąd orzeka wówczas w sentencji jedynie w sposób pozytywny. Skoro tak, to nie można mówić o jakimś pominięciu, a jedynie o wadliwym orzeczeniu, o ile w ogóle sąd w tej kwestii się wypowiedział. Mamy tu do czynienia z pewnym domniemaniem (konkludentnym negatywnym rozstrzygnięciem), które jednak w samej sentencji nie jest zawarte, a sąd daje temu wyraz w uzasadnieniu.

W literaturze prawa procesowego nie ma zgody co do tego, czy w tego typu sprawach w rzeczywistości mamy do czynienia z żądaniem, czy tylko z wnioskiem o wszczęcie postępowania, który ma być tylko sugestią dla sądu. W tym wypadku, uzasadnieniem dla

⁴⁴⁹ W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 140 – 141; A. Miączyński, *Z rozważań...*, s. 141.

⁴⁵⁰ W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 50 – 51; J. Klimkowicz, *Uczestnictwo w charakterze wnioskodawcy w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 1977, z. 1, s. 103.

⁴⁵¹ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 88, 90; H. Stumvoll, *Das neue Ausserstreitverfahren ab 2005*, Wien 2004, s. 78; P. G. Mayr, R. Fucik, *Das neue Verfahren außer Streitsachen*, Wien 2006, s. 64.

⁴⁵² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 157, 158.

⁴⁵³ P. Ryłski, *Uczestnik...*, s. 326; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 193 – 196.

⁴⁵⁴ Uchwała SN z 7.04.1970 r., III CZP 5/70, Legalis; uchwała SN z 26.02.1969 r., III CZP 136/68, OSNCP 1969, nr 7 – 8, poz. 132; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167.

nierozstrzygnięcia odnośnie do wskazanych sugestii jest podawana treść art. 325 k.p.c., który nakazuje sądowi jedynie rozstrzygnięcie o żądaniach uczestników⁴⁵⁵. K. Markiewicz i A. Stempniak trafnie opowiadają się za tezą, że mamy do czynienia z żądaniem, a sąd powinien wyraźnie się do niego ustosunkować pozytywnie lub negatywnie⁴⁵⁶. Moim zdaniem, taki pogląd jest uzasadniony konstytucyjnym prawem do sądu, zapewnia pewność obrotu i ekonomię postępowania, zwłaszcza że orzecznictwo jest w tym zakresie rozbieżne.

Zgłaszanie roszczeń procesowych rozszerzających zakres postępowania, który został ukształtowany wnioskiem wszczynającym postępowanie jest dopuszczalne, gdy z przepisów kodeksu postępowania cywilnego wynika takie odpowiednie ukształtowanie kognicji sądu w określonym postępowaniu. Jeżeli sąd ma orzec w danym przedmiocie z urzędu, żądania uczestników mają jedynie charakter sugestii. Nie wyklucza to jednak konieczności następczego stosowania do tych żądań niektórych przepisów odnoszących się do wnioskodawcy. Przykładem są sprawy o stwierdzenie zasiedzenia, w których możliwe jest zgłaszanie żądań przez każdego z uczestników samodzielnie, na rzecz kogo powinno zostać stwierdzone zasiedzenie. Warunkiem skuteczności tego roszczenia jest jednak wykazanie przez uczestnika postępowania interesu prawnego w rozumieniu art. 609 § 1 k.p.c. w żądaniu stwierdzenia zasiedzenia na rzecz wskazanej przez niego osoby⁴⁵⁷. Sąd powinien to uprawnienie uczestnika ocenić, choć nie ma podstaw do stosowania w tym przypadku art. 514 § 2 k.p.c., skoro zgłoszone żądanie nie jest wnioskiem inicjującym postępowanie. Oprócz tego, z uwagi na fakt, że wobec zgłoszonego roszczenia procesowego uczestnikom przysługuje prawo nim rozporządzania, to w razie cofnięcia żądania, potrzebne będzie ustalenie, czy pozostali uczestnicy (w tym wnioskodawca) się temu nie sprzeciwiają na podstawie art. 512 § 1 k.p.c.⁴⁵⁸.

Uczestnik postępowania o podział majątku małżeńskiego, może zatem w toku postępowania zgłosić żądanie o ustalenie nierównych udziałów w majątku wspólnym lub o rozliczenie nakładów na podstawie art. 567 § 1 k.p.c., mimo że żądania takiego nie sformułował wnioskodawca. W postępowaniu o zniesienie współwłasności, każdy z uczestników może przedstawić roszczenie procesowe o ustalenie ważności umowy ograniczającej prawo zniesienia współwłasności lub dotyczące rozliczeń z tytułu posiadania rzeczy. W tych postępowaniach składanie żądań będzie częste w związku z przewidzianą

⁴⁵⁵ K. Marowski, *Uzupełnienie wyroku*, NP 1966, nr 8 – 9, s. 939; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 226 – 227.

⁴⁵⁶ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 227 – 228; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 224 – 225; uzasadnienie uchwały SN z 12.11.1974 r., III CZP 69/74, OSPiKA 1976, nr 6, poz. 114.

⁴⁵⁷ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 127.

⁴⁵⁸ P. Ryłski, *Uczestnik...*, s. 325 – 328.

prekluzją w razie ich niezgłoszenia, zgodnie z art. 618 § 3 k.p.c. Określona właściwość wspólności majątkowych (muszą one obejmować co najmniej dwie osoby), cecha postępowań działowych (struktura podmiotowa postępowania powinna obejmować co najmniej podmioty wspólności majątkowych) i natura prawna trybu postępowania nieprocesowego (uczestnicy działają samodzielnie i niezależnie jako „partnerzy okrągłego stołu”⁴⁵⁹) sprawiają, że nie tylko wnioskodawca, lecz także uczestnicy postępowania będący podmiotami wspólności mogą zgłaszać stosowne żądania dodatkowe. Wprawdzie podmioty wspólności mają określony, oznaczony ułamkiem udział w danej wspólności, ale wielkość tego udziału nie determinuje samego uprawnienia do zgłoszenia żądań akcesoryjnych. Udział ten wpływa, co najwyżej, na zakres zasądzzonego świadczenia czy ustalanego udziału w spadku. Innymi słowy, podmioty wspólności majątkowych, działając jako uczestnicy postępowania działowego, mają w konkretnej sprawie działowej, bez względu na wielkość udziału, równe prawa w zakresie możliwości zgłaszania żądań akcesoryjnych⁴⁶⁰.

W judykaturze dopuszcza się także wyraźnie składanie wielokierunkowych roszczeń procesowych w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia. Uznaje się, że każdy z zainteresowanych biorących udział w charakterze uczestników postępowania w tym przedmiocie jest uprawniony – niezależnie od stanowiska zajmowanego przez wnioskodawcę – do zgłaszania żądań i przytaczania twierdzeń wskazujących na to, kto nabył prawo przez zasiedzenie. Zaznacza się przy tym, że wskazanie przez uczestnika postępowania podmiotu, któremu przysługuje prawo do stwierdzenia zasiedzenia nieruchomości, należy potraktować jako samodzielne roszczenie procesowe odnośnie wydania danego rozstrzygnięcia co do istoty sprawy. W postępowaniu nieprocesowym obowiązuje jednolity charakter uczestnictwa i każdy uczestnik posiada takie same uprawnienia, jak osoba zgłaszająca wniosek inicjujący to postępowanie⁴⁶¹.

Uczestnik postępowania nie może – w ramach postępowania o stwierdzenie zasiedzenia – żądać stwierdzenia zasiedzenia innej nieruchomości. Takie roszczenie procesowe musi być uznane za odrębny wniosek i powinno zostać rozpoznane w oddzielnym postępowaniu, w którym zgłaszający żądanie uczestnik będzie pełnił rolę wnioskodawcy. Rozwiązanie takie nie stoi na przeszkodzie późniejszemu połączeniu takich spraw przez sąd na podstawie art. 219 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., jeśli pozostają one ze sobą w związku lub mogły być objęte jednym wnioskiem. Zachodzi różnica pomiędzy roszczeniem

⁴⁵⁹ J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 7.

⁴⁶⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 242.

⁴⁶¹ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 127.

procesowym wnioskodawcy a żądaniami uczestników. Sprowadza się ona do tego, że tylko roszczenie pierwszego z nich przyjęło postać wniosku wszczynającego postępowanie. Żądania pozostałych uczestników takiej natury nie mają. Ich dopuszczalność zależy od przepisów szczególnych dotyczących konkretnego rodzaju postępowania nieprocesowego np. o stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie czy w sprawach działowych.

W sprawach, w których sąd powinien orzec w oznaczonym zakresie z urzędu, również dopuszczalne jest zgłaszanie przez poszczególnych uczestników własnych żądań. Choć nazywane są one postępowaniami wszczynanymi na wniosek to sąd nie jest nim związany⁴⁶². Przedstawione w tych sprawach przez uczestników roszczenie procesowe nie poszerzają zakresu kognicji sądu, ale stanowią sugestię dla sądu. Zadaniem sądu jest ustalenie, na której nieruchomości zostanie ustanowiona służebność drogi koniecznej, a wnioski uczestników mają wyłącznie charakter pomocniczy. W razie uwzględnienia jednego z żądań uczestników nie ma potrzeby umorzenia postępowania co do nieuwzględnionych roszczeń procesowych, ponieważ sąd orzekł już o całości sprawy⁴⁶³. Analogicznie jest w postępowaniu o stwierdzeniu nabycia spadku, w którym żądania uczestników co do treści mającego zapaść rozstrzygnięcia nie mają wpływu na zakres kognicji sądu określony przepisami ustawy⁴⁶⁴.

Stwierdzić należy, że uczestnicy zgłaszający własne roszczenia procesowe w prowadzonym postępowaniu nie uzyskują zarazem statusu wnioskodawcy, choć ich sytuacja w zakresie zgłoszonego żądania jest podobna. Jest to konsekwencja, założenia, że jedynie wnioskodawca posiada pełną swobodę w przedmiotowym ukształtowaniu postępowania. Od jego woli zależy zgłoszenie roszczenia procesowego co do ustanowienia drogi koniecznej w odniesieniu do konkretnej nieruchomości lub stwierdzenia nabycia spadku po konkretnym spadkobiercy. Swoboda taka nie przysługuje już pozostałym uczestnikom, którzy mogą to uczynić wyłącznie przy uwzględnieniu pierwotnego żądania wniosku, stosownie do unormowań dotyczących kognicji sądu w określonej kategorii spraw.

Poza tym sąd staje przed koniecznością rozstrzygnięcia nie tylko roszczenia wnioskodawcy, ale także żądań innych uczestników zmierzających często w odmiennych kierunkach⁴⁶⁵, co dotyczy postanowień merytorycznych wydawanych w sprawach: o podział majątku wspólnego małżonków obejmujący nieruchomość, o zniesienie współwłasności nieruchomości⁴⁶⁶, o dział spadku obejmujący nieruchomość, o stwierdzeniu nabycia

⁴⁶² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 138.

⁴⁶³ B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, 1969, s. 940; A. Kuźniar, *Glosa...*, s. 1168.

⁴⁶⁴ J. Mokry, *Odwołalność...*, s. 153; P. Rylski, *Kognicja...*, s. 119.

⁴⁶⁵ P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 325 – 328; M. Walasik, *Związanie...*, s. 531.

⁴⁶⁶ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 95.

własności lub innego prawa do nieruchomości przez zasiedzenie, o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości, o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego⁴⁶⁷, postanowieniach działowych w związku z ustanowieniem odrębnej własności lokali.

Na gruncie postępowania wieczystoksięgowego, wyjątkowym przejawem obowiązywania zasady działania na wniosek jest art. 626⁸ § 1 k.p.c., w którym przyjęto, że wpis jest dokonywany jedynie na wniosek i w jego granicach. W literaturze zgodnie się podkreśla, że sąd nie może przekroczyć tych granic. Jednakże występują pewne trudności związane z błędnym określeniem we wniosku tego, co jest podstawą wpisu oraz gdy sąd działa z urzędu np. w odniesieniu do wpisu ostrzeżenia oraz sprostowania usterek i sprostowania oznaczenia nieruchomości⁴⁶⁸. Są to jednak wyjątki, które potwierdzają regułę. Wielokierunkowość w postępowaniu wieczystoksięgowym nie może wystąpić nawet wyjątkowo. Gdy istnieje współwłasność nieruchomości lub jest ona obciążona ograniczonymi prawami rzeczowymi, jak np. hipoteką, służebnością drogi koniecznej, przesyłu toczy się sprawa z wniosku uprawnionej osoby tylko w tym jednym przedmiocie. Kolejny wniosek innej uprawnionej osoby wszczyna nowe postępowanie wieczystoksięgowe. Innym przypadkiem są wpisy dotyczące nieruchomości wspólnej dla stanowiących odrębną własność lokali.

Należy zauważyć, że w przypadku wydawania postanowienia: o stwierdzeniu nabycia własności lub innego prawa do nieruchomości przez zasiedzenie, o stwierdzeniu nabycia spadku, wpisu do księgi wieczystej, postanowienia o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczącego nieruchomości sąd może analizować stanowisko tylko wnioskodawcy, jako jedyne uczestnika postępowania (uczestnik konieczny)⁴⁶⁹. Tymczasem w sprawie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego zawsze musi wystąpić przynajmniej jeden spadkobierca jak i jeden zapisobierca windykacyjny. Sąd wieczystoksięgowy oraz sąd rejestrowy nie będą rozpoznawać żądań wielokierunkowych⁴⁷⁰,

⁴⁶⁷ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 157, 158.

⁴⁶⁸ P. Mysiak, *Postępowanie...*, 2010, s. 225; G. Bieniek, *Kognicja sądu wieczystoksięgowego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, NPN 1999, nr 4, s. 15; J. Roszewski, *Kognicja...*, s. 44 – 45; S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 402; A. Oleszko, *Zakres kognicji sądu w postępowaniu wieczystoksięgowym na tle art. 46 ustawy o księgach wieczystych i hipotece* [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego, Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Kraków 1994, s. 263 – 264; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 159, 160; uchwała SN z 13.01.1995 r., III CZP 173/94, OSNC 1995, nr 4, poz. 66; postanowienie SN z 5.10.2012 r., IV CSK 213/12, Legalis.

⁴⁶⁹ E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 608; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 654.

⁴⁷⁰ P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 325 – 328; M. Walasik, *Związanie...*, s. 531.

gdyż, moim zdaniem, w tych postępowaniach sąd nie rozstrzyga sporów prawnych. Ograniczy się zatem do badania wniosku wnioskodawcy i przy założeniu spełnienia przesłanek procesowych i wymogów formalnych albo uwzględni wniosek albo go oddali.

3.6. Łączenie spraw działowych jako natura prawna postanowienia dotyczącego nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym

Ustawa wprowadza obowiązek połączenia spraw do wspólnego rozpoznania i rozstrzygnięcia w art. 618 k.p.c. nakazującym wspólne rozstrzygnięcie żądania zniesienia współwłasności oraz sporów o prawo żądania zniesienia współwłasności i o prawo własności, jak również wzajemnych roszczeń współwłaścicieli z tytułu posiadania rzeczy. Z kolei, o fakultatywnej kumulacji żądań można mówić w odniesieniu do spraw o dział spadku i zniesienie współwłasności, zgodnie z art. 689 k.p.c. Sprawy działowe pozostają ze sobą w silnym związku na mocy odesłania z art. 688 k.p.c.; przepisy o zniesieniu współwłasności stosuje się odpowiednio do postępowania w sprawie o dział spadku, a te ostatnie mają zastosowanie odpowiednio z mocy art. 567 § 3 k.p.c. do postępowania w sprawie o podział majątku wspólnego małżonków. Niewątpliwie pozytywnie wpływa na ekonomię postępowania możliwość połączenia tych spraw do wspólnego rozpoznania, zgodnie z art. 689 k.p.c. i art. 567 § 3 k.p.c.⁴⁷¹. Sprawy o podział majątku wspólnego mogą zostać rozstrzygnięte także w procesie o rozwód, jeśli nie spowoduje to nadmiernej zwłoki (art. 58 § 3 k.r.o.).

Przepis art. 689 k.p.c. zezwalający na połączenie w jednym postępowaniu działu spadku i zniesienia współwłasności, jest jedynym przepisem szczególnym normującym dopuszczalność łączenia w jednym postępowaniu rozpoznania wniosków (roszczeń, żądań) różnego rodzaju w postępowaniu nieprocesowym. O wyjątkowości tego rozwiązania świadczy to, że jest możliwe połączenie spraw z różnych działów na podstawie art. 689 k.p.c., podczas gdy reguła ogólna obowiązująca w postępowaniu nieprocesowym dopuszcza możliwość łączenia spraw jedynie z tych samych działów jak np. spraw z zakresu prawa rzeczowego (art. 606 – 626 k.p.c.) czy spadkowego (art. 627 – 691 k.p.c.)⁴⁷². Połączenie także z podziałem majątku wspólnego obejmuje przy tym kwestie właściwe dla prawa rodzinnego. Problematyka łączenia spraw działowych może zatem umożliwić orzekanie w przedmiocie większość spraw dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu

⁴⁷¹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 410.

⁴⁷² B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, 1969, s. 750, 751.

nieprocesowym w jednym postanowieniu merytorycznym. Z tego też względu cecha ta wykracza poza charakterystykę jedynie spraw działowych. Potwierdza też kompleksowy charakter tych spraw.

Do połączenia spraw działowych, zgodnie z art. 689 k.p.c. może dojść tylko wtedy, gdy dla każdej z łączonych spraw właściwy jest ten sam sąd, zaś krąg uczestników jest tożsamy⁴⁷³. Na podstawie art. 689 k.p.c. możliwe jest połączenie w jednym postępowaniu działowym spraw: o dział spadku, o zniesienie współwłasności w częściach ułamkowych oraz o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności małżeńskiej. Kumulacja ta jest użyteczna, w szczególności, gdy w skład spadku wchodzi udział spadkodawcy we współwłasności nieruchomości, a także gdy pozostały przy życiu małżonek dziedziczy udział zmarłego małżonka w zbiegu z innymi osobami albo gdy ten udział dziedziczą wyłącznie inne osoby. Połączenie spraw działowych, zgodnie z art. 689 k.p.c., dotyczy następujących sytuacji: 1) spadek będący majątkiem wspólnym małżeńskim nabyło kilku spadkobierców; spadkodawca zaś miał tylko udział we współwłasności wyczerpujący cały spadek, natomiast pozostały udział należał do innych osób, czyli że spadkodawca był współwłaścicielem nieruchomości lub nieruchomości; 2) w skład spadku wchodzi również udziały spadkodawcy w poszczególnych rzeczach, czyli do spadku należą różne prawa majątkowe, w tym również udziały spadkodawcy w poszczególnych ruchomościach i nieruchomościach⁴⁷⁴. Sprawa o podział majątku wspólnego może zatem zostać połączona z innymi sprawami działowymi (nawet łącznie ze zniesieniem współwłasności nieruchomości i działem spadku), co prowadzi do zwiększenia liczby zagadnień załatwianych w toku postępowania i jego większej złożoności⁴⁷⁵.

Połączenie może być dokonane na wniosek uczestników. Nie ma więc podstaw do wykonania takiej czynności z urzędu, co odróżnia przepis art. 689 k.p.c. od wyroku łącznego wydawanego na podstawie art. 219 k.p.c. i stanowi jego naturę prawną. Ponadto warunkiem dopuszczalności połączenia jest tożsamość sądu w obu podlegających połączeniu sprawach⁴⁷⁶. Nie jest więc usprawiedliwione kwalifikowanie spraw działowych z urzędu przez sąd jako połączone, mimo że we wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego

⁴⁷³ Orzeczenie SN z 27.02.1951 r., C 411/50, OSN 1953, nr 2, poz. 33; orzeczenie SN z 15.12.1959 r., 4 CR 872/59, OSPiKA 1961, nr 3, poz. 72.

⁴⁷⁴ B. Dobrzański, *Glosa do postanowienia SN z 9.06.1964 r., III CR 36/64*, PiP 1965, z. 11, s. 787; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 107.

⁴⁷⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 332 – 333, 336, 337; T. Misiuk, *Problemy integracyjne postępowania działowego*, Pal. 1973, nr 7 – 8, s. 23, 28; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 3; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 41, 55; J. Polickiewicz [w:] J. Polickiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 288; B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 776.

⁴⁷⁶ Nadal aktualny pogląd wyrażony w orzeczeniu SN z 27.02.1951 r., C 411/50, LEX nr 117150.

wskazano tylko jedną z nich i tylko ją opłacono stałą opłatą sądową. Zatem w sytuacji gdy np. wnioskodawca złożył wniosek jedynie o zniesienie współwłasności, podczas gdy sprawa kwalifikowała się jako połączenie zniesienia współwłasności z działem spadku i podziałem majątku wspólnego małżonków, to sąd z urzędu nie może dokonać takiej zmiany. Powinien wówczas wezwać do złożenia wniosku także w tych dwóch pozostałych sprawach i o uiszczenie brakującej opłaty sądowej od wniosku. Warto również podkreślić, że nie ma przeszkód, aby w postępowaniu działowym zastosowanie miał art. 191 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c., jeżeli spełnione zostaną objęte nim wymagania, a przyczyni się to do usprawnienia postępowania⁴⁷⁷. Jednakże połączenie w jednym postępowaniu działu spadków po obojgu małżonkach pozostających we wspólności majątkowej małżeńskiej jest możliwe, a nawet wskazane. Nie jest jednak konieczne. Nie zachodzą bowiem uzasadniające to racje prawne, podobne do przemawiających za połączeniem działu spadku z podziałem majątku po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej⁴⁷⁸.

Moim zdaniem, jest celowe wyeliminowanie problemu związanego z licznymi przypadkami składania wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego bez połączenia spraw działowych, pomimo że istnieją ku temu przesłanki. Wprowadzenie do regulacji art. 617 k.p.c. odmiennego uregulowania poprzez oznaczenie jego dotychczasowej treści jako § 1 i dodanie § 2 o treści następującej: „*Artykuł 689 stosuje się odpowiednio*”, mogłoby rozwiązać ten problem. Poza tym treść proponowanego do wprowadzenia § 2 art. 617 k.p.c. powinna być powtórzona w § 3 art. 567 k.p.c. jako jego zdanie 2.

3.7. Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości jako czynności o podwójnym skutku materialno – procesowym

Zdaniem K. Korzana, istotną właściwością czynności procesowej, poza jej zdolnością do wywołania skutku procesowego, jest świadomość towarzysząca podmiotowi postępowania cywilnego przy podejmowaniu czynności⁴⁷⁹. W nawiązaniu do kryterium skutku, Autor zaznaczył, że wśród czynności procesowych występują czynności o podwójnym skutku, materialno – procesowym, a do nich należą ugoda sądowa i – charakterystyczne dla trybu nieprocesowego – orzeczenia konstytutywne. Te ostatnie, poza tym, że są zdarzeniami cywilnoprosesowymi, tak jak wszystkie czynności procesowe, są też zdarzeniami

⁴⁷⁷ Postanowienie SN z 5.05.2016 r., II CSK 552/15, LEX nr 2071204.

⁴⁷⁸ Postanowienie SN z 21.10.1998 r., II CKU 56/98, Legalis.

⁴⁷⁹ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 149.

cywilnoprawnymi, albowiem wywołują skutek prawotwórczy w postaci całkowitej lub częściowej zmiany istniejącej rzeczywistości, tj. powstanie, zmianę lub uchylenie stosunku cywilnoprawnego⁴⁸⁰.

Moim zdaniem, cechą charakterystyczną postępowań nieprocesowych dotyczących nieruchomości jest właśnie ten fakt, że wnioskodawca dąży do wywołania takiego skutku w zakresie praw majątkowych na nieruchomościach. Dotyczy to spraw: działowych, o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem, o ustanowienie służebności drogi koniecznej i przesyłu oraz wpisu konstytutywnego do księgi wieczystej. Uczestnicy dążą w nich do wydania merytorycznego orzeczenia kończącego postępowanie nieprocesowe, które nie tylko wywołuje skutki procesowe (np. prawomocność, skuteczność, zawisłość sprawy), ale i materialnoprawne w postaci: powstania, zmiany lub uchylenia stosunku cywilnoprawnego (np. rozszerzona skuteczność ustanowionego zarządu, odrębna własność lokali, wygaśnięcie współwłasności, powstanie służebności drogi koniecznej). W ten sposób postanowienie konstytutywne orzekające co do istoty sprawy wywołuje podwójne skutki w zakresie materialnego prawa cywilnego oraz procesowe, wynikające z zakończonego postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości.

3.8. Wykonalność postanowienia rozstrzygającego sprawę dotyczącą nieruchomości co do jej istoty

Większość orzeczeń dotyczących nieruchomości wydawanych w postępowaniu nieprocesowym korzysta tylko z atrybutu skuteczności i nie podlega wykonaniu w drodze egzekucji. Nawet jeśli podlegają egzekucji np. dotyczące wynagrodzenia za ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, to przymusowa realizacja nie różni się od wykonania innych tytułów wykonawczych dotyczących np. egzekucji wyroku w procesie, czy aktu notarialnego w przedmiocie wydania nieruchomości, bądź zasądzonego świadczenie. Jednakże w sprawach działowych może zaistnieć potrzeba wykonania orzeczenia w drodze przymusowej egzekucji z tym, że obowiązują przepisy szczególne w zakresie egzekucji w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej. Z kolei zastosowanie tych przepisów o egzekucji z nieruchomości ze zmianami wynikającymi z art.

⁴⁸⁰ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 148 – 150; K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 103 – 104; E. Gapska [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 2,...*, s. 1039.

1066 – 1071 k.p.c.⁴⁸¹ ma miejsce także w sprawie o podział majątku wspólnego małżonków i o dział spadku, zgodnie z art. 567 § 3 k.p.c. i art. 688 k.p.c. W myśl art. 625 k.p.c. może być ona przeprowadzona na dwa sposoby, w zależności od treści postanowienia wydanego przez sąd w postępowaniu nieprocesowym o zniesieniu współwłasności. Pierwszy z nich polega na kompleksowym rozstrzygnięciu sprawy i definitywnym zakończeniu postępowania. W sentencji postanowienia merytorycznego sąd orzeka wówczas także o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli oraz o podziale sumy uzyskanej ze sprzedaży pomiędzy współwłaścicielami. Jednak ten sposób orzekania jest możliwy tylko w prostszych przypadkach, gdy jest możliwość dokonania szybkiej sprzedaży nieruchomości.

Druga metoda polega na rozstrzygnięciu sprawy w dwóch stadiach. Stosuje się ją w wypadkach wymagających skomplikowanych rozliczeń lub gdy egzekucja przez sprzedaż publiczną w celu zniesienia współwłasności może okazać się długotrwała i wobec tego dokonanie podziału kwoty z niej uzyskanej może nastąpić w relatywnie późniejszym terminie. Wydaje się więc usprawiedliwione najpierw przeprowadzenie licytacji, a dopiero później rozdzielenie sumy z niej uzyskanej i ewentualnie rozstrzygnięcie o innych żądaniach uczestników postępowania, gdyż ceny mogą wyraźnie się zmienić po upływie dłuższego okresu czasu⁴⁸². W pierwszym etapie, sąd zarządza sprzedaż nieruchomości, stosownie do przepisów art. 1066 – 1071 k.p.c., z zastrzeżeniem wstrzymania rozstrzygnięcia o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli po terminie jej dokonania, co skutkuje zawieszeniem postępowania na podstawie art. 177 § 1 pkt 1 k.p.c.⁴⁸³. Po uzyskanej informacji dotyczącej sprzedaży nieruchomości i złożeniu uzyskanej kwoty na rachunek depozytowy Ministra Finansów sąd przeprowadzi drugie stadium postępowania, które kończy się postanowieniem orzekającym o wzajemnych roszczeniach współwłaścicieli, w tym o podziale kwoty uzyskanej z licytacji⁴⁸⁴. Niedopuszczalne jest w tej fazie wydanie postanowienia co do istoty sprawy oddalającego wniosek o zniesienie współwłasności z powodu braku licytantów⁴⁸⁵. Oba orzeczenia ferowane w tym zakresie zawierają merytoryczne rozstrzygnięcia; stąd też są zaskarżalne apelacją zgodnie z art. 518 k.p.c. Jest to niewątpliwie

⁴⁸¹ E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1972, s. 682; H. Pietrzkowski, *Kodeks postępowania cywilnego Komentarz Tom V Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 878 – 879.

⁴⁸² J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz do art. 367 – 729*, red. A. Marciniak, red. K. Piasecki, Warszawa 2014, s. 801; C. Dzierzbicki, *Wykonalność postanowienia co do istoty sprawy znoszącego współwłasność nieruchomości*, PPE 2017, nr 3, s. 103 – 105.

⁴⁸³ Orzeczenie SN z 16.02.1954 r., II C 1455/53, PiP 1954, z. 6, s. 110.

⁴⁸⁴ J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks...*, s. 802; C. Dzierzbicki, *Wykonalność...*, s. 105 – 106.

⁴⁸⁵ Uchwała SN z 5.06.1991 r., III CZP 45/91, LEX nr 9059; uchwała SN z 12.04.1995 r., III CZP 35/95, OSNC 1995, nr 7 – 8, poz. 110.

cecha charakterystyczna spraw działowych wyróżniająca je od innych postępowań nieprocesowych.

Sąd Najwyższy⁴⁸⁶ sformułował pogląd, że jeżeli w postępowaniu egzekucyjnym mającym na celu zniesienie współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej nie doszło do dokonania tej czynności wskutek braku reflektantów, a jeden ze współwłaścicieli złożył wniosek o przejęcie nieruchomości, to może do niej dojść tylko przy odpowiednim zastosowaniu przepisów o egzekucji z nieruchomości, czyli na podstawie art. 982 – 984 k.p.c. Współwłaściciel przejmujący nieruchomość na własność będzie musiał złożyć do depozytu tylko tę część ceny nabycia, która odpowiada udziałowi we współwłasności pozostałych stron tego stosunku materialnoprawnego. Może on bowiem zaliczyć na poczet tej ceny, wynoszącej po drugiej, niedoszłej do skutku licytacji, 2/3 sumy oszacowania, zgodnie z art. 984 § 1 k.p.c. w zw. z art. 982 k.p.c., tę część, która odpowiada jego udziałowi we współwłasności. Niedopuszczalne jest natomiast ponowne orzekanie o zniesieniu tego stosunku prawnego dotyczącego nieruchomości na podstawie art. 210 i n. k.c.

Sprzedaż publiczna następuje w drodze egzekucji na podstawie art. 952 k.p.c., który ma zastosowanie w postępowaniu w celu zniesienia współwłasności nieruchomości. Nazwa tego etapu może jednak wprowadzać w błąd. Nie jest ona bowiem sprzedażą w rozumieniu art. 535 k.c., gdyż nie jest to nawet czynność prawna, lecz przenoszący własność rzeczy skutek orzeczenia sądowego⁴⁸⁷. Egzekucja w celu zniesienia współwłasności przez sprzedaż publiczną i egzekucja z nieruchomości oraz z ułamkowej części nieruchomości, zgodnie z regulacją zawartą w art. 1004 i n. k.p.c., mogą toczyć się jednocześnie⁴⁸⁸.

W przypadku, gdy nieruchomość lub jej część przypadnie osobie, która nią nie włada, może zająć potrzeba przeprowadzenia egzekucji jej wydania, zgodnie z art. 1046 k.p.c. Przepis ten stosuje się, zgodnie z art. 624 k.p.c., do postanowienia co do istoty sprawy zapadłego w sprawach o zniesienie współwłasności. Po nadaniu temu orzeczeniu klauzuli wykonalności staje się ono wszakże tytułem wykonawczym i w zakresie, w jakim zobowiązuje on dłużnika (jednego ze współwłaścicieli) do wydania nieruchomości, podlega

⁴⁸⁶ Postanowienie SN z 15.10.1968 r., III CRN 229/68, OSPiKA 1969, nr 12, poz. 257.

⁴⁸⁷ Wyrok SN z 22.09.1997 r., II CKN 730/97, OSP 1998, nr 7 – 8, poz. 139.

⁴⁸⁸ E. Wengerek, *Postępowanie...*, s. 686; H. Pietrkowski, *Kodeks...*, s. 883; J. Świczkowski, *Zniesienie współwłasności rzeczy i praw w drodze sprzedaży publicznej*, Gdańsk 2013, s. 107, 118 – 119; Z. Merchel [w:] *Egzekucja Sądowa w Polsce*, pod kierunkiem Z. Szczurka, Sopot 2007, s. 966; H. Ciepła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Art. 730 – 1088*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2014, s. 835 – 836; A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013, s. 415 – 416; J. Świczkowski, *Egzekucja z nieruchomości czy egzekucja z ułamkowej części nieruchomości*, PPE 2006, nr 1 – 3, s. 43 – 45; G. Julke [w:] *Egzekucja Sądowa w Polsce*, pod kierunkiem Z. Szczurka, Sopot 2007, s. 709; C. Dzierzbicki, *Wykonalność...*, s. 106, 109 – 111.

egzekucji świadczeń niepieniężnych, w myśl art. 1046 k.p.c. W odróżnieniu od egzekucji świadczeń pieniężnych nie ma ona na celu ściągnięcia określonej kwoty pieniężnej od dłużnika, ale sprowadza się tylko do uzyskania od niego określonego zachowania bądź oznaczonej rzeczy i istotną rolę odgrywa w tym zakresie przymus, czyli grzywna lub ewentualnie areszt⁴⁸⁹. Orzeczenie wydane na podstawie art. 624 k.p.c. nie może zawierać obowiązku wydania rzeczy lub jej części współwłaścicielowi przez osobę władającą nią na podstawie odrębnego tytułu prawnego, innego niż współwłasność⁴⁹⁰.

Egzekucja o wydanie nieruchomości ma także zastosowanie, gdy w tytule egzekucyjnym dłużnik został zobowiązany do wydania wierzycielowi ściśle wydzielonej części rzeczy wspólnej do wyłącznego korzystania, czyli podziału *quoad usum*⁴⁹¹, dokonywanego w postępowaniu o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości.

⁴⁸⁹ W. Kowalski [w:] *Egzekucja Sądowa w Polsce*, pod kierunkiem Z. Szczurka, Sopot 2007, s. 839.

⁴⁹⁰ Postanowienie SN z 27.06.1969 r., III CRN 226/69, OSNCP 1970, nr 3, poz. 51; uzasadnienie uchwały SN z 4.12.1958 r., 4 CO 22/58, OSN 1961, nr 2, poz. 34.

⁴⁹¹ Uchwała pełnego składu IC SN z 28.09.1963 r., III CO 33/62, OSNCP 1964, nr 22; C. Dzierzbicki, *Wykonalność...*, s. 121 – 123, 125, 126.

Rozdział 4

CECHY ORZECZEŃ DZIAŁOWYCH DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

4.1. Cechy wspólne orzeczeń działowych dotyczących nieruchomości

4.1.1. Uwagi ogólne

Co do zasady, nieruchomość, majątek wspólny wspólników spółki cywilnej, majątek spadkowy oraz majątek wspólny małżonków powinny istnieć w chwili ukształtowania się oznaczonych wspólności i w chwili dokonywania działu tych wspólności⁴⁹². Majątek jest jednak bytem dynamicznym, który podlega ciągłym zmianom. Nie zawsze więc stan majątku z chwili ukształtowania się wspólności mającej podlegać zniesieniu będzie odpowiadał stanowi z chwili orzekania, a więc z momentu ustania tej wspólności. Trafne jest zapatrywanie M. Sychowicza, że postulat kompleksowego rozpoznania całokształtu stosunków między podmiotami wspólności majątkowych i wpływających z nich praw przyczynia się wydatnie do skomplikowania postępowania działowego i do jego przewlekłości. Źródłem tego stanu rzeczy – jak zauważa cytowany Autor – jest wielość i różnorodność stosunków i praw oraz złożoność stanów faktycznych tkwiąca u podstaw tychże stosunków⁴⁹³. Na podstawie regulacji ujętej w art. 510 § 2 k.p.c. należy przyjmować, że sąd w zakresie kształtowania struktury podmiotowej tworzącej krąg uczestników danego postępowania nie powinien być pasywny i ograniczać się jedynie do wzywania w charakterze uczestników tylko osób podanych we wniosku jako osoby zainteresowane⁴⁹⁴.

Jak wskazuje się w orzecznictwie, ocena tego, kto powinien być uczestnikiem postępowania nieprocesowego, powinna być dokonana w drodze wykładni art. 510 k.p.c. na tle konkretnej sprawy poddanej rozpoznaniu sądu⁴⁹⁵. Z istoty wspólności majątkowych podlegających zniesieniu w poszczególnych postępowaniach działowych wynika, że muszą je tworzyć przynajmniej dwie osoby. Dla ważnego i skutecznego przeprowadzenia oznaczonego

⁴⁹² Postanowienie SN z 20.01.1974 r., III CRN 384/73, niepubl.; uchwała SN z 27.09.1974 r., III CZP 58/74, OSNCP 1975, nr 6, poz. 90; postanowienie SN z 27.08.1979 r., III CRN 137/79, OSNCP 1980, nr 2, poz. 33; uzasadnienie uchwały SN z 19.05.1989 r., III CZP 52/89, OSNC 1990, nr 4 – 5, poz. 60; uzasadnienie orzeczenia SN z 7.04.1994 r., III CZP 41/94, PS 1998, nr 2, s. 100; postanowienie SN z 19.06.2009 r., V CSK 485/08, Legalis; S. Gross, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, NP 1966, nr 11, s. 1374; A. Karnicka – Kawczyńska, J. Kawczyński, *Współwłasność jako szczególna forma własności. Problematyka i wzory pism*, Warszawa 2004, s. 430; E. Skowrońska – Bocian, *Rozliczenia...*, s. 224; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 181 – 182; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2012, s. 721 – 722.

⁴⁹³ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 80 – 81.

⁴⁹⁴ J. Klimkowicz, *Głosa do postanowienia SN z 20.11.1973 r., I CR 624/73*, OSPiKA 1975, nr 6, poz. 134.

⁴⁹⁵ Uzasadnienie uchwały pełnego składu IC SN z 26.01.1973 r., III CZP 101/71, OSNCP 1973, nr 7 – 8, poz. 118; uzasadnienie uchwały SN z 31.01.1986 r., III CZP 69/85, OSNCP 1987, nr 1, poz. 3.

postępowania działowego nie wystarczy – jak w niektórych innych rodzajach postępowań nieprocesowych – udział tylko jednego uczestnika, którym jest wnioskodawca. W danym postępowaniu działowym konieczne jest zatem uczestnictwo wszystkich osób tworzących określoną wspólność majątkową. Teza ta została mocno zaakcentowana w judykaturze i literaturze prawniczej⁴⁹⁶.

B. Dobrzański stwierdził, że: „*Jest oczywiste, że sprawy działowe są bodaj najbardziej pracochłonne ze wszystkich spraw cywilnych w ogóle. Rozstrzyga się w nich wiele zagadnień (art. 618 § 1 k.p.c., art. 685 k.p.c., art. 686 k.p.c.), które poza tym musiałyby być rozstrzygane w wielu procesach (...)*”⁴⁹⁷. Do podobnego wniosku dochodzi E. Skowrońska – Bocian, która podnosi, że: „*Postępowania o podział majątku wspólnego (podobnie jak inne postępowania o zniesienie wspólności, tzw. działówki) są wyjątkowo żmudne*”⁴⁹⁸. Trudno się nie zgodzić z tymi poglądami. Sposoby podziału majątku i instytucja dopłat są tożsame w poszczególnych postępowaniach działowych. Spłaty w odróżnieniu od dopłat, co wynika z art. 212 § 1 k.c. i art. 623 zd. 2 k.p.c. mogą mieć charakter niepieniężny w sprawach działowych. W związku z tym mogą one mieć charakter świadczeń w naturze: jednorazowych, okresowych, dożywotnich, dożywotniego użytkowania, służebności mieszkania, innych służebności osobistych, jeżeli istnieje na to zgoda uczestników postępowania działowego⁴⁹⁹. Spłata nie może polegać jednak na ustanowieniu dożywocia⁵⁰⁰. W orzecznictwie, w odniesieniu do spłat przyznanych w postaci dożywotnich świadczeń w naturze przyjęto, że świadczenia te mogą być zabezpieczone przez wpis do księgi wieczystej (w jej dziale III)⁵⁰¹. Ustanowienie służebności osobistej mieszkania nie stanowi natomiast podstawy do wydania zakazu zbywania nieruchomości obciążonej tą służebnością⁵⁰².

Żądanie główne (zasadnicze) każdego działu dotyczy podziału substancji majątkowej, a więc majątku spadkowego, majątku wspólnego małżonków, rzeczy lub innego prawa

⁴⁹⁶ Postanowienie SN z 3.11.2004 r., III CK 489/03, niepubl.; postanowienie SN z 18.12.1996 r., I CKU 41/96, LEX nr 3189203; postanowienie SN z 19.12.1997 r., III CKU 94/97, LEX nr 1226917; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 421, 422; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 82; A. Stempniak [w:] *System...*, s. 1173, 1174.

⁴⁹⁷ B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN (7) z 22.04.1968 r., III CZP 39/68*, NP 1969, nr 7 – 8, s. 1279.

⁴⁹⁸ E. Skowrońska – Bocian, *Rozliczenia...*, s. 206.

⁴⁹⁹ Postanowienie SN z 15.11.1968 r., III CRN 257/68, OSPiKA 1970, nr 1, poz. 5; uzasadnienie uchwały SN z 5.04.1971 r., III CZP 12/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 2; postanowienie SN z 30.12.1971 r., III CRN 396/71, OSNCP 1972, nr 7 – 8, poz. 134; uchwała SN z 16.07.1980 r., III CZP 45/80, OSNCP 1981, nr 2 – 3, poz. 25; uchwała SN z 5.04.1971 r., III CZP 12/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 2; uchwała SN z 31.03.1972 r., III CZP 12/71, OSNCP 1972, nr 10, poz. 173; uchwała SN z 7.06.1972 r., II CZP 42/72, OSNCP 1973, nr 1, poz. 4; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 65 – 66; J. Kapera, *Problematyka prawna spłat w postępowaniu o dział spadku lub zniesienie współwłasności nieruchomości (Wybrane zagadnienia rolne)*, Pal. 1976, nr 6, s. 19; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 614.

⁵⁰⁰ Uzasadnienie uchwały SN z 5.04.1971 r., III CZP 12/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 2.

⁵⁰¹ Uchwała SN z 31.03.1972 r., III CZP 12/71, OSNCP 1972, nr 10, poz. 173; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 594 – 597, 606, 607.

⁵⁰² Uchwała SN z 16.07.1980 r., III CZP 45/80, OSNCP 1981, nr 2 – 3, poz. 25.

majątkowego. Żądanie to stanowi jego istotę, a zarazem konieczny element każdego postępowania działowego. Oprócz żądania podziału substancji majątkowej w poszczególnych rodzajach postępowań działowych mogą być zgłoszone żądania akcesoryjne, pozostające w związku z prowadzonym działem. Część z tych żądań może być wspólna dla wszystkich postępowań działowych, część – tylko dla dwóch działów, a część – przynależy jedynie do oznaczonej wspólności majątkowej. Niektóre z tych żądań znajdują formalny wyraz w postanowieniu działowym (całościowym) bądź w orzeczeniach zapadających w toku postępowania działowego, a inne stanowią przesłankę dla rozstrzygnięcia dotyczącego podziału substancji majątkowej. Stwierdzenia te prowadzą do jednolitego wniosku, że przedmiot danej sprawy działowej przekształca się w przedmiot postanowienia działowego⁵⁰³.

Przepisy kodeksu postępowania cywilnego normujące dział spadku oraz podział majątku wspólnego zasadniczo nie zawierają regulacji, które wskazywałyby wprost, co powinno się znaleźć w sentencji postanowienia działowego. Inaczej jest w przypadku zniesienia współwłasności. W przepisach normujących to postępowanie określono, jakie dyspozycje powinny być zamieszczone w orzeczeniu działowym (art. 622 § 2 k.p.c., art. 623 k.p.c., art. 624 k.p.c., art. 625 k.p.c.). Przepisy te odwołują się do stosownych okoliczności, interesu społeczno – gospodarczego, niesprzeczności z prawem i zasadami współżycia społecznego, nienaruszania w sposób rażący interesu osób uprawnionych. Niewątpliwie prawodawca, dostrzegając złożoność i kompleksowość spraw działowych, a także nie chcąc ograniczać pola działania sądu w zakresie kształtowania orzeczenia działowego, przyznał mu w tym zakresie dużą swobodę jurysdykcyjną. Ten kierunek legislacyjny należy uznać za adekwatny i pożądany w tej mierze. Mając na uwadze różnorodność praw majątkowych podlegających działom, właściwą dla gospodarki wolnorynkowej, można nawet pokusić się o stwierdzenie, że prawodawca był w tym względzie dalekowzroczny⁵⁰⁴.

Warto zauważyć, że pomimo dopuszczalności złożenia zgodnego wniosku w sprawach działowych, uczestnicy tych postępowań mogą zawrzeć ugodę sądową. Postanowienie merytoryczne, ze względu na prawomocność, zapewnia jednak większą stabilizację stosunków prawnych⁵⁰⁵. W orzecznictwie przyjęto, że dokonanie czynności przed sądem

⁵⁰³ A. Miączyński, *Z rozważań...*, s. 140.

⁵⁰⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 613 – 615.

⁵⁰⁵ Uchwała SN z 30.04.1963 r., III CO 12/63, OSN 1963, nr 11, poz. 238; uzasadnienie uchwały pełnego składu IC SN z 21.12.1974 r., III CZP 31/74, OSNCP 1975, nr 9, poz. 128; R. Moszyński [w:] R. Moszyński, J. Policzkiewicz, *Działy spadkowe*, Warszawa 1961, s. 156; L. Stecki, *Ustanie ustawowej wspólności małżeńskiej majątkowej*, Poznań 1968, s. 93; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 4; B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 774, 936, 997 – 998; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 56; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 124; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 321; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 563, 564; J. Policzkiewicz [w:] J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 215.

(tzw. forma sądowa) zastępuje formę aktu notarialnego i jest wystarczające do skuteczności prawnomaterialnej tej czynności⁵⁰⁶. Cechą wspólną spraw działowych jest to, że musi się toczyć pomiędzy dwiema osobami⁵⁰⁷.

W zasadniczym przedmiocie rozstrzygnięcia, a zatem podziale: nieruchomości lub majątku wspólnego, orzeczenie merytoryczne ma charakter konstytutywny⁵⁰⁸ i wyposażone jest wyłącznie w cechę skuteczności *erga omnes*. W przypadku podziału cywilnego, postanowienie nakazujące sprzedaż oznaczonych przedmiotów majątkowych nie tworzy jeszcze nowego stanu prawnego. Do ustania oznaczonej wspólności majątkowej dochodzi dopiero z chwilą sprzedaży wskazanych w postanowieniu działowym przedmiotów⁵⁰⁹. Jest to część obligatoryjna postanowienia rozstrzygającego sprawę działową co do jej istoty. Wykonaniu będą podlegać pozostałe rozstrzygnięcia uboczne, które mają charakter deklaracyjny, zasądzający świadczenie, a zatem będą stanowić tytuł egzekucyjny. Ta część postanowienia działowego po zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności stanowi tytuł wykonawczy, co do zasądanego obowiązku świadczenia. Rozstrzygnięcia znajdujące podstawę w art. 618 § 1 k.p.c., art. 686 k.p.c., art. 45 k.r.o., art. 567 § 1 k.p.c., art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 686 k.p.c. najczęściej zasądzają świadczenie pieniężne w wyniku zgłoszonych przez podmioty wspólności majątkowych roszczeń ubocznych. Postanowienie działowe ma zatem niejednolitą naturę⁵¹⁰.

W związku z „*tymczasowością*” wspólności majątkowych, analizą przeprowadzonych własnych badań empirycznych w zakresie orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości oraz obserwacją praktyki sądowej, jednoznacznie można stwierdzić, że wydawane w sprawach działowych postanowienia dokonujące działu spadku, podziału majątku wspólnego małżonków, czy zniesienia współwłasności (wspólności) (postanowienia pozytywne) są regułą. Postanowienia odmawiające dokonania

⁵⁰⁶ Postanowienie SN z 8.01.2002 r., I CKN 753/99, Legalis; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 57.

⁵⁰⁷ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 152.

⁵⁰⁸ A. Wąsiewicz, *Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej*, Poznań 1965, s. 260; W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 300; K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 244; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 17 – 18; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 117; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 60; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 146; E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 34; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania...*, 1989, s. 987; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 116; M. Kłós, *Wspólność...*, s. 119; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 320; L. Stecki, *Podział majątku wspólnego*, NP 1967, nr 10, s. 1306; L. Stecki, *Ustanie...*, s. 103; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167; uchwała SN z 27.03.1973 r., III CZP 87/72, OSNCP 1973, nr 11, poz. 192; postanowienie SN z 22.03.2002 r., I CKN 529/00, Legalis; uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 24; postanowienie SN z 17.03.2011 r., IV CSK 366/10, Legalis.

⁵⁰⁹ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 121; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 407; J. Świeczkowski, *Zniesienie...*, s. 67 – 69; C. Dzierzbicki, *Wykonalność...*, s. 120, 121; uchwała SN z 20.02.1989 r., III CZP 4/89, OSNC 1990, nr 2, poz. 25.

⁵¹⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 619 – 623, 626.

podziału majątku wspólnego, działu spadku, zniesienia współwłasności, a tym samym oddalające wniosek w tym przedmiocie (postanowienia negatywne) stanowią wyjątek uzasadniony szczególnymi okolicznościami⁵¹¹. Z omawianego punktu widzenia za trafny należy uznać pogląd K. Markiewicza co do celowości wyraźnego sformułowania w sentencji postanowienia działowego rozstrzygnięcia dotyczącego oddalenia wniosku co do zgłoszonego żądania wnioskodawcy w przedmiocie określonego przez niego sposobu podziału majątku w sytuacji, gdy sąd dokonał podziału w inny, niż wnioskowany sposób. Zdaniem cytowanego Autora, takie rozwiązanie powinno rozwiązać powstające na tym tle wątpliwości co do całościowego rozstrzygnięcia, przez uniknięcie wnoszenia apelacji czy wniosku o uzupełnienie postanowienia⁵¹².

A. Stempniak zwraca uwagę, że każda sprawa nieprocesowa ma swoją naturę prawną i niezwykle trudno jest konstruować pewne zasady, wspólne dla wszystkich lub pewnej grupy spraw. Zdaniem cytowanego Autora, z punktu widzenia „czystości” proceduralnej, złożony wniosek wszczynający dane postępowanie z zamieszczonym w nim żądaniem wymaga ustosunkowania się do niego przez sąd. W literaturze procesowej przeważa pogląd, że we wniosku działowym nie trzeba wskazywać sposobu podziału majątku, a jego zamieszczenie przez wnioskodawcę jest tylko sugestią, która nie wiąże sądu⁵¹³.

W omawianym zakresie A. Stempniak odwołuje się w drodze analogii do postępowania o stwierdzenie nabycia spadku. Wymagany we wniosku element żądania to dokładne wskazanie spadkodawcy. Jeżeli wnioskodawca wskaże jeszcze spadkobierców (do czego nie jest zobowiązany), to w przypadku ustalenia innego kręgu spadkobierców, sąd nie oddala wniosku w części dotyczącej spadkobierców podanych przez wnioskodawcę. W sprawach działowych, przepisy kodeksu cywilnego i kodeksu postępowania cywilnego regulujące kwestię sposobu podziału majątku, inicjatywę w zakresie wskazania oznaczonej repartycji przyznają wszystkim podmiotom wspólności majątkowej (np. art. 622 § 2 k.p.c.), a nie tylko jednemu z nich (wnioskodawcy). W razie braku takiego wskazania, inicjatywę przejmuje sąd (np. art. 623 k.p.c.). Gdyby sprawy działowe toczyły się w trybie procesowym

⁵¹¹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 624 – 626.

⁵¹² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 198, 226; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 94; E. Niezbecka, *Prawo spadkowe w zarysie*, Lublin 1998, s. 135.

⁵¹³ R. Moszyński, J. Policzekiewicz, *Działy spadkowe*, Warszawa 1961, s. 128; J. Policzekiewicz [w:] F. Błahuta, J. S. Piątowski, J. Policzekiewicz, *Gospodarstwa rolne*, Warszawa 1967, s. 214; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 281 – 282; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 128; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 45; B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 795, 926 – 927, 990; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 42; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 185; J. S. Piątowski, B. Kordasiewicz, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2003, s. 203; P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 183; W. Broniewicz, *Postępowanie...*, 2008, s. 373; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 690 – 691; uzasadnienie uchwały SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167, s. 395.

(tak jak w prawie niemieckim), wówczas oddalenie powództwa w części dotyczącej wskazanego przez powoda sposobu podziału byłoby uzasadnione. W prawie polskim podchodzi się inaczej do tej kwestii. Zdaniem A. Stempniaka, sprawy działowe podlegają wszakże rozpoznaniu w trybie postępowania nieprocesowego, w którym mocno eksponowany jest interes publiczny, a znaczna część czynności dokonywana jest przez sąd z urzędu i często niezależnie od oczekiwań podmiotów wspólności majątkowych.

Do oddalenia wniosku w sprawach działowych może dojść w razie ustalenia, że: 1) wniosek został zgłoszony przez osobę nieposiadającą legitymacji do żądania oznaczonego działu (niemającą przymiotu wnioskodawcy w sprawie działowej); dotyczy to także przypadku, w którym uczestnicy postępowania działowego, posiadający także przymiot wnioskodawcy, nie złożą oświadczenia o przyłączeniu się do wniosku; 2) wniosek został zgłoszony przez osobę legitymowaną do jego wniesienia, ale nieposiadającą uprawnienia do żądania działu; 3) nie doszło do utworzenia oznaczonej wspólności majątkowej; 4) przedmiot działu nie jest objęty daną wspólnością majątkową; 5) do ustania oznaczonej wspólności majątkowej doszło w wyniku innych zdarzeń prawnych, niż dział spadku, zniesienie współwłasności, czy podział majątku wspólnego; 6) podmioty wspólności majątkowej dokonały umownego działu przed zgłoszeniem do sądu wniosku o przeprowadzenie oznaczonego działu; 7) dokonanie działu byłoby sprzeczne z art. 5 k.c.⁵¹⁴.

Osobiście uważam, iż należy do powyższego katalogu dodać przypadek oddalenia wniosku wnioskodawcy w sprawie działowej, pomimo dokonania wyjścia z niepodzielności w inny sposób przez sąd. Przykładem może być przyznanie na własność nieruchomości, zamiast podziału fizycznego tej rzeczy zaproponowanego we wniosku przez wnioskodawcę i braku rozstrzygnięcia w orzeczeniu o oddaleniu w tej części wniosku. Wymagają tego względy ekonomii postępowania nieprocesowego i pewność prawa. W takim przypadku, wnioskodawca nie musi się zastanawiać, czy przysługuje mu apelacja czy wniosek o uzupełnienie postanowienia w sprawie działowej. W przeciwnym stanie rzeczy prawo do sądu mogłoby ulec ograniczeniu. Często bowiem występuje rozbieżność w judykaturze w przedmiocie przysługiwania w takiej sytuacji wniosku o uzupełnienie orzeczenia albo apelacji, a uczestnik nie może być uzależniony od wykładni sędziego orzekającego w danej sprawie. Ponadto wejście w życie art. 25b Ustawy z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych⁵¹⁵, uzależniającego sporządzenie uzasadnienia orzeczenia i

⁵¹⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 627, 628, 631 – 643.

⁵¹⁵ Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1144 ze zm., dalej u.k.s.c.

jego zaskarżenie od uiszczenia opłaty sądowej w kwocie 100 zł przemawia za umieszczeniem dodatkowego punktu w postanowieniu merytorycznym w sprawie działowej. Można także w każdej sprawie działowej zastosować art. 514 § 2 k.p.c. i oddalić wniosek na posiedzeniu niejawnym bez wzywania zainteresowanych do udziału w sprawie, jeżeli istnieje do tego podstawa wynikająca w sposób oczywisty już z treści wniosku⁵¹⁶.

Zagadnieniu dopuszczalności wniosku o uzupełnienie orzeczenia wiele uwagi poświęcił K. Markiewicz, który dopuszczalność uzupełnienia orzeczenia odniósł do trzech sytuacji procesowych: 1) braku orzeczenia o całości żądania w sprawach, w których sąd orzeka tylko na wniosek, 2) braku orzeczenia o całości żądania w sprawach wszczynanych na wniosek, w których sąd orzeka z urzędu, 3) uzupełnienia orzeczenia w przypadku braku dodatkowego rozstrzygnięcia, o którym sąd powinien orzec z urzędu⁵¹⁷. Niewątpliwie te trzy sfery orzekania w ramach spraw działowych dotyczących nieruchomości są także cechą charakterystyczną tych orzeczeń.

Początkowo w orzecznictwie trafnie przyjmowano, że jeśli w postępowaniu działowym prawomocnym postanowieniem zasądzono tytułem wyrównania udziału dopłatę pieniężną (lub spłatę) bez oznaczenia wysokości odsetek, to otrzymujący dopłatę (lub spłatę) nie może dochodzić tych odsetek w drodze odrębnego procesu cywilnego⁵¹⁸. Stanowisko to znajduje uzasadnienie w tym, że rozstrzygnięcie dotyczące oznaczenia wysokości odsetek należy do integralnych i obligatoryjnych składników każdego postanowienia działowego. Jeżeli zatem sąd nie orzekł w tym zakresie, zainteresowany uczestnik może dochodzić swoich praw jedynie w postępowaniu działowym, składając wniosek o uzupełnienie postanowienia. Jeżeli uczestnik tego nie uczynił, nie może już wytoczyć powództwa o zasądzenie należności nieuwzględnionych w orzeczeniu działowym. Stoi temu bowiem na przeszkodzie przyjęta przez ustawodawcę zasada koncentracji i rozstrzygania w postępowaniach działowych o wszelkich zachodzących między uczestnikami działu stosunkach, a szczególnie tych, o których sąd obowiązany jest orzec z urzędu (art. 212 § 3 k.c.). Teza ta zyskała, co do zasady,

⁵¹⁶ J. Gudowski [w:] T. Erciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 414.

⁵¹⁷ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 198, 224 – 225, 251, 254, 262, 269, 278, 283; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 10 – 14; uchwała SN z 17.09.1969 r., III CZP 70/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 96; uchwała SN z 7.04.1970 r., III CZP 5/70, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 168; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167.

⁵¹⁸ Uchwała SN z 25.06.1971 r., III CZP 34/71, OSNCP 1972, nr 4, poz. 62.

akceptację w literaturze procesowej⁵¹⁹. W ostatnim czasie Sąd Najwyższy odstąpił jednak od tego trafnego zapatrywania, dopuszczając dochodzenie odsetek w odrębnym procesie⁵²⁰.

Na mocy wydanego postanowienia częściowego, nie można ograniczyć zakresu rozpoznawania sprawy działowej przez wyłączenie z podziału określonego składnika majątku. Tego rodzaju orzeczenie sądu musi rozstrzygać merytorycznie o części żądania; nie może być natomiast postanowieniem negatywnym, odmawiającym rozpoznania jakiegoś żądania czy też jego części⁵²¹. To sformułowane w judykaturze stanowisko uzasadnione jest naturą prawną postępowania działowego (m.in. kompleksowością działów) i jego potrzebami (m.in. realną obawą przed przewlekłością postępowania). Należy podkreślić, że wydanie postanowienia częściowego jest tylko uprawnieniem sądu, a nie jego obowiązkiem. Sąd powinien więc zawsze rozważyć, czy wydanie postanowienia częściowego będzie optymalnym rozwiązaniem w danej sprawie.

W orzecznictwie zostało sformułowane takie zapatrywanie, że w postępowaniu o podział majątku wspólnego sąd może postanowieniem wstępnym orzec o nieważności zawartej między małżonkami majątkowej umowy zmieniającej ustrój ustawy⁵²². We wskazanym orzeczeniu Sąd Najwyższy uznał, że nie można przypisać kluczowego znaczenia faktowi, iż w art. 688 k.p.c. został wskazany jedynie § 2 i 3 art. 618 k.p.c., a nie § 1 tego przepisu. Nie można na tej podstawie konstruować tezy, że art. 618 § 1 k.p.c. nie ma zastosowania w postępowaniu o podział majątku wspólnego. Wniosek taki – zdaniem Sądu Najwyższego – byłby nie do przyjęcia, już choćby z tego względu, że § 2 i 3 art. 618 k.p.c. wyraźnie odwołują się do § 1. Jeżeli zatem w art. 688 k.p.c. powołano wyraźnie § 2 i 3 art. 618 k.p.c., a nie § 1, to stało się tak dlatego, że po pierwsze art. 685 k.p.c. reguluje w postępowaniu o dział spadku materię analogiczną do art. 618 § 1 k.p.c., a po drugie właśnie w tych postanowieniach (§ 2 i 3 art. 618 k.p.c.) znalazła szczególny wyraz zmiana stanu prawnego polegająca na tym, że o ile poprzednio odsyłano uczestników postępowania niespornego na drogę procesu w celu uzyskania wiążącego prejudykatu, o tyle obecnie nie tylko takie odesłanie jest niedopuszczalne, ale przeciwnie, sprawy toczące się w procesie przekazuje się do postępowania nieprocesowego o zniesienie współwłasności w celu ostatecznego rozstrzygnięcia.

⁵¹⁹ W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa SN*, PiP 1973, z. 3, s. 118; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 640 – 643; odmiennie A. Filcek, *Odsetki...*, s. 794.

⁵²⁰ Uchwała SN z 13.10.2004 r., III CZP 55/04, OSNC 2005, nr 10, poz. 169; uchwała SN z 27.11.2003 r., III CZP 80/03, OSNC 2005, nr 2, poz. 20.

⁵²¹ Uzasadnienie uchwały SN z 22.09.1977 r., III CZP 72/77, OSNCP 1978, nr 4, poz. 65.

⁵²² Uchwała SN z 7.07.1971 r., III CZP 35/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 4.

Z powyższego stanu prawnego wynika, że normy kodeksowe dążą do skoncentrowania w postępowaniu o zniesienie współwłasności i o dział spadku wszystkich sporów, jakie wynikają między współwłaścicielami bądź współspadkobiercami. Powstać może natomiast kwestia, co może być w takiej sytuacji przedmiotem postanowienia wstępnego, o którym mowa w art. 618 § 1 k.p.c. i art. 685 k.p.c., tj. czy orzeczenie nieważności majątkowej umowy małżeńskiej, czy też tylko zaliczenie lub odmowa zaliczenia spornych przedmiotów do majątku wspólnego, dla którego przesłanką będzie ocena ważności umowy. Gdyby przypisać w tej kwestii – jak wskazuje Sąd Najwyższy – decydujące znaczenie dosłownej treści art. 685 k.p.c., to należałoby się opowiedzieć za drugim rozwiązaniem, ponieważ w przepisie tym mowa jest *expressis verbis* tylko o sporze o to, czy pewien przedmiot należy do spadku. Szerzej ujmuje to zagadnienie art. 618 § 1 k.p.c., który wypowiada się o sporze o prawo własności. Z przytoczonego uzasadnienia przyjętego zapatrywania wynika, że Sąd Najwyższy uznał, iż odwołanie się w prowadzonym postępowaniu o podział majątku wspólnego na mocy art. 567 § 3 k.p.c. do art. 685 k.p.c. uniemożliwi orzeczenie w tym podziale o nieważności majątkowej umowy małżeńskiej. Z tego też powodu sąd ten uznał, że w tym przypadku należy sięgnąć do art. 688 k.p.c. i art. 618 § 1 k.p.c. W ten sposób doszło do specyficznego stosowania art. 618 § 1 k.p.c. w tym zakresie także do podziału majątku wspólnego, co wyróżnia tą sprawę od działu spadku.

Ta wykładnia jest jednak krytykowana w doktrynie, gdyż objęcie postanowieniem wstępnym także ustalenia nieważności umowy majątkowej małżeńskiej – narusza relację zachodzącą między art. 685 k.p.c. a art. 618 § 1 k.p.c.⁵²³. Osobiście uważam, że jest to pogląd trafny, gdyż art. 618 § 1 k.p.c. jest bardziej odpowiedni do zniesienia współwłasności nieruchomości niż do spraw działowych dotyczących mas majątkowych. W tym zakresie doszło do rozszerzenia przedmiotu orzekania w sprawach o podział majątku wspólnego małżonków, pomimo iż jest to już bardzo skomplikowane postępowanie nieprocesowe.

Podobnie podchodzi się do postanowień wstępnych w prawie austriackim i niemieckim. W Austrii do chwili przyjęcia nowej ustawy z 12.12.2003 r. o postępowaniu nieprocesowym⁵²⁴ odrzucano możliwość wydawania tego rodzaju orzeczeń w postępowaniach działowych⁵²⁵. Obecnie, w § 36 ust. 2 ASG wyraźnie dopuszczono taką możliwość, wychodząc z założenia, że nie można ograniczać sądu, który powinien sam

⁵²³ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 651, 652.

⁵²⁴ Austriacka Ustawa z 12.12.2003 r. o postępowaniu nieprocesowym, Bundesgesetz über das gerichtliche Verfahren in Rechtsangelegenheiten außer Streitsachen Außenstreitgesetz – AußStrG (BGBl I 2003/111), dalej ASG.

⁵²⁵ EvBI 2000/62.

decydować, czy wydanie w danej sprawie orzeczenia wstępnego jest celowe⁵²⁶. W Niemczech nie ma tak wyraźnej regulacji w tym zakresie, jednak w sprawach spornych (typowych dla działów) można odwołać się do § 304 ZPO. W orzeczeniu wstępnym powinno się rozstrzygnąć o zasadzie roszczenia, mając na względzie ekonomię postępowania przejawiającą się w uniknięciu prowadzenia długotrwałego postępowania dowodowego⁵²⁷. Ujęcie to odpowiada polskiej konstrukcji przyjętej w art. 318 k.p.c., normującej wydanie wyroku wstępnego⁵²⁸. Można więc przyjąć, że wydawane w sprawach działowych na podstawie art. 567 § 2 k.p.c., art. 618 § 1 k.p.c. i art. 685 k.p.c. postanowienia wstępne są szczególnymi postanowieniami orzekającymi co do istoty sprawy, znajdującymi uzasadnienie w naturze prawnej działów majątkowych i tworzącymi odrębną, zamkniętą kategorię orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym⁵²⁹. Odrębna ich regulacja świadczy o ich autonomii oraz naturze prawnej każdego z postępowań działowych⁵³⁰.

4.1.2. Integralność orzeczenia działowego

Sąd Najwyższy wyraził następujący pogląd: „*Sprawa działowa stanowi jedną całość w tym sensie, że wszystkie dyspozycje orzeczenia działowego są wzajemnie zależne i wzajemnie uwarunkowane. W szczególności taki ścisły związek zachodzi między orzeczeniem o podziale majątku spadkowego a orzeczeniem przyznającym określonym spadkobiercom spłaty gotówkowe. Dlatego zasadą jest, że wadliwość jednego z tych dwu orzeczeń pociąga za sobą konieczność uchylecia postanowienia działowego w całości. Jedyne wyjątkowo, gdy jest rzeczą oczywistą, że uchYLECIE określonego rozstrzygnięcia zawartego w orzeczeniu działowym nie może mieć wpływu na zasadnicze rozstrzygnięcie o samym dziale, możliwe jest uchYLECIE postanowienia działowego tylko w części*”⁵³¹. Kształtująca się powoli w orzecznictwie – jeszcze przed wejściem w życie obecnego kodeksu postępowania cywilnego – teza podkreślająca integracyjny charakter postanowienia działowego, opartego na

⁵²⁶ H. Stumvoll, *Das...*, s. 78; P. G. Mayr, R. Fucik, *Das...*, s. 82; W. H. Rechberger, *Kommentar...*, s. 151, 153.

⁵²⁷ U. Meyer – Holz [w:] *FamFG. Kommentar zum Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, red. T. Keidel, München 2011, s. 476.

⁵²⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 652, 653.

⁵²⁹ W. Siedlecki, *Uchybienia...*, s. 99; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 53 – 54; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 56; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 6 – 7; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 74; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 141 – 143; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 60 – 61; A. Miączyński, *Ochrona...*, s. 64, przypis 54; A. Zieliński, *Postępowanie o dopuszczalności...*, s. 117; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 182; M. Malczyk – Herdzina, *O dopuszczalności...*, s. 110; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 413; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 162; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 805.

⁵³⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 658, 663, 664.

⁵³¹ Postanowienie SN z 7.11.1964 r., III CR 294/64, OSNCP 1965, nr 7 – 8, poz. 130.

współzależności poszczególnych dyspozycji orzeczenia, mającego swoje źródło w założeniach konstrukcyjnych przyjętych dla działów majątkowych⁵³², znalazła potwierdzenie w kolejnych rozstrzygnięciach Sądu Najwyższego⁵³³. Można więc w tym przypadku pokusić się o stwierdzenie, że w analizowanym zakresie doszło do ugruntowania trwałej i stabilnej linii orzeczniczej. To podejście judykatury, akcentujące niepodzielny charakter postanowienia działowego, zyskało również aprobatę w literaturze⁵³⁴.

Z omawianego punktu widzenia warto przytoczyć zapatrywanie J. Policzkiewicza, który stwierdził, że: „Środki odwoławcze w tych sprawach (działowych – dop. C.D.), mimo formalnego zaskarżenia części orzeczenia działowego, w istocie zmierzają niekiedy do zmiany lub uchylecia całego orzeczenia. (...) Orzeczenie działowe bowiem, tworząc wzajemnie powiązaną całość, ma często to do siebie, że w razie zaskarżenia go niepodobna wzruszyć jego część bez zmiany lub uchylecia całości orzeczenia. Tak np. gdy będącą przedmiotem podziału nieruchomości sąd podzielił w naturze, przyznając utworzone działki dwóm spadkobiercom, a dla trzeciego spadkobiercy zasądził od nich splate, ten zaś zaskarżył to postanowienie, domagając się jego zmiany w części przyznającej splate przez wydzielenie mu jego udziału w naturze, to taka skarga w istocie zmierza do zmiany całości zaskarżonego orzeczenia”⁵³⁵.

Wzajemne zależności i uwarunkowania poszczególnych dyspozycji postanowienia działowego stanowią jego istotę. Bardziej wyraźnie można wyrazić to w stwierdzeniu, że postanowienie działowe stanowi splot wzajemnie powiązanych rozstrzygnięć. Orzeczenie dokonujące działu majątku czy rzeczy zawiera w sobie szereg rozstrzygnięć, uzasadnionych kompleksowym charakterem postępowania działowego. W postanowieniu tym orzeka się o

⁵³² Orzeczenie. SN z 29.08.1961 r., I CZ 91/61, OSN 1962, nr 4, poz. 143; uzasadnienie uchwały pełnego składu IC SN z 4.12.1957 r., I CO 16/57, OSNCK 1959, nr 1, poz. 1.

⁵³³ Uchwała pełnego składu IC SN z 4.12.1957 r., I CO 16/57, OSNCK 1959, nr 1, poz. 1; orzeczenie SN z 29.08.1961 r., I CZ 91/61, OSN 1962, nr 4, poz. 143; postanowienie SN z 7.11.1964 r., III CR 294/64, OSNCP 1965, nr 7 – 8, poz. 130; postanowienie SN z 29.04.1966 r., III CR 365/65, Legalis; postanowienie SN z 18.01.1968 r., III CR 97/67, OSNCP 1968, nr 10, poz. 169; postanowienie SN z 10.12.1969 r., III CRN 432/69, Legalis; postanowienie SN z 19.12.1973 r., II CR 826/73, BSN 1974, nr 2, s. 30; uchwała SN z 11.03.1977 r., III CZP 7/77, OSNCP 1977, nr 11, poz. 205; postanowienie SN z 17.09.1999 r., I CKN 379/98, OSNC 2000, nr 3, poz. 59; postanowienie SN z 28.03.2003 r., IV CKN 1961/00, Legalis; postanowienie SN z 27.06.2003 r., IV CKN 291/01, Legalis; postanowienie SN z 5.03.2008 r., V CSK 447/07, Legalis; uchwała SN z 17.11.2009 r., III CZP 83/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 69; postanowienie SN z 14.01.2015 r., II CZ 82/14, Legalis; postanowienie SN z 15.04.2015 r., IV CZ 7/15, Legalis.

⁵³⁴ R. Moszyński, J. Policzkiewicz, *Działy...*, s. 132, 133; K. Lipiński, *Glosa do orzeczenia SN z 14.09.1961 r.*, IV CR 355/61, NP 1962, nr 3, s. 429; B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN (7) z 22.04.1968 r.*..., s. 1274; B. Dobrzański, *Glosa do uchwały SN (7) z 13.05.1968 r.*, III CZP 19/68, OSPiKA 1969, nr 4, poz. 88; J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 220; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 50; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 152 – 153; W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa SN*, PiP 1980, z. 8, s. 94 – 95; A. Stempniak, *Glosa do uchwały SN z 27.11.2003 r.*, III CZP 80/03, PS 2007, nr 7 – 8, poz. 189, s. 193–194; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 444.

⁵³⁵ R. Moszyński, J. Policzkiewicz, *Działy...*, s. 132, 133.

całości zgłoszonych żądań dotyczących zarówno samego podziału majątku czy rzeczy, jak i pozostających w związku z dokonywanym działem żądań akcesoryjnych. Ta postać orzeczenia obejmuje swoim zakresem także rozstrzygnięcia, które sąd zamieszcza z urzędu, dokonując podziału oznaczonej substancji majątkowej. Postanowienie to tworzy zamkniętą, organiczną całość. Cechy orzeczenia działowego pozwalają je odróżnić od innych wydawanych w postępowaniu nieprocesowym orzeczeń. Nie ma więc podstaw do kwestionowania ukształtowanego jeszcze w systemie rewizyjnym stanowiska o niepodzielności postanowienia działowego na gruncie obecnie obowiązującego systemu apelacyjnego. Od zasady tej istnieją jednak wyjątki. Jeżeli bowiem apelacja nie będzie dotyczyć tzw. części zasadniczej postanowienia działowego związanej z podziałem substancji majątkowej, wówczas zaskarżenie części tego orzeczenia będzie jednoznaczne z kwestionowaniem tylko tego fragmentu rozstrzygnięcia. Ta zaskarżona część nie może mieć wpływu na rozstrzygnięcie o samym podziale substancji majątkowej. Można tu wskazać *inter alia* zaskarżenie rozstrzygnięć co do wydania przedmiotów objętych działem, odnośnie terminu i sposobu uiszczenia spłat bądź dopłat lub co do spłaconych długów⁵³⁶.

Odnosząc się do podziału majątku wspólnego małżonków Sąd Najwyższy stwierdził, że zasada integralności postanowienia działowego nie obejmuje orzeczenia rozstrzygającego o żądaniu z tytułu niezgodnego z prawem zbycia przez małżonka w czasie trwania wspólności ustawowej przedmiotu wchodzącego w skład majątku wspólnego⁵³⁷. Ta sformułowana w orzecznictwie teza jest co najmniej dyskusyjna. Trzeba zaznaczyć, że dla ustalenia przynależności oznaczonego przedmiotu do majątku podlegającego podziałowi nie ma znaczenia jego fizyczne i prawne istnienie. Gdybyśmy hipotetycznie założyli, że w skład majątku wspólnego wchodził jeden przedmiot, który został zbyty przez jednego z małżonków bez wiedzy i zgody drugiego małżonka, to wówczas przy przyjęciu zapatrywania Sądu Najwyższego małżonkowie nie mogliby skutecznie domagać się podziału majątku wspólnego wobec nieistnienia tego przedmiotu w majątku wspólnym. Już choćby z tego względu sformułowany przez Sąd Najwyższy pogląd o niepodleganiu integracji postanowienia działowego opisanej w tezie orzeczenia sytuacji nie może zasługiwać na aprobatę⁵³⁸.

Określając zakres kognicji sądu odwoławczego – w rozważanym tutaj wątku – T. Misiuk trafnie rozróżniła dwa cele postępowania działowego: cel zasadniczy, dotyczący dokonania podziału majątku, i cel uboczny, odnoszący się do rozstrzygnięcia żądań

⁵³⁶ A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 445.

⁵³⁷ Postanowienie SN z 9.05.2008 r., III CZP 26/08, OSNC 2009, nr 6, poz. 90.

⁵³⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 666 – 668.

akcesoryjnych pozostających w związku z przeprowadzanym działem⁵³⁹. Oba te cele różnicuje także strona podmiotowa. Realizacja celu zasadniczego, tj. podziału substancji majątkowej, stanowi sferę działań sądu podejmowanych z urzędu, natomiast realizacja celu ubocznego, obejmującego żądania akcesoryjne, mieści się w sferze dyspozytywności uczestników postępowania. Z poruszoną problematyką pozostaje w ścisłym związku zagadnienie stosowania w postępowaniu odwoławczym w sprawach działowych zakazu *reformationis in peius* (art. 384 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). Najogólniej rzecz ujmując, instytucja ta polega na niepogorszeniu sytuacji osoby wnoszącej środek odwoławczy, w przypadku, gdy inny uczestnik nie zaskarżył orzeczenia sądu pierwszej instancji⁵⁴⁰. Stosowanie omawianej instytucji w postępowaniu nieprocesowym wywołało wątpliwości nie tylko w zakresie spraw działowych, ale odnosiło się do ogółu spraw zakwalifikowanych do rozpoznania w tym trybie⁵⁴¹.

W świetle zarówno tez sformułowanych w judykaturze⁵⁴², jak i wypowiedzi doktryny⁵⁴³ można przyjąć, że zakaz *reformationis in peius* nie obowiązuje w sprawach wszczynanych z urzędu oraz w tych sprawach wszczynanych na wniosek, w których sąd nie jest związany zawartym we wniosku żądaniem wnioskodawcy i może orzec odmiennie. W tej drugiej kategorii spraw podstawę powyższego założenia stanowiła teza o niepodzielności (integralności) postanowienia działowego. Postępowanie w poszczególnych rodzajach spraw działowych wszczynane jest na wniosek (art. 567 § 3 k.p.c. w zw. z art. 680 k.p.c., art. 617

⁵³⁹ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 50.

⁵⁴⁰ B. Dobrzański, *Rewizja w postępowaniu cywilnym – główne zasady postępowania rewizyjnego a błędy praktyki*, NP 1954, nr 9, s. 3 – 15; T. Rowiński, *Motywy zakazu reformationis in peius w polskim procesie cywilnym*, ZNUŁ 1963, seria I, z. 31, s. 133 – 144; T. Rowiński, *Zakres mocy wiążącej zakazu reformationis in peius w polskim procesie cywilnym*, ZNUŁ 1964, seria I, z. 37, s. 141 – 149; T. Rowiński, *Zakres mocy wiążącej zakazu reformationis in peius w polskim procesie cywilnym*, ZNUŁ 1965, seria I, z. 38, s. 121 – 136; K. Piasecki, *Zakaz reformationis in peius w procesie cywilnym*, Pal. 1967, nr 9, s. 16; T. Rowiński, *Zakaz reformationis in peius a postępowanie rewizyjne wszczęte przez prokuratora* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa – Wrocław 1967, s. 287 – 299; B. Dobrzański, *Wybrane...*, s. 51; M. Michalska – Marciniak, *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013, s. 321.

⁵⁴¹ S. Dalka, *Głosa do uchwały SN z 11.03.1977 r., III CZP 7/77*, Pal. 1978, nr 9, s. 99; M. Szymanowski, *Zakaz reformationis in peius w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2016, nr 1, s. 70 – 86.

⁵⁴² Uchwała SN z 11.03.1977 r., III CZP 7/77, OSNCP 1977, nr 11, poz. 205; postanowienie SN z 27.06.2003 r., IV CKN 291/01, Legalis; postanowienie SN z 17.09.1999 r., I CKN 379/98, OSNC 2000, nr 3, poz. 59; postanowienie SN z 28.03.2003 r., IV CKN 1961/00, Legalis; postanowienie SN z 5.03.2008 r., V CSK 447/07, Legalis; uchwała SN z 17.11.2009 r., III CZP 83/09, OSNC 2010, nr 5, poz. 69.

⁵⁴³ B. Dobrzański, *Wybrane...*, s. 51; J. Krajewski, *Z zagadnień prawomocności w postępowaniu cywilnym*, ZNUMK 1971, Nauki Humanistyczno – Społeczne, z. 43, Prawo nr X, s. 15; J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 88 – 89; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 62; W. Siedlecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 617; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 155; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 68; M. Jędrzejewska, *Ogólne...*, s. 104 – 105; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 128; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 92 – 93; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 203; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 448 – 449; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 823; M. Szymanowski, *Zakaz...*, s. 71.

k.p.c., art. 680 k.p.c.). W oznaczonym zakresie postępowania te toczą się dalej z urzędu⁵⁴⁴. Sąd w tych sprawach nie jest związany postulowanym przez wnioskodawcę sposobem podziału majątku czy rzeczy. Dokonuje również zasadniczo samodzielne ustalenia składu i wartości majątku ulegającego podziałowi. Sąd również ocenia materię uprawniającą go do wydania postanowień wstępnych (art. 567 § 2 k.p.c., art. 618 § 1 k.p.c. i art. 685 k.p.c.).

Istota niepodzielności (integralności) orzeczenia tkwi w tym, że nie można dokonać zmiany zaskarżonego rozstrzygnięcia bez odpowiedniej korekty innego orzeczenia pozostającego z nim w ścisłym związku. Takie *iunctim* zachodzi np. między rozstrzygnięciem dotyczącym podziału w naturze wspólnej nieruchomości a orzeczeniem dotyczącym spłaty czy dopłaty. Kwestionując zasadność rozstrzygnięcia o podziale, poddaje się tym samym w wątpliwość rozstrzygnięcie o spłacie czy dopłacie oraz prawidłowość ustalonej wysokości tego świadczenia pieniężnego⁵⁴⁵.

Sąd drugiej instancji wyjątkowo może zmienić bądź uchylić część postanowienia działowego, jeżeli ta część zaskarżonego orzeczenia nie będzie mieć wpływu na zasadnicze rozstrzygnięcie o samym dziale. Wyraźnym ich przejawem są żądania akcesoryjne⁵⁴⁶. Obie te sfery aktywności znajdują odzwierciedlenie w poszczególnych dyspozycjach postanowienia działowego. Część zasadnicza każdego orzeczenia działowego, której treścią jest podział substancji majątkowej, mieszcząca się w zakresie działań *ex officio*, jest wyłączona spod zakazu *reformationis in peius*⁵⁴⁷. Natomiast zamieszczone w postanowieniu działowym odpowiednie rozstrzygnięcia będące wynikiem rozpoznania żądań akcesoryjnych podlegają zakazowi określonemu w art. 384 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Na uzasadnienie stanowiska, że ujęte w postanowieniu działowym orzeczenia dotyczące żądań akcesoryjnych podlegają zakazowi *reformationis in peius*, podniesiono w literaturze zróżnicowane argumenty. Najliczniejsza grupa Autorów zwróciła uwagę, że gdyby nie toczyło się oznaczone postępowanie działowe, wówczas żądania akcesoryjne byłyby rozpoznawane w odrębnym procesie, a wtedy nie byłoby wątpliwości co do stosowania w tych sprawach zakazu *reformationis in peius*⁵⁴⁸. Inni podnieśli, że żądania te nie dotyczą

⁵⁴⁴ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 139, 190 – 191.

⁵⁴⁵ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 51 – 53; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 669 – 671.

⁵⁴⁶ B. Dobrzański, *Wybrane...*, s. 32; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 155; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 160; S. Dalka, *Glosa do uchwały SN z 11.03.1977 r...*, s. 105; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 129; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 93; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 449 – 450; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 825 – 826.

⁵⁴⁷ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 153 – 155.

⁵⁴⁸ B. Dobrzański, *Wybrane...*, s. 64 – 65; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 155; S. Dalka, *Glosa do uchwały SN z 11.03.1977 r...*, s. 105; W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 92 – 93; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 450; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 62.

samego rozstrzygnięcia o podziale majątku, a więc podlegają zakazowi *reformationis in peius*⁵⁴⁹. Sformułowano również tezę, że zakaz *reformationis in peius* obowiązuje w tych sprawach, w których możliwe jest wydawanie postanowień częściowych i jedynie w tym zakresie, w jakim orzeczenia te mogą być wydawane. M. Jędrzejewska podkreśliła, że dopuszczalność wydawania postanowień częściowych w postępowaniu nieprocesowym nie budzi wątpliwości. Zwróciła równocześnie uwagę na trudności przy określeniu podzielonego lub niepodzielonego charakteru orzeczenia działowego. Zdaniem Autorki, przyjęcie tego kryterium prowadziłyby do zupełnej dowolności w określeniu granic występowania zakazu *reformationis in peius*⁵⁵⁰. Najbardziej przekonuje argument podkreślający procesowy charakter żądań akcesoryjnych, które jedynie, z woli ustawodawcy, zostały inkorporowane do postępowań działowych, prowadzonych w trybie postępowania nieprocesowego. W związku z tym, w obszarze postępowań działowych w odniesieniu do tych żądań nie można mówić o wyłączeniu zakazu *reformationis in peius*. Jak trafnie zauważył S. Dalka, z samego faktu zamieszczenia rozstrzygnięć dotyczących żądań akcesoryjnych w postanowieniu działowym nie można jeszcze wnosić, że całe to orzeczenie jest niepodzielne⁵⁵¹.

W sprawach o podział majątku wspólnego, o zniesienie współwłasności oraz o dział spadku skarga kasacyjna przysługuje w przypadku, gdy wartość przedmiotu zaskarżenia wynosi co najmniej 150 000 zł (art. 519¹ § 2 i § 4 pkt 4 k.p.c.). Wprowadzenie progu kwotowego uprawniającego do złożenia skargi kasacyjnej w sprawach działowych nie może dziwić, gdyż podobny zabieg został zastosowany w sprawach podlegających rozpoznaniu w trybie procesowym (art. 398² § 1 k.p.c.). Należy jednak zaznaczyć, że w sprawach procesowych progi te zostały określone zdecydowanie poniżej analogicznych progów wskazanych dla spraw działowych (odpowiednio: 10 000 zł i 50 000 zł). W związku z tym podnosi się w orzecznictwie i doktrynie, że dopuszczalność wniesienia skargi kasacyjnej w sprawach działowych została znacznie ograniczona i to niezależnie, czy sąd zdecydował się wydać postanowienie wstępne lub częściowe. Nie podlega temu ograniczeniu stwierdzenie nabycia spadku będące częścią orzeczenia działowego, gdyż stosuje się art. 519¹ § 1 k.p.c.⁵⁵².

⁵⁴⁹ S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 70; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 129.

⁵⁵⁰ M. Jędrzejewska, *Ogólne...*, s. 105 – 106.

⁵⁵¹ S. Dalka, *Glosa do uchwały SN z 11.03.1977 r...*, s. 105.

⁵⁵² Uzasadnienie postanowienia SN z 6.01.1999 r., II CKN 110/98, OSNC 1999, nr 7 – 8, poz. 129; postanowienie SN z 26.05.1998 r., III CZ 68/98, OSNC 1999, nr 2, poz. 26; postanowienie SN z 6.11.2002 r., III CZ 98/02, OSNC 2004, nr 1, poz. 11; postanowienie SN z 11.07.2001 r., IV CZ 106/01, Prok. i Pr. 2002, nr 6, s. 43; postanowienie SN z 30.05.2007 r., IV CSK 120/07, Legalis; postanowienie SN z 21.01.2003 r., III CZ 153/02, OSNC 2004, nr 4, poz. 60; postanowienie SN z 18.05.2006 r., IV CZ 34/06, Legalis; postanowienie SN z 24.07.2008 r., IV CZ 53/08, Legalis; postanowienie SN z 11.08.2008 r., V CSK 136/08, Legalis; postanowienie SN z 3.06.2009 r., IV CSK 107/09, Legalis; postanowienie SN z 6.05.2010 r., II CZ 38/10, Legalis; postanowienie SN z 1.06.2011 r., II CZ 27/11, Legalis; postanowienie SN z 28.08.2013 r., V CSK

4.1.3. Wspólność i autonomia orzeczeń działowych

Według T. Misiuk, w obrębie unormowań tworzących poszczególne postępowania działowe można wyróżnić: 1) instytucje wspólne dla trzech rodzajów spraw działowych, oparte na tym samym przepisie stosowanym odpowiednio; 2) instytucje wspólne lub tylko częściowo wspólne, oparte na różnych przepisach; 3) instytucje wspólne dla działu spadku i podziału majątku wspólnego oraz odrębne dla spraw o zniesienie współwłasności; 4) instytucje odrębne dla poszczególnych spraw działowych⁵⁵³. W obrębie instytucji wspólnych dla wszystkich spraw działowych, opartych na tym samym przepisie, stosowanym odpowiednio należy – zdaniem Autorki – wyróżnić następujące elementy składowe: 1) obligatoryjną kumulację roszczeń i wynikające z niej konsekwencje procesowe (art. 618 § 2 i 3 k.p.c.); 2) postanowienie działowe wydawane na podstawie zgodnego wniosku uczestników (art. 622 k.p.c.); 3) postanowienie działowe wydawane w braku zgodnego wniosku uczestników (art. 623 k.p.c.); 4) charakter prawny i części składowe postanowienia działowego (art. 624 k.p.c.); 5) odrębności postępowania związanego z podziałem w naturze nieruchomości rolnych (art. 619 k.p.c.); 6) postępowanie dotyczące podziału cywilnego (art. 625 k.p.c.); 7) skład orzekający sądu.

Do instytucji wspólnych lub tylko częściowo wspólnych, ale opartych na różnych przepisach, T. Misiuk zaliczyła następujące elementy: 1) obligatoryjność rozprawy w sprawach działowych (art. 608 k.p.c. i art. 683 k.p.c.); 2) wymagania, jakim powinien odpowiadać wniosek w postępowaniu działowym (art. 511 k.p.c., art. 617 k.p.c.); 3) ustalenie składu i wartości spadku, majątku wspólnego małżonków, nieruchomości rolnej będącej przedmiotem współwłasności (art. 619 k.p.c. i art. 684 k.p.c.). Zakresem instytucji wspólnych dla spraw o dział spadku i podział majątku wspólnego oraz odrębnych dla spraw o zniesienie współwłasności Autorka objęła dane informacyjne podawane przez uczestników postępowania działowego (art. 682 k.p.c.). Natomiast do instytucji odrębnych dla

522/12, Legalis; postanowienie SN z 30.10.2013 r., II CZ 57/13, Legalis; postanowienie SN z 15.01.2014 r., I CZ 113/13, Legalis; postanowienie SN z 11.07.2001 r., IV CZ 106/01, Prok. i Pr. 2002, nr 6, s. 43; postanowienie SN z 21.01.2003 r., III CZ 153/02, OSNC 2004, nr 4, poz. 60; postanowienie SN z 18.05.2006 r., IV CZ 34/06, Legalis; postanowienie SN z 30.05.2007 r., IV CSK 120/07, Legalis; postanowienie SN z 24.07.2008 r., IV CZ 53/08, Legalis; postanowienie SN z 28.08.2013 r., V CSK 522/12, Legalis; postanowienie SN z 30.10.2013 r., II CZ 57/13, Legalis; postanowienie SN z 15.01.2014 r., I CZ 113/13, Legalis; postanowienie SN z 26.04.2001 r., II CZ 13/01, OSNC 2001, nr 12, poz. 181; postanowienie SN z 6.01.1999 r., II CKN 110/98, OSNC 1999, nr 7 – 8, poz. 129; wyrok SN z 16.04.1997 r., II CKN 106/97, OSNC 1997, nr 11, poz. 170; T. Zembruski, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009, s. 198, 207, 212, 214; J. Gudowski, *Kasacja w postępowaniu cywilnym po zmianach dokonanych ustawami z dnia 12 i 24 maja 2000 r.*, PS 2001, nr 2, s. 11; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 673 – 674, 676 – 683.

⁵⁵³ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 7 – 8, s. 28.

poszczególnych spraw działowych zaliczyła właściwość miejscową sądu (art. 508 § 1 k.p.c., art. 606 k.p.c., art. 628 k.p.c. i art. 683 k.p.c.). Postępowanie działowe toczące się na podstawie zgodnego wniosku przypomina postępowanie pojednawcze⁵⁵⁴. Według T. Misiuk, z powyższego zestawienia można wyprowadzić tezę, że w kodeksie postępowania cywilnego przeważają – i to w znacznym stopniu – instytucje wspólne dla wszystkich kategorii spraw działowych⁵⁵⁵.

Poszczególne rodzaje spraw działowych są przykładem istnienia silnych związków zachodzących między prawem materialnym a prawem postępowania cywilnego. Zdaniem A. Stempniaka, przeważają elementy specyficzne (autonomiczne, odróżniające) każde z trzech postanowień działowych, od siebie, a nie te, które są im wspólne⁵⁵⁶. Osobiście uważam, iż z tym poglądem należy się zgodzić. Przemawia za nim: 1) odmienny i różny przedmiot działu, wpływający na zakres kognicji sądu prowadzącego konkretne postępowanie działowe, 2) istnienie osób tworzących oznaczoną wspólność majątkową w strukturze podmiotowej danego postępowania działowego, będących uczestnikami koniecznymi (uczestnikami z mocy samego prawa), 3) ograniczony krąg osób, którym ustawa przyznaje legitymację do wszczęcia oznaczonego postępowania działowego i zajęcia w nim pozycji wnioskodawcy, 4) prowadzenie poszczególnych spraw działowych w oznaczonej kolejności w razie ich kumulacji w jednym postępowaniu (postępowanie o podział majątku wspólnego nie może się zakończyć wcześniej, niż sprawa o dział spadku lub zniesienie współwłasności ze względu na możliwość ustanowienia nierównych udziałów w majątku wspólnym).

4.2. Orzeczenia w sprawach o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności między małżonkami dotyczące nieruchomości wydawane w postępowaniu nieprocesowym

Specyficzny dla postanowienia co do istoty sprawy dotyczącego podziału majątku wspólnego po ustaniu wspólności między małżonkami jest fakt, że może być ono wydane w postępowaniu nieprocesowym na podstawie przepisów art. 566 – 567 k.p.c., ale możliwe jest również dokonanie podziału przedmiotowego majątku w sprawie o separację, wszczętej w sytuacji, gdy małżonkowie nie mają wspólnych małoletnich dzieci i złożą zgodny wniosek o

⁵⁵⁴ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 3; R. Morel, *Traité élémentaire de procédure civile*, Paris 1949, s. 85.

⁵⁵⁵ T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 7 – 8, s. 28 – 36; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 3 – 6, 15, 16; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 41, 44 – 50, 53 – 55; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 685 – 686.

⁵⁵⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 161, 162, 341, 342, 687 – 690, 692, 694 – 697, 701.

orzeczenie separacji, stosownie do art. 61¹ § 3 k.r.o. i art. 567¹ k.p.c.⁵⁵⁷. Zgodnie z art. 61³ k.r.o., przy orzekaniu separacji stosuje się przepisy art. 57 k.r.o. i art. 58 k.r.o., a zatem na wniosek jednego z małżonków sąd może dokonać podziału majątku wspólnego, jeżeli przeprowadzenie tego podziału nie spowoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu, stosownie do art. 58 § 3 k.r.o. Pod pojęciem „zgodny wniosek małżonków o orzeczenie separacji” należy rozumieć nie tylko wniosek (wszczynający postępowanie) złożony i podpisany przez oboje małżonków, lecz także wniosek złożony przez jednego z małżonków, z którego będzie wynikać, że domaganie się separacji jest zgodnym żądaniem⁵⁵⁸.

Zgodny wniosek małżonków o orzeczenie separacji zdaje się wskazywać również na możliwość zgodnych ustaleń co do ewentualnego podziału majątku wspólnego. Te względy niewątpliwie mogą przemawiać za tym, że przeprowadzenie podziału majątku wspólnego nie spowoduje nadmiernej zwłoki w postępowaniu o separację. Przeprowadzony w ramach tej procedury podział majątku wspólnego realizuje się przy zachowaniu zasad ustalonych dla postępowania procesowego w sprawach o rozwód. Oprócz tego podział majątku wspólnego może się odbyć zatem także w procesie o rozwód, separację i odpowiednio w sprawach o unieważnienie małżeństwa na podstawie art. 21 k.r.o.⁵⁵⁹.

Istotnym elementem wyróżniającym postanowienie co do istoty sprawy jest jego przedmiot, czyli podział majątku wspólnego małżonków, w skład którego wchodzi nieruchomości. Jest to zatem instytucja zniesienia wspólności majątkowej małżeńskiej ukształtowanej po jej ustaniu, a więc wspólności łącznej przekształcanej z bezudziałowej w udziałową. Postępowanie o podział majątku wspólnego niewątpliwie zalicza się do prawa małżeńskiego majątkowego, a zatem ma charakter sprawy rodzinnej⁵⁶⁰. Wspólność łączna

⁵⁵⁷ E. Michniewicz – Broda, *Majątkowe skutki separacji sądowej*, Rej. 2000, nr 6, s. 78; T. Smoczyński, *Separacja małżonków*, SP 2000, nr 1 – 2, s. 151; H. Haak, *Separacja*, MoP 2000, nr 4, s. 214; J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2000, s. 268; Z. Krzemiński, *Separacja. Komentarz do przepisów. Piśmiennictwo. Orzecznictwo. Wzory pism*, Warszawa 2000, s. 50, 82; J. Halberda, *Separacja – wybrane zagadnienia materialnoprawne (pzesłanki, skutki)*, Rej. 2001, nr 11, s. 85; P. Wołosz, *Separacja jako instytucja obowiązująca w polskim prawie rodzinnym*, Pal. 2001, nr 1 – 2, s. 45; A. Zieliński, *Postępowanie w sprawach o separację na zgodny wniosek małżonków [w:] W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci profesor Wandy Stojanowskiej*, red. M. Kosek, J. Słyk, Warszawa 2008, s. 629; J. Ignaczewski [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz, Sądowe Komentarze Tematyczne*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2010, s. 147; G. Jędrejek, *Postępowanie w sprawach o separację na żądanie jednego z małżonków*, RiP 2010, nr 14 – 15, s. 52; P. Boguszewski, *Wpływ czynności dyspozytywnych stron (uczestników postępowania) na zmianę trybu postępowania w sprawach o separację*, RiP 2010, nr 16, s. 38.

⁵⁵⁸ T. Smoczyński, *Separacja...*, s. 154 – 155; H. Haak, *Separacja...*, s. 315 – 316; U. Dąbrowska [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz, Sądowe Komentarze Tematyczne*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2010, s. 234; J. Ignaczewski [w:] *Rozwód...*, s. 149.

⁵⁵⁹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. XII, 121, 122, 126, 127.

⁵⁶⁰ Uchwała SN z 13.08.1969 r., III CZP 52/69, Legalis; postanowienie SN z 3.07.1998 r., II CZ 42/98, OSNC 1998, nr 12, poz. 223; postanowienie SN z 4.04.2000 r., V CZ 7/00, Wokanda 2000, nr 8, s. 11; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 63; A. Karnicka – Kawczyńska, J. Kawczyński, *Współwłasność...*, s. 246; S. Rożek, *Praktyczny aspekt prawnorodzinnego charakteru spraw o podział majątku dorobkowego*, PS 2008, nr 1,

powstaje na skutek zawarcia związku małżeńskiego. Odróżnia to postępowanie w tym przedmiocie od sprawy o zniesienie współwłasności nieruchomości, która dotyczy najczęściej jednej rzeczy i ma związek z prawem rzeczowym. Z kolei dział spadku, w skład którego wchodzi nieruchomość, również dotyczy mas majątkowych, ale jest to instytucja prawa spadkowego związana z dziedziczeniem. Stąd też różne nazwy tych trzech postępowań działowych. W ujęciu modelowym, w sferze zainteresowania sądu prowadzącego sprawę o podział majątku wspólnego znajdują się dwie wspólności: nieoznaczona udziałem wspólność ustawowa i powstała po jej ustaniu wspólność w częściach ułamkowych⁵⁶¹. Małżonkowie zaliczają się do uczestników koniecznych postępowania o podział majątku wspólnego. Bez ich udziału nie można przeprowadzić tego postępowania⁵⁶².

W orzecznictwie na temat konieczności fizycznego istnienia przedmiotu majątkowego, a zatem także nieruchomości, w związku z celowością skutecznego złożenia wniosku o dokonanie podziału majątku wspólnego zostały sformułowane dwa przeciwstawne stanowiska. Pierwsze z nich przyjmuje, że postępowanie o podział majątku wspólnego wchodzi w rachubę wtedy, gdy przedmioty majątkowe nabyte przez oboje małżonków lub przez jednego z nich w czasie trwania małżeństwa jako obiekt podziału w sensie fizycznym jeszcze istnieją⁵⁶³. Drugie natomiast zakłada, że w podziale majątku wspólnego uwzględnia się także te składniki majątkowe, które nie istnieją już w chwili dokonywania podziału, np. z powodu ich bezprawnego zbycia przez jednego z małżonków⁵⁶⁴. Jak podkreśla trafnie A. Stempniak, dla objęcia działem oznaczonego przedmiotu majątkowego, w tym nieruchomości, nie jest wymagane w chwili składania wniosku istnienie tego przedmiotu w sensie fizycznym, ani jego istnienie w sensie prawnym. Wystarczy więc we wniosku wszczynającym postępowanie działowe wskazać podlegający podziałowi przedmiot majątkowy. Niezależnie od tego, czy istnieje on w sensie fizycznym, powinien istnieć w znaczeniu prawnym pozwalającym na dokonanie jego działu. Oceniając zaprezentowane wcześniej poglądy, należy krytycznie odnieść się do tezy obligującej do objęcia podziałem

s. 106; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 643; odmiennie: uchwała SN (7) – zasada prawna z 24.03.1962 r., I C) 33/61, OSNCP 1963, nr 7 – 8, poz. 139; postanowienie SN z 24.02.1972 r., III CRN 527/71, OSNCP 1972, nr 9, poz. 164; uchwała SN (7) – zasada prawna z 15.02.1983 r., III CZP 65/82, OSNCP 1983, nr 10, poz. 148.

⁵⁶¹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 144 – 147, 150, 151, 161, 162, 168, 169, 183, 187, 189; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 7 – 8, s. 23; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 3; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 10, s. 41.

⁵⁶² A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 203, 204; tenże, *Krąg osób uprawnionych do zgłoszenia wniosku o podział majątku wspólnego małżonków*, MoP 2009, nr 2, s. 61; tenże [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 666.

⁵⁶³ Uzasadnienie postanowienia SN z 12.04.2000 r., IV CKN 27/00, Legalis.

⁵⁶⁴ Uchwała SN z 19.05.1989 r., III CZP 52/89, OSNC 1990 nr 4 – 5, poz. 60; postanowienie SN z 19.06.2009 r., V CSK 485/08, Legalis; postanowienie SN z 11.03.2010 r., IV CSK 429/09, Legalis.

jedynie tych przedmiotów, które istnieją w sensie fizycznym⁵⁶⁵. Należy przyjmować, iż taki wymóg nie został wyraźnie przewidziany w przepisach. Poza tym jego stosowanie mogłoby doprowadzić do nieuzasadnionej korzyści względem jednego z małżonków.

W orzecznictwie przyjęto, że nabycie własności nieruchomości z mocy prawa nie powoduje wygaśnięcia roszczeń dodatkowych związanych z tą nieruchomością⁵⁶⁶. Nie stanowi również przeszkody do rozstrzygnięcia o tych roszczeniach wyłączenie nieruchomości i wypłacenie z tego tytułu odszkodowania uprawnionym, będącym podmiotami wspólności majątkowych i uczestnikami postępowania działowego⁵⁶⁷. Żądaniami akcesoryjnymi jedynie właściwymi dla podziału majątku wspólnego są: żądanie ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym (art. 43 k.r.o.), żądanie ustalenia nieważności zawartej przez małżonków umowy majątkowej (interczyzy) (art. 567 § 3 k.p.c. w zw, z art. 688 k.p.c. w zw. z art. 618 § 1 k.p.c.), roszczenia między małżonkami z tytułu rozliczeń majątkowych powstałych w okresie obowiązywania wspólności ustawowej (art. 45 k.r.o.). Wspólne dla działu spadku i podziału majątku wspólnego jest uznanie rozporządzenia udziałem w przedmiocie należącym do spadku lub majątku wspólnego za bezskuteczne (art. 1036 k.c., art. 46 k.r.o. w zw. z art. 1036 k.c.)⁵⁶⁸.

Charakterystycznym elementem podziału majątku wspólnego wydawanym w postępowaniu nieprocesowym jest możliwość ustalenia nierównych udziałów małżonków w majątku wspólnym na podstawie art. 43 § 2 k.r.o., co nie jest możliwe w procesie⁵⁶⁹. Rozwiązanie to jest także dopuszczalne np. w: Bułgarii, Finlandii, Francji, Rosji i Słowenii. Jednak uniwersalną zasadą przyjmowaną w większości systemów prawnych jest równość udziałów małżonków w majątku wspólnym i wynikające stąd prawo do domagania się należnej połowy majątku. Przyjęty w prawie polskim wzorzec podziału majątku wspólnego stanowi liberalne rozwiązanie, w którym to jedynie małżonkowie lub ich następcy prawni (a zatem osoby najbardziej zainteresowane) decydują o bycie prawnym majątku i sposobie jego podziału⁵⁷⁰.

⁵⁶⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 193 – 194.

⁵⁶⁶ Uchwała SN z 19.12.1973 r., III CZP 78/73, OSNCP 1974, nr 10, poz. 165; uchwała SN z 4.07.1980 r., III CZP 42/80, OSNCP 1980, nr 12, poz. 232; uchwała SN z 23.03.1994 r., III CZP 6/94, OSNC 1994, nr 11, poz. 205.

⁵⁶⁷ Wyrok SN z 14.07.1972 r., III CRN 607/71, OSNCP 1973, nr 4, poz. 64; postanowienie SN z 30.01.1976 r., III CRN 374/75, OSNCP 1976, nr 11, poz. 253.

⁵⁶⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 227, 243.

⁵⁶⁹ J. Ignatowicz, *Orzekanie w procesie rozwodowym o małżeńskich sprawach majątkowych*, SC, t. XXXII, 1982, s. 145, 157; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 123, 183; J. Ignaczewski [w:] *Rozwód...*, s. 141.

⁵⁷⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 75, 78.

W Finlandii, tak jak w Polsce, w razie ustania małżeństwa z powodu śmierci jednego z małżonków podział majątku małżeńskiego powinien być przeprowadzony przed działem spadku po zmarłym małżonku, jeżeli małżonkowi przysługiwały wzajemne prawa majątkowe małżeńskie⁵⁷¹. Niemiecką ustawą z dnia 17 grudnia 2008 r. o postępowaniu w sprawach małżeńskich i w sprawach sądownictwa dobrowolnego⁵⁷² zostało objęte zniesienie wspólności majątkowej małżeńskiej (*Auseinandersetzung des Gütergemeinschaft*) na podstawie § 363 – 373 FamFG. Do podziału wspólności majątkowej małżeńskiej stosuje się odpowiednio przepisy o dziale spadku. W zakresie podziału majątku wspólnego małżonkowie mogą poddać się postępowaniu uregulowanemu w treści § 363 – 373 FamFG. Jest to procedura, która dotyczy podziału majątku wspólnego po zakończeniu wspólności majątkowej małżeńskiej, wspólności majątkowej opartej na partnerstwie życiowym albo kontynuowanej po śmierci małżonka wspólności majątkowej, stosownie do § 342 ust. 2 pkt 1 FamFG. Cechą charakterystyczną tego postępowania jest pośredniczenie notariusza przy podziale majątku wspólnego i rozliczeniu się uczestników wspólności majątkowej.

Zgodnie z przepisami niemieckiego kodeksu postępowania cywilnego, w procesie musi zostać zniesiona wspólność majątkowa małżeńska, zanim zostanie dokonany podział rzeczy do majątków poszczególnych małżonków⁵⁷³. Trzeba przy tym wyraźnie odróżnić samo zakończenie wspólności majątkowej od podziału majątku, który następuje zgodnie z § 1471 i n. BGB. Majątek wspólny małżonków podlega likwidacji w toku prowadzonego postępowania. W trakcie dokonywanej likwidacji małżonkowie powinni zgodzić się na redystrybucję (ponowny podział) ich wspólnego majątku. Sam podział majątku wspólnego odbywa się według zasad przyjętych przy znoszeniu współwłasności (§ 752 i n. BGB). Pierwszeństwo ma zatem podział w naturze, a gdy jest on niemożliwy, dochodzi do sprzedaży w drodze przetargu publicznego⁵⁷⁴.

⁵⁷¹ Orzeczenie SN z 13.12.1959 r., 4 CR 872/59, OSPiKA 1961, nr 3, poz. 72; uchwała SN z 2.03.1972 r., III CZP 100/71, OSNCP 1972, nr 7 – 8, poz. 129; uzasadnienie uchwały SN z 12.06.1986 r., III CZP 26/86, OSNCP 1987, nr 5 – 6, poz. 73; postanowienie SN z 21.10.1998 r., II CKU 56/98, Prok. i Pr. 1999, nr 2, poz. 35; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 88, 341 – 342; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 160, 161; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 704; L. Stecki, *Podział...*, s. 1302 – 1303; L. Stecki, *Ustanie...*, s. 98; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 128; B. Dobrzański, *Przegląd orzecznictwa SN*, NP 1974, nr 3, s. 338; W. Siedlecki, *Przegląd orzecznictwa SN*, PiP 1974, z. 11, s. 139; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 113; J. S. Piątowski [w:] *System...*, s. 508; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny...*, s. 249 – 250; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania...*, 1989, s. 1041; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 36; odmiennie niesłusznie: J. Nadler [w:] J. Nadler, A. Stelmachowski, *Zbieg działu spadku ze zniesieniem współwłasności gospodarstwa rolnego*, NP 1970, nr 9, s. 1268.

⁵⁷² Niemiecka Ustawa z 17.12.2008 r. o postępowaniu w sprawach małżeńskich i w sprawach sądownictwa dobrowolnego, Gesetz über das Verfahren im Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, (BGBl. I S. 2586, 2587), dalej FamFG.

⁵⁷³ J. Mayer [w:] *Münchener...*, s. 1614 – 1616.

⁵⁷⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 89 – 90.

We Francji, gdy małżonkowie nie zawrą odpowiedniej umowy majątkowej małżeńskiej, podlegają ustawowemu ustrojowi małżeńskiej wspólności majątkowej, zakładającemu wspólność dorobku (*le regime legal de la communauté réduite aux acquets*). Składniki majątku nabyte odpłatnie po zawarciu małżeństwa zasilają majątek wspólny małżonków. Skład majątku osobistego małżonków został określony w art. 1404 kodeksu cywilnego francuskiego z 1804 r.⁵⁷⁵. Zgodnie z art. 1402 CC, przedmioty majątkowe uznaje się za należące do majątku wspólnego, jeśli niemożliwe jest udowodnienie, że należą one do majątku osobistego jednego z małżonków. W razie ustania lub rozwiązania wspólności małżeńskiej każdy z małżonków zatrzymuje składniki swojego majątku osobistego (art. 1467 CC), a majątek wspólny dzielony jest pomiędzy małżonków po połowie (art. 1475 CC).

Przed dokonaniem podziału majątku sporządzany jest spis wyrównań (art. 1468 CC) należnych każdemu z małżonków z majątku wspólnego (art. 1433 CC) lub wyrównań należnych ze strony jednego z małżonków względem majątku wspólnego (art. 1437 CC). Owe wyrównania (transfery między masami majątkowymi) prowadzą do wzajemnych kompensacji należności między małżonkami, decydując w ten sposób o wartości ich udziałów w dokonywanym podziale majątku wspólnego. Obok typowych sposobów podziału majątku polegających na podziale w naturze lub sprzedaży (mających umocowanie ustawowe) judykatura francuska doprowadziła do stosowania w sprawach o podział majątku wspólnego instytucji przyznania preferencyjnego (*attribution préférentielle*). By następnie usankcjonować to rozwiązanie także na poziomie ustawowym, w 1965 r. wprowadzono stosowną regulację do art. 1476 CC⁵⁷⁶. Rozwiązanie to sprawia, że w zakresie podziału majątku wspólnego prawo francuskie odsyła do przepisów prawa spadkowego, a więc także do *attribution préférentielle*⁵⁷⁷. W 1975 r. instytucja ta została także wprowadzona do postępowania działowego przy separacji majątkowej małżonków (art. 1542 CC)⁵⁷⁸.

Amerykańskie prawo rodzinne (*family law*) stanowi swoisty konglomerat składający się z angielskiego *common law* i europejskiego prawa stanowionego. Oba systemy prawne wspólnie paralelnie funkcjonowały, stopniowo ewoluując pod wpływem oddziaływania różnorodnych czynników społecznych. Amerykańskie prawo rodzinne naznaczone jest charakterystycznym rysem oryginalności i niepowtarzalności⁵⁷⁹. Ustrój ustawowej wspólności

⁵⁷⁵ Kodeks cywilny francuski z dnia 21.03.1804 – Kodeks Napoleona Code civil (Civ - Code civil), Ordonnance n° 2020-71 du 29 janvier 2020, dalej CC.

⁵⁷⁶ G. Cornu, *Les régimes matrimoniaux*, Paris 1997, s. 504, 510.

⁵⁷⁷ S. Jankiewicz, T. Kot [w:] B. Swaczyna, S. Jankiewicz, T. Kot, M. Hulist, *Majątkowe stosunki małżeńskie w prawie zagranicznym*, Warszawa 2003, s. 31.

⁵⁷⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 90 – 91.

⁵⁷⁹ R. Tokarczyk, *Charakterystyka ogólna amerykańskiego prawa rodzinnego*, Rej. 1999, nr 12, s. 13.

majątkowej małżeńskiej (*community property system*) funkcjonuje w 9 stanach Stanów Zjednoczonych Ameryki Północnej i w nich jest możliwe dokonanie podziału majątku wspólnego małżonków. Istotnym czynnikiem, który może mieć wpływ na podział majątku małżonków, jest okres pozostawania męża i żony w małżeństwie. W związku z tym wyróżnia się tzw. małżeństwa krótkotrwałe (*short – term mariages*), trwające nie dłużej niż 10 lat, i tzw. małżeństwa wieloletnie (*long – term mariages*), trwające powyżej 10 lat. W przypadku małżeństw wieloletnich, zakres dokonywanego podziału majątków jest zdecydowanie szerszy niż w przypadku małżeństw krótkotrwałych. Niewątpliwie krócej trwające związki małżeńskie, z oczywistych powodów, nie są w stanie generować w tym czasie większych zasobów majątkowych⁵⁸⁰.

Uwzględniając powyższe uwagi prawnoporównawcze można przyjmować, że także sąd polski powinien uwzględniać sytuację małżonków, ich dzieci, jak również długość trwania związku małżeńskiego, nawet jeśli w polskich regulacjach brak szczegółowych przepisów⁵⁸¹ występujących w innych systemach prawnych. W ich kontekście można mówić o określonej naturze prawnej postanowienia co do istoty sprawy wydawanego w postępowaniu o podział majątku wspólnego dotyczącego nieruchomości. Z drugiej strony należy docenić zwięzłość polskiej regulacji dotyczącej wydawania orzeczeń o podział majątku wspólnego, gdyż zapewnia ona niezbędną elastyczność w każdym stanie faktycznym sprawy. Umożliwia to dostosowanie wskazanej regulacji do zmieniających się realiów życia codziennego i rozwoju społecznego. Natura prawna orzekania polega na tym, że sąd nie bierze pod uwagę wyłącznie stosunków majątkowych, ale także rodzinne i osobiste.

Z samego porównania ilościowego żądań akcesoryjnych wynika, że najbardziej złożone pod tym względem jest postępowanie o podział majątku wspólnego małżonków. Ma to niewątpliwie związek z charakterem prawnym wspólności majątkowej małżeńskiej i jej szczególnymi właściwościami. W przypadku żądań akcesoryjnych, możliwych do zgłoszenia w postępowaniu o podział majątku wspólnego, należy wyodrębnić dwa okresy, w których mogą powstać te żądania. Pierwszy okres dotyczy roszczeń powstałych w czasie obowiązywania wspólności ustawowej małżeńskiej (art. 45 k.r.o.). Natomiast drugi odnosi się do roszczeń wynikłych od momentu ustania wspólności ustawowej do chwili przeprowadzenia podziału majątku wspólnego (art. 567 § 1 k.p.c.). Rozróżnienie to pozostaje w zgodzie z przyjętymi rozwiązaniami dotyczącymi określenia momentu dopuszczalności zgłoszenia żądań akcesoryjnych. Co do zasady, żądania te zgłaszane są zazwyczaj dopiero w

⁵⁸⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 93, 95, 96.

⁵⁸¹ *Ibidem*, s. 706.

toczącym się postępowaniu o podział majątku wspólnego (art. 45 § 2 *in principio* k.r.o.). Mogą być one przedstawiane także wcześniej, jeżeli wymaga tego dobro rodziny (art. 45 § 2 *in fine* k.r.o.). Jak stanowi art. 35 k.r.o., w czasie trwania wspólności ustawowej żaden z małżonków nie może żądać podziału majątku wspólnego⁵⁸².

Natura prawna wspólności majątkowej małżeńskiej sprawia, że stan umożliwiający dokonanie podziału majątku wspólnego powstaje dopiero z chwilą ustania wspólności majątkowej małżeńskiej (ustawowej bądź umownej), a więc w momencie jej przekształcenia ze wspólności łącznej (nieoznaczonej ułamkiem) we wspólność ułamkową. Zarówno okres funkcjonowania wspólności majątkowej małżeńskiej, jak i czas trwający od chwili ustania tej wspólności do chwili przeprowadzenia podziału majątku wspólnego mogą być znaczne, co może wpływać na rozmiar i zakres zgłoszenia różnego rodzaju żądań akcesoryjnych. Dział spadku stanowi modelowy rodzaj postępowania działowego, do którego odwołuje się bezpośrednio podział majątku wspólnego małżonków (art. 46 k.r.o. i art. 567 § 3 k.p.c.)⁵⁸³.

Specyficzną cechą jest węższy zakres znaczeniowy pojęcia „posiadanie” na tle zgłoszonych przez małżonków wzajemnych roszczeń z tytułu posiadania poszczególnych składników majątku wspólnego w okresie od chwili ustania wspólności ustawowej do momentu podziału majątku wspólnego na podstawie art. 686 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c. w porównaniu z terminem „posiadanie”, użytym w art. 618 § 1 k.p.c.⁵⁸⁴. W związku z tym przedmiotem sporu jest zagadnienie dopuszczalności rozliczeń małżonków z tytułu posiadania przez każdego z nich poszczególnych przedmiotów majątkowych objętych wspólnością ustawową. Ma to związek z oceną „posiadania małżonków” dokonywaną w kontekście roszczeń powstałych w okresie obowiązywania wspólności ustawowej, zgłoszonych na podstawie art. 45 k.r.o. W kwestii tej sformułowane zostały dwa stanowiska, w różny sposób odnoszące się do zagadnienia dopuszczalności zgłoszenia takich roszczeń. Pierwsze z nich przyjmuje, że roszczenia takie są niedopuszczalne z powodu bezudziałowego charakteru współwłasności łącznej małżonków w tym okresie⁵⁸⁵. Nawet więc samowolne pozbawienie jednego z małżonków posiadania należącego do wspólności przedmiotu, w tym nieruchomości, nie może stanowić podstawy do zgłoszenia stosownego roszczenia z

⁵⁸² J. Jagieła, *Skuteczność orzeczeń sądowych i umów dotyczących wspólności majątkowej małżeńskiej (cz. I skuteczność orzeczeń sądowych)*, MoP 2020, nr 14, s. 733, 737, 738.

⁵⁸³ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 237, 239, 245 – 246.

⁵⁸⁴ J. S. Piątkowski [w:] *System...*, s. 502; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 246, 247.

⁵⁸⁵ Orzeczenie Sądu Wojewódzkiego dla m. st. Warszawy z 16.07.1970 r., II Cr 541/70, OSPiKA 1972, nr 3, poz. 52; A. Dyoniak, *Ustawowy...*, s. 129.

powołaniem się na art. 45 k.r.o. Drugie stanowisko dopuszcza natomiast możliwość zgłoszenia takiego roszczenia w szczególnych sytuacjach⁵⁸⁶.

W uzasadnieniu tego ostatniego zapatrywania wskazuje się, że osiągnięcie przez jednego z małżonków korzyści z przedmiotów majątkowych znajdujących się w jego posiadaniu, ze szkodą dla drugiego małżonka, może stanowić podstawę zgłoszenia stosownego rozliczenia z tego tytułu. B. Dobrzański jako przykład wyjątkowości zgłoszenia wskazanego roszczenia podał okoliczność zawładnięcia przez jednego z małżonków należącego do majątku wspólnego przedsiębiorstwa, w tym nieruchomości i czerpania z niego korzyści wyłącznie na własne potrzeby⁵⁸⁷. Według J. S. Piątowskiego, przedmiotowe roszczenie ma charakter odszkodowawczy i powstaje ono tylko wtedy, gdy małżonek poniesie szkodę majątkową⁵⁸⁸. Zdaniem z kolei A. Stempniaka, bardziej przekonuje drugie z prezentowanych stanowisk, dopuszczające zgłaszanie roszczeń dotyczących „posiadania małżonków” w okresie obowiązywania wspólności ustawowej w szczególnych sytuacjach. Pozwala ono bowiem – jedynie w sytuacjach wyjątkowych – chronić zagrożoną pozycję prawną jednego z małżonków⁵⁸⁹. Należy zgodzić się z tym zapatrywaniem, gdyż sąd nie może zostać pozbawiony możliwości zapewnienia ochrony w szczególnych przypadkach. Postępowanie nieprocesowe zakłada z góry większą inicjatywę sądu, a ogólnie ujęte przepisy zapewniają niezbędną elastyczność, by je dostosować do różnych stanów faktycznych danej sprawy. Charakter odszkodowawczy i poniesiona szkoda majątkowa nie mogą stanowić przeszkody, gdyż samo pozbawienie możliwości posiadania uzasadnia zgłoszenie roszczenia.

Wobec obowiązku ustalenia składu majątku ciężącego na sądzie, zgodnie z art. 684 k.p.c. w zw. z art. 567 § 3 k.p.c., najwięcej problemów związanych z prawidłową kwalifikacją prawną przedmiotów mogących wchodzić w skład majątku podlegającego podziałowi powstaje przy podziale majątku wspólnego, a nie w związku z działem spadku. Oznaczone prawo majątkowe może być bowiem kwalifikowane jako składnik majątku osobistego, a więc nie podlegać podziałowi, albo jako składnik majątku wspólnego (i podlegać podziałowi)⁵⁹⁰. W. Siedlecki i Z. Świeboda stwierdzają wobec tego, że: „*Postępowanie o podział majątku*

⁵⁸⁶ B. Dobrzański, *Glosa do orzeczenia Sądu Wojewódzkiego dla m.st. Warszawy z 16.07.1970 r., II Cr 541/70*, OSPiKA 1972, nr 3, poz. 52, s. 130 – 134; J. S. Piątowski [w:] *System...*, s. 501; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny...*, s. 245; M. Sychowicz [w:] *Kodeks...*, s. 273 – 274; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 608 – 609; E. Skowrońska – Bocian, *Rozliczenia...*, s. 191 – 192.

⁵⁸⁷ B. Dobrzański, *Glosa do orzeczenia Sądu Wojewódzkiego...*, s. 130.

⁵⁸⁸ J. S. Piątowski [w:] *System...*, s. 501.

⁵⁸⁹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 247, 248.

⁵⁹⁰ J. S. Piątowski [w:] *System...*, s. 342; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny...*, s. 147; E. Skowrońska – Bocian, *Rozliczenia...*, s. 44; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 530, 531.

wspólnego jest szczególnie skomplikowane...”⁵⁹¹. W podziale majątku wspólnego małżonków wysokość spłat nie może być obniżona, w przeciwieństwie do działu spadku i zniesienia współwłasności nieruchomości, co wynika z treści art. 212 § 2 – 4 k.c. oraz art. 1070 k.c. w zw. z art. 212 § 2 – 4 k.c.⁵⁹². Kognicja sądu prowadzącego sprawę o podział majątku wspólnego małżonków wyznaczona jest przepisami kodeksu postępowania cywilnego, kodeksu rodzinnego i opiekuńczego oraz kodeksu cywilnego. Normy te określają przedmiot danej sprawy działowej i zakreślają ramy badania sądu.

Sprawa o podział majątku wspólnego odróżnia się od innych postępowań działowych nie tylko tym, że dotyczy kwestii prawa rodzinnego, ale także tym, że najczęściej toczy się wyłącznie pomiędzy byłymi małżonkami⁵⁹³. Jednakże w postępowaniach, w których uczestniczą spadkobiercy byłych małżonków, czy ich wierzyciele itd., to ta różnica ulega zatarciu. W stosunku do zniesienia współwłasności nieruchomości różni się także orzeczenie o podziale majątku wspólnego tym, że dotyczy, tak jak przy działu spadku, masy majątkowej, do której mogą wchodzić nieruchomości, ale oprócz nich także ruchomości i prawa, o których również organ sądowy musi rozstrzygnąć. Do oddalenia wniosku w sprawie o podział majątku wspólnego może dojść również w razie ustalenia, że w chwili ustania małżeńskiej wspólności majątkowej małżonkowie nie posiadali żadnego majątku wspólnego (aktywów majątku)⁵⁹⁴.

4.3. Sądowe zniesienie współwłasności nieruchomości

Postanowienie rozstrzygające sprawę o zniesienie współwłasności nieruchomości zalicza się do spraw działowych. W związku z tym w podrozdziale 4.1. wskazano na cechy wspólne tych trzech orzeczeń merytorycznych wydawanych w tych analizowanych sprawach. Pozwalają one odróżnić postanowienia rozstrzygające sprawę działową od innych orzeczeń merytorycznych dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. W poniższych uwagach należy zatem wskazać cechy orzeczenia merytorycznego dotyczącego zniesienia współwłasności nieruchomości różniące go od pozostałych spraw działowych.

⁵⁹¹ W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 145.

⁵⁹² A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 587, 611.

⁵⁹³ M. Uliasz, *Kontraduktoryjne czy inkwizycyjne postępowanie w sprawach o podział majątku wspólnego?*, PS 2010 nr 6, s. 56; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 203, 323, 423, 424, 502, 526; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 185; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 34; A. Wąsiewicz, *Powstanie...*, s. 251.

⁵⁹⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 628.

Zniesienie współwłasności w drodze umowy cechuje się większym zakresem swobody dla współwłaścicieli, aniżeli realizacja tego samego celu w postępowaniu przed sądem⁵⁹⁵. Osoba zainteresowana nie jest uprawniona samym swoim zachowaniem spowodować zakończenie stosunku prawnego, gdy brak jest porozumienia między współwłaścicielami⁵⁹⁶. Tak jak w każdej sprawie działowej, zawarte we wniosku żądanie pozostaje tylko propozycją rozstrzygnięcia, które nie wiąże sądu⁵⁹⁷. Uczestnikami koniecznymi, czyli z mocy samego prawa, omawianego postępowania nieprocesowego są współwłaściciele⁵⁹⁸. W razie zmiany stanu prawnego nieruchomości postępowanie o zniesienie współwłasności toczy się z udziałem aktualnych współwłaścicieli, zaś art. 192 pkt 3 k.p.c. ze względu na obowiązywanie art. 510 k.p.c. nie ma zastosowania⁵⁹⁹. Zniesienie współwłasności, w odróżnieniu od innych spraw działowych, może nastąpić także w postępowaniu administracyjnym. Następuje to w postępowaniu scaleniowym⁶⁰⁰ na podstawie art. 2 ust. 4 ustawy o scaleniu i wymianie gruntów⁶⁰¹ lub na podstawie art. 95 pkt 1 u.g.n.⁶⁰².

Właściwość miejscową sądu wyznacza miejsce położenia rzeczy, zgodnie z art. 606 k.p.c., co również odróżnia postępowanie o zniesienie współwłasności nieruchomości od innych spraw działowych⁶⁰³. Sprawa ta różni się od innych postępowań działowych tym, że, co do zasady, dotyczy jednego konkretnego składnika majątkowego w postaci nieruchomości, a nie mas majątkowych, jak to ma miejsce w przypadku postanowienia o podział majątku wspólnego czy dział spadku⁶⁰⁴. Ma zatem charakter jednowymiarowy, co pozwala zatem, jak należy przyjmować, orzekać sądowi biorąc pod uwagę jedynie stan faktyczny i prawny nieruchomości bez konieczności uwzględniania pozostałych rzeczy, praw niezwiązanych z nieruchomością jak w przypadku pozostałych spraw działowych⁶⁰⁵. Z tego względu, moim zdaniem, ustawodawca zdecydował się na pełną regulację postępowania o zniesienie współwłasności. Unormował to postępowanie w sposób dokładny od momentu złożenia

⁵⁹⁵ *Ibidem*, s. 36, 41.

⁵⁹⁶ K. Korzan, *Orzeczenia konstytucyjne...*, s. 224 – 226, A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 150.

⁵⁹⁷ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 410.

⁵⁹⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 203, 423, 424, 479, 480; W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie...*, s. 185; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 104; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 31, 34; A. Wąsiewicz, *Powstanie...*, s. 251; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 412.

⁵⁹⁹ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 433, 434.

⁶⁰⁰ J. Szachulowicz, *Zniesienie...*, s. 21.

⁶⁰¹ Ustawa z dnia 26 marca 1982 r. o scaleniu i wymianie gruntów, t.j. Dz. U. z 2023 r., poz. 1197.

⁶⁰² M. Durzyńska, *Rozgraniczenie i podział nieruchomości*, Warszawa 2009, s. 287; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 127 – 128.

⁶⁰³ K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 219; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 18; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 395, 686.

⁶⁰⁴ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 5; T. Misiuk, *Problemy...*, Pał. 1973, nr 7 – 8, s. 23; J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 208.

⁶⁰⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 532 – 534.

wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego aż do określenia treści postanowienia merytorycznego w art. 617 – 625 k.p.c. Można bowiem łatwiej przewidzieć mogące pojawić się problemy i uregulować je, nie pozbawiając przepisów zdolności elastycznego dostosowania się do zaistniałych stanów faktycznych różnych spraw, co nie byłoby możliwe w pozostałych sprawach działowych. Sprawy o podział majątku wspólnego małżonków i dział spadku są bowiem bardziej złożone, gdyż obejmują masy majątkowe.

Zniesienie współwłasności jest postępowaniem modelowym⁶⁰⁶ i to jego przepisy znajdują odpowiednie zastosowanie do działu spadku, a poprzez to ostatnie także do podziału majątku wspólnego małżonków. W ten sposób regulacja postępowań działowych jest zwięzła i pozbawiona zbędnej kazuistyki. Stąd też można przyjmować, że także postanowienie rozstrzygające co do istoty sprawę o zniesienie współwłasności jest modelowym rozstrzygnięciem merytorycznym w relacji do większości spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości. Przemawia za tym możliwość orzekania w podobny sposób w przedmiocie stwierdzenia zasiedzenia, czy ustanowienia służebności drogi koniecznej na nieruchomości. Oprócz tego postępowanie nieprocesowe o zniesienie współwłasności to wzorcowy sposób regulacji wspólności w kodeksie postępowania cywilnego. Stosuje się bowiem odpowiednio przepisy art. 617 – 625 k.p.c. do współużytkowania wieczystego oraz innych praw rzeczowych przysługujących więcej niż jednej osobie.

Tymczasem pozostałe sprawy, w których sąd wydaje postanowienia merytoryczne dotyczące nieruchomości w analizowanym trybie wiążą się z ograniczeniami własności np. w zakresie ustanowienia służebności drogi koniecznej, przesyłu czy zarządu. Postępowanie o zniesienie współwłasności ukierunkowane jest również bezpośrednio na uregulowanie stanu prawnego nieruchomości w sposób całościowy. W związku z tym, to w tym postępowaniu mogą wynikać problemy pojawiające się w pozostałych postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości, z wyjątkiem klasycznych, do których zalicza się postępowanie wieczystoksięgowe i rejestrowe.

Elementem wyróżniającym jest także postanowienie wstępne uregulowane w art. 618 § 1 k.p.c., który z wyjątkiem orzekania o nieważności zawartej między małżonkami majątkowej umowy zmieniającej ustrój ustawowy w ramach postępowania o podział majątku wspólnego małżonków ma wyłącznie zastosowanie w postępowaniu o zniesienie

⁶⁰⁶ Wyrok SN z 11.02.2009 r., V CSK 325/08, Legalis; postanowienie SN z 25.03.2010 r., I CSK 462/09, Legalis; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 243, 244, 399, 401, 435, 555, 614, 649.

współwłasności nieruchomości⁶⁰⁷. Ma ono szerszy zakres niż art. 685 k.p.c., gdyż obejmuje orzekanie o sporach o własność, a nie tylko odnośnie sporu o to, czy pewien przedmiot należy do spadku. Ponadto na podstawie art. 688 k.p.c. bezdyskusyjnie można stosować odpowiednio jedynie art. 618 § 2 i 3 k.p.c. do działu spadku, a poprzez art. 567 § 3 k.p.c. także do podziału majątku wspólnego małżonków. Pojęcie „*posiadanie*” użyte w art. 618 § 1 k.p.c. ma szersze znaczenie niż ten sam wyraz użyty w art. 686 k.p.c., gdyż w tym drugim przepisie dodano dodatkową treść w postaci: „*pobranych pożytków i innych przychodów, poczynionych na spadek nakładów i spłaconych długów spadkowych*”⁶⁰⁸. Z tego powodu termin „*posiadanie*” zastosowany w art. 686 k.p.c. ma węższe znaczenie niż użyty w art. 618 § 1 k.p.c., gdyż ustawodawca ograniczył zakres formułowanego roszczenia poprzez wskazanie dodatkowych określeń⁶⁰⁹.

W głównym przedmiocie swojego rozstrzygnięcia postanowienie o zniesienie współwłasności ma charakter konstytutywny i zarazem kształtujący, jak to ma miejsce w większości przypadków w postępowaniu nieprocesowym⁶¹⁰. Wskazane orzeczenie, jako mające charakter kształtujący, zawiera także element ustalający istnienie stosunku prawnego lub prawa, aby możliwe było następnie dokonanie w nim zmiany. Trafnie więc zauważono w doktrynie, że zniesienie współwłasności ma skutek tworzący nowe prawo w postaci własności. Jednakże równocześnie stosunek prawny łączący dotychczasowych współwłaścicieli ulega wygaśnięciu w wyniku wydania takiego orzeczenia. Można więc uznać, że postanowienie merytoryczne znoszące współwłasność wywołuje skutek niwecząco

⁶⁰⁷ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 245; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 7 – 8, s. 31; J. Pietrzykowski, *Postępowanie...*, s. 21; M. Sychowicz, *Problematyka...*, s. 45; T. Grzybkowski, *Problematyka...*, s. 19; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 207; J. S. Piątowski, *Glosa do postanowienia SN z 30.08.1968 r., III CRN 197/68*, OSPiKA 1969, nr 7 – 8, poz. 159; postanowienie SN z 6.03.1967 r., II CR 76/67, OSNCP 1967, nr 7 – 8, poz. 145; postanowienie SN z 26.09.1968 r., III CRN 209/68, OSNCP 1969, nr 6, poz. 112; uchwała SN z 29.10.1968 r., III CZP 89/68, OSPiKA 1969, nr 5, poz. 101; uchwała SN z 31.10.1968 r., III CZP 74/68, OSNCP 1969, nr 4, poz. 66; uchwała SN z 7.07.1971 r., III CZP 35/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 4.

⁶⁰⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 649 – 652, 664.

⁶⁰⁹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 227, 228, 246, 247, 312; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 7 – 8, s. 31; J. Pietrzykowski, *Postępowanie...*, s. 21 – 22; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 84; J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 211; B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 930 – 931; W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe...*, s. 181; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 237 – 238; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 264, 265; odmiennie niesłusznie L. Stecki, *Ustanie...*, s. 99.

⁶¹⁰ K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 175 – 179, 244, K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące...*, s. 52, 53; E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 24 – 26, 31 – 34; A. Wąsiewicz, *Powstanie...*, s. 260; W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 300; T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 9, s. 17 – 18; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 117, 118; S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 60; K. Piasecki, *Wyrok...*, s. 146; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania...*, 1989, s. 987; A. Zieliński, *Postępowanie o podział...*, s. 116; M. Kłos, *Wspólność...*, s. 119; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 320; L. Stecki, *Podział...*, s. 1306; L. Stecki, *Ustanie...*, s. 103; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 431; uchwała SN z 13.02.1970 r., III CZP 97/69, OSPiKA 1971, nr 9, poz. 167; uchwała SN z 27.03.1973 r., III CZP 87/72, OSNCP 1973, nr 11, poz. 192; postanowienie SN z 22.03.2002 r., I CKN 529/00, Legalis; uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 24; postanowienie SN z 17.03.2011 r., IV CSK 366/10, Legalis.

– tworzący. Poza tym, w tym orzeczeniu mogą znaleźć się rozstrzygnięcia deklaratywne o charakterze zasądającym, nietypowe dla postępowania nieprocesowego, jak w szczególności dopłaty i spłaty, w związku odpowiednio z przyznaniem większej części nieruchomości danemu współwłaścicielowi albo całości tej rzeczy⁶¹¹. Tego typu postanowienie zawiera również element ustalający, którego potwierdzeniem jest zasądzenie określonej kwoty, która może być dochodzona w drodze egzekucji, co świadczy o jego wykonalności.

Orzeczenie w zakresie zniesienia współwłasności nieruchomości wyposażone jest wyłącznie w cechę skuteczności *erga omnes*⁶¹², tak jak pozostałe sprawy działowe. Do oddalenia wniosku o zniesienie współwłasności nieruchomości dochodzi, tak samo jak w pozostałych sprawach działowych, wyłączając przypadki odnoszące się jedynie do podziału majątku wspólnego małżonków i działu spadku. Jurysdykcja krajowa oparta na art. 1110 k.p.c. odnosi się wyłącznie do zniesienia współwłasności nieruchomości, w odróżnieniu od innych spraw działowych⁶¹³. W orzecznictwie wskazuje się na pierwszeństwo podziału fizycznego przed innymi sposobami zniesienia współwłasności⁶¹⁴. W większości przypadków podział fizyczny jest także najłatwiejszy do zaakceptowania przez uczestników postępowania, gdyż eliminuje kwestię dokonywania spłat⁶¹⁵. Należy mieć na uwadze, że w judykaturze trafnie przyjmuje się, iż roszczenia przewidziane w art. 618 § 1 k.p.c. są rozpoznawane według zasad ogólnych i celowe jest nie tylko ujmowanie poszczególnych rozstrzygnięć, zamieszczonych w jego sentencji, w odrębnie oznaczone punkty, lecz także – w razie uwzględnienia danego roszczenia jedynie w pewnym zakresie – dokładne wskazywanie, że sąd żądanie (wniosek) częściowo oddał⁶¹⁶.

4.4. Sądowy dział spadku dotyczący nieruchomości

Postanowienie rozstrzygające sprawę o dział spadku zalicza się do spraw działowych. W związku z tym, w podrozdziale 4.1. wskazano na cechy wspólne tych trzech orzeczeń merytorycznych wydawanych w analizowanych trzech sprawach. Pozwalają one odróżnić postanowienia rozstrzygające sprawę działową od innych orzeczeń merytorycznych

⁶¹¹ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 34 – 36; W. Zeiss, *Zivilprozessrecht*, Tübingen 1978, s. 176.

⁶¹² J. Policzkiwicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1973, s. 83; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 118, 119; J. Gudowski [w:] T. Erciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 432; odmiennie niesłusznie wyrok SN z 16.09.1966 r., III CR 192/66, OSNCP 1967, nr 4, poz. 73.

⁶¹³ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 628, 693.

⁶¹⁴ Postanowienie SN z 30.10.1978 r., III CRN 214/78, LEX nr 8143; postanowienie SN z 24.06.2014 r., I CSK 479/13, LEX nr 1532774.

⁶¹⁵ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 611.

⁶¹⁶ Postanowienie SN z 14.12.2011 r., I CSK 138/11, LEX nr 1112734; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 614.

dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. W niniejszym podrozdziale należy więc wskazać cechy orzeczenia merytorycznego dotyczącego działu spadku, różniące go od pozostałych spraw działowych.

Rodzaj i zakres uprawnień przysługujących poszczególnym spadkobiercom w stosunku do dziedziczonego przez nich majątku spadkowego kształtowane są w prawie kontynentalnym według dwóch zasadniczych konstrukcji⁶¹⁷. Pierwsza z nich (romańska) sięga rodowodem do prawa rzymskiego i przyjmowana jest m.in. w ustawodawstwie francuskim, austriackim (art. 825 austriackiego kodeksu cywilnego⁶¹⁸) i włoskim. Druga natomiast (germańska) pochodzi z czasów wczesnego średniowiecza i sięga swoimi korzeniami praw plemion germańskich, a funkcjonuje obecnie w prawie niemieckim oraz szwajcarskim. Romańska konstrukcja utożsamia wspólność majątku spadkowego ze współwłasnością w częściach ułamkowych (art. 883 CC i art. 1220 CC), zaś w modelu germańskim ze wspólnością łączną (§ 2032 BGB). W Polsce istnieją elementy obu tych konstrukcji⁶¹⁹. Postanowienie o dział spadku w prawie francuskim ma charakter deklaracyjny i wywiera skutki *ex tunc*⁶²⁰. W prawie niemieckim dział spadku (*Teilung des Nachlasses*), czyli żądanie zniesienia (*Auseinandersetzung*) wspólności spadkowej, opartej na konstrukcji wspólności do niepodzielnej ręki (*Gesamthandsgemeinschaft, Rechtsgemeinschaft zur gesamten Hand*) ma charakter konstytutywny i wywiera skutki *ex nunc*⁶²¹. W obu modelach dział spadku jest traktowany jako dział aktywów, a nie pasywów. Rozwiązanie to przyjęte jest m.in. w prawie: polskim⁶²², niemieckim, francuskim, szwajcarskim czy włoskim. Możliwy jest tryb umowny i sądowy, zależny od woli spadkobierców w obu konstrukcjach.

We Francji każdy ze współspadkobierców może w drodze powództwa o dział spadku (*action en partage*) żądać zniesienia wspólności majątku spadkowego i dokonania stosownej repartycji odziedziczonej substancji majątkowej. Postępowanie o dział spadku składa się z

⁶¹⁷ M. Kłos, *Wspólność...*, s. 11, 17; W. Kurowski, *Stosunki między współspadkobiercami przed działem spadku – uwagi de lege ferenda*, Rej. 2006, nr 2, s. 134; J. Biernat, *Umowa o dział spadku*, Warszawa 2008, s. 20 – 21.

⁶¹⁸ Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Oesterreichischen Monarchie StF: JGS Nr. 946/1811.

⁶¹⁹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 49 – 50.

⁶²⁰ M. Kłos, *Wspólność...*, s. 13; M. Pazdan, *Czynności notarialne w międzynarodowym prawie spadkowym*, Rej. 1998, nr 4, s. 114 – 115; J. Biernat, *Umowa...*, s. 21 – 22.

⁶²¹ M. Kłos, *Wspólność...*, s. 13; T. Kipp [w:] L. Enneccerus, T. Kipp, M. Wolff, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Erbrecht*, Tübingen 1960, s. 473; W. Dütz [w:] *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 6, Erbrecht*, red. M. Skibbe, München 1989, s. 525.

⁶²² Postanowienie SN z 7.03.2002 r., II CKN 720/99, LEX nr 55133; postanowienie SN z 20.09.2000 r., I CKN 295/00, OSN 2001, nr 2, poz. 34; postanowienie SN z 26.01.1972 r., III CRN 477/71, OSPiKA 1972, nr 9, poz. 174; postanowienie SN z 26.09.1968 r., III CRN 209/68, OSNCP 1969, nr 6, poz. 112; P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 188; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 719; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 589, 596; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 952, 957; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 53 – 54, 133 – 134.

dwóch części: fazy organizacyjnej i fazy wykonawczej⁶²³. Funkcją pierwszej z nich (*organisation du partage*) jest przygotowanie warunków do uruchomienia fazy wykonawczej (*realisation du partage*). Faza organizacyjna obejmuje zgłoszenie żądania działu spadku, ustanowienie kuratorów dla małoletnich spadkobierców i pełnomocników dla nieobecnych spadkobierców, a także wyznaczenie notariusza, którego zadaniem jest doprowadzenie do podziału masy spadkowej. Ta faza kończy się wydaniem orzeczenia nakazującego podział spadku w naturze bądź sprzedaż spadku w drodze licytacji. Na żądanie jednego ze spadkobierców, sąd może odroczyć dokonanie działu spadku na okres 2 lat, jeżeli niezwłoczny podział może doprowadzić do obniżenia wartości majątku spadkowego⁶²⁴.

Po zakończeniu fazy organizacyjnej następuje przejście do fazy wykonawczej podziału (*realisation de partage*). Ta część prowadzonego postępowania działowego składa się z dwóch etapów: układania sched (*composition des lots*) i podziału sched (*repartition des lots*). Wyznaczony przez sąd notariusz przeprowadza szereg czynności dotyczących przede wszystkim określenia masy spadkowej podlegającej podziałowi, zaliczenia darowizn na schedy spadkowe, dokonania stosownych obliczeń oraz rozdzielenia sched (art. 976-1 CPC). Wnoszone przez spadkobierców zarzuty na czynności notariusza rozstrzygane są przez sąd (art. 977-2 CPC). Skład poszczególnych sched ustalany jest, bądź przez wybranego spadkobiercę, bądź przez biegłego sądowego. Z czynności tej notariusz sporządza protokół (art. 979 CPC). Spadkobiercy mogą kwestionować te ustalenia i zgłaszać zastrzeżenia wobec składu sched. Po rozstrzygnięciu ewentualnych sporów przez sąd notariusz sporządza protokół podziału, a po jego akceptacji przez spadkobierców dochodzi do sądowego zatwierdzenia podziału. Ostateczna część działu spadku polegająca na rozdzieleniu sched następuje po wydaniu przez sąd orzeczenia zatwierdzającego podział. Podział sched pomiędzy poszczególnych spadkobierców następuje albo na podstawie porozumienia spadkobierców, albo przez losowanie, do którego dochodzi przed sędzią lub notariuszem.

Podobny jak we Francji, model postępowania o dział spadku obowiązuje także w Belgii. Tu również znaczącą rolę w toku postępowania działowego odgrywa notariusz, a funkcja sądu ogranicza się do rozstrzygania sporów i podejmowania decyzji o sposobie podziału majątku spadkowego. Także w Holandii w zakresie kompetencji notariusza mieści się m.in. podział majątku spadkowego należącego do osób małoletnich lub tych, które mają

⁶²³ A. Seriaux [w:] *Repertoire de Procédure Civile*, red. S. Guinchard, Dalloz 2002, s. 13.

⁶²⁴ A. Machowska [w:] *Prawo francuskie*, t. 1, red. A. Machowska, K. Wojtyczek, Kraków 2004, s. 182.

ustanowionego opiekuna⁶²⁵. Przyjęty we Francji kształt rozwiązań dotyczących działu spadku widoczny jest także w prawie włoskim⁶²⁶.

Prawodawca niemiecki (tak jak i francuski) wychodzi z założenia, że uregulowanie spraw związanych ze spadkiem i dział spadku należy zasadniczo do spadkobierców⁶²⁷. Repartycja majątku spadkowego w pierwszej kolejności następuje przez podział w naturze, a gdyby podział był niemożliwy, dochodzi do sprzedaży majątku w drodze przetargu publicznego⁶²⁸. Tryb działu spadku w prawie niemieckim nie jest – podobnie jak w Polsce – jednolity i w zależności od wyboru spadkobierców bądź składu spadku może przebiegać w różny sposób. Pomijając znany w tym systemie prawnym dział wykonawcy testamentu, najczęściej w grę wchodzi tryb umowny (oparty o umowę o dział spadku), bądź tryb sądowy. Ten drugi podlegał w ostatnim czasie istotnym zmianom. Spadkobiercy dążący do zniesienia wspólności spadkowej mogli zgłosić żądanie działu spadku przed sądem procesowym bądź przed sądem spadku w trybie nieprocesowym, bądź przed sądem „rolnym”. Jeżeli między spadkobiercami nie dojdzie do porozumienia i zawarcia umowy, każdy współspadkobierca może w celu realizacji roszczenia z § 2042 ust. 1 BGB wystąpić przeciwko sprzeciwiającym się współspadkobiercom z powództwem o wyrażenie zgody na dział spadku (*Erbteilungsklage*). To zgłoszone roszczenie ma na celu uzyskanie zgody na plan podziału spadku zaproponowany przez powoda (§ 894 ZPO). Ów plan podziału musi pozostawać w zgodzie z przepisami o dziale spadku, które przewidują, że spadek powinien być podzielony w naturze, a gdyby to było niemożliwe – w drodze sprzedaży i podziału uzyskanej z tego tytułu sumy (§ 2042 ust. 2 BGB, § 752 BGB, § 753 BGB).

Z chwilą wejścia w życie ustawy o postępowaniu w sprawach małżeńskich i w sprawach sądownictwa dobrowolnego (w 2009 r.) wprowadzono postępowanie w sprawach podziału (*Verfahren in Teilungssachen*). Uregulowane ono zostało w § 363 – 373 FamFG. W § 342 ust. 2 pkt 1 FamFG wskazano, że sprawami o podział spadku są czynności (zadania), które sądy⁶²⁹ zgodnie z tą ustawą obowiązane są wykonać przy rozliczeniu się spadkobierców. Podział spadku w swych ramach konstrukcyjnych został ujęty w § 363 FamFG pod nazwą „*Auseinandersetzung des Nachlasses*”. Powinnością sądu jest zatem pośredniczenie w podziale spadku między uczestnikami, a więc – jak ujmuje to ustawodawca

⁶²⁵ K. de Wit, A. Tomkow, *Länderbericht Niederlande*, Notarius International 2002, nr 1 – 2, s. 28 – 29; P. Mikołajczyk, *Notariat w Holandii* [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Oleszce*, Warszawa 2012, s. 385 – 386.

⁶²⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 55, 57 – 60, 691.

⁶²⁷ P. Jansen, *FGG Kommentar*, Berlin 1970, s. 410.

⁶²⁸ G. Zboralska, B. Łukańko, *Zarys niemieckiego prawa cywilnego*, Bielsko – Biała 2004, s. 111.

⁶²⁹ P. Jansen, *FGG...*, 1970, s. 414.

niemiecki w § 363 ust. 1 FamFG – pośredniczenie w rozliczeniu się spadkobierców. W tym ujęciu podkreślono wyraźnie, że analizowane postępowanie jest niedopuszczalne w sytuacji, gdy do dokonania działu spadku powołany został wykonawca testamentu (§ 363 ust. 1 FamFG). Sąd nakłania uczestników do zawarcia porozumienia, a w razie jego osiągnięcia spisuje je w protokole. Nieobecnemu uczestnikowi podaje się do wiadomości dotyczącą go treść dokumentu (protokołu) z pouczeniem, że jeżeli w ciągu wyznaczonego przez sąd terminu nie wniesie on o wyznaczenie nowej rozprawy albo nie stawi się na nią, wówczas przyjmuje się, że zgadza się on z ustalonym w protokole porozumieniem (§ 366 ust. 3 FamFG), a sąd ma następnie obowiązek je zatwierdzić (§ 366 ust. 4 FamFG). Jeżeli uczestnik w zastrzeżonym mu terminie wniesie o wyznaczenie nowej rozprawy i na nią się stawi, to negocjacje co do podziału spadku mają być nadal kontynuowane (§ 366 ust. 4 FamFG). Jeżeli w trakcie prowadzenia negocjacji wyniknie spór między uczestnikami, wówczas przedmiot sporu należy ująć w protokole, a postępowanie zawiesić do czasu rozstrzygnięcia tego sporu w procesie (§ 370 FamFG). Zawarte przez uczestników porozumienie staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się postanowienia zatwierdzającego to porozumienie (§ 371 FamFG)⁶³⁰.

Na skutek dokonanych w dniu 1.09.2013 r. zmian w ustawie o postępowaniu w sprawach małżeńskich i w sprawach sądownictwa dobrowolnego⁶³¹ doszło do istotnego przemodelowania omawianego postępowania w aspekcie podmiotowym w ten sposób, że miejsce sądu spadku, jako organu urzędowego w dotychczasowej procedurze, zajął notariusz. Na tym podmiocie spoczywa obecnie ciężar prowadzenia czynności mieszczących się w unormowanym w § 363 – 373 FamFG postępowaniu. Omawiane postępowanie (obecnie: notarialne, a poprzednio sądowe, prowadzone na podstawie § 363 – 373 FamFG) ma nadal małe znaczenie praktyczne. Procedura ta bowiem, w razie zaistnienia sporów między spadkobiercami, podlega umorzeniu (art. 370 FamFG). Mimo niewątpliwych zalet tego postępowania, polegających na ustaleniu z urzędu przez organ prowadzący stanu faktycznego (składu spadku) w tych sprawach nie zawsze kończy się oczekiwanym rezultatem, a więc zgodnym porozumieniem spadkobierców co do podziału spadku. Przyczyn takiego stanu rzeczy należy upatrywać w tym, że w przedmiotowym postępowaniu notariusz nie ma kompetencji do orzekania w zakresie sposobu zniesienia wspólności majątku spadkowego.

⁶³⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 61, 63, 64.

⁶³¹ Ustawa z 26.06.2013 r. o przekazaniu kompetencji w zakresie postępowania nieprocesowego notariuszom, Gesetz zur Übertragung von Aufgaben im Bereich der freiwilligen Gerichtsbarkeit auf Notare (BGBl, IS.1800). Ustawa ta weszła w życie z dniem 1.09.2013 r.

W odróżnieniu od obcych systemów prawnych, w konstrukcji polskiego działu spadku funkcja ochrony rodziny jest mało widoczna. Może się ona przejawiać, co najwyżej, w dokonywaniu takiej wykładni przepisów i ocenie okoliczności sprawy, które będą przy układaniu sched faworyzować członków rodziny spadkodawcy, kosztem obcych wobec niego osób (np. nabywców udziału w spadku)⁶³². Jednakże postanowienie o dział spadku jest mniej skomplikowane, niż wskazane postępowania w innych państwach europejskich i nie bierze w nich udziału notariusz. Wszystkie czynności związane z orzekaniem wykonuje sąd. Poza tym wydanie orzeczeń zostało przekazane tylko do postępowania nieprocesowego i nie dzieli się ono na poszczególne fazy. Regulacja polska jest też mniej kazuistyczna, niż regulacje porównywanych państw.

Charakterystyczny dla postępowania o dział spadku jest fakt, że musi się ono toczyć z udziałem wszystkich spadkobierców (co najmniej dwóch)⁶³³. Podmiotem uprawnionym do zgłoszenia wniosku o dział spadku jest każdy spadkobierca⁶³⁴. Z art. 925 k.c. i art. 681 k.p.c. wynika, że spadkobierca wszczynając postępowanie o dział spadku, nie musi wykazywać swojego uprawnienia do dziedziczenia, a tym samym legitymacji do żądania działu, postanowieniem o stwierdzeniu nabycia spadku albo zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia. Jeżeli jednak stwierdzenie nabycia spadku jeszcze nie nastąpiło i nie został sporządzony zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia, postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku wydaje sąd w toku postępowania działowego. Bez uprzedniego sądowego stwierdzenia nabycia spadku albo sporządzenia notarialnego, zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia dział spadku nie może być przeprowadzony⁶³⁵. Wynika to z założeń konstrukcyjnych działu spadku, którego petytoryjny charakter wymaga pewności co do ustalonego wcześniej prawidłowego kręgu spadkobierców i ich udziału w spadku⁶³⁶. W tym zakresie trafnie K. Markiewicz przyjmuje, że postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku stanowi zakończenie subpostępowania, czyli pierwszej, samodzielnej części postępowania. Następnym etapem jest dopiero postępowanie o dział spadku i kończące je postanowienie merytoryczne w tym przedmiocie⁶³⁷.

⁶³² A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 64, 65, 218.

⁶³³ Postanowienie SN z 3.11.2004 r., III CK 489/03, niepubl.

⁶³⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 437, 491, 492.

⁶³⁵ Postanowienie SN z 26.02.1999 r., II CKN 180/98, LEX nr 1214411; postanowienie SN z 7.11.1997 r., III CKN 246/97, LEX nr 1633893; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 715, 716.

⁶³⁶ Orzeczenie SN z 17.08.1961 r., IV CR 332/61, OSNCP 1963, nr 3, poz. 54; postanowienie SN z 24.10.1995 r., II CRN 133/95, Legalis; A. Stempniak, *Zakres stosowania art. 681 k.p.c. w postępowaniu o dział spadku*, PS 2004, nr 11 – 12, s. 91; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 151, 152; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 585.

⁶³⁷ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 223, 224.

Artykuł 1025 § 2 k.c. ustanowił domniemanie prawne przyznając przymiot spadkobiercy osobie, która uzyskała stwierdzenie nabycia spadku albo poświadczenie dziedziczenia. Dopóki to domniemanie nie zostanie obalone, dopóty stwierdzenie nabycia spadku lub poświadczenie dziedziczenia jest wiążące dla sądu w postępowaniu o dział spadku⁶³⁸. Z wnioskiem o dział spadku nie będzie mógł zatem wystąpić „rzekomy” czy nawet „rzeczywisty” spadkobierca powołujący się na tytuł swojego powołania wynikający z testamentu albo z ustawy w sytuacji, gdy w odrębnym postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku zapadło prawomocne postanowienie, które nie wskazuje go jako spadkobiercę, albo gdy zarejestrowany akt poświadczenia dziedziczenia nie będzie go uwzględniał jako spadkobiercę. W tym przejawia się walor prejudycjalności orzeczenia o stwierdzenie nabycia spadku i aktu poświadczenia dziedziczenia. Obalenie przedmiotowego domniemania może nastąpić w postępowaniu o zmianę stwierdzenia nabycia spadku lub o uchylenie zarejestrowanego aktu poświadczenia dziedziczenia (art. 679 k.p.c.). W tym trybie, w odniesieniu do postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku, można dokonać zarówno korekty kręgu spadkobierców, jak i zmiany ich udziałów w spadku. Modyfikacja ta nie będzie możliwa do momentu stwierdzenia nabycia spadku w postępowaniu o dział spadku na podstawie art. 681 k.p.c. Prowadzone w tym trybie postępowanie ma doprowadzić do powstania koniecznego dla działu spadku prejudykatu, a nie do jego zmiany⁶³⁹.

W literaturze obecnie są prezentowane dwa stanowiska inaczej przedstawiające istotę i cel działu spadku. Pierwsze z nich (dominujące) przyjmuje, że celem działu spadku i postępowania o dział spadku jest zniesienie między współspadkobiercami, wynikającej z dziedziczenia, wspólności majątku spadkowego⁶⁴⁰. Dla ustania tej wspólności, jak podkreśla E. Skowrońska – Bocian, koniecznym i wystarczającym rozstrzygnięciem w sądowym dziale spadku jest ustalenie i przyznanie poszczególnym spadkobiercom przysługujących im sched spadkowych⁶⁴¹. Drugie stanowisko (mniejszościowe) wskazuje natomiast, że dział spadku to podział majątku spadkowego przeprowadzony między spadkobiercami, stosownie do ich

⁶³⁸ Orzeczenie SN z 26.07.1949 r., C 932/49, OSN 1950, nr 1, poz. 14.

⁶³⁹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 441; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 585.

⁶⁴⁰ R. Moszyński [w:] R. Moszyński, J. Policzekiewicz, *Działy...*, s. 22; J. S. Piąkowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1979, s. 235, 243; S. Wójcik [w:] *System Prawa Cywilnego*, red. W. Czachórski, t. IV, *Prawo spadkowe*, red. J. S. Piąkowski, Wrocław 1986, s. 447, 453, 475; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 232; J. Ignaczewski, *Prawo spadkowe. Art. 922 – 1088 KC. Komentarz*, Warszawa 2004, s. 284; E. Skowrońska – Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011, s. 297, 303; A. Doliwa, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007, s. 164 – 165, 176; J. Biernat, *Umowa...*, s. 21; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 5, 25 – 28; P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 179; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 949, 959, 960.

⁶⁴¹ E. Skowrońska – Bocian, *Komentarz...*, s. 297, 303.

udziałów w spadku⁶⁴². Zapatrywanie to kładzie nacisk na element „*podziału*” (w ujęciu leksykalnym: dział to inaczej podział).

Przy ocenie sformułowanych w tym zakresie poglądów należy odwołać się do J. Ignatowicza, który stwierdził, że przez zniesienie współwłasności ustawa rozumie likwidację stosunku prawnego, jaki łączy współwłaściciele. Odpowiednikiem zniesienia współwłasności w dziedzinie prawa spadkowego jest dział spadku. Termin „*zniesienie współwłasności*” jest niewątpliwie bardziej ścisły od terminu „*dział spadku*”, gdyż wskazuje na likwidację łączącego uczestników stosunku prawnego poprzez wydanie postanowienia merytorycznego uwzględniającego wnioski. Ten drugi sugeruje bowiem, że dział spadku polega na podziale masy spadkowej między spadkobierców (jeden ze sposobów wyjścia z niepodzielności – podział fizyczny, np. wspólnej nieruchomości), co nie zawsze ma miejsce przy dziale spadku. Określenie natomiast „*zniesienie współwłasności*” takiej sugestii nie zawiera. Przeciwnie wskazuje na różnicę, jaka istnieje między zniesieniem współwłasności a podziałem rzeczy wspólnej, który stanowi tylko jeden ze sposobów wyjścia z niepodzielności⁶⁴³. Ta usprawiedliwiona analiza i wyprowadzony z niej wniosek jednoznacznie wskazują na trafność poglądów mieszczących się w dominującym nurcie wypowiedzi odnoszących się do celu działu spadku i celu postępowania o dział spadku. Jest nim bowiem likwidacja stosunku wspólności majątku spadkowego. S. Wójcik wyraźnie wskazał na nietrafność poglądu koncentrującego się przy dziale spadku na elemencie „*podziału*”. Autor stwierdził, że w praktyce stosunkowo rzadko można dokonać działu spadku przez jego podział fizyczny między wszystkich spadkobierców, odpowiednio do wielkości ich określonych ułamkowo udziałów spadkowych⁶⁴⁴.

Postępowanie o dział spadku w zakresie możliwości zgłaszania w jego toku żądań i roszczeń rozliczeniowych zostało ukształtowane na podobnych zasadach konstrukcyjnych, co postępowanie o zniesienie współwłasności. W sądowym dziale spadku, oprócz kwestii samego działu substancji majątkowej (co wydaje się rzeczą oczywistą) kognicją sądu został objęty także wyznaczony przepisami art. 685 k.p.c. i art. 686 k.p.c. szeroki zakres żądań i roszczeń dodatkowych, związanych z dokonywanym działem. Z chwilą wejścia w życie kodeksu postępowania cywilnego z 1964 r., tak w przypadku postępowania o zniesienie współwłasności, jak i w postępowaniu o dział spadku, zdecydowano, na zasadzie

⁶⁴² H. Witczak, A. Kawałko, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2008, s. 158; M. Fras, *Dział spadku. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, Rej. 2006, nr 2, s. 20 – 21.

⁶⁴³ J. Ignatowicz [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. J. I. Bielski, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, Z. Resich, t. I, Warszawa 1972, s. 540.

⁶⁴⁴ S. Wójcik [w:] *System...*, s. 447 – 448.

wyłączności, powierzyć sądowi prowadzącemu sprawę o dział spadku szeroką gamę innych spraw, ale powiązanych z przeprowadzanym działem (art. 688 k.p.c.). Sprawy te, gdyby nie toczyło się postępowanie działowe, musiałyby być rozpoznane, co do zasady, w trybie procesowym lub w oddzielnym postępowaniu nieprocesowym. Nie można zapominać także o tym, że w postępowaniu o dział spadku rozpoznawane są też sprawy, które zostały wskazane w przepisach kodeksu cywilnego (art. 1036 k.c., art. 1039 – 1043 k.c., art. 1079 k.c.)⁶⁴⁵. Te argumenty przesądzają, że pierwsze stanowisko jest zasadne, a drugie należy odrzucić. Sprawa o dział spadku zmierza do zniesienia między współspadkobiercami, wynikającej z dziedziczenia, wspólności majątku spadkowego, a nie tylko do podziału majątku spadkowego przeprowadzonego między spadkobiercami, stosownie do ich udziałów w spadku. Przemawia za tym kompleksowy charakter analizowanego postępowania nieprocesowego i postanowienia merytorycznego.

Sprawa o dział spadku odróżnia się od innych postępowań działowych, tym że dotyczy kwestii prawa spadkowego. Względem zniesienia współwłasności nieruchomości różni się tym, że dotyczy nie tylko – jak przy działu spadku – masy majątkowej, do której mogą wchodzić nieruchomości, ale również ruchomości i prawa, o których sąd musi rozstrzygnąć. W grupie właściwej tylko dla działu spadku będą mieścić się następujące żądania akcesoryjne: żądanie stwierdzenia nabycia spadku i zapisu windykacyjnego – art. 681 k.p.c., żądanie zaliczenia darowizn i zapisów windykacyjnych na schedę spadkową – art. 1039 – 1043 k.c., roszczenie o ustalenie istnienia zapisów zwykłych, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku – art. 686 k.p.c.⁶⁴⁶. Rozstrzygnięcia znajdujące podstawę w art. 685 k.p.c. i art. 686 k.p.c. najczęściej zasądzają świadczenie pieniężne w wyniku zgłoszonych przez spadkobierców roszczeń ubocznych. Inna postać orzeczenia w tej sprawie będzie występować w przypadku stwierdzenia nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 681 k.p.c.) oraz ustalenia istnienia zapisów zwykłych, których przedmiotem są rzeczy lub prawa należące do spadku (art. 686 *in principio* k.p.c.). Bez względu jednak na postać wydanego w tych kwestiach orzeczenia – czy to zasądzającego świadczenie pieniężne, czy to stwierdzającego nabycie spadku, bądź też ustalającego istnienie

⁶⁴⁵ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 173 – 175, 693; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 958 – 960.

⁶⁴⁶ Wyrok SA w Szczecinie z 7.07.2016 r., I ACa 397/16, LEX nr 2137061; A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 227; P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 188; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 722; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 950 – 951, 956.

zapisu zwykłego – w prowadzonym postępowaniu działowym, wszystkie te rodzaje rozstrzygnięć mają charakter deklaracyjny⁶⁴⁷.

Obserwacja praktyki sądowej oraz stanowiska orzecznictwa i literatury, jak również wyników badań akt sądowych przeprowadzonych na potrzeby niniejszej pracy jednoznacznie wskazują, że wydawane w sprawach o dział spadku postanowienia pozytywne są regułą. Ma to niewątpliwie związek z zakładaną przez prawodawcę „*tymczasowością*” wspólności majątku spadkowego. W przepisach materialnoprawnych regulujących wspólność majątku spadkowego i ich dział przeważają rozwiązania prowadzące do zniesienia wspólności, a nie postanowienia normujące stosunki podmiotów w ramach funkcjonującej wspólności. Z kolei, orzeczenia negatywne wydawane w postępowaniach o dział spadku stanowią wyjątek, a ponadto można odnotować rzadkie sytuacje uzasadnione wystąpieniem szczególnych okoliczności. Do specyficznej sytuacji oddalenia wniosku w sprawie o dział spadku może dojść w razie ustalenia, że: spadek nie został otwarty (osoba uznana za spadkodawcę żyje) oraz spadkodawca nie pozostawił żadnego majątku (aktywów spadku)⁶⁴⁸. Także przedstawienie żądania przez podmiot nielegitymowany skutkuje oddaleniem wniosku (art. 514 § 2 k.p.c.)⁶⁴⁹.

Należy przypomnieć, że od 23.10.2011 r., tj. od chwili wprowadzenia do polskiego systemu prawa spadkowego instytucji zapisu windykacyjnego⁶⁵⁰, może być także wydane postanowienie częściowe znajdujące swoje umocowanie w szczególnym przepisie ustawy (art. 677 § 3 k.p.c.). Unormowanie to należy traktować jako *lex specialis*. Sąd prowadzący postępowanie o dział spadku, na warunkach określonych w art. 681 k.p.c., obowiązany jest wydać postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego⁶⁵¹. Jak przyjmuje art. 677 § 3 k.p.c., stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego może nastąpić również przez wydanie przez sąd postanowienia częściowego. W takiej sytuacji, do dokonywanego w dziale spadku stwierdzenia nabycia spadku, jako koniecznego do przeprowadzenia działu prejudykatu, dochodzi później w drodze wydania postanowienia końcowego dotyczącego samego tylko ustalenia kręgu spadkobierców⁶⁵². W postępowaniu o

⁶⁴⁷ S. Madaj, *Postępowanie...*, s. 63; E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 36, 61, 124 – 125; T. Felski, *Charakter...*, s. 41; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 166 – 167, 408; J. Kremis [w:] *System...*, s. 917; A. Stempniak [w:] *Rozwód...*, 2014, s. 802.

⁶⁴⁸ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 626, 628; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 960 – 961; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 199.

⁶⁴⁹ P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 188; ; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 583, 584.

⁶⁵⁰ Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 85, poz. 458.

⁶⁵¹ A. Stempniak, *Zakres...*, s. 91.

⁶⁵² A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 646, 647; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 223.

dział spadku o podejmowanych w nim rozstrzygnięciach w sprawie działowej decydują okoliczności istniejące w chwili dokonywania podziału⁶⁵³, zaś sąd ocenia sprawę pod względem faktycznym i prawnym według chwili orzekania, tj. wiążącego się z momentem zamknięcia rozprawy⁶⁵⁴.

Skutkiem działu spadku jest zniesienie współwłasności masy spadkowej współspadkobierców, którzy przestają solidarnie odpowiadać za długi spadkowe (art. 1034 § 2 k.c.)⁶⁵⁵. Stają się oni wyłącznymi wykonawcami praw przyznanych im w postępowaniu działowym (np. prawa własności nieruchomości czy ruchomości). Stąd też nietrafny jest pogląd Sądu Najwyższego sformułowany w wyroku z 16.09.1966 r., że orzeczenie to jest skuteczne przeciwko pozostałym uczestnikom postępowania, ale inne podmioty mogą je skutecznie podważać⁶⁵⁶. Uważam natomiast za słuszne stanowisko J. Gudowskiego i J. Studzińskiej, którzy przyjmują, że postanowienie o dziale spadku wywołuje skutek *erga omnes*⁶⁵⁷. Wskazuje na to charakter orzeczenia, które likwiduje wspólność majątku spadkowego i tworzy prawo własności do konkretnych składników majątkowych np. nieruchomości. Musi ono wiązać nie tylko uczestników postępowania o dział spadku, ale także osoby trzecie. Takie ujęcie, wynika z równorzędności trybów postępowania rozpoznawczego także w zakresie wywoływanych skutków prawnych przez postanowienie merytoryczne i wyroki oraz z charakteru prawa własności, skutecznego przeciwko każdemu, kto próbuje je naruszyć. W przeciwnym razie postanowienie o dział spadku nie wywoływałoby skutków związanych z kreowaniem prawa własności, z czym nie można się zgodzić. Orzeczenie to wymagałoby bowiem dodatkowej procedury prowadzącej do powstania własności. Wydłużyłoby to niepotrzebnie w czasie spory między współspadkobiercami, prowadząc do niekorzystnych skutków gospodarczych, społecznych i prawnych. Postanowienie o dziale spadku jest tytułem egzekucyjnym w zakresie, w jakim orzeczono w nim o obowiązku świadczenia, np. spłacie czy dopłacie, bądź wydaniu rzeczy. Oznacza to, że po zaopatrzeniu go w klauzulę wykonalności może być podstawą przeprowadzenia egzekucji – przymusowej realizacji określonych w nim uprawnień spadkobiercy⁶⁵⁸.

⁶⁵³ Postanowienie SN z 27.08.1979 r., III CRN 137/79, OSNC 1980, nr 2, poz. 33.

⁶⁵⁴ J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 961.

⁶⁵⁵ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 719.

⁶⁵⁶ Wyrok SN z 16.09.1966 r., III CR 192/66, OSNCP 1967, nr 4, poz. 73; orzeczenie SN z 17.05.1946 r., C I 279/45, niepubl.

⁶⁵⁷ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 603; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 963.

⁶⁵⁸ Uchwała pełnego składu IC SN z 4.12.1957 r., I CO 16/57, OSN 1959, nr 1, poz. 1; P. Pogonowski, *Postępowanie...*, s. 199, 200.

W aktualnie obowiązującym stanie prawnym, zgodnie z art. 519¹ § 4 pkt 4 k.p.c., dopuszczalność skargi kasacyjnej w sprawach o dział spadku uzależniona jest od przekroczenia określonego progu kwotowego. W orzecznictwie przyjęto, że w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku nie jest wymagane oznaczenie w skardze kasacyjnej wartości przedmiotu zaskarżenia⁶⁵⁹. Stosownie jednak do art. 398⁴ § 3 k.p.c., skarga kasacyjna w sprawach o prawa majątkowe powinna zawierać oznaczenie wartości przedmiotu zaskarżenia. Przepis ten na podstawie art. 13 § 2 k.p.c. znajduje odpowiednie zastosowanie w sprawach działowych. Nie budzi wątpliwości fakt, że sprawa o dział spadku należy do typowych spraw o prawa majątkowe. Zastrzeżeń nie wywołuje także stwierdzenie, że z uwagi na skutki, jakie wywiera w postępowaniu o dział spadku orzeczenie o stwierdzeniu nabycia spadku, powinno ono być dokonane w początkowej fazie postępowania działowego. Do ustalenia wartości spadku ulegającego podziałowi dochodzi natomiast w końcowej fazie postępowania działowego. Nie do przyjęcia jest, aby stwierdzenie nabycia spadku następowało dopiero po oszacowaniu wartości praw majątkowych⁶⁶⁰. Należy więc przyjąć, że dokonywane w ramach postępowania o dział spadku stwierdzenie nabycia spadku stanowi samodzielną i autonomiczną część postępowania działowego. Te cechy dokonywanego na podstawie art. 681 k.p.c. stwierdzenia nabycia spadku następującego w postaci oddzielnego postanowienia sprawiają, że będzie od niego przysługiwać skarga kasacyjna na podstawie art. 519¹ § 1 k.p.c. Ten środek zaskarżenia przysługuje bowiem od wydanego przez sąd drugiej instancji postanowienia co do istoty sprawy w sprawach z zakresu prawa spadkowego⁶⁶¹.

⁶⁵⁹ Postanowienie SN z 26.05.1998 r., III CZ 68/98, OSNC 1999, nr 2, poz. 26.

⁶⁶⁰ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 683.

⁶⁶¹ *Ibidem*, s. 683.

Rozdział 5

CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA RZECZOWEGO WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

5.1. Postanowienie o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości

5.1.1. Uwagi ogólne

Stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie powinno być poprzedzone ustaleniami pozwalającymi na sformułowanie tezy, że nabycie własności rzeczywiście wystąpiło. Nie wystarcza tu natomiast samo tylko „uznanie” wniosku przez uczestników⁶⁶². W sferze spraw o stwierdzenie zasiedzenia wydawanie postanowienia wstępnego jest niedopuszczalne. Przede wszystkim trudno jest wyodrębnić w tych sprawach sporną zasadę roszczenia oraz jego wysokość, jak tego wymaga art. 318 k.p.c. Niezależnie od tego, orzekanie postanowieniem wstępnym mijałoby się z celem ze względu na ekonomię procesową, której wymagania są podstawową przesłanką wydawania takiego orzeczenia. Pozytywne przesądzenie zasady żądania wniosku o zasiedzenie może nastąpić bowiem dopiero po przeprowadzeniu całości postępowania dowodowego dotyczącego przesłanek zasiedzenia (samoistność posiadania i okresu tego posiadania), a tym samym wydawanie wówczas postanowienia wstępnego, zamiast orzeczenia ostatecznie rozstrzygającego sprawę, byłoby nieracjonalne. Tym bardziej brak jest podstaw do formułowania postanowienia wstępnego negatywnego, a więc przy stwierdzeniu braku którejs z przesłanek zasiedzenia. Nie ma natomiast żadnych przeszkód do wydawania postanowienia częściowego, czy to negatywnego czy pozytywnego⁶⁶³.

Także w Niemczech stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie dokonuje się w postępowaniu nieprocesowym (*freiwillige Gerichtsbarkeit*), w ramach postępowania wywoławczego (*Aufgebotsverfahren*), uregulowanego w § 433 – § 484 FamFG⁶⁶⁴. W Stanach Zjednoczonych jak i w Wielkiej Brytanii nie istnieje postępowanie

⁶⁶² E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 271.

⁶⁶³ J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 239, 240.

⁶⁶⁴ L. G. Ansberg, *Ersitzung eines Grundstücks*, Neue Juristische Online Zeitschrift 2002, s. 2053; D. Eickmann [w:] *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen Band 4 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, herausgegeben von T. Rauscher, München 2010, s. 1791.

nieprocesowe, ale jest możliwe stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie przed sądem⁶⁶⁵.

Celem stwierdzenia zasiedzenia jest uzyskanie przez posiadacza dowodu w postaci prawomocnego orzeczenia sądowego przyjmującego, że wnioskodawca, w zależności od przedmiotu zasiedzenia, jest właścicielem, użytkownikiem wieczystym albo uprawnionym z tytułu służebności gruntowej lub służebności przesyłu⁶⁶⁶. Stwierdzenie zasiedzenia ma charakter deklaratoryjny; samo nabycie prawa następuje bowiem wskutek upływu terminu zasiedzenia⁶⁶⁷. Potwierdza ono powstanie z mocy samego prawa skutku zasiedzenia w postaci nabycia prawa będącego przedmiotem zasiedzenia. Inaczej mówiąc – postanowienie o stwierdzeniu zasiedzenia jest dowodem własności, a zatem ma znaczenie legitymacyjne. W sensie pozytywnym oznacza to, że nabywcą jest osoba wskazana w sentencji orzeczenia, a w sensie negatywnym, że nie było w chwili zamknięcia rozprawy innych osób, które nabyły własność tej nieruchomości wskutek zasiedzenia⁶⁶⁸. W postanowieniu stwierdzającym zasiedzenie sąd orzeka, kto, w dokładnie określonej chwili nabył własność nieruchomości (prawo użytkowania wieczystego, służebności gruntowej), bez względu na to, czy nabywca jest osobą tożsamą z osobą wnioskodawcy w chwili orzekania⁶⁶⁹.

Stwierdzając zatem nabycie własności nieruchomości przez zasiedzenie na podstawie art. 609 – 610 k.p.c. sąd ustala, iż z mocy samego prawa, w określonej dacie, nastąpiło nabycie własności. Podobnie jak w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku sąd z urzędu ustala datę otwarcia spadku. Dopuszczalność działania sądu, niezależnie od treści sformułowanego w tym przedmiocie żądania wniosku, jest w orzecznictwie powszechnie przyjmowana⁶⁷⁰. Konsekwentnie też nie obowiązuje w tym zakresie zakaz *reformationis in peius* w postępowaniu apelacyjnym⁶⁷¹. W przypadku, gdy postanowienie stwierdza nabycie przez zasiedzenie własności nieruchomości lub służebności gruntowej, musi zawierać określenie nieruchomości według zasad obowiązujących w przepisach o prowadzeniu ksiąg

⁶⁶⁵ K. Lubiński, *Istota...*, s. 64; J. A. Douglas, P. J. Hamill, E. R. Pollock, *Real estate law digest*, Boston – New York 1991, s. 46 – 51; *Batt v. Adams* 11 May 2001 High Court of Justice Chancery Division, No. CH 2001 APP 010015.

⁶⁶⁶ Wyrok SN z 26.01.2018 r., II CSK 124/17, LEX nr 2439115; uchwała SN (7) z 11.12.1975 r., III CZP 63/75, OSNCP 1976, nr 12, poz. 259; uchwała SN (7) z 9.12.2016 r., III CZP 57/16, OSNC 2017, nr 5, poz. 51; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 575.

⁶⁶⁷ Postanowienie SN z 16.09.2011 r., IV CSK 608/10, LEX nr 1129159; J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 241; S. Babiarz, *Spadek...*, s. 400.

⁶⁶⁸ S. Rudnicki, *Nabycie...*, 2007, s. 126, 134; E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 251, 273.

⁶⁶⁹ Postanowienie SN z 28.03.2003 r., IV CKN 1951/00, LEX nr 121730; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 436.

⁶⁷⁰ Uzasadnienie uchwały SN z 19.10.2018 r., III CZP 1/18, OSNC 2019, nr 6, poz. 66; postanowienie SN z 7.10.2005 r., IV CK 133/05, LEX nr 399747; J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 182, 242.

⁶⁷¹ Postanowienie SN z 30.10.2013 r., V CSK 427/12, LEX nr 1396794; postanowienie SN z 6.02.2014 r., I CSK 243/13, LEX nr 1532765; uchwała SN z 19.10.2018 r., III CZP 1/18, OSNC 2019, nr 6, poz. 66; postanowienie SN z 19.11.1998 r., III CKN 28/98, LEX nr 78215; J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 242, 247, 248, 252.

wieczystych. Jeżeli natomiast nieruchomości ma urzędową księgę wieczystą lub zbiór dokumentów, a przedmiotem nabycia jest cała nieruchomość, wystarcza jej określenie według oznaczenia księgi lub zbioru, stosownie do § 187 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych⁶⁷².

Podstawowym trybem stwierdzenia zasiedzenia własności, prawa wieczystego użytkowania i służebności gruntowych jest postępowanie nieprocesowe, przy zastosowaniu przepisów art. 606 – 610 k.p.c. Ustalenie faktu nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie w innej sprawie, niż w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy ustalenie to nie należy do samego rozstrzygnięcia w danej sprawie, lecz stanowi tylko jego przesłankę, na przykład w sprawie o rozgraniczenie. Natomiast tryb postępowania spornego nie przestaje być właściwy, gdy stwierdzenie (ustalenie) nabycia przez zasiedzenie własności nieruchomości lub praw rzeczowych ograniczonych na nieruchomości nie jest przedmiotem sprawy, lecz tylko przesłanką orzeczenia⁶⁷³. Stwierdzenie zasiedzenia może więc być jednym z roszczeń akcesoryjnych w sprawach działowych bądź podniesionym zarzutem w ramach sprawy o ustanowienie drogi koniecznej lub służebności przesyłu na nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym⁶⁷⁴.

Należy jednak podkreślić, że uwzględnienie zarzutu zasiedzenia nie jest równoznaczne pod względem prawnym ze stwierdzeniem zasiedzenia w odrębnym postępowaniu. Następuje ono wyłącznie w uzasadnieniu, nie zaś w sentencji rozstrzygnięcia i nie ma skutków wykraczających poza sprawę, w której zarzut taki został zgłoszony. Rozstrzygnięcie o zarzucie zasiedzenia nie ma zatem mocy wiążącej wydanego postanowienia, a tym samym może być kwestionowane w innych postępowaniach⁶⁷⁵. Zasada ta ma zastosowanie także do odwrotnej sytuacji, tj. w przypadku, w którym sąd nie uwzględnia zarzutu nabycia prawa w drodze zasiedzenia. Również wówczas kwestia zasiedzenia nie staje się prawomocnie rozstrzygnięta. Ustalenie co do zasiedzenia jest dokonywane bowiem w takiej sprawie jedynie

⁶⁷² Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 18 czerwca 2019 r. – Regulamin urzędowania sądów powszechnych, Dz. U. z 2022 r. poz. 2514 ze zm.; E. Gapska, *Czynności...*, s. 222.

⁶⁷³ E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 255, 256; S. Rudnicki, *Nabycie...*, 2007, s. 126, 127; J. Gudowski [w:] T. Erciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 384; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 576; uchwała SN (7) z 10.02.1951 r., Ł.C. Prez. 741/50, OSN 1951, nr I, poz. 2; uchwała SN z 20.03.1969 r., III CZP 11/69, OSNCP 1969, nr 12, poz. 210; A. Szpunar, W. Wanatowska, *Przegląd orzecznictwa*, NP 1970, nr 6, s. 896; uzasadnienie uchwały SN z 21.10.1994, III CZP 132/94, OSNC 1995, nr 2, poz. 35.

⁶⁷⁴ J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 191.

⁶⁷⁵ Uchwała SN z 23.03.2016 r., III CZP 101/15, OSNC 2017, nr 2, poz. 18; postanowienie SN z 20.12.2018 r., II CSK 732/17, Legalis; postanowienie SN z 10.11.2017 r., V CSK 33/17, LEX nr 2429630; wyrok SN z 26.01.2018 r., II CSK 124/17, LEX nr 2439115; postanowienie SN z 25.01.2019 r., IV CSK 313/18, LEX nr 2611031.

incydentalnie, na potrzeby konkretnego postępowania, a stanowisko sądu w tym zakresie nie korzysta z mocy wiążącej w innych postępowaniach sądowych⁶⁷⁶. Inaczej jest z oficjalnie wydanym postanowieniem o stwierdzenie zasiedzenia. Ze względu na moc powszechnie wiążącą takiego orzeczenia, zgodnie z art. 365 k.p.c., wyklucza możliwość powoływania się w innych postępowaniach na zarzut zasiedzenia tej samej nieruchomości w tym samym okresie, a także kwestionowania stwierdzonego zasiedzenia⁶⁷⁷.

Prawomocne postanowienie stwierdzające zasiedzenie wiąże nie tylko uczestników postępowania i sąd, który je wydał, lecz również inne sądy oraz inne organy państwowe i organy administracji publicznej, a w wypadkach w ustawie przewidzianych – także inne osoby. Ma więc skutek *erga omnes*⁶⁷⁸ co wynika z art. 365 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz art. 172 k.c. Jednakże zainteresowany, który nie brał udziału w sprawie, może żądać wznowienia postępowania zakończonego prawomocnym postępowaniem na podstawie art. 524 § 2 k.p.c. W razie oddalenia wniosku o stwierdzenie zasiedzenia prawomocnym orzeczeniem ponowne złożenie wniosku o to samo może nastąpić w wypadku zmiany okoliczności, zgodnie z art. 523 zd. 2 k.p.c.⁶⁷⁹. W sprawie wszczętej ponownie sąd nie jest związany ustaleniami wynikającymi z uzasadnienia postanowienia oddalającego wniosek, które nie miały znaczenia dla rozstrzygnięcia w poprzedniej sprawie⁶⁸⁰. Postanowienie o stwierdzeniu zasiedzenia jest orzeczeniem co do istoty sprawy, które nie zasądza żadnego świadczenia i nie jest tytułem egzekucyjnym⁶⁸¹.

Na rozstrzygnięcie analizowanej sprawy mają wpływ wcześniejsze postępowania o stwierdzenie nabycia spadku, które są dołączane do akt. Są one niezbędne do wykazania następstwa procesowego o charakterze ogólnym i *mortis causa*, jak również wywołują skutki z art. 176 k.c. w zakresie doliczenia okresu posiadania poprzednika. Warto zwrócić uwagę, że nie dochodzi tu do dziedziczenia posiadania⁶⁸². Doliczenie posiadania następuje z urzędu, a sąd nie jest związany w tym zakresie żądaniem wniosku⁶⁸³. Trzeba zwrócić uwagę, że w

⁶⁷⁶ Postanowienie SN z 9.02.2017 r., III CZ 63/16, LEX nr 2242288; postanowienie SN z 30.10.2020 r., II CZ 50/20, LEX nr 3073102; postanowienie SN z 23.04.2021 r., V CZ 12/21, LEX nr 3220227; postanowienie SN z 27.04.2021 r., I CZ 13/21, LEX nr 3170912; postanowienie SN z 28.05.2021 r., I CZ 24/21, LEX nr 3302819.

⁶⁷⁷ J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 192.

⁶⁷⁸ Wyrok SN z 8.12.1971, II CR 552/71, BSN 1972, nr 2, poz. 28; uzasadnienie postanowienia SN z 23.10.2020 r., I CSK 65/19, LEX nr 3067432; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 390; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 580; E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 275, 276; Z. Krzemiński, *Glosa do uchwały SN z 13.09.1967 r., III CZP 60/67*, NP 1970, nr 1, s. 133; J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 258, 259; P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 239.

⁶⁷⁹ S. Rudnicki, *Nabycie...*, 2007, s. 135.

⁶⁸⁰ Uchwała SN z 12.03.2003 r., III CZP 97/02, OSNC 2003, nr 12, poz. 160.

⁶⁸¹ S. Rudnicki, *Nabycie...*, 2007, s. 136; E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 273, 275.

⁶⁸² E. Skowrońska – Bocian, M. Warciński [w:] *Kodeks...*, s. 583.

⁶⁸³ Postanowienie SN z 20.02.2013 r., III CSK 156/12, Legalis; M. Walasik, *Związanie...*, s. 532.

jednej z analizowanych spraw (nr 44) postanowienie co do istoty sprawy wydano na posiedzeniu niejawnym, co było możliwe na podstawie art. 514 § 2 k.p.c. Ten przepis stanowi wyjątek od obowiązku stosowania art. 608 k.p.c. i rozpoznania sprawy na rozprawie. Oddalenie wniosku na posiedzeniu niejawnym w tej sytuacji jest dopuszczalne, gdy już z treści wniosku wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy⁶⁸⁴. Dotyczy to zatem oczywistego braku legitymacji wnioskodawcy, który może wynikać z treści wniosku oraz ewentualnie z załączonych do niego dokumentów.

W wypadku oddalenia wniosku na posiedzeniu niejawnym, wnioskodawcy należy doręczyć postanowienie wraz z uzasadnieniem oraz z pouczeniem o sposobie i terminie wniesienia apelacji⁶⁸⁵. Tym samym przepis art. 514 § 2 k.p.c. umożliwia szybkie zakończenie postępowania, którego bezcelowość, zdaniem sądów orzekających w sprawie, jest niewątpliwa. W tym wypadku, nie wzywa się także osób zainteresowanych do udziału w sprawie, zgodnie z art. 510 § 2 k.p.c.⁶⁸⁶. Jednakże w razie złożenia apelacji przez wnioskodawcę, wraz z jej odpisem doręcza się zainteresowanym również odpis postanowienia o oddaleniu wniosku na posiedzeniu niejawnym⁶⁸⁷. Stąd też jest to orzeczenie co do istoty sprawy, na które zgodnie z art. 518 k.p.c. przysługuje apelacja tylko wnioskodawcy, gdyż osoby zainteresowane nie są wówczas wzywane do udziału w sprawie i nie uzyskują statusu uczestników postępowania⁶⁸⁸.

Istotne wątpliwości wywołuje związanie sądu oznaczeniem we wniosku o stwierdzenie zasiedzenia osoby, na rzecz której ma nastąpić nabycie własności danego prawa. Pojawia się mianowicie problem, czy sąd może stwierdzić zasiedzenie na rzecz innego podmiotu niż ten, który został wskazany we wniosku lub w żądaniu zgłoszonym przez jednego z uczestników postępowania o stwierdzenie zasiedzenia. Kwestia ta nie odnosi się do podmiotowych granic postępowania, lecz do jego przedmiotu i zakresu orzekania przez sąd w postępowaniu o stwierdzeniu nabycia własności lub innego prawa przez zasiedzenie. Niezbędne jest zatem przesądzenie, czy kognicja sądu obejmuje stwierdzenie w sposób władczy, że dana nieruchomości była przedmiotem posiadania prowadzącego do uzyskania

⁶⁸⁴ Orzeczenie SN z 4.04.1957 r., 3 CR 588/56, OSN 1958, nr 4, poz. 100.

⁶⁸⁵ A. Zieliński [w:] A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego Komentarz*, red. A. Zieliński, Warszawa 2017, s. 1015, 1016.

⁶⁸⁶ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 77, 78.

⁶⁸⁷ Uchwała SN z 7.06.1967 r., III CZP 41/67, OSNCP 1967, nr 11, poz. 200.

⁶⁸⁸ P. Telenga [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom I Komentarz do art. 1 – 729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, s. 887; M. Rejda [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. III, Komentarz do art. 425 – 729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020, s. 671; A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska [w:] A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego Komentarz*, Warszawa 2022, s. 1209; Uchwała SN z 7.06.1967 r., III CZP 41/67, OSNC 1967, nr 11, poz. 200; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 378.

własności w określonym czasie, niezależnie od tego, kogo dotyczy to żądanie, czy też przedmiotem tym jest objęte jedynie ustalenie, że posiadanie osoby wskazanej we wniosku doprowadziło do skutecznego zasiedzenia nieruchomości. Osobiście uważam, iż drugie z zaprezentowanych stanowisk bardziej odpowiada słuszności, zgodnie z orzecnictwem Sądu Najwyższego⁶⁸⁹. W przeciwnym wypadku samo złożenie wniosku o wszczęcie postępowania nieprocesowego o stwierdzenie zasiedzenia wymagałoby podjęcia dochodzenia, kto rzeczywiście nabył własność przez zasiedzenie, nawet wbrew interesowi wnioskodawcy. Należy przyjmować, że wydanie przez sąd orzeczenia w takim przypadku jest niedopuszczalne. Jest to natura prawna postanowienia o stwierdzenie zasiedzenia.

Z tego powodu granice kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia wyznacza żądanie osoby uprawnionej dotyczące skutków prawnych posiadania przez konkretną osobę oznaczonej nieruchomości w sposób nieprzerwany w oznaczonym czasie. Określenie podmiotu, który miał w tym okresie posiadać nieruchomość, wskazuje przede wszystkim przedmiotowe granice postępowania, gdyż precyzuje, o jakie (czyje) posiadanie ma toczyć się postępowanie. W ten sposób określone zostały podmiotowe granice postępowania przez treść art. 609 k.p.c. i art. 610 k.p.c. w zw. z art. 510 k.p.c. Zainteresowanie takie będą wykazywać zatem również inni posiadacze nieruchomości, którzy twierdzą, że sprawowali je w sposób samoistny w tym samym okresie. Wiąże się to ze naturą prawną postanowienia merytorycznego o stwierdzenie zasiedzenia, a mianowicie wielokierunkowością żądań. W takiej sytuacji tożsamość postępowania będzie zachodzić, gdy z wnioskiem o zasiedzenie nieruchomości wystąpi w oddzielnym postępowaniu inny posiadacz. O tożsamości postępowania o stwierdzenie zasiedzenia decyduje zatem ustalenie skutków prawnych samoistnego posiadania sprawowanego w określonym czasie⁶⁹⁰.

W orzecnictwie Sądu Najwyższego dokonano także, w związku z tym zagadnieniem, porównania postanowienia co do istoty sprawy o nabyciu własności nieruchomości przez zasiedzenie z orzeczeniem merytorycznym o stwierdzeniu nabycia spadku. Sąd Najwyższy

⁶⁸⁹ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27; uchwała SN z 12.06.1986 r., III CZP 28/86, OSNCP 1987, nr 5 – 6, poz. 74; postanowienie SN z 20.03.2014 r., II CSK 279/13, OSNC 2015, nr 3, poz. 35; uchwała SN z 22.04.1950 r., C 1864/49, OSN 1950, nr 1, poz. 3; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 392 – 394; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 579; E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 259 – 260; L. Smal, *Postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości*, PN 1950, nr 11 – 12, s. 254; M. Kenigsberg, K. Kołakowski, *Stwierdzenie zasiedzenia*, NP 1958, nr 7 – 8, s. 154; R. Moszyński, *Zasiedzenie i rozgraniczenie*, Warszawa 1959, s. 61; A. Kunicki, *Zasiedzenie w prawie polskim*, Warszawa 1964, s. 148; S. Babiarczyk, *Spadek...*, s. 401 – 403; J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 183 – 185; odmiennie postanowienie SN z 6.02.2014 r., I CSK 243/13, LEX nr 1532765; postanowienie SN z 19.02.2014 r., V CSK 190/13, LEX nr 1458640; postanowienie SN z 10.07.2014 r., I CSK 533/13, LEX nr 1532940; postanowienie SN z 12.09.2014 r., I CSK 626/13, LEX nr 1540627; J. Witecki, *Stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości*, PiP 1949, z. 5, s. 35.

⁶⁹⁰ M. Walasik, *Zawistość...*, s. 674, 675; P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 63, 64.

analizując zakres odesłania sformułowanego w art. 610 § 1 k.p.c., podkreślił, że w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku element oficjalności, wynikły z potrzeby ochrony interesu publicznego i porządku prawnego, jest znacznie większy niż w innych kategoriach spraw toczących się w postępowaniu nieprocesowym. Stąd też art. 677 § 1 k.p.c., obowiązujący w ścisłym powiązaniu z art. 670 k.p.c., dopuszcza odstępstwo od zasady związania sądu granicami żądania wniosku (art. 321 § 1 k.p.c.). Brak natomiast podstaw do przyjęcia, że interes publiczny i ochrona porządku prawnego wymagają orzekania z urzędu o nabyciu własności przez zasiedzenie⁶⁹¹. W sprawach o stwierdzenie zasiedzenia sąd orzeka na podstawie dowodów przedstawionych przez uczestników, z ewentualną możliwością zastosowania art. 232 zd. 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Zawarte natomiast w art. 610 § 1 k.p.c. odesłanie do przepisów o stwierdzeniu nabyciu spadku należy rozumieć w ten sposób, że w postanowieniu stwierdzającym zasiedzenie sąd powinien opisać przedmiot nabycia, wskazać osobę, która nabyła własność, a jeżeli tych osób jest więcej – oznaczyć ich udziały. Ze względu na bezpieczeństwo obrotu powinien podać również datę, z upływem której doszło do nabycia prawa. Jeśli natomiast zebrany materiał będzie wskazywał na zasiedzenie przez inną osobę niż wskazana we wniosku, sąd powinien umożliwić uczestnikom postępowania modyfikację żądania wniosku, a osobę tę – jeżeli żyje i nie jest uczestnikiem postępowania – wezwać do udziału w sprawie⁶⁹². Sąd nie może natomiast stwierdzić zasiedzenia na rzecz osoby niewskazanej przez wnioskodawcę lub innego uczestnika postępowania⁶⁹³.

Postępowanie w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia służy realizacji indywidualnych interesów poszczególnych podmiotów prawa cywilnego (*quod ad singulorum utilitatem*). Stąd też jest ono wszczynane tylko na wniosek, do zgłoszenia którego uprawniony jest zainteresowany, czyli każdy, czyich praw dotyczy wynik postępowania na podstawie art. 609 § 1 k.p.c. w zw. z art. 510 § 1 k.p.c. Każdy z zainteresowanych, mogących wziąć udział w charakterze uczestnika omawianego postępowania jest uprawniony – bez względu na stanowisko zajmowane przez wnioskodawcę – do zgłaszania żądań i przytaczania twierdzeń, wskazujących na to, kto rzeczywiście nabył prawo przez zasiedzenie. Z tej przyczyny wskazanie przez uczestnika postępowania osoby, wobec której nastąpił skutek zasiedzenia, należy traktować jako samodzielne żądanie podjęcia określonego rozstrzygnięcia co do istoty sprawy⁶⁹⁴.

⁶⁹¹ S. Babiaryz, *Spadek...*, s. 394 – 395.

⁶⁹² Postanowienie SN z 20.03.2014 r., II CSK 279/13, OSNC 2015, nr 3, poz. 35.

⁶⁹³ M. Walasik, *Związanie...*, s. 530, 531, 533.

⁶⁹⁴ Uchwała SN z 10.12.1969 r., III CZP 91/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 107; uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27.

Warunkiem skutecznego złożenia powyższego żądania jest jednak wykazanie przez uczestnika postępowania interesu prawnego w rozumieniu art. 609 § 1 k.p.c. w stwierdzeniu zasiedzenia na rzecz wskazanej przez niego osoby. Żądanie to może być uwzględnione, niezależnie od tego, czy osoba, wobec której nastąpił skutek zasiedzenia, domagała się stwierdzenia zasiedzenia na swoją rzecz. Istotne jest bowiem to, że osoba ta została wskazana przez uczestnika postępowania mającego interes prawny w wydaniu tej treści orzeczenia⁶⁹⁵. W takim wypadku, sąd nie orzeka jednak „z urzędu”, lecz w granicach żądania podmiotu, mającego status zainteresowanego w rozumieniu art. 609 § 1 k.p.c. Nieuwzględnienie wniosku o stwierdzenie nabycia spadku można uznać za przejaw efektywnej ochrony prawnej, jedynie wtedy, gdy żądanie w tym zakresie zostało zgłoszone przez osobę pozbawioną legitymacji (art. 1025 § 1 k.c.) albo w zupełnie wyjątkowym przypadku dokonania przez sąd ustalenia, że potencjalny spadkodawca pozostaje przy życiu. Natomiast z oddaleniem wniosku o stwierdzenie zasiedzenia wiążą się także pozytywne skutki prawne, przede wszystkim dla podmiotu, przeciwko któremu wniosek ten został skierowany. Na podstawie takiego rozstrzygnięcia podmiot ten – przynajmniej w sposób dorozumiany – może być nadal traktowany jako uprawniony w zakresie prawa, które mógł utracić w wyniku zasiedzenia. W ten sposób podmiotowi temu jest więc udzielana – niewątpliwie pośrednio – ochrona prawna⁶⁹⁶.

Postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia służy przede wszystkim realizacji indywidualnych interesów poszczególnych osób. Stąd też brak istotnych argumentów przemawiających za odejściem od zasady dyspozycyjności. Nabycie prawa przez zasiedzenie następuje wprawdzie – podobnie jak nabycie spadku w drodze dziedziczenia – z mocy ustawy, lecz skutek zasiedzenia nie jest nieuchronny. Dopuszczalne jest bowiem oddalenie wniosku, jeżeli okaże się, że w świetle prawa materialnego skutek w postaci zasiedzenia nie wystąpił. Nieuwzględnienie wniosku o stwierdzenie zasiedzenia dotyczącego nieruchomości nie narusza interesu publicznego, ponieważ jest równoznaczne z ustaleniem, że prawa do nieruchomości przysługiwały i nadal przysługują dotychczasowemu właścicielowi lub użytkownikowi wieczystemu albo nie zostały ograniczone służebnością⁶⁹⁷. Jeśli sąd oddalił wniosek o stwierdzenie zasiedzenia z uwagi na to, że nie upłynął jeszcze konieczny okres

⁶⁹⁵ Uchwała SN (7) z 22.04.1950 r., C. 1864/49, OSN 1950, nr 1, poz. 3; uchwała SN z 18.12.1974 r., III CZP 88/74, OSNCP 1976, nr 1, poz. 4; postanowienie SN z 17.10.2012 r., I CSK 51/12, niepubl.; postanowienie SN z 17.10.2012 r., I CSK 343/12, niepubl.; Postanowienie SN z 20.03.2014 r., II CSK 279/13, OSNC 2015, nr 3, poz. 35.

⁶⁹⁶ M. Walasik, *Związanie...*, s. 529, 530.

⁶⁹⁷ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27.

czasu, po spełnieniu tej przesłanki na wniosek osoby uprawnionej będzie mógł stwierdzić takie zasiedzenie⁶⁹⁸.

W sprawach o zasiedzenie brak zatem tak istotnych argumentów przemawiających za koniecznością identycznego, jak w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku, orzekania o skutkach zasiedzenia wobec innych osób, niż wskazane przez uczestników postępowania. Wynika to z faktu, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku dotyczy dziedziczenia po osobie zmarłej. Z kolei postanowienie o stwierdzeniu nabycia własności lub innego prawa przez zasiedzenie odnosi się do stosunku pomiędzy osobami żyjącymi (czynności *inter vivos*). Ta różnica skutkuje również odrębnościami procesowymi w zakresie orzekania. Nie stanowi również takiego argumentu rozszerzona prawomocność postanowień o stwierdzeniu zasiedzenia, gdyż osoby których roszczenia pozostają w kolizji z prawem będącym przedmiotem zasiedzenia, powinny wziąć udział w postępowaniu w charakterze uczestników i bronić swoich interesów w ramach tego postępowania, a gdyby sprawa toczyła się bez ich udziału, mogą wnieść skargę o wznowienie postępowania, zgodnie z art. 524 k.p.c.⁶⁹⁹. W sferze prawnej, w której skutki wywołuje zasiedzenie, jest tym samym szerszy zakres prawa do dysponowania postępowaniem i jego tokiem niż w stwierdzeniu nabycia spadku.

Zważywszy na okoliczność, że odesłanie ustanowione w art. 610 § 1 k.p.c. nie obejmuje art. 670 k.p.c., nakładającego na sąd obowiązek działania z urzędu, z którym regulacja zawarta w art. 677 § 1 k.p.c. jest ściśle związana, należy przyjąć, że w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia sąd, co do zasady, orzeka tylko na podstawie dowodów powołanych przez uczestników postępowania. W razie potrzeby – w ramach uprawnienia przewidzianego w art. 232 zd. 2 k.p.c. – może poszerzyć materiał dowodowy i dopuścić dowód z urzędu, co nie oznacza jednak, że „... bada z urzędu...”, kto nabył prawo przez zasiedzenie. Zakres tego ustalania ogranicza się do osób wskazanych we wniosku. Dopuszczalne jest zatem stwierdzenie, że oznaczona osoba nabyła własność nieruchomości przez zasiedzenie, choćby w chwili orzekania osoba ta nie żyła albo z innych przyczyn nie była już właścicielem lub posiadaczem nieruchomości. Nabycie własności następuje bowiem z mocy prawa z upływem ostatniego dnia terminu zasiedzenia. W postanowieniu o stwierdzenie zasiedzenia, tak samo jak w postanowieniu o stwierdzenie nabycia spadku, powinny być więc wymienione osoby,

⁶⁹⁸ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 395.

⁶⁹⁹ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27.

które nabyły własność przez zasiedzenie, choćby w chwili wydania postanowienia już nie żyły⁷⁰⁰.

Jeżeli nabywcą prawa przez zasiedzenie był nieżyjący poprzednik prawny uczestnika lub uczestników postępowania, zachodzi określone podobieństwo między stwierdzeniem zasiedzenia a stwierdzeniem nabycia spadku. Nie jest jednak dostatecznie odróżniającą cechą postępowania to, czy beneficjentem zasiedzenia jest żyjący uczestnik postępowania, czy nieżyjący poprzednik prawny uczestnika bądź uczestników postępowania. Nie ma tym samym podstaw do wprowadzenia odmiennych reguł orzekania w zależności od tego, czy osoba, na której rzecz nastąpiło zasiedzenie, pozostaje przy życiu, tym bardziej, że interes prawny uczestników w żądaniu stwierdzenia zasiedzenia na rzecz poprzednika prawnego nie budzi wątpliwości⁷⁰¹. Nie można wykluczyć, że w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia, ukierunkowanych na ochronę interesów indywidualnych, ujawni się potrzeba ochrony interesu publicznego, który wprawdzie także służy ochronie jednostki, lecz nie jest w pełni tożsamy z jej interesem. Względem na potrzebę ochrony interesu publicznego *per se* nie uzasadnia jednak stosowania wprost w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia art. 677 § 1 k.p.c., tym bardziej że interes ten może być chroniony za pomocą innych instrumentów, takich jak np. zawiadomienie prokuratora o potrzebie wzięcia udziału w postępowaniu⁷⁰².

W literaturze przedmiotu J. P. Górski⁷⁰³ nie podziela kompromisowego poglądu M. Walasika w kwestii podmiotowego zakresu związania sądu żądaniem wniosku o zasiedzenie⁷⁰⁴. Kontestuje mianowicie zapatrywanie, iż sąd jest, co do zasady, związany tym żądaniem, wobec czego może stwierdzić zasiedzenie wyłącznie na rzecz osoby wskazanej jako nabywca prawa przez uczestnika, któremu przysługuje w tym zakresie interes prawny (art. 609 § 1 k.p.c.). Zasada ta nie dotyczy jednak sytuacji, gdy materiał dowodowy wskazuje na to, że nabycie w drodze zasiedzenia nastąpiło przez nieżyjącego lub nieistniejącego poprzednika prawnego podmiotów uczestniczących w postępowaniu. W takim przypadku sąd, powołując się na odpowiednie stosowanie do zasiedzenia art. 677 § 1 zd. 1 k.p.c. w zw. z art. 610 k.p.c. powinien z urzędu orzec zasiedzenie na ich rzecz. Przed zamknięciem rozprawy sąd powinien jednak zwrócić uwagę uczestnikom na możliwość wydania takiego rozstrzygnięcia.

⁷⁰⁰ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27; uchwała SN (7) z 22.04.1950 r., C. 1864/49, OSN 1950, nr 1, poz. 3.

⁷⁰¹ M. Walasik, *Związanie...*, s. 530, 531.

⁷⁰² Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27.

⁷⁰³ J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 185.

⁷⁰⁴ M. Walasik, *Związanie...*, s. 532 – 534.

Z poglądem M. Walasika, zmierzającym w istocie do częściowego uchylenia zasady podmiotowego związania wnioskiem w sprawach o zasiedzenie przez możliwość stwierdzenia z urzędu upływu zasiedzenia na rzecz nieżyjącej osoby, nie można się zgodzić. Należy wszakże opowiedzieć się za ugruntowanym już w orzecznictwie stanowiskiem, że związanie sądu zakresem podmiotowego żądania wniosku jest generalne i nie przewiduje wyjątków. Jeśli chodzi o rozumienie pojęcia odpowiedniości stosowania przepisów, to ujmując rzecz najkrócej, wyznacza je triada możliwości: stosowania wprost, stosowania wybiórczego (w pewnym tylko zakresie) oraz braku w ogóle takiej możliwości⁷⁰⁵. W przypadku odesłania zawartego w art. 610 § 1 k.p.c. należy uznać, że możliwość stosowania do orzeczenia o zasiedzeniu przepisów o stwierdzeniu nabycia spadku jest wybiórcza, co trafnie ujęto w uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z 11.06.2015 r.⁷⁰⁶. Jak już wspomniano, sąd z urzędu ustala datę upływu zasiedzenia. Rozszerzenie tego wyjątku na możliwość ustalania i orzekania przez sąd z urzędu zasiedzenia na rzecz osoby nieżyjącej (nieistniejącej) jest nieuzasadnione. Obowiązywać tu powinna jednolita zasada, zgodnie z którą, wnioskodawca może zgłaszać żądanie stwierdzenia zasiedzenia na rzecz innej osoby, jeżeli ma w tym interes prawny, nie wykluczając osoby już nieżyjącej⁷⁰⁷.

Moim zdaniem, jeżeli interesem prawnym uczestnika jest objęte stwierdzenie zasiedzenia na rzecz jego poprzednika prawnego, który zmarł przed wszczęciem postępowania o stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie, to nic nie stoi na przeszkodzie by zgłosił wniosek o zasiedzenie przez tą osobę w ramach toczącego się już postępowania. Uzasadnia to obowiązująca w tym postępowaniu nieprocesowym wielokierunkowość roszczeń. Każda bowiem osoba zainteresowana może wstąpić do toczącego się postępowania i zgłosić własne żądanie w stosunku do tej samej nieruchomości. W ten sposób sąd powinien rozpoznać sprawę w tym zakresie. Jednakże, niezależnie od żądań wnioskodawcy i uczestników, sąd z urzędu oznacza w treści sentencji datę nabycia prawa. Jest to działanie sądu *ex officio* uzasadnione koniecznością zapewnienia porządku publicznego⁷⁰⁸. Ponadto uczestnik powinien także przedstawić twierdzenia i dowody uzasadniające jego wniosek o stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa przez osobę nieżyjącą, będącą jego poprzednikiem prawnym. W ten sposób wydanie postanowienia merytorycznego o stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa nie wymaga prowadzenia

⁷⁰⁵ J. Nowacki, „Odpowiedniość” stosowania przepisów prawa, PiP 1964, z. 3, s. 368.

⁷⁰⁶ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27.

⁷⁰⁷ J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 185 – 186.

⁷⁰⁸ I. Wolwiak [w:] *System...*, s. 1031, 1032.

badan z urzędu wyłącznie przez sąd. Poza tym za tą wykładnią przemawia także ekonomika postępowania nieprocesowego.

5.1.2. Kwestie procesowe przy orzekaniu o stwierdzeniu zasiedzenia nieruchomości

W uzasadnieniu uchwały Sądu Najwyższego z 11.06.2015 r.⁷⁰⁹ wyjaśniono, że każdy z zainteresowanych, biorących udział w charakterze uczestników postępowania o stwierdzenie zasiedzenia, jest uprawniony – bez względu na stanowisko zajmowane przez wnioskodawcę – do zgłaszania żądań i przytaczania twierdzeń wskazujących na to, kto nabył prawo przez zasiedzenie. Warunkiem skuteczności tego żądania jest jednak wykazanie przez uczestnika postępowania interesu prawnego w rozumieniu art. 609 § 1 k.p.c. w żądaniu stwierdzenia zasiedzenia na rzecz wskazanej przez niego osoby. Interes prawny w ustaleniu stanu prawnego nieruchomości może istnieć także po stronie innych podmiotów niż te, które nabyły prawo przez zasiedzenie. Podmiotom tym przysługuje w takim wypadku samodzielne uprawnienie do zgłoszenia – we wniosku o wszczęcie postępowania albo w toku sprawy – żądania stwierdzenia, że inna osoba nabyła prawo przez zasiedzenie. Istotne jest bowiem to, że beneficjent tego prawa został wskazany przez uczestnika postępowania mającego interes prawny w wydaniu tej treści orzeczenia. W rezultacie, sąd może stwierdzić nabycie prawa przez zasiedzenie na rzecz osoby, która o to nie wносиła, jeżeli żąda tego wnioskodawca lub inny uczestnik postępowania mający interes prawny w podjęciu takiego rozstrzygnięcia. Sąd Najwyższy uznał, że także w takim – trzeba przyznać, że zapewne rzadkim – przypadku sąd nie orzeka z urzędu, lecz w granicach żądania podmiotu, mającego status zainteresowanego w rozumieniu art. 609 § 1 k.p.c.⁷¹⁰.

Osobiście uważam, iż stanowisko J. P. Górskiego trafnie wyłącza możliwość orzekania o nabyciu własności nieruchomości przez zasiedzenie z urzędu przez sąd. Nie jest to bowiem podobna sytuacja, jak w przypadku sprawy o stwierdzenie nabycia spadku, w którym uwzględnia się wolę spadkodawcy i dziedziczenie wymaga wydania orzeczenia pozytywnego, a nie negatywnego, by sprawę rozstrzygnąć co do jej istoty. Ma to bowiem znaczenie dla pewności obrotu i ochrony interesów niezindywidualizowanej liczby podmiotów. Postępowanie o stwierdzenie nabycia własności bądź innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie nie wymaga podejmowania działań przez sąd z urzędu, wobec czego, brak dostatecznych argumentów, by sąd podejmował takie czynności jeżeli nie

⁷⁰⁹ Uchwała SN (7) z 11.06.2015 r., III CZP 112/14, OSNC 2015, nr 11, poz. 27.

⁷¹⁰ J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 186 – 187.

ma w tym zakresie wniosku wnioskodawcy lub innych uczestników, mających w tym interes prawny. W przeciwnym razie doszłoby do przewlekłości postępowania, niepotrzebnego zaskarżania orzeczeń przez wnioskodawcę i uczestników, zwiększenia nakładu pracy sądu, ograniczenia zasady dyspozycyjności i kontradiktoryjności oraz nadmiernej realizacji zasady inkwizycyjności, szczególnie w postępowaniu dowodowym. Ponadto stwierdzenie nabycia własności bądź innego prawa na nieruchomości na rzecz nieistniejącego podmiotu jest sprzeczne z ekonomią postępowania i prowadzi do niezrozumiałych komplikacji prawnych całkowicie niepotrzebnych w zakresie praw na nieruchomościach. Ten podmiot (postać fikcyjna, z bajki, ze świata fantazy) w odróżnieniu od osoby nieżyjącej nigdy nie funkcjonował w obrocie gospodarczym.

Sąd nie może wszakże orzekać ponad żądanie, zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Nie jest jednak uprawnione stanowisko Sądu Najwyższego, że w przypadku złożenia wniosku o stwierdzenie zasiedzenia całej nieruchomości lub wydzielonej części nieruchomości, sąd nie może orzec o stwierdzeniu zasiedzenia udziału we współwłasności nieruchomości⁷¹¹. Wydaje się, że takie nietrafne stanowisko jest wynikiem spojrzenia na poruszony problem wyłącznie z punktu widzenia procesowego. Tymczasem uwzględnienie wymiaru materialnoprawnego dotyczącego pojmowania współwłasności może prowadzić do odmiennych wniosków. Artykuł 195 k.c., definiujący współwłasność, stanowi, że własność tej samej rzeczy może przysługiwać niepodzielnie kilku osobom. Z przepisu tego wynika, że współwłasność jest odmianą własności, tyle tylko, że przysługującą kilku podmiotom. Jeżeli jest to więc, forma własności, a nie innego prawa rzeczowego, to należałoby uznać, że orzekając o zasiedzeniu udziału we współwłasności nieruchomości, zamiast żądanego we wniosku zasiedzenia całej lub wydzielonej części nieruchomości i oddalając wniosek w pozostałym zakresie, sąd nie narusza ustanowionej w art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. zasady związania zgłoszonym żądaniem i nie orzeka czegoś innego (*aliud*), lecz przyznaje wnioskodawcy mniej, niż żądał (*minus*)⁷¹².

W sprawie o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie nie występuje stan sprawy w toku, jeżeli toczy się inne postępowanie o stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie tej samej nieruchomości na rzecz innych osób, niezależnie od twierdzeń wnioskodawców z obu spraw co do okresów posiadania tej nieruchomości⁷¹³. Sąd Najwyższy podniósł, że w postępowaniu nieprocesowym odrzuceniu z powodu stanu sprawy

⁷¹¹ Postanowienie SN z 12.09.2018 r., II CSK 527/17, LEX nr 2572695; postanowienie SN z 24.07.2020 r., II CZ 75/19, LEX nr 3054701.

⁷¹² J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 189 – 190.

⁷¹³ Uchwała SN z 12.06.1986 r., III CZP 28/86, OSNCP 1987, nr 5 – 6, poz. 74.

w toku powinien podlegać wniosek tego samego wnioskodawcy, z tym samym żądaniem i tą samą podstawą żądania, przy czym zastrzegł, że w tym zakresie, mogą w tym postępowaniu, obowiązywać swoiste uregulowania odnoszące się do strony podmiotowej i przedmiotowej sprawy lub zakresu kognicji sądu. Takie odrębności nie występują w sprawach o stwierdzenie zasiedzenia, ponieważ przy ich rozpoznawaniu sąd nie może badać ani stwierdzić z urzędu nabycia własności przez zasiedzenie, bez wniosku podmiotu uprawnionego w sensie materialnoprawnym. W związku z tym Sąd Najwyższy uznał, że może toczyć się równolegle kilka postępowań o stwierdzenie zasiedzenia, nie powodując stanu sprawy w toku, nawet co do tego samego przedmiotu (tej samej nieruchomości) i wskazał, że oddalenie wniosku, a nawet jego uwzględnienie przez stwierdzenie zasiedzenia na rzecz osoby, której wniosek dotyczy, w jednej sprawie, nie przesądza możliwości stwierdzenia zasiedzenia na rzecz innej osoby w innym postępowaniu bądź z tego powodu, że spełnia ona przesłanki zasiedzenia w okresie objętym wcześniejszym wnioskiem, który został oddalony w odniesieniu do innej osoby, bądź z tego względu, że nabyła ona własność przez zasiedzenie w terminie późniejszym.

Stanowisko to zostało zaakceptowane w późniejszych orzeczeniach Sądu Najwyższego⁷¹⁴ a także w piśmiennictwie⁷¹⁵. Zawisłość między sprawami o stwierdzenie zasiedzenia tej samej nieruchomości występuje jedynie wówczas, gdy przedmiotem rozpoznania jest w nich kwestia ustalenia (roszczenie), że własność tej nieruchomości została nabyta w drodze zasiedzenia przez ten sam podmiot⁷¹⁶. Klauzula odpowiedniego stosowania art. 677 § 1 zd. 1 k.p.c. w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia pozwala na przyjęcie wniosku, że każdy podmiot, który bierze udział w tym postępowaniu, a więc nie tylko wnioskodawca, może zgłaszać żądania stwierdzenia nabycia własności w drodze zasiedzenia przez określone osoby. Należy uznać to za dorozumianą konsekwencję tego, że legitymację do złożenia wniosku o stwierdzenie zasiedzenia ma wyłącznie podmiot zainteresowany (art. 609 § 1 k.p.c.)⁷¹⁷. Istnienie tego uprawnienia uczestników nie jest obecnie kwestionowane⁷¹⁸.

⁷¹⁴ Postanowienie SN z 29.01.2008 r., IV CSK 432/07, LEX nr 492176; postanowienie SN z 15.09.2011 r., II CSK 657/10, LEX nr 1102853.

⁷¹⁵ E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 275; S. Dmowski, K. Kołakowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Piasecki, t. I, Warszawa 2010, s. 1158; S. Rudnicki, *Nabycie przez zasiedzenie*, Warszawa 2010, s. 157; A. Zieliński, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 287; J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania...*, 1989, s. 961.

⁷¹⁶ M. Walasik, *Zawisłość...*, s. 671, 672.

⁷¹⁷ A. Górski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3, *Komentarz do art. 506 – 729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2011, s. 285, 288.

⁷¹⁸ M. Uliasz, *Kodeks...*, s. 898, 899.

Osoba, która w innej sprawie utrzymuje, że w sposób nieprzerwany i samoistny posiadała nieruchomości, w związku z czym nabyła jej własność w drodze zasiedzenia, jest zainteresowaną w sprawie, która zawisła wcześniej, ponieważ także jej praw dotyczy wynik tej sprawy (art. 510 § 1 k.p.c.). Oznacza to, że osoba ta w sprawie zawisłej wcześniej musi zgłosić żądanie stwierdzenia nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie na jej rzecz, ponieważ kwestia ta - w świetle odesłania z art. 610 § 1 k.p.c. - mieści się w granicach kognicji sądu, który rozpoznaje tę sprawę. Należy wobec tego przyjąć, że postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia tej samej nieruchomości wszczęte później może mieć inny przedmiot, aniżeli postępowanie, które zawisło wcześniej, jedynie wtedy, gdy w postępowaniach tych zgłoszono żądania stwierdzenia nabycia własności w drodze zasiedzenia przez inne osoby i w tym celu przytoczono twierdzenia, w świetle których osoby te nieprzerwanie i samoistnie posiadały tę nieruchomości w różnych okresach⁷¹⁹, przy czym minimalny odstęp czasowy powinien w tym zakresie wynosić w zasadzie dwadzieścia lat⁷²⁰.

Za zaproponowanym rozwiązaniem przemawiają także dalsze argumenty. Przedmiotem postępowania o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości nie jest wyłącznie kwestia określenia, kto i kiedy nabył własność tej nieruchomości przez zasiedzenie. W postępowaniu tym, dokonywane jest również ustalenie negatywne, że nikt inny poza nabywcą nie posiadał nieruchomości w sposób nieprzerwany i samoistny w rozpatrywanym okresie i w związku z tym nie mógł nabyć, w tym samym czasie, jej własności w drodze zasiedzenia⁷²¹. Ze względu na podstawę materialnoprawną w postaci: art. 336 k.c. w zw. z art. 140 k.c., postanowienie o stwierdzeniu zasiedzenia korzysta również z tzw. rozszerzonej prawomocności materialnej i jest wiążące wobec wszystkich (*erga omnes*), także wobec osób zainteresowanych, które nie brały udziału w postępowaniu. Osoby te mogą jedynie ubiegać się o wznowienie tego postępowania na podstawie art. 524 § 2 k.p.c.⁷²². Po stwierdzeniu zasiedzenia nie jest dopuszczalne przeprowadzenie postępowania w celu wydania innego postanowienia, w którym zostałyby stwierdzone nabycie przez zasiedzenie własności tej

⁷¹⁹ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania...*, 1989, s. 961.

⁷²⁰ Postanowienie SN z 25.05.2012 r., I CSK 475/11, LEX nr 1271640; postanowienie SN z 24.09.1997 r., II CKN 293/97, LEX nr 738524.

⁷²¹ Postanowienie SN z 18.09.1998 r., III CKN 608/97, LEX nr 50637; postanowienie SN z 28.03.2003 r., IV CKN 1951/00, LEX nr 121730; postanowienie SN z 18.03.2010 r., V CSK 314/09, LEX nr 794583; postanowienie SN z 16.09.2011 r., IV CSK 608/10, LEX nr 1129159; postanowienie SN z 25.05.2012 r., I CSK 475/11, LEX nr 1271640.

⁷²² Wyrok SN z 8.12.1971 r., II CR 552/71, LEX nr 7033; postanowienie SN z 18.09.1998 r., III CKN 608/97, LEX nr 50637; postanowienie SN z 18.02.2009 r., I CSK 337/08, LEX nr 560506; postanowienie SN z 18.03.2010 r., V CSK 314/09, LEX nr 794583; E. Janeczko, *Zasiedzenie...*, 2002, s. 275 – 276; S. Rudnicki, *Nabycie...*, 2010, s. 160; A. Górski [w:] *Kodeks...*, s. 289; R. Dżiczek, *Postępowania cywilne w sprawach dotyczących nieruchomości*, Warszawa 2011, s. 125; I. Wolwiak [w:] *System...*, s. 1032.

samej nieruchomości z tym samym dniem (lub w okresie krótszym niż dwadzieścia lat⁷²³), lecz na rzecz innej osoby, gdyż stoi temu na przeszkodzie prawomocność materialna postanowienia, które zostało wydane wcześniej (art. 366 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁷²⁴.

Kwestionowane stanowisko opiera się także na założeniu, że w równocześnie toczących się sprawach o stwierdzenie zasiedzenia tej samej nieruchomości nie mogą zapaść sprzeczne orzeczenia⁷²⁵. W tej sytuacji bardziej właściwe jest opowiedzenie się za jednolitą regułą, w myśl której w postępowaniach wszczynanych z urzędu oraz w postępowaniach, w których ze względu na występujące w nich okoliczności jedynym uczestnikiem jest wnioskodawca stan zawisłości sprawy powstaje w momencie podjęcia przez sąd pierwszej czynności przygotowawczej zmierzającej do rozstrzygnięcia sprawy⁷²⁶. Do tej grupy postępowań zalicza się także postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia, ponieważ może ono toczyć się z udziałem jedynie osoby wnioskodawcy. W podsumowaniu przedstawionych uwag M. Walasik trafnie przyjmuje, że sprawy o stwierdzenie nabycia w drodze zasiedzenia przez różne osoby własności tej samej nieruchomości mają ten sam przedmiot (toczą się „o *samo roszczenie*”), jeżeli w świetle przytoczonych w tych sprawach okoliczności osoby te mogły w sposób nieprzerwany i samoistny posiadać tę nieruchomość w tym samym czasie, przy czym wniosek złożony w sprawie, która zawisła później, powinien podlegać odrzuceniu bez względu na to, jaki jest krąg podmiotów, które biorą udział w każdym z toczących się postępowań (art. 199 § 1 pkt 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁷²⁷.

Obowiązek orzekania o całości żądania istnieje bez względu na to, czy sąd rozstrzyga rozpatrywane żądanie w sposób pozytywny (w całości je uwzględnia), czy też negatywny (w całości je oddala). Sąd ma obowiązek orzec o całości żądania również wtedy, gdy okaże się, że jest ono tylko częściowo uzasadnione. W takiej sytuacji żądanie to w części, w jakiej nie zostało uwzględnione, powinno ulec oddaleniu. W praktyce powstał problem sprecyzowania zakresu zastosowania art. 325 k.p.c. w postępowaniu, w którym wnioskodawca domagał się stwierdzenia przez zasiedzenie nabycia nieruchomości gruntowej (o określonej powierzchni) w sytuacji, gdy w świetle ustaleń poczynionych przez sąd zakresem zasiedzenia została objęta

⁷²³ Postanowienie SN z 25.05.2012 r., I CSK 475/11, LEX nr 1271640; postanowienie SN z 24.09.1997, II CKN 293/97, LEX nr 738524.

⁷²⁴ Postanowienie SN z 24.09.1997 r., II CKN 293/97, LEX nr 738524; postanowienie SN z 5.03.2003 r., III CKN 1074/00, LEX nr 1632399; postanowienie SN z 18.02.2009 r., I CSK 337/08, LEX nr 560506.

⁷²⁵ M. Walasik, *Zawisłość...*, s. 674, 675.

⁷²⁶ Postanowienie SN z 26.03.1992 r., I CRN 19/92, LEX nr 9074; J. Gudowski, *Przegląd orzecznictwa z zakresu prawa cywilnego procesowego (za I półrocze 1992)*, PS 1994, nr 9, s. 72 – 73.

⁷²⁷ M. Walasik, *Zawisłość...*, s. 676, 677.

jedynie część tej nieruchomości (o mniejszej powierzchni)⁷²⁸. Rozpatrując to zagadnienie, Sąd Najwyższy⁷²⁹, stanął na stanowisku, zgodnie z którym postanowienie w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia własności nieruchomości gruntowej, w myśl art. 325 k.p.c. w zw. z art. 361 k.p.c. i art. 13 § 2 k.p.c., powinno odnosić się do całości żądania zgłoszonego we wniosku inicjującego to postępowanie, a w razie uwzględnienia wniosku w ograniczonym przedmiotowo zakresie, w pozostałej części wniosek powinien podlegać oddaleniu. W związku z tym przyjęto, że w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia niedopuszczalna jest apelacja od postanowienia w zakresie niezawierającym rozstrzygnięcia co do części nieruchomości objętej żądaniem wnioskodawcy.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego ugruntowany jest również pogląd, że art. 677 § 1 k.p.c., stosowany odpowiednio na podstawie art. 610 § 1 k.p.c. do postanowienia o stwierdzenie zasiedzenia, nie nakłada na sąd obowiązku orzekania z urzędu o skutkach zasiedzenia poza granicami przedmiotowymi zgłoszonego żądania, co oznacza, że sąd jest związany żądaniem co do rzeczy i prawa, zgodnie z art. 321 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.; może również uwzględnić to żądanie w ograniczonym przedmiotowo zakresie⁷³⁰. Rozstrzygając przedstawione zagadnienie prawne, Sąd Najwyższy ostatecznie przyjął, że charakter wniosku o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości pozwala na ścisłe sprecyzowanie w postanowieniu zakresu, w jakim został lub nie został on uwzględniony przez sąd i skonkretyzowanie przedmiotu zasiedzenia. W związku z tym wskazano, że w braku rozstrzygnięcia co do całości żądania wniosku, uczestnik powinien zgłosić wniosek o uzupełnienie postanowienia, zaś w razie zaniechania tej czynności wystąpić z nowym wnioskiem o stwierdzenie zasiedzenia tej części nieruchomości, co do której pominięto wydanie orzeczenia, ponieważ nie ma przepisu, który stanowiłby przeszkodę uniemożliwiającą rozpoznanie takiego wniosku. Sąd Najwyższy wskazał również, że innego rozwiązania nie uzasadnia praktyka orzecznicza⁷³¹, ani względy ekonomii postępowania, w tym jego szybkości i odformalizowania⁷³².

⁷²⁸ M. Walasik, *Obowiązek orzekania o całości żądania wnioskodawcy w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości*, MoP 2015, nr 11, s. 594; S. J. Zabłocki [w:] *Izba Cywilna Biuletyn Sądu Najwyższego*, red. J. Gudowski, M. Machowski, 2014, nr 10, s. 14; Uchwała SN z 11.12.2014 r., III CZP 94/14, IC BSN, red. J. Gudowski, M. Machowski, 2014, nr 10, s. 14.

⁷²⁹ Uchwała SN z 11.12.2014 r., III CZP 94/14, IC BSN, red. J. Gudowski, M. Machowski, 2015 nr 1, s. 7 – 8.

⁷³⁰ Postanowienie SN z 9.12.2009 r., IV CSK 297/09, Legalis; postanowienie SN z 13.10.2010 r., I CSK 582/09, OSP 2013, nr 9, poz. 93; postanowienie SN z 21.11.2013 r., III CSK 316/12, Legalis; postanowienie SN z 6.02.2014 r., I CSK 243/13, Legalis.

⁷³¹ Postanowienie SN z 28.05.1998 r., III CKN 409/98, Legalis; postanowienie SN z 27.03.2013 r., V CSK 202/12, Legalis.

⁷³² M. Walasik, *Obowiązek...*, s. 594, 595; A. Machnikowska [w:] *Prawo do sądu a szybkość postępowania cywilnego* [w:] *Sprawiedliwość*, red. J. Zajadło, GSP, Tom XXXV, 2016, s. 281 – 287, 292, 293; A.

W okolicznościach rozpatrywanej sprawy, Sąd Najwyższy odrzucił możliwość zastosowania koncepcji, która zakłada, że rozstrzygnięcie sprawy w sposób pozytywny może także w niektórych przypadkach objąć negatywne ustosunkowanie się sądu do żądania uczestnika w części, w jakiej nie zostało ono uwzględnione (oddalenie żądania *sensu largo*). Konstrukcja ta opiera się na założeniu, że decyzja o charakterze pozytywnym wywołuje jednocześnie skutek wydania rozstrzygnięcia negatywnego, pomimo że nie zostało ono w sposób wyraźny zamieszczone w sentencji orzeczenia⁷³³. Otwiera to drogę do wniesienia środka zaskarżenia przeciwko orzeczeniu również w tym zakresie, pomimo braku w jego sentencji rozstrzygnięcia, które mogły by stanowić bezpośredni substrat zaskarżenia.

Posłużenie się tą koncepcją wchodzi w rachubę przede wszystkim w sytuacji, gdy sąd wprawdzie orzekł inaczej (*aliud*) niż oczekiwał tego uczestnik, lecz pomimo to odniósł się do całości przedmiotu rozpoznawanej sprawy i tym samym w pełni ustosunkował się do zgłoszonego żądania. Takimi właściwościami nie odznacza się postanowienie w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia wydawane w odniesieniu do nieruchomości gruntowej o konkretnej powierzchni. W takiej sprawie, istota rozstrzygnięcia sądu polega na deklaratoryjnym ustaleniu, że nastąpił skutek nabycia własności przez zasiedzenie, który powstaje z mocy prawa. Możliwe przy tym jest stwierdzenie przez sąd, że przedmiotem zasiedzenia jest nieruchomość gruntowa oznaczona przez wnioskodawcę, z ograniczeniem zakresu tego zasiedzenia do pewnej części tej nieruchomości o powierzchni mniejszej, niż określa to żądanie wniosku (*minus*)⁷³⁴.

Przedmiot rozstrzygnięcia pozostaje jednak w takim wypadku tożsamy; zwężeniu ulega natomiast wyłącznie zasięg pozytywnego ustalenia, którego dokonuje sąd. Rozstrzygnięcie odnoszące się do części nieruchomości gruntowej (o mniejszej powierzchni) nie może być wobec tego kwalifikowane jako orzeczenie o czymś rodzajowo innym (*aliud*), z którym można by próbować łączyć skutek oddalenia w sposób dorozumiany żądania głównego (dotyczącego nieruchomości gruntowej o większej powierzchni) zawartego we wniosku. Skutek, do jakiego prowadzi rozwiązanie powstałego zagadnienia, w sposób określony przez Sąd Najwyższy sprowadza się do przyjęcia, że uchybienie polegające na braku rozstrzygnięcia co do części żądania może zostać usunięte wyłącznie poprzez złożenie

Machnikowska, *Zmiany w statusie sędziego z perspektywy kompetencji Krajowej Rady Sądownictwa*, Krajowa Rada Sądownictwa 2018, nr 1, s. 37, 38, 41 – 43; A. Machnikowska, *Ewolucja zasad postępowania cywilnego w Polsce [w:] Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, pod red. S. Cieślaka, Jurysprudencja 2020, nr 14, Łódź 2020, s. 55 – 57, 69 – 71.

⁷³³ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 227 – 229.

⁷³⁴ Postanowienie SN z 4.12.2008 r., I CSK 225/08, Legalis; postanowienie SN z 4.12.2013 r., II CSK 167/13, Legalis; postanowienie SN z 27.03.2013 r., V CSK 202/12, Legalis.

przez uczestnika wniosku o uzupełnienie postanowienia, w ciągu dwóch tygodni od jego ogłoszenia lub doręczenia z urzędu (art. 351 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.)⁷³⁵. Według poglądu utrwalonego w orzecznictwie, w razie niezgłoszenia takiego wniosku w przepisany termin zainteresowany może ponownie wystąpić na drogę sądową o udzielenie ochrony prawnej co do nierozstrzygniętej części żądania⁷³⁶. W następstwie bezskutecznego upływu powyższego terminu wygasa bowiem stan zawisłości sprawy⁷³⁷. Moim zdaniem, z tego powodu sąd powinien całościowo orzekać w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości, gdyż nie można dopuścić by prawo do sądu zostało ograniczone, a wnioskodawca ponosił dodatkowe opłaty z powodu braku rozstrzygnięcia przez sąd o całości żądania. Ponadto obciąża to niepotrzebnie sąd koniecznością rozpatrywania wniosków o uzupełnienie postanowienia oraz przedłuża postępowanie i zwiększa jego koszty.

Z kolei art. 511² k.p.c., przyjęty na podstawie nowelizacji z dnia 4.07.2019 r. wprowadza możliwość fakultatywnego nałożenia przez sędziego obowiązku wniesienia odpowiedzi na wniosek oraz wyznaczenia posiedzenia przygotowawczego. Z przeprowadzonych badań empirycznych wynika, że według poprzednio obowiązujących przepisów rygor złożenia odpowiedzi na wniosek został nałożony w 4 sprawach na 11 badanych, przy wydaniu 5 zarządzeń i 1 postanowienia. Można zatem przypuszczać, iż obligatoryjna odpowiedź na wniosek i posiedzenie przygotowawcze będą stosowane w sprawach bardziej skomplikowanych (przede wszystkim działowych)⁷³⁸. Może mieć to wpływ na zakres orzekania, gdyż ze względu na wielokierunkowość żądań także twierdzenia i dowody przytoczone przez uczestnika w odpowiedzi na wniosek muszą zostać uwzględnione przez sąd w postanowieniu rozstrzygającym sprawę co do jej istoty. Typowym kosztem ponoszonym w sprawach o nabycie własności przez zasiedzenie jest konieczność poniesienia wydatku w postaci ogłoszenia zgodnie z art. 609 k.p.c. W 2 badanych sprawach wydano w tym przedmiocie po 1 postanowieniu.

⁷³⁵ J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie...*, s. 246; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 231.

⁷³⁶ Orzeczenie SN z 3.06.1949 r., C 655/49, PiP 1949, z. 12, s. 16; postanowienie SN z 2.06.1964 r., I PR 10/63, OSNCP 1965, nr 5, poz. 80; wyrok SN z 4.11.1966 r., II PR 436/66, OSNC 1967, nr 4, poz. 79; wyrok SN z 15.07.1969 r., II CR 246/69, OSPiKA 1970, nr 5, poz. 98; uchwała SN z 7.02.2014 r., III CZP 95/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 112.

⁷³⁷ J. Mucha, *Zawisłość sprawy w procesie cywilnym*, Warszawa 2014, s. 195 – 197; M. Walasik, *Obowiązek...*, s. 596.

⁷³⁸ J. Jagieła, *Organizacja...*, s. 461, 465 – 468, 473 – 476; A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska [w:] A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska, *Kodeks...*, 2022, s. 1205; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 373 – 374; A. Machnikowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. Tom II., red. T. Zembruski, Warszawa 2020, s. 1369 – 1373.

5.2. Sądowe ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości

Zaangażowanie sądu bezpośrednio w kwestie sporne między współwłaścicielami, a związane z zarządem nieruchomością wspólną w postępowaniu nieprocesowym może nastąpić na podstawie: 1) art. 199 k.c., na wniosek współwłaścicieli, których udziały wynoszą, co najmniej połowę o zezwolenie na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu, 2) art. 201 k.c., o wydanie na wniosek współwłaściciela mniejszościowego upoważnienia sądowego do dokonania czynności zwykłego zarządu, 3) art. 202 k.c., dotyczącego sytuacji, gdy większość współwłaścicieli postanowiła o dokonaniu czynności rażąco sprzecznej z zasadami prawidłowego zarządu rzeczą wspólną, 4) art. 206 k.c., na wniosek każdego z uprawnionych, o podziale rzeczy wspólnej do korzystania (*quoad usum*) lub o zmianę orzeczenia zapadłego w tym przedmiocie, co jest możliwe w razie zmiany istotnych okoliczności⁷³⁹.

W odniesieniu do podziału rzeczy wspólnej do korzystania (*quoad usum*) pojawiają się w doktrynie poglądy, krytykujące przekazanie tego rodzaju spraw do trybu nieprocesowego, zamiast do procesu. Uzasadnieniem dla tego stanowiska ma być brzmienie art. 199 zd. 2 k.c. i art. 201 zd. 1 k.c.⁷⁴⁰. Osobiście uważam, że to stanowisko jest nietrafne. Należy przyjmować, że Sąd Najwyższy słusznie wskazał na celowość przekazania tych spraw do rozpoznania w postępowaniu nieprocesowym, a decydujące znaczenie mają w tym zakresie kwestie procesowe, a nie jak podnoszą krytycy stanowiska wyrażonego w orzecznictwie, przepisy materialnoprawne. Trzeba zauważyć, iż postanowienie co do istoty sprawy o podziale rzeczy wspólnej do korzystania (*quoad usum*) ma charakter konstytutywny, kształtujący sytuację prawną współwłaścicieli. Natomiast wydane w procesie cywilnym wyroki dopuszczające do współposiadania pozbawionego z niego współwłaściciela mają charakter deklaratoryjny. Tego rodzaju orzeczenia – spośród rozstrzygnięć procesowych – mają najbardziej zbliżony charakter do spraw o podział do korzystania (używania). Rozpoznanie sprawy o podział rzeczy wspólnej do korzystania wymagałoby jednak pozwania wszystkich pozostałych współwłaścicieli, również tych, którzy nie pozostają w sporze z powodem. Zachodziłoby bowiem współuczestnictwo konieczne bierne na podstawie art. 72 §

⁷³⁹ Uchwała SN z 12.04.1973 r., III CZP 15/73, OSNCP 1973, nr 12, poz. 208; uchwała SN z 29.11.2007 r., III CZP 94/07, LEX nr 319929.

⁷⁴⁰ E. Gniewek [w:] M. Berek, E. Gniewek, P. Machnikowski, R. Mikosz, J. Pisuliński, *Prawo rzeczowe, System Prawa Prywatnego*, red. E. Gniewek, Tom III, Warszawa 2020, s. 454 – 456; G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny komentarz Tom II Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2016, s. 429, 431.

2 k.p.c. Takiego problemu jednak nie ma, gdy uzna się za prawidłowe stanowisko Sądu Najwyższego, że podział *quoad usum* podlega rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym, w którym nie stosuje się instytucji współuczestnictwa, tylko zasadę uczestnictwa. Każdy współwłaściciel może zatem wstąpić lub nie do toczącego się postępowania nieprocesowego. Gdy już weźmie w nim udział może zająć własne stanowisko w sprawie i najlepiej bronić swoich spraw.

Ponadto, sytuacja rozpoznania wniosku o podział do korzystania jest bardzo zbliżona pod względem swojej natury do postępowania o zniesienie współwłasności, więc także to przemawia, moim zdaniem, za rozpoznaniem omawianej obecnie sprawy w tym samym trybie. Niezależnie od tego należy przyjmować, że treść art. 615 k.p.c. i art. 616 k.p.c. usprawiedliwia przekazanie spraw o podział *quoad usum* do postępowania nieprocesowego. Taki podział nie znosi bowiem współwłasności, ale określa, że wszyscy, bądź niektórzy współwłaściciele mogą być uprawnieni do korzystania, z wyłączeniem innych współwłaścicieli, z oznaczonej części nieruchomości stanowiącej współwłasność. W związku jednak z tym, iż treść art. 199 zd. 2 k.c. i art. 201 zd. 1 k.c. w zw. z art. 616 k.p.c. wskazuje, że rozporządzenie rzeczą wspólną lub inna czynność, która przekracza zakres zwykłego zarządu i czynność zwykłego zarządu podlegają rozpoznaniu w trybie nieprocesowym, to omawiany stan normatywny przemawia także za przekazaniem do tego postępowania również spraw o podział do korzystania. Taką wykładnię uzasadnia wnioskowanie z mniejszego na większe (*argumentum a fortiori: a minori ad maius*)⁷⁴¹, gdyż podział *quoad usum* stanowi sumę czynności, które jak stanowią art. 199 zd. 2 k.c. i art. 201 zd. 1 k.c. należą już bezdyskusyjnie do trybu nieprocesowego.

Innymi słowy, skoro postępowanie nieprocesowe jest właściwe dla spraw: o rozstrzygnięcie sporu w razie braku zgody na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu oraz o wydanie upoważnienia do dokonania czynności zwykłego zarządu rzeczą wspólną, to tym bardziej dotyczy to podziału do korzystania z nieruchomości wspólnej. Z tego względu należy przyjmować, że sprawa o podział do używania podlega rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym i w związku z tym jest rozstrzygana postanowieniem merytorycznym. Ponadto, ze względu na rozszerzoną skuteczność orzeczenia o podziale *quoad usum*, zgodnie z art. 16 ust. 2 pkt 3 u.k.w.h. zapewniona jest ochrona także względem niezindywidualizowanej liczby osób. Jest to rozstrzygnięcie nietypowe dla procesu. W postępowaniu nieprocesowym, postanowienia rozstrzygające co do istoty sprawy

⁷⁴¹ S. Lewandowski [w:] S. Lewandowski, H. Machińska, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników*, Warszawa 2010, s. 275, 276.

często są skuteczne *erga omnes*. Tymczasem w procesie przeważają wyroki skuteczne tylko między stronami (*inter partes*). Ze względu na brak osiągnięcia porozumienia w umowie, przez wydanie orzeczenia merytorycznego dojdzie do zastąpienia oświadczenia woli współwłaścicieli. Częściej również tego rodzaju decyzje występują w postępowaniu nieprocesowym, niż w trybie procesowym.

Możliwe jest także wydanie przez sąd postanowienia rozstrzygającego sprawę co do istoty w zakresie powołania zarządcy, uprawnionego do dokonywania decyzji, zamiast współwłaścicieli, z czym wiąże się decydowanie przez sąd o jego uprawnieniach i obowiązkach. W postępowaniu w sprawie ustanowienia zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości rozprawa jest obligatoryjna w sprawach określonych w art. 616 k.p.c.⁷⁴². Należy stwierdzić, że wpis zarządu do księgi wieczystej lub do zbioru dokumentów jest obligatoryjny, co wynika z art. 611 k.p.c. w zw. z art. 16 ust. 2 pkt 3 u.k.w.h. oraz art. 123 u.k.w.h. Zgodnie zatem z art. 611 k.p.c. zarządca nieruchomości obowiązany jest niezwłocznie zgłosić wniosek o ujawnienie zarządu w księdze wieczystej lub w zbiorze dokumentów. Tym samym, sąd ustanawia go w przypadku użytkownika na wniosek właściciela (art. 269 § 1 k.c.). Brak jest szczególnej regulacji dopuszczającej możliwość ustanowienia zarządcy z urzędu. Obowiązek zgłoszenia wniosku o ujawnienie zarządu poprzez wpis w dziale III księgi wieczystej uregulowany jest w przepisach dotyczących postępowania nieprocesowego. Realizacja wskazanej konstrukcji następuje także w tym trybie poprzez wydanie postanowienia co do istoty sprawy, którego oryginał należy dołączyć do wniosku.

Ustanowienie zarządu sądowego oznacza odsunięcie współwłaścicieli od zarządu; w ich imieniu bowiem zarząd sprawuje zarządca sądowy. Od chwili podjęcia przez niego czynności współwłaściciele lub współużytkownicy wieczysti mogą używać rzeczy tylko w ograniczonym zakresie, który nie przeszkadza w wykonywaniu zarządu. Współwłaściciel lub współużytkownik mogą być pozbawieni, na wniosek innego współwłaściciela, współużytkownika lub zarządcy, używania rzeczy, jeżeli przeszkadza to zarządcy w wykonywaniu jego czynności. Sąd uchyla zarząd, gdy odpadła podstawa jego trwania. Zarządcą może być współwłaściciel lub osoba obca⁷⁴³. Sąd Najwyższy trafnie wskazał, że zadaniem zarządcy wyznaczonego przez sąd jest przede wszystkim prowadzenie racjonalnej gospodarki nieruchomością⁷⁴⁴. Istota zaś takiego zarządu przymusowego sprowadza się do

⁷⁴² J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 801 – 802, 804, 805.

⁷⁴³ B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, 1969, s. 895.

⁷⁴⁴ Uchwała SN z 10.10.2014 r., III CZP 71/14, OSNC 2015, nr 7 – 8, poz. 81.

tego, że ustanowiona przez sąd osoba zastępuje współwłaścicieli w wykonywaniu praw i w zakresie ich obowiązków, wynikających z zarządu rzeczą wspólną. Sprawowanie zaś zarządu, jak podkreśla Sąd Najwyższy, nie ma na celu pozbawienia współwłaścicieli ich praw; odmiennie niż zarząd przymusowy w toku egzekucji z nieruchomości⁷⁴⁵.

W literaturze sformułowane zostało stanowisko, iż w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania zarządcy, wydanego na podstawie art. 937 § 2 k.p.c. w zw. z art. 615 k.p.c. przysługuje zażalenie, a nie apelacja, gdyż uzasadnione to jest stosowaniem szczególnego przepisu w postaci art. 937 § 3 k.p.c.⁷⁴⁶. Osobiście uważam, iż od postanowienia w przedmiocie zatwierdzenia sprawozdania zarządcy, wydanego na podstawie art. 937 § 2 k.p.c. w zw. z art. 615 k.p.c. przysługuje apelacja, gdyż sprawa jest rozpoznawana w postępowaniu nieprocesowym, w którym od postanowień orzekających sprawę co do jej istoty przysługuje ten właśnie środek odwoławczy⁷⁴⁷. Uzasadnione jest to tym, że w postępowaniu egzekucyjnym sąd nie wydaje merytorycznych orzeczeń, wobec czego uprawnionym przysługuje zażalenie, zgodnie z art. 937 § 3 k.p.c. Ten przepis nie może być jednak stosowany w sprawach o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością, jak również z użytkowaniem, gdyż jest to postanowienie rozstrzygające sprawę co do jej istoty zaskarżalne apelacją w postępowaniu nieprocesowym. Kończy ono bowiem postępowanie w tej sprawie, rozstrzygając merytorycznie w przedmiocie żądania wniosku i rozwiązując spór istniejący między współwłaścicielami lub właścicielem i użytkownikiem. Za niestosowaniem art. 937 § 3 k.p.c. przemawia art. 615 k.p.c. Norma ta stanowi o odpowiednim stosowaniu przepisów o zarządzie w toku egzekucji z nieruchomości. Z tego względu, art. 937 § 3 k.p.c. nie stosuje się w sprawach o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością, jak również z użytkowaniem, gdyż jest on, jak należy przyjmować ściśle związany z postępowaniem egzekucyjnym, a pozbawianie uczestników postępowania nieprocesowego apelacji jest niedopuszczalne.

Powyższe wskazuje na cechę charakterystyczną postanowienia merytorycznego związanego ze współwłasnością, jak również z użytkowaniem, wydawanego w postępowaniu nieprocesowym, zapewniającym należyłą ochronę prawną jego uczestnikom. *Nota bene*,

⁷⁴⁵ G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, J. Gudowski (red.), *Kodeks...*, s. 414.

⁷⁴⁶ P. Pruś [w:] *Kodeks...*, s. 591, 594.

⁷⁴⁷ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 408; P. Szewczyk, *Powołanie...*, s. 87, 88; K. Markiewicz, *Czy na postanowienie o zatwierdzeniu sprawozdania z zarządu zarządcy nieruchomości ustanowionego w ramach zabezpieczenia roszczenia w sprawach o zniesienie współwłasności przysługuje zażalenie?*, PPC 2011, nr 3, s. 128, 129; K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 1986, s. 69; uzasadnienie uchwały SN z 2.04.2008 r., III CZP 12/08, OSNC 2009, nr 6, poz. 78; uchwała SN z 21.11.2006 r., III CZP 49/06, OSNC 2007, nr 7 – 8, poz. 98; uchwała SN z 31.01.2001 r., III CZP 51/00, OSN 2001, nr 6, poz. 81; uchwała SN z 23.09.1999 r., III CZP 25/99, OSNC 2000, nr 3, poz. 45.

warto zauważyć, że właśnie w sprawach o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości ujawnia się problem występujący szczególnie wyraźnie w postępowaniu nieprocesowym, a nie występujący w procesie, wiążący się z określeniem, czy przy rozwiązywaniu tego rodzaju spraw orzeczenie ma charakter merytoryczny czy procesowy. Ma to związek z ciągłością udzielanej ochrony prawnej i zmiennością sytuacji procesowej, która wymaga podejmowania nowych decyzji. Zapewnia to także elastyczność tego postępowania nieprocesowego, umożliwiającą dopasowanie się do konkretnego stanu faktycznego sprawy przez wydawanie nowych lub zmianę postanowień w toku sprawy. Osobiście uważam, że w przypadku zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem wiąże się to również z różnorodnością przedmiotu rozstrzygnięcia sprawy, począwszy od czynności zwykłego zarządu rzeczą wspólną po ustanowienie zarządcy. Taki zakres kognicji sądu sprawia, że dosyć często może pojawić się potrzeba wydania postanowienia merytorycznego w postępowaniu nieprocesowym.

Zgodnie z art. 24 u.w.l., w braku zgody wymaganej większości właścicieli lokali podjętej w formie uchwały, gdy ustawa tego wymaga, zarząd lub zarządca może żądać rozstrzygnięcia sprawy przez sąd. Musi jednak być podjęta próba jej podjęcia przez zwołanie zgromadzenia właścicieli lokali bądź w drodze zbierania głosów w trybie obiegowym lub mieszanym, by móc wystąpić z takim wnioskiem. Takie orzeczenie sądu zastępuje uchwałę wspólnoty mieszkaniowej. Powinno ono uwzględniać cel zamierzonej czynności oraz interesy wszystkich właścicieli lokali, przez co należy rozumieć zarówno ich sferę majątkową, jak i niemajątkową. Należy zwrócić uwagę, że za właścicieli lokali uważa się także współwłaścicieli w częściach ułamkowych, zgodnie z art. 1a u.w.l. Natomiast ustanowienie zarządu przymusowego na podstawie art. 26 u.w.l. ma zazwyczaj charakter przejściowy i następuje wtedy, gdy występuje dysfunkcja w sprawowaniu zarządu nieruchomością wspólną⁷⁴⁸. Ustanawia go się, gdy zarząd wspólnoty mieszkaniowej nie został powołany lub pomimo powołania nie wypełnia swoich obowiązków albo narusza zasady prawidłowej gospodarki na żądanie każdego ze współwłaścicieli.

Zarządca, także ustanowiony postanowieniem merytorycznym sądu, zastępuje więc współwłaścicieli w tym elemencie ich prawa, jakim jest prawo i obowiązek współdziałania w zarządzie rzeczą wspólną (art. 200 k.c.), wyłączając ich od dokonywania czynności zwykłego zarządu. Zatem silne argumenty funkcjonalne nakazują postawić znak równości pomiędzy kompetencjami zarządcy a współwłaścicielami samodzielnie sprawującymi zarząd. Od strony

⁷⁴⁸ M. Balwicka – Szczyrba, G. Karaszewski, A. Stępień – Sporek, A. Sylwestrzak, *Zarząd...*, s. 211 – 213, 220, 221.

konstrukcji prawnej, zarządca nie powinien mieć ani więcej, ani mniej uprawnień, niż współwłaściciele, gdyż tylko takie ukształtowanie jego pozycji może gwarantować prawidłowy zarząd. Wyjątki może określać ustawa; są one konstruowane na korzyść zarządcy, aby zapewnić mu skuteczność działań (np. art. 612 k.p.c., art. 933 k.p.c.). Możliwe są dwa sposoby ustanowienia zarządcy: na podstawie umowy i z mocy orzeczenia sądu. Ustanowienie zarządcy przymusowego przez sąd ma charakter wyjątku od reguły, że stosunki cywilnoprawne regulują same strony, w ramach swojego atrybutu autonomii. Zatem kompetencje sądu należy, tak jak każdy wyjątek, interpretować ściśle, w myśl zasady *exceptiones non sunt extendendae*.

Sądowe ustanowienie zarządcy ma charakter zdarzenia prawnego, kreującego stosunek prawny pomiędzy współwłaścicielami a zarządcą. Konstytutywne orzeczenie sądu wchodzi w miejsce zgodnych oświadczeń woli (umowy) zainteresowanych podmiotów. Po ustanowieniu zarządcy władcze kompetencje sądu sprowadzają się do kontroli zarządcy. Orzeczenie sądu zastępuje więc umowę o ustanowieniu zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości. Sąd może też zarząd uchylić, gdy odpadnie dalsza podstawa jego trwania (art. 614 k.p.c.) i należałoby przyjąć na podstawie wniosku *a maiori ad minus*, że w razie istotnej zmiany okoliczności organ sądowy ma uprawnienie do modyfikowania treści powołanego stosunku prawnego. Wytworzona przez sąd relacja zarządcy ze współwłaścicielami ma charakter stosunku cywilnoprawnego, a więc opartego na zasadzie równorzędności. Tożsamość celów (prawidłowa realizacja zarządu) sprawia, że struktura stosunku prawnego wykreowanego przez umowę bądź też orzeczeniem sądu powinna być zbliżona. Jednakże sąd nie ma tutaj swobody, jaką dysponują podmioty prawa cywilnego, które w ramach swojego atrybutu autonomii nie są związane bezwzględną koniecznością wyboru rozwiązań najbardziej gwarantujących najlepsze wykorzystanie wspólnego prawa. W relacjach horyzontalnych, stronom pozostawia się szeroki zakres swobody „nie wyłączając także czysto subiektywnych, a także nawet nieracjonalnych preferencji”⁷⁴⁹.

Sąd, ustanawiając zarządcę, musi w pełni kierować się względami racjonalnymi gwarantującymi konieczność powołania zarządcy przymusowego w konkretnych okolicznościach sprawy. W miejsce autonomii, wchodzi tu nakaz zobiektywizowanego balansowania interesów współwłaścicieli. Sąd tak powinien ewentualnie zmodyfikować model ustawowy, jak uczyniliby to racjonalni, harmonijnie współpracujący uczestnicy obrotu przy umownym powoływaniu zarządcy, pragnący zachować należyłą gospodarkę wspólnym

⁷⁴⁹ P. Szewczyk, *Powołanie...*, s. 89 – 91; M. Safjan, *Efekt horyzontalny praw podstawowych w prawie prywatnym: autonomia woli a zasada równego traktowania*, KPP 2009, nr 2, s. 316.

prawem. Okoliczności te stanowią dla organu sądowego jednocześnie nakaz i granicę możliwego działania. Zatem ocena dopuszczalności kompetencji sądu w tym zakresie musi być poprzedzona rozważeniem możliwości umownego ukształtowania praw i obowiązków współwłaścicieli w określony sposób. Sąd nie może wyjść poza cywilistyczną metodę regulacji praw i obowiązków zainteresowanych podmiotów i mocą swej władzy powołać stosunek prawny o cechach łączących elementy publicznoprawne i prywatnoprawne. Wobec braku upoważnienia ustawowego nie może też naruszać przepisów o charakterze bezwzględnie wiążącym (*ius cogens*) podmioty prawa cywilnego. W przeciwieństwie do umownego ukształtowania zarządu, sąd musi dążyć do ustalenia jednego, najbardziej optymalnego modelu stosunku zarządu.

W związku z tym jest wskazane, aby organ sądowy, powołując ten stosunek prawny, ukształtował jednocześnie jego strukturę w całości, określając nie tylko podmioty (zarządcę z jednej strony i współwłaścicieli z drugiej), ale również treść (prawa i obowiązki). Skoro więc ustawa nakazuje powołać zarządcę przymusowego we wskazanych sytuacjach, i zarząd ten ma spełniać swoją rzeczywistą rolę, to sąd musi go ukształtować jako realne, a nie jedynie pozorne narzędzie ochrony interesów współwłaścicieli. Aby zrealizować to zadanie sąd powinien, jak się wydaje, oprzeć się na wiadomościach specjalnych, powołując w celu wydania opinii biegłych sądowych, a przy ustanowieniu zarządcy brać pod uwagę jego kwalifikacje, gwarantujące należyte gospodarowanie konkretną nieruchomością. Ponadto jest wskazane, aby organ sądowy orzekł o wysokości należnego wynagrodzenia w postanowieniu o ustanowieniu zarządcy. Przemawia za tym postulat pewności prawa, stanowiący jedną z podstawowych idei państwa prawa, umożliwiającą adresatom normy (w tym przypadku konkretnej, ustanowionej przez sąd) przewidzenie swojej sytuacji prawnej, sprzyjając tym samym efektywności i stabilności wytworzonego stosunku prawnego⁷⁵⁰. Ustalenie przez sąd należnego wynagrodzenia w postanowieniu powołującym zarządcę nie będzie stanowić tytułu egzekucyjnego, skoro tylko określa treść stosunku prawnego. Regulacja odnosząca się do ustanowienia zarządcy przymusowego ma na celu umożliwienie wykonywania czynności zwykłego zarządu, które są niemożliwe do realizacji w związku z brakiem harmonijnej współpracy między współwłaścicielami.

Konkludując, należy podkreślić odmienną rolę spełnianą przez zarządcę w toku egzekucji z nieruchomości od zarządcy ustanawianego na podstawie art. 203 k.c. (odpowiednio na podstawie art. 269 k.c.). W tym drugim przypadku sąd, ustanawiając

⁷⁵⁰ P. Szewczyk, *Powołanie...*, s. 92, 93; T. Spyra, *Granice wykładni prawa – Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni*, Kraków 2006, s. 192 – 195.

zarządcę, powinien, co do zasady, określić pełną treść stosunku prawnego mającego łączyć zarządcę ze współwłaścicielami. Modyfikacja okoliczności faktycznych może spowodować odpowiednią zmianę orzeczenia o ustanowieniu zarządcy i będzie to zmiana co do istoty sprawy. Orzeczenia takie jedynie kształtują stosunek prawny między stronami i nie rozstrzygają o realizacji praw i obowiązków, gdyż te kwestie zaktualizują się dopiero w miarę realizacji tego stosunku⁷⁵¹. Jest to natura prawna postanowienia merytorycznego o ustanowieniu zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości, który w ramach dalszego trwania wymaga bieżącego podejmowania decyzji za pomocą postanowień merytorycznych. Może to dotyczyć czynności zwykłego zarządu, albo nawet przekraczających zwykły zarząd, jeżeli wymagają tego konkretne okoliczności sprawy. W skrajnych przypadkach może dojść do usunięcia współwłaściciela lub użytkownika z nieruchomości lub jej części. To zaś już wymaga podjęcia dalszych czynności procesowych.

Postanowienie sądu wydane na podstawie art. 612 k.p.c. powinno stanowić tytuł egzekucyjny, który, po zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności, stwarza podstawę do usunięcia współwłaściciela lub użytkownika z nieruchomości lub jej części. Kontekst językowy wzmacniają dyrektywy wykładni funkcjonalnej, zakładającej racjonalny sens tworzenia prawa. W tym ujęciu niezrozumiałe byłoby upoważnienie sądu w trybie art. 612 § 1 k.p.c. jedynie do określenia zakresu prawa podmiotowego współwłaściciela (w postaci samego „*prawa używania*”), gdyż przy takim ujęciu, nieodzownym, kolejnym krokiem byłoby inicjowanie procesu eksmisyjnego, który byłby tylko prostą realizacją wydanego uprzednio postanowienia. Stanowiłoby to zbyteczne mnożenie postępowań sądowych. Również względy funkcjonalne przemawiają za uznaniem, że uprawnionymi do uzyskania tytułu wykonawczego będą zarządca (zawsze), a także współwłaściciel lub użytkownik, jeżeli byli inicjatorami wniosku złożonego w trybie art. 612 § 2 k.p.c.

Wskazany tytuł będzie podlegał wykonaniu przez komornika w trybie art. 1046 k.p.c.⁷⁵². J. Pietrzykowski wskazuje, że gdy „*chodzi o pomieszczenia mieszkalne, to do jego odebrania może dojść tylko w przypadkach szczególnie nagannego postępowania, i to po upewnieniu się co do możliwości zapewnienia pomieszczenia zastępczego*”⁷⁵³. Powinny być tu uwzględnione takie czynniki, jak w szczególności: charakter nieruchomości i jej potencjalne możliwości optymalnego wykorzystania; stosunki między współwłaścicielami, często historycznie uwarunkowane; dające się usprawiedliwić z punktu widzenia godności osoby

⁷⁵¹ P. Szewczyk, *Powołanie...*, s. 94, 95, 97.

⁷⁵² G. Julke [w:] *Egzekucja...*, s. 600.

⁷⁵³ J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks Postępowania Cywilnego. Komentarz do art. 506 – 1088*, red. K. Piasecki, t. 2, Warszawa 2006, s. 264.

ludzkiej przyzwyczajenia i oczekiwania co do sposobu korzystania z rzeczy wspólnej. Sąd, rozważając te okoliczności, powinien w uzasadnieniu szczegółowo przedstawić przyczyny, dla których dokonał preferencji wartości przyjętych za podstawę orzeczenia⁷⁵⁴.

Postanowienie o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością może poprzedzać sprawę działową, w tym zabezpieczać w określony sposób należyty jej tok. Nie jest jednak postępowaniem zabezpieczającym⁷⁵⁵. Nie można jednak uznać, że jest orzeczeniem kompleksowym, analizując wyłącznie to postanowienie. Sprawa o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością nie może być łącznie rozpoznana w ramach orzeczenia działowego⁷⁵⁶. Ale oceniając wspólnie postanowienie o ustanowieniu zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości i orzeczenie działowe należy stwierdzić, że mogą one stworzyć pewien związek mogący prowadzić do wspólnego celu. Łącznie stanowią zatem pewną złożoną całość, co należy uznać za naturę prawną postanowienia o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością.

W sprawach dotyczących zarządu związanego ze współwłasnością, jak również w związku z użytkowaniem ma zastosowanie art. 514 k.p.c.⁷⁵⁷. Sąd może mianowicie wyznaczyć posiedzenie w celu wysłuchania uczestników postępowania lub odebrać od nich oświadczenia na piśmie. Może także, zgodnie z tym przepisem, oddalić wniosek na posiedzeniu niejawnym, jeżeli z jego treści wynika oczywisty brak uprawnienia wnioskodawcy. Orzeczenie pozytywne ma charakter konstytutywny, kształtujący sposób korzystania z rzeczy wspólnej⁷⁵⁸. Postanowienie rozstrzygające sprawę o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością lub związanego z użytkowaniem merytorycznie ma swój odpowiednik w orzeczeniu rozstrzygającym sprawę o zarządzie spadkiem nieobjętym uregulowanym w art. 666 – 668 k.p.c. Jednakże orzeczenie procesowe jest wydawane w przedmiocie zarządu w postępowaniu zabezpieczającym na podstawie art. 747 pkt 6 k.p.c., art. 752⁴ § 1 k.p.c. i art. 755 § 1 k.p.c.⁷⁵⁹, a także w postępowaniu egzekucyjnym, zgodnie z art. 931 k.p.c. i art. 933 – 940 k.p.c. Warto zauważyć, że nie jest to sytuacja wyjątkowa, gdyż

⁷⁵⁴ P. Szewczyk, *Powołanie...*, s. 99, 100.

⁷⁵⁵ Postanowienie Sądu Okręgowego w Bydgoszczy z 11.02.2015 r. II Cz 918/14, LEX nr 2519152.

⁷⁵⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 260, 261; M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 87; A. Stempniak, *Postępowanie...*, s. 267; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 418, 419; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 600; uchwała SN z 24.09.1981 r., III CZP 29/81, OSNCP 1982, nr 4, poz. 45; postanowienie SN z 15.01.2003 r., IV CKN 1636/00, IC 2003, nr 11, s. 54; postanowienie SN z 14.12.2011 r., I CSK 138/11, OSNC 2012, nr 7 – 8, poz. 89; odmiennie niesłusznie T. Misiuk, *Problemy...*, Pal. 1973, nr 7 – 8, s. 30.

⁷⁵⁷ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 596.

⁷⁵⁸ J. Ignatowicz [w:] *Komentarz...*, s. 529, 530; E. Gniewek [w:] M. Berek, E. Gniewek, P. Machnikowski, R. Mikosz, J. Pisuliński, *Prawo...*, s. 453.

⁷⁵⁹ Uchwała SN z 23.09.1999 r., III CZP 25/99, OSNC 2000, nr 3, poz. 45; A. Stempniak, *Udzielenie...*, s. 106, 113 – 115; J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, red. K. Piasecki, t. II, Warszawa 1997, s. 635; J. Jagieła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007, s. 370, 371, 375, 378 – 380.

podobne instytucje procesowe, o zbieżnej nazwie, swoje *sedes materiae* mają w różnych trybach postępowania cywilnego, co skutkuje różną oceną ich charakteru prawnego⁷⁶⁰. Jest to więc natura prawna postanowienia o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem wydawanego w postępowaniu nieprocesowym. Chodzi tu zatem o orzeczenie rozstrzygające sprawę co do jej istoty.

Prawo własności, jak i użytkowania do tej samej nieruchomości i jego wykonywanie może powodować konflikty i nieporozumienia. Podlegają one rozpoznaniu w trybie nieprocesowym w postępowaniu dotyczącym zarządu związanego z użytkowaniem⁷⁶¹. Zalicza się do niego wszystkie sprawy rozpoznawane w postępowaniu nieprocesowym na podstawie art. 611 – 616 k.p.c.⁷⁶². Również w innych krajach znane jest użytkowanie jako najszersze ograniczone prawo rzeczowe. Tak jest np. w Stanach Zjednoczonych, a konkretnie w stanie Luizjana. Zgodnie z prawem tego stanu, można dochodzić wynagrodzenia z tytułu zarządu nad użytkowaniem (*administration of usufruct*) oraz w związku z pobieraniem pożytków z rzeczy, obciążonej tym prawem⁷⁶³. Jednakże Luizjana jest specyficznym stanem, gdyż obowiązuje w nim kodeks cywilny. W pozostałych stanach takiej regulacji nie ma⁷⁶⁴.

Także w Niemczech przewidziane jest użytkowanie (*Nießbrauch*) względem którego może zostać ustanowiony zarząd (*Verwaltung*) przez sąd⁷⁶⁵. Zgodnie z § 1030 BGB, użytkowanie określa się, jako obciążenie rzeczy polegające na tym, że ten, na czyją korzyść obciążenie następuje, uprawniony jest do pobierania pożytków rzeczy. Użytkowanie, zgodnie z prawem niemieckim, jest ograniczonym prawem rzeczowym zaliczanym do służebności osobistych⁷⁶⁶. Stosownie do treści § 1051 – 1054 BGB, ustanowienie zarządu następuje w podobny sposób, jak w Polsce. Właściciel w razie uzasadnionej obawy związanej z możliwością uszkodzenia użytkowanej rzeczy może żądać zabezpieczenia od użytkownika. Zarządca może zostać powołany po bezskutecznym upływie terminu do złożenia

⁷⁶⁰ K. Markiewicz, *Czy na postanowienie...*, s. 128.

⁷⁶¹ J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 801.

⁷⁶² Postanowienie SN z 26.05.2000 r., I CZ 66/00, LEX nr 51345.

⁷⁶³ M. W. Hickey, D. H. McDaniel, D. L. Sigler, W. C. Kalmbach, B. A. Raglin, S. L. Moragas, C. D. van Mullem, *Estate Planning in Louisiana*, 2017, § 8:18, <https://1.next.westlaw.com/> (dostęp: 18.08.2018 r.); A. N. Yiannopoulos, R. J. Scalise Jr., *Personal Servitudes* § 2.39., Louisiana Civil Law Treatise September 2017, <https://1.next.westlaw.com/> (dostęp: 18.08.2023 r.).

⁷⁶⁴ M. C. Jasper, *Real Estate Law For The Homeowner & Broker*, New York 2000, s. 3; J. G. Sprankling, R. R. Coletta, M. C. Mirow, *Global Issue in Property Law*, St. Paul 2006, s. 31, 32, 34 – 37; E. E. Chase, *Property Law Cases Materials and Questions*, Cincinnati 2002, s. 767 – 773, 823; orzeczenie z 9.04.2003 r. Sądu Apelacyjnego w Teksasie Court of Appeal of Texas, 2003 WL, 1848555, AT 1-5, Kajo Church Square, Inc. vs Walker.

⁷⁶⁵ M. A. Trömer, *Vereinbarungen über den dinglichen Inhalt des Nießbrauchs an Grundstücken*, Rheinische Notar – Zeitung 2016, s. 426; M. Pöppel, *Der Grundstücksnießbrauch in der notariellen Praxis*, Mitteilungen des Bayerischen Notarvereins 2007, s. 87, 90.

⁷⁶⁶ H. H. Seiler [w:] *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen Eckpfeiler des Zivilrechts*, red. M. Martinek, Berlin 2011, s. 1055, 1056.

zabezpieczenia, wyznaczonego w wydanym przez sąd prawomocnym orzeczeniu uwzględniającym roszczenie, także zaocznym. Po ustanowieniu zarządcy wykonuje on czynności na rachunek użytkownika. W takim przypadku zarządca może posiadać rzecz, używać ją i pobierać z niej pożytki, a także dysponować nią i sprawować kontrolę, zaś użytkownik musi znosić te działania. Użytkownik może być także pozbawiony zarządu, gdyby prowadził nieprawidłowo gospodarkę⁷⁶⁷.

We Francji jest znane z kolei użytkowanie, które jest zaliczane do praw osobistych oraz głównych, ze względu na przejście części atrybutów właścicielskich na inną osobę. Zgodnie z art. 578 CC, użytkowanie jest prawem do korzystania z rzeczy jak właściciel, jednakże z obowiązkiem zachowania jej substancji. Może więc zostać ustanowione na nieruchomości. Tak jak w Polsce, dochodzi zatem do rozdzielenia prawa korzystania z rzeczy, które przysługuje użytkownikowi, od pozostałych uprawnień związanych dalej z prawem własności, a więc przede wszystkim od możliwości nią rozporządzania⁷⁶⁸. Użytkowanie jako ograniczone prawo rzeczowe jest także znane we Włoszech, w Hiszpanii, Chile, Argentynie, Austrii i Szwajcarii. Cechą wspólną tych regulacji jest ich nawiązanie do instytucji prawa rzymskiego. Do dokonania nakładów przekraczających zwykły zarząd potrzebna jest zgoda właściciela, a w jej braku można udać się do sądu. Użytkowanie nie jest znane natomiast na Ukrainie⁷⁶⁹.

Ustanawianie zarządu związanego z użytkowaniem występuje zatem w wielu krajach, przy czym najbardziej zbliżony system do polskiego istnieje w Niemczech. Jest to spowodowane zbliżonymi rozwiązaniami materialnoprawnymi w zakresie użytkowania. Wspólną cechą wszystkich rozwiązań, w których jest znane postępowanie o ustanowienie zarządu jest fakt wszczynania go dopiero, gdy strony stosunku prawnomaterialnego nie mogą osiągnąć porozumienia. Orzeczenie sądu ma więc zastąpić ich oświadczenia woli. Sąd w Polsce ustanawia zarząd nad rzeczą, wykonywany za uprawnionych. Łączy się z tym także decydowanie o określonych uprawnieniach i obowiązkach zarządcy, związanych z wykonywaniem zarządu. Zgodnie z art. 269 § 1 k.c., sąd wyznacza zarządcę, po wystąpieniu właściciela z ważnych powodów, jeżeli użytkownik nie ustanowił żądanego zabezpieczenia w terminie wyznaczonym. W ten sposób powinna być zapewniona prawidłowa gospodarka nieruchomości. Ponadto warty zauważenia jest fakt, że zarządcą może zostać ustanowiony

⁷⁶⁷ J. Frank [w:] *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 3, Sachenrecht ErbbauRG §§ 1018 – 1122 (Erbbaurecht, Dienstbarkeit, Vorkaufsrecht, Reallasten)*, red. W. Wiegand, Berlin 2009, s. 441, 443, 490, 491, 548 – 553.

⁷⁶⁸ G. Cornu, *Droit civil. Les biens*, Paris 2007, s. 153, 154.

⁷⁶⁹ A. Sylwestrzak, *Użytkowanie. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2013, s. 32 – 42, 46, 47, 284 – 289.

właściciel lub użytkownik i także te podmioty mogą złożyć wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego⁷⁷⁰. Ogólnie można stwierdzić, że ważne powody to wszelkie okoliczności, które mogą skutkować naruszeniem interesu majątkowego właściciela i wyrządzeniem mu szkody⁷⁷¹. Na ustanowionego przez sąd zarządcę przedmiotu użytkowania przechodzi uprawnienie do wykonywania zarządu tą rzeczą, zarówno w zakresie zwykłego zarządu, jak i czynności przekraczających zwykły zarząd. Jest to całokształt bieżących czynności prawnych oraz działań faktycznych związanych ze zwykłą eksploatacją rzeczy i utrzymaniem jej w stanie niepogorszonym w ramach jej aktualnego przeznaczenia⁷⁷².

Jak stanowi art. 612 § 1 k.p.c., od chwili ustanowienia zarządcy, użytkownik może używać rzeczy tylko o tyle, o ile nie przeszkadza to w wykonywaniu zarządu. Na wniosek zarządcy, użytkownik może być pozbawiony używania rzeczy, jeżeli przeszkadza zarządcy w wykonywaniu czynności. Użytkownik rzeczy ma zatem prawo, a nawet obowiązek współdziałania w zarządzie rzeczą oraz prawo jej współposiadania i korzystania z niej, a także pobierania z rzeczy pożytków. Jednakże, gdy użytkownik przeszkadza zarządcy w wykonywaniu czynności zarządu, tzn. gdy używa rzeczy w sposób utrudniający, a nawet uniemożliwiający należyte sprawowanie zarządu, może być pozbawiony przez sąd uprawnienia do używania rzeczy. Legitymowanym do złożenia wniosku o pozbawienie użytkownika używania rzeczy jest zarządca i użytkownik⁷⁷³. Wyłączona jest możliwość wydania orzeczenia w tej kwestii z urzędu⁷⁷⁴.

Konkludując, postanowienie o ustanowieniu zarządu związanego z użytkowaniem nieruchomości nie może poprzedzać sprawy działowej, w tym zabezpieczać w określony sposób należyty jej tok, gdyż użytkownik, z reguły, nie będzie uczestnikiem takiego postępowania. Nie można jednak uznać, że jest orzeczeniem kompleksowym, w znaczeniu przyjętym w niniejszym opracowaniu. Sprawa o ustanowienie zarządu związanego z użytkowaniem nieruchomości nie może być łącznie rozpoznana w ramach orzeczenia działowego. Sąd musi rozpoznawać żądania wnioskodawcy i uczestników, które mogą zmierzać w odmiennych kierunkach⁷⁷⁵.

⁷⁷⁰ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 401, 405, 406, 407; B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, 1969, s. 895; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 254.

⁷⁷¹ P. Księżak [w:] *Kodeks...*, s. 652; P. Szewczyk, *Powołanie...*, s. 99.

⁷⁷² J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 803.

⁷⁷³ Wyrok SN z 28.04.2005 r., III CK 504/04, LEX nr 151662; T. Demendecki [w:] *Kodeks Postępowania Cywilnego, Tom I Komentarz do art. 1 – 729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017, s. 1022.

⁷⁷⁴ J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 803.

⁷⁷⁵ P. Ryłski, *Uczestnik...*, s. 325 – 328; M. Walasik, *Związanie...*, s. 531.

5.3. Sądowe ustanowienie służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu

Ustanowienie służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu ma swoją podstawę w dwóch teoriach: wywłaszczenia i prawa sąsiedzkiego, które wywarły wpływ na regulację tego prawa. Pierwsza z nich wywodzi się z założenia, że droga konieczna jest ciężarem nakładanym – od wypadku do wypadku – na własność (za zapłatą) przez akt władzy w interesie publicznym⁷⁷⁶. Została ona sformułowana w XIX w. przede wszystkim przez P. Labanda⁷⁷⁷. Dla uzasadnienia swej teorii Autor powołał się na praktykę sądową, która przyjmowała, że właścicielowi nieruchomości żądającemu drogi koniecznej nie przysługuje prawo do służebności, wobec czego jego wniosek nie można określić jako *actio confessoria* i w razie skargi przeciwko niemu o naruszenie posiadania lub w razie *actionis negatoriae* nie może on dochodzić roszczenia o drogę konieczną za pomocą zarzutu. Prawo do drogi może być ukształtowane dopiero przez sędziego na wniosek właściciela nieruchomości pozbawionej dostępu do drogi publicznej; przed tym ukształtowaniem prawo do drogi koniecznej natomiast nie istnieje⁷⁷⁸. Według P. Labanda, prawo do drogi koniecznej jest prywatnoprawnym uprawnieniem do częściowego wywłaszczenia. Sędzia, po stwierdzeniu istnienia niezbędnych przesłanek procesowych i materialnoprawnych – mocą swej władzy – ogranicza własność lub ustanawia prawo służebności. Na skutek tego powstaje dla właściciela nieruchomości władnącej, na rzecz której ustanowiono prawo służebności, zobowiązanie do przekazania właścicielowi nieruchomości obciążonej pełnego odszkodowania⁷⁷⁹.

Teoria prawa sąsiedzkiego wywodzi się z prawa germańskiego. Zakłada ona, iż dawna wspólnota gruntowa wywarła swój wpływ na treść indywidualnej własności, na skutek czego właściciele nieruchomości sąsiednich byli zobowiązani, w konkretnych sytuacjach, do zaniechania swego działania i znoszenia działania uprawnionego. Prawa i obowiązki o charakterze rzeczowym powstawały tu *ipso iure* i należały do treści prawa własności

⁷⁷⁶ A. Menzel, *Das Recht des Nothwegs*, Wiener Juristische Blätter, XXV Jahrgang 1896, nr 19 – 22, s. 242.

⁷⁷⁷ P. Laband, *Die rechtliche Natur des Retrakts und der Expropriation*, Archiv für civilistische Praxis, 52 Band, Neue Folge, Zweiter Band, Heidelberg 1869, s. 168; P. F. Girard, *Geschichte und System des römischen Rechtes*, Berlin 1908, s. 282.

⁷⁷⁸ P. Laband, *Die...*, s. 180; A. Machnikowska [w:] *Kodeks cywilny*, red. M. Załucki, Warszawa 2023, s. 357 – 359.

⁷⁷⁹ P. Laband, *Die...*, s. 188; W. Kocon, *Droga...*, s. 14, 15; A. Kubas, *Ustanowienie...*, s. 912; S. Breyer, *Droga konieczna*, NP 1972, nr 5, s. 731; W. Katner, *Glosa do postanowienia SN z 4.07.1974 r., III CRN 125/74*, OSPiKA 1976, nr 10, poz. 177, s. 418; K. Zaradkiewicz, *Remuneration for establishing a so – called compulsory easement*, *Nieruchomości* 2022, nr IV, s. 23; M. Warciński, *Pojęcie odpowiedniego dostępu do drogi publicznej lub budynków gospodarskich według art. 145 § 1 k.c.*, *Nieruchomości* 2019, nr 1, s. 59, 60.

nieruchomości⁷⁸⁰. Obowiązek znoszenia korzystania przez sąsiada z drogi przez nieruchomość obciążoną rodzi się, w zasadzie, z chwilą powstania, przewidzianych ustawowych przesłanek. Spór prawny o drogę konieczną jest konfliktem co do granic prawa własności; orzeczenie sędziego ma zaś jedynie charakter deklaracyjny, skoro stwierdza tylko istnienie obowiązku znoszenia i ustala zakres prawa drogi koniecznej. Obowiązek znoszenia drogi koniecznej wygasa z chwilą ustania przesłanek ustawowych. Odszkodowanie za drogę konieczną obejmuje tylko szkodę rzeczową, nie jest natomiast wynagrodzeniem za obciążenie nieruchomości tą drogą. Sprawa o drogę konieczną (stwierdzenie obowiązku znoszenia drogi koniecznej oraz żądanie wynagrodzenia) ma charakter prywatnoprawny i podlega rozpoznaniu przez sąd⁷⁸¹.

W Stanach Zjednoczonych i w Niemczech znane są również postępowania o ustanowienie służebności drogi koniecznej i służebności przesyłu. Jednakże toczą się one w procesie, a nie w postępowaniu nieprocesowym⁷⁸². W Niemczech, droga konieczna jest ustanawiana, zgodnie z teorią prawa sąsiedzkiego, w ten sposób, że nakłada ona na sąsiadów obowiązek znoszenia używania ich gruntów przez właściciela nieruchomości pozbawionej potrzebnej jej odpowiedniego połączenia z drogą publiczną. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że prawo drogi koniecznej powstaje z mocy ustawy z chwilą utraty przez nieruchomość połączenia z drogą publiczną. Orzeczenie sądowe określa jedynie kierunek drogi i treść prawa drogi koniecznej. Według przeważającego poglądu ma ono charakter deklaracyjny⁷⁸³. Droga konieczna nie podlega wpisowi do księgi gruntowej⁷⁸⁴. Strony mogą jednak ustanowić umownie służebność drogi koniecznej podlegającej wpisowi do księgi gruntowej. Ustanowienia drogi koniecznej można domagać się nie tylko w drodze pozwu (*Klage*), lecz także w formie zarzutu oraz skargi wzajemnej. W Szwajcarii droga konieczna jest ukształtowana jako prawo korzystania z gruntów sąsiadów w celu uzyskania dostępu do drogi publicznej. Według doktryny prawa rzeczowego, orzeczenie sądowe ma tylko za zadanie określenie kierunku drogi, zakresu jej używania oraz wysokości wynagrodzenia. Ma ono przeto charakter deklaracyjny. Prawo drogi koniecznej powstaje jednak nie z chwilą

⁷⁸⁰ G. Buch, *Der Notweg, Seine Geschichte und seine Stellung im heutigen Recht*, München – Berlin – Leipzig 1919, s. 77.

⁷⁸¹ A. Menzel, *Das...*, s. 255; W. Kocon, *Droga...*, s. 15, 16.

⁷⁸² J. B. Neukamm, *Easement by Way of Necessity*, Florida Bar Journal, Volume 90 Issue 7, July/August, 2016, s. 65 – 67; J. Pidot, *Conservation Easement Reform As Maine Goes Should the Nation Follow*, Law and Contemporary Problems 2011, Volume 74, Issue 4, s. 4, 23; Landgericht Bremen Urteil vom 14.2.2014 – 4 O 350/13, BeckRS 2014, 21206.

⁷⁸³ G. Buch, *Der...*, s. 82; C. Meisner, H. Stern, F. Hodes, *Nachbarrecht im Bundesgebiet (ohne Bayern) und in West Berlin*, Berlin 1970, s. 567.

⁷⁸⁴ J. v. Staudinger [w:] *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und dem Einführungsgesetz und Nebengesetz*, t. III, Berlin 1956, s. 498.

uprawomocnienia się orzeczenia o jego ustanowieniu, lecz dopiero z chwilą wpisu w księdze gruntowej⁷⁸⁵.

Postać służebności nadano drodze koniecznej w systemach prawa francuskiego, austriackiego, węgierskiego oraz polskiego. W literaturze francuskiej dominuje pogląd, że przepis art. 682 CC przyznaje właścicielowi nieruchomości, nie mającej połączenia z drogą publiczną, prawo drogi (*droit de passage*) przez grunty oddzielające tę nieruchomość od drogi publicznej. Sąd, zatem, gdy strony nie zawrą umowy, określa jedynie trasę drogi i przyznaje odszkodowanie⁷⁸⁶. W doktrynie austriackiej przeważa z kolei pogląd, że droga konieczna powstaje z chwilą ustanowienia służebności tej drogi; orzeczenie sądowe o jej ustanowieniu ma więc charakter konstytutywny⁷⁸⁷. W prawie węgierskim, jeżeli określona nieruchomość gruntowa nie jest związana z odpowiednim dojazdem, sąsiedzi są zobowiązani znieść przechodzenie przez ich nieruchomości przez osoby posiadające takie prawo⁷⁸⁸. Powyższe, sumaryczne uwagi porównawcze wskazują na różne możliwości ustanowienia drogi koniecznej przez sąd: w procesie lub w postępowaniu nieprocesowym, przy przyjęciu teorii wyłączenia lub prawa sąsiedzkiego, w drodze orzeczenia deklaratoryjnego albo konstytutywnego.

Przepis art. 145 k.c. przyznaje właścicielowi nieruchomości pozbawionej odpowiedniego dostępu do drogi publicznej lub do należących do tej nieruchomości budynków gospodarskich tylko roszczenie o ustanowienie służebności drogi koniecznej. Służebność ta powstaje więc dopiero z momentem realizacji tego uprawnienia. Dopiero z tą chwilą właścicielowi nieruchomości władnącej przysługuje prawo do korzystania z wytyczonej drogi; natomiast właściciel nieruchomości obciążonej ma obowiązek znoszenia korzystania z tej drogi przez uprawnionego⁷⁸⁹. Zdaniem A. Kubasa, powstające z mocy prawa stosunki obligacyjne należące do tzw. praw sąsiedzkich (art. 145 k.c., art. 146 k.c., art. 151

⁷⁸⁵ A. Waldis, *Das Nachbarrecht unter Berücksichtigung der kantonalen und bundesrechtlichen Praxis*, Zürich 1953, s. 178.

⁷⁸⁶ J. Carbonnier, *Droit civil, Les biens et les obligations, Première partie, Les biens*, t. II, Paris 1957, s. 169; H. L. J. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, t. II, Paris 1966, s. 1129.

⁷⁸⁷ Z. Gargas, *Prawo do drogi z konieczności*, Lwów 1898, s. 6; W. Steinberg, *Prawo sąsiedzkie*, Kraków 1933, s. 153; A. Ehrenzweig, *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, Erster Band, Zweite Hälfte, Das Sachenrecht*, Wien 1957, s. 347; odmiennie H. Klang, *Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*, t. II, Wien 1948, s. 161, według którego orzeczenie to ma charakter deklaratoryjny.

⁷⁸⁸ G. Csanadi, *Das Eigentumsrecht im ungarischen Zivilgesetzbuch [w:] Das Ungarische Zivilgesetzbuch in fünf Studien*, Budapest 1963, s. 131.

⁷⁸⁹ W. Kocon, *Droga...*, s. 17, 18; A. Kubas, *Ustanowienie...*, s. 339; R. Czarnecki, *Niektóre...*, s. 912; S. Breyer, *Droga...*, s. 731; W. Katner, *Glosa...*, s. 418.

k.c., art. 152 k.c.) stanowią zobowiązania realne⁷⁹⁰. Słusznie zatem W. Kocon uważa, że ustanowienie drogi koniecznej jest ograniczeniem własności⁷⁹¹.

Należy przyjmować, iż zgodnie z przepisami polskiego kodeksu postępowania cywilnego znajduje zastosowanie pierwsza koncepcja wywłaszczenia, co jest trafnym wyborem ustawodawcy. Osobiście uważam, że teoria prawa sąsiedzkiego nie zapewniłaby takiej pewności prawa, jak koncepcja stworzona przez P. Labanda. Teoria wywłaszczenia prawidłowo wskazuje także na charakter orzeczenia sądowego, ustanawiającego służebność drogi koniecznej. Sąd wydając orzeczenie tworzy nowe prawo – służebność drogi koniecznej, które wcześniej nie istniało. Dochodzi zatem do ukształtowania prawa, a zatem wydania postanowienia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty, mającego charakter konstytutywny. Ponadto, sąd dysponując swobodą orzekania nie jest związany wnioskiem, co umożliwia ustanowienie drogi koniecznej zgodnie z interesem społeczno – gospodarczym uczestników postępowania. Prawodawca trafnie zdecydował się na wybór postępowania nieprocesowego, który umożliwia udział wszystkich podmiotów, przez których nieruchomości będzie przebiegać droga konieczna.

Wniosek w sprawie o ustanowienie drogi koniecznej, spełniający wymagania stawiane w art. 511 k.p.c. i art. 607 k.p.c., mogą złożyć: 1) właściciel nieruchomości izolowanej⁷⁹²; 2) współwłaściciel, pod warunkiem, że inni współwłaściciele reprezentujący większość udziałów we współwłasności nie złożyli sprzeciwu, zgodnie z art. 209 k.c.⁷⁹³; 3) użytkownik wieczysty⁷⁹⁴; 4) rolnicza spółdzielnia produkcyjna, bez względu na to, czy jest właścicielem nieruchomości (art. 286 k.c.); 5) prokurator (art. 7 k.p.c.); 6) Rzecznik Praw Obywatelskich na prawach przysługujących prokuratorowi. Tryb nieprocesowy jest także właściwy dla rozstrzygnięcia żądania zmiany treści lub sposobu wykonywania tej służebności zgłoszonego przez właściciela nieruchomości władnącej, ponieważ w istocie jest to sprawa o ustanowienie drogi koniecznej w rozumieniu art. 626 k.p.c.⁷⁹⁵.

Warto zwrócić uwagę, że do ustanowienia służebności drogi koniecznej może dojść także w innych postępowaniach nieprocesowych, niż wskazane w art. 626 k.p.c. Umożliwienie współwłaścicielowi odpowiedniego dostępu do używanej przez niego części nieruchomości może nastąpić w drodze orzeczenia wydanego przez sąd w ramach zarządu

⁷⁹⁰ A. Kubas, *Rozszerzona skuteczność wierzytelności*, SC 1969, t. XIII – XIV, s. 222.

⁷⁹¹ W. Kocon, *Droga...*, s. 17.

⁷⁹² Orzeczenie SN z 27.09.1957 r., 2 CR 526/57, OSN 1959, nr 1, poz. 19.

⁷⁹³ Uchwała SN z 5.06.1985 r., III CZP 35/85, OSNCP 1986, nr 4, poz. 47.

⁷⁹⁴ Uchwała SN z 22.10.1968 r., III CZP 98/68, OSNCP 1969, nr 11, poz. 188; postanowienie SN z 17.01.1974 r., III CRN 316/73, OSNCP 1974, nr 11, poz. 197.

⁷⁹⁵ Uchwała SN z 17.07.2007 r., III CZP 70/07, LEX nr 278797.

rzeczą wspólną (art. 206 k.c.)⁷⁹⁶, toczącego się na podstawie art. 611 – 616 k.p.c. Należy przyjmować, że taka sytuacja może wystąpić w przypadku sporu pomiędzy właścicielem i użytkownikiem. W takim przypadku możliwe byłoby skorzystanie z postępowania dotyczącego zarządu związanego z użytkowaniem. Oprócz tego, w razie spełnienia przesłanek zasiedzenia z art. 172 k.c. można również złożyć wniosek o stwierdzenie nabycia służebności drogi koniecznej w ramach postępowania nieprocesowego, toczącego się na podstawie art. 609 – 610 k.p.c. Równocześnie, w razie prowadzenia zarazem sprawy działowej może to nastąpić także w tym postanowieniu merytorycznym. Jednakże, gdyby istniała potrzeba wyznaczenia drogi przez nieruchomości, które są własnością osób trzecich, niebiorących udziału w postępowaniu o zniesienie współwłasności, dział spadku czy podział majątku wspólnego małżonków, to sąd nie mógłby skorzystać z art. 510 § 2 k.p.c. i ustanowienie takiej drogi koniecznej mogłoby nastąpić jedynie w postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 626 k.p.c.⁷⁹⁷.

Moim zdaniem, wskazuje to na związek tych postępowań nieprocesowych dotyczących nieruchomości, w których pojawia się konkurencyjność sposobu regulacji drogi koniecznej w konkretnym stanie faktycznym sprawy. Przemawia to także za zasadnością wskazywania natury prawnej orzeczeń każdego z tych postępowań toczących się w tym trybie. Ponadto nie ma przeszkód do kumulowania tych roszczeń, gdyż załatwiane są one w postępowaniu nieprocesowym. Powyższe dotyczy także spraw majątkowych położonych na jednej nieruchomości. Poza tym konieczność ustanowienia drogi koniecznej związana jest z dokonaniem podziałem fizycznym na nieruchomości w postępowaniu działowym. Za połączeniem tych spraw przemawia więc również ekonomia postępowania, pod warunkiem, że ustanowienie drogi koniecznej ogranicza się do osób biorących udział w postępowaniu działowym⁷⁹⁸.

Żądanie wniosku nie wiąże sądu⁷⁹⁹. Jednakże w praktyce rzadko dochodzić będzie do sytuacji, gdy organ ten nie weźmie pod uwagę sposobów ustanowienia służebności drogi koniecznej lub przesyłu proponowanych przez uczestników. W badanych sprawach – na użytek niniejszej pracy – nie zdarzył się taki przypadek. Problem jednak powstaje w związku z kwestią sporu co do wysokości wynagrodzenia. Nie jest ono odszkodowaniem, tylko

⁷⁹⁶ A. Kubas, *Ustanowienie...*, s. 349; W. Kocon, *Droga...*, s. 47, 78 – 81; uchwała SN z 5.06.1985 r., III CZP 35/85, OSNC 1986, nr 4, poz. 47.

⁷⁹⁷ W. Kocon, *Droga...*, s. 54, 105, 106; A. Kubas, *Glosa...*, s. 428; A. Stempniak [w:] *System...*, s. 1219, 1220; postanowienie SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71, OSNC 1972, nr 1, poz. 13.

⁷⁹⁸ B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 775.

⁷⁹⁹ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 620; postanowienie SN z 2.04.2014 r., IV CSK 450/13, LEX nr 1476969; postanowienie SN z 11.03.1970 r., III CRN 36/70, LEX nr 1093; postanowienie SN z 13.07.1965 r., III CR 120/65, LEX nr 5836.

stanowi świadczenie zarówno pieniężne lub niepieniężne, ekwiwalentne spełniające funkcję ceny względem korzystania z rzeczy, stanowiące obligację realną⁸⁰⁰. Prawodawca nie wskazuje dokładnego sposobu określenia wynagrodzenia, a posłużenie się klauzulą „odpowiedniego” wynagrodzenia przerzuca ciężar oceny do gestii sądu orzekającego. Musi zatem wystarczyć taka klauzula generalna, w praktyce zaś trzeba uwzględniać indywidualne okoliczności każdego konkretnego przypadku. Niewątpliwie należy wziąć pod uwagę zakres ograniczeń własności nieruchomości i generowanych uciążliwości dla właściciela nieruchomości⁸⁰¹. Zależy to z jednej strony od rodzaju, rozmiaru, położenia, właściwości i sposobu eksploatacji urządzeń przesyłowych czy drogi koniecznej, zaś z drugiej strony od rodzaju, przeznaczenia i powierzchni nieruchomości dotkniętej ograniczeniami⁸⁰². Nie można tutaj korzystać z analogii do przepisów art. 224 – 225 k.c. regulujących zasady wynagrodzenia za korzystanie bez tytułu prawnego z cudzej rzeczy.

Obowiązek zapłaty wynagrodzenia za ustanowienie służebności drogi koniecznej ustala się na dzień, w którym właściciel nieruchomości władnącej mógł prawnie korzystać z drogi koniecznej. Tym dniem będzie zazwyczaj dzień uprawomocnienia się postanowienia o ustanowieniu służebności drogi koniecznej. Przyznając właścicielowi wynagrodzenie w postaci pieniężnych świadczeń okresowych, sąd powinien zasądzić odsetki ustawowe za opóźnienie, w razie braku zapłaty tych świadczeń w wyznaczonych terminach⁸⁰³.

Ustanowienie drogi koniecznej i służebności przesyłu następuje, zgodnie z art. 626 k.p.c. Stosownie do wyników postępowania dowodowego, sąd może jednak wytyczyć drogę konieczną w sposób odmienny, niż w projekcie wnioskodawcy, w tym także przebiegającą przez nieruchomość należącą do osoby trzeciej, przeciwko której żądanie wniosku nie było skierowane, po wezwaniu jej do wzięcia udziału w postępowaniu⁸⁰⁴. W postanowieniu należy wyraźnie orzec, że nastąpiło „ustanowienie drogi koniecznej (służebności przesyłu)”, a także

⁸⁰⁰ G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, J. Gudowski (red.), *Kodeks...*, s. 126, 127.

⁸⁰¹ Uzasadnienie postanowienia SN z 27.02.2013 r., IV CSK 440/12, Legalis; postanowienie SN z 17.01.1969 r., III CRN 379/68, OSNCP 1969, nr 12, poz. 223; postanowienie SN z 5.04.2012 r., II CSK 401/11, niepubl.; postanowienie SN z 18.04.2012 r., V CSK 190/11, niepubl.; postanowienie SN z 20.09.2012 r., IV CSK 56/12, niepubl.; postanowienie SN z 8.02.2013 r., IV CSK 317/12, niepubl.; uchwała SN z 17.06.2005 r., III CZP 29/05, OSNC 2006, nr 4, poz. 64; postanowienie z 3.02.2010 r., II CSK 444/09, niepubl.; postanowienie SN z 5.04.2012 r., II CSK 410/11, niepubl.;

⁸⁰² Uzasadnienie postanowienia SN z 27.02.2013 r., IV CSK 440/12, Legalis.

⁸⁰³ W. Kocon, *Droga...*, s. 75, 76.

⁸⁰⁴ W. Kocon, *Droga...*, s. 102, 103; B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 940; postanowienie SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71, OSNC 1972, nr 1, poz. 13; postanowienie SN z 21.12.1971 r., III CRN 403/71, OSP 1972, nr 1, poz. 208.

określić nieruchomości władnącą i obciążoną oraz wskazać przebieg trasy służebnej, w odwołaniu do mapy ewidencyjnej wykonanej przez biegłego⁸⁰⁵.

Oznaczenie przez wnioskodawcę, że żąda ustanowienia drogi koniecznej i przeprowadzenia jej przez wskazane nieruchomości sąsiednie, sprawia, że zainteresowanymi wynikiem sprawy staną się właściciele wskazanych nieruchomości. Przepis art. 626 § 1 k.p.c. nie ogranicza jednak granic podmiotowych tego postępowania, gdyż to sąd stwierdzi, jaki przebieg drogi koniecznej jest najbardziej odpowiedni, i w razie potrzeby, wezwie do udziału w sprawie właścicieli nieruchomości, przez które miałyby ona prowadzić⁸⁰⁶. We współczesnej literaturze prawniczej przeważa pogląd o braku związania sądu określoną przez wnioskodawcę trasą drogi⁸⁰⁷. Na podstawie wcześniejszego unormowania pojawiały się w tym zakresie wątpliwości⁸⁰⁸. Nie może zaś z powodu nieoznaczenia tych podmiotów we wniosku oddalić roszczenia procesowego⁸⁰⁹. W sytuacji żądania ustanowienia drogi koniecznej, kognicja sądu nie jest określona w stosunku do określonych we wniosku uczestników, a dotyczy to roszczenia właścicieli lub użytkowników wieczystych, przez których nieruchomości może być przeprowadzona droga łącząca nieruchomość pozbawioną dostępu do drogi publicznej z tą drogą⁸¹⁰. Jest to niewątpliwie natura prawna postanowienia merytorycznego o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu. W szczególności, należy odmówić ustanowienia drogi koniecznej w sposób żądany przez wnioskodawcę wtedy, gdy uczestnik – właściciel nieruchomości mającej ulec w obciążeniu – ofiarowuje według swego wyboru, inną odpowiednią drogę⁸¹¹. Sąd nie ma jednak takiej swobody, rozpoznając wnioski o ustanowienie służebności przesyłu, jeżeli urządzenia przesyłowe już zostały zbudowane i spełniają swą funkcję, zgodnie z ich przeznaczeniem⁸¹².

W przypadku, gdy wnioskodawca we własnym zakresie określi we wniosku nieruchomości, przez które żąda przeprowadzenia drogi koniecznej, to nie ma wpływu na to, kto ostatecznie będzie brał udział w postępowaniu nieprocesowym. W piśmiennictwie prawniczym sformułowano stanowisko, że wnioskodawca może żądać w sposób wyraźny

⁸⁰⁵ Postanowienie SN z 23.09.1966 r., III CR 214/66, OSNCP 1967, nr 4, poz. 74.

⁸⁰⁶ Postanowienie SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71, OSNC 1972, nr 1, poz. 13; postanowienie SN z 17.01.1974 r., III CRN 316/73, OSNC 1974, nr 11, poz. 197; postanowienie SN z 12.10.2011 r., II CSK 94/11, LEX nr 1044002.

⁸⁰⁷ B. Dobrzański [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 940; W. Kocon, *Droga...*, s. 102.

⁸⁰⁸ Z. Bidziński, *Z narady sędziów cywilistów Sądu Wojewódzkiego w Krakowie*, BMS 1962, nr 3, s. 18.

⁸⁰⁹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 438; postanowienie SN z 19.07.1983 r., III CRN 154/83 LEX nr 8555; postanowienie SN z 12.10.2011 r., II CSK 94/11, LEX nr 1044002.

⁸¹⁰ Postanowienie SN z 11.03.1970 r., III CRN 36/70, OSNCP 1970, nr 11, poz. 207; postanowienie SN z 12.10.2011 r., II CSK 94/11, LEX nr 1044002; postanowienie SN z 28.05.1971 r., III CRN 109/71, OSNCP 1972, nr 1, poz. 13; postanowienie SN z 21.12.1971 r., III CRN 403/71, OSPiKA 1972, nr 10, poz. 177.

⁸¹¹ Orzeczenie SN z 17.04.1935 r., C.II. 3106/34, OSP 1936, poz. 71.

⁸¹² J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 440.

przeprowadzenia drogi koniecznej przez konkretne nieruchomości i sprzeciwić się ustanowieniu tej służebności na innych nieruchomościach. Sąd byłby w takiej sytuacji uprawniony do oddalenia wniosku, jeśli jedyny wskazany przebieg drogi naruszał przesłanki z art. 145 k.c.⁸¹³. Krąg uczestników postępowania o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu określony jest zatem poprzez ich interes prawny, związany z przysługiwaniem im prawa własności lub innego tytułu do nieruchomości, przez które droga konieczna ma być przeprowadzona⁸¹⁴.

W postanowieniu o ustanowieniu służebności drogi koniecznej sąd może orzec nakazy lub zakazy niezbędne do urządzenia tej drogi⁸¹⁵. Rozstrzygnięcie to należy do istoty ustanowienia służebności drogi koniecznej. Prowadzi to w konsekwencji do sformułowania poglądu, że orzeczenie o takiej treści sąd powinien wydać bez względu na to, czy takie żądanie zostało zgłoszone przez wnioskodawcę. Jest to natura prawna postanowienia merytorycznego o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu. Przemawia za tym zasada ekonomii procesowej oraz postulat minimalizacji tzw. społecznych kosztów postępowania. Orzeczenie nakazujące nieprzeszkadzanie czynnościom właściciela nieruchomości władnącej podlega egzekucji przewidzianej w art. 1051 k.p.c.⁸¹⁶. Od prawomocnych postanowień sądu drugiej instancji co do istoty sprawy oraz postanowień w przedmiocie odrzucenia wniosku lub umorzenia postępowania, kończących postępowanie w sprawach o ustanowienie drogi koniecznej lub służebności przesyłu, zgodnie z art. 519¹ § 1 k.p.c. przysługuje skarga kasacyjna. Postanowienie o ustanowienie drogi koniecznej (służebności przesyłu) staje się skuteczne z chwilą uzyskania prawomocności (art. 521 § 1 k.p.c.); nie jest natomiast tytułem egzekucyjnym podlegającym zaopatrzeniu w klauzulę wykonalności⁸¹⁷.

Postępowania o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu toczą się z udziałem dotychczasowego właściciela lub jego następców prawnych⁸¹⁸. Postępowanie nieprocesowe może także zakończyć się ugodą sądową⁸¹⁹. Wpis do księgi wieczystej ma w przypadku orzeczenia o ustanowieniu służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu

⁸¹³ A. Kuźniar, *Glosa...*, s. 1167 – 1168; Z. Bidziński, *Z narady...*, s. 18.

⁸¹⁴ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 438; P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 60 – 61.

⁸¹⁵ Uchwała SN z 5.11.2014 r., III CZP 74/14, LEX nr 1532596;

⁸¹⁶ E. Wengerek, *Postępowanie...*, s. 661; W. Kocon, *Droga...*, s. 104, 105.

⁸¹⁷ Uchwała SN z 26.06.2002 r., III CZP 38/02, OSNC 2003, nr 7 – 8, poz. 97; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 440 – 441.

⁸¹⁸ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 436.

⁸¹⁹ W. Kocon, *Droga...*, s. 53.

skutek deklaratoryjny⁸²⁰. Jednakże samo postanowienie rozstrzygające sprawę co do jej istoty w postępowaniu o ustanowieniu służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu ma charakter konstytutywny⁸²¹ i prawokształtujący. Sąd wydając orzeczenie merytoryczne, kreuje nowe, ograniczone prawo rzeczowe w postaci służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu, ma więc kompetencję prawotwórczą⁸²². Postanowienie o ustanowieniu służebności drogi koniecznej lub przesyłu nie może być zaskarżone jedynie w części (np. dotyczącej wynagrodzenia), tylko zawsze w całości⁸²³. Środkiem zaskarżenia, które przysługuje uczestnikom będzie apelacja⁸²⁴.

Służebność przesyłu może być ustanowiona w procesie w Stanach Zjednoczonych Ameryki Północnej⁸²⁵ oraz w Niemczech⁸²⁶. W Austrii istnieje możliwość nabycia służebności przesyłu przez zasiedzenie⁸²⁷. Rozwiązanie takie nie występuje w prawie niemieckim⁸²⁸. We Francji służebność przesyłu wody może zostać nabyta przez zasiedzenie, ale już nie ta związana z korzystaniem z linii energetycznych, gdyż przewidziano przepisy szczególne wyłączające taką możliwość. Preferowanym sposobem nabycia służebności przesyłu jest postępowanie administracyjne w Austrii i we Francji⁸²⁹. Nabycie służebności przesyłu przez zasiedzenie polegające na korzystaniu z widocznego urządzenia jest dopuszczalne także we Włoszech⁸³⁰. Przymusowe ich ustanowienie może nastąpić poprzez orzeczenie sądowe lub wydanie decyzji administracyjnej.

Koncepcja nabycia służebności przesyłu przez zasiedzenie jest oryginalnym polskim rozwiązaniem na tle innych unormowań. Orzeczenie to ma charakter deklaratoryjny i jest ono

⁸²⁰ Wyrok SN z 17.06.2020 r., I NSNc 44/19, OSN Izby Kontroli Nadzwyczajnej 2021, nr 2 poz. 9; S. Babiarsz, *Spadek...*, s. 345; M. J. Nowak, *Służebność...*, s. 22.

⁸²¹ W. Kocon, *Droga...*, s. 11, 15, 104, 108; A. Kubas, *Ustanowienie...*, s. 345; A. Kuźniar, *Czynności proceduralne i dyrektywy decydujące o przeprowadzeniu drogi koniecznej*, Pal. 1978, nr 4, s. 32; J. Pokrzywniak, *Realizacja...*, s. 48, 49.

⁸²² B. Rakoczy [w:] *Służebność...*, s. 194.

⁸²³ Postanowienie SN z 18.04.2012 r., V CSK 190/11, Legalis.

⁸²⁴ Postanowienie SN z 15.05.2014 r., II CZ 15/14, Legalis; M. J. Nowak, *Służebność...*, s. 28.

⁸²⁵ J. A. Douglas, P. J. Hamill, E. R. Pollock, *Real...*, s. 44 – 51; *Coquina Oil Corp. v. Harry Kourlis Ranch*, 643 P2d 519 (1982); *Brown v. McAnnally*, 664 P2d 1153 (1982); *Thomason v. Kern & C.*, 376 SE2d 872 (1989).

⁸²⁶ B. Brückner, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 8: Sachenrecht*, Redakteur: R. Gaier, München 2020, Kommentar zum Artikel 917, Randnummer 56 – 58, beck-online.beck.de (dostęp: 16.12.2023 r.).

⁸²⁷ D. Kiendl – Wendner [w:] *Praxiskommentar zum ABGB*, red. M. Schwimann, Band 2, Wien 1998, s. 333 – 337; G. Kodek (red.), M. Schwiman (red.), *ABGB Praxiskommentar*, Band 6, Wien 2016, s. 1447 – 1448, 1477 – 1479; S. Perner, M. Spitzer, G. E. Kodek, *Bürgerliches Recht*, Wien 2008, s. 455.

⁸²⁸ D. Joost [w:] *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, red. M. E. Rinne, München 2004, s. 1659 – 1676; J. Wilhelm, *Sachenrecht*, Berlin – New York 2002, s. 663 – 664; M. Balwicka – Szczyrba, *Korzystanie z nieruchomości przez przedsiębiorców przesyłowych – właściciele urzędzeń przesyłowych*, Warszawa 2015, s. 111.

⁸²⁹ L. Leveneur, *Code civil*, Paris 2018, s. 558, 560; A. Lucas, *Code civil*, Paris 2003, s. 419, 420.

⁸³⁰ P. Dubolino, C. Dubolino, F. Costa, *Codice Civile. Commentato con la giurisprudenza*, Piacenza 2008, s. 622 – 623; M. Balwicka – Szczyrba, *Korzystanie...*, s. 116 – 117.

skutecznym wobec wszystkich (*erga omnes*) tytułem do posiadania służebności przesyłu, stanowiąc podstawę wpisu do księgi wieczystej ograniczonego prawa rzeczowego⁸³¹. Linia orzecznicza dopuszczająca nabycie przez zasiedzenie służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu jest już od lat ugruntowana⁸³².

Zgodzić się należy ze stanowiskiem wypracowanym w orzecznictwie, że także w postępowaniu o ustanowienie służebności przesyłu sąd może rozpoznać zarzut posiadacza prawa o treści odpowiadającej służebności przesyłowej, iż służebność ta została uprzednio nabyta przez zasiedzenie przez aktualnego posiadacza lub jego poprzednika prawnego⁸³³. Uwzględnienie przez sąd zasiedzenia w sprawie o ustanowienie służebności przesyłu na zarzut uczestnika różni się znacznie pod względem procesowym od uwzględnienia przez sąd wniosku o stwierdzenie zasiedzenia. Nie przybiera ono postaci odrębnego postanowienia, lecz znajduje wyraz jedynie w uzasadnieniu orzeczenia co do istoty sprawy. Wystąpienie negatywnej przesłanki uwzględnienia wniosku o ustanowienie służebności przesyłu przesądza o oddaleniu wniosku. Orzeczenie takie nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej. Jeżeli osoba, której zarzut zasiedzenia został uwzględniony, zamierza uzyskać tytuł zasiedzenia skuteczny *erga omnes*, musi wszcząć postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia⁸³⁴. W sprawie z wniosku właściciela nieruchomości o ustanowienie służebności przesyłu sąd może rozpoznać zarzut posiadacza urządzeń przesyłowych, że służebność została nabyta przez zasiedzenie przez jego poprzednika prawnego, niebiorącego udziału w sprawie⁸³⁵.

Moim zdaniem, biorąc powyższe pod uwagę, oprócz ustanowienia służebności przesyłu na podstawie postanowienia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty wydanego w

⁸³¹ L. Jantowski, *Stwierdzenie nabycia przez zasiedzenie służebności przesyłu i służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu*, Warszawa 2020, s. 36, 38, 42, 44 – 48, 51, 52, 253, 254, 255, 256, 257, 263, 266, 277.

⁸³² Uzasadnienie postanowienia SN z 13.04.2017 r., I CSK 261/16, LEX nr 2300169; uchwała SN z 2.06.2010 r., III CZP 36/10, OSNC 2010, nr 12, poz. 163; uchwała SN z 21.01.2011 r., III CZP 124/10, OSNC 2011, nr 9, poz. 99; uchwała SN z 22.05.2013 r., III CZP 18/13, OSNC 2013, nr 12, poz. 139; uchwała SN z 27.06.2013 r., III CZP 31/13, OSNC 2014, nr 2, poz. 11; wyrok SN z 12.12.2008 r., II CSK 389/08, LEX nr 484715; postanowienie SN z 10.07.2008 r., III CSK 73/08, LEX nr 461735; postanowienie SN z 5.06.2009 r., I CSK 392/08, LEX nr 578032; postanowienie SN z 22.07.2010 r., I CSK 606/09, LEX nr 737248; postanowienie SN z 6.07.2011 r., I CSK 157/11, OSNC – ZD 2012, nr 2, poz. 45; postanowienie SN z 18.04.2012 r., V CSK 190/11, LEX nr 1212828; postanowienie SN z 26.07.2012 r., II CSK 752/11, LEX nr 1218185; postanowienie SN z 6.02.2013 r., V CSK 129/12, LEX nr 129/12, LEX nr 1294483; postanowienie SN z 7.10.2016 r., I CSK 633/15, LEX nr 2147273; postanowienie SN z 15.11.2016 r., III CSK 422/15, LEX nr 2188640; postanowienie SN z 8.09.2016 r., II CSK 822/15, LEX nr 2186057; uchwała SN (7) z 5.06.2018 r., III CZP 50/17, LEX nr 2496261; postanowienie SN z 15.06.2018 r., II CSK 89/18, LEX nr 2508091.

⁸³³ Postanowienie SN z 23.02.2017 r., V CSK 317/16, LEX nr 2297424; Wyrok SN z 26.01.2018 r., II CSK 124/17, LEX nr 2439115; uchwała SN z 23.03.2016 r., III CZP 101/15, OSNC 2017, nr 2, poz. 18; postanowienie SN z 8.09.2016 r., II CSK 822/15, LEX nr 2186057; L. Jantowski, *Stwierdzenie...*, s. 260.

⁸³⁴ Postanowienie SN z 23.02.2017 r., V CSK 317/16, LEX nr 2297424.

⁸³⁵ Wyrok SN z 26.01.2018 r., II CSK 124/17, LEX nr 2439115; uchwała SN z 23.03.2016 r., III CZP 101/15, OSNC 2017, nr 2, poz. 18; postanowienie SN z 8.09.2016 r., II CSK 822/15, LEX nr 2186057.

postępowaniu nieprocesowym toczącym się na podstawie art. 626 k.p.c., jest możliwe wydanie orzeczenia merytorycznego także na podstawie art. 609 – 610 k.p.c., wówczas gdy zostały spełnione przesłanki zasiedzenia służebności przesyłu. Tu także przejawia się elastyczność rozstrzygnięcia przez sąd, w zależności od stanu faktycznego, na którym oparte jest żądanie wniosku. Stwierdzić trzeba, że istnieje mniejsza liczba zróżnicowanych postępowań nieprocesowych umożliwiającą wydanie postanowienia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty w przedmiocie ustanowienia służebności przesyłu w porównaniu do możliwości ustanowienia drogi koniecznej.

5.4. Wpis do księgi wieczystej

Prowadzenie ksiąg wieczystych ma na celu ustalenie stanu prawnego nieruchomości (art. 1 u.k.w.h.). Księga wieczysta powinna zatem ujawniać wszystkie aktualne prawa rzeczowe obciążające nieruchomość, dla której jest prowadzona⁸³⁶. Powinna ona być prowadzona w taki sposób, aby rzeczywisty stan prawny nieruchomości był zgodny ze stanem faktycznym, który wynika z wpisów w niej dokonanych. Zasada wpisu oznacza, że stan prawny nieruchomości jest taki, jaki wynika z wpisu w księdze wieczystej. Bez wpisu do księgi wieczystej nie może nastąpić nabycie, zmiana czy utrata praw rzeczowych na nieruchomościach, czyli żadna zmiana w zakresie praw rzeczowych. Ustawodawca uznał jednak, że jest to technicznie niemożliwe, ograniczając zasadę wpisu⁸³⁷, choć, jak należy przyjmować, rozwój techniki, zwłaszcza obecnie, wydaje się temu zaprzeczać. Z tego względu uzasadniony jest, moim zdaniem, postulat zmiany tego stanowiska prawodawcy, aby nadal aktualne było stwierdzenie S. Szera, iż „ustalenie praw rzeczowych na nieruchomości to stwierdzenie rzeczywistego stanu prawnego tej nieruchomości, to rejestracja i wykazanie nabytych na niej praw rzeczowych”⁸³⁸.

Wpis w księdze wieczystej jest szczególną formą orzeczenia, które nie występuje w innym postępowaniu cywilnym⁸³⁹. Dokonanie wpisu w księdze wieczystej nie wymaga wydania innego orzeczenia zarządzającego jego dokonanie w tej księdze. Uzasadnienia wpisu nie sporządza się. Jednocześnie ustawa nie zwalnia z obowiązku uzasadnienia postanowienia o oddaleniu wniosku o wpis. Wpisem w księdze wieczystej jest również wykreślenie (art.

⁸³⁶ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 381, 382, 407, 408, 429 – 433.

⁸³⁷ J. Wasilkowski, *Znaczenie wpisu do księgi wieczystej według prawa rzeczowego*, PiP 1947, z. 5 – 6, s. 17.

⁸³⁸ S. Szer, *Nabycie własności nieruchomości według nowego prawa rzeczowego*, PiP 1947, z. 1, s. 72.

⁸³⁹ Postanowienie SN z 1.04.2003 r., II CKN 1419/00, LEX nr 207861; M. Świątko, *Znaczenie wpisu w księdze wieczystej*, MoP 2018, nr 20, s. 1092, 1093; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 637; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 473.

626⁸ § 6 i 7 k.p.c.). Ustawa o księgach wieczystych i hipotece nie zawiera określenia, z jakich elementów powinien składać się wpis. Elementy te precyzuje rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 15 lutego 2016 r. w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie teleinformatycznym⁸⁴⁰. Ten sposób regulacji poddał krytyce w piśmiennictwie A. Oleszko⁸⁴¹. Autor uważa, że „skoro wpis jako orzeczenie jest niejako podstawą rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, to elementy tej sentencji powinny określać przepisy kodeksu postępowania cywilnego, a nie rozporządzenie wykonawcze (art. 325 k.p.c.)”.

W aktualnym stanie prawnym nastąpiła zmiana struktury księgi wieczystej i przejście do postaci pól przeznaczonych do zamieszczenia konkretnej informacji, zamiast istniejącej poprzednio swobody w kształtowaniu treści wpisu. Wpis jest dokonywany w teleinformatycznej księdze wieczystej w formie elektronicznej, poprzez wpisanie w odpowiednich rubrykach, podrubrykach, polach czy podpolach odpowiednich informacji będących wpisem i opatrzenie ich podpisem elektronicznym. Wpis w księdze wieczystej podpisany przez sędziego lub referendarza sądowego uważa się za dokonany z chwilą jego zapisania w centralnej bazie ksiąg wieczystych (art. 626⁸ § 8 k.p.c.). Oprócz zalet, o których poniżej, ma ona jedną wadę: wpis prezentowany jest na wydrukach w określonym rozbiciu – na treść, podstawę i informacje o wniosku. Jednak jest to wada niewielka w porównaniu z zaletami. Niezależnie od korzyści, jakie stwarza tak zbudowana baza danych, już zostało dostrzeżone, że wprowadzona struktura ma charakter niezwykle dyscyplinujący dokonujących wpisy, zmuszając ich przy dokonaniu wpisu do zamieszczenia wszystkich wymaganych prawem informacji. Jest to natura prawna wpisów do księgi wieczystej.

W stosunku do księgi dotychczasowej w literaturze przedmiotu dostrzeżono, że w praktyce istniała dość duża dowolność sądów wieczystoksięgowych przy konstruowaniu treści wpisu, polegająca na pomijaniu elementów, które wydawały się sądom wieczystoksięgowym zbędne. Przyczyną była rezygnacja przez prawodawcę z legalnych wzorów najważniejszych wpisów po wprowadzeniu obowiązującej ustawy⁸⁴². Poprzednio, zgodnie z pierwszym po unifikacji polskim rozporządzeniem wykonawczym były one wprowadzone tak jak w Niemczech⁸⁴³. Obecnie jednak prawodawca odszedł od korzystania z legalnych wzorów najważniejszych wpisów. Nowy kształt księgi wieczystej usunął

⁸⁴⁰ Dz. U. poz. 312 ze zm., dalej r.z.p.k.w.

⁸⁴¹ A. Oleszko, *Uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości w zakresie podstawy dokonanego wpisu w księdze wieczystej*, Rej. 2007, nr 1, s. 21.

⁸⁴² P. Siciński, *Komentarz do wpisów w księgach wieczystych*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2013, s. 23.

⁸⁴³ Załącznik do rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 26 listopada 1946 r., DZ. U. Nr 66, poz. 366 ze zm., (uchylony)

możliwość pomijania elementów, które wydawały się sądom wieczystoksięgowym zbędne, dzięki czemu przy prowadzeniu księgi w systemie informatycznym istotnie zmniejszył się procent wpisów nieodpowiadających przepisom prawa czy wręcz nieważnych. W ramach przeprowadzonych własnych badań empirycznych, stwierdzono iż żaden z uczestników postępowań nieprocesowych nie podnosił takich wadliwości wpisów w księgach wieczystych.

Zgodnie z art. 626¹ § 2 k.p.c., uczestnikami postępowania, oprócz wnioskodawcy, są tylko te osoby, których prawa zostały wykreślone lub obciążone, bądź na rzecz których wpis ma nastąpić. Jest to wyraźny dowód na to, że w postępowaniu wieczystoksięgowym biorą udział uczestnicy z mocy prawa⁸⁴⁴. Nie ma zatem możliwości zgłoszenia swojego udziału w sprawie przez inne osoby zainteresowane, gdyż czynność taka nie wywoła skutków prawnych. W takiej sytuacji sąd powinien odmówić pozostałym zainteresowanym możliwości uczestnictwa w postępowaniu, bez sprawdzania ich interesu prawnego. Stąd też aktualne stanowisko, że art. 626¹ § 2 k.p.c. stanowi *lex specialis* do art. 510 k.p.c. jest dominujące w judykaturze i literaturze⁸⁴⁵. Wąski krąg uczestników postępowania wieczystoksięgowego uzasadniony jest głównie koniecznością usprawnienia i uproszczenia tego postępowania, który pełni funkcje rejestracyjne. Sąd powinien w sposób sprawny i obiektywny wskazać krąg uczestników postępowania, w tym głównie, ale nie wyłącznie powinien bazować jedynie na treści księgi wieczystej i dołączonych do księgi dokumentów. Wydaje się, że tak należy interpretować art. 626¹ § 2 k.p.c., wprowadzony ustawą z dnia 11 maja 2001 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy

⁸⁴⁴ E. Gniewek, *Wnioskodawca i uczestnicy postępowania wieczystoksięgowego*, Rej. 2005, nr 9, s. 55; E. Jefimko, *Postępowanie wieczystoksięgowe jako szczególny rodzaj postępowania nieprocesowego (zagadnienia wybrane)*, PS 2002, nr 10, s. 62; S. Rudnicki, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz*, Warszawa 2009, s. 301; P. Mysiak, *Podmioty postępowania wieczystoksięgowego*, Rej. 2007, nr 4, s. 55; P. Rylski, *Czy następcą prawną osoby ujawnionej w księdze wieczystej jest uczestnikiem postępowania wieczystoksięgowego zmierzającego do obciążenia prawa?*, PPC 2013, nr 1, s. 84 – 85; odmiennie J. Jagieła, *Skutki...*, s. 44, 45, 47 – 51; J. Jagieła, *Glosa do postanowienia SN z 8.08.2012 r. III CZP 44/12*, OSP 2013, nr 12, s. 910 (Autor, choć uznaje, że art. 626¹ § 2 k.p.c. stanowi *lex specialis* do art. 510 k.p.c., to odrzuca koncepcję uczestnictwa z mocy prawa).

⁸⁴⁵ Postanowienia SN: z 16.06.2004 r., I CZ 48/04, OSNC 2005, nr 6, poz. 108; z 16.02.2005 r., IV CZ 207/04, niepubl.; z 30.06.2006 r., V CSK 131/06, niepubl.; z 19.04.2006 r., V CSK 27/06, LEX nr 198527; z 21.08.2008 r., IV CZ 66/08, niepubl.; z 16.05.2008 r., III CSK 382/07, niepubl.; z 9.01.2008 r., II CZ 102/07, niepubl.; z 11.03.2005 r., II CZ 14/05, niepubl.; z 18.02.2009 r., I CZ 2/09, niepubl.; z 20.01.2011 r., I CSK 185/10, LEX nr 848107; z 24.06.2004 r., III CZ 46/04, LEX nr 602268; z 18.04.2012 r., V CZ 167/11, LEX nr 1214627; z 20.12.2012 r., IV CSK 231/12, LEX nr 1288718; z 21.03.2013 r., III CZ 16/13, LEX nr 1324303; z 14.11.2013 r., IV CZ 89/13, LEX nr 1396469; z 3.04.2014 r., V CZ 18/14, LEX nr 1463430, A. Maziarz – Charuza, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego w postępowaniu wieczystoksięgowym*, Kraków 2006, s. 93; P. Mysiak, *Podmioty...*, s. 53 – 55; H. Ciepła [w:] *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Komentarz. Wzory wniosków o wpis. Wzory wpisów do księgi wieczystej*, red. H. Ciepła, E. Bałan – Gonciarz, Kraków 2007, s. 136; odmiennie: S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2009, s. 386; E. Jefimko, *Postępowanie...*, s. 62 – 63; J. Jagieła, *Glosa...*, s. 909.

o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy – Prawo o notariacie⁸⁴⁶. Takie uregulowanie postępowania wieczystoksięgowego miało na celu jego sformalizowanie⁸⁴⁷.

Największe znaczenie w ustawodawstwie i praktyce notarialnej uzyskał podział wpisów w księdze wieczystej na deklaratoryjne i konstytutywne. R. Strzelczyk⁸⁴⁸ uważa, że pojęcie deklaratoryjności oraz konstytutywności wpisu są terminami pozaustawowymi i nie mają normatywnych definicji. Autor uważa, że w tym celu można się posłużyć wykładnią przyjętą w uchwale Sądu Najwyższego z 21.05.2002 r.⁸⁴⁹, w której wskazano, że charakter konstytutywny wpisu oznacza, że powstanie określonego prawa lub jego przejście na nabywcę uzależnione zostało od dokonania wpisu w księdze wieczystej. Inni Autorzy również przyjmują, że wpis konstytutywny powoduje powstanie, przejście lub ustanie prawa lub stosunku prawnego, natomiast wpis deklaratoryjny potwierdza jedynie istnienie określonego stanu prawnego⁸⁵⁰. W szczególności W. Siedlecki uważa, że przy wpisie deklaratoryjnym „orzeczenie sądu nie wprowadza żadnej zmiany do istniejącego stanu prawnego tylko stwierdza jego rzeczywisty stan”. Natomiast przy wpisie konstytutywnym „orzeczenie sądu ma dopiero uregulować treść stosunku prawnego. Wobec tego orzeczenie sądu jako kształtujące ten stosunek prawny, ma charakter konstytutywny”⁸⁵¹.

W polskim systemie prawnym, zmiana stanu prawnego nieruchomości następuje, z reguły, bez wpisu w księdze wieczystej. Zasadą naszego prawa jest deklaratywność wpisów, co oznacza, że sam wpis nie powoduje zmiany stanu prawnego nieruchomości. Sytuacja ta odnosi się zwłaszcza do wpisu właściciela w księdze wieczystej, bowiem nabycie i utrata własności, czyli najważniejsze prawo rzeczowe, nie jest uzależnione od wpisu w księdze wieczystej. Wpis zmiany właściciela w księdze wieczystej nie pociąga za sobą zmiany stanu prawnego nieruchomości, a potwierdza jedynie ten fakt. „Wpis w księdze wieczystej prawa własności na rzecz nabywcy ma charakter deklaracyjny, rejestrujący nowy, powstały poza księgą wieczystą, rzeczywisty stan prawny”⁸⁵². Dotyczy to wpisu właściciela na podstawie umów przeniesienia własności, jednostronnych czynności prawnych, zasiedzenia czy spadkobrania. Wpis w księdze wieczystej zmiany właściciela jest jednak obowiązkowy i

⁸⁴⁶ Dz.U. 2001 Nr 63, poz. 635 ze zm.

⁸⁴⁷ Uzasadnienie projektu ustawy o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy – Prawo o notariacie, druk nr 1680 Sejmu III kadencji; uzasadnienie postanowienia SN z 16.06.2004 r., I CZ 48/04, OSNC 2005, nr 6, poz. 108; P. Rylski, *Uczestnik...*, s. 77, 78.

⁸⁴⁸ R. Strzelczyk, *Charakter prawny wpisu roszczeń z umowy deweloperskiej do księgi wieczystej*, Rej. 2012, nr 7 – 8, s. 13.

⁸⁴⁹ Uchwała SN z 21.05.2002 r., III CZP 29/02, OSNC 2003, nr 6, poz. 76.

⁸⁵⁰ K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 103 – 104.

⁸⁵¹ W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne...*, s. 303.

⁸⁵² S. Breyer, *Przeniesienie własności nieruchomości*, Warszawa 1971, s. 70.

służy zapewnieniu zgodności treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Wpisy konstytutywne są wyjątkiem i wymagane są wtedy, gdy przepis szczególny tak stanowi. Obrót nieruchomościami odbywa się pozaksięgowo. Oznacza to, że bez wpisu do księgi wieczystej następuje przejście prawa z dotychczasowego uprawnionego na nabywcę. Dotyczy to nie tylko przeniesienia własności, ale również ustanowienia ograniczonych praw rzeczowych, z wyjątkiem hipoteki. Użytkowanie, służebności (osobiste i gruntowe) powstają na podstawie umowy. Wpis w księdze wieczystej potrzebny jest tylko do przeniesienia, zmiany treści i zmiany pierwszeństwa ograniczonych praw rzeczowych.

W konsekwencji, należy odróżnić rzeczywisty skuteczny stan prawny nieruchomości od stanu prawnego wynikającego z księgi wieczystej⁸⁵³. Możliwość wystąpienia tej rozbieżności jest naturą prawną wpisów do księgi wieczystej. Ustawodawca próbuje jednak temu przeciwdziałać w szczególnym uregulowaniu zawartym w: art. 626¹ § 3 k.p.c. (nie stanowi przeszkody do wpisu okoliczność, że po złożeniu wniosku wnioskodawca bądź inny uczestnik postępowania zmarł lub został pozbawiony albo ograniczony w możliwości rozporządzania prawem albo w zdolności do czynności prawnych) i art. 626⁵ k.p.c. (jeżeli z treści wniosku i dołączonych dokumentów wynika, że nastąpiła zmiana prawa własności, cofnięcie wniosku o wpis tego prawa jest niedopuszczalne). Mimo odmiennej terminologii przyjętej w art. 512 § 2 k.p.c. i art. 626⁵ k.p.c. – według pierwszego cofnięcie wniosku jest bezskuteczne, natomiast według drugiego niedopuszczalne – istota regulacji jest taka sama. Cofnięcie wniosku w tych przypadkach nie wywoła skutków prawnych. Naturą prawną wpisu do księgi wieczystej jest zatem art. 626⁵ k.p.c., który stanowi szczególny przepis względem art. 512 § 1 k.p.c.⁸⁵⁴. Jednakże art. 626¹ § 3 k.p.c. i art. 626⁵ k.p.c. nie są wystarczające, gdyż mają ograniczony zakres swojego zastosowania.

O konstytutywnym charakterze konkretnego wpisu decyduje ustawa. Nabycie, zmiana i wygaśnięcie prawa przy konstytutywnym charakterze wpisu następuje zawsze z chwilą dokonania wpisu. Wystarczająca jest skuteczność wpisu, bowiem z art. 3 u.k.w.h. wynika, że wpis ma wszelkie skutki wpisu, jakie ustawa wiąże ze stanem prawnym ujawnionym w księdze wieczystej, a więc uzyskuje skuteczność *erga omnes*⁸⁵⁵. Innymi słowy, wpis jako orzeczenie wywołuje skutki prawne od chwili złożenia wniosku o wpis, ponieważ sąd rozpoznając wniosek o wpis w księdze wieczystej, jest związany stanem rzeczy istniejącym w

⁸⁵³ M. Świątko, *Znaczenie...*, s. 1092, 1093.

⁸⁵⁴ J. Jagieła, *Cofnięcie wniosku w postępowaniu nieprocesowym* [w:] *Honeste procedere, Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska – Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017, s. 207.

⁸⁵⁵ P. Mysiak [w:] *System...*, s. 1363.

chwili złożenia wniosku i kolejnością jego wpływu⁸⁵⁶. Wpis jest skuteczny, niezależnie od jego prawomocności, gdyż nabycie, zmiana czy wygaśnięcie prawa przy konstytutywnym charakterze wpisu następuje zawsze z chwilą dokonania wpisu, nawet nieprawomocnego, ale ze skutkiem wstecznym od chwili złożenia wniosku o jego dokonanie⁸⁵⁷. Stosownie do odmiennego stanowiska, tylko prawomocny wpis wywołuje z mocą wsteczną skutki procesowe oraz materialnoprawne, gdyż wpis jest orzeczeniem, a zatem jest instytucjonalnie związany z postępowaniem, w którym wniosek o dokonanie wpisu jest rozpoznawany. Podlega on zaskarżeniu i jak każde orzeczenie – z wyjątkiem zaopatrzonych w rygor natychmiastowej wykonalności – staje się skuteczny z chwilą uzyskania prawomocności⁸⁵⁸.

Osobiście uważam, iż pogląd o wywoływaniu skutków prawnych jedynie przez prawomocny wpis jest nietrafny. Za skutecznością wpisu przed uprawomocnieniem przemawia wyraźny przepis prawa, a poza tym takie stanowisko jest zgodne z zasadą wiarygodności księgi wieczystej. Osoba przeglądająca powinna jednak sprawdzać dodatkowo, czy wpis jest prawomocny czy też nie, gdyż w razie zaskarżenia apelacją, może on utracić swą skuteczność. Nie podważa to jednak wiarygodności księgi wieczystej, gdyż, jak należy przyjmować, powinna być ujawniona wzmianka o apelacji w przypadku zaskarżenia wpisu. Zgodnie z art. 29 u.k.w.h. w zw. z art. 626⁶ § 1 zd. 2 i § 1¹ k.p.c., moc wsteczna wpisu oznacza, że skutki prawne wpisu są wcześniejsze niż chwila jego dokonania⁸⁵⁹. Mocą wstecznej skuteczności nie zostały objęte wzmianki oraz inne adnotacje o charakterze czynności technicznych⁸⁶⁰. Jest to natura prawna wpisów do księgi wieczystej.

Z księgami wieczystymi powinna być bezwzględnie związana jasność i pewność stanu prawnego, skoro celem wpisu w księdze wieczystej jest przyznanie ochronie określonego prawu lub roszczeniu. W polskim systemie prawnym, wiarygodność ksiąg wieczystych została oparta na domniemaniach, a nie na konstytutywnym wpisie. Domniemania dotyczą praw jawnych z księgi, a więc nie tylko własności, ale i praw rzeczowych ograniczonych oraz roszczeń, które zostały ujawnione w księdze wieczystej. Wpis prawa w księdze wieczystej wiąże się z domniemaniem, że prawo powstało i istnieje, przysługuje osobie wymienionej we

⁸⁵⁶ Uchwała SN (7) z 16.12.2009 r., III CZP 80/09, OSNC 2010, nr 6, poz. 84.

⁸⁵⁷ S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 130; P. Mysiak, *Postępowanie...*, 2012, s. 299.

⁸⁵⁸ Postanowienie SN z 21.09.2011 r., I CSK 32/11, LEX nr 1096027; E. Gniewek [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013, s. 195; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 871; E. Bałań – Gonciarz, H. Ciepła, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Komentarz po nowelizacji prawa hipotecznego. Wzory wniosków o wpis. Wzory wpisów do księgi wieczystej*, Warszawa 2011, s. 66, 67.

⁸⁵⁹ S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 126.

⁸⁶⁰ J. May [w:] *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2021, s. 185 – 188.

wpisie oraz że ma taką treść i takie pierwszeństwo, jakie wynika z wpisu (art. 3 u.k.w.h.). Wskazane domniemania dotyczą jedynie praw wpisanych do księgi wieczystej i nie odnoszą się do praw, które nie zostały wpisane, a obciążają nieruchomość. Taka konstrukcja nie daje pewności co do pełnego stanu prawnego nieruchomości, ponieważ nie istnieje domniemanie, że prawa nieujawnione w księdze wieczystej nie istnieją⁸⁶¹.

Prawodawca uznając, że wpis najważniejszego prawa rzeczowego prawa własności ma jedynie charakter ewidencyjny, a nie prawotwórczy, nie wprowadza także obowiązku ujawniania ograniczonych praw rzeczowych, z wyjątkiem hipoteki, która nie powstaje bez wpisu do księgi wieczystej (art. 67 u.k.w.h.). W polskim ustawodawstwie nie ma obowiązku ujawniania takich praw rzeczowych, jak użytkowanie czy służebności, pomimo ich ustanowienia. W tych sytuacjach, księga wieczysta nie odzwierciedla rzeczywistego stanu prawnego nieruchomości co do istniejących obciążeń. Jednak w przypadku ich ujawnienia w księdze wieczystej, do przeniesienia ograniczonego prawa rzeczowego potrzebny jest konstytutywny wpis w księdze wieczystej (art. 245¹ k.c.). Sytuacja ta dotyczy jedynie własnościowego spółdzielczego prawa do lokalu, ponieważ użytkowanie i służebności osobiste są niezbywalne (art. 254 k.c. i art. 300 k.c.). Służebność gruntowa natomiast związana jest z nieruchomością i dzieli jej los (art. 290 k.c.). Stąd też zasadne byłoby wprowadzenie konstytutywnego wpisu nie tylko do przeniesienia własności, ale powinien on dotyczyć również wszystkich praw rzeczowych, w przypadku ich powstania, zmiany czy wykreślenia prawa rzeczowego.

Należy zauważyć, że ustawodawca przyznaje większą ochronę ograniczonemu prawu rzeczowemu, niż prawu własności chronionemu Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej. Przepis art. 245¹ k.c. odnosi się do spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu. Artykuł 1 ust. 3 u.k.w.h. różnicuje charakter wpisu w zależności od okoliczności, czy dla ograniczonego prawa rzeczowego była już prowadzona księga wieczysta. W przypadku założenia księgi dla tego prawa obrót nie może odbywać się pozaksięgowo, ponieważ warunkiem koniecznym jest wpis w księdze wieczystej, który ma charakter konstytutywny. Notariusz sporządzając umowę przeniesienia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu powinien złożyć z urzędu wnioski o ujawnienie uprawnionego w księdze wieczystej. Wpis uprawnionego będzie miał charakter konstytutywny. Jeżeli zbywane prawo nie jest wpisane do księgi wieczystej, nie jest także wymagalny wpis do księgi wieczystej w przypadku zbycia

⁸⁶¹ T. Smyczyński, *Uwagi o wiarygodności ksiąg wieczystych* [w:] *Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Edwarda Gniewka*, red. P. Machnikowski, J. Gołaczyński, Warszawa 2010, s. 550.

prawa. Jednak, gdy uprawniony po zawarciu umowy złoży wniosek o założenie księgi wieczystej dla spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu mieszkalnego, to wpis uprawnionego w księdze wieczystej będzie miał charakter deklaratoryjny.

Słusznie, zdaniem M. Świątko⁸⁶², wpis konstytutywny w księdze wieczystej niezbędny jest w każdym przypadku przeniesienia własności nieruchomości, a także ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego. Ustawodawca założył, że konstytutywny wpis w księdze wieczystej i zawarcie umowy w formie aktu notarialnego wymagane jest nie tylko do powstania użytkownika wieczystego, ale i do każdorazowego obrotu tym prawem (art. 27 u.g.n.). W tym miejscu prawodawca przyznaje szerszą ochronę użytkownikowi wieczystemu niż prawu własności lokalu stanowiącemu odrębną własność. Przeniesienie własności wyodrębnionego lokalu mieszkalnego, dla którego została założona księga wieczysta, nie wymaga konstytutywnego wpisu do księgi wieczystej, a jedynie deklaratoryjnego, co oznacza, że każdy kolejny właściciel może rozporządzić lokalem, zanim zostanie dokonany wpis w księdze wieczystej. Można zatem uznać, że nasz rejestr nie spełnia funkcji wiarygodności. Na celowość reformy ksiąg wieczystych wskazywał Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 21.07.2004 r.⁸⁶³.

Należy stwierdzić, że ustawodawca wprowadził niczym nieuzasadnione przypadki, odnośnie do których wpis w księdze wieczystej ma charakter konstytutywny. Z przepisów art. 27 u.g.n. (do oddania i przeniesienia użytkownika wieczystego), art. 7 ust. 2 u.w.l. (do powstania odrębnej własności lokalu) i art. 9 ust. 1 u.w.l. (umowa zobowiązująca do wybudowania domu i ustanowienia, po zakończeniu budowy, odrębnej własności lokali), art. 233 k.c. (zrzeczenie się prawa użytkownika wieczystego)⁸⁶⁴ wynika, że są to prawa, dla których wpis w księdze wieczystej jest przesłanką nabycia praw rzeczowych. Norma art. 246 k.c. wskazuje, że dotyczy ona tylko zrzeczenia się ograniczonego prawa rzeczowego ujawnionego w księdze wieczystej. Przepisy art. 245¹ k.c. i art. 246 k.c. są przykładami, w których wpis w księdze wieczystej jest przesłanką przeniesienia i wygaśnięcia praw rzeczowych. Wpis do księgi wieczystej jest także potrzebny w razie zmiany treści ograniczonego prawa rzeczowego, zgodnie z art. 248 k.c. oraz do zmiany pierwszeństwa praw rzeczowych ograniczonych, stosownie do art. 250 § 2 k.c. Wpis w księdze wieczystej niezbędny jest także do: zastrzeżenia pierwszeństwa ograniczonego prawa rzeczowego (art. 13 § 2 u.k.w.h.), powstania hipoteki (art. 67 u.k.w.h.) przelewu wierzytelności hipotecznej

⁸⁶² M. Świątko, *Znaczenie...*, s. 1095.

⁸⁶³ Wyrok TK z 21.07.2004 r., SK 57/03, OTK- A 2004, nr 7, poz. 69.

⁸⁶⁴ Postanowienie SN z 9.04.2015 r., IV CSK 393/14, LEX nr 1751289.

(art. 79 ust. 1 u.k.w.h.). Z. Truskiewicz⁸⁶⁵ uważa, że: obowiązujące wyjątki od zasady deklaratorywności wpisu, są, w przekonaniu Autora, przypadkowe. Taki stan nie może istnieć. Zagadnienie konstytucyjności wpisu w polskim prawie wymaga zatem weryfikacji i uporządkowania. Należy przyjmować, iż jest to natura prawna wpisu do księgi wieczystej. Ustawodawca decyduje bowiem w odniesieniu do konkretnych praw, czy ich przeniesienie wymaga konstytucyjnego wpisu, czy ma on charakter deklaratoryjny. Trudno jednak wyinterpretować zasadę, jaką kierował się prawodawca w tym zakresie.

Trzeba podkreślić, że przyjęcie zasady wpisu deklaratorywnego do przeniesienia własności ułatwia obrót nieruchomościami, gdyż nie trzeba czekać na uzyskanie wpisu w księdze wieczystej, lecz odbywa się to bez gwarancji pewności obrotu, w związku z czym Skarb Państwa niekiedy wypłaca wysokie odszkodowania. Ustawodawca przyjął, że z wpisem w księdze wieczystej łączą się określone skutki prawne. Wpis w księdze wieczystej przyczynia się do powstania prawa, przy wpisie konstytucyjnym, i także objęty jest domniemaniem zgodności z rzeczywistym stanem prawnym (art. 3 u.k.w.h.), według którego domniemywa się, że prawo jawne z księgi wieczystej jest wpisane zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym, a prawo wykreślone nie istnieje. Wpis z chwilą ujawnienia w księdze wieczystej osłania rękojmią wiary publicznej ksiąg wieczystych (art. 5 u.k.w.h.). Wpisowi w księdze wieczystej praw osobistych i roszczeń prawodawca nadał skuteczność względem praw nabytych przez czynność prawną po ich ujawnieniu, z wyjątkiem służebności drogi koniecznej, służebności przesyłu oraz służebności ustanowionej w związku z przekroczeniem granicy przy wznoszeniu budynku lub innego urządzenia (art. 17 u.k.w.h.).

Ograniczone prawa rzeczowe na nieruchomości ujawnione w księdze wieczystej uzyskały pierwszeństwo przed takimi prawami nieujawnionymi w księdze wieczystej (art. 11 u.k.w.h.). Ponadto wpis od chwili dokonania jest także jawny dla każdego i skuteczny. Wobec przyjęcia zasady wpisu deklaratorywnego⁸⁶⁶, należy stwierdzić, że dotychczasowy deklaratoryjny wpis własności w księdze wieczystej nie spełnia wiary publicznego rejestru. W prawie niemieckim i systemach innych państw europejskich regułą jest, że umowa zobowiązująca nie wywołuje skutku rozporządzającego. Dopiero wpis do księgi wieczystej przesądza, że to prawo powstaje. Zasadne jest więc przedstawienie wniosku *de lege ferenda* przez polskiego ustawodawcę w przedmiocie prowadzenia ksiąg wieczystych według zasady

⁸⁶⁵ Z. Truskiewicz, *Niektóre proponowane zmiany przepisów o własności i o księgach wieczystych w nowym kodeksie cywilnym*, Rej. 2012, nr 12 – numer specjalny, s. 148; T. Smoczyński, *Uwagi...*, s. 547; P. Blajer, *Z historii ksiąg gruntowych (Grundbücher)*, *Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały*, 2015, nr 2, s. 108.

⁸⁶⁶ J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 184; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 847, 848.

wpisu konstytucyjnego⁸⁶⁷. Takie rozwiązanie uzasadnia również rozwój nowych technologii, które umożliwiają obecnie przyjęcie konstytucyjnego wpisu i bez negatywnego wpływu na szybkość i łatwość dokonywanych transakcji w obrocie gospodarczym⁸⁶⁸. Zapewni natomiast jego pewność i ograniczy możliwość powstania przyszłych, długotrwałych sporów sądowych. Nie wydłuży to także postępowania wieczystoksięgowego, gdyż wpis i tak jest dokonywany, by ujawnić prawo w księdze wieczystej ze względu na korzystne skutki prawne wiążące się z jego uzyskaniem.

W praktyce, potwierdzonej przeprowadzonymi badaniami empirycznymi, treść ksiąg wieczystych obejmuje częstokroć różnego rodzaju „wzmianki”, czy szerzej ujmując „adnotacje”, dokonywane przez sądy wieczystoksięgowe w toku prowadzenia księgi. Nie mają one charakteru wpisu *sensu stricto*, gdyż nie zaliczają się do orzeczeń sądu. Same też nie charakteryzują bezpośrednio stanu prawnego nieruchomości. Poza tym, w przepisach prawnych zostały one określone jako „zapisy o charakterze czynności technicznej”. Nie można jednak nie doceniać ich istnienia, a zwłaszcza znaczenia określonych „wzmianek”. W szczególności trzeba zwrócić uwagę, że rękojmię wiary publicznej ksiąg wieczystych wyłącza wzmianka o wniosku, o skardze na orzeczenie referendarza sądowego, o apelacji lub skardze kasacyjnej (art. 8 *in principio* u.k.w.h.). Wobec formalnej jawności ksiąg wieczystych nie można zasłaniać się nieznaną jakością wniosków, o których uczyniono wzmiankę (art. 2 zd. 2 *in fine* u.k.w.h.), np. o wszczęciu postępowania wywłaszczeniowego na podstawie art. 117 u.g.n. Jest to natura prawna wpisów do księgi wieczystej.

Prawodawca kilkakrotnie przewiduje ujawnienie w księdze wieczystej określonych „ostrzeżeń”. Nie stanowią one jednak wpisów *sensu stricto*, albowiem nie zawierają orzeczenia sądu wieczystoksięgowego. Przeciwnie, stanowią ostrzeżenie o wadliwości wpisu. W żadnym więc razie nie można ich traktować jako wpisów określających stan prawny nieruchomości. Pełnią one zatem ważną funkcję sygnalizacyjną, co odnosi się np. do ostrzeżenia o niezgodności treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, a także adnotacji. Wykreślenie wzmianki ma miejsce w przypadkach określonych w art. 626⁷ § 3 i 4 k.p.c. Natomiast wykreślenie ostrzeżenia następuje w wypadku uchylecia orzeczenia albo postanowienia sądu o udzieleniu zabezpieczenia⁸⁶⁹. Jest to także natura prawna wpisów w księdze wieczystej.

⁸⁶⁷ M. Świątko, *Znaczenie...*, s. 1096, 1097.

⁸⁶⁸ A. Machnikowska [w:] *Prawo...*, s. 281 – 287, 291 – 293; też, *Zmiany...*, s. 37, 38, 41 – 43; też, *Ewolucja...*, s. 55 – 57, 69 – 71.

⁸⁶⁹ I. Heropolitańska, A. Tułodziecka, K. Hryćków – Mycka, P. Kuglarz, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece oraz przepisy związane Komentarz*, Warszawa 2017, s. 43.

W postępowaniu wieczystoksięgowym, wpis w księdze wieczystej jest orzeczeniem, zgodnie z art. 626⁸⁷⁰ § 6 zd. 1 k.p.c. Ma on dwoistą naturę, gdyż jest aktem jurysdykcyjnym, a równocześnie czynnością techniczną. Nie występują tymczasem wpisy częściowe ani wstępne⁸⁷⁰. Wpis do księgi wieczystej jest pozbawiony *rubrum*⁸⁷¹. Oznacza on ujawnienie, a więc rejestrację zmian stanu prawnego nieruchomości. System ksiąg wieczystych został oparty na zasadzie fakultatywności wpisów, a więc ujawnienie w księdze wieczystej prawa lub obciążenia zostało pozostawione woli samego zainteresowanego⁸⁷². Jednakże, jeżeli prawo własności nie zostanie ujawnione niezwłocznie w księdze wieczystej poprzez złożenie wniosku, właściciel ponosi odpowiedzialność za szkodę powstałą na skutek niewykonania obowiązku, bądź na skutek opieszałości w jego wykonaniu, zgodnie z art. 35 u.k.w.h. Trzeba jednak zwrócić uwagę, że wpisami *sensu stricto*, a więc orzeczeniami, są wpisy rozstrzygające stanowczo o materialnoprawnej istocie sprawy wieczystoksięgowej. Ze sformułowania art. 228 § 1 k.p.c., obecnie wyprowadzany jest – zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie – obowiązek sądu badania czynności materialnej, mającej stanowić podstawę wpisu nie tylko pod względem formalnoprawnym, ale także pod względem jej skuteczności materialnej⁸⁷³. Sąd w szczególności musi ocenić, czy czynność ta uzasadnia powstanie, zmianę lub wygaśnięcie prawa, które ma być wpisane do księgi wieczystej lub wykreślone z księgi⁸⁷⁴. Jest to cecha charakterystyczna wpisu do księgi wieczystej.

5.5. Orzekanie w postępowaniu wieczystoksięgowym

Oddalenie wniosku o wpis w księdze wieczystej następuje, gdy jest on bezzasadny, a więc gdy – od strony formalnej – został prawidłowo złożony, ale nie może być uwzględniony z powodu braku podstaw lub innych przeszkód do wpisu (np. brak legitymacji do złożenia wniosku, brak ciągłości w ujawnianiu zmian stanu prawnego w księdze wieczystej)⁸⁷⁵. W wypadku odmowy dokonania wpisu w całości lub w części sąd wydaje postanowienie, które

⁸⁷⁰ S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 364.

⁸⁷¹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 473.

⁸⁷² J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 184; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 861, 862.

⁸⁷³ J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 183; P. Mysiak [w:] *System...*, s. 1361, 1362; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 892; R. Magnuszewski, *Glosa do Uchwały SN z 20.07.1995 r., III CZP 88/95*, Pal. 1996, nr 1 – 2, s. 195; uchwała SN z 20.07.1995 r., III CZP 88/95, OSNC 1995, nr 11, poz. 163; postanowienie SN z 18.06.2009 r., II CSK 4/09, LEX nr 519937; wyrok TK z 3.07.2007 r., SK 1/06, OTK- A 2007, nr 7, poz. 73.

⁸⁷⁴ Uchwała SN z 20.07.1995 r., III CZP 88/95, OSNC 1995, nr 11, poz. 163.

⁸⁷⁵ Uzasadnienie uchwały SN (7) z 25.02.2016 r., III CZP 86/15, OSNC 2016, nr 7 – 8, poz. 81; postanowienie SN z 10.10.2007 r., I CSK 230/07, LEX nr 517977; postanowienie SN z 15.05.2009 r., II CSK 674/08, LEX nr 519243; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 638, 639; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 448, 449.

zawiera wszystkie cechy orzeczenia, to jest składa się z *rubrum* i tenoru, w odróżnieniu od wpisu do księgi wieczystej (art. 325 k.p.c. art. 361 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. i art. 626⁹ k.p.c.)⁸⁷⁶. Postanowienie o oddaleniu wniosku o wpis ma, w przeciwieństwie do samego wpisu, wszystkie cechy orzeczenia sądowego. Jeżeli natomiast wniosek dotknięty jest brakami formalnymi, podlega zwrotowi na ogólnych zasadach określonych w art. 130 k.p.c. i art. 130¹ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁸⁷⁷. W postępowaniu wieczystoksięgowym warto zauważyć, że wydawanie zarządzeń przez przewodniczącego jest rzadkością, gdyż nie ma rozprawy i w związku z tym nie ma potrzeby wydawania zarządzeń o jej wyznaczeniu, czy w kwestiach doręczeń. Postanowienie o oddaleniu wniosku podlega pisemnemu uzasadnieniu na podstawie art. 357 § 2 i § 2¹ k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. oraz *a contrario* art. 626⁸ § 6 zd. 2 k.p.c.⁸⁷⁸. Jest to cecha charakterystyczna wpisu do księgi wieczystej.

Artykuł 626⁸ § 1 k.p.c. uwypukla jedną z zasad rządzących postępowaniem nieprocesowym, a mianowicie zasadę działania na wniosek (art. 506 zd. 1 k.p.c.). Tylko wtedy, gdy wchodzi w grę interes publiczny lub prewencyjny charakter ochrony sądowej, kodeks postępowania cywilnego względnie przepisy szczególne przewidują, wyłącznie w postępowaniu nieprocesowym, możliwość jego wszczęcia z urzędu. Sytuacje te dotyczą przykładowo: art. 626¹¹ k.p.c. – wzmianki, art. 626¹³ k.p.c. – ostrzeżenia, art. 27 ust. 2 u.k.w.h. – sprostowania oznaczenia nieruchomości na podstawie danych z katastru nieruchomości, art. 36 ust. 3 u.k.w.h. – kwestii zawiadomienia o zmianie właściciela⁸⁷⁹. Sąd nie może przy tym wyjść poza granice wniosku, a więc np. wpisać jako właściciela innej osoby, niż wskazana we wniosku, nawet jeżeli stwierdzi, że ta inna osoba jest właścicielem. Nie jest natomiast wpisem sprostowanie usterek wpisu (art. 626¹³ § 2 k.p.c.), a na to postanowienie przysługuje zażalenie⁸⁸⁰. Wpisy w księdze wieczystej mogą mieć charakter ostateczny, gdy kończą postępowanie wieczystoksięgowe lub tymczasowy, realizując cel ograniczony w czasie, jak wpis ostrzeżenia⁸⁸¹. W postępowaniu wieczystoksięgowym sąd wydaje również inne orzeczenia, jak np. postanowienie o odrzuceniu wniosku lub postanowienie o umorzeniu postępowania, które nie mieszczą się jednak w zakresie

⁸⁷⁶ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 473, 475.

⁸⁷⁷ Postanowienie SN z 17.06.2009 r., IV CSK 68/09, LEX nr 518173; postanowienie SN z 22.01.2010 r., V CSK 230/09, IC 2011, nr 5, s. 46.

⁸⁷⁸ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 476.

⁸⁷⁹ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 634; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 458.

⁸⁸⁰ P. Mysiak, *Postępowanie...*, 2012, s. 254; S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 376; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 77 – 79; odmiennie niesłusznie E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 889.

⁸⁸¹ E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 890.

pojęciowym wpisu⁸⁸². Wpisem w księdze wieczystej w rozumieniu art. 626⁸ § 6 zd. 1 k.p.c., nie jest wpis jako wykonanie orzeczenia sądu drugiej instancji⁸⁸³.

Postępowanie wieczystoksięgowe dotyczy prowadzenia ksiąg wieczystych, które stanowią rejestr nieruchomości. Rola ksiąg wieczystych, w tym prawne gwarancje prawidłowości dokonywanych wpisów i ich skutki nie pozostają bez wpływu na zakres kognicji sądów powszechnych w postępowaniu wieczystoksięgowym⁸⁸⁴. Badająca i orzekająca rola sądu w takim postępowaniu służy realizacji rządzących nim zasad⁸⁸⁵. Kognicja sądu jest zawężona, ogranicza się bowiem do badania jedynie treści wniosku, treści i formy dołączonych do wniosku dokumentów oraz treści księgi wieczystej (art. 626⁸ § 2 k.p.c.). Przepisy o postępowaniu nieprocesowym w sprawach z zakresu ksiąg wieczystych, co prawda, ograniczają kognicję sądu, lecz dzieje się tak jedynie z uwagi na istotny cel tego postępowania, którym jest jak najszybsze ujawnienie aktualnego stanu prawnego nieruchomości według zdarzeń prawnych, które ten stan kształtują. Nie można jednak przyjmować, aby sąd był przez to zwolniony od badania, czy dokument przedstawiony jako podstawa dokonania żadanego wpisu, z uwagi na swą istotną treść może ją w ogóle stanowić. Badanie takie ma podstawę w art. 34 u.k.w.h. w zw. z art. 626⁸ § 2 k.p.c.⁸⁸⁶. Obowiązują tu zasady formalizmu i wyłączności pisemności postępowania; nie ma więc możliwości przeprowadzenia dowodów osobowych⁸⁸⁷. W postępowaniu wieczystoksięgowym przepis art. 626⁸ § 2 k.p.c. wyłącza prowadzenie postępowania dowodowego przez sąd pierwszej jak i drugiej instancji. Wyłączone jest także stosowanie art. 316 k.p.c. Dokonanie zatem wpisu na podstawie dokumentów nie załączonych do wniosku stanowi przekroczenie granic kognicji sądu⁸⁸⁸.

Sąd nie jest jednak wyłącznie „organem rejestrowym”; stąd w związku z obowiązkiem przeciwdziałania dokonywaniu wpisów niezgodnych z rzeczywistym stanem prawnym bada ważność i skuteczność materialnoprawną czynności prawnej stanowiącej podstawę wpisu⁸⁸⁹. Czynność materialna stanowiąca podstawę wpisu powinna być badana przez sąd zarówno pod

⁸⁸² J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 187, 188.

⁸⁸³ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 72 – 74.

⁸⁸⁴ S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 304.

⁸⁸⁵ Postanowienie SN z 2.07.2004 r., II CK 265/04, LEX nr 188498.

⁸⁸⁶ Postanowienie SN z 12.12.2007 r., V CSK 295/07, LEX nr 488976.

⁸⁸⁷ Postanowienie SN z 12.04.2013 r., IV CSK 515/12, LEX nr 1347889; uzasadnienie uchwały SN (7) z 16.12.2009 r., III CZP 80/09, LEX nr 531134; postanowienie SN z 5.09.2008 r., I CSK 60/08, LEX nr 465956; postanowienie SN z 16.05.2019 r., I CSK 647/18, LEX nr 2657467; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 634; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 458, 459.

⁸⁸⁸ Postanowienie SN z 5.12.2018 r., V CSK 243/18, LEX nr 2612504.

⁸⁸⁹ Postanowienie SN z 23.11.2011 r., IV CSK 123/11, LEX nr 1147778; postanowienie SN z 6.07.2011 r., I CSK 714/10, LEX nr 897954; postanowienie SN z 25.09.2014 r., II CSK 721/13, LEX nr 1537268; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 635.

względem formalnoprawnym, jak i pod względem skuteczności materialnej⁸⁹⁰. Oznacza to, że sąd powinien ocenić, czy czynność ta uzasadnia powstanie, zmianę albo wygaśnięcie prawa, które ma być do księgi wpisane lub z niej wykreślone⁸⁹¹. Nie można zakładać automatyzmu wpisu, gdy proste porównanie treści księgi wieczystej z dokumentem stanowiącym podstawę wpisu budzi istotne wątpliwości⁸⁹². Badanie treści dokumentu dołączonego do wniosku mieści w sobie zatem konieczność ustalenia, czy dokument stanowi uzasadnioną podstawę wpisu. Przepis art. 626⁸ § 2 k.p.c. nie wyłącza także możliwości brania przez sąd pod uwagę przy rozstrzygnięciu wniosku o wpis do księgi wieczystej okoliczności znanych mu urzędowo, w świetle których istnieje przeszkoda do dokonania żądanego wpisu⁸⁹³. Za odmiennym poglądem ma przemawiać użycie wyrazu „jedynie” w treści art. 626⁸ § 2 k.p.c.⁸⁹⁴.

Za trafnością pierwszego poglądu o możliwości brania przez sąd pod uwagę – przy rozstrzygnięciu wniosku o wpis do księgi wieczystej okoliczności – znanych mu urzędowo, w świetle których istnieje przeszkoda do dokonania żądanego wpisu, przemawia cel postępowania wieczystoksięgowego i prowadzenie ksiąg wieczystych. Polega on na tym, by rejestrować rzeczywisty stan prawny nieruchomości. W przeciwnym razie, sąd wbrew posiadanej wiedzy, stwarzałby warunki do niezgodności z rzeczywistym stanem prawnym księgi wieczystej. Taka wykładnia przepisu nie jest dopuszczalna, gdyż prowadzi, jak się wydaje, do nieracjonalnych wniosków. Sąd ma bowiem działać zgodnie z zasadami praworządności i zapobiegać naruszeniom prawa, zwłaszcza w postępowaniu nieprocesowym, w którym wymaga się od sądu zwiększonej aktywności z urzędu.

Typowymi dokumentami stanowiącymi podstawę wpisu są orzeczenia i ugody sądowe, decyzje administracyjne, akty notarialne, dokumenty bankowe. Wyjątkowo, są nimi inne dokumenty albo przepisy ustawy⁸⁹⁵. Postępowanie wieczystoksięgowe nie służy rozstrzygnięciu sporów o prawo⁸⁹⁶. Sąd rozpoznający wniosek o wpis do księgi wieczystej bada

⁸⁹⁰ J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 183; P. Mysiak [w:] *System...*, s. 1361, 1362; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 892; R. Magnuszewski, *Glosa...*, s. 195; postanowienie SN z 18.06.2009 r., IV CSK 4/09, LEX nr 519937.

⁸⁹¹ S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 306, 307.

⁸⁹² Postanowienie SN z 12.12.2007 r., V CSK 295/07, LEX nr 488976.

⁸⁹³ Uchwała SN (7) z 25.02.2016 r., III CZP 86/15, OSNC 2016, nr 7 – 8, poz. 81; postanowienie SN z 15.12.2005 r., V CK 54/05, OSNC 2006, nr 7 – 8, poz. 138; postanowienie SN z 23.06.2010 r., II CSK 661/09, OSNC 2011, nr 1, s. 12; postanowienie SN z 20.03.2015 r., II CSK 229/14, LEX nr 1730596; J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 182, 183; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 460, 476.

⁸⁹⁴ Postanowienie SN z 7.03.2013 r., IV CSK 414/12, LEX nr 1324316; postanowienie SN z 6.04.2011 r., I CSK 367/10, LEX nr 960497; E. Gapska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 875 – 877, 880 – 882.

⁸⁹⁵ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 458, 459.

⁸⁹⁶ Postanowienie SN z 7.11.2013 r., V CSK 515/12, LEX nr 1394099; postanowienie SN z 8.10.2009 r., II CSK 209/09, IC 2010, nr 4, s. 44; postanowienie SN z 6.12.1999 r., III CKN 892/99, niepubl.; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 623; S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 308, 309; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 459, 466.

jedynie treść wniosku i dołączonych do niego dokumentów oraz treść księgi wieczystej. Nie jest zaś uprawniony do badania merytorycznej zasadności wniosku. Sąd nie jest uprawniony do badania i kwestionowania legalności aktu administracyjnego, jeżeli został on wydany przez właściwy organ administracji publicznej przy zachowaniu podstawowych zasad postępowania⁸⁹⁷. Rozpoznając wniosek o wpis, sąd z urzędu bada zgodność danych wskazanych we wniosku z danymi wynikającymi z systemów prowadzących ewidencje powszechnych numerów identyfikacyjnych. Z kolei, rozpoznanie wniosku o zmianę oznaczenia nieruchomości w księdze wieczystej wiąże się z koniecznością sprawdzenia danych wskazanych we wniosku oraz zweryfikowania ujawnionego w księdze wieczystej oznaczenia nieruchomości z danymi katastru nieruchomości⁸⁹⁸.

Zdaniem K. Markiewicza, w związku z charakterem rozstrzygnięć w postępowaniu wieczystoksięgowym istnieje konieczność określenia, co ma być załatwione w tym postępowaniu, a więc co stanowi w danym wypadku główną działalność sądu i kiedy postępowanie się kończy. Postępowanie nieprocesowe nie ma zawsze linearnego kształtu, jak to jest w przypadku procesu cywilnego. Może się ono składać z kilku subpostępowań, czyli kilku faz, zanim osiągnie się końcowy cel. W ramach jednego postępowania rozciągniętego w czasie sąd będzie orzekał o wielu żądaniach, będzie podejmował z urzędu wiele czynności rozstrzygających o przedmiocie postępowania. Każde z tych orzeczeń będzie rozstrzygało o istocie danej sprawy, która była załatwiana, jako główny przedmiot postępowania lub jego części (subpostępowań). Orzeczenie takie będzie tym samym kończyło postępowanie w sprawie. Te skądinąd ogólne sformułowania będą musiały stanowić podstawę do oceny, czy ewentualna zmiana okoliczności faktycznych dokonała się w danym postępowaniu, czy już innym. Przesądzenie tej kwestii ma zasadnicze znaczenie⁸⁹⁹.

Charakter ochrony prawnej, a także sposób jej udzielania w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości składa się z punktu widzenia jego budowy z kilku samodzielnych części, zwanych subpostępowaniami⁹⁰⁰. Toczenie się postępowania rejestrowego albo postępowania nieprocesowego nieklasycznego dotyczącego nieruchomości i postępowania wieczystoksięgowego nie stanowi przeszkody do uznania tego ostatniego za subpostępowanie. Zdaniem K. Markiewicza, postanowienie formalne stwierdza niedopuszczalność merytorycznego rozpoznania sprawy w zakresie dochodzonych roszczeń w postępowaniu lub subpostępowaniu, jak też takiego, które uniemożliwia wykonanie

⁸⁹⁷ Orzeczenie SN z 6.03.1967 r., III CR 402/66, Informacja Prawnicza 1967, nr 6, poz. 10.

⁸⁹⁸ J. May, M. Rzewuska, M. Rzewuski, K. Ziemiński, *Rozstrzygnięcia...*, s. 183, 184.

⁸⁹⁹ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 63, 388; tenże [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 2*, s. 1832, 1833.

⁹⁰⁰ K. Lubiński [w:] *System..., Tom IV... cz. 1 vol. 1*, s. 366.

orzeczenia, które z uwagi na charakter postępowania jest immanentnie związane z rozstrzygnięciem o jego przedmiocie⁹⁰¹. Jest nim wpis do księgi wieczystej, który jest niemożliwy, jeśli poprzedzająca go sprawa nieprocesowa dotycząca nieruchomości nie zakończy się wydaniem postanowienia merytorycznego. Jest to potwierdzenie, iż wpis do księgi wieczystej stanowi subpostępowanie poprzedzającego go postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości. Dotyczy to zarówno postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego jak i postanowienia rozstrzygającego sprawę co do jej istoty wydanego w sprawie działowej, o stwierdzenie zasiedzenia, o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem, o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu, o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego. Cecha ta zatem łączy wszystkie postępowania nieprocesowe dotyczące nieruchomości, które toczą się w oparciu o zasadę uczestnictwa, bez przeciwstawnych stron: powoda i pozwanego.

Podsumowując, subpostępowania są cechą specyficzną wpisu do księgi wieczystej. Orzeczenia wydawane w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości stanowią podstawę wpisu do księgi wieczystej. Jednocześnie umożliwiają wszczęcie postępowania wieczystoksięgowego, którego skutkiem jest wpis do księgi wieczystej. W zależności od charakteru wpisu albo przenoszą prawo rzeczowe (wpis konstytutywny) albo potwierdzają skuteczność tego przejścia prawa (wpis deklaratoryjny). W obecnym stanie prawnym wpis do księgi wieczystej najczęściej ma charakter deklaratoryjny, co także przemawia za uznaniem tego postępowania wieczystoksięgowego za subpostępowanie. Stanowisko to uzasadnia także zawężona kognicja sądu i ograniczone postępowanie dowodowe do dokumentów. Poza tym postępowanie wieczystoksięgowe jest uregulowane w taki sposób, aby zapewnić możliwość w miarę szybkiego wydania wpisu do księgi wieczystej, co uzasadnia brak możliwości rozstrzygnięcia sporów o prawo, a także szczególna forma wniosku i konstrukcja uczestników z mocy prawa. Kwestie sporne powinny być rozstrzygane w postępowaniach nieprocesowych nieklasycznych, w których jest możliwość zgłaszania wszelkich środków dowodowych, których sąd będzie brał pod uwagę. Zachodzi więc nierozzerwalny związek tych postępowań oraz zapadających w nich postanowień rozstrzygających sprawę co do jej istoty i wpisów do księgi wieczystej. Jednocześnie ta różnica w funkcjach orzeczeń merytorycznych wykazuje także naturę prawną wpisów do księgi wieczystej.

⁹⁰¹ K. Markiewicz, *Postanowienia formalne kończące postępowanie w trybie nieprocesowym*, PPC 2012, nr 1, s. 84 – 86, 97.

Rozdział 6

CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W SPRAWACH Z ZAKRESU PRAWA SPADKOWEGO WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

6.1. Postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku w zakresie dotyczącym nieruchomości

6.1.1. Uwagi ogólne

W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd jest związany wnioskiem jedynie w zakresie osoby spadkodawcy. Nie są istotne, z punktu widzenia kognicji i rozstrzygnięcia sądu, inne żądania zgłoszone w toku postępowania⁹⁰². Krąg spadkobierców oraz sposób dziedziczenia jest ustalany z urzędu, zgodnie z art. 670 k.p.c. i art. 677 k.p.c. W orzecznictwie wskazuje się na to, że sąd ma obowiązek działać aktywnie w celu ustalenia kręgu spadkobierców i sposobu dziedziczenia⁹⁰³. Ten jednak obowiązek aktywnego działania ma swoje granice i jeżeli dziedziczenie odbywa się w oparciu o testament własnoręczny, sąd nie ma obowiązku ustalać, czy pochodzi on istotnie od spadkodawcy, jeżeli dowody w sprawie nie dają podstaw do wątpliwości w tym zakresie⁹⁰⁴.

Należy jednak uwzględnić fakt, że obowiązek ustalenia kręgu spadkobierców oraz sposobu dziedziczenia przez sąd nie zwalnia uczestników od wykazania inicjatywy w tym postępowaniu. Uczestnicy tego postępowania mają obowiązek wskazywania dowodów w celu stwierdzenia faktów, z których wywodzą skutki prawne. Jeżeli uczestnik podnosi zarzut, spoczywa na nim ciężar udowodnienia faktów, z których taki zarzut wywodzi⁹⁰⁵. Sąd może przy tym nałożyć na uczestnika określone obowiązki dowodowe, kontrolować ich wykonanie, a w razie potrzeby zastosować konsekwencje procesowe ich niewykonania⁹⁰⁶. W toku postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie ustala się składu majątku spadkowego, choć może to być konieczne w razie potrzeby zastosowania art. 961 k.c. (przeznaczenie w testamencie poszczególnych przedmiotów majątkowych wyczerpujących prawie cały spadek), dokonania ogłoszenia zgodnie z art. 673 pkt 3 k.p.c. i art. 674 § 2 k.p.c., w razie ustanowienia przez spadkodawcę w testamencie zapisu windykacyjnego (art. 981¹ k.c.)⁹⁰⁷.

⁹⁰² Uchwała SN z 26.02.1969 r., III CZP 132/68, LEX nr 868; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 262, 263.

⁹⁰³ Postanowienie SN z 29.11.2017 r., II CSK 88/17, LEX nr 2420322; postanowienie SN z 4.01.2012 r., III CZ 78/11, LEX nr 1147769; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 944.

⁹⁰⁴ Wyrok SN z 7.10.2015 r., I CSK 929/14, LEX nr 1925793.

⁹⁰⁵ Postanowienie SN z 3.12.2010 r., I CSK 37/10, LEX nr 694228.

⁹⁰⁶ Postanowienie SN z 8.11.2012 r., I CSK 163/12, LEX nr 1267159; postanowienie SN z 27.02.2013 r., IV CSK 380/12, LEX nr 1314431; postanowienie SN z 23.02.2017 r., I CSK 126/16, LEX nr 2276660.

⁹⁰⁷ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 697, 699, 704; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 551, 563; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 948.

Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku zawiera, oprócz elementów typowych dla orzeczenia merytorycznego w postępowaniu nieprocesowym, a wynikających z art. 325 k.p.c. w zw. art. 13 § 2 k.p.c. i art. 361 k.p.c. w zw. z art. 516 k.p.c., rozstrzygnięcia właściwe tylko dla tej decyzji. Chodzi tu mianowicie o wymienienie spadkodawcy, spadkobierców oraz ich udziałów w spadku, orzeczenie o nabyciu przedmiotu zapisu windykacyjnego, ewentualnie spadkobierców dziedziczących gospodarstwo rolne z oznaczeniem wysokości ich udziałów. Stwierdzenie nabycia spadku co do części majątku spadkowego lub tylko w stosunku do niektórych spadkobierców jest niedopuszczalne⁹⁰⁸. Wyjątek od zasady niepodzielności tego orzeczenia dotyczy postanowienia o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, jak również przypadku uchylenia się od skutków prawnych oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku, stosownie do art. 690 k.p.c. W tym zakresie sąd, prowadząc omawiane postępowanie, może wydać postanowienie częściowe, kierując się zasadą ekonomii procesowej lub innymi ważnymi względami⁹⁰⁹. Zgodnie z art. 677 § 2 k.p.c., sąd w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku obowiązany jest ustalić, czy spadkodawca uczynił zapis windykacyjny oraz przedmiot tego zapisu, a wobec tego orzeka w tym przedmiocie z urzędu lub na wniosek⁹¹⁰.

Warto także wskazać na możliwość rozwiązywania problemów prawnych mogących powstać na skutek stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 650/2012 z dnia 4 lipca 2012 r. w sprawie jurysdykcji, prawa właściwego, uznawania i wykonywania orzeczeń, przyjmowania i wykonywania dokumentów urzędowych dotyczących dziedziczenia oraz w sprawie ustanowienia europejskiego poświadczenia spadkowego⁹¹¹. Potrzeba wydania powyższego aktu normatywnego wiąże się z osiedlaniem się obywateli Unii Europejskiej w różnych państwach członkowskich, w których obowiązują odmienne regulacje z zakresu prawa spadkowego⁹¹². Należy podkreślić, że przepisy tego rozporządzenia unijnego dopuszczają wybór prawa materialnego, który będzie stosowany do dziedziczenia w pewnych sytuacjach⁹¹³. Poza tym istnieje możliwość dostosowania nieznanymi praw rzeczowych stwierdzonych w orzeczeniu spadkowym jednego państwa członkowskiego do instytucji znanych w prawie innego państwa członkowskiego. Jest to

⁹⁰⁸ Postanowienie SN z 23.06.1967 r., III CR 104/67, OSNC 1968, nr 2, poz. 24.

⁹⁰⁹ K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 180, 181, 219 – 220.

⁹¹⁰ S. Babiarz, *Spadek...*, s. 253 – 254; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 948; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 252, 253, 266 – 269.

⁹¹¹ Dz. Urz. UE L 201 s. 107 ze zm., dalej rozporządzenie (UE) nr 650/2012.

⁹¹² A. Machnikowska, M. Załucki [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012 Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2018, s. 2, 3.

⁹¹³ J. Fetsch, *Die Rechtswahlfiction in art. 83 Abs. 4 EuErbVO: „Alte Testamente” und „neuer Recht” bei Erbscheinsanträgen und Ausschlagungserklärungen*, Die Rheinische Notar – Zeitschrift 2015, nr 12, s. 627.

spowodowane tym, by uniknąć sytuacji dokonania wpisu do księgi wieczystej nieznanego prawa rzeczowego w danym państwie członkowskim Unii Europejskiej⁹¹⁴.

Pomocniczo stosuje się także różne prawa procesowe obowiązujące w państwach członkowskich Unii Europejskiej do przeprowadzenia postępowania na mocy rozporządzenia (UE) nr 650/2012. W ten sposób realizacja postanowień rozporządzenia spadkowego powoduje zawężenie zakresu jurysdykcji sądów polskich w sprawach spadkowych ze względu na konieczność wydania przez inny sąd, prowadzący sprawę, orzeczenia obejmującego całość spadku, w sposób uwzględniający szczególne przepisy dotyczące regulacji statusu m.in. nieruchomości, co przewidują art. 30 i art. 31 rozporządzenia (UE) nr 650/2012. Z tej przyczyny nastąpiło ograniczenie liczby spraw spadkowych z elementem transgranicznym rozpoznawanych przez sądy polskie, w których uczestnikiem są obywatele polscy lub sprawa dotyczy mienia położonego w Polsce. Sam katalog czynności przypisanych polskim sądom w sprawach spadkowych nie podlega z wyjątkiem Europejskiego Poświadczenia Spadkowego, istotnym zmianom⁹¹⁵.

W Polsce możliwe jest postępowanie nieprocesowe w sprawach spadkowych przed sądem, jak i przed notariuszem, co jest oryginalnym rozwiązaniem. W Niemczech wyłącznie właściwy jest sąd, a postępowanie przed notariuszem prowadzone jest np. we Francji, Włoszech i Belgii. Sądowe stwierdzenie nabycia spadku nie jest znane we Francji i we Włoszech. Najbardziej zbliżona do rozwiązania polskiego jest austriacka regulacja, która jednak różni się tym, że notariusz działa jako organ sądowy⁹¹⁶. W prawie austriackim przejście praw do spadku następuje dopiero w wyniku orzeczenia sądu (*Einantwortung*), a nie z mocy samego prawa⁹¹⁷. Orzeczenie ma więc charakter konstytutywny, a nie ustalający. W Niemczech, stwierdzenie nabycia spadku prowadzi się w postępowaniu dobrowolnym (*freiwillige Gerichtsbarkeit*), który jest odpowiednikiem polskiego postępowania

⁹¹⁴ A. Machnikowska, M. Załucki [w:] *Unijne...*, s. 9, 11; A. Machnikowska [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012 Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2018, s. 229 – 250; A. Machnikowska, *Czasowe i terytorialne uwarunkowania stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) w sprawach spadkowych – Nr 650/2012* [w:] *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, s. 53 – 54.

⁹¹⁵ A. Machnikowska [w:] *Unijne...*, s. 95 – 96.

⁹¹⁶ P. Ryłski, K. Weitz, *Postępowanie dotyczące europejskiego poświadczenia spadkowego – rozporządzenie nr 650/2012 a prawo krajowe (szkic prawnoporównawczy)*, PS 2018, nr 9, s. 21, 22, 24, 41, 42.

⁹¹⁷ F. Gschnitzer, *Erbrecht*, Wien 1964, s. 55, 57.

nieprocesowego⁹¹⁸. Niemiecki „*Erbschein*” przybiera postać wydanego przez sąd zaświadczenia, będącego dokumentem publicznym⁹¹⁹.

Interesujące rozwiązania prawne obowiązują w: Anglii, Walii i Szkocji, gdzie do określonej wartości spadku nie jest wymagane postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku dla małżonka/i, partnera/ki oraz dzieci, co implikuje sytuację, że ci spadkobiercy mogą nie mieć tytułu do spadku⁹²⁰. Wskazaną konstrukcję określa się mianem anglosaskiego systemu administracji spadku (*administration of estates*). Różni się on zdecydowanie od systemu sukcesji uniwersalnej, dominującego wśród europejskich systemów prawa⁹²¹. W tradycji większości krajów *common law*, a więc w prawie angielskim, szkockim, irlandzkim, australijskim oraz w znacznej części praw stanowych w Stanach Zjednoczonych spadek nie przechodzi bezpośrednio na spadkobierców, ale na osobę określaną mianem *personal representative*, którą w zależności od okoliczności, może być egzekutor testamentu (*executor*) bądź administrator spadku (zwykle przy dziedziczeniu ustawowym, niewskazaniu egzekutora czy nieważności testamentu)⁹²². Oba te podmioty nabywają spadek na zasadzie powiernictwa (*trust*). Po spłaceniu długów spadkowych poszczególne przedmioty są wydawane przez *personal representative* beneficjentom spadkowym (*beneficiaries*), którymi są spadkobiercy.

⁹¹⁸ S. Herzog [w:] G. Otte, *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, Buch 5 Erbrecht, Berlin 2010, s. 218.

⁹¹⁹ O. Palandt, *Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1975, s. 1890 – 1895; T. Kipp, *Erbrecht*, Tübingen 1960, s. 440 – 444; U. Bumiller, K. Winkler, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1977, s. 304 – 306; T. Felski, *Charakter...*, s. 41.

⁹²⁰ D. Reid, *Inheritance rights of children*, *Edinburgh Law Review*, Volume 14, no. 2, 2010, s. 320, 321.

⁹²¹ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 43; D. Leipold, *Erbrecht*, Tübingen 1988, s. 10, 219; T. Kipp, H. Coing, *Erbrecht*, Tübingen 1990, s. 4; K. Muscheler, *Universalsukzession und Vonselbsterwerb: die Rechtstechnischen Grundlagen des deutschen Erbrechts*, Tübingen 2002, s. 11; K. Larenz, M. Wolf, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, München 2004, s. 247; J. Kroppenberga, *Universalsukzession* [w:] *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts*, Band II, red. J. Basedow, K. J. Hopt, R. Zimmermann, Tübingen 2009, s. 1560–1561; L. Michalski, *BGB – Erbrecht*, Hemsbach 2010, s. 2; R. Bork, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuch*, Tübingen 2011, s. 131; F. Gschnitzer, C. Feistenberger, *Österreichisches Erbrecht*, Wien – New York 1983, s. 4; B. Eccher, *Erbrecht*, Wien 2000, s. 1, 74; G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les successions et les libéralités*, Paris 1983, s. 104 – 105; H. L. et J. Mazeaud, F. Chabas, *Leçons de droit civil, Tome I, 1er Volume, Introduction à l'étude du droit*, Paris 2000, s. 370 – 371; H. Hausheer, R. Aebi – Müller, *Familienerbrecht und Testierfreiheit in der Schweiz* [w:] *Familienerbrecht und Testierfreiheit im europäischen Vergleich*, red. D. Henrich, D. Schwab, Bielefeld 2001, s. 214; J. N. Druey, *Grundriss des Erbrechts*, Bern 2002, s. 28; P. Tuor, B. Schnyder, J. Schmid, A. Rumo – Jungo, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, Zürich – Geneve – Basel 2009, s. 614; W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013, s. 108.

⁹²² M. Pazdan, *Kolizyjnoprawna problematyka nabycia spadku*, SC 1974, t. XXIII, s. 135; K. Lipststein, *Das Haager Abkommen über die internationale Abwicklung von Nachlässen*, *Rabels Zeitschrift* 1975, nr 3, s. 31; A. R. Mellows, *The Law of Succession*, London 1983, s. 215; J. B. Clark, D. H. Parry, *The law on succession*, London 1988, s. 140; J. G. Miller, *The Machinery of Succession*, Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney 1996, s. 97; A. Borkowski, *Textbook on successions*, Oxford 2002, s. 341; R. A. D. Urquhart, K. F. C. Baker [w:] *Regimes Matrimoniaux. Succession et Liberalités dans les relations internationales et internes*, red. M. Verwilghen, S. Mahieu, Bruxelles 2003, s. 2248; A. Koziół, *System administracji spadku w porządkach prawnych państw kręgu anglosaskiego*, *Rej.* 2006, nr 2, s. 119; F. Odersky, *Erbrecht in Großbritannien – Schottland* [w:] *Erbrecht in Europa*, red. R. Süß, Bonn 2008, s. 770, 779 – 780; E. Worthman, *Irland* [w:] *Erbrecht in Europa*, red. R. Süß, Bonn 2008, s. 814 – 815; R. Kerridge, A. H. R. Brierley, *Parry and Kerridge. The law of succession*, London 2009, s. 473.

Nie jest wydawany więc cały spadek, a pozycja spadkobiercy w anglosaskim systemie administracji spadku bardziej odpowiada pozycji zapisobiercy zwykłego w polskim systemie prawnym⁹²³. Sukcesja uniwersalna nie jest znana także w Szwecji, w której spadek ma osobowość prawną. Spadek znajduje się w zarządzie spadkobierców, a jego podziału można dokonać dopiero po spłacie długów⁹²⁴. W Chinach natomiast jest możliwość odziedziczenia wirtualnej nieruchomości stworzonej w grze komputerowej⁹²⁵.

Stwierdzenie nabycia spadku jest w systemie polskim orzeczeniem sądowym ustalającym istnienie podmiotowego prawa spadkobiercy do spadku. Koncepcja podmiotowego prawa do spadku została w doktrynie prawa zakwestionowana przez J. Gwiazdomorskiego⁹²⁶. Zdaniem Autora, dla wyjaśnienia pozycji prawnej spadkobiercy wystarczy posługiwanie się pojęciem sukcesji uniwersalnej, gdyż poszczególne uprawnienia spadkobiercy są wynikiem dziedziczenia. Zapatrywanie to zostało poddane krytyce przez przedstawicieli nauki prawa materialnego i procesowego. Uznali oni, iż sytuacja prawna spadkobiercy nie jest wynikiem kumulacji tylko odziedziczonych praw i obowiązków, lecz stanowi nową jakość. Powstają bowiem nieistniejące uprzednio uprawnienia do spadku jako pewnej całości prawnej, np. możliwość odrzucenia spadku, zbycia spadku, roszczenie o wydanie spadku, żądanie stwierdzenia nabycia spadku, czy żądanie działu spadku⁹²⁷.

Moim zdaniem, ten przeważający pogląd o przyjęciu koncepcji podmiotowego prawa spadkobiercy do spadku jest trafny także na gruncie kodeksu postępowania cywilnego. Z tym prawem związane są wszakże poszczególne postępowania z zakresu prawa spadkowego należące do trybu nieprocesowego, a dotyczące m.in.: przyjęcia i odrzucenia spadku (art. 640 – 643 k.p.c.), stwierdzenia nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego (art. 669 – 679² k.p.c.) oraz działu spadku (art. 680 – 689 k.p.c.). Spadkobiercy mogą więc uzyskać status wnioskodawcy lub uczestnika w toku tych postępowań nieprocesowych i nie musi to być związane z sukcesją uniwersalną po spadkodawcy. Koncepcja podmiotowego prawa spadkobiercy do spadku zawiera także prawa i obowiązki procesowe spadkobierców.

⁹²³ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 44 – 48.

⁹²⁴ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 48 – 49; G. Ring, R. Olsen – Ring, *Skandinavien* [w:] *Anwalt Kommentar BGB. Band 5. Erbrecht*, red. L. Kroiß, C. Ann, J. Mayer, Bonn 2007, s. 1678 – 1680; E. Johansson, *Schweden* [w:] *Erbrecht in Europa*, red. R. Süß, Bonn 2008, s. 1304, 1305, 1312.

⁹²⁵ M. Xiaying, X. Ke, *The Theory of and Legislation regarding Virtual Property Inheritance*, *Renmin Chinese Law Review* 2015, s. 280, 281.

⁹²⁶ J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959, s. 166 – 176.

⁹²⁷ W. Siedlecki, *Podstawowe pojęcia prawne*, Kraków 1948, s. 57; S. Szer, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1955, s. 18, 22; S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1974, s. 107; A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1977, s. 128; T. Felski, *Charakter...*, s. 41, 42.

Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku należy do całej klasy sądowych orzeczeń ustalających prawo lub stosunek prawny, które, obok orzeczeń zasądających świadczenia i kształtujących prawo lub stosunek prawny, stanowią samodzielną formę ochrony praw cywilnych i charakteryzują się przede wszystkim czterema podstawowymi właściwościami, a mianowicie: deklaratywności⁹²⁸, nieegzekucyjnością, prejudycjalnością i prewencyjnością⁹²⁹. Wydawane przez sądy postanowienia potwierdzające fakt dziedziczenia spadkobierców po oznaczonym spadkodawcy mają charakter deklaratywny⁹³⁰. Stwierdzenie nabycia spadku nie czyni spadkobiercami osób w nim wymienionych, ale tylko dokumentuje to, że są one spadkobiercami. Nie tworzy nowego stanu prawnego, lecz stwierdza jedynie stan, który powstał przed wydaniem postanowienia sądu i niezależnie od jego wydania⁹³¹. Deklaratywność orzeczeń o stwierdzeniu nabycia spadku wiąże się ściśle z faktem, że zgodnie z art. 922 § 1 k.c. i art. 925 k.c. nabycie podmiotowego prawa do spadku następuje *ex lege* już w chwili śmierci spadkodawcy, a nie dopiero w wyniku orzeczenia sądu⁹³². Jak wskazuje E. Warzocha, orzeczenie takie „w sposób autorytatywny usuwając wątpliwości nadaje temu (...) prawu specjalną rangę, a mianowicie stwarza pewność jego istnienia lub nieistnienia. Z punktu widzenia funkcjonowania norm prawnych w społeczeństwie ma to doniosłe znaczenie (...). Deklaratywność takiego postanowienia jest przykładowa, zawiera ona jednak ten ładunek oficjalności, który jest nieodzowny, aby prawo nabyte w drodze spadku (...) mogło być realizowane zgodnie z jego ustawową i społeczną treścią.”⁹³³.

Właściwość orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku określana mianem nieegzekucyjności oznacza niemożność wykonania tego orzeczenia w drodze egzekucji⁹³⁴. Jest to cecha charakterystyczna analizowanego postanowienia. Nieegzekucyjność orzeczeń ustalających stosunek prawny lub prawo – jak trafnie podnosi E. Warzocha – jest przejawem innej formy ochrony praw podmiotowych. Skoro w tych sytuacjach, nie doszło jeszcze z reguły do naruszenia normy prawnej, to nie ma potrzeby stosowania przymusu w celu uzyskania stanu zgodnego z tą normą. Już zatem samo istnienie orzeczenia ustalającego o określonej treści jest równoznaczne z udzieleniem szczególnej ochrony prawnej. Adresaci

⁹²⁸ A. Machnikowska [w:] *Unijne...*, s. 73.

⁹²⁹ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 17, 120 – 142.

⁹³⁰ Postanowienie SN z 23.01.2013 r., I CSK 262/12, LEX nr 1294473; A. Szpunar, *Zmiana postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku*, PS 2002, nr 9, s. 35; P. Pruś [w:] *Kodeks...*, s. 704.

⁹³¹ J. S. Piątkowski, *Prawo...*, s. 191.

⁹³² J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1967, s. 69.

⁹³³ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 121, 123.

⁹³⁴ Orzeczenie SN z 22.10.1948 r., C 624/48, OSNCP 1948, nr 2 – 3, poz. 47.

postanowienia muszą mu się podporządkować, gdyż próby podważenia rozstrzygnięcia sądowego w sposób prawem nieprzewidziany będą bezskuteczne⁹³⁵.

Jeżeli zaś adresaci naruszają ustalone orzeczeniem prawo, zainteresowany może wytoczyć powództwo o zasądzenie świadczenia (np. *hereditatis petitio* – art. 1029 § 1 k.c.). Przy rozpoznawaniu tego pozwu uprzednio wydane orzeczenie ustalające będzie miało znaczenie prejudycjalne, co powinno ułatwić proces osobie poszkodowanej. Znaczenie prejudycjalne postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku nie ogranicza się tylko do trybu procesu i powództw o świadczenie, lecz może być istotne również w innych postępowaniach procesowych i nieprocesowych (np. w postępowaniu o dział spadku, stwierdzenie zasiedzenia)⁹³⁶. Postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku korzysta bowiem z prawomocności materialnej i jest skuteczne *erga omnes*⁹³⁷, także zatem wobec osób trzecich będących uczestnikami postępowań działowych, o zasiedzenie, ustanowienie drogi koniecznej, ustanowienie służebności gruntowej i przesyłu.

Dziedziczeniu towarzyszy często stan niepewności prawa. Wynika on z rozmaitych przyczyn, do których najczęściej należą brak szeroko dostępnej informacji o otwarciu spadku, o istnieniu krewnych spadkodawcy oraz ich zdolności do dziedziczenia, o ewentualnych testamentach i ich treści. Ten stan rzeczy dodatkowo komplikują takie czynniki natury subiektywnej, jak niezajomość prawa spadkowego i związane z nią błędne przeświadczenie o powołaniu do dziedziczenia, a niejednokrotnie zła wiara osób trzecich wiążąca się z chęcią przejęcia majątku spadkowego wbrew prawu. Ten stan niestabilności niewątpliwie sprzyja niepewności prawa. Sądowe stwierdzenie nabycia spadku niepewność tę eliminuje, a tym samym zapobiega naruszeniu prawa. Funkcja prewencyjna analizowanego orzeczenia przejawia się w dwóch sferach: po pierwsze, chodzi o ochronę prawa podmiotowego uprawnionego spadkobiercy do spadku (prawa dziedziczenia); po drugie zaś, sądowe stwierdzenie nabycia spadku chroni bezpieczeństwo obrotu, a więc interesy osób trzecich wchodzących w stosunki prawne ze spadkobiercami. Realizacja wymienionej funkcji wiąże się nierozdzielnie ze skutkami, jakie prawo przypisuje prawomocnemu orzeczeniu o stwierdzenie nabycia spadku.

Kwestia ta nie rysuje się jednolicie we wszystkich systemach prawnych. Na gruncie prawa niemieckiego odmawia się cechy prawomocności materialnej postanowieniu sądu o stwierdzeniu nabycia spadku (*Erbschein*), podobnie jak i w zasadzie wszystkim innym

⁹³⁵ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 138 – 141.

⁹³⁶ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 137 – 138; T. Felski, *Charakter...*, s. 42, 43; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 223.

⁹³⁷ T. Felski, *Charakter...*, s. 49 – 51; A. Machnikowska [w:] *Unijne...*, s. 73.

postanowieniom wydanym w trybie postępowania nieprocesowego (*freiwillige Gerichtsbarkeit*)⁹³⁸. Podkreśla się wszakże, że stwierdzenie nabycia spadku charakteryzuje się niestabilnością, a nawet prowizorycznością. W obrocie prawnym ma ono zatem jedynie znaczenie dokumentu legitymacyjnego wyposażonego w domniemanie prawdziwości (§ 2365 BGB). Domniemanie to jednak można podważyć, w szczególności w każdym procesie cywilnym, ze skutkiem jednak ograniczonym do tego postępowania. Ponadto sąd spadku może w każdej chwili, jeżeli tylko ma wątpliwości co do zgodności wydanego zaświadczenia z rzeczywistym stanem prawnym, dokument ten odebrać temu, kto go uzyskał lub ogłosić jego bezskuteczność (*Entziehung und Kraftloserklärung des Erbscheines*). Z tego względu Erbschein nie jest uważany za pełnowartościowe orzeczenie sądowe. Należy więc przyjmować, że dokument ten można zaliczyć do kategorii wydawanych przez organ sądowy zaświadczeń, a nie do orzeczeń rozstrzygających sprawę cywilną. Przy takim ukształtowaniu omawianej instytucji można też utrzymywać, iż nie jest rzeczą konieczną, aby zaświadczenie spadkowe wydawał sąd, lecz może to czynić inny organ państwowy⁹³⁹.

Tymczasem w doktrynie polskiego prawa procesowego uznaje się, że postanowienia co do istoty sprawy wydawane w trybie postępowania nieprocesowego korzystają z prawomocności materialnej⁹⁴⁰. Jest to zasada, od której są wprowadzone wyjątki. Orzeczenie o stwierdzenie nabycia spadku korzysta z prawomocności materialnej. Poza systemem środków zaskarżenia, może ono być uchylone lub zmienione tylko w szczególnym trybie przewidzianym w: art. 678 k.p.c., art. 679 k.p.c. i art. 690 § 2 k.p.c., co jest oryginalną konstrukcją⁹⁴¹. Sąd przy stosowaniu art. 678 k.p.c., dotyczącego uchylecia z urzędu postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku na skutek uchylecia postanowienia o uznaniu osoby za zmarłą lub stwierdzeniu jej zgonu, może skorzystać z rozpoznania sprawy na posiedzeniu niejawnym, zgodnie z art. 514 § 1 zd. 2 i 3 k.p.c.⁹⁴². Przy zmianie postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku może zastosować także art. 514 § 2 k.p.c.⁹⁴³. W przypadkach z: art. 678 k.p.c. i art. 679 k.p.c. mamy do czynienia ze zmianą zakresu wiedzy sądu o

⁹³⁸ F. Baur, *Freiwillige...*, s. 264; J. Bärmann, *Freiwillige...*, s. 157; P. Jansen, *FGG, Kommentar*, t. 1, Berlin 1969, s. 604; W. J. Habscheid, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1977, s. 160; U. Bumiller, K. Winkler, *Freiwillige...*, s. 141 – 142; A. Miączyński, *Istota prawomocności w świetle poglądów nauki niemieckiej*, SC 1975, t. 25 – 26, s. 175 – 177.

⁹³⁹ T. Felski, *Charakter...*, s. 43, 44.

⁹⁴⁰ W. Siedlecki [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1980, s. 80 – 81; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 58 – 59; Z. Resich, *Res...*, s. 49, 78; M. Sawczuk, *Ponowne...*, s. 28 – 41; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe. Część ogólna*, Katowice 1983, s. 147.

⁹⁴¹ A. Szpunar, *Zmiana...*, s. 37.

⁹⁴² P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 708.

⁹⁴³ Postanowienie SN z 16.12.2010 r., I CZ 152/10, LEX nr 1391136; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 941.

okolicznościach faktycznych istniejących przed wydaniem prawomocnego orzeczenia (np. w wyniku uchylecia uznania za zmarłego czy odnalezienia testamentu). Podobna jednak sytuacja może być podstawą wznowienia postępowania w procesie (art. 403 § 2 k.p.c.), a to uznaje się za ustawowe ograniczenie niewzruszalności prawomocnego orzeczenia. W przypadku zaś skutecznego odwołania oświadczenia o przyjęciu lub odrzuceniu spadku (art. 690 k.p.c.) realizuje się zmiana stanu faktycznego zaszła już po uprawomocnieniu się orzeczenia. Dopuszczalność zmiany orzeczenia na skutek zmiany okoliczności faktycznych nie stoi wszakże na przeszkodzie uznaniu takiego orzeczenia za prawomocne materialnie⁹⁴⁴.

Zgodnie z art. 1025 § 1 zd. 1 k.c., postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku wszczyna się na wniosek osoby mającej interes stwierdzenia nabycia spadku przez spadkobiercę. Brak jest podstaw prawnych do wszczęcia tego postępowania z urzędu. Regulacje art. 669¹ k.p.c., art. 678 k.p.c. i art. 690 § 2 k.p.c. są uzasadnione koniecznością zapewnienia aktualności postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku. Sąd nie jest jednak związany wnioskiem przy orzekaniu, choć jego treść wyznacza kierunek orzekania, tak jak w sprawach o: stwierdzenie nabycia własności przez zasiedzenie, ustanowienie drogi koniecznej oraz działowych. Wniosek nie jest więc tylko sugestią dla sądu⁹⁴⁵. Obecnie obowiązujące wzorowany na prawie niemieckim art. 1025 § 2 k.c. Wynikające z niego domniemanie stało się przedmiotem szerokiego zainteresowania doktryny. J. Gwiazdomorski sformułował jednak tezę o zbędności normy art. 1025 § 2 k.c., uzasadniając to głównie wyjątkowością całej konstrukcji prawnej, która za podstawę domniemania przyjmuje orzeczenie sądowe. Zdaniem Autora „*obalenie*” tego domniemania, realizujące się wyłącznie w przewidzianym do tego postępowaniu, trudno w ogóle obaleniem nazwać, bo nie polega ono na zakwestionowaniu wniosku domniemania, ale jego podstawy⁹⁴⁶. W polemice z tym poglądem A. Szpunar broni konstrukcji z art. 1025 § 2 k.c.⁹⁴⁷. Wychodząc z założenia, że podstawą domniemania może być orzeczenie sądowe, a obalenie tego domniemania może polegać również na zniweczeniu jego podstawy, Autor ten dochodzi do wniosku, że nie ma sprzeczności między art. 1025 § 2 k.c. i art. 679 k.p.c. Natomiast pogląd J. Gwiazdomorskiego podziela, choć z innym uzasadnieniem L. Morawski⁹⁴⁸. Jego zdaniem, przyjęcie takiej konstrukcji domniemania nie wnosi nic dodatkowego, gdyż całość zawarta jest już w konstrukcji prawomocności postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku. „*Jeżeli bowiem w sentencji prawomocnego*

⁹⁴⁴ M. Sawczuk, *Ponowne...*, s. 35 – 39, 183; A. Miączyński, *Istota...*, s. 177.

⁹⁴⁵ J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 941; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 190 – 196, 206 – 210, 233, 407, 413, 414, 424, 444, 445; W. Siedlecki, *Głosa do dwóch...*, s. 482.

⁹⁴⁶ J. Gwiazdomorski, *Prawo...*, 1959, s. 97; tenże, *Prawo spadkowe...*, 1967, s. 190 – 191.

⁹⁴⁷ A. Szpunar, *Domniemanie wynikające ze stwierdzenia nabycia spadku*, PiP 1968, nr 3, s. 420.

⁹⁴⁸ L. Morawski, *Domniemania a dowody prawnicze*, Toruń 1981, s. 69 – 71.

orzeczenia o stwierdzenie nabycia spadku (...) znajduje się ustalenie, że taka a taka osoba jest spadkobiercą (...), to z samej istoty prawomocności wynika, że ustalenie to musimy uznawać tak długo, jak długo nie zostanie ono skutecznie zakwestionowane w odpowiednim postępowaniu”.

Zagadnienie to wiąże się z analizą problemu skuteczności rozszerzonej postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku, gdyż właśnie ten aspekt tej kwestii nie został zauważony. W doktrynie jak i w orzecznictwie zgodnie przyjmuje się, że postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku są skuteczne *erga omnes*⁹⁴⁹. Tak też można odczytać stanowisko Komisji Kodyfikacyjnej⁹⁵⁰. Wskazanie jednak normatywnego źródła tej rozszerzonej skuteczności może być dość kłopotliwe. Żaden bowiem przepis prawa nie stanowi o tym wprost tak, jak czynią to w odniesieniu do innych orzeczeń m.in.: art. 435 k.p.c. i art. 458 § 1 k.p.c. Można by co prawda utrzymywać, że praktycznie skutek ten wynika już z faktu, że mamy do czynienia ze stwierdzeniem podmiotowego prawa do spadku, ale na tle art. 365 § 1 *in fine* k.p.c. o rozszerzonej skuteczności orzeczenia można przecież mówić tylko w wypadkach przewidzianych w ustawie⁹⁵¹. W braku odpowiedniego przepisu trzeba byłoby więc uznać, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku nie jest powszechnie wiążące, gdyż orzeczenie sądowe nie wywołuje wyłącznie z racji swej prawomocności skutków *erga omnes*⁹⁵². Można by co najwyżej przyjąć, że zasięg mocy rzeczy osądzonej obejmuje tu nie tylko osoby uczestniczące w postępowaniu, ale również te, które nie stały się uczestnikami, chociaż powinny się nimi stać⁹⁵³ (wniosek z art. 679 § 1 i 2 k.p.c.). Skutek wobec wszystkich jest jednak czymś jakościowo odmiennym. Dotyczy on bowiem niezindywidualizowanej liczby adresatów. Ma to istotne znaczenie ze względu na szerokie wykorzystanie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku w różnych postępowaniach cywilnych, administracyjnych i karnych, jako dowód dziedziczenia po określonej osobie nieruchomości i innych przedmiotów majątkowych.

Niezależnie od powyższego, nie ulega wątpliwości, że każdy musi uznać przymiot spadkobiercy po stronie osoby legitymującej się stwierdzeniem nabycia spadku. Wynika to

⁹⁴⁹ J. Gwiazdomorski, *Glosa...*, s. 1047; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1980, s. 269; E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 179; M. Wojtyczek, *Skutki stwierdzenia nabycia spadku*, Pal. 1976, nr 10, s. 36; A. Szpunar, *Zmiana...*, s. 37; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 573; A. Stempniak [w:] W. Borysiak, A. Stempniak, M. Margoński, *Prawo i postępowanie spadkowe, Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018, s. 696, 697; uzasadnienie uchwały SN (7) z 30.12.1968 r., III CZP 103/68, OSNCP 1969, nr 5, poz. 85.

⁹⁵⁰ Projekt kodeksu postępowania cywilnego oraz przepisów wprowadzających, Warszawa 1964, s. 225, 226.

⁹⁵¹ E. Warzocha, *Ustalenie...*, s. 167 – 169.

⁹⁵² W. Siedlecki [w:] *Kodeks...*, t. 1, 1975, s. 568 – 569.

⁹⁵³ Z. Resich, *Res...*, s. 82.

jednak nie tyle z prawomocności orzeczenia, co raczej z domniemania wprowadzonego przez art. 1025 § 2 k.c.⁹⁵⁴. Ma ono nie tylko znaczenie „dowodowe” (w istocie prejudycjalne) w ewentualnym procesie, ale pełni też ważną rolę w obrocie prawnym, obligując nieograniczoną liczbę adresatów w zakresie uznania, że osoba wymieniona w orzeczeniu sądowym jest rzeczywiście spadkobiercą. Mamy tu do czynienia z omówionym szeroko powyżej skutkiem stanu faktycznego. W analizowanym przypadku orzeczenie stanowi element stanu faktycznego normy materialnoprawnej⁹⁵⁵. Jest to jednak skutek stanu faktycznego o tyle nietypowy, że ma walor uniwersalny; hipoteza art. 1025 § 2 k.c. dotyczy bowiem wszystkich stosunków osób trzecich ze spadkobiercą, a nie ściśle określonych sytuacji, jak to zwykle ma miejsce przy tego rodzaju konstrukcjach (np. art. 375 § 2 k.c.)⁹⁵⁶.

W powyższym kontekście usprawiedliwione jest sformułowanie tezy, że art. 1025 § 2 k.c. jest źródłem skuteczności *erga omnes* postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku. Wbrew zatem przytoczonym wcześniej poglądom, przepis ten nie jest wcale zbędny. Przeciwnie, pełni on w systemie ochrony podmiotowego prawa spadkobiercy do spadku (prawa dziedziczenia) doniosłą funkcję⁹⁵⁷. Natomiast należy zgodzić się z zapatrywaniem, że z teoretycznego punktu widzenia nie jest to konstrukcja prawidłowa, gdyż orzeczeniu sądowemu nie jest potrzebne domniemanie wiarygodności⁹⁵⁸. Domniemanie to pełni jednak w tym wypadku funkcję zastępującą instytucję skuteczności rozszerzonej orzeczenia⁹⁵⁹. Usprawiedliwia to postawienie tezy o potrzebie rezygnacji z osobliwej konstrukcji art. 1025 § 2 k.c., jednakże pod warunkiem wprowadzenia wyraźnej normy procesowej o skuteczności postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku wobec osób trzecich⁹⁶⁰. Jednakże skuteczność rozszerzoną postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku można, moim zdaniem, także wyprowadzić z art. 524 § 2 k.p.c.⁹⁶¹. Na mocy tego przepisu objęte są prawomocnym orzeczeniem w tym samym przedmiocie, czyli co do osoby spadkodawcy wszystkie osoby,

⁹⁵⁴ M. Wojtyczek, *Skutki...*, s. 36; T. Gizbert – Studnicki, *Spór o domniemania prawne*, PiP 1977, nr 11, s. 73 – 74.

⁹⁵⁵ W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne, Część...*, s. 209; A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 153 – 159; Z. Resich, *Res...*, s. 83.

⁹⁵⁶ Przykładem jest sytuacja, gdy wyrok zapadły na korzyść jednego z dłużników solidarnych zwalnia współdłużników, jeżeli uwzględnia zarzuty, które są im wszystkim wspólne.

⁹⁵⁷ T. Gizbert – Studnicki, *Spór...*, s. 73 – 74.

⁹⁵⁸ K. Piasecki, *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny*, Warszawa 1980, s. 70; T. Felski, *Charakter...*, s. 46, 47.

⁹⁵⁹ Brak jest bowiem wyraźnej procesowej normy wprowadzającej skuteczność *erga omnes*, jednakże wynika ona z przepisu art. 1025 § 2 k.c. Nie jest to rozwiązanie prawidłowe, gdyż powinna być to norma procesowa, a nie materialnoprawna.

⁹⁶⁰ J. Gwiazdomorski, *Dwa „domniemania”*, *Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej K. Przybyłowskiego*, Kraków – Warszawa 1965, s. 101 – 103; S. Grzybowski, *System prawa cywilnego*, t. I, Warszawa 1974, s. 314 – 317.

⁹⁶¹ Z. Resich, *Res...*, s. 82; K. Weitz, *Kolizja prawomocnych postanowień o stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy*, Pal. 2012, nr 11 – 12, s. 144

choćby nie stały się uczestnikami tego postępowania o stwierdzenie nabycia spadku. Postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku korzysta zatem z rozszerzonej prawomocności materialnej⁹⁶². Wiąże zatem ono nie tylko uczestników tego postępowania nieprocesowego, ale wszystkie osoby, wobec których fakt dziedziczenia po spadkodawcy oznaczonych spadkobierców może wywierać określone skutki prawne.

6.1.2. Kwestie procesowe przy orzekaniu o stwierdzeniu nabycia spadku

Postanowienie o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego ma charakter deklaratoryjny⁹⁶³ (gdyż tylko potwierdza fakt, który nastąpił z mocy prawa), prewencyjny (gdyż przeciwdziała naruszeniu praw osób uprawnionych), prejudycjalny (gdyż wywołuje skutek prawny w innym postępowaniu najczęściej przy dziale spadku), subsydiarny (gdyż służy do uzyskania innego orzeczenia, które jest ostatecznym celem wnioskodawcy, a w przypadku nieruchomości uzyskania wpisu w księdze wieczystej) i ustalający (nie nadaje się do egzekucji i nie tworzy nowego stanu prawnego), tak samo jak postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku. Są one skuteczne *erga omnes*, czyli wobec każdej bliżej nieoznaczonej osoby. Zarówno orzeczenie o stwierdzenie nabycia spadku jak i postanowienie o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego mogą zostać uchylone stosownie do art. 678 k.p.c. lub zmienione, zgodnie z art. 679 k.p.c. i art. 690 § 2 k.p.c.⁹⁶⁴.

Ze względu na szczególną regulację art. 679 k.p.c. powstaje wątpliwość, czy wobec treści art. 524 k.p.c. w razie istnienia dwóch lub większej liczby prawomocnych postanowień orzekających stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy dopuszczalna jest skarga o wznowienie złożona na podstawie art. 403 § 2 *in principio* k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.⁹⁶⁵ czy też nie⁹⁶⁶. Według pierwszego poglądu, art. 679 k.p.c. wyłącza możliwość

⁹⁶² Z. Resich, *Res...*, s. 82; K. Weitz, *Kolizja...*, s. 144; A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska [w:] A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska, *Kodeks...*, 2022, s. 1447; T. Felski, *Charakter...*, s. 47, 48.

⁹⁶³ J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 948.

⁹⁶⁴ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 563, 570, 573, 574, 580; A. Stempniak [w:] W. Borysiak, A. Stempniak, M. Margoński, *Prawo...*, s. 639, 695 – 697; S. Babiarz, *Spadek...*, s. 241 – 245, 258, 259.

⁹⁶⁵ Uchwała SN z 10.07.2012 r., III CZP 81/11, BSN 2012, nr 7, s. 7; uchwała SN z 10.07.2012 r., III CZP 81/11, LEX nr 1170719; postanowienie SN z 7.11.2002 r., V CKN 1258/00, LEX nr 79103; postanowienie SN z 26.11.2003 r., III CK 144/02, LEX nr 488994; postanowienie SN z 14.10.2009 r., V CSK 118/09, LEX nr 564983; postanowienie SN z 10.12.2009 r., III 63/09, LEX nr 551126; postanowienie SN z 22.11.2012 r., II CSK 697/11, LEX nr 1293732; postanowienie SN z 10.05.2017 r., I CSK 521/16, LEX nr 2346308; K. Weitz, *Kolizja...*, s. 138 – 143; J. Krajewski, *Postępowanie...*, s. 127; K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe...*, 2004, s. 308; T. Felski, *Glosa do uchwały SN z 21.04.1994 r., III CZP 40/94*, Pal. 1995, nr 3 – 4, s. 256 – 257; W. Broniewicz, *Glosa do postanowienia SN z 11.07.2002 r., IV CO 7/02*, OSP 2004, nr 5, poz. 59; s. 250; W. Broniewicz, *Postępowanie...*, 2008, s. 340; S. Babiarz, *Spadek...*, s. 241; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 709 – 712; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 566, 567, 574, 578, 579.

wniesienia skargi o wznowienie tylko w zakresie, w którym pochłania⁹⁶⁷ podstawy wznowienia określone w art. 401 k.p.c., art. 401¹ k.p.c. oraz art. 403 k.p.c. W pozostałym zakresie skarga o wznowienie w tych sprawach jest natomiast dopuszczalna. Stąd też w razie istnienia dwóch lub większej liczby prawomocnych postanowień orzekających stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy dopuszczalna jest skarga o wznowienie, złożona na podstawie art. 403 § 2 *in principio* k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.

Według jednak drugiego stanowiska, treść art. 679 k.p.c. wyłącza dopuszczalność skargi o wznowienie postępowania, z uwagi na zaliczanie go do szczególnych przepisów, przewidujących możliwość zmiany lub uchylecia prawomocnych postanowień co do istoty sprawy oraz regulacje z art. 524 k.p.c. Dotyczy to również sytuacji, w której istnieją dwa lub więcej prawomocnych postanowień o stwierdzeniu nabycia spadku po tym samym spadkodawcy⁹⁶⁸. Za prawidłowy należy uznać pierwszy pogląd, gdyż z porównania treści art. 679 k.p.c. i art. 524 k.p.c. nie wynika, ażeby ustawodawca zamierzał wyłączyć skargę o wznowienie postępowania w każdej sytuacji. Jeśli chciałby tak uczynić, to wprowadziłby wyraźny zakaz, który zostałby zamieszczony w regulacji np. postępowania wieczystoksięgowego w postaci art. 626³ k.p.c. Warto zauważyć, że możliwość wystąpienia tego sporu została przez ustawodawcę znacznie ograniczona przez wprowadzenie z dniem

⁹⁶⁶ Postanowienie SN z 10.05.1966 r., II CR 205/66, OSNCP 1966, nr 12, poz. 224; uchwała SN z 9.02.1967 r., III CZP 86/66, OSNCP 1967, nr 11, poz. 190; uchwała SN z 27.04.1982 r., III CZP 15/82, OSNCP 1982, nr 8 – 9, poz. 118; uchwała SN z 21.04.1994 r., III CZP 40/94, OSNCP 1994, nr 11, poz. 210; postanowienie SN z 24.10.2001 r., III CKN 366/00, LEX nr 53094; postanowienie SN z 26.06.2002 r., III CZ 64/02, LEX nr 303367; postanowienie SN z 11.07.2002 r., IV CO 7/02, OSNC 2003, nr 10, poz. 139; postanowienie SN z 14.09.2004 r., III CK 458/03, LEX nr 148658; postanowienie SN z 8.08.2003 r., V CK 491/02, LEX nr 315425; W. Siedlecki, *Zarys...*, 1968, s. 446; W. Siedlecki, *Dopuszczalność wznowienia postępowania cywilnego*, NP 1983, nr 3, s. 27; Z. Krzemiński, *Ochrona praw zainteresowanego, który nie był uczestnikiem postępowania nieprocesowego*, Pal. 1966, nr 3 – 4, s. 24 – 25; A. Napiórkowski, *Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku*, NP 1969, nr 5, s. 751 – 752; M. Sawczuk, *Wznowienie postępowania cywilnego*, Warszawa 1970, s. 50 – 51; M. Sawczuk, *Ponowne...*, s. 172 – 173; J. Kosik [w:] *System prawa cywilnego*, t. IV, *Prawo spadkowe*, red. J. S. Piątowski, Wrocław 1986, s. 305, 306; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1980, s. 278; J. Forystek, *Glosa do postanowienia SN z 26.11.2009 r.*, III CSK 30/09, Rej. 2010, nr 6, s. 122; A. Szpunar, *Zmiana...*, s. 42.

⁹⁶⁷ K. Weitz, *Skarga o wznowienie postępowania w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014, s. 343; K. Weitz, *Kolizja...*, s. 139.

⁹⁶⁸ Postanowienie SN z 10.05.1966 r., II CR 205/66, OSNCP 1966, nr 12, poz. 224; uchwała SN z 9.02.1967 r., III CZP 86/66, OSNCP 1967, nr 11, poz. 190; uchwała SN z 27.04.1982 r., III CZP 15/82, OSNCP 1982, nr 8 – 9, poz. 118; uchwała SN z 21.04.1994 r., III CZP 40/94, OSNCP 1994, nr 11, poz. 210; postanowienie SN z 24.10.2001 r., III CKN 366/00, LEX nr 53094; postanowienie SN z 26.06.2002 r., III CZ 64/02, LEX nr 303367; postanowienie SN z 11.07.2002 r., IV CO 7/02, OSNC 2003, nr 10, poz. 139; postanowienie SN z 14.09.2004 r., III CK 458/03, LEX nr 148658; postanowienie SN z 8.08.2003 r., V CK 491/02, LEX nr 315425; W. Siedlecki, *Zarys...*, 1968, s. 446; W. Siedlecki, *Dopuszczalność...*, s. 27; Z. Krzemiński, *Ochrona...*, s. 24 – 25; A. Napiórkowski, *Postępowanie...*, s. 751 – 752; M. Sawczuk, *Wznowienie...*, s. 50 – 51; M. Sawczuk, *Ponowne...*, s. 172 – 173; J. Kosik [w:] *System...*, s. 305, 306; J. Policzekiewicz [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe...*, 1980, s. 278; J. Forystek, *Glosa...*, s. 122; A. Szpunar, *Zmiana...*, s. 42.

8.09.2016 r. rejestru spadkowego, o którym mowa w art. 679¹ k.p.c. oraz w art. 679² k.p.c. Nie zmienia to jednak faktu, że jest to natura prawna postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego.

O niegodności i wyłączeniu małżonka od dziedziczenia sąd orzeka w procesie, a nie w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym stwierdzenia nabycia spadku, jak i przedmiotu zapisu windykacyjnego. Orzeczenia o niegodności i wyłączeniu małżonka od dziedziczenia mają charakter konstytutywny, prawokształtujący. Nie ma możliwości wydania postanowienia wstępnego (np. w przypadku powstania sporu co do ważności lub nieważności testamentu) w sprawach o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego, gdyż nie można w tym postępowaniu wydawać odrębnych rozstrzygnięć⁹⁶⁹. Cechą jednak odróżniającą postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku od postanowienia o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego jest to, że pierwsze z nich stanowi sukcesję uniwersalną (wstąpienie w ogół praw spadkodawcy), a drugie sukcesję syngularną (w zakresie jednego ściśle określonego prawa lub obowiązku bądź też kilku praw lub obowiązków, jak również zindywidualizowanego przedmiotu zapisu windykacyjnego np. własność nieruchomości)⁹⁷⁰.

Ponadto postanowienie o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego stwierdza, że zapisobierca windykacyjny jest właścicielem np. nieruchomości, podczas gdy postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku wprowadza tylko domniemanie, że spadkobierca nabył prawa w takim kształcie, jakie miał spadkodawca⁹⁷¹. Przyjąć należy możliwość wydania postanowienia częściowego dotyczącego stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, a orzeczeniem końcowym będzie wówczas orzeczenie o stwierdzeniu nabycia spadku. W przypadku jednak, gdy szybciej można wydać postanowienie częściowe w przedmiocie postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku, to należy dopuścić taką ewentualność. W tym przypadku postanowienie o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego byłoby orzeczeniem końcowym⁹⁷².

⁹⁶⁹ Uchwała SN (7) z 26.02.1968 r., III CZP 101/67, LEX nr 758; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 698, 699; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 553; odmiennie uchwała SN z 9.05.1967 r., III CZP 37/67, OSNCP 1967, nr 11, poz. 198.

⁹⁷⁰ Uchwała SN z 6.06.1967 r., III CZP 44/67, OSPiKA 1967, nr 11, poz. 258; uchwała SN z 10.05.1967 r., III CZP 31/67, OSPiKA 1968, nr 3, poz. 53; uchwała SN (7) – zasada prawna – z 26.02.1968 r., III CZP 101/67, OSNCP 1968, nr 12, poz. 203; A. Stempniak [w:] W. Borysiak, A. Stempniak, M. Margoński, *Prawo...*, s. 659, 660, 664, 709; K. Osajda, *Zapis windykacyjny nowa instytucja polskiego prawa spadkowego*, MoP 2012, nr 2, s. 68, 69; P. Książak, *Podstawowe...*, s. 1044, 1055, 1056.

⁹⁷¹ P. Książak, *Podstawowe...*, s. 1089.

⁹⁷² J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 568, 569; A. Stempniak [w:] W. Borysiak, A. Stempniak, M. Margoński, *Prawo...*, s. 710; odmiennie W. Borysiak [w:] *Kodeks cywilny Komentarz, T. III Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2013, s. 977.

W sentencji postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku nie należy: 1) wymieniać zapisobierców, osób uprawnionych do zachowku ani innych osób mających roszczenia w stosunku do poszczególnych praw majątkowych należących do spadku⁹⁷³, 2) zamieszczać rozstrzygnięć o treści negatywnej⁹⁷⁴, 3) orzekać o ważności lub nieważności testamentu⁹⁷⁵, 4) orzekać o innych kwestiach (np. o przyroście, podstawieniu, bezskuteczności odrzucenia spadku), które – jako że ostatecznie zadecydowały o spadkobranii – powinny zostać omówione w uzasadnieniu, 5) zamieszczać opisu podlegającego dziedziczeniu gospodarstwa rolnego⁹⁷⁶. Za brakiem rozstrzygnięcia tych kwestii w sentencji przemawiać ma ograniczona kognicja sądu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, w którym sąd orzeka jedynie co do przedmiotu wskazanego przede wszystkim w: art. 670 k.p.c. (określającym przedmiot badań i ustaleń sądu spadku) i art. 677 k.p.c. (określającym treść postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku). Rozstrzygnięcie tych zagadnień wykracza poza zakres badania sądu i nie jest objęte powagą rzeczy osądzonej⁹⁷⁷.

W związku z kognicją sądu w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku pozostawał spór prawny – istniejący jeszcze przed nowelizacją kodeksu postępowania cywilnego dokonaną ustawą z dnia 28 lipca 2023 r.⁹⁷⁸ – czy sąd powinien zamieszczyć wzmiankę o sposobie przyjęcia spadku wyjaśniającą czy nastąpiło przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza bądź też wprost. W świetle pierwszego stanowiska, sąd nie zamieszcza przedmiotowej wzmianki i uczestnikowi postępowania o stwierdzenie nabycia spadku nie przysługuje ani apelacja ani wnioski o uzupełnienie orzeczenia. Kwestia ta nie mieści się bowiem w sferze kognicji sądu orzekającego w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku⁹⁷⁹. Według drugiego poglądu, sąd czyni taką wzmiankę, która nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej i w ten sposób spadkobierca jest zabezpieczony przed dochodzeniem roszczeń przez wierzycieli spadku i przysługuje mu apelacja oraz wnioski o uzupełnienie orzeczenia w razie jej nie

⁹⁷³ Postanowienie SN z 18.02.1994 r., III CRN 138/92, niepubl.

⁹⁷⁴ Uzasadnienie uchwały SN z 26.02.1969 r., III CZP 132/68, OSNC 1969, nr 7 – 8, poz. 131; orzeczenie SN z 27.06.1950 r., ŁC 649/50, OSN 1951, nr 1, poz. 20; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 705; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 554.

⁹⁷⁵ J. Gwiazdomorski, *Prawo...*, 1967, s.166; P. Rylski, *Kognicja...*, s. 121.

⁹⁷⁶ E. Gapska, *Czynności...*, s. 224.

⁹⁷⁷ Postanowienie SN z 19.04.2002 r., III CKN 543/01, LEX nr 55493; uchwała SN z 13.10.2010 r., III CZP 64/10, LEX nr 603823; postanowienie SN z 14.10.2010 r., III CZP 67/10, LEX nr 686765; postanowienie SN z 19.08.2010 r., IV CSK 37/10, LEX nr 885023; wyrok SN z 29.04.2011 r., I CSK 439/10, LEX nr 960500; P. Rylski, *Kognicja...*, s. 120 – 122; M. Niedosiał, *Zakres... (cz. 1)*, s. 112 – 116; S. Babiarz, *Spadek...*, s. 238.

⁹⁷⁸ Ustawa z dnia 28 lipca 2023 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1615, która weszła w życie 15.11.2023 r.

⁹⁷⁹ Uchwała SN z 13.10.2010 r., III CZP 64/10, LEX nr 603823; postanowienie SN z 19.04.2002 r., II CKN 543/01, LEX nr 55493; postanowienie SN z 21.01.2015 r., IV CZ 85/14, Legalis; postanowienie SN z 14.01.2016 r., IV CZ 68/15, Legalis; P. Rylski, *Kognicja...*, s. 120 – 123; S. Babiarz, *Spadek...*, s. 238, 239; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 705; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 947 – 949; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 199, 200, 246, 455.

zamieszczenia⁹⁸⁰. Zdaniem T. Radkiewicza, nowelizacja z dnia 28.07.2023 r. doprecyzowała kwestię treści postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku, w tym również w zakresie orzeczenia o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego poprzez uzupełnienie o dodatkowe informacje, które ujednociono z wymogami treści aktu poświadczenia dziedziczenia⁹⁸¹.

Osobiście uważam, iż pierwsze stanowisko było prawidłowe do czasu wejścia w życie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego z dnia 28.07.2023 r. – w dniu 15.11.2023 r. – gdyż pierwszeństwo zawsze ma wykładnia językowa i prowadzi ona do racjonalnych wniosków. Nie mogą być one zakwestionowane tylko potrzebą ochrony praw spadkobierców przed roszczeniami wierzycieli. Przemawia za tym zwłaszcza fakt, że wzmianka nie jest orzeczeniem sądu. Dla przyjęcia drugiego poglądu niezbędna była zmiana kodeksu postępowania cywilnego przez wprowadzenie do niego wyraźnego przepisu, co nastąpiło w dniu 15.11.2023 r. przez dodanie pkt 4 do art. 677 § 1¹ k.p.c. Przepis ten stanowi, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku zawiera: sposób przyjęcia spadku. W tym znaczeniu, spadkobierca jest chroniony już od razu, mogąc przedstawić postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku jako postać ochrony przed roszczeniami wierzycieli spadkodawcy. Aktualnie kwestia ta objęta jest więc kognicją sądu orzekającego w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku. Spadkobierca nie musi się zatem bronić w innych postępowaniach, powołując się na zastrzeżenie z art. 319 k.p.c. w wyroku lub postanowieniu merytorycznym, zastrzeżenie w klauzuli wykonalności stosownie do art. 792 k.p.c. lub w tytule wykonawczym, zgodnie z art. 837 zd. 1 k.p.c. czy w powództwie opozycyjnym wytoczonym na podstawie art. 840 § 1 k.p.c. Nie jest więc, zmuszony do działania w innych postępowaniach cywilnych względem każdego wierzyciela z osobna.

Umieszczenie wzmianki w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, powinno, jak się wydaje, zniechęcić wierzycieli do wytaczania powództw i składania wniosków o nadanie klauzuli wykonalności, a także o wszczęcie egzekucji przeciwko spadkobiercom przyjmujących spadek z dobrodziejstwem inwentarza. Mogą oni zatem rozważyć, czy ich

⁹⁸⁰ J. Gwiazdomorski, *Prawo...*, 1967, s. 166; M. Margoński, *Glosa do uchwały SN z 13.10.2010 r., III CZP 64/10*, Rej. 2011, nr 11, s. 80; B. Kordasiewicz [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2009, s. 468; J. Kosik [w:] *System...*, s. 302, 303; L. Kaltenbek – Skarbek, W. Żurek, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007, s. 77; M. Niedośpiał, *Zakres... (cz. 1)*, s. 111, 112, 115 – 123; M. Niedośpiał, *Zakres orzekania (kognicji) sądu o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza w sentencji postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku – na marginesie uchwały SN z 13.10.2010 r., III CZP 64/10 (cz. 2)*, Pal. 2013, nr 1 – 2, s. 114, 115; J. Stempień, P. Biernacki, *Wzmianka o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku lub akcie poświadczenia dziedziczenia*, MoP 2018, nr 5, s. 277 – 280; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 563, 572.

⁹⁸¹ T. Radkiewicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II Komentarz Art. 459 – 1217*, red. T. Szanciło, Warszawa 2023, s. 672.

działanie ma szansę powodzenia, czy narazi ich jedynie na koszty. W obecnej sytuacji, do sądów nie powinno wpływać zatem wiele powództw, wniosków i środków zaskarżenia z powodu braku wzmianki o sposobie przyjęcia spadku w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku. Od 18.10.2015 r. obowiązuje jednak art. 1015 § 2 k.c., zgodnie z którym brak oświadczenia spadkobiercy w terminie jest jednoznaczny z przyjęciem spadku z dobrodziejstwem inwentarza. Przyjęcie tej trafnej normy zmniejszyło znaczenie wskazanego sporu, choć go w pełni nie rozwiązało. Przed wskazaną zmianą w razie niezłożenia oświadczenia spadkobiercy w terminie, przyjmowano przyjęcie spadku wprost, co przemawiało także na korzyść wykładni zgodnej z drugim stanowiskiem. Ten argument jest już zatem nieaktualny. Na podstawie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego dokonanej ustawą z dnia 28 lipca 2023 r., prawodawca, wprowadzając do art. 677 k.p.c. § 1¹ pkt 4 ostatecznie przesądził, jak sędzę, przedmiotowy spór na korzyść drugiego poglądu. Na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych można stwierdzić, że sądy nie zamieszczają wzmianki o sposobie dziedziczenia wyjaśniającej, czy nastąpiło przyjęcie spadku z dobrodziejstwem inwentarza, czy wprost. W żadnej bowiem badanej sprawie nie doszło do zamieszczenia takiej wzmianki, a o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza lub wprost można było się dowiedzieć, jeśli oświadczenie takie było składane w toku postępowania jedynie z protokołu rozprawy.

Celem postępowania o stwierdzenia nabycia spadku jest ustalenie, zgodnie z prawem, kręgu osób dziedziczących spadek, poprzedzone wyjaśnieniem właściwej podstawy powołania do spadku (testamentu bądź ustawy). Brak stwierdzenia nabycia spadku uniemożliwi spadkobiercy np. dokonanie wpisu do księgi wieczystej jego prawa własności (art. 34 u.k.w.h. w zw. z art. 31 ust. 2 u.k.w.h.), czy nabycie przez niego ekspektatywy odrębnej własności lokalu (art. 19 ust. 1 Ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych⁹⁸²). Funkcja legitymizacyjno – dowodowa potwierdzenia dziedziczenia, w tym sądowego, została *explicite* wyrażona w art. 1027 k.c. Wynika z niego, iż względem osoby trzeciej, która nie rości sobie praw do spadku z tytułu dziedziczenia, spadkobierca może udowodnić swoje prawo wynikające z dziedziczenia tylko stwierdzeniem nabycia spadku albo zarejestrowanym aktem poświadczenia dziedziczenia.

Można w rezultacie przyjmować, iż art. 1027 k.c. ma podwójne działanie ochronne. Z jednej strony, stwierdzenie nabycia spadku jest jedynym środkiem, który umożliwia spadkobiercy udowodnienie „swoich praw” wobec osób trzecich nieroszczących sobie praw

⁹⁸² Ustawa z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 558, dalej u.s.m.

do spadku. Tym samym umożliwia ono spadkobiercy skuteczne dochodzenie roszczeń wobec dłużników. Z drugiej strony, chroni interesy tych dłużników, stwarzając im możliwość sprawdzenia legitymacji osoby podającej się za spadkobiercę. Jeżeli spadkobierca legitymuje się prawomocnym postanowieniem sądu, dłużnik nie może odmówić spełnienia do jego rąk świadczenia, zgłaszając np. wątpliwości co do następstwa prawnego. Dłużnik zwalnia się z zobowiązania nawet wtedy, gdy orzeczenie o stwierdzeniu nabycia spadku ulegnie późniejszej zmianie (art. 1028 k.c.). Osoba trzecia, która ma wiedzę, że stwierdzenie nabycia spadku jest niezgodne z rzeczywistością może zwrócić się do sądu o zmianę orzeczenia o stwierdzenie nabycia spadku⁹⁸³.

Ochrona wierzycieli jest realizowana także w inny sposób. W postępowaniu prowadzonym na podstawie art. 669 i n. k.p.c. niedopuszczalne jest zawarcie ugody. Złożone przez spadkobiercę w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku oświadczenie, że zrzeka się on przysługującego mu udziału w spadku na rzecz innego spadkobiercy, pozbawione jest znaczenia i nie wywołuje żadnych skutków prawnych⁹⁸⁴. Prawo polskie nie dopuszcza wszakże konstrukcji odrzucenia spadku przez spadkobiercę na rzecz oznaczonej osoby⁹⁸⁵. Realizacja takiego działania spadkobiercy może nastąpić za pomocą instrumentów opartych na prawie spadkowym, tj. przez umowę o zrzeczenie się dziedziczenia zawartą ze spadkodawcą na podstawie art. 1048 k.c. oraz odrzucenie spadku (art. 1012 k.c.), a także przez zbycie udziału w spadku (art. 1035 k.c.)⁹⁸⁶. Jednakże w praktyce odrzucenie spadku powoduje bardzo szybkie zakończenie sprawy, gdy jest tylko jeden spadkobierca. Stwierdzono to przykładowo w sprawie nr 20 objętej badaniami.

Na pozytywną ocenę zasługuje uchwalenie Ustawy z dnia 5 lipca 2018 r. o zarządzie sukcesyjnym przedsiębiorstwem osoby fizycznej⁹⁸⁷, wprowadzającej instytucję zarządcy sukcesyjnego, który tymczasowo jest uprawniony do zarządzania przedsiębiorstwem (art. 670 § 2 k.p.c.). Przedsiębiorstwo w spadku, to ogólnie rzecz ujmując, masa majątkowa obejmująca składniki niematerialne i materialne służące do wykonywania działalności gospodarczej, poddana zarządowi sukcesyjnemu, o ile zostanie on ustanowiony. Celem ustanowienia zarządu sukcesyjnego jest umożliwienie funkcjonowania przedsiębiorstwa w

⁹⁸³ J. Gwiazdomorski, *Prawo...*, 1967, s. 192; T. Felski, *Charakter...*, s. 48 – 51.

⁹⁸⁴ Orzeczenie SN z 28.02.1950 r., Ł.C. 11/50, PiP 1951, z. 2 s. 330; orzeczenie SN z 17.08.1961 r., 4 CR 332/61, OSN 1963, nr 3, poz. 54; postanowienie SN z 3.10.1980 r., III CRN 180/80, OSNCP 1981, nr 2 – 3, poz. 45; postanowienie SN z 20.03.1984 r., III CRN 35/84, OSNCP 1984, nr 10, poz. 184; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 563.

⁹⁸⁵ Postanowienie SN z 20.03.1984 r., III CRN 35/84, LEX nr 1633195; A. Stempniak [w:] W. Borysiak, A. Stempniak, M. Margoński, *Prawo...*, s. 620, 621.

⁹⁸⁶ P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 705.

⁹⁸⁷ T.j. Dz. U. z 2021 r. poz. 170.

okresie przejściowym. Okres ten obejmuje czas od chwili śmierci przedsiębiorcy do dnia wygaśnięcia zarządu sukcesyjnego, co następuje w momencie uprawomocnienia się postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku przez jednego spadkobiercę albo wygaśnięcia uprawnienia do powołania zarządcy sukcesyjnego⁹⁸⁸. Wprowadzenie tej instytucji wskazuje na kompleksowość postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku i z tego względu należy uznać to rozwiązanie za cechę charakterystyczną omawianego orzeczenia.

6.2. Odrębne postanowienie co do istoty sprawy o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego dotyczącego nieruchomości

W niektórych państwach opartych na romańskim systemie prawa jak np. we Francji, Hiszpanii, Włoszech, czy Kolumbii znany jest zapis windykacyjny. Nie został on wprowadzony w krajach germańskiego systemu prawa takich, jak Niemcy, w których obowiązuje jedynie zapis damnacyjny (zwykły), polegający na zobowiązaniu spadkobiercy ustawowego lub testamentowego do spełnienia określonego świadczenia majątkowego na rzecz oznaczonej osoby⁹⁸⁹. Zapis windykacyjny sporządzony jednak przykładowo we Francji obowiązuje na terenie każdego państwa unijnego, także w Niemczech, zgodnie z art. 1 ust. 2 lit. k i l, art. 31 w zw. z art. 22 ust. 1 rozporządzenia (UE) nr 650/2012. Zapis windykacyjny to bowiem tylko sposób nabycia własności nieruchomości na podstawie wybranego prawa spadkowego, który nie kreuje nieznanego prawa rzeczowego⁹⁹⁰.

Sąd prowadzący postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku zobowiązany jest, jeżeli ustanowiono zapis windykacyjny – ustalić, obok wszystkich okoliczności istotnych z punktu widzenia stwierdzenia nabycia spadku, także ważność i skuteczność zapisu, co wiąże się z ustaleniem, czy testament jest ważny, czy przedmiot zapisu ma „*zdatność zapisową*”⁹⁹¹, zgodnie z art. 981¹ § 2 k.c. i należał do spadkodawcy, czy zapis został przyjęty oraz – w wypadku służebności i użytkowania – czy spadkodawca nie był zobowiązany do zbycia przedmiotu, który ma być obciążony służebnością lub użytkowaniem na podstawie art. 981²

⁹⁸⁸ A. Stempniak [w:] W. Borysiak, A. Stempniak, M. Margoński, *Prawo...*, s. 655; P. Pruś [w:] *Kodeks...*, s. 699, 707.

⁹⁸⁹ A. Köhler, *General Private International Law Institutes in the EU Succession Regulation – Some Remarks*, *Annals of the Faculty of Law of the University of Zenica*, 2016, nr 18, s. 181; D. Solomon, *The Boundaries of the Law applicable to succession*, *Annals of the Faculty of Law of the University of Zenica*, 2016, nr 18, s. 211, 212; J. Weber, *Kubicka und die Folgen: Vindikationslegate aus Sicht des deutschen Immobiliarsachenrechts*, *DNotZ* 2018, Heft 16, s. 17; P. Książak, *Podstawowe...*, s. 1045, 1046, 1048, 1049.

⁹⁹⁰ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z 12.10.2017 r. w sprawie Aleksandra Kubicka z udziałem notariusz Przemysław Bac, *Dz. U. C* 335 z 12.9.2016; A. Machnikowska, M. Załucki [w:] *Unijne...*, s. 16, 17.

⁹⁹¹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 568.

k.c.⁹⁹². Od dnia 1.01.2020 r. przedmiotem zapisu windykacyjnego, zgodnie z art. 981¹ § 2 pkt 5 k.c., może być także ogół praw i obowiązków współnika spółki osobowej, a zatem także prawa na nieruchomości takiej ułomnej osoby prawnej. Postanowienie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, w przypadku gdy zapisem objęta była nieruchomość, stanowi podstawę wpisu własności do księgi wieczystej. Zgodnie z art. 1025 k.c. w zw. z art. 1029¹ k.c., musi zatem określać miejsce jej położenia (adres), powierzchnię, oznaczenie geodezyjne oraz numer księgi wieczystej, w razie braku zbioru dokumentów. Dotyczy to także służebności gruntowej w stosunku, do której należy określić w analogiczny sposób obie nieruchomości: obciążoną i władnącą oraz treść służebności. Oczywiście, oprócz opisu przedmiotu zapisu należy określić osobę zapisobiorcy, który nabył własność tego przedmiotu⁹⁹³.

W uchwale z 7.02.2014 r. Sąd Najwyższy⁹⁹⁴ przyjął, iż stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego może nastąpić w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku. Jest ono zatem elementem postępowania o stwierdzenie nabycia spadku i – w zasadzie – nie może być dochodzone w osobnej sprawie, bez równoczesnego stwierdzenia nabycia spadku. Trzeba zatem przyjąć, że wniosek o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego powinien być potraktowany jako wniosek o stwierdzenie nabycia spadku. Nie ulega wątpliwości, że od postanowienia sądu pierwszej instancji o stwierdzenie nabycia spadku oraz o nabyciu przedmiotu zapisu windykacyjnego przysługuje apelacja. W razie orzeczenia w jednym postanowieniu o stwierdzeniu nabyciu spadku oraz o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego dopuszczalne jest przy tym zaskarżenie apelacją tylko jednego z tych orzeczeń. W konsekwencji wymienione orzeczenia mogą uprawomocnić się w różnym czasie. Wątpliwości co do właściwego środka prawnego wyłaniają się w sytuacji, w której sąd w sprawie o stwierdzenie nabycia spadku – wbrew ciążącemu na nim obowiązkowi – nie ocenił skuteczności ustanowionego w testamencie zapisu windykacyjnego, nie podjął w tym przedmiocie żadnego rozstrzygnięcia i tym samym nie spełnił swojego obowiązku jurysdykcyjnego, a postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku się uprawomocniło.

Celem postępowania prowadzonego na podstawie art. 679 k.p.c. jest wykazanie, że ten, kto uzyskał stwierdzenie nabycia spadku, nie jest spadkobiercą albo jego udział w spadku jest inny, niż stwierdzony. W przepisie tym jest wprawdzie mowa o uchyleniu lub zmianie stwierdzenia nabycia spadku, jednak w rzeczywistości chodzi o zmianę rozstrzygnięcia co do

⁹⁹² Uchwała SN z 7.02.2014 r., III CZP 95/13, LEX nr 1418994; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 705 – 707.

⁹⁹³ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 564, 568.

⁹⁹⁴ Uchwała SN z 7.02.2014 r., III CZP 95/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 112.

istoty sprawy. Tryb przewidziany w art. 679 k.p.c. nie stanowi w związku z tym podstawy uchylenia kolejnego prawomocnego postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy. Istnienie dwóch lub więcej postanowień stwierdzających nabycie spadku po tym samym spadkodawcy uzasadnia wnowienie postępowania na podstawie art. 403 § 2 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. lub art. 524 § 2 k.p.c.⁹⁹⁵. Z rozważań tych wynika, zdaniem Sądu Najwyższego⁹⁹⁶, że tryb przewidziany w art. 679 k.p.c. nie jest właściwym środkiem, prowadzącym do usunięcia skutków uchybienia przez sąd spadku obowiązkowi dokonania w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku oceny skuteczności ustanowionego zapisu windykacyjnego. W sytuacji, w której sąd w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku poddał ocenie skuteczność zapisu windykacyjnego i uznał, że nie doszło do nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, od wydanego postanowienia będzie przysługiwała apelacja. Należy także przyjąć, że jeżeli sąd nie wypowiedział się w kwestii skuteczności zapisu windykacyjnego, uczestnikom przysługuje wniosek o uzupełnienie postanowienia, który należy złożyć w terminie dwutygodniowym (art. 351 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.). W cytowanej uchwale z 7.02.2014 r. stwierdzono również, że postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku jest orzeczeniem zasadniczym, zaś postanowienie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego orzeczeniem dodatkowym, gdyż pozostaje z tym pierwszym w związku, ale go nie zmienia.

W przypadku jednak nieorzeczenia w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku o zapisie windykacyjnym – po upływie terminu do złożenia wniosku o uzupełnienie wydanego postanowienia, uczestnik postępowania może wystąpić z odrębnym wnioskiem o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego. W takim wypadku nie stoi temu na przeszkodzie względ na wspomniany już brak możliwości dochodzenia stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu w osobnej sprawie, bez dochodzenia stwierdzenia nabycia spadku. Regulację tę trzeba postrzegać jako niedopuszczenie do orzekania o nabyciu przedmiotu zapisu przed przesądzeniem kwestii nabycia spadku. Obawa taka nie zachodzi natomiast w sytuacji, gdy postanowienie o stwierdzeniu nabycia spadku jest prawomocne, a oddzielny wniosek dotyczy jedynie stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego. Za dopuszczalnością wystąpienia w analizowanej sytuacji z oddzielnym wnioskiem przemawiają względy użyteczne, które – w razie uchybienia sądu, polegającego na niespełnieniu obowiązku jurysdykcyjnego – nabierają szczególnego znaczenia. Argumentem na rzecz wskazanej koncepcji jest również regulacja zawarta w art. 677 § 3 k.p.c., w świetle której orzeczenie o

⁹⁹⁵ Uchwała SN (7) z 10.07.2012 r., III CZP 81/11, OSNC 2013, nr 1, poz. 1.

⁹⁹⁶ Uchwała SN z 7.02.2014 r., III CZP 95/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 112.

nabyciu przedmiotu zapisu windykacyjnego nie musi być immanentnym elementem postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku. Z przepisu tego wynika również dążenie ustawodawcy do uniezależnienia zapisobiercy windykacyjnego od rozstrzygnięcia o stwierdzenie nabycia spadku. Norma wyrażona w art. 1029¹ k.c., nakazująca stosować odpowiednio przepisy o stwierdzeniu nabycia spadku do stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, przemawia za przyjęciem, że sprawa ta powinna być rozpoznana w postępowaniu nieprocesowym przed sądem, który orzekał o stwierdzeniu nabycia spadku.

W sentencji postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku nie zamieszcza się rozstrzygnięć o treści negatywnej⁹⁹⁷. Stąd też Sąd Najwyższy w cytowanej uchwale z 7.02.2014 r.⁹⁹⁸ stwierdził, że zachodzi potrzeba zmiany praktyki orzeczniczej w odniesieniu do negatywnego rozstrzygnięcia o nabyciu przedmiotu zapisu windykacyjnego. Nie jest wystarczające samo zamieszczanie w sentencji postanowienia spadkowego orzeczenia oddalającego wniosek zapisobiercy, gdyż rozstrzygnięcie o nabyciu przedmiotu zapisu sąd powinien podjąć z urzędu. Z tej przyczyny, w dążeniu do wyeliminowania wszelkich wątpliwości, należy w każdej sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, w której przedłożono testament notarialny, zamieszczać w sentencji postanowienia także negatywne orzeczenie dotyczące zapisu windykacyjnego, jeżeli - oczywiście - nie ma podstaw do zamieszczenia orzeczenia pozytywnego.

Uchwała z 7.02.2014 r. Sądu Najwyższego została z aprobatą przyjęta przez część przedstawicieli doktryny prawa, w której dopuszczono wyjątkowo oddzielne postanowienie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego oraz wniosek o uzupełnienie postanowienia o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego⁹⁹⁹. Według jednak niektórych Autorów, złożenie wniosku o uzupełnienie orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku jest jedynym sposobem, aby zapisobierca windykacyjny nabył przedmiot zapisu windykacyjnego, gdyż brak jest przepisów regulujących postępowanie nieprocesowe w tym przedmiocie¹⁰⁰⁰. Powyższa uchwała z 7.02.2014 r. Sądu Najwyższego ma istotne znaczenie, gdyż w doktrynie prawa, moim zdaniem niesłusznie, wyłączono możliwość złożenia wniosku wyłącznie w zakresie stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego. Wskazani przedstawiciele doktryny nie dostrzegają jednak możliwości analogicznego stosowania przepisów o postępowaniu o stwierdzeniu nabycia spadku, by wydać postanowienie o

⁹⁹⁷ Uchwała SN z 26.02.1969 r., III CZP 132/68, OSNCP 1969, nr 7 – 8, poz. 131.

⁹⁹⁸ Uchwała SN z 7.02.2014 r., III CZP 95/13, OSNC 2014, nr 11, poz. 112.

⁹⁹⁹ T. Zembrzuski, *Stwierdzenie...*, s. 587 – 597; J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 948; T. Demendecki [w:] *Kodeks...*, s. 1139.

¹⁰⁰⁰ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 543, 569, 570, 580; P. Książak, *Podstawowe...*, s. 1090; A. Stempniak, *Nowelizacja...*, s. 638.

stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego w sytuacji będącej przedmiotem wyżej wskazanej uchwały. Osobiście uważam, iż ochrona praw zapisobiercy windykacyjnego wymaga dopuszczenia do wydania odrębnego postanowienia o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, jak to trafnie przyjął Sąd Najwyższy. Jest to także cecha charakterystyczna postanowienia o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, który, z reguły, jest częścią dodatkową (subsydiarną) zasadniczego postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku. To ostatnie orzeczenie jest kompleksowym postanowieniem rozstrzygającym sprawę o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego co do jej istoty¹⁰⁰¹. Jednakże w przypadku braku orzeczenia o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego i po upływie terminu do wniesienia wniosku o uzupełnienie postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku, można wyjątkowo wydać oddzielne postanowienie o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego.

Wskazany problem wystąpił w badaniach empirycznych w 2 sprawach, w których przedmiotem orzekania był testament notarialny. Pomimo tego w wydanych postanowieniach o stwierdzenie nabycia spadku, ani Sąd Rejonowy w Żyrardowie, ani Sąd Rejonowy w Skierniewicach, nie sformułował negatywnego orzeczenia w przedmiocie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego. W ten sposób empirycznie potwierdzono istotność tego zagadnienia nie tylko w teorii, ale i praktyce stosowania przepisów w konkretnych postępowaniach nieprocesowych. W tym zakresie warto podkreślić, że cytowana uchwała z 7.02.2014 r. Sądu Najwyższego nie określiła, jak w praktyce należy sformułować orzeczenie negatywne. Wydaje się, że w przypadku braku zapisu windykacyjnego w testamencie notarialnym powinno to być wyraźnie stwierdzone w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku, jako kolejny punkt orzeczenia. Mógłby on brzmieć: *stwierdza się brak zapisu windykacyjnego w testamencie notarialnym z dnia ... Rep. A nr ... sporządzonym przed notariuszem ...*. Od wniosku o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego nie pobiera się osobnej opłaty, gdyż najczęściej będzie się zawierał we wniosku o stwierdzenie nabycia spadku¹⁰⁰². Warto jednak zauważyć, że w określonych sytuacjach może wyniknąć potrzeba złożenia wniosku o stwierdzenie nabycia wyłącznie przedmiotu zapisu windykacyjnego. W takim przypadku powstaje konieczność złożenia kolejnej opłaty sądowej w wysokości 100 zł oraz 5 zł za wpis do Rejestru Spadkowego.

¹⁰⁰¹ T. Zembrzuski, *Stwierdzenie...*, s. 585, 586, 596.

¹⁰⁰² M. Uliasz [w:] M. Uliasz, P. Feliga, *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych Komentarz*, red. P. Feliga, Warszawa 2019, s. 509 – 514.

Rozdział 7

CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH NIERUCHOMOŚCI W SPRAWACH Z ZAKRESU POSTĘPOWANIA REJESTROWEGO WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

7.1. Postanowienie o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczącego nieruchomości

Instytucja rejestrów wywodzi się ze średniowiecznych metryk (*matricola*) organizacji kupców i rzemieślników, które wprowadzono w prawie miast północnych Włoch. Miała ona początkowo na celu ochronę interesów współnika kupca, by później stać się instrumentem służącym bezpieczeństwu obrotu¹⁰⁰³. Na kontynencie europejskim wykształciły się zasadniczo dwa modele rejestrów sądowych: germański oraz romański. Różnica polegała przede wszystkim na charakterze wpisu w rejestrze. Model germański polegał na konstytutywnym charakterze, zaś romański na deklaratoryjnym¹⁰⁰⁴. Mimo postępującej przez wieki ewolucji współcześnie w prawie unijnym nie funkcjonują jednolite zasady rejestracji przedsiębiorców we wszystkich państwach członkowskich. Systemy rejestracji przedsiębiorców obowiązujące w państwach członkowskich Unii Europejskiej są niewątpliwie zróżnicowane. Jedną z zasadniczych różnic jest określenie kręgu podmiotów podlegających rejestracji. W niektórych krajach, rejestracji podlegają wszystkie osoby prowadzące działalność gospodarczą, niezależnie od tego, czy są to osoby fizyczne czy prawne, w innych tylko spółki. Niejednolitość istnieje także w sferze instytucji (podmiotów), którym powierzono prowadzenie rejestrów. Są państwa członkowskie, gdzie rejestr jest prowadzony przez organy administracyjne zależne od ministra sprawiedliwości, w niektórych państwach prowadzą go urzędnicy sądowi, a jeszcze w innych – sądy. Jedynie część państw unijnych, w tym m.in. Polska, wprowadziły centralny rejestr. W innych państwach Unii Europejskiej, jak np. w Niemczech i w Austrii, prowadzone są osobne rejestry dla określonych obszarów terytorialnych.

Przy uwzględnieniu powyższych uwag w Europie można wyróżnić dwa systemy rejestracji przedsiębiorców. Pierwszy z nich, tzw. system prewencyjny, opiera się na kontroli przez organy rejestracyjne, czy rejestrowany podmiot spełnił określone prawem wymogi; w razie uznania przez te organy, że nie zostały one spełnione, wskazane organy są uprawnione i

¹⁰⁰³ E. Norek, *Krajowy...*, s. 11, 12.

¹⁰⁰⁴ J. Szwaja [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. I, Warszawa 1998, s. 251; M. Tarska, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym Komentarz*, Warszawa 2009, s. 9.

zarazem zobowiązane odmówić dokonania wpisu do rejestru. Drugi system opiera się na zasadzie zaufania, że osoby tworzące dany podmiot spełniły związane z jego powstaniem wymogi prawne. Rejestracja w tym systemie ma wyłącznie charakter ujawniający, a organ rejestracyjny nie ma uprawnień do kontrolowania, czy podmiot rejestrowany spełnił określone w przepisach prawnych warunki. Może to doprowadzić do sytuacji, w której podmiot zarejestrowany na terenie jednego z krajów członkowskich ma problemy z rejestracją na terenie innego państwa unijnego, z tego względu, że systemy prawne tych państw przewidują odmienne warunki, których spełnienie jest niezbędne do utworzenia danego podmiotu¹⁰⁰⁵.

Na gruncie prawa polskiego, sąd rejestrowy powinien czuwać, aby w Krajowym Rejestrze Sądowym umieszczane były tylko dane prawdziwe¹⁰⁰⁶. Wynika to z funkcji i zadań Krajowego Rejestru Sądowego, związanego instytucjonalnie z księgami publicznymi, mającymi pełnić powszechną rolę informacyjną w ważnych dziedzinach porządkowanych prawnie, zwłaszcza w odniesieniu do rejestrowania obrotu cywilnego. Rejestr cechuje prawdziwość danych, rzetelność, aktualność, kompletność, możliwość identyfikacji uczestników obrotu, ustalenia kolejności i czasu dokonywanych przez nich czynności, ich treści oraz zmian. Tworzy to przesłanki zapewnienia przejrzystości i bezpieczeństwa obrotu, co ma fundamentalne znaczenie w warunkach gospodarki rynkowej, opartej na regułach uczciwej konkurencji równych prawnie podmiotów¹⁰⁰⁷.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego utrwalony jest pogląd o szerokim zakresie kognicji sądu rejestrowego¹⁰⁰⁸. Zgodnie z art. 23 ust. 1 u.KRS, sąd rejestrowy jest kompetentny do weryfikacji wniosku o wpis i nie jest ograniczony do badania jego jedynie formalnej strony. Przysługuje mu zatem prawo oceny złożonego wniosku pod względem merytorycznym. Sąd rejestrowy, na podstawie art. 23 ust. 1 u.KRS, jest uprawniony do badania wpływu naruszeń procedury podejmowania uchwał przez walne zgromadzenie akcjonariuszy spółki akcyjnej na ich treść. Sąd rejestrowy nie pełni wyłącznie funkcji technicznej¹⁰⁰⁹; nie może, zatem wpisywać wszelkich zgłoszonych danych jedynie z tego powodu, że są one określone w przepisach prawa. Jednakże sąd rejestrowy nie może

¹⁰⁰⁵ E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 588, 589.

¹⁰⁰⁶ Postanowienie SN z 17.09.2008 r., III CSK 56/08, LEX nr 560578; uchwała SN (7) – zasada prawna z 15.03.1991 r., III CZP 13/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 77; postanowienie SN z 26.03.1998 r., I CKN 227/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 179; uchwała SN z 12.01.2001 r., III CZP 44/00, OSNC 2001, nr 5, poz. 69.

¹⁰⁰⁷ Uzasadnienie uchwały SN z 20.01.2010 r., III CZP 122/09, OSNC 2010, nr 7 – 8, poz. 107; J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 188.

¹⁰⁰⁸ Uchwała SN z 20.01.2010 r., III CZP 122/09, OSNC 2010, nr 7 – 8, poz. 107; uchwała SN z 12.01.2001 r., III CZP 44/00, OSNC 2001, nr 5, poz. 69; E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 646 – 647.

¹⁰⁰⁹ Uchwała SN (7) – zasada prawna z 15.03.1991 r., III CZP 13/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 77; postanowienie SN z 26.03.1998 r., I CKN 227/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 179; uchwała SN z 12.01.2001 r., III CZP 44/00, OSNC 2001, nr 5, poz. 69.

ingerować w istotę dokonywanych czynności prawnych, ich trafności oraz zasadności ekonomicznej¹⁰¹⁰.

Należy przy tym zwrócić uwagę na kwestie dotyczące postanowienia o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego wydawanego w przedmiocie adresu siedziby spółki, hipotecznych papierów wartościowych czy aportów do spółek. W tych sprawach zachodzi silny związek między postępowaniem rejestrowym i wieczystoksięgowym, do tego stopnia, że można postulować ich połączenie, by kompleksowo rozstrzygnąć te zagadnienia prawne. Moim zdaniem, w przypadku jednak, gdy w stanie faktycznym sprawy doszło do naruszenia prawa przy dokonaniu czynności prawnej podlegającej wpisowi, sąd rejestrowy nie może tego nie zauważyć w prowadzonym postępowaniu rejestrowym. Powinien zatem zbadać załączone do wniosku dokumenty i w ramach podejmowanych czynności stwierdzić, że dana uchwała podjęta została w okolicznościach zgodnych z prawem albo z prawem niezgodnych, powodujących jej nieważność¹⁰¹¹. Dla zrozumienia natury prawnej postanowień zarządzających dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego w zakresie dotyczącym nieruchomości istotne jest pokazanie jego ogólniejszego charakteru. Jednakże od innych orzeczeń merytorycznych wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości różni się tym, że ma charakter rejestracyjny, czyli polega na zamieszczeniu informacji w Krajowym Rejestrze Sądowym, które są podstawą wpisu do księgi wieczystej; jednak w przypadku wskazywania adresu siedziby taki związek nie zachodzi. Poza tym różni się konstrukcją postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczącego nieruchomości, która jest wspólna z innymi sprawami, w których konieczne jest ujawnienie danych poprzez wydanie tego orzeczenia.

Na podstawie art. 516 k.p.c. orzeczenia co do istoty sprawy, jak i proceduralne (np. o odrzuceniu wniosku o wpis do rejestru lub o umorzeniu postępowania) zapadają w postępowaniu rejestrowym w postaci postanowienia. Postanowienia co do istoty sprawy mogą być pozytywne tzn. uwzględniające wniosek lub wydane z urzędu oraz negatywne tzn. oddalające wniosek (w zakresie odmowy dokonania wpisu lub wykreślenia wpisu np. z powodu braku legitymacji procesowej, upływu terminu, w którym możliwe było złożenie wniosku¹⁰¹², przedwczesności lub niezasadności wniosku¹⁰¹³) oraz stwierdzające, że nie było

¹⁰¹⁰ Uchwała SN z 20.01.2010 r., III CZP 122/09, OSNC 2010, nr 7 – 8, poz. 107.

¹⁰¹¹ Postanowienie SN z 28.03.2017 r., II CSK 488/16, LEX nr 2298292; postanowienie SN z 21.07.2016 r., II CSK 653/15, LEX nr 2147279; uchwała SN z 20.01.2010 r., III CZP 122/09, OSNC 2010, nr 7 – 8, poz. 107; uchwała SN z 6.06.2012 r., III CZP 22/12, MoP 2012, nr 13, s. 672; J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 189; E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 646.

¹⁰¹² K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 432.

¹⁰¹³ E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 639 – 640, 652.

podstaw do wszczęcia postępowania z urzędu. W literaturze podkreśla się, że postanowienie sądu o wpisie należy odróżniać od samego wpisu, jako czynności wykonawczej dokonywanej na podstawie postanowienia sądu rejestrowego¹⁰¹⁴. Są to bowiem dwa odrębne zdarzenia. W postępowaniu rejestrowym rozróżnia się więc postanowienia sądu rejestrowego zarządzające dokonanie wpisu, wzmianki lub wykreślenia wpisu (art. 20 ust. 4 u.KRS) oraz sam wpis. Wśród wpisów można w szczególności wyróżnić wpis podmiotu, jak również mające charakter wpisu wykreślenie podmiotu oraz wpis zmian danych objętych wpisem.

W postanowieniu o wpisie do Krajowego Rejestru Sądowego sąd rejestrowy szczegółowo określa jego treść, ze wskazaniem odpowiednio działu, rubryki, podrubryki i pola, w którym należy ujawnić poszczególny wpis (art. 694⁵ § 1 k.p.c.). Stosownie do art. 20 ust. 1 u.KRS, wpis do rejestru polega na wprowadzeniu do systemu teleinformatycznego danych zawartych w postanowieniu sądu rejestrowego niezwłocznie po jego wydaniu. Wpis jest dokonany z chwilą zamieszczenia danych w rejestrze. Oznacza to, że wpis w systemie jest czynnością następczą, którą musi poprzedzać wydanie przez sąd postanowienia w przedmiocie wpisu¹⁰¹⁵. Należy odróżnić sprostowanie postanowienia od sprostowania samego wpisu, bowiem wpis może być sprostowany jedynie w oparciu o art. 12 ust. 2 u.KRS¹⁰¹⁶. Analiza skutków prawnych, jakie powstają w związku z dokonaniem wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, prowadzi do wniosku, że w istocie ma on charakter samoistny¹⁰¹⁷. Jest to widoczne zwłaszcza przy wpisach o charakterze konstytutywnym, takich choćby jak wpis do rejestru spółki z o.o. w organizacji, spółki akcyjnej w organizacji lub spółki jawnej, kiedy to skutek materialnoprawny ma związek z wpisem, a nie z wydaniem przez sąd postanowieniem o dokonaniu wpisu¹⁰¹⁸. Odmienny pogląd w tym zakresie sformułował P. Pruś. Zdaniem Autora, dokonanie wpisu w rejestrze jest czynnością techniczną i następuje na podstawie postanowienia sądu¹⁰¹⁹. Pogląd ten popiera: E. Marszałkowska – Krześ, która uważa wpis za

¹⁰¹⁴ J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 1026 – 1027.

¹⁰¹⁵ J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 190, 191; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 82 – 84.

¹⁰¹⁶ E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 653.

¹⁰¹⁷ Uchwała SN (7) – zasada prawna z 15.03.1991 r., III CZP 13/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 77; K. Płowucha, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach rejestrowych* [w:] *Studia z prawa publicznego*, red. K. Lubiński, Toruń 2001, s. 169.

¹⁰¹⁸ J. May [w:] *Rozstrzygnięcia...*, s. 191 – 194; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 85, 86.

¹⁰¹⁹ P. Pruś [w:] *Kodeks...*, s. 770, 771.

wykonanie orzeczenia¹⁰²⁰, jak również K. Osajda¹⁰²¹. Jest on również akceptowany w orzecznictwie sądowym¹⁰²².

Do zapatrywania P. Prusia zdaje się nawiązywać J. Gudowski, który uważa, że podstawą wpisu jest postanowienie sądu rejestrowego co do istoty sprawy, chyba że przepis szczególnie stanowi inaczej (np. art. 25d u.KRS – rozwiązanie podmiotu bez przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego i zarządzenie jego wykreślenia z Rejestru oraz art. 45 u.KRS – wpisów danych dokonywanych z urzędu). Wskazany Autor inaczej niż P. Prus nie określa wpisu jako czynności technicznej. Równocześnie J. Gudowski wskazuje, że w postanowieniu o wpisie sąd rejestrowy ustala treść wpisu w sposób zwięzły, umożliwiający wprowadzenie tej czynności do programu komputerowego¹⁰²³. Na tę kwestię wskazują również A. Zieliński i K. Flaga – Gieruszyńska, podkreślając zarazem charakter merytoryczny postanowienia o wpisie. Jednakże również wskazani Autorzy, podobnie jak J. Gudowski nie określają wpisu wyraźnie jako czynności technicznej¹⁰²⁴.

Odmienne zapatrywanie prezentuje Ł. Goździaszek, który zgłasza wątpliwości wywołane licznymi nowelizacjami dotyczącymi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, niepozwalające na traktowanie wpisu jako tylko czynności technicznej¹⁰²⁵. Przemawiać ma za tym nie tylko niekonsekwencja terminologiczna, ale także samodzielny charakter wpisu, podnoszony także przez A. Michnik¹⁰²⁶. Szczególnie jest to dostrzegalne aktualnie, kiedy doszło do zautomatyzowania lub przynajmniej częściowego zautomatyzowania określonych czynności. Dokonanie wpisu pociąga za sobą inne działanie (inną czynność), a zatem trudno, zdaniem Ł. Goździaszka, traktować wpis jako jedynie techniczne wprowadzenie danych, skoro w istocie jest to wprowadzenie danych, jednocześnie inicjujące inne czynności. Nie chodzi w takim znaczeniu tylko o łączenie z wpisem określonych skutków prawnych (jak np. jawność lub powstanie podmiotu), ale o konkretne czynności, które inicjuje wpis, a które w razie braku ich z informatyzowania miałyby postać czynności manualnych (dokonywanych przez sąd lub uczestnika postępowania). Problemy z pozornie technicznym charakterem wpisu ujawniały się w okresie sprzed wdrożenia rozwiązań o charakterze automatycznym,

¹⁰²⁰ E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 653, 654, 657.

¹⁰²¹ K. Osajda [w:] K. Osajda, Ł. Goździaszek, P. Popardowski, T. Szczurowski, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, s. 6, 7.

¹⁰²² Wyrok NSA z 16.12.2009 r., II FSK 1331/08, Legalis; wyrok SN z 21.01.2005 r., I CK 460/04, Legalis; wyrok SN z 25.06.2014 r., I CSK 360/13, Legalis.

¹⁰²³ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 659.

¹⁰²⁴ A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska [w:] A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska, *Kodeks...*, 2022, s. 1497, 1498.

¹⁰²⁵ Ł. Goździaszek [w:] K. Osajda, Ł. Goździaszek, P. Popardowski, T. Szczurowski, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, s. 263 – 264.

¹⁰²⁶ A. Michnik, *Ustawa...*, s. 182.

kiedy dochodziło do błędnych wpisów, czyli rozbieżności między wpisem i postanowieniem będącym jego podstawą¹⁰²⁷.

Zdaniem M. Wrzołek – Romańczuk, analiza przepisów ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym prowadzi do wniosku, że terminy „wpis” i „dane” ustawa stosuje niekiedy zamiennie. Tę relację terminologiczną można zobrazować na przykładzie art. 20 u.KRS. Stosownie do jego ust. 1, wpis do Krajowego Rejestru Sądowego polega na wprowadzeniu do systemu informatycznego danych zawartych w postanowieniu sądu rejestrowego niezwłocznie po jego wydaniu. Wpis jest zaś dokonany z chwilą zamieszczenia danych w rejestrze (art. 20 ust. 2 u.KRS). O ile zatem ust. 1 art. 20 u.KRS odwołuje się do znaczenia funkcjonalnego (czynności zarejestrowania), to już ust. 2 wskazanej normy stwarza asumpt do utożsamiania wpisu (we wskazanym wyżej znaczeniu „przedmiotowym”) z danymi zamieszczonymi w rejestrze¹⁰²⁸. Konkludując Ł. Goździaszek stwierdza, że wprowadzenie wpisu jest postrzegany głównie jako techniczne zamieszczenie w systemie teleinformatycznym danych z postanowienia sądu rejestrowego, to jednak przepisy prawne wiążą zazwyczaj skutki prawne z wpisem, a nie z wydaniem postanowienia¹⁰²⁹.

W orzecznictwie podkreśla się, że wpisy, które nie mają podstawy materialnoprawnej (postanowienia, z którego dane mogłyby zostać przeniesione do systemu), nie wywołują skutków prawnych¹⁰³⁰. Osobiście uznaję za prawidłowe zapatrywania M. Wrzołek – Romańczuk i Ł. Goździaszka. Analizowany wpis w istocie rzeczy ma charakter samoistny, za czym przemawia literalna treść wielu przepisów różnych aktów prawnych oraz konstrukcja dwóch odrębnych zdarzeń w postaci: postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu i wpis. Ma to związek ze sprawami dotyczącymi nieruchomości, gdyż powstaje wtedy podmiot, który może nabyć nieruchomość na własność lub uzyskać inne prawo np. dokonać emisji hipotecznych papierów wartościowych i obowiązany jest wskazać adres swojej siedziby w Krajowym Rejestrze Sądowym. Jednakże uważam, że takie rozwiązanie prowadzi do komplikacji i do możliwości powstania pomyłek w obrocie gospodarczym. Z tego powodu, moim zdaniem, powinno dojść do przyjęcia takiej konstrukcji, jaka obowiązuje przy księgach wieczystych, oczywiście z odpowiednim dostosowaniem systemu teleinformatycznego Krajowego Rejestru Sądowego. W ten sposób problem rozróżnienia postanowienia

¹⁰²⁷ Ł. Goździaszek [w:] K. Osajda, Ł. Goździaszek, P. Popardowski, T. Szczurowski, *Ustawa...*, s. 264 – 265; Ł. Goździaszek, *Wykonawcza rola systemu informatycznego Krajowego Rejestru Sądowego – glosa do uchwały SN z 4.06.2009 r. (III CZP 33/09, Legalis)*, Glosa 2010, nr 3, s. 58 – 65.

¹⁰²⁸ M. Wrzołek – Romańczuk, „Wpis niedopuszczalny” w *Krajowym Rejestrze Sądowym*, PPH 2002, nr 4, s. 2; M. Tarska, *Ustawa...*, s. 210 – 211.

¹⁰²⁹ Ł. Goździaszek [w:] K. Osajda, Ł. Goździaszek, P. Popardowski, T. Szczurowski, *Ustawa...*, s. 265, 267.

¹⁰³⁰ Wyrok SN z 25.06.2014 r., I CSK 360/13, LEX nr 1541194.

zarządzającego dokonanie wpisu i wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego stanie się bezprzedmiotowy. Przemawiają za tym rozwiązaniem również liczne modyfikacje konstrukcji postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym i wpisie, a w szczególności zmierzające do automatycznego przekazywania danych wyłączających czynności techniczne sądu lub uczestników postępowania rejestrowego. Poza tym za taką konstrukcją przemawia terminologia zastosowana w art. 20 u.KRS.

Wpisy do rejestru mają przeważnie znaczenie ujawniające i ustalające, natomiast te o charakterze konstytutywnym są niezbędnym warunkiem przykładowo uzyskania osobowości prawnej przez spółkę akcyjną. Wpisy mogą też mieć charakter porządkowy w zakresie danych podlegających ujawnieniu w rejestrze, w szczególności w zakresie informacji dotyczących siedziby lub składu zarządu¹⁰³¹. Szczególnie w zakresie nieruchomości istotne znaczenie może mieć konstytutywny wpis danego podmiotu do Krajowego Rejestru Sądowego, wywołujący skutek powstania nowej jednostki organizacyjnej w postaci osoby prawnej lub ułomnej osoby prawnej, która nabywa nieruchomość wniesioną w drodze aportu. Innym przykładem jest kwestia wystawienia hipotecznych papierów wartościowych przez podmiot uprawniony i związany z tym wpis do Krajowego Rejestru Sądowego. Ponadto również adres siedziby podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru Sądowego może być fikcyjny i naruszać prawa właściciela nieruchomości, co powinno, jak się wydaje, implikować wykreślenie takiej osoby z rejestru przez sąd rejestrowy z urzędu.

Sąd rejestrowy nie uzasadnia postanowień co do istoty sprawy, w pełni uwzględniających wnioski i wpis do rejestru; podlegają natomiast uzasadnieniu postanowienia uwzględniające wniosek tylko częściowo i postanowienia co do istoty sprawy, wydane z urzędu, jak np. w przypadku uregulowanym w art. 45 u.KRS (art. 694⁶ k.p.c.)¹⁰³². Artykuł 694⁵ § 2 k.p.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 521 § 1 k.p.c. Stosownie do tej drugiej ogólnej normy, jeżeli przepis szczególny inaczej nie stanowi, postanowienie orzekające co do istoty sprawy staje się skuteczne, a jeżeli wymaga wykonania – także wykonalne, po uprawomocnieniu się. W postępowaniu rejestrowym postanowienia co do istoty sprawy są skuteczne i wykonalne z chwilą ich wydania, a więc stosowny wpis do systemu informatycznego dokonywany jest niezwłocznie po wydaniu postanowienia. Nie dotyczy to jednak postanowień co do istoty sprawy, mocą których następuje wykreślenie podmiotu z Krajowego Rejestru Sądowego. Postanowienia te stają się skuteczne i wykonalne

¹⁰³¹ Postanowienie SN z 12.08.1997 r., III CZ 52/97, LEX nr 50781.

¹⁰³² K. Korzan, *Postępowanie w sprawach rejestrowych*, Rej. 2003, nr 12, s. 44; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 772; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 660; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 372.

dopiero po uprawomocnieniu się postanowienia. Na podstawie art. 20 ust. 2 u.KRS, stosowny wpis wprowadza się do systemu informatycznego, z zaznaczeniem, że nie jest prawomocny. Datę uprawomocnienia się wpisuje się z urzędu, zgodnie z art. 20 ust. 3 u.KRS.

Błędny jest zatem pogląd o utożsamieniu daty wydania postanowienia o wykreśleniu z rejestru z datą uprawomocnienia się tego postanowienia i rozpoczęcia wywoływania skutków prawnych przez to postanowienie¹⁰³³. Wydanie przez sąd rejestrowy postanowienia zarządzającego wykreślenie podmiotu z rejestru nie oznacza automatycznej utraty przez wpis skuteczności prawnej. Jeśli zatem do systemu informatycznego wprowadzono dane z tego postanowienia, które następnie zostało uchylone, to dane figurujące w systemie bez swej podstawy materialnoprawnej nie wywołują skutków prawnych. Z kolei, ponowne wydanie postanowienia zarządzającego wykreślenie podmiotu z rejestru kreuje nową materialnoprawną podstawę dla już istniejącego wpisu¹⁰³⁴. Nowo wydane postanowienie o wykreśleniu zacznie wywoływać skutki prawne dopiero z chwilą jego uprawomocnienia¹⁰³⁵. Ma to związek ze sprawami dotyczącymi nieruchomości, gdyż od momentu uprawomocnienia podmiot podlegający rejestracji traci zdolność prawną i sądową, a tym samym nie przysługują mu prawa na tych rzeczach. Wpis w księdze wieczystej powinien więc zostać zmieniony.

W omawianych sprawach postanowienia co do istoty sprawy cechuje jedynie skuteczność, a nie wykonalność w sensie uprawniającym do wykonania w drodze egzekucji. Wykonalność postanowień co do istoty sprawy wydanych w tym postępowaniu rejestrowym należy rozumieć jako wykonalność *stricte* techniczną, jaką jest wprowadzenie do systemu informatycznego¹⁰³⁶. W postępowaniu rejestrowym w sposób odrębny uregulowane zostało zagadnienie nadawania niektórym postanowieniom rygoru natychmiastowej wykonalności, ze względu na brak zastosowania tej instytucji w postępowaniu nieprocesowym. Zgodnie z art. 694⁵ § 3 k.p.c., rygor natychmiastowej wykonalności nadany może zostać przez sąd rejestrowy jedynie postanowieniom dotyczącym stosowania środków przymusu, a więc uregulowanym w art. 24 u.KRS (wezwania pod rygorem zastosowania grzywny w przypadku braku dokumentów lub w organach uprawnionych do reprezentacji) i w art. 34 u.KRS (grzywna za niewykonanie obowiązków informacyjnych). Przesłankę stanowi interes

¹⁰³³ Wyrok Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie z 12.09.2007 r., III SA/Wa 740/07, LEX nr 453538; E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 653; Ł. Goździaszek [w:] K. Osajda, Ł. Goździaszek, P. Popardowski, T. Szczurowski, *Ustawa...*, s. 269.

¹⁰³⁴ Uchwała SN (7) – zasada prawna z 15.03.1991 r., III CZP 13/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 77.

¹⁰³⁵ Postanowienie SN z 4.07.2013 r., I CSK 695/12, LEX nr 1365599.

¹⁰³⁶ T. Domińczuk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3, *Komentarz do art. 506 – 729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2011, s. 510; E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 653 – 655; A. Jakubecki [w:] L. Ciulkin, A. Jakubecki, N. Kowal, *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2002, s. 210.

wierzyciela lub innych osób. Na postanowienie w przedmiocie nadania rygoru natychmiastowej wykonalności przysługuje zażalenie, stosownie do art. 394^{1a} § 1 pkt 3 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.¹⁰³⁷. Ten charakter prawny odnosi się do spraw dotyczących nieruchomości w zakresie podania fikcyjnego adresu siedziby podmiotu podlegającego wpisowi do Krajowego Rejestru Sądowego, emisji hipotecznych papierów wartościowych czy wpisowi aportu do Krajowego Rejestru Sądowego.

7.2. Skutki wpisu fikcyjnego adresu przedsiębiorcy do Krajowego Rejestru Sądowego w postępowaniu rejestrowym

Szczególnie naganna jest praktyka polegająca na rejestrowaniu adresu osoby obcej lub związanej ze spółką, ale bez jej zgody i bez jakiegokolwiek tytułu prawnego do nieruchomości do zamieszczenia takich danych w rejestrze. Podstawowym problemem jest kwestia badania przez sąd rejestrowy dokumentów przedstawionych przez wnioskodawcę w postępowaniu nieprocesowym, który ogranicza się, z reguły, do wpisywania jedynie podanych mu danych. W postępowaniu nieprocesowym, organ sprawujący wymiar sprawiedliwości ma realizować interes publiczny, który w określonych wyjątkowych sytuacjach ma pierwszeństwo przed prywatnym zamierzeniem jednostki¹⁰³⁸. Wydaje się, że taka sytuacja ma miejsce w przypadku podania fikcyjnego adresu przedsiębiorcy. Zgodnie z art. 38 pkt 1 lit. c. u.KRS, zamieszcza się w dziale 1 rejestru przedsiębiorców, obok siedziby, także adres. To ostatnie pojęcie oznacza, iż podmiot podlegający wpisowi do rejestru określa konkretne miejsce, pod które należy doręczać mu korespondencję.

Z tego powodu, w odróżnieniu od oznaczania siedziby w rejestrze, oprócz miejscowości musi wskazywać ulicę (nie trzeba podawać numeru budynku i lokalu, zgodnie z art. 35 u.KRS). W praktyce spotyka się rejestrowanie kilku przedsiębiorców pod tym samym adresem, udostępnianym lub nie przez jakąś osobę do celów wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. W rzeczywistości żaden z tych podmiotów nie wykonuje działalności gospodarczej we wskazanym miejscu¹⁰³⁹. Pozostaje to ewidentnie w sprzeczności ze wskazaną zasadą jawności materialnej wpisu, a także domniemaniem powszechnej znajomości wpisu przez każdego od dnia ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym,

¹⁰³⁷ J. Studzińska [w:] E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie...*, s. 1027 – 1029; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 659.

¹⁰³⁸ J. Jagiela, *Organizacja...*, s. 462, 463; K. Lubiński, *Istota...*, s. 131 – 132, 137 – 138; E. Fazzalari, *La giurisdizione...*, s. 36; H. Kollhossler, *Zur Entwicklungstendenzen...*, s. 238; R. Merle, *Essai...*, s. 101.

¹⁰³⁹ A. Michnik, *Ustawa...*, s. 293, M. Tarska, *Ustawa...*, s. 372.

zgodnie z art. 15 ust. 1 u.KRS. Poza tym istotne jest domniemanie, iż dane wpisane do rejestru są prawdziwe, zgodnie z art. 17 ust. 1 u.KRS, a w takim przypadku jest to nie uzasadnione, bo może zagrażać powszechnemu obrotowi gospodarczemu w Polsce.

Teoretycznie są przewidziane przepisy zapobiegające praktyce wpisywania fikcyjnych adresów przez przedsiębiorców nieposiadających tytułu prawnego do tych nieruchomości, jednakże one nie działają. Zalicza się do nich niewątpliwie art. 23 u.KRS, który stanowi, że sąd rejestrowy bada zgodność przedstawionych dokumentów pod względem formy i treści z przepisami prawa. Jednakże badanie, czy dane są rzeczywiście zgodne z prawdą ogranicza się tylko do następujących informacji, zgodnie z ust. 2 wyżej wymienionego przepisu: 1) nazwy, firmy, numeru identyfikacyjnego REGON (Rejestr Gospodarki Narodowej), a gdy podmiot powstał w wyniku przekształcenia - NIP (Numer Identyfikacji Podatkowej) podmiotu przekształcanego, a jeżeli podmiot jest zarejestrowany w Rejestrze - także jego numer w Rejestrze; 2) NIP albo informację o jego unieważnieniu lub uchyleniu. Wynika stąd okoliczność, iż tylko w razie „uzasadnionych wątpliwości” dotyczących adresu przedsiębiorcy sąd będzie badał, czy podane dane w tym przedmiocie są zgodne z prawdą¹⁰⁴⁰.

Ponadto ta kontrola ogranicza się tylko do dokumentów załączanych do wniosku o wpis, a nie do tego ostatniego pisma. Jest ono oczywiście kontrolowane, ale na podstawie innych przepisów (np. art. 35 u.KRS), sąd nie bada zatem adresu podanego we wniosku o wpis. Za zapatrywaniem, iż art. 23 u.KRS nie obejmuje możliwości kontroli adresu podanego we wniosku o wpis, chyba że sąd ma w tym względzie uzasadnione wątpliwości, zgodnie z art. 23 ust. 2 u.KRS opowiadają się M. Tarska¹⁰⁴¹, E. Marszałkowska – Krześ¹⁰⁴² i L. Ciulkin¹⁰⁴³, jak również Sąd Najwyższy w postanowieniu z 28.03.1995 r.¹⁰⁴⁴ i w uchwale z 18.09.2013 r.¹⁰⁴⁵. Odmienne stanowisko Sąd Najwyższy zaprezentował w: orzeczeniu z 16.11.1928 r.¹⁰⁴⁶, postanowieniu z 26.03.1998 r.¹⁰⁴⁷, uchwale z 15.03.1991 r.¹⁰⁴⁸, uchwale z 12.01.2001 r.¹⁰⁴⁹, uchwale z 8.03.2007 r.¹⁰⁵⁰, uzasadnieniu uchwały z 22.03.2007 r.¹⁰⁵¹,

¹⁰⁴⁰ E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 642, 653; K. Markiewicz, *Zasady...*, s. 303, 304.

¹⁰⁴¹ M. Tarska, *Ustawa...*, s. 247 – 252.

¹⁰⁴² E. Marszałkowska – Krześ, *Wpisy...*, s. 86, 90.

¹⁰⁴³ L. Ciulkin [w:] L. Ciulkin, A. Jakubecki, N. Kowal, *Krajowy...*, s. 76.

¹⁰⁴⁴ Postanowienie SN z 28.03.1995 r., I CRN 24/95, OSNC 1995, nr 7 – 8, poz. 117.

¹⁰⁴⁵ Uchwała SN (7) z 18.09.2013 r., III CZP 13/13, Legalis.

¹⁰⁴⁶ Orzeczenie SN z 16.11.1928 r., I C 2184/27, OSNC 1928, nr 2, poz. 180;

¹⁰⁴⁷ Postanowienie SN z 26.03.1998 r., I CKN 227/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 179.

¹⁰⁴⁸ Uchwała SN (7) z 15.03.1991 r., III CZP 13/91, OSNC 1991, nr 7, poz. 77.

¹⁰⁴⁹ Uchwała SN z 12.01.2001 r., III CZP 44/00, Legalis.

¹⁰⁵⁰ Uchwała SN z 8.03.2007 r., III CZP 7/07, BSN 2007, nr 3, s. 9.

¹⁰⁵¹ Uzasadnienie uchwały SN z 22.03.2007 r., III CZP 8/07, OSNC 2008, nr 2, poz. 21.

postanowieniu z 17.09.2008 r.¹⁰⁵², postanowieniu z 2.10.2008 r.¹⁰⁵³ oraz uchwale z 20.01.2010 r.¹⁰⁵⁴). Analizowana kwestia jest zatem sporna zarówno w doktrynie jak i w orzecznictwie¹⁰⁵⁵.

Inne zapatrywanie przedstawił Ł. Zamojski, zdaniem którego, z budowy przepisu art. 23 u.KRS wynika, że ustawodawca w zasadzie dopuszcza wszelką aktywność sądu rejestrowego w zakresie kontroli zgodności wniosków rejestrowych z przepisami prawa. Sąd rejestrowy może przeprowadzić dowody z urzędu i nie jest związany wnioskami uczestników postępowania rejestrowego. Wyjątek dotyczy wyłącznie badania zgodności zgłoszonych danych ze stanem rzeczywistym, które może nastąpić jedynie w wyniku powzięcia przez sąd uzasadnionych wątpliwości. W pozostałym zakresie sąd nie jest skrupowany w badaniu zgłoszenia, chyba że przepis szczególny wyraźnie zawęży zakres jego kompetencji. Według Ł. Zamojskiego, za takim ujęciem przemawia wykładnia historyczna, w szczególności brzmienie przepisu § 18 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 1.07.1934 r. o rejestrze handlowym¹⁰⁵⁶, który upoważniał sąd rejestrowy do przeprowadzenia z urzędu dochodzenia potrzebnego do ustalenia faktów i zarządzenia takiego postępowania dowodowego, jakie uznał za wskazane. W tym zakresie sąd nie był związany wnioskami i ustaleniami uczestników postępowania rejestrowego. Jednocześnie Autor zastrzegł, z czym niewątpliwie należy się zgodzić, że sąd rejestrowy nie powinien nadużywać swojej funkcji kontrolnej, zaś wszelkie działania podjęte przez sąd w zakresie badania wniosku i dołączonych do niego dokumentów powinny wykazywać cechy celowości, tzn. zmierzać bezpośrednio do zbadania dopuszczalności zgłoszenia i jego treści. Poddając ocenie kilka środków stwarzających jednakowy efekt, sąd powinien wybrać ten środek, który jest najmniej uciążliwy dla wnioskodawcy, ale jednocześnie powinien mieć na względzie czas trwania postępowania¹⁰⁵⁷.

Osobiście popieram pogląd wyrażony przez Ł. Zamojskiego. Biorąc, jednakże pod uwagę przeciążenie sędziów w rozpoznawaniu spraw rejestrowych, należy, jak sądzę, przyjmować, iż art. 23 ust. 2 zd. 2 u.KRS praktycznie nie spełnia swej roli. W ten sposób możliwe jest skuteczne złożenie wniosku o wpis fikcyjnego adresu przedsiębiorcy do Krajowego Rejestru Sądowego. Wskazuje to na cechę charakterystyczną postanowienia

¹⁰⁵² Postanowienie SN z 17.09.2008 r., III CSK 56/08, Legalis.

¹⁰⁵³ Postanowienie SN z 2.10.2008 r., II CSK 186/08, Legalis.

¹⁰⁵⁴ Uchwała SN z 20.01.2010 r., III CZP 122/09, Legalis.

¹⁰⁵⁵ A. Michnik, *Ustawa...*, s. 210, 211; M. Tarska, *Ustawa...*, s. 253 – 259.

¹⁰⁵⁶ Dz. U. Nr 149, poz. 511 ze zm. (akt nieobowiązujący).

¹⁰⁵⁷ Ł. Zamojski, *Rejestracja spółek. Zagadnienia materialne i procesowe*, Warszawa 2008, s. 154 – 155, 171, 174, 177.

zarządzającego dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, które wydawane jest w sprawach nieprocesowych. Wpis fikcyjnego adresu przedsiębiorcy do Krajowego Rejestru Sądowego w postępowaniu rejestrowym ma istotne znaczenie dla orzeczeń nieprocesowych dotyczących nieruchomości, gdyż może naruszać prawa dotyczące nieruchomości ujawnione w księdze wieczystej, jak również wiązać się z ustanowieniem odrębnej własności lokali, stosownie do art. 42 ust. 2 – 5 u.s.m. w zw. z art. 3 ust. 3 u.w.l. i art. 25e ust. 8 i 9 u.KRS. Jednakże często zdarzają się próby wpisania do Krajowego Rejestru Sądowego danych nieprawdziwych, mogących wprowadzić w błąd inne osoby i zapewnić przedsiębiorcy przewagę na rynku. By temu zapobiegać, sąd rejestrowy powinien sprawować nad tym kontrolę i mieć instrumenty mu to umożliwiające.

Na gruncie art. 23 u.KRS powstał spór związany z granicami kompetencji sądu rejestrowego w zakresie kontroli wniosku o wpis, który budzi kontrowersje zarówno w Polsce jak i w Niemczech¹⁰⁵⁸. Stanowisko prezentowane przez Ł. Zamojskiego¹⁰⁵⁹, E. Norka¹⁰⁶⁰, P. Popardowskiego¹⁰⁶¹ i A. Michnik¹⁰⁶² opowiada się za przyznaniem organowi sądowemu szerokich uprawnień w związku ze wskazanym zagadnieniem. Za ich przyjęciem ma przemawiać fakt, że dokonanie wpisu w rejestrze na podstawie uchwały sprzecznej z zapisem umowy (statutu) spółki stanowiłoby wpis niedopuszczalny w rozumieniu art. 12 ust. 3 u.KRS. Ponadto dokonywanie wpisów opartych na czynnościach sprzecznych z przepisami prawa względnie wiążącymi pozbawiałoby rejestr jego podstawowych cech gwarantowanych powagą sądu. Odmienne zaś stanowisko pozostawałoby w sprzeczności z podstawowymi zasadami, jakimi rządzi się Krajowy Rejestr Sądowy: zasadą domniemania prawdziwości wpisu i zasadą jawności materialnej. Pominięcie w art. 23 ust. 1 u.KRS zwrotu „bezwzględnie obowiązujące” w odniesieniu do przepisów prawnych, z którymi zgodność sąd bada dokumenty, było zabiegiem celowym i przemyślanym, prowadzącym do poszerzenia kompetencji kontrolnych sądu rejestrowego. Przemawia za tym także podobieństwo treści art. 23 u.KRS do poprzednio obowiązującego art. 16 kodeksu handlowego¹⁰⁶³.

W kwestii wpisu fikcyjnego adresu należy przyłączyć się do stanowiska osób opowiadających się za szerszymi kompetencjami sądu rejestrowego w tym zakresie. W

¹⁰⁵⁸ K. Schmidt, *Handelsrecht*, Köln – Berlin – Bonn – München 1994, s. 390; U. Ulbert, *Die GmbH im Handelsregisterverfahren*, Köln 1997, s. 11.

¹⁰⁵⁹ Ł. Zamojski, *Rejestracja...*, s. 168 – 170.

¹⁰⁶⁰ E. Norek, *Krajowy...*, s. 102, 107.

¹⁰⁶¹ P. Popardowski [w:] K. Osajda, Ł. Goździaszek, P. Popardowski, T. Szczurowski, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2020, s. 312 – 314, 316 – 325, 332 – 338.

¹⁰⁶² A. Michnik, *Ustawa...*, s. 210 – 219, 224 – 227, 269.

¹⁰⁶³ Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z 27.06.1934 r. – Kodeks handlowy, Dz. U. Nr 57, poz. 502 ze zm. (akt nieobowiązujący).

Wielkiej Brytanii, przy rejestracji spółki obowiązuje również wymóg podania jej adresu. Jest on niezbędny, jako miejsce przechowywania dokumentów i prowadzenia korespondencji danego przedsiębiorcy. Na spółce ciąży więc obowiązek utrzymania nieruchomości, której adres podano do Rejestru¹⁰⁶⁴. Z uzasadnienia projektu poselskiego¹⁰⁶⁵ wynika, że skutkiem takiego stanu prawnego była konieczność korzystania z postępowania przymuszającego prowadzonego na podstawie art. 24 u.KRS przez podmioty pokrzywdzone w wyniku działań nieuczciwych spółek dokonujących wpisu fikcyjnego adresu nieruchomości, bez zgody ich właścicieli, przy braku pełnej wiedzy w tym zakresie. Wobec tego doszło do modyfikacji tego przepisu na podstawie ustawy z dnia 28 listopada 2014 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹⁰⁶⁶.

Ta zmiana ustawy, nie rozstrzyga jednak problemu wciąż działających przedsiębiorców pod fikcyjnym adresem, do którego nie mają tytułu prawnego. Nie będzie względem nich – na podstawie przepisów art. 25a – 25e u.KRS – mogło być przeprowadzone postępowanie o ich rozwiązanie bez przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego, gdyż z reguły mają one majątek i wciąż funkcjonują. Można więc stwierdzić, iż wskazana zmiana spowoduje jedynie wykreślenie spółek i innych przedsiębiorców, które wykonały już swój zamierzony cel. Nie dotyczy, więc takich podmiotów, które zagrażają pewności i bezpieczeństwu obrotu gospodarczego, które wciąż działają i czerpią z tego tytułu korzyści. W stosunku do nich nic się nie zmieniło. Jedynie jak zakończą działalność i ukryją już uzyskany w ten sposób majątek to szybciej takie wykorzystane do tego celu spółki znikną z rejestru. Należy zatem zauważyć, że dalej trzeba będzie do przedsiębiorców stosować postępowanie przymuszające zgodnie z art. 24 u.KRS. Zgodnie z tym przepisem, sąd będzie wzywał do złożenia wniosku zawierającego aktualny adres przedsiębiorcy, wyznaczając dodatkowy 7-dniowy termin pod rygorem zastosowania grzywny przewidzianej w przepisach kodeksu postępowania cywilnego o egzekucji świadczeń niepieniężnych, z wyjątkiem art. 1053 k.p.c. W razie nie wykonania tej czynności, sąd nakłada grzywnę, którą może ponowić. Warto zwrócić uwagę, że ust. 6 art. 24 u. KRS, pozwalający na dokonanie wykreślenia z urzędu danych niezgodnych z rzeczywistym stanem rzeczy lub wpisu danych odpowiadających rzeczywistemu stanowi rzeczy, jeżeli dokumenty stanowiące ich podstawę znajdują się w aktach rejestrowych, a dane są istotne, nie znajdzie zastosowania w odniesieniu

¹⁰⁶⁴ B. Hannigan, *Company Law*, Oxford 2009, s. 3, 8 – 11.

¹⁰⁶⁵ Druk nr 2816 uzasadnienie poselskiego projektu ustawy o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz o zmianie niektórych innych ustaw, <http://www.sejm.gov.pl/Sejm7.nsf/druk.xsp?nr=2816> [data dostępu 9.08.2021], s. 3, 23.

¹⁰⁶⁶ Dz. U. poz. 1924.

do wpisu fikcyjnego adresu przedsiębiorcy. Prawie zawsze bowiem, aby ustalić rzeczywisty adres tego podmiotu trzeba poszukiwać informacji, które są sądowni nieznanne.

Dopiero jednak po bezskutecznym przeprowadzeniu postępowania przymuszającego, sąd rejestrowy z urzędu może orzec z ważnych powodów o rozwiązaniu spółki osobowej prawa handlowego oraz ustanowić likwidatora (art. 25 u.KRS.). W stosunku zaś do osoby prawnej, sąd ustanowi kuratora na okres nieprzekraczający roku. Jednak okres ten może zostać przedłużony na okres nieprzekraczający pół roku, jeżeli czynności kuratora nie mogły zostać zakończone przed upływem okresu, na który został wyznaczony. W art. 24 u.KRS zmieniono ust. 1 i dodano ust. 1a i ust. 1b oraz uchylono: art. 27 u.KRS, art. 28 u.KRS, art. 29 u.KRS na skutek kolejnej nowelizacji¹⁰⁶⁷. Zmiany te pozwoliły na przyspieszenie całej procedury likwidacji podmiotu wpisanego do Krajowego Rejestru Sądowego z fikcyjnym adresem.

7.3. Hipoteczne papiery wartościowe – między księgą wieczystą a Krajowym Rejestrem Sądowym

Relacje pomiędzy wpisem do księgi wieczystej a postanowieniem zarządzającym dokonanie wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym występują także na innej płaszczyźnie. Hipoteczne papiery wartościowe pozostają w związku zarówno z postępowaniem wieczystoksięgowym dotyczącym wpisu hipoteki obciążającej nieruchomości oraz postępowaniem rejestrowym dotyczącym wpisu emisji tego rodzaju papierów wartościowych. Listy zastawne opierają się na naczelnej zasadzie specjalizacji, która dotyczy nie tylko tworzenia, ale również organizacji i działania banku, obowiązków i przywilejów¹⁰⁶⁸. Wpis do Krajowego Rejestru Sądowego dotyczy zarówno banku hipotecznego, zgodnie z art. 12 kodeksu spółek handlowych¹⁰⁶⁹, jak również emisji obligacji hipotecznych lub listów zastawnych, na podstawie art. 18 ust. 2 ustawy o obligacjach¹⁰⁷⁰ w zw. z art. 8 ust. 1 pkt 3 ustawy o listach zastawnych i bankach hipotecznych¹⁰⁷¹. Spółki akcyjne, a więc także banki hipoteczne mogą emitować obligacje¹⁰⁷². Należy bowiem uznać, że przyznawanie prawa do

¹⁰⁶⁷ Ustawa z dnia 26 stycznia 2018 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 398 ze zm.

¹⁰⁶⁸ R. W. Kaszubski, M. Olszak, *Bank hipoteczny*, Warszawa 2000, s. 24 – 25.

¹⁰⁶⁹ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 18 ze zm., dalej k.s.h.

¹⁰⁷⁰ Ustawa z dnia 15 stycznia 2015 r. o obligacjach, t.j. Dz. U. z 2024 r. poz. 708, dalej u.o.

¹⁰⁷¹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. o listach zastawnych i bankach hipotecznych, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 110, dalej u.l.z.b.h.

¹⁰⁷² M. Tarska, *Ustawa...*, s. 397.

odsetek przy listach zastawnych lub dyskonta przy obligacjach hipotecznych jest świadczeniem ubocznym¹⁰⁷³. W świetle zaś poglądów doktryny wystarczy to do zastosowania art. 18 ust. 2 u.o. (dotyczy wzmianki o prawie obligatariuszy do udziału w zysku, podlegającej obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego) w zw. z art. 8 ust. 1 pkt 3 u.l.z.b.h. (podstawa odpowiedniego stosowania przepisów ustawy o obligacjach do listów zastawnych). Wpis do Krajowego Rejestru Sądowego ma istotne znaczenie, gdyż dokument listu zastawnego powinien zawierać nazwę (firmę) banku hipotecznego będącego emitentem oraz informacje o jego siedzibie w celu identyfikacji¹⁰⁷⁴.

Poza tym przy emisji listów zastawnych zachodzi konieczność złożenia wniosku w trybie postępowania wieczystoksięgowego, zgodnie z art. 626¹ – 626¹³ k.p.c. Przy tym papierze wartościowym ustawa wymaga, aby hipoteka zabezpieczająca wierzytelność banku hipotecznego była wpisana w księdze wieczystej na pierwszym miejscu zgodnie z art. 20 ust. 1 u.l.z.b.h. Zanim jednak nastąpi przyjęcie zabezpieczenia hipotecznego i udzielenie kredytu, bank hipoteczny jest również obowiązany ustalić bankowo – hipoteczną wartość nieruchomości, która odzwierciedla poziom ryzyka związanego z nieruchomością jako przedmiotem zabezpieczenia kredytów udzielanych przez ten bank, co znajduje podstawę prawną w: art. 2 pkt 4 u.l.z.b.h., art. 13 ust. 2 u.l.z.b.h., art. 14 u.l.z.b.h., art. 22 ust. 1 u.l.z.b.h. i art. 23 ust. 1 u.l.z.b.h. Prowadzi to do wniosku, że wartość bankowo – hipoteczna nieruchomości będzie niższa przeważnie o 15 – 20 % niż rynkowa, jednakże taki stan rzeczy wydaje się poprawiać bezpieczeństwo tego papieru wartościowego nawet w czasach kryzysu finansowego¹⁰⁷⁵. Wartość tę szacuje się na podstawie ekspertyzy wykonanej z uwzględnieniem szczegółowych zasad określonych w stosowanym przez bank regulaminie zatwierdzonym przez Komisję Nadzoru Finansowego. Z art. 18 ust. 1 u.l.z.b.h. wynika obowiązek banku hipotecznego utrzymywania tzw. nadwyżki zabezpieczenia listów zastawnych w wysokości co najmniej 5 % wartości emisji¹⁰⁷⁶.

Regulacje te odgrywają istotną rolę w ograniczeniu działalności banków hipotecznych. Z drugiej jednak strony to m.in. dzięki tej instytucji listy zastawne są tak bezpieczne. Są one bowiem oparte na hipotece wpisanej do księgi wieczystej, konstrukcjach zabezpieczających jej należytą wartość oraz szczególnej regulacji mającej zastosowanie w postępowaniu

¹⁰⁷³ T. Sójka [w:] *Prawo instrumentów finansowych. System Prawa Handlowego*, Tom 4, red. M. Stec, Warszawa 2016, s. 265.

¹⁰⁷⁴ A. Stopyra, R. Woźniak, *Ustawa o listach zastawnych i bankach hipotecznych*, Warszawa 2017, s. 31.

¹⁰⁷⁵ D. Szymański, *Listy zastawne*, *Nieruchomości i Prawo*, grudzień 2011, nr 2, s. 19, 21.

¹⁰⁷⁶ A. Janiak [w:] *Prawo instrumentów finansowych. System Prawa Handlowego*, Tom 4, red. M. Stec, Warszawa 2016, s. 318, 319; C. Dzierzbicki, *Hipoteczne papiery wartościowe. Księga wieczysta a Krajowy Rejestr Sądowy*, PUG 2018, nr 3, s. 14 – 16, 17 – 18.

rejestrwym, postępowaniu wieczystoksięgowym, jak również wobec zamkniętego katalogu papierów wartościowych. Zgodnie z art. 20 ust. 3 u.l.z.b.h., wniosek o wpis hipoteki zabezpieczającej wierzytelność hipoteczną, która ma być wpisana do rejestru zabezpieczenia hipotecznych listów zastawnych, sąd prowadzący księgę wieczystą rozpoznaje w ciągu miesiąca od dnia złożenia wniosku. W ten sposób zabezpieczona jest również aktualność wpisu do księgi wieczystej. Przy obligacji hipotecznej, do ustanowienia hipoteki wystarcza oświadczenie właściciela nieruchomości. Oświadczenie może złożyć także współwłaściciel nieruchomości, użytkownik albo współużytkownik wieczysty, uprawniony albo współuprawniony z tytułu spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu lub wierzyciel hipoteczny (art. 31 u.o.). Wpis w księdze wieczystej powinien wskazywać w szczególności: 1) decyzję emitenta o emisji; 2) sumę, na którą ustanawia się hipotekę; 3) wartość nominalną i maksymalną liczbę obligacji proponowanych do nabycia; 4) warunki wypłaty oprocentowania, jeżeli zostało przewidziane; 5) termin, miejsce i sposób wykupu obligacji, jeżeli został przewidziany; 6) oznaczenie administratora hipoteki.

W związku z tym, że w odniesieniu do postępowania rejestrowego w przedmiocie wpisu emisji listów zastawnych jest badana kwestia bankowo – hipotecznej wartości nieruchomości – podobnie jak i przy wpisie hipoteki do księgi wieczystej – to można postulować połączenie tych spraw przed jednym sądem, aby sprawę rozpoznawał ten sam sędzia bądź referendarz. Umożliwiłoby to przyspieszenie postępowania. Poza tym ekonomika procesowa i jednolitość orzecznictwa zostałyby osiągnięte, gdyby sędzia mógł rozpoznać zbliżone do siebie zagadnienia. W tym kontekście celowe jest, moim zdaniem, dodanie przepisu art. 20b do ustawy o listach zastawnych i bankach hipotecznych w brzmieniu:

„Postępowanie rejestrowe w sprawie wpisu emisji listów zastawnych i wniosku o ustanowienie hipoteki w postępowaniu wieczystoksięgowym toczy się przed sądem rejestrowym, przy odpowiednim zastosowaniu przepisów Ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn. Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.), a w szczególności art. 626¹ – 626¹³ oraz art. 694¹ – art. 694⁸.”.

Powierzenie spraw dotyczących wpisu emisji listów zastawnych i wniosku o ustanowienie hipoteki sądom rejestrowym wydaje się bardziej celowe, niż przekazanie ich sądom wieczystoksięgowym. Te pierwsze organy sądowe wydają się bardziej predysponowane do prowadzenia analizowanych spraw, skoro w praktyce zajmują się także kwestiami związanymi z tworzeniem i działalnością podmiotów podlegających obowiązkowi wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, jak np. wpis aportu, czy kwestiami związanymi z ich adresami. Tymczasem sądy wieczystoksięgowe, choć bardziej są wyspecjalizowane w

problematyce związanej z nieruchomościami, to nie mają styczności z papierami wartościowymi. Konkludując, w związku z wydaniem postanowienia o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego emisji listu zastawnego istnieje silny związek z wpisem hipoteki do księgi wieczystej. Cechą charakterystyczną tej sytuacji jest wzajemne uwarunkowanie tego papieru wartościowego do wartości hipoteki, wynikającej z wpisu do księgi wieczystej. Z drugiej strony, sąd rejestrowy może wydać postanowienie zarządzające dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, gdy emisja listu zastawnego jest zgodna z przepisami o bankowo – hipotecznej wartości nieruchomości.

7.4. Wpis aportu w postaci nieruchomości do Krajowego Rejestru Sądowego a wpis własności do księgi wieczystej

Wpis aportu w postaci nieruchomości do Krajowego Rejestru Sądowego ma istotne znaczenie, gdyż prowadzi, obok powstania nowej osoby prawnej, albo ułamnej osoby prawnej do przeniesienia własności, użytkowania wieczystego, udziału we współwłasności lub ograniczonego prawa rzeczowego na tej rzeczy, co łączy się także z koniecznością uzyskania wpisu w księdze wieczystej. Warto zauważyć, że zgodnie z art. 11 k.s.h. spółka z o.o. w organizacji i spółka akcyjna w organizacji, a od 1.07.2021 r. także prosta spółka akcyjna w organizacji, zgodnie z art. 300¹¹ k.s.h.¹⁰⁷⁷ są wyposażone zarówno w zdolność sądową, jak i zdolność prawną, zaś rejestracja spółki nie wyznacza chwili powstania podmiotu mogącego nabywać prawa na nieruchomości objęte aportem. Spółka z o.o. w organizacji powstaje bowiem na podstawie art. 161 k.s.h., a zatem z chwilą zawarcia umowy spółki (zawiazania spółki z o.o.). Jeśli chodzi natomiast o utworzenie spółki akcyjnej w organizacji, to zgodnie z art. 323 k.s.h. następuje z chwilą podpisania statutu przez założycieli i objęcia wszystkich akcji (zawiazanie spółki akcyjnej)¹⁰⁷⁸. Prosta spółka akcyjna w organizacji powstaje z chwilą zawarcia umowy przez akcjonariuszy, na podstawie art. 300¹¹ § 1 k.s.h.

Pomimo jednak wprowadzenia powyższej konstrukcji, pojawia się sporna kwestia dotycząca istnienia wymogu zawarcia umowy rozporządzającej do przeniesienia prawa własności nieruchomości na spółkę w ramach aportu przez współnika lub akcjonariusza: 1) po

¹⁰⁷⁷ Dział 1a tytułu III Kodeksu spółek handlowych poświęcony prostej spółce akcyjnej wszedł w życie 1.07.2021 r. na podstawie ustawy z dnia 19 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. poz. 1655 ze zm.

¹⁰⁷⁸ A. Szlęzak, P. Moskwa, *Kilka uwag o wnoszeniu aportu do spółek kapitałowych – na marginesie wyroku Sądu Najwyższego z 19 października 2006 r.*, PS 2012, nr 1, s. 8.

zawiązaniu spółki, a przed rejestracją w Krajowym Rejestrze Sądowym, 2) po podjęciu uchwały o podwyższeniu kapitału spółki już zarejestrowanej i objęcia udziałów lub akcji. W związku z funkcjonowaniem instytucji spółki akcyjnej, jak i spółki z o.o. wkłady niepieniężne są określone w statucie lub umowie spółki. Zgodnie z dominującym zapatrywaniem, statut (umowa spółki) jest cywilnoprawną umową o podwójnym skutku o charakterze zobowiązująco – rozporządzającym¹⁰⁷⁹. Wobec tego nie ma potrzeby zawierania przy tworzeniu tych podmiotów dalszej czynności prawnej rozporządzającej w celu przeniesienia własności nieruchomości stanowiącej aport. Skutek ten następuje bowiem z chwilą zawiązania spółki. Stąd też, zarówno w postępowaniu rejestrowym, jak i w postępowaniu wieczystoksięgowym dokumentem, który będzie musiał być załączony do wniosku o wpis, będzie statut (umowa) spółki. W literaturze przedmiotu sformułowany został jednak pogląd o konieczności zawarcia umowy rozporządzającej, co skutkowałoby załączeniem jej do wniosku o wpis w tych postępowaniach nieprocesowych¹⁰⁸⁰. Jest to pogląd mniejszościowy, reprezentowany m.in. przez R. Pabis, który nie zasługuje jednak na akceptację. Osobiście uważam, iż zastosowanie konstrukcji umowy na rzecz osoby trzeciej wobec spółki komplikuje jedynie jej sytuację, w szczególności, że uniemożliwia wywołanie skutku rozporządzającego.

Dla obrony przedstawionej koncepcji R. Pabis, a także J. Grykiel postulują dopuszczenie wyjątku ze względu na naturę prawną tworzenia spółek handlowych i pewność obrotu gospodarczego; jednakże jest to uzasadnienie niewystarczające, gdyż nie można poświęcać „*wolnej woli*” podmiotów w kształtowaniu ich sytuacji prawnej, która jest fundamentalną zasadą prawa cywilnego¹⁰⁸¹. Moim zdaniem, przemawia za tym również ekonomika postępowania rejestrowego i wieczystoksięgowego, jak również odciążenie przedsiębiorców od nadmiernego sformalizowania związanego ze składanymi dokumentami, stanowiącymi podstawę wpisu zarówno do księgi wieczystej jak i do Krajowego Rejestru Sądowego. Podwójny skutek zobowiązująco – rozporządzający należy odnieść do aktu założycielskiego jednoosobowych spółek kapitałowych¹⁰⁸², a więc ze względu na wykładnię systemową (*argumentum a rubrica*) odnosi się to także do prostej spółki akcyjnej w organizacji. Jej istota i zasady funkcjonowania zostały uregulowane w sposób analogiczny do

¹⁰⁷⁹ K. Kopaczyńska – Piecziak [w:] *Wkłady niepieniężne do spółek handlowych*, red. U. Promińska, Warszawa 2017, s. 15.

¹⁰⁸⁰ R. Pabis, *Wniesienie aportu (a w szczególności prawa własności nieruchomości lub prawa wieczystego użytkowania) do spółki kapitałowej*, Rej. 2006, nr 6, s. 87 – 88.

¹⁰⁸¹ A. Szlęzak, P. Moskwa, *Kilka...*, s. 9 – 17, J. Grykiel, *Wniesienie aportu do spółki z o.o.*, PPH 2014, nr 4, s. 46–50; R. Pabis, *Wniesienie...*, s. 87 – 88.

¹⁰⁸² G. Gorczyński, *Wykonanie zobowiązania do wniesienia wkładu niepieniężnego* [w:] *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych*, red. W. Popiołek, Warszawa 2014, s. 262.

dotychczasowych typów spółek kapitałowych¹⁰⁸³. Osobiście uważam, że dokonanie czynności rozporządzającej nie jest konieczne, gdyż występuje skutek zobowiązująco – rozporządzający statutu albo umowy spółki lub aktu założycielskiego jednoosobowych spółek kapitałowych.

W przypadku spółek osobowych zachodzi konieczność zawarcia umowy spółki w formie aktu notarialnego, a więc umowy zobowiązującej do przeniesienia własności nieruchomości jako wkładu, pomimo faktu, że umowy spółki jawnej i partnerskiej mogą być zawierane w formie pisemnej pod rygorem nieważności, zgodnie z art. 23 k.s.h. i art. 92 k.s.h.¹⁰⁸⁴. Spółki osobowe, w odróżnieniu od wcześniej omówionych spółek kapitałowych, nie nabywają zdolności prawnej przed wpisem do Krajowego Rejestru Sądowego. Z tego powodu konieczne jest dokonanie czynności rozporządzającej, przenoszącej własność nieruchomości, zgodnie z art. 158 k.c. Należy ją zrealizować po nabyciu osobowości prawnej. W literaturze przedmiotu próbowano jednak wyprowadzić podwójny skutek zobowiązująco – rozporządzający, odwołując się do treści art. 48 § 3 k.s.h. W tym zakresie przyjęto koncepcję spółki osobowej w organizacji, „podmiotu grupowego”, przedstawioną m.in. przez A. M. Herbeta¹⁰⁸⁵, A. Szumańskiego¹⁰⁸⁶ czy A. Szajkowskiego¹⁰⁸⁷ lub konstrukcję warunku prawnego (*conditiones iuris*), zaprezentowane m.in. przez G. Bieńka¹⁰⁸⁸ czy E. Gniewka¹⁰⁸⁹. Jednakże formułowane jest także w doktrynie stanowisko podważające zasadność tych poglądów, gdyż nie znajdują one wyraźnego oparcia w ustawie¹⁰⁹⁰.

Przyjęcie wskazanych koncepcji może być problematyczne z tego także względu, że w postępowaniu rejestrowym, jak również w postępowaniu wieczystoksięgowym istnieje konieczność załączenia dokumentów stanowiących podstawę wpisu. Przed uzyskaniem wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego spółki osobowe po prostu nie istnieją (art. 25¹ § 1 k.s.h.,

¹⁰⁸³ Uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks spółek handlowych oraz niektórych innych ustaw, VIII kadencja, druk sejm. nr 3236, s. 15.

¹⁰⁸⁴ W. P. Matysiak [w:] *Wkłady niepieniężne do spółek handlowych*, red. U. Promińska, Warszawa 2017, s. 134 – 136; odmiennie i niezasadnie postanowienie SN z 14.01.2015 r., II CSK 85/14, OSNC 2016, nr 1, poz. 10.

¹⁰⁸⁵ A. Herbet, *Spółka komandytowa według Kodeksu spółek handlowych. Komentarz*, Lublin 2004, s. 86, 88 – 89.

¹⁰⁸⁶ A. Szumański, *Wkłady niepieniężne do spółek kapitałowych*, Warszawa 1997, s. 243 – 244; A. Szumański [w:] S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2012, s. 1047, 1048.

¹⁰⁸⁷ A. Szajkowski, *Formy ustrojowe spółek handlowych*, PiP 2001, z. 8, s. 13, 17; tenże, *Umowa spółki handlowej*, SP 2001, nr 3 – 4, s. 335.

¹⁰⁸⁸ G. Bieniek [w:] G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości. Problematyka prawna*, Warszawa 2009, s. 345 – 346.

¹⁰⁸⁹ E. Gniewek, *Nieruchomość jako wkład niepieniężny* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005, s. 345.

¹⁰⁹⁰ G. Goczyński, P. Piniór, *Procedura wniesienia wkładu niepieniężnego w reżimie Kodeksu spółek handlowych. Rola sądu rejestrowego* [w:] *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych*, red. W. Popiołek, Warszawa 2014, s. 145 – 149; K. Kopaczyńska – Pieczniak [w:] *Wkłady...*, s. 108 – 109; W. P. Matysiak [w:] *Wkłady...*, s. 136 – 140.

art. 94 k.s.h., art. 109 § 1 k.s.h. oraz art. 134 § 1 k.s.h.). Na przeszkodzie do wywołania przez umowę (statut) spółki osobowej podwójnego skutku zobowiązująco – rozporządzającego stoi także art. 157 § 1 k.c. Podobnie jest z przeniesieniem prawa użytkowania wieczystego, spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu oraz udziału we współwłasności ułamkowej czy łącznej, a także prawa użytkowania¹⁰⁹¹.

Warto przy tym dokonać rozróżnienia: 1) podwyższenia kapitału oraz objęcia udziału w podwyższonym kapitale, które są operacją na kapitale, gdyż spółka uchwałą wspólników (akcjonariuszy) podwyższa kapitał, a wspólnik (akcjonariusz) nowo kreowane prawa udziałowe, wyrażające się częścią kapitału zakładowego obejmuje; w majątku tych podmiotów nic się zatem nie zmienia, 2) czynności prowadzących do pokrycia udziałów w podwyższonym kapitale, tj. operacji na majątku dotyczącym sfery aktywów spółki, a więc przesunięć majątkowych pomiędzy spółką a wspólnikiem. Ten podział został podkreślony w wyroku Sądu Najwyższego z 19.10.2006 r.¹⁰⁹², w którym stwierdzono także, że brak podstaw do przyjmowania tezy, aby uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego stanowiła oświadczenie woli stanowiące element umowy o podwójnym skutku zobowiązującym i rozporządzającym. W pierwszej sferze kapitałowej spółkę reprezentuje zgromadzenie wspólników, w drugiej sferze majątkowej – zarząd. Wobec powyższego, zdaniem Sądu Najwyższego, po zarejestrowaniu spółki jest konieczne zawarcie umowy rozporządzającej i złożenie przez zarząd oświadczenia o przyjęcie aportu w postaci nieruchomości w formie aktu notarialnego. Przepis art. 155 § 1 k.c. ogranicza się do umów, a więc nie dotyczy innych czynności prawnych. Taki dokument w konsekwencji będzie stanowił podstawę wpisu zarówno w postępowaniu rejestrowym, jak i w postępowaniu wieczystoksięgowym.

Jednakże w literaturze przedmiotu reprezentowane są poglądy, że także przy warunkowym podwyższeniu kapitału spółki kapitałowej dochodzi do przeniesienia własności nieruchomości w drodze umowy wywołującej podwójny skutek zobowiązująco – rozporządzający, zgodnie z art. 155 § 1 k.c. Mają się na nią składać uchwała o podwyższeniu kapitału zakładowego i złożone na tej podstawie przez zarząd spółki oświadczenie woli spółki wyrażające ofertę objęcia udziałów oraz oświadczenia wspólników o objęciu udziałów, zarówno gdy następuje to na podstawie postanowień umowy spółki, jak i przebiega w trybie

¹⁰⁹¹ P. Piniór, *Przedmiot wkładu niepieniężnego* [w:] *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych*, red. W. Popiołek, Warszawa 2014, s. 85 – 87; dopuszcza skutek zobowiązująco – rozporządzający w spółkach osobowych K. Kopaczyńska – Piecziak [w:] *Wkłady...*, s. 15; E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System...*, s. 611 – 613; S. Włodyka, *Problem osobowych spółek w organizacji*, *Rej.* 2003, nr 6, s. 275; uchwała SN z 5.12.1991 r., III CZP 128/91, OSNC 1992, nr 6, poz. 106; uchwała SN z 22.05.1996 r., III CZP 49/96, OSNCP 1996, nr 9, poz. 119.

¹⁰⁹² Wyrok SN z 19.10.2006 r., V CSK 215/06, LEX nr 347307; podobnie postanowienie SN z 20.02.2003 r., II CKN 1235/00, LEX nr 109416.

zmiany umowy spółki, stosownie do art. 257 § 1 k.s.h.¹⁰⁹³. Nie ma jednak sporu dotyczącego przeniesienia użytkowania wieczystego nieruchomości¹⁰⁹⁴. W tym zakresie trzeba dokonać dwóch czynności: pierwszej zobowiązującej, a następnie drugiej rozporządzającej, po dokonaniu wpisu do księgi wieczystej. Dopiero potem mogą nastąpić skutki prawne, o których mowa w art. 27 u.g.n., a mianowicie związane ze sprzedażą, oddaniem w użytkowanie wieczyste nieruchomości gruntowej, jak i przeniesieniem tego prawa. Pomimo treści art. 29 u.k.w.h. moment złożenia wniosku do księgi wieczystej nie może być utożsamiony z uzyskaniem wpisu. Znajduje to potwierdzenie w judykaturze Sądu Najwyższego¹⁰⁹⁵.

Jeżeli wpis do księgi wieczystej prawa użytkowania wieczystego na rzecz spółki kapitałowej w organizacji nie został dokonany, niektórzy Autorzy – biorąc pod uwagę długi czas oczekiwania na to orzeczenie sądu wieczystoksięgowego – dopuszczają możliwość wniesienia wkładu już z chwilą złożenia wniosku¹⁰⁹⁶. Taka wykładnia art. 29 u.k.w.h. jest jednak nieuprawniona. Wpis w księdze wieczystej ma moc wsteczną od chwili złożenia wniosku o jego dokonanie; dopóki jednak nie nastąpi, nie można zakładać, że sąd wieczystoksięgowy pozytywnie rozstrzygnie sprawę. Moim zdaniem, przed wpisem w księdze wieczystej, nie można wnieść wkładu. W praktyce zatem postuluje się złożenie takiego wniosku o wpis w księdze wieczystej wraz z wnioskiem o zawieszenie postępowania rejestrowego do zakończenia postępowania wieczystoksięgowego przed upływem sześciomiesięcznego terminu do zgłoszenia spółki od daty sporządzenia statutu, przewidzianego w art. 325 k.s.h. Podobne problemy mogą powstać przy wyodrębnianiu przy spółce odrębnej własności lokalu czy przeniesienia spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu.

W doktrynie niemieckiej i polskiej dominuje negatywne ujęcie wkładów niepieniężnych (*Sacheinlage*) w stosunku do pieniężnych. Jednakże w Niemczech istnieje także pojęcie *Sachübernahme* (przejęcie rzeczy), które określa przedmioty majątkowe niestanowiące wkładów, a możliwe do uzyskania przez spółkę (§ 27 ust. 1 Aktiengesetz¹⁰⁹⁷). Dzięki tej formie niemiecka spółka akcyjna uzyskuje tytuł prawny do istniejącej lub mającej powstać rzeczy, w zamian za przyznanie akcjonariuszowi wynagrodzenia, najczęściej pieniężnego, a nie praw członkowskich, jak w przypadku wkładów. Umowa ma charakter

¹⁰⁹³ K. Kopaczyńska – Piecziak [w:] *Wkłady...*, s. 42 – 44.

¹⁰⁹⁴ P. Piniór, *Przedmiot...*, s. 96 – 100, W. P. Matysiak [w:] *Wkłady...*, s. 148 – 149.

¹⁰⁹⁵ Postanowienie SN z 27.10.2006 r., I CSK 184/06, LEX nr 398439; postanowienie SN z 21.09.2011 r., I CSK 32/11, OSNC – ZD 2012, nr D, poz. 77.

¹⁰⁹⁶ G. Gorczyński, *Wykonanie...*, s. 307.

¹⁰⁹⁷ Niemiecka ustawa z 30.01.1937 r. o spółkach akcyjnych, Aktiengesetz (BGBl. I S. 1089) – dalej AG.

zobowiązujący i podlega badaniu przez sąd rejestrowy¹⁰⁹⁸. Wydaje się jednak, że wprowadzenie odpowiednika *Sachübernahme* w polskim prawie nie jest potrzebne, gdyż doprowadziłoby to do dalszej komplikacji regulacji prawa spółek. Instytucja ta wywołuje bowiem podobne ryzyka co do wkładów niepieniężnych. Konkludując, również przy wniesieniu aportu do spółki istnieje silny związek między postanowieniem o dokonaniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego a wpisem do księgi wieczystej. Specyficzny jest fakt, że podstawy wpisu do obu tych rejestrów pokrywają się. Ponadto te postępowania nieprocesowe toczą się równolegle, a zapadające w nich orzeczenia mają silny związek prejudycjalny.

Badanie przez biegłego rewidenta w odniesieniu do aportów w postaci nieruchomości wnoszonych do spółki akcyjnej jest niezbędne zarówno w Polsce, tak i w Niemczech (§ 9 AG, § 32 – 34 AG, § 36 AG, § 38 AG i § 54 AG). Ma to zapewnić należyte pokrycie kapitału zakładowego, które spełnia funkcje gwarancyjne. Poza tym emisja akcji zostaje pokryta przez wkład niepieniężny w postaci nieruchomości odpowiadającej im przynajmniej co do wartości nominalnej. W przypadku gdy okaże się, że wartość powyższego aportu została zawyżona, niemiecki sąd odrzuci wniosek o wpis do rejestru handlowego (*Handelsregister*). Jednakże w Niemczech można wyrównać różnicę, która pojawiła się przez wniesienie wkładów pieniężnych. Wtedy nie nastąpi odrzucenie wniosku o wpis do rejestru handlowego. Badanie wartości aportu odbywa się także z upływem pierwszych dwóch lat od wpisania niemieckiej spółki akcyjnej do rejestru handlowego na podstawie statutu, uchwały Walnego Zgromadzenia (*Hauptversammlung*) i Rady Nadzorczej (*Aufsichtsrat*). W przypadku, gdy różnica w wartości okaże się zbyt wysoka, sąd odrzuci wniosek o wpis do rejestru handlowego zgodnie z § 52 AG¹⁰⁹⁹. Badanie aportu w Niemczech następuje zatem w chwili wniesienia aportu w postaci nieruchomości do spółki akcyjnej przy jej tworzeniu, ale także może być dokonane po uzyskaniu wpisu. W Polsce, badanie wartości aportu odnosi się tylko do etapu tworzenia spółki zgodnie z art. 311 k.s.h. i art. 312 k.s.h., a biegli nie mogą oceniać przydatności dla spółki nabywanych nieruchomości i określać, jaki to będzie miało wpływ na przyszłą aktywność spółki¹¹⁰⁰.

Podobnie problem ten powstaje w postępowaniu wieczystoksięgowym prowadzonym w celu dokonania wpisu prawa własności w księdze wieczystej. Zgodnie bowiem z art. 626² § 3 k.p.c. do wniosku o wpis należy dołączyć dokumenty stanowiące podstawę wpisu w księdze

¹⁰⁹⁸ K. Kopaczyńska – Pieczniak [w:] *Wkłady...*, s. 65 – 68; R. Veil [w:] F. Scholz, *Kommentar zum GmbH – Gesetz mit Anhang Konzernrecht*, Köln 2012, s. 355, 374, A. Pentz [w:] W. Goette, M. Habersack, S. Kalss, A. Pentz, *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz*, Band 1, München 2016, s. 724.

¹⁰⁹⁹ B. Grunewald, *Gesellschaftsrecht*, Tübingen 2011, s. 248, 249.

¹¹⁰⁰ A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, *Komentarz do art. 301 – 633*, Warszawa 2017, s. 96.

wieczystej. Orzeczenie może być subsydiarne względem innego. Jak już wcześniej wskazano, subsydiarności nie można jednak wiązać z prejudycjalnością, choć wyjątkowa sytuacja związana jest z postępowaniem nieprocesowym. Te dwie cechy orzeczenia jakby łączyły się w tym trybie postępowania. Tu niewątpliwie mamy do czynienia z taką sytuacją, gdyż wpis do księgi wieczystej lub jego brak decyduje o wpisie aportu do Krajowego Rejestru Sądowego, a w dalszej perspektywie o rejestracji spółki. Działa więc w tym przypadku skutek stanu faktycznego. Polega on na tym, że wpis w księdze wieczystej bądź jego brak stanowi zdarzenie prawne. Oprócz zawartego w treści tego orzeczenia skutku bezpośredniego wywołuje on również skutek pośredni, gdyż stanowi okoliczność przewidzianą w hipotezie innej normy prawnej. Powoduje to jej zastosowanie w określonym stanie faktycznym, tj. wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego aportu wniesionego do spółki¹¹⁰¹. Brak wpisu w księdze wieczystej nieruchomości stanowiącej aport do spółki może więc doprowadzić do wydania postanowienia o odmowie dokonania wpisu spółki do Krajowego Rejestru Sądowego. W takim przypadku nie powstanie spółka. Wskazuje to więc na cechę charakterystyczną postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, a mianowicie w zakresie uzyskania zdolności prawnej do nabycia aportu przez spółkę w postaci nieruchomości. Żadne inne orzeczenie wydawane w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości nie wywołuje skutków, umożliwiających nabycie praw do tej rzeczy w ten sposób.

¹¹⁰¹ A. Miączyński, *Skuteczność...*, s. 153, 159 – 161; C. Dzierzbicki, *Wpis aportu w postaci nieruchomości do Krajowego Rejestru Sądowego a wpis do księgi wieczystej*, PPH 2019, nr 10, s. 35 – 38.

Rozdział 8

CECHY ORZECZEŃ DOTYCZĄCYCH USTANAWIANIA ODREBNEJ WŁASNOŚCI LOKALI WYDAWANYCH W POSTĘPOWANIU NIEPROCESOWYM

8.1. Ustanowienie odrębnej własności lokalu – uwagi ogólne

Do ustanowienia odrębnej własności lokalu, zarówno przy umownym sposobie jego powstania, w drodze jednostronnej czynności prawnej właściciela nieruchomości, jak i w drodze sądowej konieczny jest wpis do księgi wieczystej, który zgodnie z art. 7 ust. 2 u.w.l. ma skutek konstytutywny. Bez wpisu do księgi wieczystej nie powstanie zatem odrębna własność lokalu. W przypadku powstania odrębnej własności lokalu na skutek wydanego orzeczenia sądu, w tym w sprawach działowych, nie ma jednolitego zapatrywania na temat charakteru wpisu do księgi wieczystej. Za poglądem, iż jest on konstytutywny wypowiedzieli się m.in.: M. Sychowicz¹¹⁰², J. Gudowski¹¹⁰³, P. Pruś¹¹⁰⁴, S. Kostecki¹¹⁰⁵, A. Stempniak¹¹⁰⁶, A. Hajczuk¹¹⁰⁷ czy R. Dzięczek¹¹⁰⁸. Zdaniem z kolei A. Doliwy¹¹⁰⁹, R. Strzelczyka¹¹¹⁰ oraz Ł. Abramowicza¹¹¹¹ wpis ma naturę deklaratorywną. Dominująca linia orzecznicza Sądu Najwyższego wskazuje na charakter konstytutywny¹¹¹². Stanowisko to nie jest jednak jednolite¹¹¹³.

Zwolennicy deklaratorywności wpisu powołują się przede wszystkim na przepisy kodeksu postępowania cywilnego, w tym art. 624 k.p.c., który uzależnia skutki rzeczowe od uprawomocnienia się postanowienia znoszącego współwłasność oraz na związanie sądu wieczystoksięgowego tym prawomocnym postanowieniem. W tym zakresie następuje

¹¹⁰² M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 100, 117, 120; Uchwała pełnego składu IC SN z 21.12.1974 r., III CZP 31/74, OSN 1975, nr 9, poz. 128.

¹¹⁰³ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 431.

¹¹⁰⁴ P. Pruś [w:] *Kodeks...*, s. 615.

¹¹⁰⁵ S. Kostecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Rylski, Warszawa 2022, Legalis art. 626⁸ k.p.c. pkt 114 (dostęp 10.01.2023 r.).

¹¹⁰⁶ A. Stempniak, *Autonomia...*, s. 623; tenże, *Postępowanie...*, s. 406, 407.

¹¹⁰⁷ A. Hajczuk, *Glosa do uchwały SN z 21.02.2008 r., III CZP 152/07*, *Studia Iuridica Lubliniensia* 2009, nr 12, s. 296.

¹¹⁰⁸ R. Dzięczek, *Własność...*, s. 139.

¹¹⁰⁹ A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe, Komentarz*, Warszawa 2021, s. 735, 756, 757.

¹¹¹⁰ R. Strzelczyk, *Własność lokali. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 263.

¹¹¹¹ Ł. Abramowicz, *Sytuacja prawna odrębnej własności lokalu przed wpisem do księgi wieczystej*, PS 1997, nr 7 – 8, s. 33.

¹¹¹² Wyrok SN z 26.01.1981 r., III CRN 283/80, OSNCP 1981, nr 10, poz. 195; uzasadnienie uchwały SN z 21.05.2002 r., III CZP 29/02, OSNC 2003, nr 6, poz. 76; uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 152/07, LEX nr 342325; postanowienie SN z 13.05.2009 r., IV CSK 555/08, LEX nr 1381003; wyrok SN z 29.06.2012 r., I CSK 541/11, LEX nr 1232455.

¹¹¹³ Wyrok SN z 13.05.2004 r., V CK 492/03, LEX nr 328063; wyrok SN z 7.04.1999 r., I CKN 1079/97, OSNC 1999, nr 11, poz. 189.

odwołanie się do art. 365 § 1 k.p.c. w zw. z art. 13 § 2 k.p.c.¹¹¹⁴. Za deklaratywnym charakterem wpisu, czyli ujawniającym jedynie dokonany już fakt nabycia tego prawa przemawia przyjmowana w polskiej doktrynie cywilistycznej zasada, że zmiany stanu prawnego, które nie są wynikiem czynności prawnej, są niezależne od wpisu do księgi wieczystej. Regułą jest, że do wyodrębnienia własności lokali z mocy orzeczenia sądu znoszącego współwłasność nieruchomości stosuje się odpowiednio przepisy o ustanowieniu odrębnej własności lokali w drodze umowy uregulowanej w art. 7 – 9 u.w.l. Należy zauważyć, że zniesienie współwłasności ma następować, zgodnie z tą koncepcją, z chwilą uprawomocnienia się postanowienia. Z tym momentem ma powstawać odrębna własność lokali i łącząca właścicieli lokali współwłasność przymusowa nieruchomości wspólnej, stosownie do treści art. 3 ust. 2 u.w.l.

Wpis odrębnej własności lokali do założonej dla niej księgi wieczystej miałby charakter deklaratywny. W tym zakresie do ustanawiania własności lokali w trybie art. 11 u.w.l. nie miałby zatem zastosowania przepis art. 7 ust. 2 *in fine* u.w.l. W przeciwnym wypadku, gdyby przyjąć, że również w trybie sądowego ustanawiania własności lokali wpis do księgi wieczystej ma charakter konstytutywny, powstałyby trudne do przewyżnienia dla praktyki problemy. Pierwszym z nich jest konieczność rozstrzygnięcia kwestii, czy wpis odnosi się do wszystkich wyodrębnionych nieruchomości lokalowych, czy może tylko jednej, a jeżeli tak, to której z nich. Drugim zagadnieniem jest celowość przesądzenia, czy do czasu uwzględnienia przez sąd wieczystoksięgowy wniosku o wpis odrębnej własności lokalu na podstawie prawomocnego orzeczenia sądu znoszącego współwłasność można abstrahować od potencjalnej treści tego postanowienia i zawierać dowolne umowy rozporządzające nieruchomością. Przykładowo może tu chodzić o jej sprzedaż czy umowne zniesienie współwłasności w inny sposób, niż to może wynikać z postanowienia sądu. Problemów takich, zdaniem A. Doliwy, pozwala uniknąć przyjęcie zasady, że wpis w tym przypadku ma charakter deklaratywny, a odrębna własność lokali powstaje z chwilą uprawomocnienia się postanowienia sądu, o którym mowa w art. 11 u.w.l.¹¹¹⁵.

Odmienne poglądy w omawianym zakresie sformułował jednak Sąd Najwyższy w wyroku z 29.06.2012 r. przyjmując, iż: „*Wpis odrębnej własności lokalu w księdze wieczystej, dokonany na podstawie postanowienia sądu o zniesieniu współwłasności nieruchomości, ma charakter konstytutywny*”¹¹¹⁶. Za takim rozwiązaniem przemawiać ma m.in. wymaganie

¹¹¹⁴ R. Strzelczyk, *Własność...*, s. 263.

¹¹¹⁵ A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe...*, s. 756, 757.

¹¹¹⁶ Wyrok SN z 29.06.2012 r., I CSK 541/11, LEX nr 1232455.

dokonania prawotworzącego wpisu ustanowienia odrębnej własności lokalu na podstawie ugody sądowej znoszącej współwłasność nieruchomości, mimo że jej zawarcie pozostaje pod kontrolą sądu¹¹¹⁷. Zwolennicy konstytutywnego charakteru analizowanego wpisu traktują go jako wpis dopełniający prawotworzące skutki orzeczenia ustanawiającego tę odrębną własność, co ma wpływać na bezpieczeństwo obrotu. Ten pogląd wydaje się być najbardziej przekonujący. Także postanowienie sądu dokonujące dział spadku znosi współwłasność. Ten stan prawny muszą respektować właściciele przyszłych lokali, ale skutki dopełniające tworzące nowy stan własności – prawo odrębnej własności lokalu – ma wpis do księgi wieczystej¹¹¹⁸. Do powstania odrębnej własności lokali nie wystarczy zatem uprawomocnienie się postanowienia znoszącego współwłasność nieruchomości przez ustanowienie tego prawa, lecz niezbędny jest wpis w księdze wieczystej (wpis konstytutywny)¹¹¹⁹.

Jak już wskazano powyżej, ustanowienie odrębnej własności lokali może również nastąpić na podstawie ugody sądowej zawartej w postępowaniu działowym¹¹²⁰. Jak podkreśla M. Nazar, ugoda sądowa wciągnięta do protokołu posiedzenia i podpisana przez uczestników postępowania, zgodnie z art. 223 k.p.c. jest tzw. zastępczą formą sądową¹¹²¹ i czyni zadość wymaganiom formy aktu notarialnego (art. 7 ust. 2 *in principio* u.w.l.). Tym samym, ugoda sądowa będzie stanowić podstawę wpisu odrębnej własności lokalu do księgi wieczystej, stosownie do art. 31 u.k.w.h.¹¹²², ale również wymaga konstytutywnego wpisu do księgi wieczystej. Do powstania odrębnej własności lokali nie wystarczy więc uprawomocnienie się postanowienia znoszącego współwłasność nieruchomości przez ustanowienie tego prawa tak, jak przyjmuje to A. Doliwa, lecz niezbędny jest wpis w księdze wieczystej (wpis konstytutywny)¹¹²³. Z takim stanowiskiem prezentowanym przez I. Szymczak należy się zgodzić. Wpis konstytutywny w księdze wieczystej zapewnia wszakże większe bezpieczeństwo obrotu, niż postanowienie działowe, które również zazwyczaj w zakresie podziału majątku ma charakter konstytutywny. Jednakże w tej szczególnej sytuacji skutek

¹¹¹⁷ Uchwała SN z 21.2.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 24; A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe...*, s. 735, 736, 756, 757.

¹¹¹⁸ J. Zawadzka [w:] *Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe. Komentarz*, t. VI B, red. K. Osajda, Warszawa 2018, s. 246.

¹¹¹⁹ Postanowienie SN z 15.06.2012 r., II CSK 582/11, LEX nr 1289195; uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 24; I. Szymczak, *Własność lokali Komentarz*, Warszawa 2020, s. 110, 111.

¹¹²⁰ Uchwała SN z 21.12.1974 r., III CZP 31/74, LEX nr 1823; I. Szymczak, *Własność...*, s. 94, 95.

¹¹²¹ M. Nazar, *Sposoby ustanawiania odrębnej własności lokali na podstawie ustawy z 24.06.1994 r.*, [w:] *Obrót nieruchomościami w praktyce notarialnej*, Kraków 1997, s. 132.

¹¹²² M. Nazar, *Sposoby...*, s. 132; A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe...*, s. 761.

¹¹²³ Postanowienie SN z 15.06.2012 r., II CSK 582/11, LEX nr 1289195; uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 24; I. Szymczak, *Własność...*, s. 110, 111.

konstytutywny może nastąpić tylko w jednym określonym momencie. Jest nią chwila wpisu konstytutywnego do księgi wieczystej, gdyż przed jego dokonaniem po prostu nie istniała odrębna własność lokali. Samo orzeczenie działowe nie tworzy wszakże odrębnej własności lokali.

Niezależnie od powyższego, ustanowienie odrębnej własności lokali może także nastąpić z mocy przepisu szczególnego, czyli z mocy prawa¹¹²⁴. Takim przepisem jest art. 17¹⁸ u.s.m. w zw. z art. 1000 § 4 k.p.c. Przypadek ten dotyczy sytuacji upadłości spółdzielni, w której znajdują się spółdzielcze własnościowe prawa do lokalu. Z chwilą uprawomocnienia się postanowienia o przysądzeniu własności nieruchomości gruntowej, w postępowaniu egzekucyjnym spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu (znajdujące się w budynkach usytuowanych na takiej nieruchomości) przekształca się z mocy prawa w odrębną własność lokalu. W tym przypadku uznaje się, że wpis do księgi wieczystej jest obowiązkowy, ale ma charakter deklaratoryjny. Jeżeli chodzi o nabycie lokalu w drodze zasiedzenia, jest to możliwe, gdy lokal został już wyodrębniony; nie jest natomiast możliwe nabycie w tym trybie lokalu jeszcze niewyodrębnionego¹¹²⁵. Oprócz tego ustanowić odrębną własność lokalu można na skutek przebudowy lub nadbudowy nieruchomości wspólnej¹¹²⁶. W każdej takiej sytuacji sąd będzie badał, czy istnieją warunki do ustanowienia odrębnej własności lokali. Należą do nich nie tylko przesłanki funkcjonalno – budowlane, ale także zgodne postanowienie stron w umowie zawartej na podstawie art. 7 – 9 u.w.l. (przepisy regulujące umowne ustanowienie odrębnej własności lokali). W przypadku braku możliwości osiągnięcia takiego porozumienia, zgodne oświadczenia woli uczestników zastąpi orzeczenie sądowe wydawane w postępowaniu działowym stosownie do art. 64 k.c. w zw. z art. 1047 k.p.c., art. 210 k.c. i art. 11 u.w.l.

8.2. Wyniki badań empirycznych a ustanowienie odrębnej własności lokalu

Analizując wyniki badań empirycznych należy stwierdzić, że duża część spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczy lokali. Było ich 41 na 96 spraw

¹¹²⁴ A. Sikorska – Lewandowska, *Powstanie odrębnej własności lokalu z mocy prawa*, Rej. 2019, nr 7, s. 95; M. Berek, J. Pisuliński [w:] M. Berek, E. Gniewek, P. Machnikowski, R. Mikosz, J. Pisuliński, *Prawo rzeczowe, System Prawa Prywatnego*, red. E. Gniewek, Tom III, Warszawa 2020, s. 538, 539; odmiennie nietrafnie SN w uzasadnieniu wyroku z 26.07.2000 r., I CKN 869/00, OSNC 2001, nr 1, poz. 15.

¹¹²⁵ J. Naczyńska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, *Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126–352)*, red. M. Habdas, M. Frasz, Warszawa 2017, s. 241.

¹¹²⁶ G. Frankowski, *Przebudowa lub nadbudowa nieruchomości wspólnej zmierzająca do ustanowienia odrębnej własności lokalu*, GSP 2009, Tom XXI, s. 58 – 60, 65 – 68.

dotyczących nieruchomości objętych badaniami empirycznymi (42,71%). Najwięcej spraw związanych z lokalami było przeprowadzanych w Warszawie – 30 spośród 44 badanych spraw (9 spośród 14 w Sądzie Rejonowym dla m. st. Warszawy, 21 spośród 30 w Sądzie Rejonowym dla Warszawy Śródmieścia), podczas gdy w Sądzie Rejonowym w Żyrardowie było ich 7 spośród 40, zaś w Sądzie Rejonowym w Skierniewicach 4 spośród 12. Spraw dotyczących własności lokali było: 33, a spółdzielczych własnościowych praw do lokalu: 8. Jednakże do ustanowienia odrębnej własności lokali dochodziło rzadko i to wyłącznie w Warszawie, a konkretnie przed Sądem Rejonowym dla Warszawy – Śródmieścia w 2 sprawach rozpoznawanych w postępowaniu o zniesienie współwłasności spośród 4 Sądów Rejonowych objętych badaniami. Stanowiło to zaledwie 2,083% spraw.

Warto podkreślić, że zarówno postanowienie rozstrzygające o zniesieniu współwłasności jak i ugoda zawierana w tym postępowaniu były bardzo rozbudowane. Zawierały opis ustanawianego lokalu z podaniem księgi wieczystej wraz z jej numerem, piętra, części składowych, powierzchni, udziału w nieruchomości wspólnej ze wskazaniem podmiotu nabywającego dany lokal. Wskazuje to na skomplikowany charakter orzekania w tych sprawach. W sprawie nr 30 powołano biegłego z zakresu budownictwa, jak i dostarczono zaświadczenia starosty o samodzielności lokali. Natomiast w sprawie nr 41 dostarczono już tylko zaświadczenia starosty o samodzielności lokali. Należy stwierdzić zatem, że lepiej uzyskać zaświadczenie starosty o samodzielności lokalu lub lokali przed postępowaniem o zniesienie współwłasności i dołączyć go do wniosku, niż narażać się na przedłużenie rozpoznania sprawy z uwagi na konieczność sporządzenia opinii biegłego. Przyczyną tego stanu rzeczy było w sprawie nr 30 brak zgodnego wniosku o zniesienie współwłasności oraz występowanie 4 uczestników postępowania nieprocesowego, w tym 1 mieszkającego za granicą. W sprawie nr 41 do przedłużenia rozpoznania sprawy doszło z uwagi na brak zgodnego wniosku o zniesienie współwłasności i wpływ na uczestnika postępowania będącego gminą – miastem wywierany przez wielu najemców, mających zróżnicowane interesy prawne. Zamierzali oni uzyskać odrębną własność lokali, które zajmowali na podstawie umowy najmu. Poza tym stan techniczny elewacji budynku był bardzo zły, zagrażał życiu lub zdrowiu ludzi i bezpieczeństwu mienia. W sprawie nr 41 do szybszego zakończenia doprowadziło zawarcie ugody, w związku z tym nie było potrzeby powoływania biegłych sądowych.

W 2 sprawach o ustanowienie odrębnej własności lokali sąd nie ustalał sposobu zarządu nieruchomością wspólną. Nie jest to jednak błąd. Sąd bowiem nie jest zobowiązany, w orzeczeniu znoszącym współwłasność nieruchomości obejmującym budynek, w którym

ustanowiona zostaje odrębna własność lokali, określić sposób zarządu nieruchomością wspólną¹¹²⁷. Do powstania odrębnej własności lokali nie wystarczy uprawnienie się postanowienia znoszącego współwłasność nieruchomości przez ustanowienie tego prawa, lecz niezbędny jest wpis w księdze wieczystej (wpis konstytutywny)¹¹²⁸.

8.3. Postanowienie działowe – jako jeden ze sposobów ustanowienia odrębnej własności lokali

Postępowanie sądowe w sprawach o ustanowienie odrębnej własności lokali prowadzone jest w trybie nieprocesowym na podstawie art. 617 k.p.c. Jeżeli wniosek o zniesienie współwłasności jest akceptowany przez wszystkich właścicieli, stosuje się art. 622 § 2 k.p.c., czyli sąd wyda postanowienie, jeżeli spełnione zostaną wymagania określone w tym przepisie¹¹²⁹. Ustanowienie odrębnej własności lokali na podstawie orzeczenia sądu jest alternatywą do umownego zniesienia współwłasności przez współwłaścicieli zabudowanej nieruchomości gruntowej. Sądowe wyodrębnienie lokali jest także możliwe w postępowaniach: o dział spadku, na podstawie art. 1035 k.c., art. 688 k.p.c. oraz o podział majątku wspólnego małżonków, stosownie do art. 46 k.r.o., a także art. 567 § 3 k.p.c., dzięki zawartemu w tych unormowaniach odesłaniu do regulacji o zniesieniu współwłasności. Artykuł 11 ust. 1 u.w.l. stanowi, że sąd może w orzeczeniu ustanowić odrębną własność „lokalu” (jednego lokalu). Jest to oczywisty błąd, ponieważ orzeczenie wydane w postępowaniu o zniesienie współwłasności (dział spadku, podział majątku wspólnego) powinno dotyczyć wszystkich lokali znajdujących się w nieruchomości wyjściowej; w przeciwnym wypadku współwłasność budynku nie zostanie zniesiona. W tym zakresie, do ustanawiania odrębnej własności lokali, z mocy orzeczenia sądu znoszącego współwłasność, nie stosuje się przepisów ustawy o własności lokali o ustanowieniu odrębnej własności lokali w drodze umowy. Niedopuszczalne jest przy tym sukcesywne ustanawianie w postępowaniach sądowych odrębnej własności lokali znajdujących się w tej samej nieruchomości. W sprawie o zniesienie współwłasności nie jest dopuszczalne wydanie postanowienia wstępnego, określającego sposób zniesienia współwłasności¹¹³⁰.

¹¹²⁷ Postanowienie SN z 15.06.2012 r., II CSK 582/11, LEX nr 1289195.

¹¹²⁸ Postanowienie SN z 15.06.2012 r., II CSK 582/11, LEX nr 1289195; uchwała SN z 21.02.2008 r., III CZP 152/07, OSNC 2009, nr 2, poz. 24; I. Szymczak, *Własność...*, s. 110, 111.

¹¹²⁹ Uchwała SN z 12.01.2010 r., III CZP 114/09, LEX nr 551826.

¹¹³⁰ Postanowienie SN z 25.11.1999 r., II CKN 750/98, OSNC 2000, nr 6, poz. 107; A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe...*, s. 755, 756.

Sąd w postępowaniu o zniesienie współwłasności, w którym są ustanawiane odrębne lokale, powinien znieść całkowicie współwłasność, zgodnie z art. 195 k.c.¹¹³¹. W postanowieniu z 15.06.2012 r. Sąd Najwyższy¹¹³² wskazał, że jeżeli orzeczeniem sądowym miałyby nie zostać objęte wszystkie lokale, to nie doszłoby do zniesienia współwłasności domu; jednemu bowiem współwłaścicielowi zostałaby przyznana ustanowiona własność wyodrębnionego lokalu, a pozostałe niewyodrębnione lokale przypadłyby innym współwłaścicielom, co sprawia, że taki fizyczny podział rzeczy nie jest możliwy, gdyż sprzeciwia się temu ustawa i społeczno – gospodarcze przeznaczenie rzeczy. Jako wyjątek należy traktować sytuację, gdy fizyczne cechy nieruchomości taki podział uniemożliwiają na podstawie art. 11 ust. 3 u.w.l. Sąd tworzy zatem nową strukturę rzeczową – odrębną własność lokali oraz współwłasność przymusową obejmującą nieruchomość wspólną. Z kolei, w postanowieniu z 21.06.1979 r. Sąd Najwyższy¹¹³³ uznał, że okoliczność pozostawiania współwłaścicieli w poważnym konflikcie nie może uzasadniać odmowy kreowania odrębnej własności lokali. Całkowicie odmienny pogląd został sformułowany w wyroku z 3.10.1980 r., w którym Sąd Najwyższy¹¹³⁴ uznał, że istniejący między właścicielami budynku mieszkalnego poważny konflikt może stanowić okoliczność uzasadniającą odmowę zniesienia współwłasności przez ustanowienie odrębnej własności lokali. W literaturze przedmiotu zakwestionowano zasadność, przez odwołanie się m.in. do art. 16 u.w.l., ostatnio wskazanego poglądu Sądu Najwyższego. Decydująca dla sądu powinna być sformułowana we wniosku o wszczęcie postępowania wola współwłaścicieli zniesienia współwłasności¹¹³⁵.

Współcześnie dominuje zatem zapatrywanie, iż nieporozumienia istniejące między współwłaścicielami nie mogą, same przez się, uzasadniać odmowy dokonania podziału fizycznego w drodze ustanowienia odrębnej własności lokali. Zdaniem Sądu Najwyższego¹¹³⁶, podejmowane czynności sądowe mają doprowadzić do utworzenia, w ramach postępowania o zniesienie współwłasności odrębnej własności lokali. Należy zatem „stworzyć warunki, do jak najlepszego wykorzystania wydzielonych z nieruchomości części i do zapewnienia na przyszłość zgodnego współdziałania współwłaścicieli, zarówno w odniesieniu do tych części, jak również do pozostawionych nadal we współwłasności wspólnych części nieruchomości”. Wskazane stanowisko Sąd Najwyższy podtrzymał w treści

¹¹³¹ E. Drozd, *Ustanowienie odrębnej własności lokali*, Rej. 1994, nr 12, s. 46.

¹¹³² Postanowienie SN z 15.06.2012 r., II CSK 582/11, OSNC 2013, nr 3, poz. 36.

¹¹³³ Postanowienie SN z 21.06.1979 r. III CRN 68/79, OSN 1980, nr 1, poz. 11.

¹¹³⁴ Wyrok SN z 3.10.1980 r., III CRN 126/80, OSNC 1981, nr 8, poz. 150.

¹¹³⁵ A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe ...*, s. 758.

¹¹³⁶ Postanowienie SN z 16.01.1998 r., II CKN 75/98, LEX nr 308869.

postanowienia z 4.10.2002 r.¹¹³⁷, przyjmując, że „konflikt osobisty istniejący między współwłaścicielami budynku mieszkalnego nie stanowi samodzielnej przesłanki uzasadniającej odmowę zniesienia współwłasności przez ustanowienie odrębnej własności lokali z powołaniem się na społeczno – gospodarcze przeznaczenie rzeczy (art. 211 k.c.)”.

Przytoczony pogląd jest trafny, gdyż po wydzieleniu lokali zarządzanie nieruchomością wspólną odbywa się w oparciu o ustawę o własności lokali, która zawiera skuteczniejsze instrumenty zarządzania (m.in. art. 16 u.w.l.) niż wcześniej stosowane regulacje kodeksu cywilnego, a przez to przyczynia się do łagodzenia istniejącego konfliktu¹¹³⁸. Sąd, ustanawiając w postępowaniu o zniesienie współwłasności odrębną własność lokali, przyznaje poszczególne lokale dotychczasowym współwłaścicielom nieruchomości i określa wysokość udziałów, jakie im będą przysługiwać w nieruchomości wspólnej. W sentencji orzeczenia ustanawiającego odrębną własność lokali powinny się znaleźć wszystkie dane, precyzujące przedmiot odrębnej własności lokalu, który wskazuje art. 8 ust. 1 u.w.l. Przepis ten wymienia elementy umowy o ustanowieniu odrębnej własności lokali. Oprócz tego, orzeczenie sądu powinno zawierać wszystkie dane niezbędne do ujawnienia odrębnej własności lokali w księdze wieczystej¹¹³⁹.

Jeżeli wydzielenie lokalu nie spełnia warunków określonych w art. 2 ust. 1a – 2 u.w.l., to w takim przypadku na podstawie art. 11 ust. 3 u.w.l. sąd w postępowaniu działowym nie orzeka o podziale nieruchomości przez wydzielenie lokalu, ale ustala udziały współwłaścicieli w nieruchomości. W takim przypadku, sąd znosi współwłasność w inny sposób, niż przez podział prowadzący do wydzielenia nieruchomości lokalowej, chyba że taki inny sposób zniesienia współwłasności byłby niedopuszczalny, stosownie do art. 211 k.c. Należy także stwierdzić, że gdy sąd orzeka w postępowaniu działowym na podstawie art. 11 ust. 3 u.w.l. i ustala wielkość udziałów współwłaścicieli w nieruchomości zamiast dokonywać zniesienia współwłasności przez wydzielenie lokali, to powinien, poza wielkością udziału, wskazać również sposób korzystania z nieruchomości przez współwłaścicieli, czyli dokonać podziału *quoad usum*¹¹⁴⁰.

8.4. Subsydiarny charakter zaświadczenia o samodzielności lokalu względem orzeczenia sądowego, znaczenie dokumentacji technicznej lokalu

¹¹³⁷ Postanowienie SN z 4.10.2002 r. III CKN 1283/00, LEX nr 75268.

¹¹³⁸ I. Szymczak, *Własność...*, s. 108, 109.

¹¹³⁹ Postanowienie SN z 17.01.1975 r. III CRN 364/74, OSNC 1976, nr 1, poz. 10.

¹¹⁴⁰ A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe...*, s. 761, 762.

W wyroku Sądu Najwyższego z 27.04.2017 r.¹¹⁴¹ przyjęto, że zgodnie z art. 2 ust. 5 i 6 u.w.l. (przepisy regulujące zaznaczanie lokalu wraz z pomieszczeniami przynależnymi na rzucie kondygnacji budynku lub także na wyrysie z operatu ewidencyjnego) oceny, czy dany lokal jest samodzielnym lokalem mieszkalnym, dokonuje się w oparciu o dokumentację techniczną budynku, a w razie jej braku, zgodnie z przepisami prawa budowlanego. Lokal, który spełnia wymagania techniczno – budowlane, może zostać wyróżniony jako samodzielny przedmiot prawa rzeczowego, ale o jego wyodrębnieniu prawnym decyduje właściciel lub sąd¹¹⁴². Ponadto, niezależnie, czy sąd dokonuje wyodrębnienia lokali na zgodny wniosek właścicieli, czy samodzielnie w postępowaniu, w razie braku takiego porozumienia, gdy stanowiska ich są sprzeczne – organ sądowy jest związany art. 11 ust. 1 u.w.l. Norma ta stanowi, że przepisy o ustanowieniu odrębnej własności lokali w drodze umowy stosuje się również odpowiednio do wyodrębnienia własności lokalu z mocy orzeczenia sądu znoszącego współwłasność nieruchomości. W praktyce oznacza to, że sąd dokonując oceny, czy lokal spełnia wymogi samodzielności, nie jest zobowiązany wystąpić o zaświadczenie starosty o spełnieniu wymogu samodzielności, lecz może korzystać z opinii biegłego specjalisty w zakresie spraw architektoniczno – budowlanych.

Sąd Najwyższy w wyroku z 21.06.2012 r.¹¹⁴³ stwierdził, że sąd jest uprawniony do samodzielnego ustalenia, czy dany lokal nosi cechę samodzielności, „*ale musi brać pod uwagę wszystkie te dane dotyczące konkretnego lokalu, które podlegałyby badaniu w postępowaniu administracyjnym o wydanie zaświadczenia*”¹¹⁴⁴. Wskazuje na to również treść przepisu art. 11 ust. 1 u.w.l., który stanowi, że w przypadku ustanawiania własności lokali z mocy orzeczenia sądu, przepisy o ustanowieniu odrębnej własności lokali w drodze umowy stosuje się odpowiednio. Oznacza to, że w postępowaniu sądowym stosuje się przepisy właściwe dla tego postępowania; natomiast przepisy ustawy o własności lokali mają zastosowanie przede wszystkim w tym zakresie, w jakim stanowią podstawę materialną orzeczenia sądu, zaś regulacje natury formalnej tylko o tyle, o ile przepisy o postępowaniu sądowym okazałyby się niewystarczające¹¹⁴⁵.

¹¹⁴¹ Wyrok SN z 27.04.2017 r., II CSK 719/16, LEX nr 2312224.

¹¹⁴² I. Szymczak, *Własność...*, s. 38 – 40.

¹¹⁴³ Wyrok SN z 21.06.2012 r., II CSK 311/11, LEX nr 1232758.

¹¹⁴⁴ Podobnie SN: w wyroku z 27.04.2017 r., II CSK 719/16, LEX nr 2312224; w postanowieniu z 13.03.1997 r., III CKN 14/97, LEX nr 29890; w postanowieniu z 14.11.2006 r., II CSK 221/06, LEX nr 607565 oraz postanowieniu z 5.02.2010 r., III CSK 195/09, LEX nr 585823.

¹¹⁴⁵ Podobnie SN: w wyroku z 27.04.2017 r., II CSK 719/16, LEX nr 2312224; w postanowieniu z 13.03.1997 r., III CKN 14/97, LEX nr 29890; w postanowieniu z 14.11.2006 r., II CSK 221/06, LEX nr 607565; w postanowieniu z 5.02.2010 r., III CSK 195/09, LEX nr 585823.

Rzuty kondygnacji budynku i wyrisy z operatu ewidencyjnego stanowią element dokumentacji technicznej budynku, wymaganej i szczegółowo regulowanej przez art. 60 Ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane¹¹⁴⁶ i Ustawy z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne¹¹⁴⁷. Określona w art. 2 ust. 5 i 6 u.w.l. dokumentacja techniczna stanowi załącznik do aktu ustanawiającego własność lokalu i powinna być przekazana przez notariusza do sądu wraz z wnioskiem o założenie dla wyodrębnianego lokalu księgi wieczystej. Ustawa dopuszcza – najpierw zawarcie umowy i ustanowienie odrębnej własności lokalu, w sytuacji braku dokumentacji technicznej budynku, a następnie – sporządzenie dokumentacji (w postaci zaznaczenia lokalu i pomieszczeń przynależnych na rzucie kondygnacji budynku) i dołączenie jej do aktu ustanowienia własności oraz do księgi wieczystej – *ex post* na koszt dotychczasowego właściciela lub nabywcy lokalu¹¹⁴⁸. Konkludując, cechą charakterystyczną postanowienia działowego, jak i wpisu w przedmiocie wyodrębnienia własności lokali jest konieczność oceny zaświadczenia o samodzielności lokalu oraz jego dokumentacji technicznej. Jednakże, zarówno sąd orzekający w sprawach działowych, jak i wieczystoksięgowy nie są bezwzględnie związane tymi dokumentami. Pierwszy z nich może, w razie ich braku, orzec w tej kwestii samodzielnie. Natomiast sąd wieczystoksięgowy może dokonać wpisu w księdze wieczystej odrębnej własności lokalu, nie posiadając jeszcze jego dokumentacji technicznej.

8.5. Problemy prawne powstające w związku z nieruchomością wspólną

Wysokość udziału stosunkowego (udziału we współwłasności lub współużytkowaniu wieczystym nieruchomości wspólnej) przynależnego właścicielowi danego lokalu podlega ujawnieniu w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości lokalowej, zgodnie z § 29 i § 33 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 września 2001 r. w sprawie prowadzenia ksiąg wieczystych i zbiorów dokumentów¹¹⁴⁹. Z uwagi na to, że udział we współwłasności nieruchomości wspólnej jest prawem związanym, wszelkie zmiany dotyczące prawa własności lokalu podlegają ujawnieniu zarówno w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości lokalowej, jak i w księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości wspólnej¹¹⁵⁰. Sąd nie jest zobowiązany, w orzeczeniu znoszącym współwłasność

¹¹⁴⁶ Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 682 ze zm.

¹¹⁴⁷ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. – Prawo geodezyjne i kartograficzne, t.j. Dz. U. z 2023 r. poz. 1752 ze zm.

¹¹⁴⁸ A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe...*, s. 675 – 677.

¹¹⁴⁹ Dz. U. Nr 102, poz. 1122 ze zm.

¹¹⁵⁰ Wyrok SN z 16.06.1997 r., I CKN 144/97, OSP 1998, nr 2, poz. 34.

nieruchomości obejmującej budynek, w którym ustanowiona zostaje odrębna własność lokali, określić sposób zarządu nieruchomością wspólną¹¹⁵¹. Widać tu jednak różnice między zniesieniem współwłasności nieruchomości budynkowej czy gruntowej, gdzie uregulowanie zarządu jest odrębną sprawą nieprocesową podlegającą osobnej opłacie sądowej.

W okresie sukcesywnego wyodrębniania lokali, trwającego do czasu wyodrębnienia ostatniego lokalu, dochodzi, w znaczeniu wieczystoksięgowym, do powstania charakterystycznej konstrukcji jurydycznej, która nosi nazwę „mieszanej” nieruchomości¹¹⁵². Księga wieczysta – pierwotnie założona dla nieruchomości gruntowej zabudowanej – która docelowo stanie się księgą dla nieruchomości wspólnej, w tym okresie przejściowym zawiera, obok składników, które należą do nieruchomości wspólnej, także niewyodrębnione lokale. Stanowią one wyłączną własność dotychczasowego właściciela nieruchomości. W przypadku jednak gdy staną się one przedmiotem współwłasności, czy to na podstawie czynności prawnej, czy dziedziczenia, należałoby przyjąć wymóg zajmowania jednolitego stanowiska w sprawach dotyczących zarządzania nieruchomością wspólną. W razie braku zgody współwłaściciele powinni się zwrócić do sądu o rozstrzygnięcie w trybie art. 199 k.c.¹¹⁵³ Sprawa ta podlega rozpoznaniu w postępowaniu nieprocesowym i wydawane jest postanowienie co do istoty sprawy w zakresie zarządu nieruchomością wspólną. Jest to natura prawna ustanowienia odrębnej własności lokali, w której występuje współwłasność.

W zakresie dostępu właściciela lokalu do pomieszczeń przynależnych, to dotychczas Sąd Najwyższy orzekł, że w razie potrzeby można wewnątrz budynku ustanowić służebność przechodu na podstawie art. 145 k.c., po to, aby umożliwić korzystanie ze strychu¹¹⁵⁴. Za w pełni dopuszczalne należy uznać obciążanie nieruchomości lokalowych służebnościami gruntowymi nie tylko na rzecz właścicieli innych nieruchomości lokalowych, ale również na rzecz właścicieli nieruchomości wspólnej (tym samym również właścicieli bądź współwłaścicieli tego lokalu). Podsumowując, cechą charakterystyczną wpisu do księgi wieczystej w przedmiocie wyodrębnienia własności lokali jest konieczność dokonania wpisu zarówno w księdze wieczystej macierzystej, prowadzonej dla budynku, w którym taka

¹¹⁵¹ Postanowienie SN z 15.06.2012 r., II CSK 582/11, LEX nr 1289195.

¹¹⁵² I. Szymczak, *Własność...*, s. 57, 62 – 64; R. Dzięczek, *Własność...*, s. 108 – 114; O. Riecke, M. Schmid, *Fachanwaltskommentar. Wohnungseigentumrecht*, Köln 2010, s. 54; C. Pråde, *WEG. Wohnungseigentumsgesetz 2002. Kommentar*, Wien 2006, s. 5; E. Feil, K. Marent, G. Preisl, *Wohnungseigentumsgesetz, Praxiskommentar mit den einschlägigen Gesetzen und Vorschriften sowie Eingabevertrags- und sonstigen Mustern*, Wien 2009, s. 58.

¹¹⁵³ I. Szymczak, *Własność...*, s. 57.

¹¹⁵⁴ Wyrok SN z 26.08.1980 r. II CR 258/80, OSNC 1981, nr 7, poz. 128; W. M. Szkadłubowicz, *Służebności gruntowe a współwłasność nieruchomości*, PS 2014, nr 10, s. 50; A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe...*, s. 662, 663.

odrębna własność lokalu jest dokonywana i wpisu w księdze wieczystej prowadzonej dla lokalu, którego odrębna własność została ustanowiona. Te dwie księgi wieczyste są więc ze sobą ściśle związane na skutek istnienia udziału w nieruchomości wspólnej, wynikającego z odrębnej własności lokalu. Podobnie jest z postanowieniem działowym, które dodatkowo może objąć przy wyodrębnianiu własności lokalu, także ustanowienie zarządu nad nieruchomością wspólną¹¹⁵⁵. Oprócz tego, może zaistnieć konieczność ustanowienia służebności drogi koniecznej oraz dokonania wpisu w księdze wieczystej, który ma tu charakter konstytutywny¹¹⁵⁶. Wskazuje to na złożoność zagadnień, jakie muszą zostać rozstrzygnięte. Jest to więc cecha charakterystyczna postanowienia działowego ustanawiającego odrębną własność lokalu.

8.6. Brak możliwości rozpoznawania sporów o prawo i ograniczona kognicja sądu wieczystoksięgowego a prowadzenie dwóch ksiąg wieczystych dla jednego lokalu

Zgodnie z art. 24 ust. 1 u.k.w.h.: „*Dla każdej nieruchomości prowadzi się odrębną księgę wieczystą, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej. Dotyczy to także nieruchomości lokalowych oraz nieruchomości, w których nieruchomości lokalowe zostały wyodrębnione*”. Stosownie do treści cytowanego przepisu, każda nieruchomość może mieć tylko jedną księgę wieczystą bez względu na osobę właściciela. Jest to zasada szczególności¹¹⁵⁷. Według art. 1 ust. 2 u.k.w.h., księgi wieczyste zakłada się i prowadzi dla nieruchomości, a zgodnie z art. 1 ust. 1 u.k.w.h. służą one ustaleniu stanu prawnego nieruchomości. W doktrynie prawa podkreśla się w związku z tym, że ustawodawca przyjął realny system ksiąg wieczystych¹¹⁵⁸. Zakłada się bowiem i prowadzi księgi wieczyste dla nieruchomości, niezależnie od następujących zmian właściciela. Zatem księgi wieczyste mają charakter rejestru przedmiotowego. Nie przyjęto zaś koncepcji rejestru podmiotowego

¹¹⁵⁵ Postanowienie SN z 15.06.2012 r., II CSK 582/11, LEX nr 1289195.

¹¹⁵⁶ M. Sychowicz, *Postępowanie...*, s. 100, 117, 120; Uchwała pełnego składu IC SN z 21.12.1974 r., III CZP 31/74, OSN 1975, nr 9, poz. 128.

¹¹⁵⁷ S. Rudnicki, *Polski system ksiąg wieczystych na tle regulacji państw europejskich – członków UE – zalety i wady tego systemu, ocena stanu obecnego i wnioski na przyszłość*, Rej. 1998, nr 6, s. 30.

¹¹⁵⁸ B. Barłowski, E. Janeczko, *Księgi wieczyste – rejestr nieruchomości*, Warszawa 1988, s. 42; E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2018, s. 338; S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1976, s. 231 – 232; J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2009, s. 342 – 343; J. Ignatowicz, J. Wasilkowski [w:] *System Prawa Cywilnego*, red. J. Ignatowicz, t. II, Wrocław 1977, s. 898; P. Mysiak, *Postępowanie...*, 2012, s. 37 – 38; J. Kuropatwiński, *Księgi...*, s. 24 – 26; Z. K. Nowakowski, *Prawo rzeczowe Zarys wykładu*, Warszawa 1980, s. 260; K. Piasecki, *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz*, Bydgoszcz 1996, s. 10; J. Pisuliński [w:] *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu wieczystoksięgowym. Komentarz*, red. J. Pisuliński, Warszawa 2014, s. 46 – 48; S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 126; J. Wasilkowski, *Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1963, s. 235; B. Zdziennicki, *Regulacja prawna ksiąg wieczystych*, SP 2001, nr 2, s. 16.

prowadzonego „dla właściciela”¹¹⁵⁹. Od zasady – jedna nieruchomości – jedna księga wieczysta, mogą wystąpić wyjątki, ale tylko wówczas, gdy zostaną one wprowadzone przepisem szczególnym. Jak dotychczas, takiego przepisu nie przyjęto¹¹⁶⁰.

Według szczególnego postanowienia prawodawcy, istnieje także możliwość zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych dla spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu¹¹⁶¹ na podstawie art. 1 ust. 3 u.k.w.h. Jednakże po wejściu w życie ustawy z dnia 18 grudnia 2009 r. o zmianie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych oraz o zmianie niektórych innych ustaw¹¹⁶² wykluczono już w obecnym stanie prawnym możliwość ustanawiania spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu. Jest to skuteczny, legislacyjny zabieg rezygnacji ze spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu. Jednak wciąż można zakładać i prowadzić księgi wieczyste dla wcześniej ustanowionego spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu. Trzeba zatem zauważyć, że do ksiąg wieczystych dla spółdzielczych własnościowych praw do lokali stosuje się odpowiednio przepisy o księgach wieczystych dla nieruchomości, stosownie do art. 24¹ ust. 1 u.k.w.h. Istnieje także roszczenie z art. 17¹⁴ u.s.m. umożliwiające przekształcenie spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu w odrębną własność lokalu. W takim zaś przypadku księga wieczysta prowadzona dla ograniczonego prawa rzeczowego staje się księgą wieczystą dla nieruchomości na podstawie art. 24¹ ust. 2 u.k.w.h.¹¹⁶³.

Pomimo jasnych i precyzyjnych przepisów ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece oraz rozporządzeń wykonawczych do ustawy w księgach wieczystych, można znaleźć nieruchomości, dla których zostały założone dwie księgi wieczyste. W sytuacji, gdy dla jednej nieruchomości są prowadzone dwie księgi wieczyste, można twierdzić, że stan prawny nieruchomości ujawniony w księdze wieczystej jest niezgodny z rzeczywistym stanem prawnym. Zgodnie z art. 626⁸ § 2 k.p.c.: „*Rozpoznając wniosek o wpis, sąd bada jedynie treść i formę wniosku, dołączonych do wniosku dokumentów oraz treść księgi wieczystej.*” Z treści wskazanego przepisu wynika, że w zakresie kognicji sądu nie leży badanie, czy dana nieruchomość ma już założoną księgę wieczystą, czy też nie. W tym zakresie sąd opiera się na oświadczeniu złożonym przez osobę składającą wniosek o założenie księgi wieczystej. Na czynność złożenia oświadczenia wskazuje § 105 ust. 4 r.z.p.k.w., który brzmi: „*Jeżeli nieruchomość nie miała księgi wieczystej ani zbioru*

¹¹⁵⁹ J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo...*, s. 342 – 343.

¹¹⁶⁰ S. Rudnicki, *Ustawa...*, 2010, s. 126.

¹¹⁶¹ J. Kaspryszyn, *Przedmiot ksiąg wieczystych*, Rej. 1999, nr 1, s. 81, 89.

¹¹⁶² Dz. U. Nr 223, poz. 1779.

¹¹⁶³ E. Gniewek [w:] *Prawo rzeczowe, System Prawa Prywatnego*, red. E. Gniewek, Tom IV, Warszawa 2021, s. 699 – 702.

dokumentów, wniosek zawiera odpowiednie oświadczenie w tej sprawie.”. Podobny przepis zawierało uchylone rozporządzenie o tym samym tytule w tym przedmiocie¹¹⁶⁴.

Postanowienia wskazanych rozporządzeń mają znaczenie, gdyż na skutek wniosku o założenie księgi wieczystej złożonego na ich podstawie lub wcześniejszych aktów prawnych obowiązujących w tym przedmiocie, wszczynano się postępowanie nieprocesowe, które niejednokrotnie doprowadziło do sytuacji prowadzenia dwóch ksiąg wieczystych dla jednej nieruchomości. Istnienie dwóch ksiąg wieczystych jest zatem skutkiem założenia przez właściwy sąd wieczystoksięgowy księgi wieczystej dla nieruchomości, dla której wcześniej urządzono już księgę wieczystą. Jeżeli powyższa czynność procesowa zakończy się dokonaniem pierwszego wpisu w drugiej księdze wieczystej prowadzonej dla nieruchomości lokalowej, dla której uprzednio już została urządzona pierwsza księga wieczysta, to jest to równoznaczne z założeniem drugiej księgi wieczystej dla tego lokalu. Dochodzi więc niejednokrotnie do założenia drugiej księgi wieczystej w przypadku ustanowienia ograniczonego prawa rzeczowego, jakim jest spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu. Oczywiście do osiągnięcia tego skutku istotne znaczenie ma fakt, że w zakresie kognicji sądu wieczystoksięgowego na podstawie art. 626⁸ § 2 k.p.c. nie pozostaje badanie, czy prowadzona jest już księga wieczysta dla danej nieruchomości, a w tym zakresie opiera się na oświadczeniach zawartych w załączonych dokumentach. Jeśli te spełniają wymagania formalnoprawne, a sąd z urzędu nie poweźmie informacji o braku możliwości założenia księgi wieczystej, wówczas zobowiązany jest uwzględnić wniosek i dokonać pierwszego wpisu w nowo założonej księdze wieczystej. Zgodnie jednak z przepisami ustawy o księgach wieczystych i hipotece, w sytuacji gdy dla przekształcanego spółdzielczego własnościowego prawa do lokalu była urządzona już księga wieczysta, nie zakłada się nowej księgi wieczystej dla lokalu, lecz dotychczasowa księga staje się księgą wieczystą dla wyodrębnionego lokalu.

Nie jest to jednak jedyny sposób doprowadzenia do prowadzenia dwóch lub więcej ksiąg wieczystych dla jednej nieruchomości. Możliwe to jest także, gdy czynności prawne dotyczące tej samej nieruchomości dokonują więcej niż dwa podmioty prawne. Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych przewidziana w art. 5 u.k.w.h. jest wyłączona w sytuacji, gdy w chwili zbycia dla nieruchomości prowadzone są dwie księgi wieczyste, w których wpisani są różni właściciele. Jeżeli istnieją dla jednej nieruchomości dwie księgi wieczyste z różnymi wpisami prawa własności, nie można przyjąć bowiem domniemania przewidzianego

¹¹⁶⁴ § 103 ust. 4 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 21 listopada 2013 r. w sprawie zakładania i prowadzenia ksiąg wieczystych w systemie informatycznym, Dz. U. poz. 1411 ze zm. (akt już nie obowiązuje).

w art. 3 u.k.w.h., że ujawnione w księdze wieczystej prawo jest wpisane zgodnie z rzeczywistym stanem prawnym¹¹⁶⁵.

Artykuł 626⁸ § 2 k.p.c. wyznacza, jak się to niekiedy określa, zakres kognicji sądu w postępowaniu wieczystoksięgowym w obu instancjach¹¹⁶⁶. Wskazany przepis należy zatem interpretować w ten sposób, że przedmiotem postępowania jest badanie dokumentów przedłożonych przez wnioskodawcę i treści księgi wieczystej. Sąd wieczystoksięgowy nie prowadzi postępowania dowodowego w znaczeniu takim jak w procesie cywilnym – nie może przeprowadzać dowodu z zeznań świadków, opinii biegłych, przesłuchania uczestników lub oględzin¹¹⁶⁷, ani w zasadzie żadnego postępowania dowodowego, z wyjątkiem dowodu z dokumentów¹¹⁶⁸. Przez dokumenty należy przy tym rozumieć nie wszelkie dokumenty, lecz jedynie dokumenty będące podstawą wpisów¹¹⁶⁹. W orzecnictwie podkreśla się wręcz zakaz korzystania z „*niedołączonych do wniosku dokumentów*”¹¹⁷⁰ czy prowadzenia postępowania „*w celu poszukiwania podstawy wpisu*”¹¹⁷¹. Charakter postępowania wieczystoksięgowego sprzeciwia się zatem prowadzeniu dowodów innych, niż dowody z dokumentów. Typowymi dokumentami stanowiącymi podstawę wpisu są orzeczenia i ugody sądowe, decyzje administracyjne, akty notarialne czy dokumenty bankowe. Wyjątkowo podstawą wpisu są inne dokumenty albo przepisy ustawy.

Badanie dokumentów dołączonych do wniosku nie ogranicza się do badania ich treści i formy. Sąd wieczystoksięgowy ma także obowiązek ocenić ważność czynności prawnej mającej stanowić podstawę wpisu, czyniąc to na podstawie wniosku o wpis, dołączonych do niego dokumentów oraz treści księgi wieczystej. Działalność sądu wieczystoksięgowego nie ma bowiem charakteru rejestracyjno – ewidencyjnego¹¹⁷². Organ sądowy nie bada także zarzutów nieważności opartych na innych podstawach¹¹⁷³. Podobnie, sąd nie ocenia, czy roszczenie, które podlega wpisowi, wygasło na skutek zdarzeń, które miały miejsce po jego powstaniu¹¹⁷⁴. Sąd wieczystoksięgowy może dokonać wykładni umowy stanowiącej podstawę

¹¹⁶⁵ Wyrok NSA z 27.10.2015 r., II FSK 2068/13, LEX nr 1815656; uchwała SN z 24.10.2003 r., III CZP 70/03, OSNC 2004, nr 12, poz. 192.

¹¹⁶⁶ Postanowienie SN z 6.10.2006 r., V CSK 214/06, LEX nr 327887; postanowienie SN z 15.09.2004 r., III CK 276/03, LEX nr 174189; P. Prus [w:] *Kodeks...*, s. 636.

¹¹⁶⁷ P. Mysiak, *Postępowanie...*, 2010, s. 197.

¹¹⁶⁸ Uchwała SN (7) z 16.12.2009 r., III CZP 80/09, LEX nr 531134; postanowienie SN z 5.09.2008 r., I CSK 60/08, LEX nr 465956; postanowienie SN z 16.05.2019 r., I CSK 647/18, LEX nr 2657467.

¹¹⁶⁹ Postanowienie SN z 21.07.2010 r., III CSK 122/10, LEX nr 1620545.

¹¹⁷⁰ Postanowienie SN z 5.12.2014 r., III CSK 45/14, LEX nr 1648707.

¹¹⁷¹ Postanowienie SN z 11.03.2015 r., II CSK 280/14, LEX nr 1660661.

¹¹⁷² Postanowienie SN z 6.07.2011 r., I CSK 714/10, LEX nr 897954; postanowienie SN z 25.09.2014 r., II CSK 721/13, LEX nr 1537268.

¹¹⁷³ Postanowienie SN z 16.07.2009 r., I CSK 497/08, LEX nr 1396363.

¹¹⁷⁴ Postanowienie SN z 4.09.2008 r., IV CSK 200/08, LEX nr 465923.

wpisu w księdze wieczystej; może to jednak uczynić na podstawie treści samej umowy i księgi wieczystej. Odwołanie się w celu wykładni do innych środków dowodowych jest niedopuszczalne¹¹⁷⁵.

Sąd wieczystoksięgowy, niezależnie od dowodów oferowanych przez uczestników postępowania, może odwoływać się do faktów i okoliczności powszechnie znanych lub znanych urzędowo i w konsekwencji odmówić wpisu w księdze wieczystej, gdy istnieje przeszkoda do jego dokonania¹¹⁷⁶. W orzecznictwie wyraźnie jest także reprezentowany pogląd przeciwny, niedopuszczający takiej możliwości¹¹⁷⁷. Należy stwierdzić, że sąd może oddalić wniosek o wpis na podstawie okoliczności znanych mu urzędowo, jeśli stanowią one przeszkodę do dokonania wpisu¹¹⁷⁸. Ustawa przewiduje wprost dwie przeszkody do dokonania wpisu w księgach wieczystych. W przypadku wniosku o wpis jest to niezgodność danych wskazanych we wniosku z danymi wynikającymi z powszechnego elektronicznego systemu ewidencji ludności, czyli rejestru PESEL oraz rejestru podmiotów gospodarki narodowej (rejestr urzędowy podmiotów gospodarki narodowej REGON). W przypadku wniosku o zmianę oznaczenia nieruchomości jest to niezgodność danych wskazanych we wniosku z danymi z katastru nieruchomości. Jest to cecha charakterystyczna wpisów do księgi wieczystej, wskazująca na ograniczone możliwości oddalenia wniosku. Przyjąć należy, że powszechnie znane fakty stanowią przeszkody do odmowy wpisu do księgi wieczystej, gdyż zapobiegają naruszeniu bezpieczeństwa i pewności obrotu nieruchomościami.

Zgodnie z art. 626⁸ § 10 k.p.c., założenie księgi wieczystej następuje automatycznie z chwilą dokonania pierwszego wpisu. Wniosek o wpis do księgi wieczystej, jeżeli księga jeszcze nie istnieje, jest *implicite* wnioskiem o „założenie księgi”¹¹⁷⁹. Z tego względu założenie księgi następuje na ogólnych zasadach postępowania wieczystoksięgowego. W postępowaniu wieczystoksięgowym nie jest możliwe weryfikowanie skuteczności prawnej oświadczenia woli uczestnika postępowania, złożonego na podstawie art. 88 k.c. w zw. z art. 87 k.c. i zmierzającego do podważenia umowy sprzedaży nieruchomości¹¹⁸⁰. Postępowanie

¹¹⁷⁵ Postanowienie SN z 30.09.2009 r., V CSK 63/09, LEX nr 558633.

¹¹⁷⁶ Postanowienie SN z 15.12.2005 r., V CK 54/05, OSNC 2006, nr 7 – 8, poz. 138; postanowienie SN z 5.01.2011 r., III CSK 84/10, LEX nr 784943; postanowienie SN z 20.10.2011 r., III CSK 322/10, LEX nr 1129124.

¹¹⁷⁷ Wyrok SN z 19.03.2003 r., I CKN 152/01, OSNC 2004, nr 6, poz. 92; uchwała SN (7) – zasada prawna z 16.12.2009 r., III CZP 80/09, OSNC 2010, nr 6, poz. 84; postanowienie SN z 9.12.2010 r., IV CSK 168/10, LEX nr 898265; postanowienie SN z 6.04.2011 r., I CSK 367/10, LEX nr 960497.

¹¹⁷⁸ Uchwała SN (7) z 25.02.2016 r., III CZP 86/15, LEX nr 1991129; postanowienie SN z 3.07.2019 r., II CSK 807/18, LEX nr 2690852; J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 460.

¹¹⁷⁹ J. Gudowski [w:] T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks...*, s. 458 – 460, 474.

¹¹⁸⁰ Postanowienie SN z 16.01.2009 r., III CSK 239/08, IC 2009, nr 10, s. 49.

wieczystoksięgowe nie służy też rozstrzygnięciu sporów o prawo¹¹⁸¹. Jest to cecha charakterystyczna wpisów do księgi wieczystej, która także ma wpływ na ustanawianie odrębnej własności lokali. Nie ma w Polsce orzeczenia, które, tak jak wpis, powodowałyby założenie księgi wieczystej, prowadzonej dla nieruchomości.

Doprowadzenie do stanu, w którym dla jednej nieruchomości zamiast dwóch ksiąg wieczystych będzie prowadzona tylko jedna księga wieczysta, wymaga zbadania stanu prawnego obu ksiąg wieczystych i podjęcia stosownych decyzji umożliwiających doprowadzenie stanu prawnego ujawnionego w księdze wieczystej do rzeczywistego stanu prawnego. Jednym ze sposobów na uregulowanie stanu prawnego jest złożenie do sądu wieczystoksięgowego wniosku o zamknięcie jednej z dwóch ksiąg wieczystych prowadzonych dla tej samej nieruchomości. Wydaje się więc dopuszczalne powołanie się na bezprzedmiotowość dalszego prowadzenia jednej księgi wieczystej, w przypadku równoległego funkcjonowania dwóch ksiąg wieczystych określających te same prawa. Podkreślić jednak należy, że wniosek ten jest właściwy jedynie w przypadkach, gdy wszystkie księgi wieczyste prowadzone dla danej nieruchomości lub prawa ujawniają ten sam stan prawny i nie ma sporu np. w kwestii własności wymagającego rozstrzygnięcia merytorycznego co do prawidłowości wpisów. Jest to cecha charakterystyczna wpisów do księgi wieczystej, które jako jedyne mogą być przyczyną istnienia dwóch lub więcej ksiąg wieczystych dotyczących tej samej nieruchomości.

Innym sposobem na zamknięcie jednej z ksiąg wieczystych jest całkowite przeniesienie praw i roszczeń z jednej do drugiej księgi wieczystej. Księga, z której „przerzucono” prawa i roszczenia, staje się księgą pustą, a dalsze jej prowadzenie staje się bezprzedmiotowe. Księgę taką, na wniosek, należy zamknąć. Na takie postępowanie pozwala § 129 ust. 1 r.z.p.k.w. Zgodnie z treścią w/w przepisu: „*Zamknięcia księgi wieczystej dokonuje się w przypadku: 1) całkowitego przeniesienia nieruchomości do innej księgi wieczystej; 2) gdy jej prowadzenie stało się bezprzedmiotowe; 3) gdy wynika to z orzeczenia sądu; 4) gdy przepisy odrębne tak stanowią*”. Istotnym jest, że zamknięcie jednej z dwóch ksiąg wieczystych prowadzonych dla jednej nieruchomości, jest możliwe pod warunkiem, że obie księgi prowadzone dla danej nieruchomości (lub prawa) ujawniają ten sam stan prawny i nie ma sporu (np. w kwestii własności) wymagającego rozstrzygnięcia merytorycznego, co do prawidłowości wpisów. Należy jednak pamiętać, że czynność polegająca na zamknięciu księgi wieczystej jest wyłącznie czynnością techniczną, w ramach której sąd nie prowadzi

¹¹⁸¹ Postanowienie SN z 8.10.2009 r., II CSK 209/09, IC 2010, nr 4, s. 44.

postępowania merytorycznego oraz nie ingeruje w zawartość księgi. Jest to cecha charakterystyczna wpisów do księgi wieczystej. Zamknięcie księgi wieczystej pozbawia bowiem moc prawną wpisu.

Trybunał Konstytucyjny¹¹⁸² orzekł, że art. 626⁸ § 2 k.p.c. jest zgodny z art. 45 ust. 1 Konstytucji RP. Kognicja sądu wieczystoksięgowego nie jest bowiem ograniczona wyłącznie do kontroli literalnej treści wniosku i załączonych dokumentów. Przepis ten ma na celu zapewnienie bezpieczeństwa i pewności obrotu nieruchomościami. Apelacja od wpisu lub postanowienie o oddaleniu wniosku o wpis do księgi wieczystej nie jest jedynym środkiem prawnym dostępnym dla zainteresowanych podmiotów, a postępowanie wieczystoksięgowe nie jest jedynym postępowaniem, w którym zainteresowany może domagać się rozpatrzenia sprawy przez sąd. Podstawowym środkiem prawnym dostępnym dla zainteresowanych i uruchamiającym postępowanie sądowe jest powództwo o usunięcie niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym. Wąski zakres kognicji sądu wieczystoksięgowego nie uprawnia sądu rejonowego i okręgowego rozpoznającego apelację od wpisów do księgi wieczystej do weryfikowania treści dokumentów stanowiących podstawę wpisu. Jednak nie pozbawia to wskazanych organów sądowych kompetencji do zbadania po pierwsze: czy dokument, stanowiący podstawę wpisu do księgi wieczystej, został wydany zgodnie z obowiązującym prawem, oraz po drugie: czy wpisy dokonane zostały zgodnie z ówczynie obowiązującym prawem¹¹⁸³.

Gdy księgi wieczyste prowadzone dla danej nieruchomości ujawniają odmienny stan prawny, przykładowo w przypadku sporu o prawo własności nieruchomości, dla której założone są dwie księgi wieczyste ujawniające różnych właścicieli, to wniosek o zamknięcie księgi wieczystej – na podstawie przepisów wykonawczych – nie będzie stanowił wystarczającego instrumentu prawnego dla ochrony interesów właściciela. Zgodnie z jednolitym stanowiskiem Sądu Najwyższego, gdy ta sama działka objęta jest dwiema księgami wieczystymi, w których ujawnieni są różni właściciele, dopuszczalne jest powództwo o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym¹¹⁸⁴. Takie ujęcie problemu wiąże się z faktem, że wskazane uzgodnienie polega na doprowadzeniu księgi do jej rzeczywistego, a więc aktualnego w dacie orzekania stanu prawnego¹¹⁸⁵. Wynika to także z art. 10 u.k.w.h. w zw. z art. 31 u.k.w.h., które uzależniają dokonanie wpisu

¹¹⁸² Wyrok TK z 3.07.2007 r., SK 1/06, OTK- A 2007, nr 7, poz. 73.

¹¹⁸³ Postanowienie SN z 3.08.2004 r., II CK 448/03, LEX nr 589958.

¹¹⁸⁴ Uchwała SN z 31.01.1996 r., III CZP 200/95, OSNC 1996, nr 5, poz. 67; uchwała SN z 29.02.1996 r., III CZP 16/96, OSNC 1996, nr 5, poz. 73; uchwała SN z 29.02.1996 r., III CZP 16/96, OSNC 1996, nr 5, poz. 73.

¹¹⁸⁵ Wyrok SN z 23.12.1988 r., III CRN 434/88, OSNC 1991, nr 1, poz. 12.

potrzebnego do usunięcia niezgodności między treścią księgi wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym od wykazania niezgodności orzeczeniem sądu lub innymi odpowiednimi dokumentami.

Trafne są stanowiska, które dopuszczają powoływanie dowodów ze świadków i z opinii biegłego w przypadku zaginięcia lub zniszczenia dokumentu stanowiącego podstawę nabycia własności nieruchomości; jednakże nie mogą być one podstawą wpisu. W takiej sytuacji konieczne jest wytoczenie powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, zgodnie z art. 10 u.k.w.h., w którym to postępowaniu można uzyskać orzeczenie stanowiące podstawę wpisu w księdze wieczystej¹¹⁸⁶. Moim zdaniem, ten pogląd jest zasadny, gdyż na skutek wojny, pożaru, powodzi lub innych nadzwyczajnych okoliczności muszą istnieć szersze sposoby ujawniania swojego prawa w księdze wieczystej. W przeciwnym razie nie zostałyby zapewnione bezpieczeństwo obrotu nieruchomościami, w okresie nadzwyczajnym, w którym sądom wieczystoksięgowym nie można utrudniać weryfikacji dokumentów, stanowiących podstawę wpisu, gdy budzą wątpliwości.

Sąd prowadząc proces z powództwa o usunięcie niezgodności treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym na podstawie art. 10 ust. 1 u.k.w.h., w zakresie prawa własności do nieruchomości nie tylko zbada wszelkie rozbieżności w zakresie dokumentów, ale przede wszystkim rozstrzygnie, któremu podmiotowi przysługuje prawo własności nieruchomości i którą księgę należy zamknąć. Jest to cecha charakterystyczna wpisów do księgi wieczystej, które korzystają z trybu procesowego do usunięcia spornej między stronami niezgodności stanu prawnego nieruchomości. Podważenie zatem mocy prawnej wpisu może nastąpić w procesie toczącym się z pozwu wniesionego na podstawie art. 10 ust. 1 u.k.w.h. Należy dodać, że postępowanie w celu usunięcia niezgodności między stanem prawnym nieruchomości ujawnionym w księdze wieczystej a rzeczywistym stanem prawnym nie jest jedynym postępowaniem, w którym domniemanie wiarygodności ksiąg wieczystych może zostać obalone. Domniemanie to, mające podstawę w art. 3 ust. 1 u.k.w.h., można obalić w każdym postępowaniu, w oparciu o wszelkie środki dowodowe¹¹⁸⁷. Jest to właściwość wpisów do księgi wieczystej, gdyż w sposób szczególny może być on podważany w innych postępowaniach, nawet jeżeli jest on prawomocny. Ujawnia się ona w razie niezgodności wpisów w księdze wieczystej, w tym w razie założenia dwóch ksiąg wieczystych dla jednej

¹¹⁸⁶ S. Rudnicki, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu o sprawach wieczystoksięgowych. Komentarz*, Warszawa 2006, s. 379; E. Jefimko, *Środki dowodowe w postępowaniu wieczystoksięgowym w razie zaginięcia lub zniszczenia dokumentów stwierdzających nabycie prawa własności nieruchomości*, PS 2004, nr 5, s. 117 – 121.

¹¹⁸⁷ Wyrok TK z 21.07.2004 r., SK 57/03, OTK- A 2004, nr 7, poz. 69.

nieruchomości, w szczególności dla lokali. Jest to konsekwencja wąskiej kognicji sądu wieczystoksięgowego.

Podsumowując, moim zdaniem, cecha charakterystyczna wpisu do księgi wieczystej przejawia się w ograniczonej kognicji sądu wieczystoksięgowego oraz braku możliwości rozpoznawania sporów o prawo. Umożliwia to szybkie dokonywanie wpisów w księdze wieczystej. Jednakże ze względu na skomplikowany charakter stanu faktycznego, zwłaszcza w przypadku ustanawiania odrębnej własności lokalu, powstaje możliwość nieprawidłowego założenia drugiej księgi wieczystej. W razie powstania sporu między uprawnionymi do nieruchomości zachodzi konieczność złożenia powództwa o uzgodnienie treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym, gdyż wniosek o zamknięcie księgi wieczystej jest dopuszczalny jedynie w sprawach niespornych. Ta konieczność uzyskania wyroku, dla zamknięcia w razie sporu drugiej księgi wieczystej jest specyficzna dla wpisu do księgi wieczystej, szczególnie przy ustanawianiu odrębnej własności lokalu.

ZAKOŃCZENIE

Poczynione w niniejszej pracy doktorskiej rozważania pozwalają na uwypuklenie natury prawnej orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. Jest ona w głównej mierze pochodną zróżnicowanego, niejednolitego charakteru tego rodzaju postępowania rozpoznawczego, gdyż w odniesieniu do danego roszczenia procesowego, każde postanowienie rozstrzygające sprawę co do jej istoty bądź wpis mają cechy dostosowujące je do przedmiotu udzielanej ochrony prawnej. Wskazuje to niewątpliwie na elastyczność i heterogeniczność analizowanych orzeczeń. Uważam tym niemniej, że przeważają cechy wspólne. Nie zmienia to faktu, że pomiędzy konkretnymi postępowaniami może zachodzić w poszczególnych stanach faktycznych konkurencyjność.

Niezależnie od powyższego, analizowane orzeczenia łączą się w grupy, które niezawsze objęte są jednym działem kodeksu postępowania cywilnego jak np. wpisy do ksiąg wieczystych i postanowienia zarządzające dokonanie wpisu w Krajowym Rejestrze Sądowym, wydawane w klasycznych sprawach nieprocesowych dotyczących nieruchomości, orzeczenia merytoryczne wydawane w nieklasycznych sprawach nieprocesowych związanych z nieruchomościami, postanowienia działowe, orzeczenia o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego oraz postanowienia o stwierdzeniu nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie.

O celowości wyróżnienia natury prawnej orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości decydują przyczyny o zróżnicowanym i niejednolitym charakterze. Odrębność omawianych w niniejszej rozprawie orzeczeń i ich cech charakterystycznych można wykazać poprzez analizę szeregu kryteriów i koncepcji, a elastyczność udzielanej ochrony prawnej w przedmiotowych sprawach wymaga z kolei istnienia różnorodnych przepisów procesowych dostosowanych do konkretnej regulacji materialnoprawnej. Wyróżnione konstrukcje pokazują, iż orzeczenia wydawane w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości różnią się od innych postanowień merytorycznych. Wskazują na to przedstawione koncepcje teoretyczne odnoszące się do wszystkich analizowanych orzeczeń, niektórych z nich łącznie oraz poszczególnych tylko spraw. Uwzględniając te wstępne uwagi, wynikające z rozważań niniejszej rozprawy wnioski można ująć w następujących punktach.

1. Postępowanie nieprocesowe jest bardziej elastyczne, niż proces cywilny. Szczególnie jest to widoczne wówczas, gdy ustawodawca pozostawia sądowi celowo określony luz

decyzyjny, który wiąże się ze stosowaniem klauzul generalnych lub terminów o nieostrym zakresie (terminów niedookreślonych pozwalających na wydanie orzeczenia najbardziej adekwatnego do stanu faktycznego sprawy). Pozwala to przyjmować, że właśnie w tych normach w ramach dokonywanej oceny można dostrzec odrębną naturę prawną sądownictwa nieprocesowego dotyczącego nieruchomości. Osobiście uważam, iż klamrą łączącą: zniesienie współwłasności nieruchomości, podział majątku wspólnego małżonków, dział spadku, stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości, ustanowienie drogi koniecznej, ustanowienie służebności przesyłu, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością nieruchomości, ustanowienie zarządu związanego z użytkowaniem nieruchomości, stwierdzenie nabycia spadku, stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego z zakresu nieruchomości (postępowania nieklasyczne), dokonanie wpisu w postępowaniu wieczystoksięgowym, dokonanie wpisu w postępowaniu rejestrowym związanym z aportami, siedzibą przedsiębiorcy lub w zakresie hipotecznych papierów wartościowych (postępowania klasyczne), jest **przeniesienie lub ustanowienie własności, ograniczonego prawa rzeczowego, innego prawa**, co odróżnia wskazane postępowania od innych procedur, w których sąd sprawuje wyłącznie funkcję polegającą na wykonywaniu czynności pomocniczych wymiaru sprawiedliwości w sprawach z zakresu prawa spadkowego: art. 634 k.p.c., art. 637 k.p.c., art. 640 k.p.c., art. 649 k.p.c., art. 1139 – 1142 k.p.c., art. 661 – 662 k.p.c., art. 664 – 665 k.p.c.

2. Odrębna konstrukcja orzeczeń w przedmiocie nieruchomości, którą można dostrzec w wielu przepisach procesowych, w tym ich elastyczność w udzielaniu ochrony prawnej nieoznaczonej liczbie adresatów wynika także z natury regulacji materialnoprawnych. Charakterystyczna jest także heterogeniczność postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości i wydawanych w nim postanowień rozstrzygających sprawę co do jej istoty. Przejawia się ona w dużej różnorodności występujących w tym obszarze: funkcji i czynności sądu. Ich źródłem są regulacje materialnoprawne, które w razie konieczności podlegają realizacji w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, w szczególności poprzez postanowienia merytoryczne. Specyficzne jest to, że ochrona prawna ma tu charakter unilateralny, w przeciwieństwie do bilateralności ochrony prawnej udzielanej w procesie cywilnym, polegającej na oparciu jej na dwustronności. Charakterystyczna dla postępowania nieprocesowego unilateralność, wyraża się bowiem nie tylko w samym sposobie ukształtowania jego zakresu podmiotowego, ale także w ukierunkowaniu i sposobie oddziaływania efektów postępowania nieprocesowego, a przy tym ma również determinujący

wpływ na inne charakterystyczne jego cechy. Zagadnienie braku drugiej strony postępowania, a zatem jednostronności postępowania ma miejsce w sprawach o stwierdzenie nabycia własności nieruchomości przez zasiedzenie lub stwierdzenie nabycia spadku, jak również należących do postępowania wieczystoksięgowego lub postępowania rejestrowego, w których może brać udział jedynie wnioskodawca.

W dużej liczbie spraw przekazanych do analizowanego trybu nie występuje spór prawny. Pozwala to w pierwszym rzędzie na wyróżnienie klasycznych postępowań nieprocesowych dotyczących nieruchomości. Należy do nich zaliczyć postępowanie wieczystoksięgowe i postępowanie rejestrowe, w których sąd nie rozpoznaje sporów o prawo. W tych procedurach orzeczenie przyjmuje szczególną formę. W odniesieniu do pierwszego z nich: wpisu albo odmowy wpisu do księgi wieczystej, a odnośnie drugiego: postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu albo odmawiającego dokonania wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. Wynika to także z funkcji rejestrowych, jakie realizuje postępowanie wieczystoksięgowe i postępowanie rejestrowe. Postanowienie sądu o wpisie należy odróżniać od samego wpisu, jako czynności wykonawczej dokonywanej na podstawie postanowienia sądu rejestrowego. Jest to cecha charakterystyczna tej czynności decyzyjnej w postępowaniu rejestrowym. W postanowieniu o wpisie do Krajowego Rejestru Sądowego, sąd rejestrowy szczegółowo określa jego treść, ze wskazaniem odpowiednio działu, rubryki, podrubryki i pola, w którym należy ujawnić poszczególny wpis. Wpis w systemie jest czynnością następczą, którą musi poprzedzać wydanie przez sąd postanowienia w przedmiocie wpisu. Jest to także cecha charakterystyczna postanowień zarządzających dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego.

Wpis do Krajowego Rejestru Sądowego w istocie ma charakter samoistny. Jednakże należy przyjmować, że prowadzi to do komplikacji i do możliwości powstawania pomyłek w obrocie gospodarczym. Z tego powodu, moim zdaniem, powinno dojść do przyjęcia takiej konstrukcji, jaka obowiązuje przy księgach wieczystych, oczywiście z odpowiednim dostosowaniem, systemu teleinformatycznego Krajowego Rejestru Sądowego. W ten sposób problem rozróżnienia postanowienia zarządzającego dokonanie wpisu i wpisu stanie się bezprzedmiotowy. Wpisy w księgach wieczystych, jako rozstrzygnięcia samodzielne, zrywają z klasycznym podziałem orzeczeń określonym w kodeksie postępowania cywilnego na: postanowienie rozstrzygające co do istoty sprawy oraz pozostałe postanowienia. Wpis w księdze wieczystej ma dwoistą naturę, jest aktem jurysdykcyjnym, a równocześnie czynnością techniczną. W związku z tym można postulować *de lege ferenda* zastosowanie tej konstrukcji także do postanowień zarządzających dokonanie wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego. W

ten sposób doszłoby do uproszczenia kwestii ustalania skutków prawnych związanych z dokonaniem wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego.

W omawianych postępowaniach klasycznych ochrona prawna udzielana jest abstrakcyjnie, gdyż żądania uczestnika nie są kierowane przeciwko innym uczestnikom. Postępowania te więc nie mają ukierunkowania podmiotowego. W związku z tym nie dotyczą udzielenia ochrony prawnej konkretnej osobie. Ponadto w tych procedurach nie ma możliwości wydania postanowień wstępnych. W pozostałych postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości możliwe jest rozstrzygnięcie sporów prawnych i z uwagi na późniejsze ich przekazywanie do tego trybu, w ramach ewolucji historycznej, można te postępowania nazwać nieklasycznymi. W ich ramach mogą być także rozpoznawane roszczenia prawne załatwiane w procesie, co odnosi się zwłaszcza do spraw działowych. Jednakże cechą wyróżniającą te rodzaje postępowania rozpoznawczego jest rozpatrywanie sporów prawnych ze stosunków dwustronnie niezindywidualizowanych.

3. W stosunku do wszystkich analizowanych orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości odnoszą się cechy: zasadniczości i subsydiarności orzeczenia, ochrony udzielanej bliżej nieoznaczonej liczbie adresatów i skuteczności *erga omnes*, ochrony prawnej o charakterze ciągłym, skutku konstytutywnego niezupełnego w realacji do skutku stanu faktycznego oraz orzeczenia jako części aktu prawnego złożonego. Postanowienia merytoryczne wydane w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości można podzielić na zasadnicze i subsydiarne. Przez subsydiarność należy rozumieć związek dwóch (czy więcej) spraw, polegający na tym, że oba te orzeczenia dążą do ochrony tego samego stanu prawnego, przy czym jedno ma charakter podstawowy (zasadniczy), a drugie pomocniczy. Ta relacja występuje w szczególności w sprawach działowych, w których zasadniczy cel, czyli likwidacja wspólności i ustanowienie własności wymaga uprzedniego rozstrzygnięcia roszczeń ubocznych i innych kwestii związanych z głównym przedmiotem rozpoznania (np. orzeczenie rozstrzygające kwestie nakładów lub posiadania nieruchomości). Odnosi się to także do każdego nieklasycznego postępowania nieprocesowego, jak również postępowania rejestrowego dotyczącego nieruchomości, które kończy się wydaniem postanowienia merytorycznego skutkującego powstaniem, zmianą lub ustaniem prawa rzeczowego lub obligacyjnego o rozszerzonej skuteczności podlegającego ujawnieniu w księdze wieczystej (np. ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością lub użytkowaniem). Nawet, gdyby wpis do księgi wieczystej miał charakter deklaracyjny, to jest niezbędny dla zapewnienia wszystkich skutków wynikających z postanowienia

rozstrzygającego sprawę co do jej istoty, a w szczególności do skutecznego wykazania praw wnioskodawcy względem osób trzecich w obrocie gospodarczym. Skutek stanu faktycznego, niezupełnego występuje po wydanym postanowieniu co do istoty sprawy w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości, a przed dokonaniem wpisu do księgi wieczystej.

Zasadniczym orzeczeniem jest kwestia stwierdzenia nabycia spadku (sukcesja uniwersalna), a subsydiarnym postanowienie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego w przypadku dziedziczenia testamentowego. Analizowana, specyficzna cecha może wystąpić także w sprawie o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub służebności przesyłu, gdy jeden z uczestników zgłasza zarzut zasiedzenia tego ograniczonego prawa rzeczowego na nieruchomości. Subsydiarność podkreśla związek poszczególnych rozstrzygnięć wydawanych w postępowaniu nieprocesowym, by cel wnioskodawcy mógł zostać osiągnięty. Zasadniczość i subsydiarność nie tylko wiążą się z orzeczeniem kompleksowym, ale mogą także wykraczać poza jedno postępowanie nieprocesowe. Dotyczy to np. wpisu do księgi wieczystej ustanowionego zarządu związanego ze współwłasnością lub z użytkowaniem nieruchomości, czy też wpisu do księgi wieczystej aportu do spółki w związku z wpisem do Krajowego Rejestru Sądowego.

4. Postępowanie nieprocesowe opiera się na zasadzie uczestnictwa, która jest przeciwstawna zasadzie dwustronności obowiązującej w procesie cywilnym. Przyjęcie zasady uczestnictwa spowodowało rozszerzenie skuteczności zapadających w postępowaniu nieprocesowym orzeczeń w porównaniu z wydawanymi w trybie procesowym. Stąd też w kodeksie postępowania cywilnego, jako uzupełnienie należało przyjąć konstrukcje, które będą gwarantować ochronę praw osób zainteresowanych, nieuczestniczących w postępowaniu. W szczególności stworzono unormowanie z art. 524 § 2 k.p.c., przewidujące możliwość wznowienia postępowania na żądanie zainteresowanego, którego prawo zostało naruszone. Powinno ono być interpretowane w ścisłym związku z zasadą uczestnictwa, jako jego funkcjonalne dopełnienie. W postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości realizowana jest także ochrona udzielana bliżej nieoznaczonej liczbie adresatów i skuteczność *erga omnes*. Obejmuje ona w szczególności przeniesienie lub ograniczenie praw na nieruchomości, a zwłaszcza własności, co następuje zarówno przy współwłasności, jak i przy ograniczonych prawach rzeczowych czy w sprawach związanych z wpisem do właściwego rejestru (ksiąg wieczystych, Krajowego Rejestru Sądowego) bądź innych praw korzystających z rozszerzonej skuteczności względem osób trzecich (ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością lub z użytkowaniem). Skuteczność orzeczenia *erga omnes* występuje w

pierwszym rzędzie w związku z przepisami prawa materialnego i realizacją ochrony prawnej udzielanej w postępowaniu nieprocesowym w przypadku praw bezwzględnych na nieruchomości. Może ona wyływać również z wyraźnego przepisu prawa procesowego. Taką zwiększoną skuteczność ma na podstawie art. 679 k.p.c. stwierdzenie nabycia spadku bądź stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego w postaci nieruchomości. W związku z tym przyjmuje się, że skuteczności *erga omnes* nie można łączyć jedynie z orzeczeniami konstytutywnymi, gdyż nie jest ona zależna od konstytutywnego czy deklaratywnego charakteru orzeczenia. Ta cecha odnosi się do wszystkich orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości.

5. Niezależnie od powyższego, w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości ochrona prawna udzielana jest w sposób ciągły, a nie jednorazowy i ma zmierzać do ustabilizowania stosunków prawnych konkretyzowanych w ramach tego trybu. W związku z tym analizowane postępowania nieprocesowe powinny być ujmowane jako subpostępowania, stanowiące etap większej całości, którą wspólnie tworzą. Realizowany w tym trybie postępowania rozpoznawczego cel nie ogranicza się niejednokrotnie do jednorazowego udzielenia ochrony prawnej, ale wymaga dokonania częstokroć wielu merytorycznych czynności orzeczniczych. Przykładem są sprawy dotyczące zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem, w których postępowanie nie kończy się ostatecznie przez ustanowienie sądowego zarządu nieruchomością wspólną, ale obejmuje również inne dalsze czynności, jak np. wyznaczenie, zmianę lub odwołanie zarządcy, w związku z kontrolą sprawowania zarządu, a także pozbawienie współwłaściciela lub użytkownika używania rzeczy wspólnej. Rozstrzygające znaczenie w każdej z tych sytuacji będzie miało nie to, czy postanowienie kończy postępowanie w danej instancji – jakkolwiek jest to istotna cecha postanowień rozstrzygających sprawę co do istoty – lecz to, czy dane orzeczenie zawiera całościowe (zupełne) rozstrzygnięcie dotyczące przedmiotu postępowania.

Równocześnie zwrócić uwagę należy na koncepcję skutku stanu faktycznego (łącząca się z deklaratoryjnym wpisem do księgi wieczystej) i konstytutywnego niezupełnego (związanego z konstytutywnym wpisem do księgi wieczystej), które występują w sprawach dotyczących nieruchomości. Związek orzeczeń wydawanych w analizowanym postępowaniu nieprocesowym jest niewątpliwie silny i wiąże się z wpisem dokonywanym w postępowaniu wieczystoksięgowym, realizowanym w tym samym trybie. Odnosząc się do skutku konstytutywnego niezupełnego i skutku stanu faktycznego wspólnego dla postępowania wieczystoksięgowego i poprzedzającego go, innego postępowania nieprocesowego

dotyczącego nieruchomości, należy postulować, aby w miarę dokonującego się postępu technologicznego, nastąpiło poszerzenie katalogu konstytutywnych wpisów do ksiąg wieczystych. Docelowo należy dążyć do tego, aby każdy wpis w księdze wieczystej był konstytutywny, co zapewni większą pewność i bezpieczeństwo obrotu. Konieczność taka wynika zarówno z analizy ogólnych przepisów, w tym dotyczących postępowania nieprocesowego zawartych w kodeksie postępowania cywilnego, jak i tych szczególnych mających zastosowanie jedynie w konkretnych sprawach rozpoznawanych w tym trybie postępowania rozpoznawczego. Nie wydłuży to także postępowania wieczystoksięgowego, gdyż i tak dokonywany jest wpis, by ujawnić prawo w księdze wieczystej ze względu na korzystne skutki prawne wiążące się z jego uzyskaniem.

Orzeczenia wydawane w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości tworzą w znaczeniu przyjmowanym w literaturze procesowej ponadto część aktu prawnego złożonego, stanowiąc zarazem określoną, jednolitą całość, przejawiającą się szczególnie przy stwierdzeniu nieważności postępowania. Analizowane rozstrzygnięcia są powiązane ze sobą w określonej konwencji przyczynowo – skutkowej, zawierając przy tym zarówno elementy statyczne jak i dynamiczne. Trzeba je zatem oceniać indywidualnie, nie zapominając przy tym o całości jaką tworzą orzeczenia dotyczące nieruchomości wydawane w postępowaniu nieprocesowym. W zakresie zaś badanego przedmiotu należy wybrać, czy interesuje nas jedno konkretne orzeczenie, grupa orzeczeń czy ich całość.

6. W dalszej kolejności wyróżnić można cechy charakterystyczne dla określonych grup orzeczeń dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym. W tym przypadku wspólne cechy realizują się przez konstrukcje: **orzeczeń zastępujących oświadczenie woli** (tj. wydawanych w sprawach działowych i o: stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości, ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, stwierdzenie nabycia spadku w przypadku dziedziczenia ustawowego, a jedynie wyjątkowo przy zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego oraz wpisu do księgi wieczystej, z reguły gdy te oba ostatnie orzeczenia są realizowane wbrew woli danego podmiotu i następuje to z urzędu), **orzeczeń kompleksowych** (tj. wydawanych w sprawach działowych i o: ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, gdy w toku sprawy zostanie podniesiony zarzut zasiedzenia oraz stwierdzenie nabycia spadku, jeżeli zawiera postanowienie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego), **orzeczeń wykraczających poza przedmiot wniosku** (tj. wydawanych w sprawach działowych i o:

stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa przez zasiedzenie oraz stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego), **orzekania wobec wielokierunkowości żądań** (tj. wydawanych w sprawach działowych i o: stwierdzenie nabycia własności lub innego prawa do nieruchomości przez zasiedzenie, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem nieruchomości, o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego), **łączenia spraw działowych, orzeczenia konstytutywnego, jako czynności o podwójnym skutku materialno – procesowym** (tj. wydawanych w sprawach działowych – w zakresie zasadniczego przedmiotu rozstrzygnięcia i o: ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością i użytkowaniem, ustanowienie służebności drogi koniecznej i przesyłu oraz niektóre wpisy w księdze wieczystej, niektóre wpisy do Krajowego Rejestru Sądowego), **wykonalności postanowień merytorycznych** (tj. wydawanych w sprawach działowych i podziału *quoad usum*, rozpoznawanego w postępowaniu o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością).

Wszystkie powyższe cechy charakterystyczne orzeczeń mają zastosowanie w sprawach działowych. Nie odnoszą się one natomiast do deklaratoryjnego wpisu do księgi wieczystej, dokonywanego na wniosek oraz deklaratoryjnego postanowienia o zarządzeniu wpisu do Krajowego Rejestru Sądowego, wydanego na wniosek. W nieklasycznych postępowaniach nieprocesowych dotyczących nieruchomości różnice odnoszą się do możliwości kierowania do sądu spraw niekonfliktowych przy składaniu zgodnego wniosku w sprawach działowych czy o stwierdzenie nabycia spadku lub przedmiotu zapisu windykacyjnego. W tych sprawach, w razie braku zgody między uczestnikami mogą jednak powstawać spory prawne, które nie wpływają na możliwość wszczęcia postępowania nieprocesowego. Przedmiotem postępowania jest nieruchomość, która determinuje sposób działania sądu i uczestników postępowania oraz sposób orzekania sądu.

7. W nieklasycznym postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości przedmiot postępowania oznaczony we wniosku wskazuje główny kierunek orzekania sądu, który jednak – na podstawie przepisów szczególnych – może wykraczać poza granice wniosku. Niektóre bowiem czynności w zakresie orzekania organ sądowy musi dokonywać z urzędu w celu ostatecznego uregulowania danej sprawy zgodnie z prawem, np. przy dziale spadku czy stwierdzeniu nabycia spadku. Jeżeli zatem postępowanie nieprocesowe – na podstawie szczególnych przepisów – mogło zostać wszczęte z urzędu, ale zostało uruchomione na wniosek osoby zainteresowanej, to sąd nie jest związany treścią wniosku i

może wyjść poza jego granice. Wniosek w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości nie ma takiego znaczenia jak pozew w procesie, skoro obowiązuje normatywny przedmiot postępowania, co wynika właśnie z tego, że ustawodawca wpływa na to, co jest przedmiotem postępowania i orzekania. Stąd też wyróżnić należy cechę orzeczeń wykraczających poza przedmiot wniosku.

Wielokierunkowość żądań w nauce prawa, oznacza z kolei możliwość wyznaczenia granic przedmiotowych postępowania nieprocesowego nie tylko przez żądanie wnioskodawcy, ale także żądania innych uczestników. Kodeks postępowania cywilnego zdecydowanie częściej niż w procesie przyznaje wszystkim tym osobom uprawnienia do zgłaszania żądań, które wyznaczają przedmiot orzekania przez sąd. Jest to także rezultat szerszej kognicji sądu w postępowaniu nieprocesowym. Tak więc organ sądowy będzie musiał rozstrzygać nie tylko o żądaniach wnioskodawcy, ale także o tych, które zostały zgłoszone przez innych uczestników postępowania. Ani sąd wieczysto księgowy, ani sąd rejestrowy nie będą natomiast rozpoznawać żądań wielokierunkowych, gdyż w tych postępowaniach sędzia cywilny nie rozstrzyga sporów prawnych. Fakt orzekania z urzędu w przypadku tzw. roszczeń wielokierunkowych nakłada na sąd obowiązek całościowego orzeczenia o sprawie, niezależnie od wniosków uczestników. Możliwość wszczęcia postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości z inicjatywy sądu jest przewidziana, jedynie w wyjątkowych przypadkach. Kryterium odróżnienia żądań wnioskodawcy i uczestników zgłaszanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości od innych spraw rozpoznawanych w tym trybie jest ich majątkowy charakter.

8. Dla większości spraw dotyczących nieruchomości (np. działowych, o stwierdzenie zasiedzenia, ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością lub użytkowaniem, ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu) charakterystyczna jest konstrukcja orzeczenia zastępującego oświadczenie woli. Stanowi ona określone wytłumaczenie przeniesienia tych spraw do postępowania nieprocesowego. W razie braku możliwości umownego rozwiązania wynikających w nich problemów prawnych, to merytoryczne postanowienie zastępujące oświadczenie woli pozostałych uczestników wydane w postępowaniu nieprocesowym umożliwia załatwienie wynikłej kwestii prawnej. Nie zawsze jednak postanowienie ma charakter konstytutywny, gdyż niekiedy regulacja materialnoprawna usprawiedliwia jego deklaratorywną naturę. Dotyczy to postanowienia merytorycznego w przedmiocie stwierdzenia nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie czy stwierdzenia nabycia spadku.

W sprawach działowych czy o: ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, gdy w toku sprawy zostanie podniesiony zarzut zasiedzenia oraz stwierdzenie nabycia spadku, jeżeli zawiera postanowienie o stwierdzeniu nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego charakterystyczna jest z kolei konstrukcja orzeczenia kompleksowego. Ta decyzja sądowa może zawierać wiele rozstrzygnięć ujętych w punktach, które są ze sobą powiązane i wzajemnie uwarunkowane, co wynika z ich niepodzielności i integralności. Wiąże się to także z faktem, że kwestia główna będąca przedmiotem postępowania, jak np. zniesienie współwłasności wymaga niejednokrotnie orzeczenia w zakresie roszczeń ubocznych lub kwestii związanych z zasadniczym przedmiotem sprawy. Duża liczba rozstrzygnięć, z których każde może mieć inny charakter konstytutywny lub deklaracyjny, tworzy złożone z wielu punktów postanowienie co do istoty sprawy. Dochodzi zatem do skumulowania problemów w ramach jednego postępowania nieprocesowego, które poza nim mogłyby stanowić przedmiot samodzielnych orzeczeń.

Koncepcja ta łączy się z teorią zasadniczości jednego postanowienia merytorycznego (np. o dział spadku) względem drugiego, subsydiarnego (np. o stwierdzenie nabycia spadku), tylko zachodzi ta relacja w jednym orzeczeniu, wydanym w jednym postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości. Jest to cecha specyficzna dla postępowania nieprocesowego dotyczącego nieruchomości, zwłaszcza że sąd ma obowiązek orzekać z urzędu w przedmiocie niektórych rozstrzygnięć o charakterze subsydiarnym. Należy sformułować postulat *de lege ferenda*, polegający na możliwości połączenia sprawy działowej z postępowaniem o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością poprzez dodanie wyraźnego przepisu dopuszczającego taką kumulację w przypadku gruntów i nieruchomości budynkowych. Jest to bowiem dopuszczalne w postępowaniach działowych, w których następuje ustanowienie odrębnej własności lokali. Jednakże w wielu sprawach może istnieć potrzeba tymczasowego uregulowania stosunków między uczestnikami postępowania działowego. Postępowaniem głównym dla tej sprawy o ustanowienie zarządu związanego ze współwłasnością byłoby postępowanie działowe dotyczące nieruchomości.

Konstrukcja orzeczenia kompleksowego wiąże się również z różnym zakresem decyzji sądowej i wyróżnianiem postanowień wstępnych, w tym jedynie charakterystycznych dla spraw działowych. orzeczeń częściowych, postanowień końcowych i orzeczeń uzupełniających. Nie zmienia to jednak faktu, że sąd powinien zawsze rozstrzygać w sentencji orzeczenia merytorycznego, a nie w jego uzasadnieniu, bez względu na zakres rozstrzygnięcia. Orzeczenia wstępne z art. 318 § 1 k.p.c. mogą być wydawane w sprawach działowych i o: ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu i stwierdzenie

nabycia spadku. W pozostałych sprawach nie ma możliwości wydania orzeczeń wstępnych. Nie jest także możliwe wydawanie wpisów częściowych w księdze wieczystej, ani postanowień zarządzających dokonanie wpisu w części do Krajowego Rejestru Sądowego. W pozostałych przypadkach wydanie postanowienia częściowego jest dopuszczalne, jeżeli jest to uzasadnione okolicznościami faktycznymi danej sprawy. W przypadku każdego orzeczenia istnieje także możliwość, w razie takiej konieczności, wydania postanowienia uzupełniającego. Postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego w przypadku dziedziczenia testamentowego ogranicza się do tych dwóch zagadnień. Postanowienie o ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu może być orzeczeniem kompleksowym, gdyż w toku sprawy może być podniesiony zarzut zasiedzenia tego prawa, co nie wymaga uiszczenia osobnej opłaty. Istotne jest także łączenie spraw działowych na podstawie art. 689 k.p.c., które jednak jest zależne od wniosku, a sąd nie może tu działać z urzędu. W ten sposób w jednym orzeczeniu kwestie rodzinne, rzeczowe i spadkowe są połączone i jest to cecha charakterystyczna orzeczeń dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym.

9. Charakterystyczne dla trybu nieprocesowego dotyczącego nieruchomości są również orzeczenia konstytutywne, które poza tym, że są zdarzeniami cywilnoprosesowymi, tak jak wszystkie czynności procesowe, to są także zdarzeniami cywilnoprawnymi, albowiem wywołują skutek prawotwórczy w postaci całkowitej lub częściowej zmiany istniejącej rzeczywistości, tj. powstanie, zmianę lub uchylenie stosunku cywilnoprawnego. Wskazane decyzje sądowe są więc czynnościami o podwójnym skutku materialno – procesowym w zakresie praw majątkowych na nieruchomościach. Większość spraw dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym ma tylko atrybut skuteczności wobec czego nie podlegają one, co do zasady, wykonaniu w drodze egzekucji. Nawet jeśli ono się aktualizuje, jak np. przy egzekucji wynagrodzenia za ustanowienie służebności drogi koniecznej lub przesyłu, to wskazane wykonanie nie różni się od realizacji innych tytułów wykonawczych, np. prawomocnego wyroku, czy aktu notarialnego z nadanymi klauzulami wykonalności w przedmiocie wydania nieruchomości, czy zasądzającego świadczenie. Ponadto, w sprawach działowych może zaistnieć potrzeba wykonania orzeczenia w drodze egzekucji z tym, że obowiązują tu przepisy szczególne w zakresie egzekucji w celu zniesienia współwłasności nieruchomości w drodze sprzedaży publicznej. Zarówno w przypadku orzeczenia o wyjściu z tego stosunku materialnoprawnego w drodze sprzedaży publicznej, jak i wydania postanowienia o podziale fizycznym lub

przyznaniu rzeczy jednemu ze współwłaścicieli zachodzą różnice w prowadzeniu egzekucji w takich sprawach względem typowych przepisów o postępowaniu egzekucyjnym zawartych w części trzeciej kodeksu postępowania cywilnego. Odrębności egzekucji w sprawie wykonania postanowienia merytorycznego odnośnie zniesienia współwłasności są niezbędne do zapewnienia skutecznego wykonania tych orzeczeń.

10. Cechą wspólną spraw działowych jest to, że muszą się one toczyć co najmniej pomiędzy dwiema osobami. Wzajemna zależność i wzajemne uwarunkowanie poszczególnych dyspozycji postanowienia działowego stanowi jego istotę (niepodzielność). Istnieją dwa cele postępowania działowego: cel zasadniczy, dotyczący dokonania podziału majątku i cel uboczny, odnoszący się do rozstrzygnięcia żądań akcesoryjnych, pozostających w związku z przeprowadzaniem działem. Nie może być zatem mowy o jednym postępowaniu działowym. Każde z nich ma swoją naturę prawną. Postępowanie o podział majątku wspólnego ma na celu wydanie postanowienia, które likwiduje dotychczasowy stosunek prawny związany z zawarciem związku małżeńskiego – majątek wspólny małżonków. Do szczególnych sytuacji oddalenia wniosku w sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej może dojść w razie ustalenia, że w chwili jej ustania małżonkowie nie posiadali żadnego majątku wspólnego (aktywów majątku). Celem działu spadku i postępowania o dział spadku jest zniesienie między współspadkobiercami, wynikającej z dziedziczenia, wspólności majątku spadkowego. Do szczególnych sytuacji oddalenia wniosku w sprawie o dział spadku może dojść w razie ustalenia, że spadek nie został otwarty (gdy osoba uznana za spadkodawcę żyje) bądź gdy spadkodawca nie pozostawił żadnego majątku (aktywów spadku). Od chwili wprowadzenia do polskiego systemu prawa spadkowego instytucji zapisu windykacyjnego, może być wydane także postanowienie częściowe znajdujące swoje umocowanie w szczególnym przepisie ustawy (art. 677 § 3 k.p.c.). Sprawa o zniesienie współwłasności nieruchomości wyróżnia się w stosunku do innych postępowań działowych tym, że, co do zasady, dotyczy jednego konkretnego składnika majątkowego w postaci nieruchomości, a nie mas majątkowych, jak to ma miejsce w przypadku postanowienia o podział majątku wspólnego czy działu spadku. Zniesienie współwłasności jest postępowaniem modelowym i to jego przepisy znajdują odpowiednie zastosowanie do działu spadku, a poprzez te ostatnie także do podziału majątku wspólnego małżonków. Możliwość orzekania w przedmiocie stwierdzenia zasiedzenia, ustanowienia służebności drogi koniecznej na nieruchomości, kwestii rozstrzyganych w procesie cywilnym (np. roszczenia z tytułu posiadania, nakłady) czy w postępowaniu

administracyjnym (np. podział geodezyjny), a także ukierunkowanie bezpośrednio na uregulowanie stanu prawnego nieruchomości w sposób całościowy przemawia, moim zdaniem, za uznaniem postanowienia o zniesienie współwłasności za wzorcowe rozstrzygnięcie merytoryczne wobec większości spraw rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości.

11. Poniżej wskazane cechy mogą odnosić się do pojedynczych orzeczeń dotyczących nieruchomości. Granice kognicji sądu w postępowaniu o stwierdzenie zasiedzenia wyznacza żądanie osoby uprawnionej dotyczące skutków prawnych posiadania przez konkretną osobę oznaczonej nieruchomości w sposób nieprzerwany w danym czasie. W sytuacji stwierdzenia nabycia własności lub innego prawa na nieruchomości przez zasiedzenie do zmian stanu prawnego dochodzi w masach majątkowych podmiotów, które w tym zakresie mogą samodzielnie kształtować swoją pozycję prawną (*inter vivos*). Należy jednak podkreślić, że samo uwzględnienie zarzutu zasiedzenia nie jest równoznaczne pod względem prawnym ze stwierdzeniem zasiedzenia w odrębnym postępowaniu. Jeśli następuje ono wyłącznie w uzasadnieniu, nie zaś w sentencji rozstrzygnięcia, to nie ma skutków wykraczających poza sprawę, w której zarzut taki został zgłoszony. Rozstrzygnięcie o zarzucie zasiedzenia nie ma zatem mocy wiążącej wydanego odrębnie postanowienia, a tym samym może być kwestionowane w innych postępowaniach. Inaczej jest z formalnie wydanym postanowieniem w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia. Ze względu na moc powszechnie wiążącą takiego orzeczenia, zgodnie z art. 365 k.p.c., wyklucza ono możliwość powoływania się w innych postępowaniach na zarzut zasiedzenia tej samej nieruchomości w tym samym okresie, a także kwestionowania stwierdzonego zasiedzenia.

12. Projektowany sposób ustanowienia drogi koniecznej w postanowieniu merytorycznym powinien być zaznaczony na mapie według zasad obowiązujących przy oznaczaniu nieruchomości w księgach wieczystych. W postanowieniu o ustanowieniu służebności drogi koniecznej sąd może orzec nakazy lub zakazy niezbędne do urządzenia tej drogi. Rozstrzygnięcie to należy do istoty ustanowienia służebności drogi koniecznej. Prowadzi to w konsekwencji do przyjęcia poglądu, że orzeczenie o takiej treści sąd powinien wydać bez względu na to, czy takie żądanie zostało zgłoszone przez wnioskodawcę. Przemawia za tym zasada ekonomii procesowej oraz postulat minimalizacji tzw. społecznych kosztów postępowania. Postanowienie o ustanowienie służebności przesyłu nie podlega łączeniu ze

sprawami działowymi, co wyróżnia go od orzeczenia o ustanowieniu służebności drogi koniecznej.

13. Cechą charakterystyczną wpisów w księdze wieczystej jest fakt, że elementy sentencji tego orzeczenia zostały określone w rozporządzeniu dotyczącym prowadzenia ksiąg. Skoro wpis jako orzeczenie jest podstawą rozstrzygnięcia co do istoty sprawy, to elementy tej sentencji powinny określać przepisy ustawowe. W związku z tym należy postulować dokonanie nowelizacji kodeksu postępowania cywilnego. Wpis jest dokonywany w teleinformatycznej księdze wieczystej w formie elektronicznej, poprzez wpisanie w odpowiednich rubrykach, podrubrykach, polach czy podpolach odpowiednich informacji będących wpisem i opatrzenie ich podpisem elektronicznym. Wpis do księgi wieczystej jest pozbawiony *rubrum*. Jest to cecha charakterystyczna tego orzeczenia. Zasadą prawa polskiego jest deklaratywność wpisów, co oznacza, że sam wpis nie powoduje zmiany stanu prawnego nieruchomości. Wpis w księdze wieczystej zmiany właściciela jest jednak obowiązkowy i służy zapewnieniu zgodności treści księgi wieczystej z rzeczywistym stanem prawnym. Wpisy konstytutywne są wyjątkiem i wymagane są wtedy, gdy przepis szczególnie tak stanowi. O konstytutywnym charakterze konkretnego wpisu decyduje ustawa. Obowiązujące wyjątki od zasady deklaratywności wpisu, są przypadkowe. Zagadnienie konstytutywności wpisu w polskim prawie wymaga zatem weryfikacji i uporządkowania.

14. Cechą charakterystyczną spraw o stwierdzenie nabycia spadku jest niedopuszczalność wydawania orzeczenia dwukierunkowego, czyli częściowo uwzględniającego żądanie, częściowo natomiast je oddalającego. Sąd musi – jeśli nie oddała żądania – uwzględnić je w całości. W postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku sąd jest związany wnioskiem jedynie w zakresie osoby spadkodawcy. Brak jest podstaw prawnych do wszczęcia tego postępowania z urzędu z wyjątkiem okoliczności uzasadniających uchylene lub zmianę orzeczenia określonych w: art. 669¹ k.p.c., art. 678 k.p.c., art. 690 § 2 k.p.c. Powyższe regulacje są uzasadnione koniecznością zapewnienia aktualności postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku. Orzeczenie to ma na celu uregulowanie sytuacji prawnej po zmarłym. Dopuścić należy również wydanie postanowienia częściowego dotyczącego stwierdzenia nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, a orzeczeniem końcowym będzie wówczas orzeczenie o stwierdzeniu nabycia spadku. W przypadku jednak, gdy szybciej można wydać postanowienie częściowe w przedmiocie postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku należy dopuścić taką możliwość. W takiej sytuacji to postanowienie o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu

windykacyjnego byłoby orzeczeniem końcowym. Moim zdaniem, ochrona praw zapisobiercy windykacyjnego wymaga dopuszczenia do wydania odrębnego postanowienia o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego. Nie jest wystarczające samo zamieszczenie w sentencji postanowienia spadkowego orzeczenia oddalającego wniosek zapisobiercy, gdyż rozstrzygnięcie o nabyciu przedmiotu zapisu windykacyjnego sąd powinien wydać z urzędu. Z tej przyczyny, w dążeniu do wyeliminowania wszelkich wątpliwości, należy w każdej sprawie o stwierdzenie nabycia spadku, w której przedłożono testament notarialny, zamieszczać w sentencji postanowienia także negatywne orzeczenie dotyczące zapisu windykacyjnego, jeżeli nie ma podstaw do zamieszczenia orzeczenia pozytywnego.

15. Wobec poruszonych zagadnień związanych z dokumentami stanowiącymi podstawę wpisu w postępowaniu zarówno rejestrowym, jak i wieczystoksięgowym można stwierdzić, że w różnych sytuacjach są one tożsame. Toczą się jednak dwa postępowania o dokonanie wpisu, co może być sprzeczne z ekonomią postępowania i zagrażające jednolitości orzekania. Choć sprawy w tym przedmiocie oparte są na tej samej podstawie faktycznej, to muszą jednak być rozpatrywane przez różne sądy: rejestrowe i wieczystoksięgowe. W związku z istnieniem tych podobieństw można zaproponować przekazanie spraw związanych z wniesieniem aportu do sądów rejestrowych, które mogłyby rozpoznać też inne kwestie dotyczące spółki, uregulowane w statucie lub umowie spółki. Może to usprawnić także obrót hipotecznymi papierami wartościowymi oraz zapewnić efektywniejszą kontrolę nad wpisami adresów, jako siedziby przedsiębiorców. Wpis miałby moc wiążącą *ex lege* w postępowaniu wieczystoksięgowym, w którym z mocy prawa automatycznie dochodziłoby do zmiany właściciela w określonej księdze wieczystej. Celowe także byłoby zintegrowanie dwóch systemów teleinformatycznych: Krajowego Rejestru Sądowego i ksiąg wieczystych, aby było możliwe łączne rozpoznanie tych dwóch kwestii przez referendarza sądowego. W ten sposób doszłoby nie tylko do przyspieszenia postępowania czy osiągnięcia ekonomiki postępowania, lecz także do zniesienia zbędnego formalizmu i uproszczenia postępowania.

16. Cechą charakterystyczną ustanowienia odrębnej własności lokali w postępowaniu nieprocesowym jest związek pomiędzy postanowieniem rozstrzygającym sprawę działową co do jej istoty z wpisem do księgi wieczystej. Na skutek tego, merytoryczne orzeczenie działowe wywołuje skutek deklaracyjny, gdyż wpis do księgi wieczystej ma charakter konstytutywny. Sąd przy ustanowieniu odrębnej własności lokalu jest uprawniony do samodzielnego ustalenia, czy dany lokal nosi cechę samodzielności, ale musi brać pod uwagę

wszystkie te dane, które podlegałyby badaniu w postępowaniu administracyjnym o wydanie zaświadczenia. Poza tym, wpis dokonywany jest do księgi wieczystej, prowadzonej dla lokalu i nieruchomości wspólnej. Przy ustanawianiu odrębnej własności lokali częściej może zaistnieć problem istnienia dwóch ksiąg wieczystych prowadzonych dla tej samej nieruchomości. Stanowi to sytuację niepożądaną, ale możliwą do rozwiązania. W celu uniknięcia problemów związanych z istnieniem dwóch lub więcej ksiąg wieczystych prowadzonych dla tej samej nieruchomości można postulować dokonanie zmiany treści art. 626⁸ § 2 k.p.c. w sposób następujący: *„Rozpoznając wniosek o wpis, sąd bada jedynie treść i formę wniosku, dołączonych do wniosku dokumentów, treść księgi wieczystej, w której ma zostać dokonany wpis oraz sprawdza, czy dla tej nieruchomości nie została urządzona inna księga wieczysta. W przypadku ustalenia w badaniu istnienia dwóch ksiąg wieczystych prowadzonych dla tej samej nieruchomości stwierdzających sprzeczny ze sobą stan prawny sąd oddala wniosek o wpis. Jeżeli jednak dwie księgi wieczyste prowadzone dla tej samej nieruchomości stwierdzają tożsamy stan prawny, sąd dokonuje wpisu w księdze wieczystej najwcześniej urządzonej dla tej nieruchomości, a drugą lub każdą późniejszą księgę wieczystą zamyka z urzędu. Przepis ten stosuje się odpowiednio w razie prowadzenia większej liczby ksiąg wieczystych niż dwie dla tej samej nieruchomości.”*. Wprowadzenie powyższej regulacji zapewniłoby także stabilność i pewność obrotu nieruchomościami.

Załącznik do pracy doktorskiej

BADANIA EMPIRYCZNE NA PODSTAWIE AKT SĄDOWYCH

I. Metodologia badawcza

Metoda oparta na badaniach empirycznych polega na skonstruowaniu kwestionariusza badawczego, zawierającego główne grupy problemów ujęte w punkty. Niniejsza analiza wymagała zebrania danych w poszczególnych sprawach dotyczących nieruchomości na temat orzeczeń sądu i zarządzeń przewodniczącego wydawanych w postępowaniu nieprocesowym. Następnie szczegółowe zestawienie podobieństw i różnic w odniesieniu do poszczególnych punktów zebranych informacji w konkretnych sprawach pozwoliło na podjęcie próby poszukiwania uzasadnienia obecnego stanu praktyki w zakresie stosowania przepisów prawa i wydawania orzeczeń. Pozwoliło to na podkreślenie różnic wynikających ze zwyczajów miejscowych ukształtowanych w poszczególnych sądach, jak również indywidualnego podejścia sędziów do sprawy. W ten sposób stworzona została możliwość sparametryzowania danych przez ujęcie ich za pomocą liczb w tabeli. Pozwoliło to zarazem na dokonanie generalizacji liczb poprzez zastosowanie metody typologiczno – egzemplifikacyjnej. Analizowane sprawy mogły być połączone w grupy, przy możliwości wskazywania najciekawszych fragmentów orzeczeń i zarządzeń je reprezentujących. Dane ze spraw, które nie znalazły się w opracowaniu są dostępne w postaci notatek sporządzonych elektronicznie i kwestionariuszy. Pozwoliło to na wiarygodne udokumentowanie formułowanych tez. Na końcu zostały postawione ogólne tezy i zostały one zestawione z dominującymi poglądami ukształtowanymi w orzecznictwie i nauce prawa.

Przeprowadzenie badań wymagało sporządzenia kwestionariusza, który zawiera 237 pytań. Pytania te dotyczą zarówno kwestii ogólnych (zdecydowana mniejszość) oraz kwestii szczegółowych (zdecydowana większość). Te pierwsze odnoszą się do: ilości uczestników postępowania nieprocesowego, rodzaju postępowania nieprocesowego, nieruchomości, ilości sędziów rozpoznających sprawę, kwestii zaskarżenia orzeczenia do sądu drugiej instancji lub nawet do Sądu Najwyższego, czy też ilości tomów (bez szczegółowej analizy treści orzeczeń czy zarządzeń). Natomiast kwestie szczegółowe objęte są w większości pytaniami odnoszącymi się zwłaszcza do przepisów kodeksu postępowania cywilnego czy ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych. Te pytania mają jedną cechę: większość z nich ma charakter incydentalny tzn., że pojawia się jedynie wyjątkowo w określonych sprawach, co wiąże się z możliwością popełnienia błędu przez sędziego i w konsekwencji może prowadzić do zaskarżenia takiego postanowienia, bądź w przypadku braku takiego

zaskarżenia do wydania orzeczenia w sposób sprzeczny z prawem. Ponadto należy zauważyć, że takie orzeczenie może się uprawomocnić i wywoływać skutki prawne przez wiele lat.

W niniejszym załączniku zawarte są badania empiryczne, które zostały przeprowadzone przez autora niniejszej rozprawy doktorskiej w: Sądzie Rejonowym dla Miasta Stołecznego Warszawy (14 spraw), Sądzie Rejonowym dla Warszawy – Śródmieścia (30 spraw), Sądzie Rejonowym w Żyrardowie (40 spraw) oraz w Sądzie Rejonowym w Skierniewicach (12 spraw), a także w związanych z nimi sprawach przed sądami drugiej instancji: Sądzie Okręgowym w Warszawie (16 spraw), Sądzie Okręgowym w Płocku (8 spraw), Sądzie Okręgowym w Łodzi (4 sprawy) oraz Sądzie Okręgowym w Gliwicach (na skutek przekazania – 1 sprawa) oraz związanych z nimi 2 sprawami przed Sądem Najwyższym. Zakresem badań empirycznych objęto łącznie 127 spraw, w tym 96 w pierwszej instancji. Opracowywanie notatek z udostępnianych akt sądowych we wskazanych sądach nastąpiło od 1 sierpnia 2016 r. do 12 lutego 2018 r.

Dobór konkretnych akt ze wskazanych Sądów został dokonany ze względu na możliwość przeprowadzenia badań aktowych, konieczność osobistego stawiennictwa w sądzie, a także jego reprezentatywność dla dużych miast oraz mniejszych, jak Żyrardów czy Skierniewice. W sądach w Warszawie występują podobne rodzaje spraw ze względu na wysoką urbanizację, znaczną liczbę spraw lokalowych czy rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej (zwłaszcza usługowej) pozwalające uchwycić określone podobieństwa. Można zatem zaobserwować, w jaki sposób te elementy rzutują na czas i sposób wydania orzeczeń oraz zarządzeń. Można zarazem bezpośrednio porównać działanie tych sądów, treść orzeczeń, zwyczaje i długość rozpoznania sprawy. Z drugiej strony, z powyższymi działaniami skonfrontowano działania podejmowane w mniejszych sądach. Wybrano sądy położone blisko siebie: w Skierniewicach i w Żyrardowie. Istotne jest, że otaczają je tereny wykorzystywane rolniczo oraz lasy. Miasta mają podobną wielkość i znajdują się na granicy swoich województw i w tej samej apelacji łódzkiej. Dla działalności znajdujących się w nich sądów charakterystyczna jest większa liczba spraw dotyczących nieruchomości rolnych.

Analiza akt pozwala w rezultacie ocenić działanie sądów dużych i małych oraz dokonać oceny ich obciążenia i sprawności działania. Z drugiej zaś strony wskazuje na określone różnice w zakresie przepisów wykorzystywanych przez sędziów, w zależności od miejsca siedziby sądu. Badaniami objęto nieruchomości, gdyż jest to niezwykle istotny składnik majątkowy. Zaspakajają one cele mieszkaniowe, rekreacyjne i inwestycyjne, służą do prowadzenia działalności gospodarczej, a także mogą być sposobem akumulacji kapitału. Badanie jest reprezentatywne jedynie w wymiarze lokalnym. Metoda polegająca na analizie

materiałów empirycznych, jakimi są akta sądowe wymaga niewątpliwie odwołania się do innych metod takich jak: prawnoporównawczej, ekonomicznej analizy prawa, a przede wszystkim do głównej metody formalno – dogmatycznej. Badania empiryczne nie mogą być wyłącznym sposobem analizy prawa. Jednakże badania aktowe pozwalają na zebranie istotnych danych w zakresie praktycznego wykorzystania przepisów prawa. Trudność empirycznych badań wiąże się z koniecznością oddzielenia informacji nieistotnych od tych najbardziej istotnych i ukazanie ich w sposób obiektywny i przystępny dla odbiorcy. Z tego powodu należy przyjmować plan badań, który będzie ściśle przestrzegany¹¹⁸⁸.

W celu zwięzłego przedstawienia wyników badań posłużono się liczbami, aby pokazać ich istotne cechy. Nie ma bowiem możliwości, ze względu na objętość analizowanych spraw, przedstawienia ich w całości; poza tym nie pozwala na to ochrona danych osobowych. Badanie zostało przeprowadzone na podstawie doboru losowego spraw, dokonanego przez Kierowników odpowiednich Sekretariatów Sądów Rejonowych. Ten sposób jest jedynie możliwy, gdyż wyłącznie osoba uprawniona może dokonać tego wyboru w granicach spraw wskazanych we wniosku o udostępnienie akt. Badacz był związany wylosowanymi przez Kierowników aktami i nie mógł ich zwrócić np. ze względu na grubość akt. Przy uwzględnieniu wcześniejszych uwag należy stwierdzić, iż Sąd Rejonowy dla m. st. Warszawy, jak również Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie reprezentowały okręg sądu położonego w stolicy, zaś Sąd Rejonowy w Żyrardowie oraz Sąd Rejonowy w Skierniewicach obszar mniejszego miasta i otaczających ich wsi¹¹⁸⁹. Następnie stworzono notatki do kwestionariusza badawczego, którego pytania zamknięte i otwarte dotyczące faktów, oparto na przepisach kodeksu postępowania cywilnego. Uzyskane wyniki uogólniono, co umożliwiło wskazanie przepisów tego aktu normatywnego, które miały faktyczne zastosowanie w danej sprawie. Akta sądowe zawierają dane oficjalne, które były już wykorzystywane w wielu badaniach empirycznych. Niniejsza metoda ma wiele zalet, do których należą stosunkowo niskie koszty przeprowadzenia badań i możliwość replikowania danych wtórnych¹¹⁹⁰.

Ważne jest także, aby przy badaniach empirycznych zachować elastyczność, bowiem nie wszystko można przewidzieć przed ich rozpoczęciem. Z powodu zbyt dużej ilości informacji na temat spraw dotyczących nieruchomości posłużono się metodą typologiczną – egzemplifikacyjną. Polega ona na łączeniu spraw podobnych w typy i następnie podawaniu

¹¹⁸⁸ A. Podgórecki, *Zarys socjologii prawa*, Warszawa 1971, s. 216 – 218.

¹¹⁸⁹ H. M. Białock, *Statystyka dla socjologów*, Warszawa 1977, s. 14, 15, 440 – 442, 454 – 457, 465.

¹¹⁹⁰ C. Frankfort – Nachmias, D. Nachmias, *Metody badawcze w naukach społecznych*, przekład E. Hornowska, Poznań 2001, s. 122, 129 – 131, 268, 270 – 272, 335 – 337, 346.

przykładu ich reprezentującego, chyba, że jest możliwe uogólnienie poszczególnych spraw za pomocą liczb np. w zakresie długości postępowania¹¹⁹¹.

II. Wyniki badań

Pytania ogólne dotyczące sprawy (okładka wniosek o wszczęcie postępowania nieprocesowego)	
Pytania	Odpowiedzi i uwagi
1. Sygn. akt sprawy	sprawa 1 (dalej sam numer sprawy w wierszach) I Ns 209/14, 2 I Ns 37/14, 3 I Ns 915/14, 4 I Ns 1099/14, 5 I Ns 229/14, 6 I Ns 1808/14, 7 I Ns 1187/14, 8 I Ns 1617/15, 9 I Ns 925/14, 10 I Ns 1327/14, 11 I Ns 83/14, 12 I Ns 1185/14, 13 I Ns 175/15 dołączono Sąd Rejonowy (dalej SR) w Gliwicach I Ns 309/13 skreślono odwrócone I Ns 2791/14 OZ 81/13 Sygn. akt. I Ns 2791/14 15 Sygn.akt. II Ns 2032/07 Sąd Okręgowy (dalej SO) w Gliwicach I Co 1/15, 14 I Ns 886/15 Oz 2915/15, 15 VI Ns 665/12, 16 I Ns 956/13, 17 I Ns 982/13, 18 I Ns 593/13, 19 I Ns 936/14 załączona druga sprawa I Ns, 20 VI Ns 321/14, 21 VI Ns 1507/14, 22 VI Ns 1460/14, 23 VI Ns 1595/14, 24 VI Ns 1022/14, 25 VI Ns 577/14 Uwaga dwa razy wpisano podkreślono I Ns 1533/13 nad I Co 13/14, 26 VI Ns 1371/13, 27 VI Ns 1065/13, 28 VI Ns 412/11, 29 VI Ns 693/14, 30 VI Ns 1109/11, 31 VI Ns 49/15, 32 VI Ns 173/15, 33 V Ns 1153/12 ale na zewnątrz VI Ns 321/15 VI Ns 321/15, 34 VI Ns 136/04 V Cz 4303/11, V Cz 4304/11 VI Co 393/09 VI Co 392/09 V Cz 4066/12, 35 VI Ns 997/08 V Ca 188/11 V Cz 268/11 V Ca 1201/14, 36 VI Ns 1029/09, 37 I Ns 1164/08 V Ca 1328/14, 38 I Ns 296/15, 39 I Ns 565/15, 40 I Ns 346/15, 41 I Ns 47/15, 42 I Ns 730/08 V Cz 4120/13 V Cz 4731/13 V Ca 80/14 V Cz 4020/13 V Ca 80/14 V Ca 4011/14 V Cz 5294/14 V Cz 4294/14, 43 VI Ns 418/12, 44 VI Ns 784/15 SO w Warszawie Sygn. akt. V Ca 3692/15 Sąd Najwyższy (dalej SN) Sygn. akt I CZ 42/16, 45 I Ns 707/14, 46 I Ns 231/15, 47 I Ns 203/15, 48 I Ns 216/14, 49 I Ns 207/13, 50 I Ns 700/11 IV Ca 52/15, 51 I Ns 509/15, 52 I Ns 393/14, 53 I Ns 604/15, 54 I Ns 182/15, 55 I Ns 154/15, 56 I Ns 292/15, 57 I Ns 427/15, 58 I Ns 932/14, 59 I Ns 933/14, 60 I Ns 934/14, 61 I Ns 991/14, 62 I Ns 5/15, 63 I Ns 52/15, 64 I Ns 81/15, 65 I Ns 91/15, 66 I Ns 104/15, 67 I Ns 117/15, 68 I Ns 704/13, 69 I Ns 227/13 w SO w Płocku Sygn. akt: IV Cz 980/15, 70 I Ns 605/12 I Ns 815/12 SO w Płocku IV Cz 191/13 IV Cz 194/13, 71 I Ns 814/12 IV Cz 191/13 SO Płock Sygn. akt IV Cz 191/13, 72 I Ns 815/12 SO w Płocku IV Cz 194/13, 73 I Ns 503/11 SR w Grodzisku Mazowieckim I Ns 92/11, 74 I Ns 254/15 w SR dla Warszawy – Śródmieście w Warszawie VI Ns 62/15, 75 I Ns 293/15, 76 I Ns 192/15, 77 I Ns 298/15, 78 I Ns 205/15, 79 I Ns 87/15, 80 I Ns 76/10, I Ns 131/15 SO w Płocku Sygn. akt IV Cz 367/13 Sygn. akt IV Ca 341/13 Sygn. akt IV Cz 923/15 Sygn. akt IV Cz 374/16, 81 I Ns 297/15, 82 I Ns 824/13, 83 I Ns 77/15, 84 I Ns 94/15, 85 I Ns 547/14, 86 I Ns 22/15, 87 I Ns 173/14, 88 I Ns 119/15, 89 I Ns 511/15, 90 I Ns 643/15, 91 I Ns 658/14, 92 I Ns 123/14, 93 I Ns 212/13, 94 Pierwotnie I Ns 398/10 i później na tomie I przekreślono na I Ns 503/11 później I Ns 760/15 od II tomu do końca, 95 I Ns 291/14 SO w Łodzi III Cz 1396/15 III Ca 1031/15 III WSC 8/16 SN Sygn. akt II CSK 165/16, 96 Sygn. akt. I Ns 319/08 później I Ns 93/13 przy III tomie przekreślona na I Ns 101/15 SO w Łodzi III Ca 797/15
2. Data założenia sprawy, ukończenia postępowania i długość trwania postępowania w dniach	1 założono dnia (dalej zał.) 17.02.2014 r. ukończono dnia (dalej uk.) 02.06.2014 r. (105 dni, dalej sama liczba), 2 zał. 12.12.2013 r. uk. 2.07.2015 r. (567), 3 zał. 11.06.2013 r. uk. 23.10.2014 r. (499), 4 zał. 21.07.2014 r. uk. 24.06.2015 r. (338), 5 zał. 20.02.2014 r. uk. 01.05.2014 r. (70), 6 zał. 31.07.2014 r. uk. 06.10.2015 r. (432), 7 zał. 05.08.2014 r. uk. 31.12.2015 r. (513), 8 zał. 03.08.2015 r. uk. 28.05.2016 r. (299), 9 zał. 17.06/2014 r. uk. 26.04.2016 r. (679), 10 zał. 25.08.2014 r. uk. 4.12.2014 r. (101), 11 zał. 23.01.2014 r. uk. 14.10.2015 r. (629), 12 zał. 05.08.2014 r. uk. 10.06.2015 r. (309), 13 zał. 06.02.2013 r. uk. 12.11.2015 r. (1009), 14 zał. 27.04.2015 r. uk. 09.01.2016 r. (257), 15 zał. 9.07.2012 r. uk. 10.08.2012 r. (32), 16 zał. 15.10.2013 r. uk. 26.02.2015 r. (499), 17 zał. 22.10.2013 r. uk. 29.01.2015 r. (464), 18 zał.

¹¹⁹¹ L. Epstein, A. D. Martin, *An introduction to empirical legal research*, Oxford 2014, s. 1, 19 – 21, 36 – 37, 66 – 67, 85 – 87, 107, 126.

	<p>15.07.2013 r. uk. 13.01.2015 r. (547), 19 zał. 07.10.2014 r. uk. 19.11.2015 r. (408), 20 zał. 10.02.2014 r. uk. 18.02.2014 r. (8), 21 zał. 09.03.2014 r. uk. 27.02.2015 r. (355), 22 zał. 19.11.2014 r. uk. 21.01.2015 r. (63), 23 zał. 02.02.2015 r. uk. 8.01.2016 r. (340), 24 zał. 30.07.2014 r. uk. 15.10.2014 r. (77), 25 zał. 08.04.2014 r. uk. 08.12.2015 r. (609), 26 zał. 28.11.2013 r. uk. 10.06.2015 r. (559), 27 zał. 22.10.2013 r. uk. 29.04.2016 r. (920), 28 zał. 22.02.2011 r. uk. 06.02.2015 r. (1445), 29 zał. 03.01.2014 r. uk. 30.04.2014 r. (117), 30 zał. 17.11.2011 r. uk. 09.09.2016 r. (1758), 31 zał. 04.07.2012 r. uk. 15.04.2016 r. (1381), 32 zał. 23.02.2015 r. uk. 04.08.2015 r. (162), 33 zał. 13.11.2012 r. uk. 02.04.2015 r. (870), 34 zał. 13.02.2004 r. uk. 27.06.2014 r. (3787), 35 zał. 30.10.2008 r. uk. 29.10.2013 r. (1825), 36 zał. 30.11.2008 r. uk. 20.01.2015 r. (2242), 37 zał. 19.12.2008 r. uk. 12.05.2015 r. (2335), 38 zał. 23.03.2015 r. uk. 6.07.2015 r. (105), 39 zał. 06.06.2015 r. uk. 8.09.2015 r. (94), 40 zał. 09.04.2015 r. uk. 30.06.2015 r. (82), 41 zał. 19.01.2015 r. uk. 16.06.2015 r. (148), 42 zał. 8.08.2008 r., uk. 6.02.2015 r. (2373), 43 zał. 30.04.2012 r. uk. 29.11.2013 r. (578), 44 zał. 03.07.2015 r. uk. 04.08.2015 r. (32), 45 zał. 18.09.2014 r. uk. 24.02.2016 r. (524), 46 zał. 13.03.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (339), 47 zał. 6.03.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (346), 48 zał. 17.03.2014 r. uk. 13.10.2015 r. (575), 49 zał. 14.03.2013 r. uk. 13.10.2015 r. (943), 50 zał. 26.09.2011 r. uk. 13.01.2017 r. (1936), 51 zał. 22.06.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (238), 52 zał. 20.05.2014 r. uk. 23.12.2016 r. (583), 53 zał. 17.07.2015 r. uk. 11.02.2016 r. (209), 54 zał. 26.02.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (351), 55 zał. 17.02.2015 r. uk. 23.10.2015 r. (248), 56 zał. 1.04.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (320), 57 zał. 22.05.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (269), 58 zał. 19.11.2014 r. uk. 27.05.2016 r. (555), 59 zał. 19.11.2014 r. uk. 27.05.2016 r. (555), 60 zał. 19.11.2014 r. uk. 27.05.2016 r. (555), 61 zał. 5.12.2014 r. uk. 27.05.2016 r. (539), 62 zał. 5.01.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (403), 63 zał. 16.01.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (392), 64 zał. 26.01.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (382), 65 zał. 2.02.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (375), 66 zał. 4.02.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (373), 67 zał. 5.02.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (372), 68 zał. 1.10.2013 r. uk. 06.06.2016 r. (979), 69 zał. 20.03.2013 r. uk. 9.01.2017 r. (1391), 70 zał. 17.09.2012 r. uk. 26.07.2016 r. (1408), 71 zał. 11.12.2012 r. uk. 25.04.2013 r. (135), 72 zał. 11.12.2012 r. uk. 30.06.2016 r. (1297), 73 zał. 15.07.2011 r. uk. 14.10.2014 r. (1187), 74 zał. 15.03.2015 r. uk. 22.02.2016 r. (344), 75 zał. 1.04.2015 r. uk. 18.07.2016 r. (474), 76 zał. 4.03.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (345), 77 zał. 7.04.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (314), 78 zał. 11.03.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (341), 79 zał. 3.02.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (374), 80 zał. 5.02.2010 r. uk. 16.11.2016 r. (2476), 81 zał. 7.04.2015 r. uk. 15.02.2016 r. (314), 82 zał. 18.11.2013 r. uk. 06.06.2016 r. (931), 83 zał. 23.01.2015 r. uk. 12.02.2016 r. (385), 84 zał. 2.02.2015 r. uk. 15.07.2016 r. (529), 85 zał. 9.10.2014 r. uk. 12.05.2015 r. (215), 86 zał. 20.01.2015 r. uk. 17.04.2015 r. (87), 87 zał. 26.03.2014 r. uk. 09.05.2015 r. (409), 88 zał. 26.02.2015 r. uk. 22.12.2015 r. (299), 89 zał. 12.08.2015 r. uk. 13.11.2015 r. (93), 90 zał. 14.10.2015 r. uk. 22.09.2017 r. (709), 91 zał. 09.12.2014 r. uk. 06.05.2015 r. (148), 92 zał. 27.02.2014 r. uk. 11.06.2015 r. (469), 93 zał. 06.05.2013 r. uk. 13.02.2014 r. (283), 94 zał. 17.08.2010 r. uk. 24.11.2016 r. (2291), 95 zał. 29.05.2014 r. uk. 14.04.2017 r. (1051), 96 zał. 16.07.2008 r. uk. 8.02.2016 r. (2763)</p>
3. Ilość kart, tomów	<p>1 I tom (dalej t.) 14 kart (dalej k.), 2 I t. 283 k., 3 I t. 146 k., 4 I t., 154 k., 5 I t. 41 k., 6 I t. 90 k., 7 I t. 238 k., 8 I t. 38 k., 9 I t. 118 k., 10 I t. 86 k., 11 II t. 301 k., 12 II t. 373 k., 13 I t. 206 k., 14 I t. 151 k., 15 I t. 54 k., 16 I t. 129 k., 17 II t. 387 k., 18 I t. 18 k., 19 I t. 114 k., 20 I t. 8 k., 21 I t. 7 k., 22 I t. 76 k., 23 I t. 79 k., 24 I t. 120 k., 25 I t. 99 k., 26 I t. 152 k., 27 I t. 79 k., 28 I t. 160 k., 29 I t. 120 k., 30 II t. 334 k., 31 I t. 108 k., 32 I t. 69 k., 33 I t. 167 k., 34 III t. 436 k., 35 VI t. 1199 k., 36 III t. 602 k., 37 IV t. 673 k., 38 I t. 60 k., 39 I t. 78 k., 40 I t. 36 k., 41 II t. 334 k., 42 XXVIII t. 5021 k., 43 I t. 169 k., 44 I t. 105 k., 45 II t. 247 k., 46 I t. k. 37, 47 I tom k. 148, 48 I t. 105 k., 49 II t. 264 k., 50 III t. 538 k., 51 I t. 172 k., 52 I t. 69 k., 53 I t. 73 k., 54 I t. 35 k., 55 I t. 38 k., 56 I t. 31 k., 57 I t. 54 k., 58 I t. 203 k., 59 I t. 161 k., 60 I t. 149 k., 61 I t. 144 k., 62 I t. 31 k., 63 I t. 27 k., 64 I t. 26 k., 65 I t. 26 k., 66 I t. 26 k., 67 I t. 98 k., 68 I t. 38 k., 69 II t. 219 k., 70 II t. 278 k., 71 I t. 43 k., 72 I t. 66 k., 73 II t. 308 k., 74 I t. 136 k., 75 I t. 168 k., 76 I t. 156 k., 77 I t. 56 k., 78 I t. 30 k., 79 I t. 26 k., 80 VI t. 1109 k., 81 I t. 177 k., 82 I t. 183 k., 83 I t. 85 k., 84 I t. 33 k., 85 I t. 28 k., 86 I t. 35 k., 87 I t. 57 k., 88 I t. 68 k., 89 I t. 34 k., 90 I t. 35 k., 91 I t. 141 k., 92 I t. 175 k., 93 I t. 43 k., 94 III t. 445 k., 95 II t. 358 k., 96 IV t. 720 k.</p>

4. Rodzaj postępowania nieprocesowego	1 o podział majątku wspólnego (dalej pmw), 2 pmw, 3 o stwierdzenie nabycia spadku (dalej sns), 4 pmw, 5 o zniesienie współwłasności (dalej zw), 6 pmw, 7 pmw, 8 pmw, 9 zw, 10 pmw, 11 zw, 12 zw, 13 pmw i dział spadku (dalej ds), 14 o stwierdzenie zasiedzenia (dalej sz), 15 o ustanowienie służebności przesyłu (dalej usp), 16 zw, 17 zw, 18 zw, 19, 20 o odrzucenie spadku, 21 sz, 22 o ustanowienie drogi koniecznej (dalej udk), 23 ds i inne (dalej in), 24 ds, 25 zw i in, 26 ds i in, 27 udk, 28 ds i in, 29 ds i podział majątku dorobkowego, 30 zw, 31 ds i in, 32 ds i in, 33 sz, 34 ds i in, 35 ds i in, 36 ds i in, 37 ds i in, 38 zw, 39 zw, 40 zw i in, 41 zw i in, 42 udk, 43 usp, 44 sz, 45 zw, 46 zw, 47 zw, 48 sz, 49 sz, 50 sz, 51 sz, 52 sz, 53 zw, 54 zw, 55 zw, 56 zw, 57 zw, 58 zw, 59 zw, 60 zw, 61 zw, 62 sns, 63 sns, 64 sns, 65 sns, 66 sns, 67 sns, 68 udk, 69 udk, 70 udk, 71 udk, 72 udk, 73 udk i o ustanowienie służebności gruntowej, 74 usp, 75 usp, 76 usp, 77 ds, 78 ds i zw, 79 ds, 80 ds, pmw i sz, 81 pmw, 82 pmw, 83 pmw i ds, 84 pmw i ds, 85 sns, 86 usp, 87 zw i in, 88 sns, 89 udk. 90 sz, 91 zw, 92 ds i zw, 93 sns, 94 sz, 95 usp, 96 ds i sz
5. Podstawa prawna żądania	1 art. 566 k.p.c., 2 art. 566 k.p.c., 3 art. 669 k.p.c., 4 art. 566 k.p.c., 5 art. 617 k.p.c., 6 art. 566 k.p.c., 7 art. 566 k.p.c., 8 art. 566 k.p.c., 9 art. 617 k.p.c., 10 art. 566 k.p.c., 11 art. 617 k.p.c., 12 art. 617 k.p.c., 13 art. 566 k.p.c. i art. 680 k.p.c., 14 art. 609 k.p.c., 15 art. 626 k.p.c., 16 art. 617 k.p.c., 17 art. 617 k.p.c., 18 art. 617 k.p.c., 19 art. 617 k.p.c., 20 art. 640 k.p.c., 21 art. 609 k.p.c., 22 art. 626 k.p.c., 23 art. 680 k.p.c., 24 art. 680 k.p.c., 25 art. 617 k.p.c., 26 art. 680 k.p.c., 27 art. 626 k.p.c., 28 art. 680 k.p.c., 29 art. 680 k.p.c. i art. 566 k.p.c., 30 art. 617 k.p.c., 31 art. 680 k.p.c., 32 art. 680 k.p.c., 33 art. 609 k.p.c., 34 art. 680 k.p.c., 35 art. 680 k.p.c., 36 art. 680 k.p.c., 37 art. 680 k.p.c., 38 art. 617 k.p.c., 39 art. 617 k.p.c., 40 art. 617 k.p.c., 41 art. 617 k.p.c., 42 art. 626 k.p.c., 43 art. 626 k.p.c., 44 art. 609 k.p.c., 45 art. 617 k.p.c., 46 art. 617 k.p.c., 47 art. 617 k.p.c., 48 art. 609 k.p.c., 49 art. 609 k.p.c., 50 art. 609 k.p.c., 51 art. 609 k.p.c., 52 art. 609 k.p.c., 53 art. 617 k.p.c., 54 art. 617 k.p.c., 55 art. 617 k.p.c., 56 art. 617 k.p.c., 57 art. 617 k.p.c., 58 art. 617 k.p.c., 59 art. 617 k.p.c., 60 art. 617 k.p.c., 61 art. 617 k.p.c., 62 art. 669 k.p.c., 63 art. 669 k.p.c., 64 art. 669 k.p.c., 65 art. 669 k.p.c., 66 art. 669 k.p.c., 67 art. 669 k.p.c., 68 art. 626 k.p.c., 69 art. 626 k.p.c., 70 art. 626 k.p.c., 71 art. 626 k.p.c., 72 art. 626 k.p.c., 73 art. 626 k.p.c., 74 art. 626 k.p.c., 75 art. 626 k.p.c., 76 art. 626 k.p.c., 77 art. 680 k.p.c., 78 art. 680 k.p.c. i art. 617 k.p.c., 79 art. 680 k.p.c., 80 art. 680 k.p.c., art. 566 k.p.c. i art. 609 k.p.c., 81 art. 566 k.p.c., 82 art. 566 k.p.c., 83 art. 566 k.p.c. i art. 680 k.p.c., 84 art. 566 k.p.c. i art. 680 k.p.c., 85 art. 669 k.p.c., 86 art. 626 k.p.c., 87 art. 617 k.p.c., 88 art. 669 k.p.c., 89 art. 626 k.p.c., 90 art. 609 k.p.c., 91 art. 617 k.p.c., 92 art. 680 k.p.c. i art. 617 k.p.c., 93 art. 669 k.p.c., 94 art. 609 k.p.c., 95 art. 626 k.p.c., 96 art. 680 k.p.c. i art. 609 k.p.c.
6. Rodzaj nieruchomości (grunt, budynek, lokal)	1 nie można stwierdzić (dalej nms), 2 lokal (dalej l), 3 grunt (dalej g) gospodarstwo rolne (dalej g.r.), 4 lm mieszkalny (dalej m), g, 5 spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu (dalej swpl), 6 g, 7 l, 8 l, 9 l, 10 l, 11 l, 12 g z budynkiem (dalej b), 13 swpl, 14 gb, 15 g, 16 l, 17 l, 18 l, 19 l, 20 nms, 21 nms, 22 gb, 23 g, 24 l, 25 gb, 26 l, 27 g, 28 g, 29 l, g, gb, 30 gb, 31 2 lm, 32 l, 33 garaż (dalej gż), b, 34 swpl, 35 l i g, 36 lm, g, gż i gb, 37 swpl, 38 l, 39 swpl, 40 gb, 41 gb, 42 g, 43 gb, 44 gb, 45 g rolny (dalej r), 46 gb, 47 swpl, 48 g, 49 g, 50 gb, 51 g, 52 gbm, 53 gb, 54 g, 55 gbm, 56 gb, 57 gb, 58 gr, 59 gr, 60 gr, 61 gr, 62 g.r., 63 nms, 64 nms, 65 nms, 66 nms, 67 nms, 68 g, 69 g, 70 g, 71 g, 72 g, 73 g, 74 g, 75 g, 76 g, 77 swpl, 78 gbr, las, pastwisko, g, 79 swpl, 80 g.r., g, 81 gb, 82 gb, 83 l, 84 g, 85 l, 86 g, 87 g, 88 l, 89 g, 90 g, 91 gb, 92 l, 93 l, 94 gb, 95 g, 96 gbrm
7. Sposób wykorzystywania (cele mieszkalne, przemysłowe, usługowe, rolne)	1 nie można ustalić (dalej nmu), 2 mieszkalne (dalej ml), 3 rolne (dalej ro), 4 ml, 5 ml, 6 ml, 7 ml, 8 ml, 9 działalność gospodarcza kancelaria prawna, 10 ml, 11 ml, 12 ml, usługowe (dalej uł), 13 ml, 14 ml, 15 uł, 16 ml, 17 ml, 18 ml, 19 ml, 20 nmu, 21 nmu, 22 ml, 23 nmu, 24 ml, 25 ml, 26 ml, 27 uł, 28 rekreacyjne (dalej re), 29 ml, uł, ro, leśne (dalej le), 30 ml, uł, 31 ml, 32 ml, 33 uł, garażowe, 34 ml, 35 ml, 36 ml, re, 37 ml, 38 ml, 39 ml, 40 ml, do rozbiórki, 41 ml, 42 uł, 43 uł, 44 ml, 45 ro, 46 ml, 47 ml, 48 le, pastwiska (dalej pk), ro, 49 ml, 50 ml, ro, gospodarstwo rolne (dalej g.r.), 51 ro, 52 uł, 53 ml, 54 ml, 55 ml, 56 ml, 57 ml, 58 ro, 59 ro, 60 ro, 61 ro, 62 ro, ml, 63 ml, 64 ml, 65 ml, 66 ml, 67 ml, 68 uł, 69 uł, 70 uł, 71 uł, 72 uł, 73 uł, 74 uł, ro, 75 uł, ro, pk, 76 uł, ro, 77 ml, 78 ro, 79 ml, 80 ro, 81 ml, 82 ml, 83 ml, 84 ro, 85 ml, 86 ro, uł, 87 ml, 88 ml, 89 ro, uł, 90 ro, 91 ml, ro, 92 ml, 93 ml, 94 ml, ro, g.r., 95 ro, 96 ro
8. Czy kumulacja roszczeń	1 nie, 2 tak pmw z ds, 3 nie, 4 nie, 5 nie, 6 nie, 7 nie, 8 nie, 9 nie, 10 nie, 11 tak zw z ds, 12 nie, 13 pmw z ds, 14 nie, 15 nie, 16 nie, 17 nie, 18 nie, 19 nie, 20 nie, 21 nie, 22

	nie, 23 nie, 24 nie, 25 nie, 26 nie, 27 nie, 28 nie, 29 nie, 30 nie, 31 ds z zw, 32 nie, 33 nie, 34 tak ustalenie z ds, 35 nie, 36 tak, ds z pmw, 37 tak ds z pmw, 38 nie, 39 nie, 40 nie, 41 nie, 42 nie, 43 nie, 44 nie, 45 nie, 46 nie, 47 tak rozliczenie nakładów (dalej n), 48 nie, 49 nie, 50 nie, 51 nie, 52 nie, 53 nie, 54 o użyczenie służebności gruntowej z o użyczenie nieruchomości, 55 nie, 56 nie, 57 nie, 58 nie, 59 nie, 60 nie, 61 nie, 62 nie, 63 nie, 64 nie, 65 nie, 66 nie, 67 nie, 68 nie, 69 tak żądanie obejmuje również wydanie postanowienia odnośnie prawa utwardzania ustanowionej drogi oraz przyłączenia mediów telekomunikacji i energetyki, 70 nie, 71 nie, 72 nie, 73 tak dwie służebności, 74 tak oprócz służebności przesyłu dostęp do urządzeń, prawo do przejazdu, 75 nie, 76 nie, 77 nie, 78 tak ds z zw, 79 nie, 80 tak pmw z ds i sz, 81 nie, 82 nie, 83 tak pmw z ds, 84 tak pmw z ds, 85 nie, 86 nie, 87 nie, 88 nie, 89 nie, 90 nie, 91 nie, 92 tak ds z zw, 93 nie, 94 nie, 95 nie, 96 tak ds, n i sz
9. Liczba uczestników postępowania nieprocesowego	1 2 wnioskodawca (dalej wn): 1 z uczestnikiem (dalej ucz): 1, 2 4 wn: 1 ucz: 3, 3 16 wn: 1 ucz: 15, 4 2 wn: 1 ucz: 1, 5 2 wn: 1 ucz: 1, 6 2 wn: 1 ucz: 1, 7 2 wn: 1 ucz: 1, 8 2 wn: 1 ucz: 1, 9 3 wn: 1 ucz: 2, 10 2 wn: 1 ucz: 1, 11 2 wn: 1 ucz: 1, 12 20 wn: 2 ucz: 18, 13 3 wn: 1 ucz: 2, 14 7 wn: 1 ucz: 6, 15 2 wn: 1 ucz: 1, 16 4 wn: 1 ucz: 3, 17 3 wn: 1 ucz: 2, 18 2 wn: 1 ucz: 1, 19 2 wn: 1 ucz: 1, 20 2 wn: 1 ucz: 1, 21 4 wn: 1 ucz: 3, 22 23 wn: 5 ucz: 18, 23 2 wn: 1 ucz: 1, 24 2 wn: 1 ucz: 1, 25 2 wn: 1 ucz: 1, 26 2 wn: 1 ucz: 1, 27 2 wn: 1 ucz: 1, 28 4 wn: 1 ucz: 3, 29 2 wn: 1 ucz: 1, 30 4 wn: 1 ucz: 3, 31 2 wn: 1 ucz: 1, 32 2 wn: 1 ucz: 1, 33 3 wn: 1k ucz: 2, 34 2 wn: 1 ucz: 1, 35 5 wn: 1 ucz: 4, 36 2 wn: 1 ucz: 1, 37 4 wn: 1 ucz: 3, 38 2 wn: 1 ucz: 1, 39 2 wn: 1 ucz: 1, 40 2 wn: 1, ucz: 1, 41 2 wn: 1 ucz: 1, 42 3 wn: 1 ucz: 2, 43 2 wn: 1 ucz: 1, 44 2 wn: 1 ucz: 1, 45 3 wn: 3, 46 5 wn: 1 ucz: 4, 47 13 wn: 1 ucz: 12, 48 4 wn: 1 ucz: 3, 49 10 wn: 1 ucz: 9, 50 4 wn: 2 ucz: 2, 51 8 wn: 2 ucz: 6, 52 3 wn: 1 ucz: 2, 53 7 wn: 6 ucz: 1, 54 2 wn: 1, 1, 55 4 wn: 1 ucz: 3, 56 2 wn: 1 ucz: 1, 57 4 wn: 3 ucz: 1, 58 4 wn: 4, 59 2 wn: 2, 60 2 wn: 1 ucz: 1, 61 2 wn: 1 ucz: 1, 62 4 wn: 1 ucz: 3, 63 1 wn: 1, 64 4 wn: 1 ucz: 3, 65 3 wn: 1 ucz: 2, 66 3 wn: 1 ucz: 2, 67 11 wn: 3 ucz: 8, 68 3 wn: 2 ucz: 1, 69 4 wn: 1 ucz: 3, 70 10 wn: 2 ucz: 8, 71 7 wn: 2 ucz: 5, 72 7 wn: 1 ucz: 6, 73 18 wn: 16 ucz: 2, 74 3 wn: 2 ucz: 1, 75 2 wn: 1 ucz: 1, 76 4 wn: 3 ucz: 1, 77 2 wn: 1 ucz: 1, 78 3 wn: 3, 79 3 wn: 1 ucz: 2, 80 18 wn: 3 ucz: 15, 81 2 wn: 1 ucz: 1, 82 2 wn: 1 ucz: 1, 83 4 wn: 1 ucz: 3, 84 3 wn: 3, 85 2 wn: 1 ucz: 1, 86 3 wn: 2 ucz: 1, 87 4 wn: 4, 88 5 wn: 1 ucz: 4, 89 3 wn: 2 ucz: 1, 90 8 wn: 2 ucz: 6, 91 3 wn: 2 ucz: 1, 92 2 wn: 1 ucz: 1, 93 2 wn: 1 ucz: 1, 94 32 wn: 1 ucz: 31, 95 3 wn: 2 ucz: 1, 96 8 wn: 1 ucz: 7
10. Spór między przedsiębiorcami, przedsiębiorcą, a konsumentem, z obrotu powszechnego	1 obrót powszechny (dalej o), 2 o, 3 o, 4 o, 5 o, 6 o, 7 o, 8 o, 9 między przedsiębiorcami (dalej mp), 10 o, 11 o, 12 o, 13 o, 14 o, 15 o, 16 o, 17 o, 18 o, 19 o, 20 o, 21 o, 22 o, 23 o, 24 o, 25 o, 26 o, 27 o, 28 o, 29 o, 30 o, 31 o, 32 o, 33 między przedsiębiorcą a konsumentem, 34 o, 35 o, 36 o, 37 o, 38 o, 39 o, 40 mp, 41 mp, 42 mp, 43 mp, 44 o, 45 o, 46 o, 47 o, 48 mp, 49 o, 50 o, 51 o, 52 o, 53 o, 54 o, 55 o, 56 o, 57 o, 58 o, 59 mp, 60 mp, 61 mp, 62 o, 63 o, 64 o, 65 o, 66 o, 67 o, 68 o, 69 o, 70 o, 71 o, 72 o, 73 o, 74 o, 75 o, 76 o, 77 o, 78 o, 79 o, 80 o, 81 o, 82 o, 83 o, 84 o, 85 o, 86 o, 87 o, 88 o, 89 o, 90 o, 91 o, 92 o, 93 o, 94 o, 95 o, 96 o
11. Czy biorą udział podmioty państwowe, samorządowe czy prywatne	1 prywatne (dalej pr), 2 pr, 3 pr, 4 pr, 5 pr, 6 pr, 7 pr, 8 pr, 9 pr, 10 pr, 11 pr, 12 pr, 13 pr, 14 pr, 15 pr, 16 samorządowe (dalej s) i pr, 17 pr, 18 pr, 19 pr, 20 pr, 21 s i pr, 22 pr, 23 pr, 24 pr, 25 pr, 26 pr, 27 pr i s, 28 pr, 29 pr, 30 pr, 31 pr, 32 pr, 33 pr, 34 pr, 35 pr, 36 pr, 37 pr, 38 pr, 39 pr, 40 pr i s, 41 pr i s, 42 pr i s, 43 pr, 44 pr, 45 pr, 46 pr, 47 pr, 48 państwowe (dalej pa) i s, 49 pr, 50 pr, 51 pr, 52 pa, s i pr, 53 pr, 54 pr, 55 pr, 56 pr, 57 pr, 58 pr, 59 pr, 60 pr, 61 pr, 62 pr, 63 pr, 64 pr, 65 pr, 66 pr, 67 pr, 68 pr, 69 pr, 70 pr, 71 pr, 72 pr, 73 pr, 74 pr, 75 pr, 76 pr, 77 pr, 78 pr, 79 pr, 80 pr, 81 pr, 82 pr, 83 pr, 84 pr, 85 pr, 86 pr, 87 pr, 88 pr, 89 pr, 90 pr, 91 pr, 92 pr, 93 pr, 94 pr, 95 pr, 96 pr
12. Czy biorą udział osoby fizyczne, jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 33 ¹ k.c., osoby prawne	1 osoby fizyczne (dalej of), 2 of, 3 of, 4 of, 5 of, 6 of, 7 of, 8 of, 9 of, 10 of, 11 of, 12 of, 13 of, 14 of, 15 jednostki organizacyjne, o których mowa w art. 33 ¹ k.c. (dalej art. 33 ¹ k.c.) i osoby prawne (dalej op), 16 op i of, 17 op i of później wyłącznie of, 18 of, 19 of, 20 of, 21 op i of, 22 of i op, 23 of, 24 of, 25 of, 26 of, 27 of i op, 28 of, 29 of, 30 of, 31 of, 32 of, 33 of i op, 34 of, 35 of, 36 of, 37 of, 38 of, 39 of, 40 op, 41 op, 42 op, 43 op, 44 of i art. 33 ¹ k.c., 45 op, 46 of, 47 of, 48 op, 49 of, 50 of, 51 of, 52 op, of, 53 of, 54 of, 55 of, 56 of, 57 of, 58 of, 59 op. 60 op. 61 op. 62 of, 63 of, 64 of, 65 of, 66 of, 67 of, 68 of, 69 of, 70 of, 71 of, 72 of, 73 of, 74 of i op, 75 of i op, 76 of i op, 77 of, 78 of, 79 of, 80 of, 81 of, 82 of, 83 of, 84 of, 85 of, 86 of i op, 87 of, 88 of i art. 33 ¹ k.c., 89 of, 90 of, 91 of, 92 of, 93 of, 94 of, 95 of i op, 96 of
13. Liczba sędziów	1 (2), 2 (3), 3 (2), 4 (2), 5 (2), 6 (3), 7 (2), 8 (2), 9 (2), 10 (2), 11 (8), 12 (5), 13 (6), 14

	(3), 15 (2), 16 (2), 17 (2), 18 (2), 19 (2), 20 (1), 21 (1), 22 (1), 23 (4), 24 (2), 25 (4), 26 (3), 27 (3), 28 (7), 29 (6), 30 (6), 31 (6), 32 (4), 33 (8), 34 (14), 35 (18), 36 (9), 37 (11), 38 (3), 39 (2), 40 (2), 41 (3), 42 (20), 43 (2), 44 (13), 45 (2), 46 (2), 47 (4), 48 (3), 49 (3), 50 (9), 51 (2), 52 (2), 53 (5), 54 (1), 55 (1), 56 (2), 57 (2), 58 (2), 59 (2), 60 (2), 61 (2), 62 (1), 63 (3), 64 (2), 65 (4), 66 (2), 67 (2), 68 (2), 69 (7), 70 (7), 71 (4), 72 (5), 73 (6), 74 (4), 75 (4), 76 (4), 77 (2), 78 (2), 79 (2), 80 (16), 81 (4), 82 (4), 83 (2), 84 (3), 85 (2), 86 (1), 87 (1), 88 (2), 89 (1), 90 (4), 91 (2), 92 (2), 93 (2), 94 (4), 95 (12), 96 (12)
14. Liczba referendarzy sądowych	1 (1), 2 (1), 3 (0), 4 (1), 5 (0), 6 (0), 7 (2), 8 (0), 9 (0), 10 (0), 11 (1), 12 (0), 13 (2), 14 (0), 15 (0), 16 (0), 17 (0), 18 (0), 19 (0), 20 (0), 21 (0), 22 (0), 23 (0), 24 (0), 25 (0), 26 (0), 27 (0), 28 (0), 29 (0), 30 (1), 31 (1), 32 (1), 33 (1), 34 (0), 35 (1), 36 (1), 37 (2), 38 (0), 39 (0), 40 (0), 41 (0), 42 (1), 43 (0), 44 (0), 45 (0), 46 (0), 47 (0), 48 (0), 49 (1), 50 (0), 51 (0), 52 (1), 53 (0), 54 (1), 55 (0), 56 (0), 57 (0), 58 (1), 59 (0), 60 (0), 61 (0), 62 (1), 63 (0), 64 (0), 65 (0), 66 (1), 67 (0), 68 (0), 69 (1), 70 (1), 71 (0), 72 (0), 73 (0), 74 (0), 75 (0), 76 (1), 77 (1), 78 (1), 79 (1), 80 (1), 81 (0), 82 (0), 83 (1), 84 (0), 85 (0), 86 (0), 87 (0), 88 (0), 89 (0), 90 (0), 92 (0), 93 (0), 94 (0), 95 (0), 96 (0)
15. Czy akta mają jakieś karteczki, zaznaczenia w celu ułatwienia prowadzenia i zarządzania sprawą	1 nie, 2 nie, 3 nie, 4 nie, 5 nie, 6 nie, 7 tak, 8 tak, 9 nie, 10 tak, 11 nie, 12 tak, 13 tak, 14 nie, 15 nie, 16 nie, 17 nie, 18 nie, 19 nie, 20 nie, 21 nie, 22 nie, 23 nie, 24 nie, 25 nie, 26 tak, 27 nie, 28 nie, 29 nie, 30 nie, 31 tak, 32 nie, 33 tak, 34 tak, 35 tak, 36 tak, 37 tak, 38 nie, 39 nie, 40 nie, 41 tak, 42 tak, 43 nie, 44 tak, 45 tak, 46 nie, 47 nie, 48 tak, 49 tak, 50 tak, 51 tak, 52 nie, 53 nie, 54 nie, 55 nie, 56 nie, 57 nie, 58 nie, 59 nie, 60 nie, 61 nie, 62 nie, 63 tak, 64 nie, 65 nie, 66 nie, 67 nie, 68 nie, 69 tak, 70 tak, 71 nie, 72 nie, 73 nie, 74 nie, 75 nie, 76 nie, 77 nie, 78 nie, 79 nie, 80 tak, 81 nie, 82 nie, 83 nie, 84 nie, 85 nie, 86 nie, 87 nie, 88 nie, 89 tak, 90 tak, 91 tak, 92 tak, 93 nie, 94 nie, 95 tak, 96 tak
Pytania szczegółowe po dokładnym przeglądaniu orzeczeń i zarządzeń (kolejność według k.p.c.)	
Przepisy wstępne i przepisy o procesie stosowane odpowiednio zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c. do wydawania orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym	
Pytania	Odpowiedzi i uwagi
16. art. 5 k.p.c. w zw. z art. 212 k.p.c.	1 (1pczr, pouczenie dalej pc, zarządzenia dalej z, referendarz sądowy dalej r, 1pcz), 2 (1pcn, nieokreślona forma dalej n), 3 (1pcp, postanowienie dalej p), 7 (2pcz, 2pczr, 2pcn), 8 (1pcn), 9 (1pcz), 11 (3pcz, 1 pczr, 6pcn), 11 (2pcz), 13 (3pcz, 2pczr), 14 (5pcn), 15 (1pcz), 17 (1włp, wysłuchanie dalej wł), 18 (1pcz), 21 (1pcz), 23 (2pcn, 1pcz), 24 (1pcz), 25 (3pcz), 26 (3pcz, 2pcp), 28 (2pcz), 29 (2pcz), 30 (1pcz, 2pczr), 31 (2pcz), 32 (4pcz, 2pcn), 33 (5pcz), 34 (7pcz), 35 (10pcz, 5pczr, 1pcp), 36 (4pcn, 2pczr, 5pcz), 37 (10pcz, 4pczr, 4pcn), 39 (1pcz), 41 (1pcz), 42 (10pcz, 3pcp, 5pcn), 44 (3pcz), 45 (2pcz, 2pcp, 3pcn), 46 (1pcz, 1pcp, 1pcn), 47 (2pcn), 48 (1pcn, 1pcz), 49 (5pcn, 1pcz, 2pcp), 50 (1włz, 8pcn, 4pcz, 2pcp), 51 (5pcz, 2włz, 9pcn, 1pcp), 52 (1pcn), 53 (1włz, 2pcn), 54 (1pcn), 55 (1pcn), 58 (2pcn, 1pcz), 59 (2pcn, 1pcp), 60 (2pcn, 1pcp), 61 (2pcn, 2pcz), 62 (2pcn), 63 (2pcn), 64 (2pcn), 65 (2pcn), 66 (1pcz, 2pcn), 67 (1pcn, 2pcz), 68 (1włz, 2pcn, 2pcz, 1pcp), 69 (1pcp, 1włz, 9pcn, 2pcz, 1pczr), 70 (9pcz, 1włz, 1pcn), 71 (1pcz), 72 (1pcz), 73 (4pcz, 1włz, 2pcn, 1pcp), 74 (1pcz, 1pcn), 75 (3pcz), 76 (3pcz), 77 (2pcz), 78 (1pcn), 79 (1włz, 3pcn), 80 (21pcn, 10pcz, 2pcp, 2włz), 81 (2pcz), 82 (1włz, 3pcn, 2pcp, 1pcz), 83 (1włz, 1pcn, 1pcz), 84 (1pcn), 85 (1pcz, 1pcp, 2pcn), 87 (2pn, 1pz), 88 (2pcn, 3pcz, 1pcp), 90 (2pcz), 91 (1pcz, 2pcn), 92 (3pcn, 1pcz, 1pczi, inna sprawa załączona, dalej i, 1pcpi, 2pcni), 93 (1pcz, 1pcp, 2pcn), 94 (7pcz, 2włz, 1pcp, 7pcn), 95 (1pcz, 1włz, 2pcn, 1pcp), 96 (25pcn, 8pcz, 1pcp, 1włz)
17. art. 9 k.p.c.	4 (1z), 7 (1z, 1n), 10 (1z, 1n), 11 (1n), 12 (4z, 4n), 13 (1z), 14 (1z), 16 (1n), 17 (3n), 19 (1n), 30 (1z, 1n), 32 (1z, 1n), 37 (1z, 2p), 40 (1z), 42 (22z, 1p), 43 k. 164z (1z), 46 (1n), 50 (4z, 1n), 51 (2z), 53 (2n), 56 (1n), 58 (1z, 1n, 1zr), 59 (1z), 60 (1z, 1n), 61 (1n), 62 (2z), 63 (1z), 64 (1z), 66 (1n), 67 (1z, 1n), 69 (1n), 78 (1z), 80 (10z, 1n), 81 (1z), 87 (2z), 88 (1z), 90 (1z), 92 (2z), 94 (2z), 95 (1n), 96 (2z)
18. art. 10 k.p.c.	4 (1ug, ugoda, dalej ug), 10 (1ug), 40 (1ug), 41 (2ug), 54 (1ug), 79 (1ug), 81 (1ug), 82 (1ug), 91 (1ug)
19. art. 15 k.p.c.	37 (1p)
20. art. 25 k.p.c.	34 (1z, 2p)
21. art. 49 k.p.c.	35 (1n – brak wyłączenia, 1podd oddalenie, dalej odd – wniosek)
22. art. 97 k.p.c.,	19 (1p), 80 (1p), 94 (1p)
23. art. 98 k.p.c. w	5 (1p), 7 (1p), 11 (1p), 12 (1p), 13 (2pi, 1p), 14 (1p), 17 (1p), 19 (1p), 24 (1p), 31 (1p),

zw. z art. 520 § 1 k.p.c.	34 (1pi), 36 (1p), 38 (1pi), 41 (1p), 42 (1p, 1pi, 1pa), 43 (1p), 45 (1p), 46 (1p), 47 (1pi, 1p), 50 (1p,1pa, w związku z apelacją, dalej a), 51 (1p), 52 (1p), 53 (1pi, 1p), 55 (1p), 59 (1p), 60 (1p), 61 (1p), 63 (1p), 64 (1p), 66 (1p), 67 (1p), 73 (2pi), 80 (2pi), 82 (1p), 84 (1p), 94 (1p), 95 (1p), 96 (2p)
24. art. 520 § 2 k.p.c.	16 (1p), 23 (1p), 32 (1p), 37 (1p), 42 (1p), 69 (1p), 74 (1p), 75 (1p), 76 (1p), 80 (1p)
25. art. 102 k.p.c. w zw. z art. 520 k.p.c.	95 (1p)
26. art. 104 k.p.c. w zw. z art. 520 k.p.c.	6 (1p), 77 (1p), 79 (1p)
27. art. 104 ¹ k.p.c. w zw. z art. 520 k.p.c.	6 (1p), 77 (1p)
28. art. 108 § 1 k.p.c. w zw. z art. 520 k.p.c.	25 (1n), 30 (1z), 31 (1z), 32 (1pr)
29. art. 520 § 3 k.p.c.	37 (1pa), 49 (1p), 50 (1p, 1pa), 95 (1psk w związku ze skargą kasacyjną, dalej sk)
30. art. 100 ust. 2 u.k.s.c.	1 (1pr), 17 (1p), 26 (1p), 33 (1pr), 34 (1p), 80 (1za), 92 (1p)
31. z art. 101 u.k.s.c.	7 (1pr), 13 (1pr), 31 (1pr), 49 (1pr), 80 (1p)
32. art. 107 u.k.s.c.	26 (1podd), 49 (1poddchr, w pozostałej części oddalenie dalej odzcz), 69 (1podd), 80 (1za, 2podd), 83 (1podd), 95 (1podd)
33. art. 109 u.k.s.c.	4 (1z), 33 (1p)
34. art. 109 u.k.s.c.	4 (1podd), 32 (1pr), 34 (1p), 37 (1pr)
35. art. 110 u.k.s.c.	33 (1p)
36. art. 113 ust. 2 u.k.s.c.	23 (1p)
37. art. 113 ust. 4 i 5 u.k.s.c.	92 (1p, 1pi)
38. art. 117 ² k.p.c.	13 (1podd), 33 (1podd), 35 (1podd)
39. art. 118 § 1 k.p.c.	7 (1p), 26 (2p, 2z, 1n), 34 (1p), 35 (2p, 1z)
40. art. 130 § 1-2 k.p.c.	1 (2z, 1zzw, zwrot wniosku dalej zw), 2 (2z), 7 (2z, 1zr), 11 (1z), 12 (2z), 13 (1zr), 14 (1podd – wniosek o zarządzenie zwrotu wniosku), 17 (2z), 21 (1z, 1zzw), 22 (1z, 1zzw), 23 (1z), 24 (1n, 3z), 25 (1z, 2n), 26 (1n, 2z), 29 (1zzw), 31 (1z), 32 (1z), 33 (1z, 1zz, w związku z zażaleniem dalej ż, 1n), 34 (2z, 1n), 35 (2p, 1z, 1zr, 1za), 36 (1z), 37 (2z, 1zzw, 1p, 3za, 1zra), 42 (8z, 1zzw, 1p, 1pzw, 2za, 1zz), 44 (1zz), 45 (1z), 46 (1z), 48 (1z), 50 (2za), 51 (2n), 53 (2z, 1zz), 54 (1z), 56 (1z), 57 (1z), 58 (1z), 64 (1z), 67 (2z), 68 (1z), 69 (1zz, 1z), 70 (2z), 73 (2z), 78 (1z), 79 (1z), 80 (1z, 2za, 4zz), 82 (1z), 83 (2z), 84 (1z), 85 (1z), 86 (1zzw, 2z), 87 (1z), 88 (1z), 89 (1z, 1zzw), 90 (1z, 1zzw), 91 (1z), 92 (1z, 1zi), 93 (1z), 94 (3z), 95 (1z), 96 (1z, 2za)
41. art. 130 ¹ k.p.c.	86 (1z), 96 (1z)
42. art. 130 ² k.p.c.	2 (1zzw), 6 (3z, 1zzw), 27 (1zzw), 52 (1zzwr), 70 (1zzw)
43. art. 130 ⁴ k.p.c.	2 (1p), 11 (1p), 13 (1p), 14 (1z), 17 (1p), 23 (1z), 26 (1p), 28 (1z), 30 (1p), 31 (2z), 34 (5p), 40 (1p), 42 (1p, 2z, 1p – zwrot niewykorzystanej zaliczki), 45 (1p), 48 (1p), 50 (2p), 51 (1z), 52 (1p), 58 (1p), 61 (1p), 69 (1p, 1z), 75 (1z), 76 (1z), 82 (1p), 93 (1z), 96 (2p)
44. art. 132 k.p.c.,	43 (1z)
45. art. 143 k.p.c.	14 (1z, 1p, 1pw, wynagrodzenie dalej w), 23 (1p, 1pw), 92 (2pwi, inna sprawa, dalej i, – dla kuratora będącego adwokatem, 1p, 1z, 1zog, ogłoszenie dalej og, 1nog, 1n, 2pi, 1nogi), 93 (1p, 1pw, 1zog)
46. art. 149 k.p.c.	1 (1z), 4 (1z), 6 (1z), 7 (1z), 13 (2z), 19 (1p), 25 (1z), 29 (1z, 1n), 30 (1z), 31 (1z), 32 (1z), 33 (1z), 34 (2z), 35 (2z), 42 (1p, 6z), 44 (1z, 1za, 1zsk), 69 (2z), 70 (5z), 71 (2z), 72 (2z), 73 (1z), 76 (1n), 80 (2za, 3zz, 1p), 83 (1z), 86 (1z), 94 (1z), 95 (2z)
47. art. 156 k.p.c.	4 (1p), 30 (4p), 34 (1podd), 35 (3p), 38 (1p), 96 (1p)
48. art. 168 k.p.c.,	36 (1podr, odrzucenie, dalej odr), 42 (1podd)
49. art. 171 k.p.c.	42 (1p), 80 (1z, 1p)
50. art. 174 k.p.c.	3 (1p), 13 (1p), 31 (1p), 42 (3p), 80 (1p), 94 (3p), 96 (2p)
51. art. 176 k.p.c.	48 (1p)

52. art. 177 § 1 k.p.c.	18 (1p), 19 (1p), 25 (1p), 28 (1p), 33 (1p), 34 (3p), 35 (1p, 1podd), 37 (1p), 68 (1p), 70 (1p), 80 (1p), 87 (1p), 94 (1p)
53. art. 178 k.p.c.	27 (1podd, 1p), 30 (1p), 34 (1podd), 35 (1podd), 50 (1p), 73 (1p)
54. art. 180 § 1 k.p.c.	3 (1p), 13 (1p), 19 (1p), 31 (1p), 34 (1p), 37 (1p), 42 (3p), 80 (1p), 87 (1p), 94 (4p), 96 (2p)
55. art. 181 k.p.c.	18 (4n – o odmowie uzasadnienie stwierdzenie braku podstaw), 27 (3zop, odmowa podjęcia dalej op), 28 (3zop), 30 (2zop, 1nni, wydane przez asystenta nieistniejące dalej ni, 1pp, postanowienie o podjęciu dalej pp), 33 (1zop, 1podd oddalono wnioszek o podjęcie dalej odd), 34 (1pp, 3nop, 20zop), 35 (1pp), 50 (1pp, 2zop), 80 (1zop, 1pp)
56. art. 182 § 1 k.p.c.	13 (1p), 18 (1p), 25 (1p), 27 (1p), 33 (2p), 68 (1p), 70 (1p), 73 (1p)
57. art. 183 ¹⁰ k.p.c.	6 (4p), 9 (1p), 12 (1p), 34 (1p), 37 (1p), 77 (1p, 1z), 81 (1p, 1z, 1n)
58. art. 183 ¹⁴ k.p.c.	6 (1pzt zatwierdzenie, dalej pzt), 77 (1pzt)
59. art. 13 § 2 k.p.c. w zw. z art. 199 k.p.c.	48 (1p), 52 (1p), 90 (1p)
60. art. 200 § 1 i 2 k.p.c.	28 (2z), 37 (1z, 1p), 73 (1p), 74 (1p), 75 (1p), 76 (1n, 1p)
61. art. 201 k.p.c.	1 (1z), 2 (2z), 3 (1z), 4 (1z), 5 (1z), 6 (2z), 7 (1z), 8 (1z), 9 (1z), 10 (1z), 11 (1z), 12 (1z), 13 (2z), 14 (1z), 15 (1z), 16 (1n), 17 (1n), 18 (1n), 19 (1z), 20 (1z), 21 (1z), 22 (1z), 23 (1z), 24 (1z), 25 (1z), 26 (1z), 27 (1z), 28 (2z), 29 (1z, 1n), 30 (1z), 31 (1z), 32 (1z), 33 (1z, 1zż), 34 (1z), 35 (1z, 1zż, 2za), 36 (1z), 37 (1za), 38 (1n), 39 (1n), 40 (1n), 41 (1n), 42 (1z, 3za, 3zż, 1zaż), 43 (1z), 44 (1z, 1za, 1zsk, 1zż), 45 (2z), 46 (2z), 47 (1z), 48 (1z), 49 (1z), 50 (4z, 2za), 51 (1z), 52 (1z), 53 (2z), 54 (2z), 55 (1z), 56 (2z, 1zzmz, zmiana zarządzenia dalej zmz), 57 (2z), 58 (1z), 59 (1z), 60 (1z), 61 (1z), 62 (1z), 63 (2z), 64 (2z), 65 (1z), 66 (1z), 67 (2z), 68 (2z), 69 (1z, 2zż), 70 (4z, 4zż), 71 (1z, 2zż), 72 (1z, 2zż), 73 (1z), 74 (2z), 75 (2z), 76 (1z, 1n), 77 (1z), 78 (2z), 79 (2z), 80 (1z, 3zż), 81 (1z), 82 (1z), 83 (2z), 84 (2z), 85 (1z), 86 (1z), 87 (1z), 88 (1z), 89 (1z), 90 (2z), 91 (1z), 92 (1z, 1zi), 93 (1z), 94 (1z), 95 (1z, 1zż, 1za, 1zaż, 1zsk), 96 (1z, 2za)
62. art. 203 § 3 i 4 k.p.c.	2 (2zpp, zarządzenie przerwy dalej zp), 4 (1zpp), 5 (1zpp), 7 (1zpp), 10 (1nodw, odwołanie dalej odw), 11 (4zpp), 16 (1nodw), 35 (1zpp), 36 (1z), 37 (1nzp), 41 (1zpp), 42 (5zpp), 50 (1zpp, 1z), 51 (1zpp), 56 (1nzp), 68 (1zodw), 70 (1zodw), 75 (1zodw), 76 (1zodw), 80 (4zpp, 1nzp), 82 (3zpp), 91 (2zpp), 94 (1z), 96 (1zpp)
63. art. 206 § 1 k.p.c.	2 (1z, 1p), 3 (2z), 4 (1z), 5 (1z), 7 (2z), 8 (1z), 9 (1z), 10 (2z), 11 (2z), 12 (1z), 13 (1z), 14 (1z), 16 (1n, 1z), 17 (2z, 1p), 18 (1z), 19 (3z), 23 (1z), 24 (1z), 25 (1z), 26 (2z), 27 (1z), 28 (1z, 1zzmt, zmiana terminu dalej zmt), 29 (1z), 30 (2z, 1z – bez odrębnej sentencji w postanowieniu), 32 (1z), 33 (1z), 34 (5z), 35 (7z, 1zodw, 1zzmt, 1za, 2nodwr, odwołanie rozprawy, dalej odwr, 1n), 36 (4z, 1zzmt), 37 (4z, 1p), 40 (2z), 41 (1z), 42 (5z), 43 (2z), 45 (1z, 1p), 46 (1z), 48 (1z), 47 (1z), 49 (1z), 50 (4z, 1zuz, uchylono poprzednie zarządzenie dalej uz), 51 (1z), 52 (2z), 53 (1z), 54 (1z), 55 (1z), 56 (1z), 57 (1z), 58 (1z, 1zzmt), 59 (1z), 60 (1z), 61 (1z), 62 (1z), 63 (1z), 64 (1z), 65 (1z), 66 (1z), 67 (1z, 1zzmt), 68 (1z), 69 (1z, 1zzmt), 70 (1z), 72 (1z), 73 (1z), 74 (1z), 75 (1z), 76 (1z), 78 (1z), 79 (1z), 80 (4z, 1za), 81 (1z), 82 (2z), 83 (1z), 84 (1z), 85 (2z), 87 (2z), 88 (2z), 91 (1z), 92 (2z, 2zi), 93 (2z), 94 (3z), 95 (3z), 96 (9z)
64. art. 207 § 2 k.p.c.	2 (1z), 5 (1z), 7 (1z), 8 (1z), 10 (1z), 11 (1z), 12 (1z), 13 (1z), 14 (1z), 17 (1z), 24 (1z), 26 (2z), 28 (1z), 29 (1z), 30 (1z), 32 (1z), 33 (1z), 34 (1z), 35 (2z), 36 (1z), 37 (1z), 42 (1z), 46 (1z), 47 (1z), 48 (2z), 49 (1z), 51 (1z, 1p), 66 (1z), 67 (1z), 68 (1z), 69 (2z), 74 (1z), 75 (1z), 76 (1z), 81 (1z), 82 (2z), 83 (1z), 92 (1z)
65. art. 208 k.p.c.	1 (2z, 1zrd, doręczenie, dalej d, 1zd), 2 (8zd, 6p, 1z, 1nd), 3 (1z, 1n, 1nd, 3zd, 1p), 4 (1zd, 1p, 1z), 5 (1n, 1d, 1z), 6 (1z, 7zd), 7 (7z, 1zr, 4zd, 1zrd, 2pd, 1p, 1n), 8 (1p, 1pd), 9 (1z, 3p, 1zd), 11 (6z, 1n, 4p, 1nd, 2zd), 12 (5z, 1nuz, 3zd), 13 (4zr, 2zrd, 4zd, 5z, 1p, 1n), 14 (2z, 3zd), 15 (1zd), 16 (4p), 17 (4zd, 1dn, 6p, 1z), 18 (1zd), 19 (2p, 2zd, 2pd), 21 (1zd), 22 (1zd), 23 (1z, 3p, 1n, 1zd), 24 (1z), 25 (4z, 4zd, 3n), 26 (4dz, 8z, 1dn, 3p), 27 (1p, 1zd, 5z, 1pd), 28 (7zd, 1n, 4z, 1p), 29 (2zd), 30 (1pd, 6p, 2zrd, 1zwyd, wykonawcze, dalej wy, 3zd, 1zr, 1nd, 1z), 31 (5zd, 1zuz, 1nd, 1pd, 1p, 12z), 32 (4zd, 2z), 33 (1zrd, 7zd, 1n, 1p, 6z), 34 (38z, 12zd, 9p, 10n, 1nd), 35 (13p, 20z, 23zd, 1pd, 1n, 1zr, 6zdr, 5pr), 36 (23zd, 19z, 2zrd, 2p, 2pd, 2pr, 3n), 37 (13zd, 13z, 8p, 1n, 1pd, 1puz, 3pr, 3zrd, 1zr), 38 (2p, 1zd), 39 (2zd), 40 (1p, 1z), 41 (7z, 4zd), 42 (28zd, 43z, 4p, 1puz, 7pd, 4n, 1zuz, 1nd), 43 (4p, 3z, 3n), 44 (5zd, 6z, 3n, 2nd), 45 (3z, 2p, 2zd,

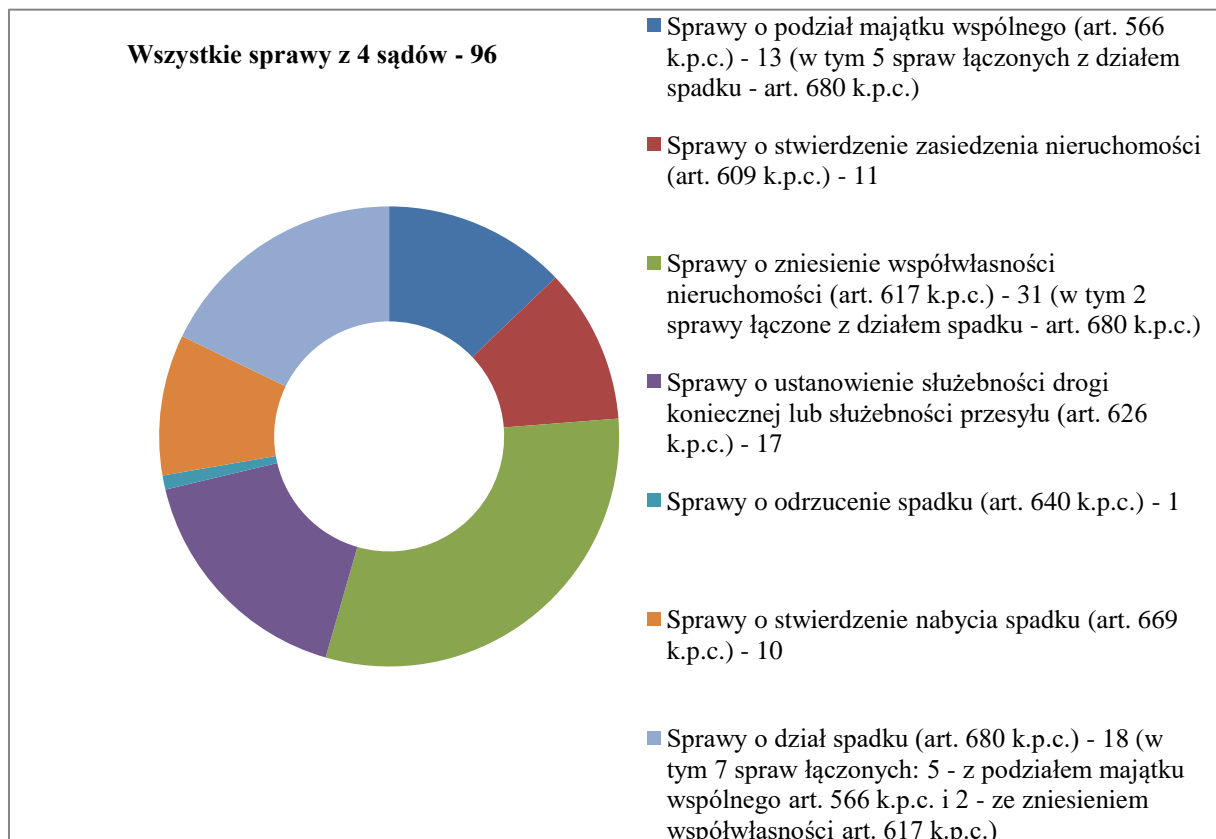
	1pd), 46 (2z), 47 (7z, 2p, 4n), 48 (3zd, 5z, 1pd, 1p), 49 (1zrd, 2zd, 6z, 4p), 50 (21z, 8p, 8zd, 1n, 1nd), 51 (16z, 5n, 2p, 2zd, 1nd), 52 (1zr, 1zruz, 2z, 1puz, 1p, 1zd), 53 (1p, 1z, 2zd), 54 (1z, 1zr), 55 (1p, 3z), 56 (1z, 1n), 57 (2z), 58 (9z, 4zd, 2p), 59 (2p, 2z, 1zd, 1pd), 60 (3p, 2z, 1zd), 61 (2p, 4z, 2zd), 62 (1pd), 63 (1z), 64 (1p, 1z), 65 (1z, 1n), 66 (1z, 1zr), 67 (1zd, 1p, 1z), 68 (5z, 1pd, 2zd), 69 (7zd, 3n, 2pd, 11z, 4p, 1zrd), 70 (15zd, 1zr, 6z, 1p), 71 (2zd, 2z), 72 (2zd), 73 (4zd, 7z, 3p), 74 (1zd, 3z, 1nd), 75 (5z, 2zd), 76 (3z, 2zd, 1p, 1zr), 77 (3zd, 1z, 1zr), 78 (1zr, 1z), 79 (1z, 1zr), 80 (40zd, 42z, 2pd, 4p, 7n, 1nd, 1zzmzd, 2zrd, 1zr), 81 (2zd, 1z), 82 (7z, 4p, 4zd, 1pd, 1n), 83 (2z, 1zrd, 1zd), 84 (2z), 86 (1zd, 1z), 87 (4z, 2p, 1zd), 88 k. 24z, 26zd, 28p, 32p, 41nd, 45pd (1z, 1zd, 2p, 1nd, 1pd), 89 (1z, 1zd), 90 (4z, 1zd), 91 (1p, 1z), 92 (10z, 3zd, 1p, 1pi, 4zi, 1zid), 93 (1p, 3z), 94 (24z, 13zd, 7p, 2pd, 8n, 2nd, 1pup, uchylono postanowienie, dalej up), 95 (19z, 8n, 1p, 5zd), 96 (16p, 9n, 28z, 41zd, 1pd, 1nuz)
66. art. 213 § 2 k.p.c.	26 (1p, brak oddalenia)
67. art. 214 k.p.c.	2 (6p), 7 (1p), 8 (2p), 9 (3p), 11 (5p), 13 (3p), 16 (4p), 17 (4p), 19 (5p), 23 (2p), 24 (1p), 26 (3p), 27 (1p), 28 (1p), 30 (1p), 31 (1n, 1p), 33 (1p), 34 (7p), 35 (9p), 36 (6p), 37 (11p), 38 (1p), 40 (1p), 42 (8p), 43 (4p), 45 (1p), 47 (2p), 48 (2p), 49 (4p), 50 (7p), 51 (2p), 52 (1p), 53 (1p), 55 (1p), 58 (1p), 59 (3p), 60 (3p), 61 (2p), 62 (1p), 64 (1p), 67 (1p), 68 (1p), 69 (4p), 70 (1p), 73 (3p), 76 (1p), 80 (6p), 82 (4p), 83 (1p), 87 (2p), 88 (3p), 91 (1p), 92 (1p, 1pi), 93 (1p), 94 (8p), 95 (1p), 96 (18p)
68. art. 219 k.p.c.	29 (1z), 50 (2p), 70 (1p)
69. art. 225 k.p.c.	2 (1znn, zamknięcie rozprawy dalej zn), 3 (1znn), 4 (1znn), 5 (1znn), 7 (1znn), 8 (1znn), 11 (1znn), 12 (1znn), 13 (1znn), 14 (1znn), 16 (1znn), 17 (2znn, 1pon, otwarcie na nowo dalej on), 23 (1znn), 24 (1znn), 30 (1znn), 32 (1znn), 34 (1znn, 1pon), 35 (2znn), 37 (3znn), 42 (2znn), 43 (1znn), 45 (2znn, 1pon), 46 (1znn), 47 (1znn), 48 (2znn), 49 (1znn), 50 (2znn), 51 (1znn), 52 (1znn), 53 (1znn), 54 (1znn), 55 (1zn), 56 (1znn), 58 (1znn), 59 (1znn), 60 (1znn), 61 (1znn), 62 (1znn), 63 (1znn), 65 (1znn), 66 (1znn), 67 (1znn), 69 (1znn), 74 (1znn), 78 (1znn), 79 (1znn), 80 (1znn, 1znn), 84 (1znn), 85 (1znn), 87 (2znn, 1pon), 88 (1znn), 91 (1znn), 92 (1zn, 1zni), 93 (1znn), 94 (1znn), 95 (2znn), 96 (2znn)
70. art. 232 k.p.c.	2 (1p), 7 (1z), 11 (1z, 1p), 19 (1p), 23 (1ptb, tajemnica bankowa dalej tb, 2ntb), 24 (1z, 1n), 26 (1z), 34 (3ptb, 4ntb, 2ztb), 35 (4p, 2ptb, 1ztb, 1z), 36 (1z, 3p), 37 (2ptb), 42 (5z, 2n), 47 (1z, 1p), 48 (1p), 51 (2p, 1z, 1n), 70 (1p, 1z), 80 (1p), 94 (2p, 2z), 96 (4p, 1z)
71. art. 236 k.p.c.	2 (1pdp, dopuszczenie dalej dp, 1podd), 3 (1pdp), 7 (1pdp, 1podd), 11 (2pdp), 13 (1pdp), 14 (2pdp), 24 (2pdp), 30 (1pdp), 32 (1pdp), 35 (1podd), 36 (2pdp, 1podd), 37 (1podd, 4pdp), 42 (3pdp, 1podd), 43 (1pdp), 49 (4pdp), 50 (3pd), 51 (4pd, 1ppm, pominięcie dalej pm), 64 (1pdp), 65 (1pdp), 80 (3pdp, 1ppm), 82 (1pdp, 1podd), 94 (2pdp), 95 (1pdp), 96 (3pdp)
72. art. 240 k.p.c.	2 (1pzmp zmiana postanowienia dalej zmp), 87 (1pup)
73. art. 248 § 1 k.p.c.	2 (1p)
74. art. 262 k.p.c.	2 (2p), 11 (1z), 14 (2z), 24 (1z), 37 (5p, 1z), 42 (1p), 49 (4p), 50 (4z, 1z – odwołano wezwanych świadków, 1p), 51 (2z, 1p), 75 (1z), 76 (1p), 80 (4p, 1z), 82 (1p), 94 (4p, 1z), 96 (3p, 3z)
75. art. 274 k.p.c.	80 (1p)
76. art. 278 k.p.c.	2 (1pdp), 17 (1pdp), 30 (1pdp), 58 (1pdp), 82 (1pd), 96 (1p - dopuszczony, ale w dalej idącym zakresie oddalony)
77. art. 279 k.p.c.	11 (2pdp), 13 (1pdp), 34 (3pdp, 1podd), 35 (1pdp), 36 (4pdp), 37 (2pdp), 42 (2pdp, 1podd), 45 (1pdp), 50 (1pdp), 59 (1pdp), 60 (1pdp), 61 (1pdp), 69 (2pdp), 80 (2pdp), 87 (1pdp), 92 (1pdp), 95 (1podd), 96 (4pdp)
78. art. 286 k.p.c.	17 (1p), 30 (1p), 36 (3p, 1pnuwz, nieuwzględnienie – dalej nuwz), 37 (4p), 42 (4p), 50 (4p), 82 (1p), 96 (7p)
79. art. 287 k.p.c.	11 (1p – grzywna 2000 zł)
80. art. 288 k.p.c., w zw. z art. 89 u.k.s.c.	2 (1pw, - dla biegłego), 11 (1pwr), 13 (1pwr), 17 (2pw), 23 (1pw, bankowi dalej tb), 24 (1p – do kosztów podróży świadka), 30 (1pwcz, częściowe przyznanie wynagrodzenia w pozostałej części oddalenie, dalej wcz, 2pwr), 34 (1pwcz, 1pw, 2pw, 1z, 1zwtb, 1nw), 35 (2pw, 4pwr), 36 (2pw, 1pwcz, 2pwr), 37 (2pw, 3pwr), 42 (5pw), 45 (1pw), 50 (2pw), 58 (1pw), 59 (1pw), 60 (1pw), 61 (1pw), 69 (2pw), 80 (2pw), 82 (2pw), 92 (3pw), 96 (9pw, 1 pwcz)
81. art. 292 k.p.c.	42 (2p), 51 (1podd), 69 (1p), 73 (1p, 1pw – za przejazd), 80 (2z, 1zodw, 1p, 1pw), 94 (2p, 1n, 1zw)

82. art. 293 k.p.c. w zw. z art. 251 k.p.c.	2 (1p – udostępnienie lokalu)
83. art. 299 k.p.c.	2 (2pdp), 11 (2pdp), 14 (1podd), 16 (1pdp), 17 (2pdp), 24 (1pdp), 35 (2pdp), 36 (1podd), 37 (1pdp), 42 (2pdp), 46 (1pdp), 49 (1pdp), 50 (1pdp), 51 (1pdp), 69 (1pdp), 80 (1pdp, 1podd), 82 (1pdp), 87 (1pdp), 92 (2pd), 94 (1pdp), 95 (1pdp), 96 (2pdp, 2z)
84. art. 308 k.p.c.	50 (2pdp – zdjęcia)
85. art. 317 k.p.c.	35 (1p, 1us, uzasadnienie, dalej us)
86. art. 326 § 2 k.p.c.	2 (1nod, odroczenie, dalej odc, 1nog), 3 (1podc, 1nog), 4 (1nog), 5 (1nog), 7 (2nog, 1podc), 8 (1podc, 1nog), 11 (2nog, 1podc), 12 (1podc, 1nog), 13 (2nog, 1podc), 14 (1podc, 1nog), 16 (1podc, 1nog), 17 (3nog, 1podc), 18 (1nog), 19 (1nog), 23 (1nog), 30 (3nog, 1podc), 34 (3nog, 2podc), 35 (1nog, 1nodc), 36 (2podc, 2nog), 37 (1podc, 2nog), 40 (1nog), 41 (1nog), 42 (4nog, 1podc), 43 (1nog), 45 (2nog, 1podc), 46 (1nog), 47 (2nog, 1podc), 48 (2nog, 1nodc), 49 (1podc, 2nog), 50 (3nog, 1podc), 51 (2nog), 52 (1nog), 53 (1nog), 54 (1nog), 55 (1nog), 56 (1nog), 58 (1nog), 59 (2nog), 60 (2nog), 61 (1nog), 62 (2nog), 63 (1nog), 64 (2nog), 65 (1nog), 66 (2nog), 67 (2nog), 68 (1nog), 69 (3nog), 74 (1nog), 78 (1nog), 79 (1nog), 80 (7nog, 3podc, 1noga), 81 (1nog), 82 (1nog), 83 (1nog), 84 (1nog), 85 (1nog), 87 (5nog, 1podc), 88 (4nog), 91 (2nog), 92 (3nog, 1podc, 1nogi), 93 (1nog), 94 (5nog), 95 (6nog, 2podc), 96 (11nog, 2podc)
87. art. 328 § 1 k.p.c.	1 (1uęps, z urzędu dalej uę, procesowe dalej ps), 2 (1uęps, 1uępsr), 6 (2uęps), 7 (2uępsr), 9 (1uęps), 11 (1uępsr), 12 (2uęps), 13 (1me, merytoryczne dalej me, 2uęps, 2uępsr), 15 (1me), 17 (1me, 3uęps), 18 (1uęps), 19 (1uęps), 21 (1uęps), 22 (1uęps), 23 (1uęps), 25 (3uęps), 26 (2uęps), 27 (2uęps), 28 (2uęps), 30 (2uępsr), 31 (2uęps, 1uępsr), 32 (1uęps, 2uępsr), 33 (6uęps), 34 (6uęps, 2uępsz, 3uępsi, 1odri – wniosku o uzasadnienie, 1odruępsi), 35 (5uępsr, 1odd, 1p, 3uęps, 2uępsz, 1pż, 2me, 2mea), 36 (2uępsr, 5uęps, 1me), 37 (1me, 6uęps, 4uępsr), 38 (1uęps), 39 (1uęps), 41 (1uęps), 42 (11uęps, 1me, 2p – o odmówieniu sporządzenia uzasadnienia, 1pż, 1mea), 44 (1me, 1mesk, 1uęps), 48 (1uęps), 49 (1uępsr, 1me), 50 (2uęps, 1me, 1mea), 51 (1me), 52 (1uępsr, 1me), 68 (2uęps), 69 (1me, 2uępsz, 1uępsr), 70 (7uęps, 1uępsr, 2uępsz), 71 (1uęps, 1uępsz), 72 (1uęps), 73 (4uęps), 74 (1uęps), 75 (2uęps), 76 (2uęps), 77 (1uęps), 80 (4uęps, 2me, 2uępsz, 2uępsr, 2usz, uzasadnienie zarządzenia, dalej usz, 1mea), 82 (1uęps), 83 (1uęps), 86 (1uęps), 87 (1uęps), 89 (1uęps), 90 (1uęps), 92 (1me, 3uęps), 94 (2uęps, 1me), 95 (1uęps, 1me, 1uępszmea, 1mesk), 96 (2me, 7uęps)
88. art. 328 § 1 ¹ k.p.c.	14 (1n)
89. art. 329 k.p.c.	35 (1z, 1p), 42 (1z)
90. art. 350 k.p.c.	12 (2n, 2p), 35 (3p), 37 (1p, 1n), 41 (1p), 96 (2p)
91. art. 351 k.p.c.	34 (1p)
92. art. 352 k.p.c.	42 (1podd)
93. art. 355 k.p.c.	4 (1p), 6 (1p), 9 (1p), 10 (1p), 26 (1p), 34 (1p), 38 (1p), 39 (1p), 40 (1p), 41 (1p), 54 (1p), 74 (1p), 75 (1p), 76 (1p), 77 (1p), 79 (1p), 81 (1p), 82 (1p), 91 (1p)
94. art. 364 k.p.c.	1 (1n), 3 (1n), 4 (1n), 5 (1n), 6 (1n), 7 (1n), 8 (1n), 9 (1n), 10 (1n), 11 (1n), 12 (3n), 13 (2ni, 2n, 1z), 14 (1n), 15 (1n, 1z), 16 (1n), 17 (1n), 18 (1n), 19 (1n), 22 (1n), 23 (1ni), 24 (1z), 25 (1n), 26 (1z), 27 (1z), 28 (1z), 30 (4n), 31 (1ni, 1z), 32 (1ni, 1z), 33 (2n), 34 (1z, 2n), 35 (1n), 36 (3z), 37 (3n), 39 (1n), 40 (1z), 41 (2n), 42 (5n), 43 (1n, 1z), 44 (1n), 45 (1z), 46 (1z), 47 (1z), 48 (1z), 49 (1z), 50 (1z), 51 (1z), 52 (1z), 53 (1z), 54 (1zr), 55 (1z), 56 (1z), 57 (1z), 58 (1z, 1n), 59 (1z), 60 (1z), 61 (1z), 62 (1zr), 63 (1z), 64 (1z), 65 (1z), 66 (1zr), 67 (1z), 68 (1z), 69 (1z), 70 (1z), 73 (2ni, 1z), 74 (1n, 1z), 75 (1n, 1z), 76 (1n, 1zr), 77 (1zr), 78 (1zr), 79 (1zr), 80 (4ni, 1z, 1zr), 81 (2ni, 1z), 82 (1ni, 1z), 83 (2ni, 1z), 84 (1n, 1z), 85 (1n), 87 (3n), 88 (1n), 90 (1n), 91 (1n), 92 (1ni, 4n), 94 (1ni, 1n), 96 (4zi, 1z, 3n)
Związek orzeczeń ze środkami zaskarżenia	
95. art. 370 k.p.c.	32 (1p), 42 (1p), 80 (1p)
96. art. 379 k.p.c.	53 (1 – nieważność art. 379 pkt 5 k.p.c., ale tylko potencjalna nie złożono skutecznie środka zaskarżenia)
97. Ogólne informacje o apelacji	35 (1p – uchylenie, 1z, 1p, 1puwzcz, uwzględniona, dalej uwz w części, dalej cz), 37 (1z, 1podd), 42 (5z, 1podd), 44 (1podd), 50 (1podd), 80 (3z, 1podd), 95 (2z, 1podd), 96 (1puwzcz, 2z)
98. art. 394 § 1 k.p.c.	35 (2z), 37 (1z), 42 (3z), 44 (1z), 69 (2z), 70 (1zż, 2z), 71 (1z), 72 (1z), 80 (4z), 95 (2z)

99. Ogólne informacje zażaleniu	o	33 (1podr, 1pup), 34 (3poddi, 1podri), 35 (2podd, 1podr, 1puwzzm), 37 k. 49puwz, 42 (1puwz, 2podr, 2podd), 44 (1podd), 69 (1podr, 1podd), 70 (1podr, 2podd), 71 (1podd), 72 (1podd), 80 (12z, 2podd, 1pzmczz, zmiana zarządzenia w części dalej zmczz), 95 (1podd)
100. Ogólne informacje skardze kasacyjnej	o	44 (1z, 1podr), 95 (1z, 1ppdr, przyjęcie do rozpoznania dalej pdr, 1podd)
101. Ogólne informacje skardze orzeczenie referendarza sądowego	o na	13 (1z, 1podr), 31 (1put, utrzymanie w mocy dalej ut), 36 (2put), 37 (1put), 80 (1z, 1p)
Przepisy ogólne o postępowaniu nieprocesowym		
102. art. 508 § 2 i 3 k.p.c.		13 (1z, 1p), 25 (2p), 29 (2p)
103. art. 509 ¹ § 2 k.p.c.		42 (1pr)
104. art. 510 k.p.c.		3 (1pwdu wezwanie do udziału w sprawie, dalej wdu), 7 (1pwdu), 13 k. 153pduzl (1pduzl, dopuszczenie do udziału w sprawie, dalej du, zwolnienie od udziału w sprawie dalej zl), 17 (1pwduzl), 30 (1pwduzl), 35 (1pwdu), 42 (7pwdu, 1pzl, 1podu, odmówienie udziału w sprawie dalej odu, 1zwdu), 47 (1podu), 49 (1pwdu, 1pzl), 51 (3pwdu), 67 (2pwdu), 68 (1pwdu), 69 (1pwdu), 80 (1pwdu), 88 (1pwdu), 94 (2pwdu)
105. art. 514 k.p.c.		37 (1p)
106. art. 517 k.p.c.		23 (1)
Przepisy szczególne o postępowaniu nieprocesowym		
107. art. 567 § 1 i 2 k.p.c.		80 (2p)
108. art. 609 § 2 k.p.c.		14 (1p, 1z, 4n), 33 (3z, 1n), 48 (1p, 1pw), 52 (1p, 1zw)
109. art. 625 k.p.c.		35 (1p, 1us)
110. art. 637 k.p.c.		31 (1z)
111. art. 671 k.p.c.		3 (1p), 62 (1p), 63 (1p), 64 (1p), 65 (1p), 66 (1p), 67 (1p), 85 (1p), 88 (1p), 92 (1pi), 93 (1p)
112. art. 679 k.p.c.		53 (1pi)
113. art. 682 k.p.c.		8 (1p), 11 (1z), 26 (2p)
114. art. 685 k.p.c.		96 (1p)
Pozostałe przepisy i cechy szczególne danej sprawy		
115. Nieistnienie nieokreślonej formy decyzyjnej		30 (1nni)
116. Wyłączenie sprawy do odrębnego rozpoznania	do	27 (1p)
117. art. 781 k.p.c.		7 (1z, 1n), 17 (1podd), 30 (1n), 35 (2n), 37 (3n), 41 (1n), 42 (1n, 1z), 49 (1n, 1z), 74 (1n), 76 (1z)
118. art. 1135 ⁵ k.p.c.		28 (2z), 30 (1z), 33 (1z)
119. cechy szczególne danej sprawy nie ujęte w poprzednich pytaniach, postanowienia merytoryczne, zawiadomienia z art. 36 ust. 1 u.k.w.h., delegacje dla sędziów,		2 (1meuwz), 3 (1meuwz), 5 (1meuwz), 7 (1meodd), 8 (1meuwz), 10 (1nzaw – protokolant sądowy sporządził, zawiadomienie, dalej zaw – z art. 36 ust. 1 u.k.w.h.), 11 (5kn, Sąd zwraca się do Konsulatu, dalej k, 1meuwz), 12 (1meuwz, 1z – zwrócenie oryginałów z odmową części), 13 (2meipsnuwz, postanowienie o stwierdzenie nabycia spadku, dalej psns, 1meuwz), 14 (1nk, 1meuwz), 15 (1meodd), 16 (1meuwz), 17 (1pzabodd, zabezpieczenie dalej zab, 1meuwz, 1nzaw), 19 (1meuwz), 23 (1miuwz – sprawa działowa, 1meuwz), 24 (1meuwz, 1zzaw, 1nzaw), 25 (2meipsnuwz, 1nzaw, 1p – odmowa zwrotu kosztów gdy art. 182 k.p.c.), 30 (1meuwz, 4nzaw, 1zzaw), 31 (1meipsnuwz, 1zzaw), 32 (1meipsnuwz, 1meuwz, 1zzaw), 33 (1meipsnuwz), 34 (1meipsnuwz, 2mei, 2pi), 35 (1meipsnuwz, 1meipsnuwza, 1ds, 1meuwz), 36 (2meipsnuwz, 1meuwz, 1zzaw), 37 (1meipsnuwz, 1meipsnuwza, 1meuwz), 38

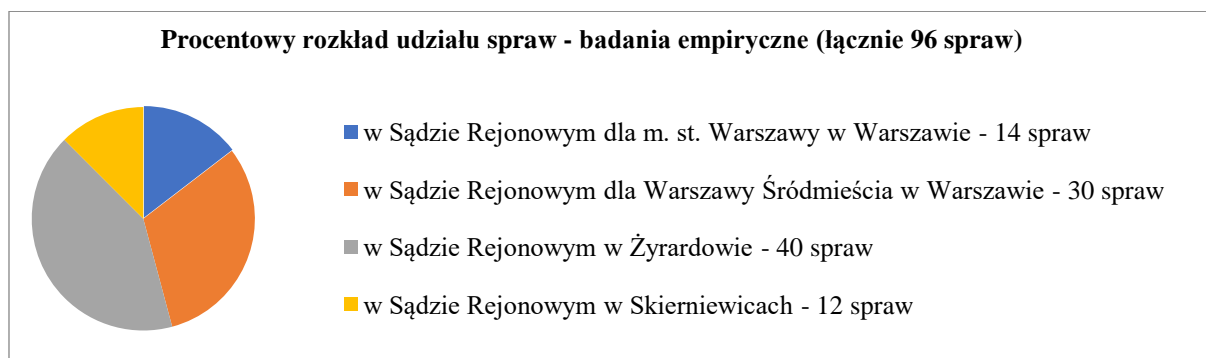
<p>zabezpieczenie roszczenia, kwestie zwrotu kosztów, dokumentów</p>	<p>(1meipsnsuwz), 41 (1zzaw), 42 (1puzab, udzielenie zabezpieczenia dalej uzab, 3meipsnsuwz, 1meuwz, 1nds, delegacja dla sędziego, dalej ds), 43 (1meuwz), 44 (1meodd, 1nds, 1psk – zwrot opłaty), 45 (1pzow, zwrócenie się o opinię do wójta, dalej zow, 1meuwz, 1zzaw), 46 (1meuwz, 1zzaw), 47 (2meipsnsuwz, 1meuwz, 1zzaw), 48 (1p – określenie reprezentacji Skarbu Państwa art. 67 § 1 i 2 k.p.c., 1meuwzcz, częściowo, dalej cz, 1zzaw), 49 (1meodd, 1z – wniosek o przedłużenie terminu na sporządzenie uzasadnienia zaakceptowany), 50 (1meuwz, 1zzawś, ściągnięcie kosztów od uczestników, dalej ś), 51 (1modd, 1nkko, karta kwalifikacyjna orzeczenia dalej kko), 52 (1me – oddalenie i odrzucenie wniosku, 1zkko, 2zś), 53 (1meipsnsuwz - zmiana z art. 679 k.p.c., 3 meipsnsuwz, 1meuwz), 54 (1zawr), 55 (1meuwz, 1zzaw), 56 (1meuwz), 57 (1pb, prośba uczestnika o najszybsze rozpoznanie, dalej pb, 1meuwz, 1zzaw), 58 (1pb, 1meuwz, 2zś), 59 (1pb, 1pzow, 1meuwz, 1zś), 60 (1pzow, 1meuwz, 1zś), 61 (1pb, 1pzow, 1meuwz, 1zś), 62 (1meuwz, 1zzawr), 63 (1meuwz, 1zzaw), 64 (1meuwz, 23zzaw), 65 (1meipsnsuwz, 1nogt – art. 649 k.p.c. ogłoszenie testamentu, dalej ogt, 1meuwz, 1zzaw), 66 (1meuwz, 24zzawr), 67 (1meuwz, 1zzaw), 69 (1meuwz, 1zkko, 2zś), 70 (3puzab, 1poddzab), 71 (1puzab), 72 (1puzab), 73 (1meipsnsuwz, 1meipsnsuwz – odebrano opłatę od oświadczeń o przyjęcie spadku, 1mei – o ustanowienie służebności drogi koniecznej), 77 (1meipsnsuwz), 78 (1meipsnsuwz, 1meuwz, 1zzawr), 79 (1meipsnsuwz), 80 (7meipsnsuwz, 1mei – alimenty, 1zś, 1zzawr), 81 (1meiurmuwz – ustanowienie rozdzielnosci majątkowej, dalej urm, 1mei – rozwód, 1zzaw), 82 (1meiurmuwz, 1zzaw), 83 (2meipsnsuwz, 1meuwz, 1zzaw), 84 (1meipsnsuwz, 1meuwz, 1zzaw), 85 (1mei załączono postanowienie o założeniu księgi wieczystej dla lokalu, 1meuwz), 87 (1zzop, zwrócenie się o opinię do Prezydenta, dalej zop, 1nzop, 1pzop, 1meuwz), 88 (1nogt, 1pogt, 1meuwz), 92 (2meipsnsuwz, 1n – sprawa nadaje się do rozstrzygnięcia, 1meuwz, 2nzaw), 93 (1meuwz), 94 (1nogi, 1mei – przejęcie nieruchomości rolnej na rzecz Skarbu Państwa, 3meipsnsuwz, 1meuwz, 1nzaw – zawiadomienie o zmianie właściciela przez sekretarza, a nie przez sąd, 1nkko), 95 (1meodd), 96 (4meipsnsuwz, 1meuwz, 1pś)</p>
--	--

Podstawa prawna

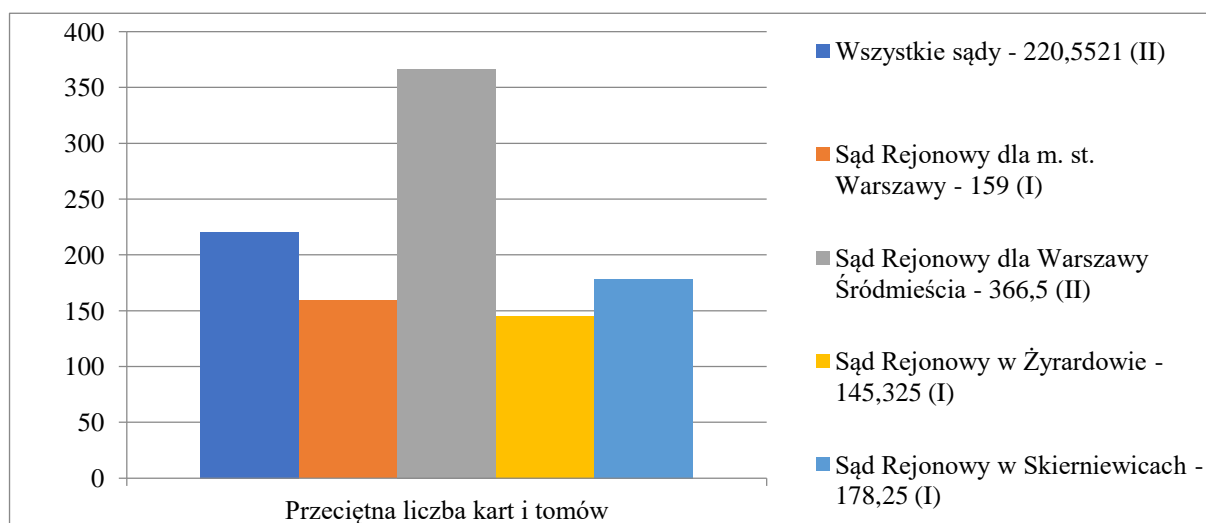

Powyżej wskazano przedmiot i podstawę prawną prowadzenia sprawy w postępowaniu nieprocesowym, a obok liczbę spraw. Najwięcej było spraw o zniesienie współwłasności w liczbie 31 spraw, a najmniej było spraw o odrzucenie spadku (1 sprawa).

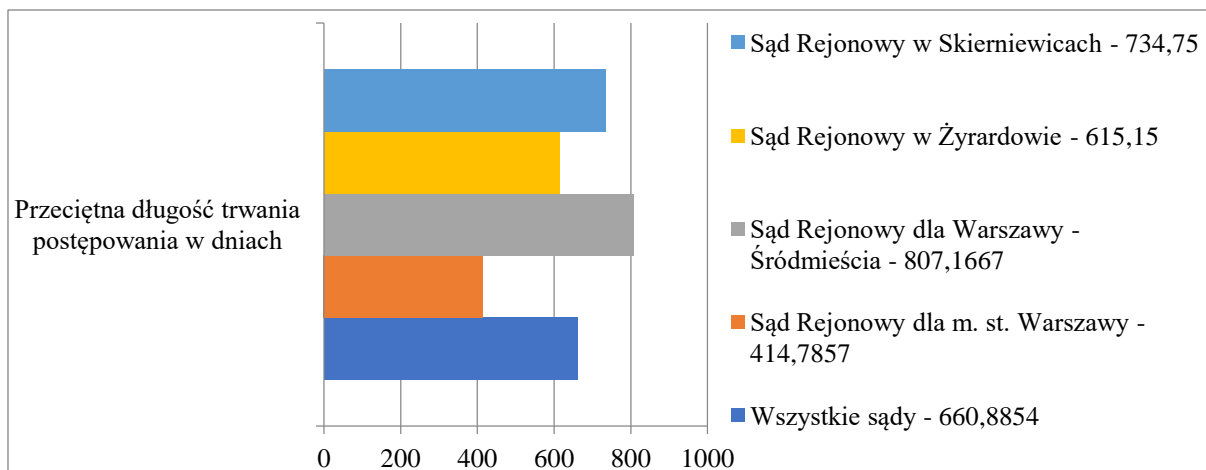
Siedziby sądów objętych badaniami

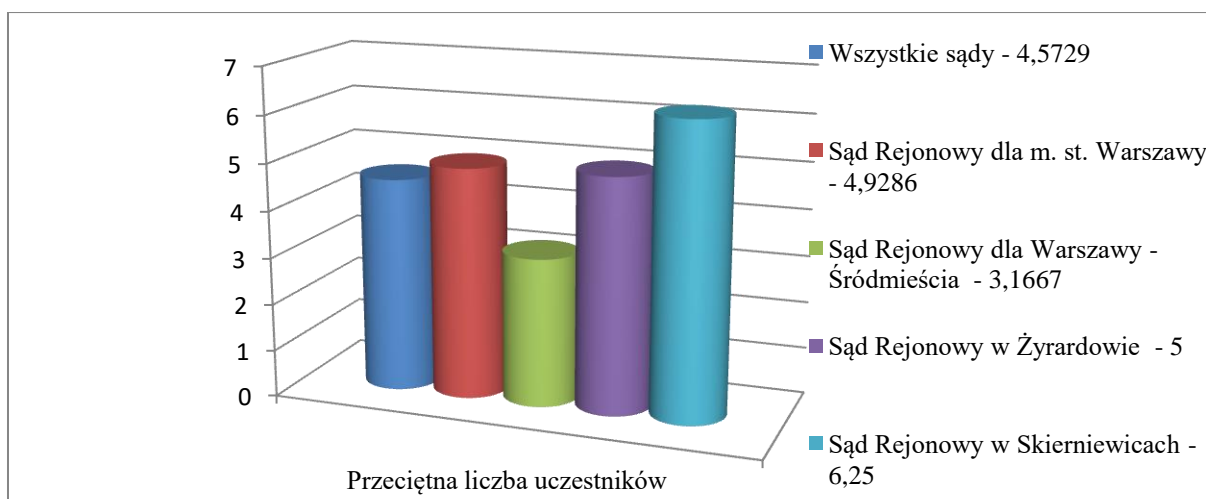
Procentowy rozkład spraw pomiędzy sądami z siedzibą w Warszawie (łącznie 44 sprawy) był podobny do sądów z siedzibą spoza stolicy (łącznie 52 sprawy).

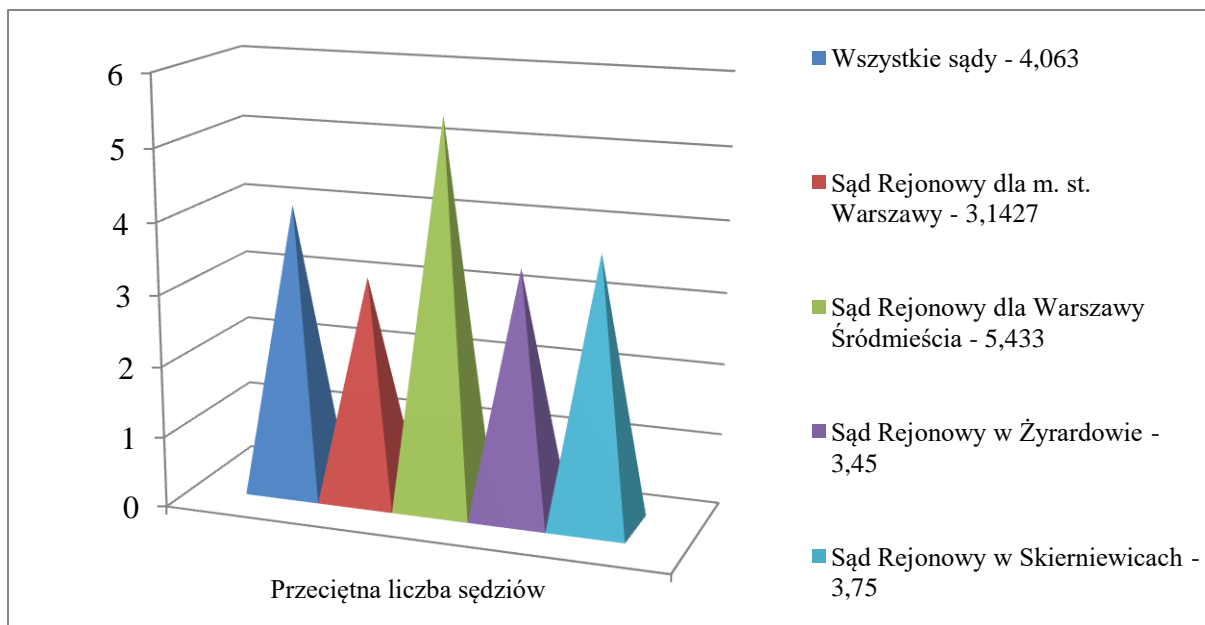
Największa liczba analizowanych kart i tomów znajdowała się w Sądzie Rejonowym dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie, a najmniejsza w Sądzie Rejonowym w Żyrardowie. Łączna ilość kart (dalej k.): całość – 21173 k., w Sądzie Rejonowym dla m. st. Warszawy w Warszawie (dalej SRM) – 2226 k., w Sądzie Rejonowym dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie (dalej SRŚ) – 10995 k., w Sądzie Rejonowym w Żyrardowie (dalej SRŻ) – 5813 k., w Sądzie Rejonowym w Skierniewicach (dalej SRS) – 2139 k. Średnia ilość kart: całość – 220,5521 k., SRM – 159 k., SRŚ – 366,5 k., SRŻ – 145,325 k., SRS – 178,25 k.

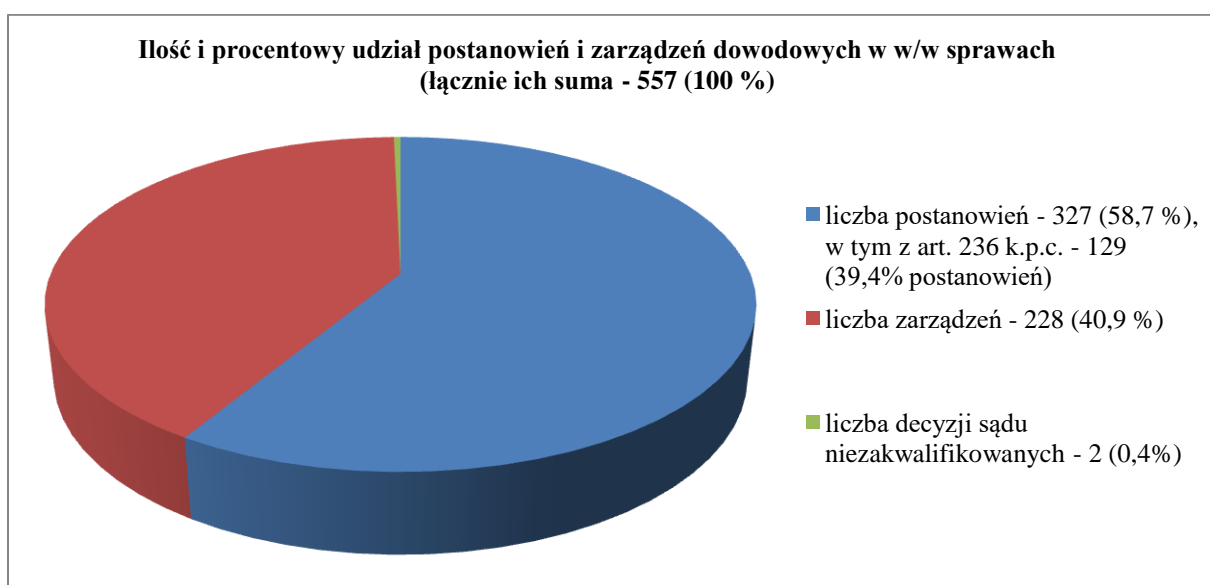
Najdłużej sprawy rozpoznawał Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie, a najkrócej Sąd Rejonowy dla m. st. Warszawy w Warszawie.

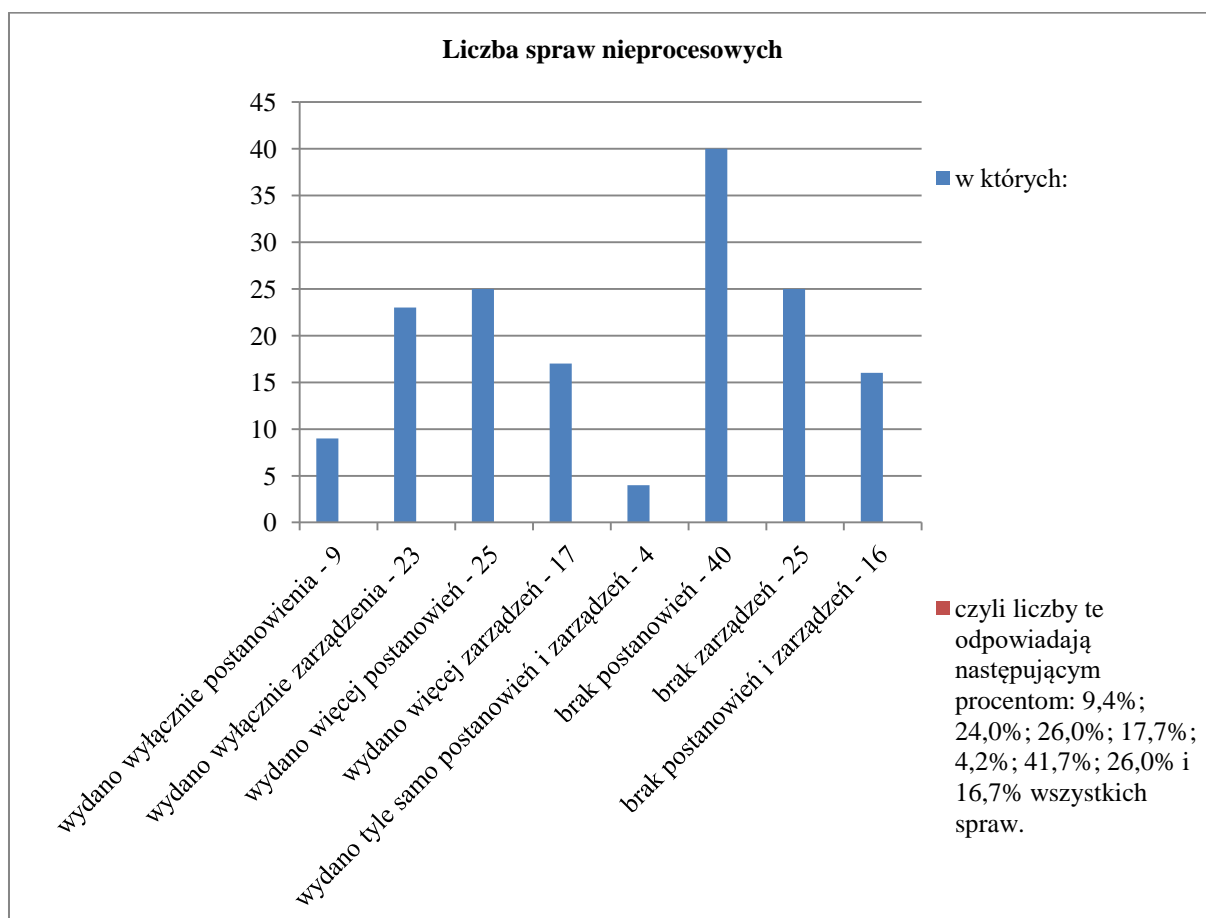
Największa przeciętna liczba uczestników występowała w Sądzie Rejonowym w Skierniewicach, a najmniejsza w Sądzie Rejonowym dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie. Przeciętna liczba uczestników: całość – 4,572917, SRM – 4,928571, SRŚ – 3,266667, SRŻ – 5, SRS – 6,25. Łączna liczba uczestników: całość – 439, SRM – 69, SRŚ – 98, SRŻ – 200, SRS – 75. Łączna liczba wnioskodawców: całość – 155 (średnia 1,614583), SRM – 15 (średnia 1,071429), SRŚ – 34 (średnia 1,133333), SRŻ – 86 (średnia 2,15), SRS – 20 (średnia 1,666667).

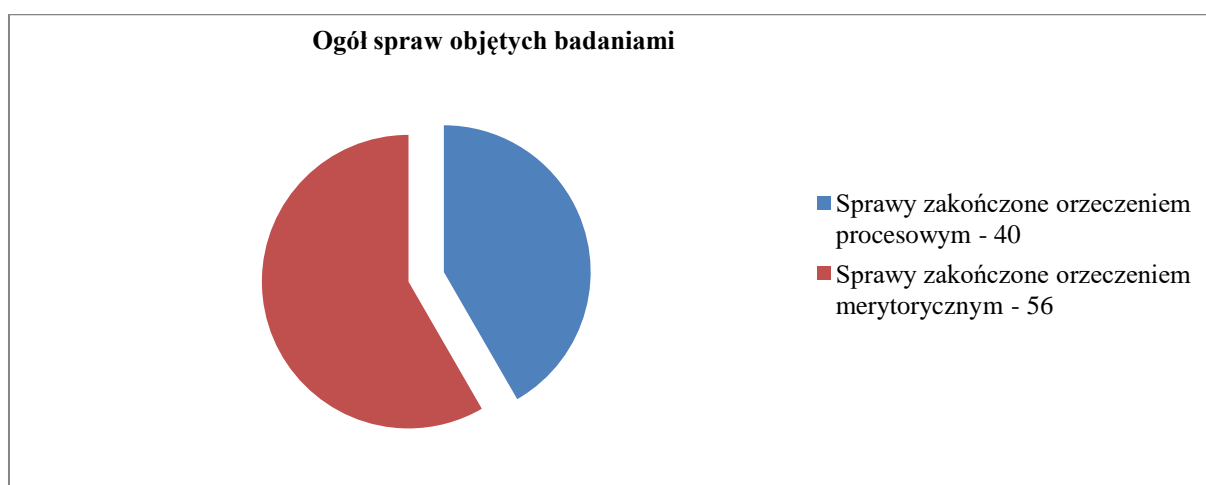
Największą przeciętną liczbę sędziów miał Sąd Rejonowy dla Warszawy – Śródmieścia w Warszawie, a najmniejszą Sąd Rejonowy dla m. st. Warszawy w Warszawie. Przeważająca liczba sędziów biorących udział w rozpoznaniu sprawy: całość – 4,063, SRM – 3,143, SRŚ – 5,433, SRŻ – 3,45, SRS – 3,75. Łączna liczba sędziów rozpoznających sprawy: całość – 390, SRM – 44, SRŚ – 163, SRŻ – 138, SRS – 45. Przeważająca liczba referendarzy sądowych biorących udział w rozpoznaniu sprawy: całość – 0,322917, SRM – 0,571429, SRŚ – 0,3, SRŻ – 0,35, SRS – 0. Łączna liczba referendarzy sądowych biorących udział w rozpoznaniu sprawy: całość – 31, SRM – 8, SRŚ – 9, SRŻ – 14, SRS – 0.

Najwięcej było postanowień, a najmniej decyzji sądu niezakwalifikowanych, ani do postanowień, ani do zarządzeń.

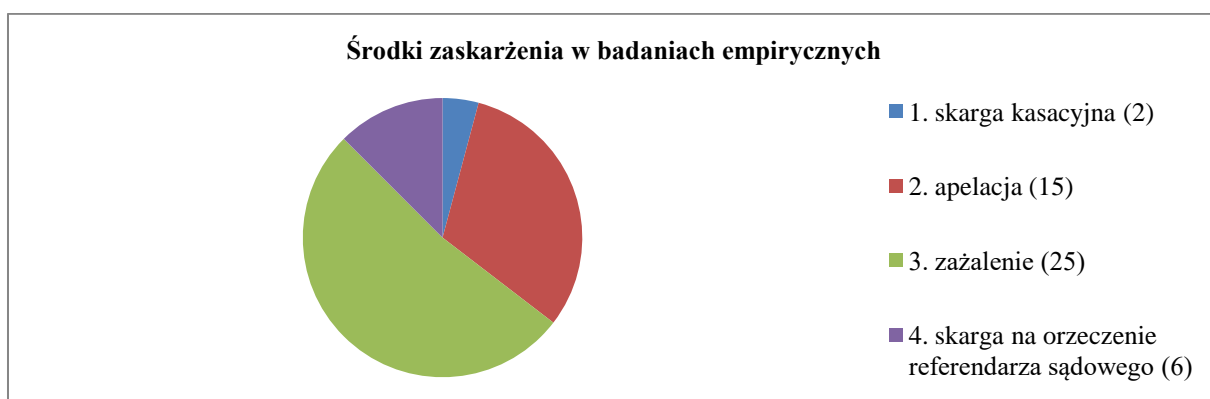
Najwięcej było spraw bez postanowień, a najmniej spraw, w których liczba postanowień i zarządzeń była taka sama.

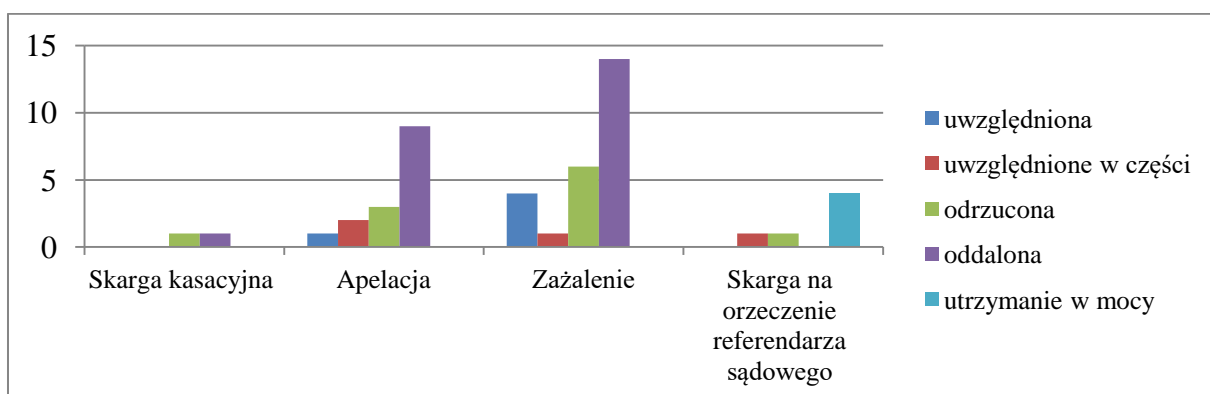
Najwięcej było spraw zakończonych orzeczeniem merytorycznym.

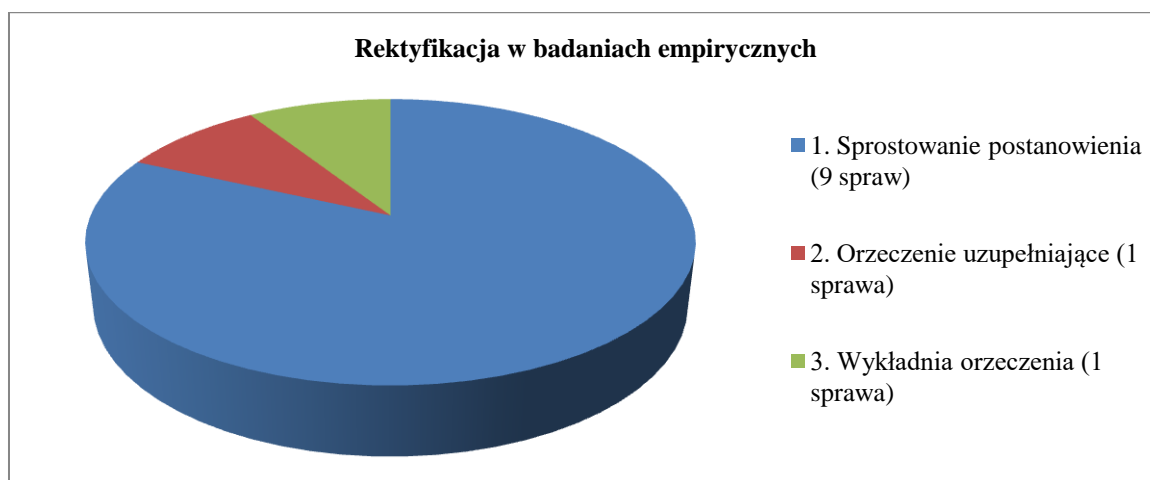
Najwięcej było spraw zakończonych orzeczeniem uwzględniającym wniosek, a najmniej spraw zakończonych orzeczeniem uwzględniającym wniosek w części oraz spraw zakończonych orzeczeniem odrzucającym i oddalającym wniosek.

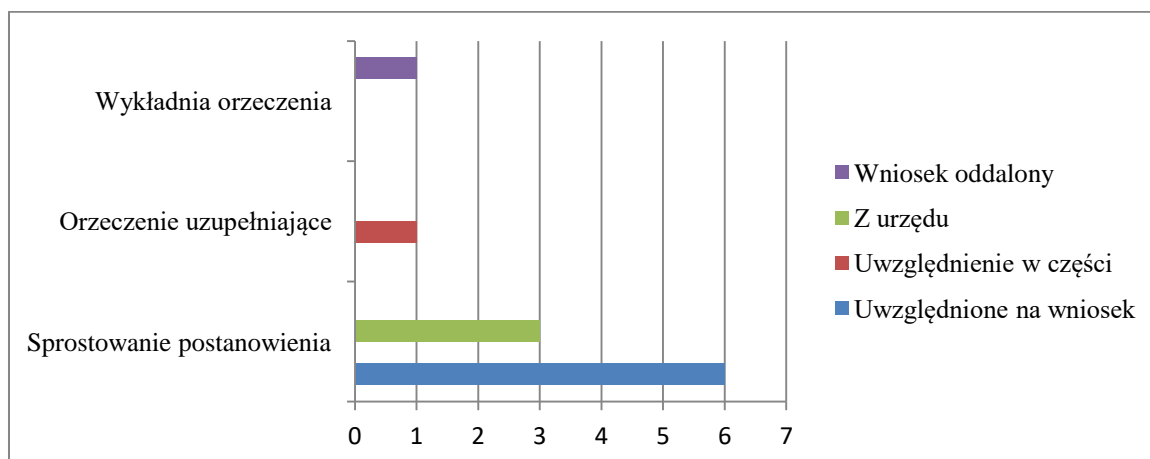
Najwięcej było złożonych zażaleń, a najmniej skarg kasacyjnych. Środki zaskarżenia rzadko są wnoszone od postanowień merytorycznych i procesowych.

Najwięcej było oddalonych apelacji, a najmniej uwzględnionych.

Najwięcej było sprostowań postanowień.

Najwięcej było uwzględnionych wniosków o sprostowanie postanowienia.

opracowanie własne

III. Wnioski z badań empirycznych

Badania empiryczne zostały podjęte w celu potwierdzenia istnienia cech charakterystycznych wskazujących na odrębną naturę prawną orzeczeń wydawanych w postępowaniu nieprocesowym w sprawach dotyczących nieruchomości. Wskazane wyniki badań empirycznych akt sądowych potwierdzają celowość odmiennego traktowania spraw

dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. Można stwierdzić, że istnieje określona natura prawna orzeczeń merytorycznych wydawanych w tych sprawach, wynikająca z przedstawionych w niniejszej pracy doktorskiej ich cech charakterystycznych. Nie ma zatem potrzeby nawiązywania do omówionych już koncepcji teoretycznych, stanowiących ich podstawę, gdyż mogłoby to naruszyć spójność pracy. Należało wobec tego w niniejszym załączniku skoncentrować się na ich realizacji w badanych aktach sądowych.

Warto zauważyć, że pomimo konieczności wydawania kompleksowego postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku i przedmiotu zapisu windykacyjnego w praktyce bardzo często zdarza się brak rozstrzygnięcia w tej drugiej kwestii. Dotyczy to przyoładku dziedziczenia testamentowego i braku orzeczenia w przedmiocie zapisu windykacyjnego. Ta ostatnia sytuacja nie konweniuje z dominującym poglądem w judykaturze i doktrynie, w przypadku dziedziczenia na podstawie testamentu. Jednakże w praktyce takie postanowienia o stwierdzeniu nabycia spadku bez orzeczenia o nabyciu przedmiotu zapisu windykacyjnego są wydawane. Może to implkować konieczność wszczęcia odrębnego postanowienia o stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego, co wiąże się z powstaniem dodatkowych kosztów dla uczestników postępowania nieprocesowego. Wskazaną sytuację należy jak najszybciej zmienić poprzez modyfikację praktyki stosowania przepisów prawnych. Teoria zasadniczości lub subsydiarności jednego orzeczenia względem drugiego również przejawia się w wynikach badań empirycznych w postaci zawiadomień wysyłanych do Wydziałów Ksiąg Wieczystych na podstawie art. 36 u.k.w.h. W tym zakresie należy poddać krytyce fakt, że nie zawsze w sprawach dotyczących nieruchomości dochodzi do przesłania postanowień merytorycznych do Wydziałów Ksiąg Wieczystych, co może skutkować później brakiem ujawnienia aktualnego stanu prawnego nieruchomości. W sprawach o stwierdzenie nabycia spadku, zniesienie współwłasności, dział spadku czy podział majątku wspólnego, wyniki badań empirycznych wykazały relatywnie wysoki procent pozytywnych orzeczeń, czyli uwzględniających wniosek. Jednakże w postępowaniu nieprocesowym dotyczącym nieruchomości sąd rzadko może wszcząć sprawę z urzędu, co potwierdzają wyniki badań empirycznych.

Badania pokazały, że sądy w większości nie korzystają z różnych zakresowo rozstrzygnięć sądu, lecz dążą wyłącznie do merytorycznego rozpoznania wszelkich kwestii w jednym orzeczeniu merytorycznym. Postanowienia wstępne, czy częściowe wydawane w sprawach dotyczących nieruchomości wymagają zaistnienia szczególnych przesłanek i uznania sądu, że za ich zastosowaniem przemawia ekonomia postępowania, stwarzając

większą swobodę orzekania sędziemu. Badania empiryczne potwierdziły, że nie są one nadużywane, lecz stosowane w sytuacjach uzasadnionych stanem faktycznym sprawy. Moim zdaniem, jest to trafna praktyka, gdyż jest to szczególne rozwiązanie, mające na celu uproszczenie orzekania, a nie jego utrudnienie. Zdecydowanie przeważają orzeczenia procesowe, nawet gdy sprawa jest rozstrzygana co do jej istoty. Postanowienia te są bowiem niezbędne dla zapewnienia należytego toku postępowania. Jednakże orzeczenia merytoryczne, jeżeli są spełnione warunki do ich wydania, to przeważnie uwzględniają żądanie wniosku, co jest specyficzne dla spraw dotyczących nieruchomości rozpoznawanych w postępowaniu nieprocesowym. W postanowieniach co do istoty sprawy należy postulować, aby sądy pierwszej instancji w sposób bardziej wyraźny orzekały, według jakiej zasady z art. 520 k.p.c. uczestnicy mają ponosić koszty postępowania nieprocesowego, ustalały udziały w majątku wspólnym, jak i rozstrzygały o nakładach.

Przeprowadzone badania empiryczne wskazują na istnienie określonych różnic pomiędzy sprawami nieprocesowymi dotyczącymi nieruchomości rozpoznawanymi przez sądy cywilne. Wynikają one z niejednorodnych metod prowadzenia konkretnych postępowań, niejednorodnych zarządzeń prezesa sądu (przewodniczącego wydziału) czy nawet istnienia lokalnych zwyczajów. Często o wskazanym zróżnicowaniu decyduje odmienny układ i treść orzeczeń oraz zarządzeń, szczególne podejście sędziów do prowadzonej procedury czy współpraca z pracownikami sekretariatów sądów. Wszystkie te okoliczności sprawiają, że postępowania nieprocesowe toczące się w tym samym przedmiocie mogą różnić się istotnie między sobą nie tylko wówczas, gdy są prowadzone w różnych miejscach w kraju, ale także wówczas, gdy są załatwiane blisko siebie, nawet w tym samym budynku sądu. To usprawiedliwia prowadzenie badań empirycznych dotyczących analizowanych spraw pozwalających także na uchwycenie wpływu czynników pozaprawnych na wydawane w nich orzeczenia, w tym merytoryczne. Uwzględniając ich treść (także z punktu widzenia zwartości), staranność sporządzania uzasadnień czy praktykę stosowania przepisów umożliwiających przedłużenie terminu na dokonanie czynności przez sędziego (np. stosowanie odroczenia uzasadnienia, kwestie urlopów) można proponować rozwiązania pozwalające niwelować różnice niesprzyjające prawidłowemu i jednolitemu sprawowaniu wymiaru sprawiedliwości.

BIBLIOGRAFIA

- Ł. Abramowicz, *Sytuacja prawna odrębnej własności lokalu przed wpisem do księgi wieczystej*, PS 1997, nr 7 – 8;
- L. G. Ansberg, *Ersitzung eines Grundstücks*, Neue Juristische Online Zeitschrift 2002;
- S. Babiarz, *Spadek i darowizna w prawie cywilnym i podatkowym*, Warszawa 2019;
- R. Balicki, *Pozasądowe procedury rozwiązywania sporów między jednostkami* [w:] *Realizacja i ochrona konstytucyjnych wolności i praw jednostki w polskim porządku prawnym*, red. M. Jabłoński, Wrocław 2014;
- M. Balwicka – Szczyrba, *Korzystanie z nieruchomości przez przedsiębiorców przesyłowych – właściciele urzędów przesyłowych*, Warszawa 2015;
- M. Balwicka – Szczyrba, G. Karaszewski, A. Stępień – Sporek, A. Sylwestrzak, *Zarząd majątkiem wspólnym, Komentarz*, red. M. Balwicka – Szczyrba, Warszawa 2016;
- E. Bałan – Gonciarz, H. Ciepła, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Komentarz po nowelizacji prawa hipotecznego. Wzory wniosków o wpis. Wzory wpisów do księgi wieczystej*, Warszawa 2011;
- B. Barłowski, E. Janeczko, *Księgi wieczyste – rejestr nieruchomości*, Warszawa 1988;
- E. Baumgärtel, *Wesen und Begriff der Prozesshandlung einer Partei im Zivilprozess*, Berlin 1957;
- F. Baur, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Tübingen 1955;
- J. Bärmann, *Freiwillige Gerichtsbarkeit und Notarrecht*, Berlin – Heidelberg – New York 1968;
- M. Berek, E. Gniewek, P. Machnikowski, R. Mikosz, J. Pisuliński, *Prawo rzeczowe, System Prawa Prywatnego*, red. E. Gniewek, Tom III, Warszawa 2020;
- W. Berutowicz, *Cywilnoprocesowe stosunki prawne*, PiP 1971, z. 3 – 4;
- W. Berutowicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1998;
- R. M. Bełczacki, M. Kocon, *Kognicja sądu wieczystoksięgowego – kwestie proceduralne*, PS 2011, nr 10;
- Z. Bidziński, *Z narady sędziów cywilistów Sądu Wojewódzkiego w Krakowie*, BMS 1962, nr 3;
- B. Bieniek, A. Bieranowski, J. Ignaczewski, *Małżeńskie prawo majątkowe. Komentarz. Sądowe Komentarze Tematyczne*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2008;
- G. Bieniek, *Kognicja sądu wieczystoksięgowego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, NPN 1999, nr 4;

- G. Bieniek, *Podstawa wpisu do księgi wieczystej a kognicja sądu wieczystoksięgowego*, NPN 2007, nr 2;
- G. Bieniek, S. Rudnicki, *Nieruchomości. Problematyka prawna*, Warszawa 2009, 2013;
- J. Biernat, *Umowa o dział spadku*, Warszawa 2008;
- B. Bładowski, *Metodyka pracy sędziego cywilisty*, Kraków 1999;
- P. Błajer, *Z historii ksiąg gruntowych (Grundbücher)*, Studia Prawnicze. Rozprawy i Materiały, 2015, nr 2;
- F. Błahuta, J. S. Piątowski, J. Policzekiewicz, *Gospodarstwa rolne*, Warszawa 1967;
- Ł. Błaszczak [w:] *Postępowanie cywilne*, red. E. Marszałkowska – Krześ, Warszawa 2011;
- J. Bodio, T. Demendecki, P. Telenga [w:] *Kodeks Postępowania Cywilnego, Tom I Komentarz do art. 1 – 729*, red. A. Jakubecki, Warszawa 2017;
- P. Boguszewski, *Wpływ czynności dyspozytywnych stron (uczestników postępowania) na zmianę trybu postępowania w sprawach o separację*, RiP 2010, nr 16;
- B. Boniecka, J. Bujny, B. Jankowski, M. Maśliński, B. Rakoczy, S. Szewczuk, *Służebność przesyłu w praktyce na przykładzie przedsiębiorstw wodociągowo – kanalizacyjnych*, Warszawa 2017;
- R. Bork, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Gesetzbuch*, Tübingen 2011;
- A. Borkowski, *Textbook on successions*, Oxford 2002;
- W. Borysiak, *Dziedziczenie. Konstrukcja prawna i ochrona*, Warszawa 2013;
- W. Borysiak [w:] *Kodeks cywilny Komentarz, T. III Spadki*, red. K. Osajda, Warszawa 2013;
- W. Borysiak, A. Stempniak, M. Margoński, *Prawo i postępowanie spadkowe, Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2018;
- S. Breyer, *Droga konieczna*, NP 1972, nr 5;
- S. Breyer, *Przeniesienie własności nieruchomości*, Warszawa 1971;
- W. Broniewicz, *Przyczyny oddalenia powództwa*, PiP 1964, z. 5 – 6;
- W. Broniewicz, *Problem przesłanek procesowych w procesie cywilnym i postępowaniu arbitrażowym*, ZNUŁ Nauki Humanistyczno – Społeczne 1968, z. 59;
- W. Broniewicz, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2008;
- W. Broniewicz, A. Marciniak, I. Kunicki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 2014;

- B. Brückner, *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch: BGB Band 8: Sachenrecht*, Redakteur: R. Gaier, München 2020, Kommentar zum Artikel 917, Randnummer 56 – 58, beck-online.beck.de (dostęp: 16.12.2023 r.);
- G. Buch, *Der Notweg, Seine Geschichte und seine Stellung im heutigen Recht*, München – Berlin – Leipzig 1919;
- U. Bumiller, K. Winkler, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1977;
- O. Bülow, *Die Lehre von den Prozesseinreden und die Prozessvoraussetzungen*, Giesen 1868 [wznowienie Scientia Verlag 1969];
- P. Calamandrei, *Względny charakter pojęcia skargi*, PPC 1939, nr 1 – 2;
- R. F. Canstein, *Lehrbuch des oesterreichischen Civilprozessrechtes*, t. 1, Berlin 1893;
- J. Carbonnier, *Droit civil, Les biens et les obligations, Première partie, Les biens*, t. II, Paris 1957;
- F. Carnelutti, *Sistema di diritto processuale civile*, t. II, Padova 1937;
- E. E. Chase, *Property Law Cases Materials and Questions*, Cincinnati 2002;
- T. Chauvin, T. Stawecki, P. Winczorek, *Wstęp do prawoznawstwa*, Warszawa 2009;
- G. Chiovenda, *Principi di diritto processuale – civile*, Napoli 1928;
- H. Ciepła [w:] *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Komentarz. Wzory wniosków o wpis. Wzory wpisów do księgi wieczystej*, red. H. Ciepła, E. Bałan – Gonciarz, Kraków 2007;
- H. Ciepła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Art. 730 – 1088*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2014;
- L. Ciulkin, A. Jakubecki, N. Kowal, *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2002;
- J. B. Clark, D. H. Parry, *The law on succession*, London 1988;
- G. Cornu, *Droit civil. Les biens*, Paris 2007;
- G. Cornu, *Les regimes matrimoniaux*, Paris 1997;
- G. Csanadi, *Das Eigentumsrecht im ungarischen Zivilgesetzbuch [w:] Das Ungarische Zivilgesetzbuch in fünf Studien*, Budapest 1963;
- A. Machowska [w:] *Prawo francuskie*, t. 1, red. A. Machowska, K. Wojtyczek, Kraków 2004;
- R. Czarnecki, *Niektóre zagadnienia prawa sąsiedzkiego*, NP 1969, nr 6;
- J. Damrau, *Freiwillige Gerichtsbarkeit in die Gesamtverfahrensordnung [w:] Lexikon des Rechts Zivilverfahrensrecht*, red. G. Lüke, H. Prütting, Luchterhand 1989;

- U. Dąbrowska, J. Ignaczewski [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz, Sądowe Komentarze Tematyczne*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2010;
- K. de Wit, A. Tomkow, *Länderbericht Niderlande*, Notarius International 2002, nr 1 – 2;
- T. Demendecki, *O potrzebie zachowania trybu postępowania nieprocesowego dla rozpoznawania spraw cywilnych we współczesnym polskim postępowaniu cywilnym*, Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Ekonomii i Innowacji w Lublinie, 2012, nr 1;
- M. Dixon, *To sell or not to sell: that is the question. The irony of the Trusts of Land and Appointment of Trustees Act 1996*, Cambridge Law Journal, 2011, Volume 70, United Kingdom;
- S. Dmowski, K. Kołakowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Piasecki, t. I, Warszawa 2010;
- B. Dobrzański, *Rewizja w postępowaniu cywilnym – główne zasady postępowania rewizyjnego a błędy praktyki*, NP 1954, nr 9;
- B. Dobrzański [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1969;
- B. Dobrzański, *Wybrane zagadnienia proceduralne*, Katowice 1969/1970;
- B. Dobrzański, W. Siedlecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. 1, red. Z. Resich, W. Siedlecki, Warszawa 1975;
- S. Dode, *Justification of Acquisitive Prescription in the Civil Law System. Why is It Not an "Uncompensated Deprivation"?*, European Journal of Interdisciplinary Studies 2015, Vol. 1, No. 3;
- H. Dolecki, *Postępowanie cywilne. Zarys wykładu*, Warszawa 2005;
- A. Doliwa, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007;
- A. Doliwa, *Prawo mieszkaniowe, Komentarz*, Warszawa 2021;
- T. Domińczuk [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. 3, *Komentarz do art. 506 – 729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2011;
- J. A. Douglas, P. J. Hamill, E. R. Pollock, *Real estate law digest*, Boston – New York 1991;
- E. Drozd, *Ustanowienie odrębnej własności lokali*, Rej. 1994, nr 12;
- J. N. Druey, *Grundriss des Erbrechts*, Bern 2002;
- P. Dubolino, C. Dubolino, F. Costa, *Codice Civile. Commentato con la giurisprudenza*, Piacenza 2008;
- M. Durzyńska, *Rozgraniczenie i podział nieruchomości*, Warszawa 2009;
- M. Durzyńska, *Podział nieruchomości*, Warszawa 2011, 2021;

- W. Dütz [w:] *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch, Band 6, Erbrecht*, red. M. Skibbe, München 1989;
- A. Dyoniak, *Ustawowy ustrój majątkowy małżeński*, Wrocław 1985;
- R. Dziczek, *Postępowania cywilne w sprawach dotyczących nieruchomości*, Warszawa 2011;
- R. Dziczek, *Własność lokali. Komentarz. Wzory pozwów i wniosków sądowych*, Warszawa 2021;
- C. Dzierzbicki, *Wykonalność postanowienia co do istoty sprawy znoszącego współwłasność nieruchomości*, PPE 2017, nr 3;
- C. Dzierzbicki, *Hipoteczne papiery wartościowe. Księga wieczysta a Krajowy Rejestr Sądowy*, PUG 2018, nr 3;
- C. Dzierzbicki, *Zasada rzetelności i postulat szybkości w sprawach dotyczących nieruchomości w postępowaniu nieprocesowym*, PPC 2018, nr 3, dodatek specjalny;
- C. Dzierzbicki, *Wpis aportu w postaci nieruchomości do Krajowego Rejestru Sądowego a wpis do księgi wieczystej*, PPH 2019, nr 10;
- B. Eccher, *Erbrecht*, Wien 2000;
- A. Ehrenzweig, *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, Erster Band, Zweite Hälfte, Das Sachenrecht*, Wien 1957;
- D. Eickmann [w:] *Münchener Kommentar zur Zivilprozessordnung mit Gerichtsverfassungsgesetz und Nebengesetzen Band 4 Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, herausgegeben von T. Rauscher, München 2010;
- L. Enneccerus, T. Kipp, M. Wolff, *Lehrbuch des Bürgerlichen Rechts. Erbrecht*, Tübingen 1960;
- T. Ereciński, *Sprawozdanie z VII Międzynarodowego Kongresu Prawa Procesowego*, PiP 1984, z. 1;
- T. Ereciński, *Wprowadzenie do Prawa o ustroju sądów powszechnych*, Warszawa 2009;
- T. Ereciński, J. Gudowski, J. Iwulski [w:] *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, red. J. Gudowski, Warszawa 2010;
- T. Ereciński, J. Gudowski, *Kodeks postępowania cywilnego, Komentarz, t. IV Postępowanie rozpoznawcze Postępowanie zabezpieczające*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016;
- H. W. Fasching, *Kommentar zu den Zivilprozessgesetzen, t. III*, Wien 1966;
- E. Fazzalari, *La giurisdizione volontaria*, Padova 1953;

- E. Feil, K. Marent, G. Preisl, *Wohnungseigentumsgesetz, Praxiskommentar mit den einschlägigen Gesetzen und Vorschriften sowie Eingabevertrags- und sonstigen Mustern*, Wien 2009;
- P. Feliga [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nacz. T. Ereciński, *Tom II cz. 3 Postępowanie procesowe przed sądem pierwszej instancji. Postępowanie odrębne w szczególnych kategoriach spraw*, red. S. Cieślak, Warszawa 2023;
- T. Felski, *Charakter i skutki prawne orzeczenia o stwierdzeniu nabycia spadku*, NP 1984, nr 7 – 8;
- T. Felski, *Zakres orzekania sądu pierwszej instancji w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku*, ZNUMK 1990, z. XXVII;
- Z. Fenichel, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PS 1933, nr 2;
- Z. Fenichel, *Powództwo o ukształtowanie stosunku prawnego w kodeksach polskich*, PPC 1935, nr 11 – 12;
- Z. Fenichel, *Uwagi o projekcie księgi pierwszej kodeksu postępowania niespornego*, PPC 1936, nr 20 – 21;
- J. Fetsch, *Die Rechtswahlfiction in art. 83 Abs. 4 EuErbVO: „Alte Testamente” und „neuer Recht” bei Erbscheinsanträgen und Ausschlagungserklärungen*, Die Rheinische Notar – Zeitschrift 2015, nr 12;
- F. K. Fierich, *Nauka o sądach cywilnych*, cz. 1, Kraków 1918;
- F. K. Fierich, *Projekty polskiej procedury cywilnej w oświetleniu nauki o stosunku procesowym*, Warszawa 1924;
- A. Filcek, *Odsetki w orzeczeniach w sprawach działowych*, NP 1968, nr 5;
- O. Fischer, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozess und Konkursrecht*, Berlin 1918;
- R. Flejszar, *Zasada dyspozycyjności w procesie cywilnym*, Warszawa 2016;
- J. Frank [w:] *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen, Buch 3, Sachenrecht ErbbauRG §§ 1018 – 1122 (Erbbaurecht, Dienstbarkeit, Vorkaufsrecht, Reallasten)*, red. W. Wiegand, Berlin 2009;
- G. Frankowski, *Przebudowa lub nadbudowa nieruchomości wspólnej zmierzająca do ustanowienia odrębnej własności lokalu*, GSP 2009, Tom XXI;
- M. Fras, *Dział spadku. Uwagi de lege lata i de lege ferenda*, Rej. 2006, nr 2;
- J. Gajda, *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, Warszawa 2000;
- E. Gapska, *Wady orzeczeń sądowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009;
- E. Gapska, *Czynności decyzyjne sądów w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2010;

- E. Gapska, *Skutki procesowe obligatoryjnej kumulacji roszczeń w sprawach działowych* [w:] *Honeste procedere, Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska – Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017;
- E. Gapska, J. Studzińska, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2020;
- E. Gapska, K. Lubiński, K. Markiewicz [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego*, red. nacz. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 1 vol. 1, 2*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021;
- Z. Gargas, *Prawo do drogi z konieczności*, Lwów 1898;
- E. Garsonnet, C. Cezar – Bru, *Traité théorique et pratique de procédure civile et commerciale*, t. III, Paris 1912;
- O. Gierke, *Die Genossenschaftstheorie und die deutsche Rechtssprechung*, Berlin 1887;
- P. F. Girard, *Geschichte und System des römischen Rechtes*, Berlin 1908;
- T. Gizbert – Studnicki, *Spór o domniemanie prawne*, PiP 1977, nr 11;
- E. Gniewek, *Z problematyki prawnej umów przedwstępnych*, NP 1970, nr 7 – 8;
- E. Gniewek, *Kodeks cywilny. Księga druga. Własność i inne prawa rzeczowe, Komentarz*, Kraków 2001;
- E. Gniewek, *Nieruchomość jako wkład niepieniężny* [w:] *Prawo prywatne czasu przemian. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Stanisławowi Sołtysińskiemu*, red. A. Nowicka, Poznań 2005;
- E. Gniewek, *Wnioskodawca i uczestnicy postępowania wieczystoksięgowego*, Rej. 2005, nr 9;
- E. Gniewek [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 3, *Prawo rzeczowe*, red. E. Gniewek, Warszawa 2013;
- E. Gniewek, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2018;
- E. Gniewek [w:] *Prawo rzeczowe, System Prawa Prywatnego*, red. E. Gniewek, Tom IV, Warszawa 2021;
- W. Godlewski, *Austryackie prawo procesowe cywilne*, Lwów 1900;
- J. Goldschmidt, *Der Prozess als Rechtslage*, Berlin 1925;
- R. Gołat, *Ustanowienie drogi koniecznej w świetle orzecznictwa*, *Nieruchomości* 2014, nr 7;
- A. Gołąb, *Umorzenie postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2020;
- Z. Gołby, *Służebności gruntowe, drogowe, osobiste i przesyłu*, Warszawa 2016;

- G. Gorczyński, P. Piniór, *Procedura wniesienia wkładu niepieniężnego w reżimie Kodeksu spółek handlowych. Rola sądu rejestrowego* [w:] *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych*, red. W. Popiołek, Warszawa 2014;
- G. Gorczyński, *Wykonanie zobowiązania do wniesienia wkładu niepieniężnego* [w:] *Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych*, red. W. Popiołek, Warszawa 2014;
- A. Góra – Błaszczkowska, *Orzeczenia w procesie cywilnym. Art. 316 – 366 KPC. Komentarz*, Warszawa 2003;
- A. Góra – Błaszczkowska, *Kognicja sądu wieczystoksięgowego* [w:] *Aurea praxis aurea teoria, Księga ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, red. J. Gudowski, K. Weitz, t. 1, Warszawa 2011;
- A. Góra – Błaszczkowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom III Artykuły 506 – 729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2013;
- A. Górski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. 3, Komentarz do art. 506 – 729*, red. H. Dolecki, T. Wiśniewski, Warszawa 2011;
- J. P. Górski [w:] *Zasiedzenie nieruchomości w praktyce*, red. A. Górski, Warszawa 2022;
- S. Gross, *Stosunki majątkowe między małżonkami*, NP 1966, nr 11;
- B. Grunewald, *Gesellschaftsrecht*, Tübingen 2011;
- J. Grykiel, *Wniesienie aportu do spółki z o.o.*, PPH 2014, nr 4;
- P. Grzegorzczak, *O konstytucjonalizacji prawa procesowego cywilnego*, KPP 2012, nr 2;
- T. Grzybowski, *Problematyka prawna sporów i roszczeń rozpoznawanych w postępowaniu o zniesienie współwłasności nieruchomości (problematyka prawna art. 618 k.p.c.)*, PS 2002, nr 5;
- S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1974;
- S. Grzybowski, *System prawa cywilnego, t. I*, Warszawa 1974;
- S. Grzybowski, *Prawo cywilne. Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1976;
- F. Gschnitzer, *Erbrecht*, Wien 1964;
- F. Gschnitzer, C. Feistenberger, *Österreichisches Erbrecht*, Wien – New York 1983;
- J. Gudowski, *Kasacja w postępowaniu cywilnym po zmianach dokonanych ustawami z dnia 12 i 24 maja 2000 r.*, PS 2001, nr 2;
- J. Gudowski, *Pogląd na kasację* [w:] *Proces cywilny. Nauka – Kodyfikacja – Praktyka. Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Feliksowi Zedlerowi*, red. P. Grzegorzczak, K. Knoppek, M. Walasik, Warszawa 2012;
- J. E. Kuntze, *Der Gesamttakt, ein neues Rechtsbegriff, Festgabe für Müller*, Leipzig 1894;
- J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1959;

- J. Gwiazdomorski, *Dwa „domniemanie”, Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej K. Przybyłowskiego*, Kraków – Warszawa 1965;
- J. Gwiazdomorski, *Prawo spadkowe w zarysie*, Warszawa 1967;
- H. Haak, *Separacja*, MoP 2000, nr 4;
- W. J. Habscheid, *Der Streitgegenstand im Zivilprozeß und im Streitverfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Bielefeld 1956;
- W. J. Habscheid, *Droit judiciaire privé suisse*, Genève 1975;
- W. J. Habscheid, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 1971, 1977, 1983;
- Z. Hahn, *Powództwo o ustalenie*, Nowa Palestra 1936, nr 1 – 4;
- J. Halberda, *Separacja – wybrane zagadnienia materialnoprawne (pzesłanki, skutki)*, Rej. 2001, nr 11;
- B. Hannigan, *Company Law*, Oxford 2009;
- H. Hausheer, R. Aebi – Müller, *Familienerbrecht und Testierfreiheit in der Schweiz* [w:] *Familienerbrecht und Testierfreiheit im europäischen Vergleich*, red. D. Henrich, D. Schwab, Bielefeld 2001;
- K. Hellwig, *Klagerecht und Klagemöglichkeit*, Leipzig 1905;
- K. Hellwig, *System des deutschen Zivilprozessrechtes*, Leipzig 1912;
- A. Herbet, *Spółka komandytowa według Kodeksu spółek handlowych. Komentarz*, Lublin 2004;
- I. Heropolitańska, A. Tułodziecka, K. Hryćków – Mycka, P. Kuglarz, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece oraz przepisy związane Komentarz*, Warszawa 2017;
- S. Herzog [w:] G. Otte, *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen*, Buch 5 Erbrecht, Berlin 2010;
- M. W. Hickey, D. H. McDaniel, D. L. Sigler, W. C. Kalmbach, B. A. Raglin, S. L. Moragas, C. D. van Mullem, *Estate Planning in Louisiana*, 2017, § 8:18, <https://1.next.westlaw.com/> (dostęp: 18.08.2023 r.);
- C. Hodges, S. Vogenauer, M. Tulibacka, *The Costs and Funding of Civil Litigation A Comparative Perspective*, Oxford and Portland, Oregon 2010;
- J. Ignaczewski, *Prawo spadkowe. Art. 922 – 1088 KC. Komentarz*, Warszawa 2004;
- J. Ignatowicz [w:] *Komentarz do Kodeksu cywilnego*, red. J. I. Bielski, J. Ignatowicz, J. Pietrzykowski, Z. Resich, t. I, Warszawa 1972;
- J. Ignatowicz, J. Wasilkowski [w:] *System Prawa Cywilnego*, red. J. Ignatowicz, t. II, Wrocław 1977;

J. Ignatowicz, *Orzekanie w procesie rozwodowym o majątkowych sprawach małżeńskich*, SC, t. XXXII, 1982;

J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo rzeczowe*, Warszawa 2009;

J. Jagieła [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, red. K. Piasecki, t. II, Warszawa 1997;

J. Jagieła, *Tymczasowa ochrona prawna w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2007;

J. Jagieła, *Dopuszczalność wydania wyroku wstępnego w procesie cywilnym. Zagadnienia wybrane*, PPC 2010, nr 1;

J. Jagieła, *Skutki niewzięcia przez zainteresowanego udziału w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 2014, nr 4;

J. Jagieła, *Cofnięcie wniosku w postępowaniu nieprocesowym* [w:] *Honeste procedere, Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Kazimierzowi Lubińskiemu*, red. A. Laskowska – Hulisz, J. May, M. Mrówczyński, Warszawa 2017;

J. Jagieła, *Organizacja postępowania w postępowaniu nieprocesowym*, PPC 2020, nr 3;

J. Jagieła, *Skuteczność orzeczeń sądowych i umów dotyczących wspólności majątkowej małżeńskiej (cz. I skuteczność orzeczeń sądowych)*, MoP 2020, nr 14;

E. Janeczko, *Zasiedzenie*, Warszawa 1981, Zielona Góra 2002;

A. Janiak, T. Sójka [w:] *Prawo instrumentów finansowych. System Prawa Handlowego*, Tom 4, red. M. Stec, Warszawa 2016;

P. Jansen, *FGG Kommentar*, Berlin 1969 (t. 1), 1970;

L. Jantowski, *Stwierdzenie nabycia przez zasiedzenie służebności przesyłu i służebności gruntowej o treści odpowiadającej służebności przesyłu*, Warszawa 2020;

M. C. Jasper, *Real Estate Law For The Homeowner & Broker*, New York 2000;

O. Jauernig, *Zivilprozessrecht*, München 2003;

E. Jefimko, *Postępowanie wieczystoksięgowe jako szczególny rodzaj postępowania nieprocesowego (zagadnienia wybrane)*, PS 2002, nr 10;

E. Jefimko, *Środki dowodowe w postępowaniu wieczystoksięgowym w razie zaginięcia lub zniszczenia dokumentów stwierdzających nabycie prawa własności nieruchomości*, PS 2004, nr 5;

G. Jędrejek, *Rozliczenia między małżonkami współnikami spółek osobowych i kapitałowych*, MoP 2008, nr 10;

G. Jędrejek, *Postępowanie w sprawach o separację na żądanie jednego z małżonków*, RiP 2010, nr 14 – 15;

G. Jędrejek, *Powołanie się na wady oświadczenia w toku postępowania o podział majątku wspólnego małżonków*, MoP 2011, nr 6;

- M. Jędrzejewska, *Interwencja uboczna samoistna*, PiP 1971, z. 10;
- M. Jędrzejewska, *Ogólne zagadnienia postępowania nieprocesowego w świetle praktyki sądowej i doktryny*, ZNIBPS 1987, nr 25;
- M. Jędrzejewska, *Możliwość i zakres ograniczenia obowiązków sędziego*, PS 1995, nr 1;
- J. Jodłowski, *Nowy etap przebudowy polskiego prawa cywilnego*, Warszawa 1953;
- J. Jodłowski, *Podstawowe problemy kodyfikacji postępowania cywilnego*, PiP 1960, z. 8 – 9;
- J. Jodłowski, *La procédure civile non contentieuse*, Rapports généraux au VIIe Congrès international de droit comparé, Uppsala 6 – 13 août Stockholm 1966, Stockholm 1968;
- J. Jodłowski, *Zasady naczelne socjalistycznego postępowania cywilnego* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego. Zbiór studiów*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974;
- J. Jodłowski, *Uznawanie i wykonywanie w Polsce wyroków zagranicznych w sprawach o pochodzenie i o alimenty*, SC 1975, t. XXV – XXVI;
- J. Jodłowski, Z. Resich, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 1979;
- E. Johansson, *Szwecja* [w:] *Erbrecht in Europa*, red. R. Süß, Bonn 2008;
- D. Joost [w:] *Münchener Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch*, red. M. E. Rinne, München 2004;
- G. Julke, W. Kowalski, Z. Merchel [w:] *Egzekucja Sądowa w Polsce*, pod kierunkiem Z. Szczurka, Sopot 2007;
- H. Kadel, *Zur Geschichte und Dogmengeschichte der Feststellungslage nach § 256 Zivilprozessordnung*, Beiträge zum Zivilrecht und Zivilprozess, Berlin – Köln, 1967;
- L. Kaltenbek – Skarbek, W. Żurek, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2007;
- W. Kamiński, *Dochodzenie roszczeń z tytułu nakładów w postępowaniu działowym*, Pal. 1973, nr 12;
- J. Kapera, *Problematyka prawna splat w postępowaniu o dział spadku lub zniesienie współwłasności nieruchomości (Wybrane zagadnienia rolne)*, Pal. 1976, nr 6;
- A. Karnicka – Kawczyńska, J. Kawczyński, *Współwłasność jako szczególna forma własności Problematyka i wzory pism*, Warszawa 2004;
- J. Kaspryszyn, *Przedmiot ksiąg wieczystych*, Rej. 1999, nr 1;
- R. W. Kaszubski, M. Olszak, *Bank hipoteczny*, Warszawa 2000;
- M. Kenigsberg, K. Kołakowski, *Stwierdzenie zasiedzenia*, NP 1958, nr 7 – 8;
- R. Kerridge, A. H. R. Brierley, *Parry and Kerridge. The law of succession*, London 2009;
- A. Kidyba, *Kodeks spółek handlowych*, t. 2, *Komentarz do art. 301 – 633*, Warszawa 2017;

- D. Kiendl – Wendner [w:] *Praxiskommentar zum ABGB*, red. M. Schwimann, Band 2, Wien 1998;
- T. Kipp, *Die Verurteilung zur Abgabe von Willenserklärungen*, Leipzig 1892;
- T. Kipp, *Erbrecht*, Tübingen 1960;
- T. Kipp, H. Coing, *Erbrecht*, Tübingen 1990;
- H. Klang, *Kommentar zum allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch*, t. II, Wien 1948;
- F. Klein, *Der Zivilprozess Österreichs*, Berlin 1927;
- J. Klimkowicz, *Uczestnictwo w charakterze wnioskodawcy w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 1977, z. 1;
- M. Kłos, *Wspólność majątku spadkowego*, Warszawa 2004;
- K. Knoppek, *Postępowanie cywilne w pytaniach i odpowiedziach*, Warszawa 2008;
- D. Knöringer, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München 2010;
- W. Kocon, *Droga konieczna*, Warszawa 1977;
- W. Koczara, A. Kuźma, *Ustanowienie służebności gruntowej drogi koniecznej, Nieruchomości* 2012, nr 6;
- G. Kodek (red.), M. Schwiman (red.), *ABGB Praxiskommentar*, Band 6, Wien 2016;
- J. Kohler, *Der Prozess als Rechtsverhältnis*, Mannheim 1888;
- H. Kollhosser, *Zur Entwicklungstendenzen im Verfahrensrecht der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Zeitschrift für das Familienrecht, 1970, nr 5;
- H. Kollhosser, *Zur Stellung und zum Begriff der Verfahrensbeteiligten im Erkenntnisverfahren der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, München 1970;
- K. Kopaczyńska – Pieczeniak [w:] *Wkłady niepieniężne do spółek handlowych*, red. U. Promińska, Warszawa 2017;
- B. Kordasiewicz [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2009;
- A. Korybski, *Alternatywne rozwiązywanie sporów w USA. Studium teoretycznoprawne*, Lublin 1993;
- K. Korzan, *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1972;
- K. Korzan, *Orzeczenia zastępujące oświadczenia woli w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1977;
- K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe. Część ogólna*, Katowice 1983;
- K. Korzan, *Sądowe postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 1986;

K. Korzan, W. Siedlecki [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. W. Berutowicz, t. 2, *Postępowanie rozpoznawcze przed sądami pierwszej instancji*, red. Z. Resich, Wrocław 1987;

K. Korzan, *Postępowanie w sprawach rejestrowych*, Rej. 2003, nr 12;

K. Korzan, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2004;

J. Kosik [w:] *System prawa cywilnego*, t. IV, *Prawo spadkowe*, red. J. S. Piątowski, Wrocław 1986;

S. KostECKI [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. P. Ryłski, Warszawa 2022, Legalis art. 626⁸ k.p.c. pkt 114 (dostęp 10.01.2023 r.);

A. Koziół, *System administracji spadku w porządkach prawnych państw kręgu anglosaskiego*, Rej. 2006, nr 2;

A. Köhler, *General Private International Law Institutes in the EU Succession Regulation – Some Remarks*, *Annals of the Faculty of Law of the University of Zenica*, 2016, nr 18;

J. Krajewski, *Z zagadnień prawomocności w postępowaniu cywilnym*, ZNUMK 1971, *Nauki Humanistyczno – Społeczne*, z. 43, Prawo nr X;

J. Krajewski, *Postępowanie nieprocesowe*, Toruń 1973;

J. Kremis [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. E. Gniewek, Warszawa 2008;

J. Kremis [w:] *System Prawa Prywatnego*, red. Z. Radwański, t. 10, *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, Warszawa 2009;

J. KroppenberG, *Universalsukzession* [w:] *Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts*, Band II, red. J. Basedow, K. J. Hopt, R. Zimmermann, Tübingen 2009;

F. Kruszelnicki, *Proces cywilny jako stosunek prawny w świetle procedury cywilnej*, *Pal.* 1931, nr 8 – 9;

Z. Krzemiński, *Ochrona praw zainteresowanego, który nie był uczestnikiem postępowania nieprocesowego*, *Pal.* 1966, nr 3 – 4;

Z. Krzemiński, *Separacja. Komentarz do przepisów. Piśmiennictwo. Orzecznictwo. Wzory pism*, Warszawa 2000;

P. Księżak, *Podstawowe problemy zapisu windykacyjnego*, KPP 2011, nr 4;

A. Kubas, *Ustanowienie służebności drogi koniecznej*, NP 1966, nr 3;

A. Kubas, *Rozszerzona skuteczność wierzytelności*, SC 1969, t. XIII – XIV;

T. Kulejowski, *Zasady postępowania wieczysto – księgowego*, NP 1962 nr 12;

A. Kunicki, *Zasiedzenie w prawie polskim*, Warszawa 1964;

I. Kunicki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I, red. A. Górabłaszczkowska, Warszawa 2013;

- J. E. Kuntze, *Der Gesamttakt, ein neues Rechtsbegriff, Festgabe für Müller*, Leipzig 1894;
- J. Kuropatwiński, *Księgi wieczyste Komentarz do art. 1 – 58² u.k.w.h. oraz art. 626¹ – 626¹³ k.p.c.*, T. 1, *Komentarz do art. 1 – 10 ustawy o księgach wieczystych i hipotece*, Bydgoszcz 2013;
- J. Kuropatwiński, *Podstawa wpisu do księgi wieczystej*, Warszawa 2021;
- W. Kurowski, *Stosunki między współspadkobiercami przed działem spadku – uwagi de lege ferenda*, Rej. 2006, nr 2;
- A. Kuźniar, *Czynności proceduralne i dyrektywy decydujące o przeprowadzeniu drogi koniecznej*, Pal. 1978, nr 4;
- P. Laband, *Die rechtliche Natur des Retrakts und der Expropriation*, Archiv für civilistische Praxis, 52 Band, Neue Folge, Zweiter Band, Heidelberg 1869;
- J. Lapierre, J. Jodłowski, Z. Resich, T. Misiuk – Jodłowska, K. Weitz, *Postępowanie cywilne*, Warszawa 2016;
- K. Larenz, *Lehrbuch der Schuldrechts. Band II. Besonderer Teil*, München 1981;
- K. Larenz, M. Wolf, *Allgemeiner Teil des Bürgerlichen Rechts*, München 2004;
- D. Le Ninivin, *La juridiction gracieuse dans le nouveau code de procédure civile*, Paris 1983;
- C. Lefort, *Procédure civile*, Paris 2005;
- D. Leipold, *Erbrecht*, Tübingen 1988;
- F. Lent, *Zivilprozeß und freiwillige Gerichtsbarkeit*, ZZP 1953, nr 4;
- F. Lent, *Freiwillige Gerichtsbarkeit*, München und Berlin 1958;
- L. Levenueur, *Code civil*, Paris 2018;
- S. Lewandowski, H. Machińska, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników*, Warszawa 2010;
- K. Lipststein, *Das Haager Abkommen über die internationale Abwicklung von Nachlässen*, Rabels Zeitschrift 1975, nr 3;
- M. Lisiewski, *Scalenie postępowania spornego i niespornego*, ZNUŁ. Nauki Humanistyczno – Społeczne, 1959, z. 14, seria 1;
- J. J. Litauer, *Kodeks postępowania niespornego. Część ogólna, Komentarz*, Łódź 1946;
- F. Longchamps, *O pojęciu stosunku procesowego między organem państwa a jednostką [w:] Księga pamiątkowa dla uczczenia pracy naukowej Kazimierza Przybyłowskiego*, red. W. Osuchowski, M. Sośniak, B. Walaszek, Kraków – Warszawa 1964;
- K. Lubiński, *Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, Toruń 1985;

K. Lubiński, *Uwagi o terminie „postępowanie nieprocesowe”*, PiP 1986, z. 2;

K. Lubiński, *Prawomocność materialna orzeczeń w postępowaniu nieprocesowym*, PiP 2003, z. 11;

K. Lubiński, *Postępowanie wieczystoksięgowe w systemie postępowania cywilnego* [w:] *Elektronizacja postępowania wieczystoksięgowego*, red. A. Marciniak, Warszawa 2016;

K. Lubiński, *Teoretyczne a legislacyjne podstawy przekazywania spraw do procesu i postępowania nieprocesowego w nowym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z perspektywy pięćdziesięciolecia jego obowiązywania. Doświadczenia i perspektywy*, red. E. Marszałkowska – Krześ, I. Gil, Ł. Błaszczak, Sopot 2016;

A. Lucas, *Code civil*, Paris 2003;

W. Łukowski, *Krajowy Rejestr Sądowy 2.0. Czas na zmiany?*, Iustitia 2012, nr 4;

A. Machnikowska [w:] *Prawo do sądu a szybkość postępowania cywilnego* [w:] *Sprawiedliwość*, red. J. Zajadło, GSP, Tom XXXV, 2016;

A. Machnikowska, M. Załucki [w:] *Unijne rozporządzenie spadkowe Nr 650/2012 Komentarz*, red. M. Załucki, Warszawa 2018;

A. Machnikowska, *Zmiany w statusie sędziego z perspektywy kompetencji Krajowej Rady Sądownictwa*, Krajowa Rada Sądownictwa 2018, nr 1;

A. Machnikowska, *Czasowe i terytorialne uwarunkowania stosowania rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) w sprawach spadkowych – Nr 650/2012* [w:] *Notarialne poświadczenie dziedziczenia*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019;

A. Machnikowska, *Ewolucja zasad postępowania cywilnego w Polsce* [w:] *Założenia aksjologiczne nowelizacji KPC z 4 lipca 2019 r.*, pod red. S. Cieślaka, Jurysprudencja 2020, nr 14, Łódź 2020;

A. Machnikowska [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*. Tom II., red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020;

A. Machnikowska [w:] *Kodeks cywilny*, red. M. Załucki, Warszawa 2023;

S. Madaj, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich*, Warszawa 1978;

M. Malczyk – Herdzina, *O dopuszczalności wydania postanowienia wstępnego* [w:] *Wokół problematyki orzeczeń*, red. Ł. Błaszczak, Toruń 2007;

A. Marciniak, *Sądowe postępowanie egzekucyjne*, Warszawa 2013;

K. Markiewicz, *Postępowanie nieprocesowe w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego* [w:] *Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego a Kodeks postępowania cywilnego*.

Materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Katedr i Zakładów Postępowania Cywilnego, red. T. Ereciński, K. Weitz, Warszawa 2010;

K. Markiewicz [w:] *Dowody w postępowaniu cywilnym*, red. Ł. Błaszczak, K. Markiewicz, E. Rudkowska – Ząbczyk, Warszawa 2010;

K. Markiewicz, *Czy na postanowienie o zatwierdzeniu sprawozdania z zarządu zarządcy nieruchomości ustanowionego w ramach zabezpieczenia roszczenia w sprawach o zniesienie współwłasności przysługuje zażalenie?*, PPC 2011, nr 3;

K. Markiewicz, *Postanowienia formalne kończące postępowanie w trybie nieprocesowym*, PPC 2012, nr 1;

K. Markiewicz, *Zasady orzekania w postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 2013;

K. Marowski, *Uzupełnienie wyroku*, NP 1966, nr 8 – 9;

E. Marszałkowska – Krześ, *Wpisy w rejestrze przedsiębiorców dotyczące spółek handlowych*, Warszawa 2004;

E. Marszałkowska – Krześ, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach osobowych oraz rodzinnych*, Wrocław 2012;

E. Marszałkowska – Krześ [w:] *System Prawa Handlowego*, red. T. Wiśniewski, t. 7, *Postępowanie sądowe w sprawach gospodarczych*, Warszawa 2013;

D. Martiny, *Nichtstreitige Verfahren in Frankreich*, München 1976;

G. Marty, P. Raynaud, *Droit civil. Les successions et les libéralités*, Paris 1983;

W. P. Matysiak [w:] *Wkłady niepieniężne do spółek handlowych*, red. U. Promińska, Warszawa 2017;

G. Matusik, *Zbytek spadku a postępowanie cywilne*, Rej. 2014, nr 12;

G. Matusik, *Zasiedzenie nieruchomości przez Skarb Państwa*, Warszawa 2021;

J. May, *Obrona pozwanego w procesie cywilnym przed sądem I instancji*, Warszawa 2013;

J. May [w:] *Rozstrzygnięcia sądowe w postępowaniu cywilnym*, red. M. Rzewuski, Warszawa 2021;

P. G. Mayr, R. Fucik, *Das neue Verfahren außer Streitsachen*, Wien 2006;

S. Mazan [w:] *Basler Kommentar. Schweizerische Zivilprozessordnung*, red. K. Spühler, L. Tenchio, D. Infanger, Basel 2010;

H. L. J. Mazeaud, *Leçons de droit civil*, t. II, Paris 1966;

H. L. et J. Mazeaud, F. Chabas, *Leçons de droit civil, Tome I, 1er Volume, Introduction a l'étude du droit*, Paris 2000;

- A. Maziarz – Charuza, *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego w postępowaniu wieczystoksięgowym*, Kraków 2006;
- C. Meisner, H. Stern, F. Hodes, *Nachbarrecht im Bundesgebiet (ohne Bayern) und in West Berlin*, Berlin 1970;
- A. R. Mellows, *The Law of Succession*, London 1983;
- A. Menger, *System des österreichischen Civilprozessrechts in rechtstvergleichender Darstellung*, t. 1, Wien 1876;
- A. Menzel, *Das Recht des Nothwegs*, Wiener Juristische Blätter, XXV Jahrgang 1896, nr 19 – 22;
- W. Merk, *Deutsches Verwaltungsrecht*, t. 1, Berlin 1962;
- R. Merle, *Essai de contribution à le théorie générale de l'acte déclaratif*, Paris 1949;
- U. Meyer – Holz [w:] *FamFG. Kommentar zum Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in den Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, red. T. Keidel, München 2011;
- A. Miączyński, *Faktyczne i prawne istnienie orzeczenia w sądowym postępowaniu cywilnym*, ZNUJ, Prace Prawnicze, Kraków 1972, z. 55;
- A. Miączyński, *Skuteczność orzeczeń w postępowaniu cywilnym*, ZNUJ, Prace Prawnicze, 1974, z. 67;
- A. Miączyński, *Istota prawomocności w świetle poglądów nauki niemieckiej*, SC 1975, t. 25 – 26;
- A. Miączyński, *Ochrona praw jednostki w postępowaniu nieprocesowym*, ZNUJ. Prace Prawnicze 1979, z. 85;
- A. Miączyński, *Specyfika postępowania nieprocesowego* [w:] red. E. Łętowska, *Proces i prawo. Rozprawy prawnicze. Księga pamiątkowa ku czci Profesora J. Jodłowskiego.*, Wrocław 1989;
- A. Miączyński, *Z rozważań nad istotą i funkcją orzeczeń nieprocesowych*, [w:] *Zbiór rozpraw z zakresu postępowania cywilnego. Księga pamiątkowa ku czci Włodzimierza Berutowicza*, AUWr 1990, Prawo CLXX;
- M. Michalska – Marciniak, *Zasada instancyjności w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2013;
- L. Michalski, *BGB – Erbrecht*, Hemsbach 2010;
- E. Michniewicz – Broda, *Majątkowe skutki separacji sądowej*, Rej. 2000, nr 6;
- A. Michnik, *Postępowanie o wpis do rejestru przedsiębiorców*, Warszawa 2009;
- A. Michnik, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym: komentarz*, Warszawa 2013;

- P. Mikołajczyk, *Notariat w Holandii* [w:] *Rozprawy z prawa prywatnego. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Aleksandrowi Oleszce*, Warszawa 2012;
- J. G. Miller, *The Machinery of Succession*, Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney 1996;
- T. Misiuk, *Problemy integracyjne postępowania działowego*, Pal. 1973, nr 7 – 8, 9, 10;
- W. Miszewski, *Wyroki wstępne w projekcie polskiej procedury cywilnej*, RPEiS 1928;
- W. Miszewski, *Proces cywilny w zarysie. Cześć pierwsza*, Warszawa – Łódź 1946;
- J. Mokry, *Odwołalność czynności procesowych w postępowaniu sądowym*, Warszawa 1973;
- J. Mokry, *Dopuszczalność konwersji wadliwych czynności procesowych w postępowaniu cywilnym*, AUWr 1983, nr 105;
- J. Mokry, *Czynności procesowe podmiotów dochodzących ochrony praw w postępowaniu cywilnym*, AUWr, Prawo CCXXV, Wrocław 1993;
- L. Morawski, *Domniemanie a dowody prawnicze*, Toruń 1981;
- R. Morel, *Traité élémentaire de procédure civile*, Paris 1949;
- G. Moro, *Contributo Alla nozione di giurisdizione volontaria*, Rivista del Notariato 1968;
- R. Moszyński, *Zasiedzenie i rozgraniczenie*, Warszawa 1959;
- R. Moszyński, J. Policzkiewicz, *Działy spadkowe*, Warszawa 1961;
- H. Motulsky, *Les actes de juridiction gracieuse en droit international privé*, Travaux du Comité Français de droit International Privé 1948 – 1952, Paris 1953;
- J. Mucha, *Zawisłość sprawy w procesie cywilnym*, Warszawa 2014;
- K. Muscheler, *Uniwersalsukzession und Vonselbsterwerb: die Rechtstechnischen Grundlagen des deutschen Erbrechts*, Tübingen 2002;
- P. Mysiak, *Podmioty postępowania wieczystoksięgowego*, Rej. 2007, nr 4;
- P. Mysiak, *Postępowanie wieczystoksięgowe*, Warszawa 2010, 2012;
- P. Mysiak, A. Stempniak, I. Wolwiak, Z. Woźniak [w:] *System prawa procesowego cywilnego*, red. nac. T. Ereciński, *Tom IV Postępowanie nieprocesowe cz. 2 Postępowanie z zakresu prawa osobowego, rodzinnego i rzeczowego*, red. P. Ryłski, M. Walasik, Warszawa 2023;
- J. Naczyńska [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. II, *Własność i inne prawa rzeczowe (art. 126–352)*, red. M. Habdas, M. Fras, Warszawa 2017;
- J. Nadler, A. Stelmachowski, *Zbieg działu spadku ze zniesieniem współwłasności gospodarstwa rolnego*, NP 1970, nr 9;
- A. Napiórkowski, *Postępowanie o stwierdzenie nabycia spadku*, NP 1969, nr 5;

M. Nazar, *Sposoby ustanawiania odrębnej własności lokali na podstawie ustawy z 24.06.1994 r.*, [w:] *Obrót nieruchomościami w praktyce notarialnej*, Kraków 1997;

J. B. Neukamm, *Easement by Way of Necessity*, Florida Bar Journal, Volume 90 Issue 7, July/August, 2016;

M. Niedośpiał, *Zakres orzekania (kognicji) sądu o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza w sentencji postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku – na marginesie uchwały SN z 13.10.2010 r.*, III CZP 64/10 (cz. 1 i 2), Pal. 2012, nr 11 – 12, Pal. 2013, nr 1 – 2;

E. Niezbecka, *Prawo spadkowe w zarysie*, Lublin 1998;

A. Nikisch, *Zivilprozessrecht*, Tübingen 1952;

E. Norek, *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe*, Warszawa 2001;

J. Nowacki, „Odpowiedniość” stosowania przepisów prawa, PiP 1964, z. 3;

M. J. Nowak, *Służebność przesyłu*, Warszawa 2017;

Z. K. Nowakowski, *Prawo rzeczowe Zarys wykładu*, Warszawa 1980;

F. Odersky, *Erbrecht in Großbritannien – Schottland* [w:] *Erbrecht in Europa*, red. R. Süß, Bonn 2008;

F. Oesterley, *Versuche aus dem Gebiete der sogenannten freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Hannover 1830;

A. Olaś, *Umorzenie procesu cywilnego*, Warszawa 2016;

A. Oleszko, *Zakres kognicji sądu w postępowaniu wieczystoksięgowym na tle art. 46 ustawy o księgach wieczystych i hipotece* [w:] *Rozprawy z polskiego i europejskiego prawa prywatnego, Księga pamiątkowa ofiarowana Profesorowi Józefowi Skąpskiemu*, red. A. Mączyński, M. Pazdan, A. Szpunar, Kraków 1994;

A. Oleszko, *Uzgodnienie stanu prawnego nieruchomości w zakresie podstawy dokonanego wpisu w księdze wieczystej*, Rej. 2007, nr 1;

A. Oleszko, *Prawo o notariacie. Komentarz.*, cz. 2, t. 2, Warszawa 2012;

K. Osajda, *Zapis windykacyjny nowa instytucja polskiego prawa spadkowego*, MoP 2012, nr 2;

K. Osajda, Ł. Goździaszek, P. Popardowski, T. Szczurowski, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2020;

L. Ostrowski, *O kwestiach prejudycjalnych w procesie cywilnym*, Pal. 1965, nr 11;

E. Ott, *Geschichte und Grundlehren des österrischen Rechtsfürsorgeverfahrens Freiwillige Gerichtsbarkeit*, Wien 1906;

- R. Pabis, *Wniesienie aportu (a w szczególności prawa własności nieruchomości lub prawa wieczystego użytkowania) do spółki kapitałowej*, Rej. 2006, nr 6;
- O. Palandt, *Bürgerliches Gesetzbuch*, München 1975;
- M. Pazdan, *Kolizyjnoprawna problematyka nabycia spadku*, SC 1974, t. XXIII;
- M. Pazdan, *Czynności notarialne w międzynarodowym prawie spadkowym*, Rej. 1998, nr 4;
- A. Pentz [w:] W. Goette, M. Habersack, S. Kalss, A. Pentz, *Münchener Kommentar zum Aktiengesetz*, Band 1, München 2016;
- A. Peretiatkowicz, *Podstawowe pojęcia prawa administracyjnego*, Poznań 1947;
- S. Perner, M. Spitzer, G. E. Kodek, *Bürgerliches Recht*, Wien 2008;
- R. Perrot, *Institutions judiciaires*, Paris 1983;
- K. Piasecki, *Orzekanie ponad żądanie w procesie cywilnym*, Warszawa 1975;
- K. Piasecki, *Wpływ postępowania i wyroku karnego na postępowanie i wyrok cywilny*, Warszawa 1980;
- K. Piasecki, *Wyrok pierwszej instancji w procesie cywilnym*, Warszawa 1981;
- K. Piasecki [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 2, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989;
- K. Piasecki, *Skuteczność i wykonalność w Polsce zagranicznych cywilnych orzeczeń sądowych*, Warszawa 1990;
- K. Piasecki, *Księgi wieczyste i hipoteka. Komentarz*, Bydgoszcz 1996;
- K. Piasecki, *Postępowanie sporne rozpoznawcze*, Warszawa 2004;
- K. Piasecki, *Zakaz reformationis in peius w procesie cywilnym*, Pal. 1967, nr 9;
- J. S. Piątowski, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 1979;
- J. S. Piątowski, *Udziały małżonków w majątku wspólnym* [w:] *Studia z prawa cywilnego. Księga pamiątkowa dla uczczenia 50 – lecia pracy naukowej prof. dr hab. Adama Szpunara*, red. A. Rembieniński, Warszawa – Łódź 1983;
- J. S. Piątowski [w:] *System prawa rodzinnego i opiekuńczego*, red. J. S. Piątowski, Wrocław 1985;
- J. S. Piątowski, B. Kordasiewicz, *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*, Warszawa 2003;
- J. Pidot, *Conservation Easement Reform As Maine Goes Should the Nation Follow*, Law and Contemporary Problems 2011, Volume 74, Issue 4;
- M. Piekarski, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PN 1949, nr 3 – 4;
- H. Pietrzkowski, *Metodyka pracy sędziego w sprawach cywilnych*, Warszawa 2014;

- H. Pietrzowski, *Kodeks postępowania cywilnego Komentarz Tom V Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016;
- J. Pietrzykowski, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach o charakterze majątkowym (art. 606 – 694 KPC)*, Katowice 1966;
- J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem*, t. 3, *Postępowanie rozpoznawcze*, red. J. Jodłowski, K. Piasecki, Warszawa 1989;
- J. Pietrzykowski, *Recenzja książki K. Lubińskiego, Istota i charakter prawny działalności sądu w postępowaniu nieprocesowym*, NP 1986, nr 6;
- J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy z komentarzem*, red. J. Pietrzykowski, Warszawa 1990;
- J. Pietrzykowski [w:] *Kodeks Postępowania Cywilnego. Komentarz do art. 506 – 1088*, red. K. Piasecki, t. 2, Warszawa 2006;
- J. Pietrzykowski, K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Tom II. Komentarz do art. 367 – 729*, red. A. Marciniak, red. K. Piasecki, Warszawa 2014;
- K. Pietrzykowski [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy Komentarz*, red. K. Pietrzykowski, Warszawa 2018;
- K. Pikart [w:] *Lehrbuch der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, red. H. Pikart, K. E. Henn, Köln – Berlin – Bonn – München 1963;
- P. Piniór, *Przedmiot wkładu niepieniężnego [w:] Wkłady niepieniężne w spółkach handlowych*, red. W. Popiołek, Warszawa 2014;
- J. Pisuliński [w:] *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu wieczystoksięgowym. Komentarz*, red. J. Pisuliński, Warszawa 2014;
- K. Płowucha, *Postępowanie nieprocesowe w sprawach rejestrowych [w:] Studia z prawa publicznego*, red. K. Lubiński, Toruń 2001;
- P. Pogonowski, *Postępowanie o dział spadku*, Rej. 2005, nr 9;
- J. Pokrzywniak, *Realizacja roszczenia o ustanowienie służebności przesyłu na potrzeby już istniejących urządzeń – wybrane zagadnienia [w:] Służebność przesyłu Zagadnienia prywatnoprawne oraz publicznoprawne*, red. Z. Kuniewicz, Warszawa 2022;
- J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie niesporne*, Warszawa 1962;
- J. Policzkiewicz, *Jeszcze o odsetkach w orzeczeniach działowych*, NP 1969, nr 4;
- J. Policzkiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1973, 1980;
- M. Pöppel, *Der Grundstücksnießbrauch in der notariellen Praxis*, Mitteilungen des Bayerischen Notarvereins 2007;

C. Pråde, *WEG. Wohnungseigentumsgesetz 2002. Kommentar*, Wien 2006;

P. Prus [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II Art. 478 – 1217*, red. M. Manowska, Warszawa 2021;

T. Radkiewicz [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, Tom II Komentarz Art. 459 – 1217*, red. T. Szanciło, Warszawa 2023;

B. Rakoczy, *Zasiedzenie służebności przesyłu*, Warszawa 2014;

W. H. Rechberger, *Kommentar zum Außerstreitgesetz*, Wien – New York 2006;

D. Reid, *Inheritance rights of children*, *Edinburgh Law Review*, Volume 14, no. 2, 2010;

M. Rejda [w:] *Kodeks postępowania cywilnego, t. III, Komentarz do art. 425 – 729*, red. A. Marciniak, Warszawa 2020;

Z. Resich, *Poznanie prawdy w procesie cywilnym*, Warszawa 1958;

Z. Resich, *Przesłanki procesowe*, Warszawa 1966;

Z. Resich, *Nauka o organach ochrony prawnej*, Warszawa 1973;

Z. Resich, *Pojęcie wymiaru sprawiedliwości w świetle ostatniej nowelizacji Konstytucji PRL*, NP 1973, nr 3;

Z. Resich, *Stosunek prawnoprocesowy [w:] Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974;

Z. Resich, *Res iudicata*, Warszawa 1978;

Z. Resich, *Istota procesu cywilnego*, Warszawa 1985;

W. Richter, *Die Erledigung der Hauptsache im Verfahren der Freiwilligen Gerichtsbarkeit*, Lüneburg 1986;

O. Riecke, M. Schmid, *Fachanwaltsskomentar. Wohnungseigentumrecht*, Köln 2010;

G. Ring, R. Olsen – Ring, *Skandinavien [w:] Anwalt Kommentar BGB. Band 5. Erbrecht*, red. L. Kroiß, C. Ann, J. Mayer, Bonn 2007;

U. Rocco, *L'autorità della cosa giudicata e i suoi limiti soggettivi*, Roma 1917;

L. Rosenberg, *Lehrbuch des deutschen Zivilprozessrecht*, Berlin 1956, 1961;

L. Rosenberg, K. Schwab, *Zivilprozessrecht*, München 1969;

L. Rosenberg, K. H. Schwab, P. Gottwald, *Zivilprozessrecht*, München 2004;

J. Roszewski, *Kognicja sądu do badania treści wniosku na tle art. 46 ust. 1 i art. 48 ust. 1 ustawy o księgach wieczystych i hipotece*, PS 1997, nr 3;

T. Rowiński, *Motywy zakazu reformationis in peius w polskim procesie cywilnym*, ZNUŁ 1963, seria I, z. 31;

T. Rowiński, *Zakres mocy wiążącej zakazu reformationis in peius w polskim procesie cywilnym*, ZNUŁ 1964, seria I, z. 37, ZNUŁ 1965, seria I, z. 38;

- T. Rowiński, *Zakaz reformationis in peius a postępowanie rewizyjne wszczęte przez prokuratora* [w:] *Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa – Wrocław 1967;
- T. Rowiński, *Interes prawny w procesie cywilnym i postępowaniu nieprocesowym*, Warszawa 1971;
- S. Rożek, *Praktyczny aspekt prawnorodzinny charakteru spraw o podział majątku dorobkowego*, PS 2008, nr 1;
- G. Rudnicki, J. Rudnicka, S. Rudnicki, J. Gudowski (red.), *Kodeks cywilny komentarz Tom II Własność i inne prawa rzeczowe*, Warszawa 2016;
- S. Rudnicki, *Nowy urząd referendarza sądowego – głos w dyskusji*, MoP 1996, nr 11;
- S. Rudnicki, *Polski system ksiąg wieczystych na tle regulacji państw europejskich – członków UE – zalety i wady tego systemu, ocena stanu obecnego i wnioski na przyszłość*, Rej. 1998, nr 6;
- S. Rudnicki, *Ustawa o księgach wieczystych i hipotece. Przepisy o postępowaniu w sprawach wieczystoksięgowych Komentarz*, Warszawa 2006, 2009, 2010;
- S. Rudnicki, *Nabycie przez zasiedzenie*, Warszawa 2007, 2010;
- P. Ryłski, *Działanie sądu z urzędu a podstawa faktyczna wyroku cywilnego*, Warszawa 2009;
- P. Ryłski, *Kognicja sądu w postępowaniu o stwierdzenie nabycia spadku a obowiązek umieszczenia w postanowieniu wzmianki o nabyciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza*, Pal. 2011, nr 3 – 4;
- P. Ryłski, *Czy następca prawny osoby ujawnionej w księdze wieczystej jest uczestnikiem postępowania wieczystoksięgowego zmierzającego do obciążenia prawa?*, PPC 2013, nr 1;
- P. Ryłski, *Uczestnik postępowania nieprocesowego – zagadnienia konstrukcyjne*, Warszawa 2017;
- P. Ryłski, K. Weitz, *Postępowanie dotyczące europejskiego poświadczenia spadkowego – rozporządzenie nr 650/2012 a prawo krajowe (szkic prawno porównawczy)*, PS 2018, nr 9;
- M. Safjan, *Efekt horyzontalny praw podstawowych w prawie prywatnym: autonomia woli a zasada równego traktowania*, KPP 2009, nr 2;
- M. Sawczuk, *Wznowienie postępowania cywilnego*, Warszawa 1970;
- M. Sawczuk, *Ponowne orzekanie w sprawie cywilnej prawomocnie osądzonej (art. 907 § 2 k.c., art. 138 k.r.o., art. 523 k.p.c.)*, Warszawa 1975;
- K. Schellhammer, *Zivilprozeß. Theorie. Praxis. Fälle*, Heidelberg 1982;
- P. Schlosser, *Gestaltungsklagen und Gestaltungsurteile*, Bielefeld 1966;

K. Schmidt, *Handelsrecht*, Köln – Berlin – Bonn – München 1994;

A. Schönke, H. Schröder, W. Niese, *Lehrbuch des Zivilprozessrecht*, Karlsruhe 1956;

H. H. Seiler [w:] *J. von Staudingers Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen Eckpfeiler des Zivilrechts*, red. M. Martinek, Berlin 2011;

A. Seriaux [w:] *Repertoire de Procédure Civile*, red. S. Guinchard, Dalloz 2002;

P. Siciński, *Komentarz do wpisów w księgach wieczystych*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2013;

W. Siedlecki, *Istota procesu cywilnego z punktu widzenia interesów państwa i jednostki*, PiP 1947, z. 7 – 8;

W. Siedlecki, *Podstawowe pojęcia prawne*, Kraków 1948;

W. Siedlecki, *Stosunek postępowania niespornego do spornego*, PiP 1949, z. 2;

W. Siedlecki, *Podstawy rewizji cywilnej*, Warszawa 1959;

W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne, Część szczegółowa*, Warszawa 1959;

W. Siedlecki, *Przebudowa sądowego postępowania cywilnego w Polsce Ludowej*, RPEiS 1959, nr 3;

W. Siedlecki, *Nieważność procesu cywilnego*, Warszawa 1965;

W. Siedlecki, *Zasady orzekania w postępowaniu cywilnym*, NP 1965, nr 6;

W. Siedlecki, *Rola sądu w postępowaniu cywilnym (rozpoznawczym)*, PiP 1966, z. 12;

W. Siedlecki, *Zarys postępowania cywilnego*, Warszawa 1966, 1968;

W. Siedlecki, *Orzeczenia konstytutywne w postępowaniu cywilnym [w:] Księga pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa – Wrocław 1967;

W. Siedlecki, *Prawo procesowe cywilne a prawo cywilne materialne*, KSP 1969, nr 3 – 4;

W. Siedlecki, *Uchybienia procesowe w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1971;

W. Siedlecki, *Postępowanie cywilne w zarysie*, Warszawa 1972;

W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego [w:] Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974;

W. Siedlecki, *Zasady wymiaru sprawiedliwości i naczelnne zasady procesu cywilnego w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, ZNIBPS 1978, nr 10;

W. Siedlecki, *Zasady orzekania oraz zasady zaskarżania orzeczeń w postępowaniu cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, Warszawa 1982;

W. Siedlecki, *Dopuszczalność wznowienia postępowania cywilnego*, NP 1983, nr 3;

W. Siedlecki, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 1988;

- W. Siedlecki, Z. Świeboda, *Postępowanie nieprocesowe*, Warszawa 2001;
- A. Sikorska – Lewandowska, *Powstanie odrębnej własności lokalu z mocy prawa*, Rej. 2019, nr 7;
- J. Skąpski, *Franciszek Ksawery Fierich jako procesualista*, PPC 1938, nr 19 – 20;
- E. Skowrońska – Bocian, *Rozliczenia majątkowe małżonków w stosunkach wzajemnych i wobec osób trzecich*, Warszawa 2010;
- E. Skowrońska – Bocian, *Komentarz do Kodeksu cywilnego. Księga czwarta. Spadki*, Warszawa 2011;
- L. Smal, *Postępowanie o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości*, PN 1950, nr 11 – 12;
- T. Smyczyński, *Separacja małżonków*, SP 2000, nr 1 – 2;
- T. Smyczyński, *Uwagi o wiarygodności ksiąg wieczystych [w:] Współczesne problemy prawa prywatnego. Księga pamiątkowa ku czci profesora Edwarda Gniewka*, red. P. Machnikowski, J. Gołaczyński, Warszawa 2010;
- D. Solomon, *The Boundaries of the Law applicable to succession*, Annals of the Faculty of Law of the University of Zenica, 2016, nr 18;
- H. Solus, R. Perrot, *Droit judiciaire privé*, Paris 1961;
- S. Sołtysiński, A. Szajkowski, A. Szumański, J. Szwaja, *Kodeks spółek handlowych. Komentarz*, t. I, Warszawa 2012;
- S. Sołtysiński, A. Szajkowski, J. Szwaja, *Kodeks handlowy. Komentarz*, t. I, Warszawa 1998;
- J. G. Sprankling, R. R. Coletta, M. C. Mirow, *Global Issue in Property Law*, St. Paul 2006;
- T. Spyra, *Granice wykładni prawa – Znaczenie językowe tekstu prawnego jako granica wykładni*, Kraków 2006;
- Z. Stalev, *Non – contentious proceedings and their development [w:] Effektiver Rechtsschutz und verfassungsmäßige Ordnung. Die Generalberichte zum VII. Internationalen Kongreß für Prozeßrecht, Würzburg, 1983*, red. W.J. Habscheid, Bielefeld 1983;
- T. Stawecki, *Rejestry publiczne. Funkcje instytucji*, Warszawa 2005;
- L. Stecki, *Podział majątku wspólnego*, NP 1967, nr 10;
- L. Stecki, *Udziały małżonków w majątku wspólnym*, PiP 1968, z. 8 – 9;
- L. Stecki, *Ustanie ustawowej wspólności małżeńskiej majątkowej*, Poznań 1968;
- K. Stefko, *Grundprobleme des Zivilprozessrechts*, Kraków 1915;
- K. Stefko, *Główne zasady polskiej procedury cywilnej*, PPIA, 1919, nr 1 – 3;

- W. Steinberg, *Prawo sąsiedzkie*, Kraków 1933;
- F. Stein, M. Jonas, *Kommentar zur Zivilprozessordnung*, Tübingen 1969;
- J. Stempień, P. Biernacki, *Wzmianka o przyjęciu spadku z dobrodziejstwem inwentarza w postanowieniu o stwierdzeniu nabycia spadku lub akcie poświadczenia dziedziczenia*, MoP 2018, nr 5;
- A. Stempniak, *Spadkobiercy i nabywcy spadku jako uczestnicy konieczni postępowania o dział spadku*, PS 2004, nr 6;
- A. Stempniak, *Tryby działu spadku*, MoP 2004, nr 9;
- A. Stempniak, *Zakres stosowania art. 681 k.p.c. w postępowaniu o dział spadku*, PS 2004, nr 11 – 12;
- A. Stempniak, *Krąg osób uprawnionych do zgłoszenia wniosku o podział majątku wspólnego małżonków*, MoP 2009, nr 2;
- A. Stempniak, *Nowelizacja Kodeksu cywilnego w zakresie prawa spadkowego*, MoP 2011, nr 12;
- A. Stempniak, *Ustalenie wartości przedmiotów majątkowych w postępowaniach działowych*, Iustitia 2011, nr 4;
- A. Stempniak [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2012;
- A. Stempniak [w:] *Rozwód i separacja. Komentarz, Sądowe Komentarze Tematyczne*, red. J. Ignaczewski, Warszawa 2014;
- A. Stempniak, *Autonomia i integracja postępowań działowych w prawie polskim*, Warszawa 2017;
- A. Stempniak, *Postępowanie w sprawach o dział spadku Komentarz oraz wzory pism procesowych i orzeczeń sądowych*, Warszawa 2020;
- A. Stempniak, *Udzielenie zabezpieczenia w sprawach działowych [w:] Zabezpieczenie roszczeń pieniężnych w praktyce sądowej*, red. R. Kulski, Warszawa 2022;
- A. Stopyra, R. Woźniak, *Ustawa o listach zastawnych i bankach hipotecznych*, Warszawa 2017;
- R. Strzelczyk, *Charakter prawny wpisu roszczeń z umowy deweloperskiej do księgi wieczystej*, Rej. 2012, nr 7 – 8;
- R. Strzelczyk, *Własność lokali. Komentarz*, Warszawa 2015;
- J. Studzińska, *Interwencja uboczna w procesie cywilnym*, Warszawa 2018;
- H. Stumvoll, *Das neue Ausserstreitverfahren ab 2005*, Wien 2004;
- B. Swaczyna, S. Jankiewicz, T. Kot, M. Hulist, *Majątkowe stosunki małżeńskie w prawie zagranicznym*, Warszawa 2003;

- P. Suski, *Rejestry sądowe spółek handlowych, spółdzielni, przedsiębiorstw państwowych*, Warszawa 1994;
- P. Suski, *Stowarzyszenia i fundacje*, Warszawa 2008;
- M. Sychowicz, *Problematyka prawna art. 618 k.p.c.*, NP 1972, nr 1;
- M. Sychowicz, *Postępowanie o zniesienie współwłasności*, Warszawa 1976;
- M. Sychowicz [w:] *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. K. Piasecki, Warszawa 2009;
- A. Sylwestrzak, *Użytkowanie. Konstrukcja prawna*, Warszawa 2013;
- J. Szachulowicz, *Zniesienie współwłasności i podział wspólnot gruntowych w postępowaniu scaleniowym*, Pal. 1984, nr 9;
- A. Szajkowski, *Formy ustrojowe spółek handlowych*, PiP 2001, z. 8;
- A. Szajkowski, *Umowa spółki handlowej*, SP 2001, nr 3 – 4;
- S. Szer, *Nabycie własności nieruchomości według nowego prawa rzeczowego*, PiP 1947, z. 1;
- S. Szer, *Prawo spadkowe*, Warszawa 1955;
- S. Szer, *Prawo cywilne, część ogólna*, Warszawa 1967;
- P. Szewczyk, *Powołanie sądowego zarządcy nieruchomości*, PS 2009, nr 11 – 12;
- W. M. Szkadłubowicz, *Służebności gruntowe a współwłasność nieruchomości*, PS 2014, nr 10;
- A. Szlęzak, P. Moskwa, *Kilka uwag o wnoszeniu aportu do spółek kapitałowych – na marginesie wyroku Sądu Najwyższego z 19 października 2006 r.*, PS 2012, nr 1;
- A. Szpunar, *Domniemanie wynikające ze stwierdzenia nabycia spadku*, PiP 1968, nr 3;
- A. Szpunar, *Zmiana postanowienia o stwierdzenie nabycia spadku*, PS 2002, nr 9;
- A. Szumański, *Wkłady niepieniężne do spółek kapitałowych*, Warszawa 1997;
- M. Szymanowski, *Zakaz reformationis in peius w postępowaniu nieprocesowym*, PS 2016, nr 1;
- D. Szymański, *Listy zastawne, Nieruchomości i Prawo*, grudzień 2011, nr 2;
- I. Szymczak, *Własność lokali Komentarz*, Warszawa 2020;
- M. Świątko, *Znaczenie wpisu w księdze wieczystej*, MoP 2018, nr 20;
- J. Świeczkowski, *Egzekucja z nieruchomości czy egzekucja z ułamkowej części nieruchomości*, PPE 2006, nr 1 – 3;
- J. Świeczkowski, *Zniesienie współwłasności rzeczy i praw w drodze sprzedaży publicznej*, Gdańsk 2013;
- M. Tarska, *Ustawa o Krajowym Rejestrze Sądowym Komentarz*, Warszawa 2009;

- R. Tokarczyk, *Charakterystyka ogólna amerykańskiego prawa rodzinnego*, Rej. 1999, nr 12;
- H. Trammer, *Następcza bezprzedmiotowość procesu cywilnego*, Kraków 1950;
- M. A. Trömer, *Vereinbarungen über den dinglichen Inhalt des Nießbrauchs an Grundstücken*, Rheinische Notar – Zeitung 2016;
- Z. Truszkiewicz, *Niektóre proponowane zmiany przepisów o własności i o księgach wieczystych w nowym kodeksie cywilnym*, Rej. 2012, nr 12 – numer specjalny;
- R. Trzaskowski, *Zasiedzenie własności w perspektywie kodyfikacyjnej [w:] Stosowanie prawa. Księga jubileuszowa z okazji XX – lecia Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości*, red. A. Siemaszko, Warszawa 2011;
- P. Tuor, B. Schnyder, J. Schmid, A. Rumo – Jungo, *Das Schweizerische Zivilgesetzbuch*, Zürich – Geneve – Basel 2009;
- A. Turek, J. Turek, *Czynności „nieprocesowe” sądu w sprawach rodzinnych*, Pal. 2008, nr 7 – 8;
- J. Turek, A. Turek, *Rozpoznawanie spraw rodzinnych w postępowaniu nieprocesowym*, [w:] *Księga pamiątkowa z okazji 10-lecia Wydziału Zamiejscowego Nauk Prawnych i Ekonomicznych KUL Jana Pawła II w Tomaszowie Mazowieckim*, red. T. Guz, M. R. Pałubska, M. Kuć, Lublin 2006;
- U. Ulbert, *Die GmbH im Handelsregisterverfahren*, Köln 1997;
- M. Uliasz, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2008;
- M. Uliasz, *Kontradyktoryjne czy inkwizycyjne postępowanie w sprawach o podział majątku wspólnego?*, PS 2010 nr 6;
- M. Uliasz, P. Feliga, *Ustawa o kosztach sądowych w sprawach cywilnych Komentarz*, red. P. Feliga, Warszawa 2019;
- R. A. D. Urquhart, K. F. C. Baker [w:] *Regimes Matrimoniaux. Succession et Liberalités dans les relations internationales et internes*, red. M. Verwilghen, S. Mahieu, Bruxelles 2003;
- J. v. Staudinger [w:] *Kommentar zum Bürgerlichen Gesetzbuch und dem Einführungsgesetz und Nebengesetz*, t. III, Berlin 1956;
- R. Veil [w:] F. Scholz, *Kommentar zum GmbH – Gesetz mit Anhang Konzernrecht*, Köln 2012;
- A. Wach, *Handbuch des deutschen Civilprozessrechts*, t. 1, Leipzig 1885;
- M. Walasik, *Rozstrzygnięcie o wydatkach lub nakładach na majątek osobisty małżonka w sprawie o podział majątku wspólnego*, PPC 2011, nr 2;

- M. Walasik, K. Markiewicz, *Założenie wstępne dotyczące przepisów o postępowaniu nieprocesowym w nowym kodeksie postępowania cywilnego przyjęte przez zespół problemowy Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Cywilnego do spraw postępowania cywilnego*, PS 2012, nr 9;
- M. Walasik, *Zawisłość sprawy w postępowaniach o stwierdzenie zasiedzenia tej samej nieruchomości*, PPC 2012, nr 4;
- M. Walasik, *Związanie sądu zażaleniami uczestników w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia*, PPC 2013, nr 4;
- M. Walasik, *Obowiązek orzekania o całości żądania wnioskodawcy w sprawie o stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości*, MoP 2015, nr 11;
- A. Waldis, *Das Nachbarrecht unter Berücksichtigung der kantonalen und bundesrechtlichen Praxis*, Zürich 1953;
- M. Waligórski, *Proces cywilny. Funkcja i struktura*, Warszawa 1947;
- M. Warciński, *Pojęcie odpowiedniego dostępu do drogi publicznej lub budynków gospodarskich według art. 145 § 1 k.c.*, *Nieruchomości* 2019, nr 1;
- E. Warzocha, *Ustalenie stosunku prawnego lub prawa w sądowym postępowaniu cywilnym*, Warszawa 1982;
- J. Wasilkowski, *Znaczenie wpisu do księgi wieczystej według prawa rzeczowego*, PiP 1947, z. 5 – 6;
- J. Wasilkowski, *Zarys prawa rzeczowego*, Warszawa 1963;
- E. Waśkowski, *Podręcznik procesu cywilnego*, Wilno 1932;
- E. Waśkowski, *System procesu cywilnego*, Wilno 1932;
- E. Waśkowski, *Istota procesu cywilnego*, PPC 1936, nr 12 – 13;
- A. Wąsiewicz, *Powstanie, istota i zniesienie współwłasności ułamkowej*, Poznań 1965;
- J. Weber, *Kubicka und die Folgen: Vindikationslegat aus Sicht des deutschen Immobiliarsachenrechts*, DNotZ 2018, Heft 16;
- K. Weitz, *Skutki ustania zagranicznego orzeczenia*, PS 1998, nr 9;
- K. Weitz, *Związanie sądu granicami żądania w procesie cywilnym*, [w:] *Aurea praxis, aurea theoria. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Tadeusza Erecińskiego*, t. 1, red. J. Gudowski, K. Weitz, Warszawa 2011;
- K. Weitz, *Kolizja prawomocnych postanowień o stwierdzenie nabycia spadku po tym samym spadkodawcy*, Pal. 2012, nr 11 – 12;

K. Weitz, *Skarga o wznowienie postępowania w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego* [w:] *Postępowanie rozpoznawcze w przyszłym Kodeksie postępowania cywilnego*, red. K. Markiewicz, A. Torbus, Warszawa 2014;

E. Wengerek, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne. Komentarz do części drugiej kodeksu postępowania cywilnego*, Warszawa 1972;

W. Werhanowski, *Znaczenie interesu prawnego w procesie cywilnym*, Lwów 1908;

H. R. Wettstein, *Die Aufgabe der freiwilligen Gerichtsbarkeit als Teil des Zivilverfahrens*, Affoltern am Albis 1958;

B. Wieczorek, *Zivilprozessordnung und Nebengesetze*, II, Berlin 1957;

J. Wilhelm, *Sachenrecht*, Berlin – New York 2002;

T. Wiśniewski, *Przebieg procesu cywilnego*, Warszawa 2009;

T. Wiśniewski, *Kilka refleksji na temat wzajemnych zależności między prawem cywilnym materialnym i procesowym*, PPC 2020, nr 3;

H. Witczak, A. Kawałko, *Prawo spadkowe*, Warszawa 2008;

J. Witecki, *Stwierdzenie zasiedzenia nieruchomości*, PiP 1949, z. 5;

S. Włodyka, *Konstytucyjna zasada sądowego wymiaru sprawiedliwości w PRL*, PiP 1964, z. 11;

S. Włodyka, *Ustrój organów ochrony prawnej*, Warszawa 1968, 1975;

S. Włodyka, *Pojęcie postępowania cywilnego i jego rodzaje* [w:] *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, red. J. Jodłowski, Wrocław 1974;

S. Włodyka, *Problem osobowych spółek w organizacji*, Rej. 2003, nr 6;

A. Włosińska, *Odmowa uznania zagranicznego orzeczenia sądowego w świetle postanowień Konwencji Lugañskiej*, Kraków 2002;

M. Wojtyczek, *Skutki stwierdzenia nabycia spadku*, Pal. 1976, nr 10;

A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1977;

A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stefaniuk, *Prawo cywilne, zarys części ogólnej*, Warszawa 2001;

I. Wolwiak, *Doręczenia w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2015;

P. Wołosz, *Separacja jako instytucja obowiązująca w polskim prawie rodzinnym*, Pal. 2001, nr 1 – 2;

E. Worthman, *Irland* [w:] *Erbrecht in Europa*, red. R. Süß, Bonn 2008;

S. Wójcik [w:] *System Prawa Cywilnego*, red. W. Czachórski, t. IV, *Prawo spadkowe*, red. J. S. Piątowski, Wrocław 1986;

J. Wróblewski, *Sądowe stosowanie prawa*, Warszawa 1972;

- M. Wrzolek – Romańczuk, *Rejestr spółdzielni. Zagadnienia materialnoprawne i procesowe*, Warszawa 1986;
- M. Wrzolek – Romańczuk, „Wpis niedopuszczalny” w Krajowym Rejestrze Sądowym, PPH 2002, nr 4;
- M. Xiaying, X. Ke, *The Theory of and Legislation regarding Virtual Property Inheritance*, Renmin Chinese Law Review 2015;
- A. N. Yiannopoulos, R. J. Scalise Jr., *Personal Servitudes* § 2.39., Louisiana Civil Law Treatise September 2017, <https://1.next.westlaw.com/> (dostęp: 18.08.2018 r.);
- S. J. Zabłocki [w:] *Izba Cywilna Biuletyn Sądu Najwyższego*, red. J. Gudowski, M. Machowski, 2014, nr 10;
- Ł. Zamojski, *Rejestracja spółek. Zagadnienia materialne i procesowe*, Warszawa 2008;
- K. Zaradkiewicz, *Remuneration for establishing a so – called compulsory easement*, Nieruchomości 2022, nr IV;
- J. Zawadzka [w:] *Prawo spółdzielcze i mieszkaniowe. Komentarz*, t. VI B, red. K. Osajda, Warszawa 2018;
- G. Zboralska, B. Łukańko, *Zarys niemieckiego prawa cywilnego*, Bielsko – Biała 2004;
- B. Zdziennicki, *Regulacja prawna ksiąg wieczystych*, SP 2001, nr 2;
- W. Zeiss, *Zivilprozessrecht*, Tübingen 1978;
- F. Zedler [w:] L. Ciulkin, A. Jakubecki, N. Kowal, *Krajowy Rejestr Sądowy i postępowanie rejestrowe. Praktyczny komentarz*, Warszawa 2002;
- T. Zembrzuski, *Skarga kasacyjna. Dostępność w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2009;
- T. Zembrzuski, *Stwierdzenie nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego* [w:] *Aequitas sequitur legem Księga jubileuszowa z okazji 75. urodzin prof. Andrzeja Zielińskiego*, red. K. Flaga – Gieruszyńska, G. Jędrejek, Warszawa 2014;
- T. Zembrzuski, *Nieważność postępowania w procesie cywilnym*, Warszawa 2017;
- A. Zieliński, *Postępowanie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej małżeńskiej*, Warszawa 1992;
- A. Zieliński, *Postępowanie w sprawach o separację na zgodny wniosek małżonków* [w:] *W trosce o rodzinę. Księga pamiątkowa ku czci profesor Wandy Stojanowskiej*, red. M. Kosek, J. Słyk, Warszawa 2008;
- A. Zieliński, *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Komentarz*, Warszawa 2010;
- A. Zieliński, K. Flaga – Gieruszyńska, *Kodeks postępowania cywilnego Komentarz*, Warszawa 2017, 2022;

W. Zimmermann [w:] *Kommentar zum Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und in der Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, red. H. Engelhardt, W. Sternal, München 2011;

M. Zirk – Sadowski, *Wprowadzenie do filozofii prawa*, Warszawa 2011;

F. Zoulik, *Řízení sporné a nesporné jako druhy civilního procesu*, Praha 1969;

M. Zubik, *Sprawowanie wymiaru sprawiedliwości w świetle Konstytucji i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego*, PS 2005, nr 3.